

O'ZBEK XALQ
ERTAKLARI

II



ЎЗБЕК ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИ
Уч жилдлик

O'ZBEK XALQ ERTAKLARI
Uch jildlik

ЎЗБЕК ХАЛҚ
ЭРГАКЛАРИ



„О'QITUVCHI“ НАШРИЁТ-МАТБАА ИЖОДИЙ УЙИ
ТОШКЕНТ – 2007

O'ZBEK XALQ



II

„O'QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI
TOSHKENT — 2007

TAHRIR HAY'ATI

XODI ZARIF, MANSUR AFZALOV, ZUBAYDA HUSAINOVA,
XOLID RASUL, BAHODIR SARIMSOQOV,
MAHKAM MAHMUDOV

TUZUVCHILAR

M. AFZALOV, X. RASULOV, Z. HUSAINOVA

Mas'ul muharrir

Mahkam Mahmudov

Muharrirlar

*X. Ubaydullayev, A. Hasanov, G. Nasriddinova,
S. Xo'jaahmedov*

Musavvirlar

*A. Venediktov, V. Yeremyan, V. Kaydalov, A. Levitskiy,
A. Rossal, G. Shevakov, N. Agapova*

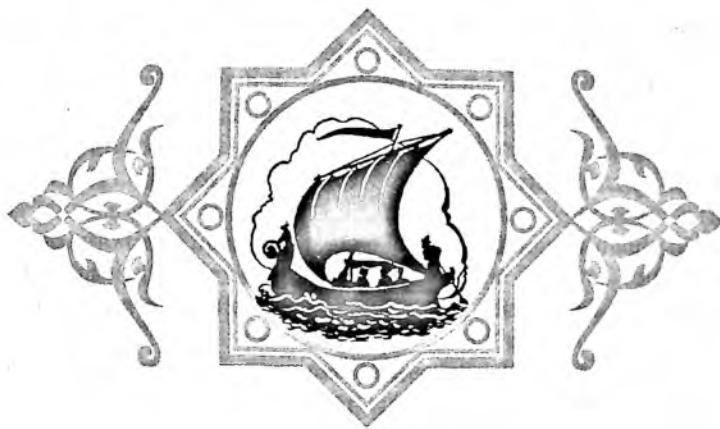
Badiiy muharrirlar

I. Ikromov, T. Qanoatov

A **4702620101 – 12** Buyurtma varag'i – 2007
353(04) – 2007

ISBN 978-9943-02-002-3

© „O'qituvchi“ NMIU, 2007



Besh qiz



or ekan, yo'q ekan, och ekan, to'q ekan, qarg'a qaqimchi ekan, chumchuq chaqimchi ekan. Qadim zamonda Sharq mamlakatlarining birida Kalla bozor mahallasida juda ham kelishgan, o'n besh yoshlardagi Karomatxon ismli qiz opalari bilan yashar ekan. U qiz bir kuni qo'liga katta savat ko'tarib chiqib, bozorga borib uyg'a kerakli go'sht-yog', guruch, sabzi-piyoz va shunga o'xshagan mayda-chuyda narsalarni olibdi. Olgan narsalarni ko'tarib olib borish uchun bozordan bir hammol yollab, uyg'a qarab jo'nabdi. Hammol qo'lidagi narsalarni ko'tarib, qizning hovlisiga kelibdi. Hammol umrida bunday hovlini ko'rmagan ekan, hayron bo'lib og'zi ochilib qolibdi. Bu hovlining ichi juda ajoyib ekan. Katta hovli, uylari ostin-ustun, hovlida har turli meva daraxtlar, mevalarni og'zingga olsang asaldan ham shirin. Hovlining o'rtasida katta hovuz. Hovuzning to'rt tarafida chiroyli to'rtta supa bor. Supalarning ustiga anorrang qizil gilamlar yozilib, atlas, shohi ko'rpa chalar solingan edi. Supalarning atroflarida turli xush isli gullar ochilib turar edi. Uning zinasida oltin zanjirga boylangan ikki ot turar edi. Hammol bu ziynatlangan toza hovliga kirib tomosha qilib turdi. Karomatxon uyg'a kirib bir tilla olib chiqib hammolga berdi. Hammol qo'liga tillani olib, bir tillaga, bir Karomatxonga qaradi. Shunda opasi Mo'tabarxon: „Karomatxon, hammolga yana bir tilla olib chiqib ber, oz ko'rmasin!“ — dedi.

Karomat uyg'a kirib yana bir tilla olib chiqib hammolga berdi. Hammol bu tillani olib yanada hayron bo'ldi. Mo'tabarxon hammolga:

— Nimaga hayronsiz, tilla ozmi? — dedi, hammol:

— Men bu ikki tillani bir yilda topar edim. Sizlarning ozgina narsangizni ko'tarib olib kelganimga ikki tilla berganizinga hayronman. Menga hazillashib berdingizmi yoki rostdanmi? — deb so'radi.

Mo'tabarxon:

— Siz bilan nega hazillashamiz, albatta rostdan berdik, — dedi.

Hammol sevinib, xursand bo'lib tillalarni cho'ntagiga soldi. Shu vaqtida ko'cha darvozasini birov taqillatdi. Karomatxon yugurib chiqdi. Ko'chada uchta ko'r yigit turgan ekan. Ular:

— Biz musofir yigitlarmiz. Agar mumkin bo'lsa, bugun sizlarning hovlingizda qo'nsak, ertaga boradigan yerlarimizga ketar edik, — dedilar. Karomatxon:

— Men opamdan so'ray, — deb uyg'a kirib bu so'zlarni Mo'tabarxonga aytdi. Mo'tabarxon musofirlar bo'lsa, ayt, kirsinlar! — dedi.

Karomatxon chiqib ko'rлarni boshlab kirdi. Ko'rлar kirib Mo'tabarxonga salom berdi. Mo'tabarxon bularning salomini qabul qilib, bezatilgan supalarga o'tirishga taklif qildi. Ko'rлar chiqib o'tirdilar. Mo'tabarxon mehmonlar oldiga dasturxon yozib, katta patnisga turli mevalar va shirinliklar qo'ydi. Karomatxon samovarni keltirdi. Mo'tabarxon achchiq famil choy damlab, piyolaga quyib mehmonlarga uzatdi. Mo'tabarxon singlisi Mukarramxonga:

— Sizlar ovqatga harakat qiling! — dedi. Mukarramxon go'sht, sabzi, piyozni to'g'rab, palovga harakat qildi. Palovni damlab qo'ydi.

Musofirlar choy ichib bo'ldilar. Mo'tabarxon dasturxonlarni yi'ishtirib olib, Mukarramxonga:

— Uydagi cholg'u asboblarini olib chiq, kelgan mehmonlarga bir soz chalib beraylik! — dedi.

Mukarramxon uyg'a kirib, dutor, tanbur, g'ijjak olib chiqdi, Mo'tabarxon g'ijjak, Mukarramxon tanburni, Karomatxon dutor chalib, opasingillar ashula boshladilar.

Bular o'zin-tomashta qilib tursin. Endigi so'zni boshqa yoqdan eshititing.

Shu shaharning odil podshohi shu kuni o'zining dono vaziri bilan maslahatlashdi. „Kechalari xalqimiz nima ishlar bilan mashg'ul bo'lar ekan, bir sinaylik“, dedi.

Vazir bu so'zni ma'qul ko'rdi. Ikkalasi savdogar kiyimini kiyib, ikkita otni minib shaharni aylanib yurib, Mo'tabarxonlarning mahallasiga kelib qoldi. Mo'tabarxonlarning musiqa bilan ashulalari podshohning qulog'iga eshitildi. Podshoh bu mungli ovozlarni eshitib, ajablandi. Bir oz eshitib turib, vaziriga:

— Shu hovliga kirib ko'raylik, — dedi. Vazir rozi bo'ldi. Darhol otdan tushib, ko'cha darvozasini taqillatdilar. Karomatxon bu ovozni eshitib, dutorini qo'yib, yugurib chiqdi. Podshoh:

— Biz musofir savdogarlar edik, kechasi qay joyga borishimizni bilmay, shul joyga kelib qoldik. Sizlar hali yotmagan ekansizlar, shu bugun bir kecha bizga hovlingizdan joy bersangiz, yotib ertaga boradigan joylarimizni topib ketsak, — dedi. Karomatxon bu ahvolni Mo'tabarxonga aytdi. Mo'tabarxon:

— Musofirlar bo'lsa, kirsin! —dedi.

Karomatxon chiqib musofirlarni olib kirdi. Podshoh salom berib hammalari bilan ko'rishdi. Mo'tabarxon joy ko'rsatgandan keyin ular o'tirishdi. Mo'tabarxon bu mehmonlarga ham boshqatdan patnis yasab, ko'rlar qatoridan joy berdi. Choy ichilib bo'lgandan keyin, Mo'tabarxon kelgan mehmonlar oldiga bir masala qo'ydi:

— Sizlar musofirsizlar, endi bizlar nima harakat qilsak, ajablanib savol bermanglar. Agarda harakatimiz ustida savol bersangiz qattiq jazo beramiz, — dedi.

Kelgan musofirlar bu gapga rozi bo'ldilar. Mo'tabarxon o'rnidan turib bir oltin tovoqqa palov suzib podshoh bilan vazir oldiga qo'ydi. Ikkinci tovoqdagini uchta ko'rlarga qo'ydi. Uchinchi tovoqdagini hammolga, to'rtinchchi tovoqdagi palovni o'zlariga qo'ydi. Ovqatdan keyin choy ichildi, choy ichib bo'lingandan keyin dasturxonlar yig'ishtirib olindi. Yana ashula, soz, o'yin qildilar. Yarim soat o'tgandan keyin, sozlarini uya olib kirib qo'yib yotdilar. Mo'tabarxon Mukarramxonaga:

— Ikkita kuchukni keltir! — dedi.

Karomatxon qozondagi oshni ikkita oltin tovoqqa suzib keltirdi. Mo'tabarxon qamchi bilan ikkita kuchukni o'lguncha urdi. Kuchuklar xuddi odamdek yig'lar edilar. Mo'tabarxon uring-uring charchab qo'lidagi qamchinni tashlab, kuchuklarning boshlarini silab, yuzlaridan o'pib, oltin tovoqdagi oshni berdi. Kuchuklar yeb to'ygandan keyin ularni yana o'z joyiga bog'lashdi. Bu ahvolni ko'rgan musofirlar hayron qoldi. Ayniqsa, podshoh ajablanib toqat qilolmasdan, majbur bo'lib so'radi:

— Mo'tabarxon, nima uchun kuchuklarni urdingiz va nima uchun bosh-ko'zlarini silab, o'pib, oltin tovoqda osh berdingiz?! — dedi.

Mo'tabarxonning achchig'i kelib:

— Men sizlarga aytgan edim-ku! Nimaga savol berdingiz! Endi menden xafa bo'lmanq, o'z gunohlarингiz o'z bo'yningizda, — dedi-da, o'rnidan turib uy yoniga borib, bir tugmachani bosdi, shu onda uch polvon chiqib:

— Nima xizmat, — dedilar. Mo'tabarxon: — Mana bu ikki savdogar bilan uchta ko'ming oyoq-qo'llarini bog'langiz, — deb buyruq berdi. Polvonlar shu zahoti bularning oyoq-qo'llarini bog'ladilar.

Mo'tabarxon polvonlarga:

— Endi sizga ruxsat, joylaringizga kiring! —dedi.

Polvonlar tugmacha bosilgan uyga kirib ketdilar. Mo'tabarxon musofirlarga:

— Hoy, aka-ukalar, endi sizlar menga dunyoda qanday yaxshiliklar ko'rdingiz va qanday azoblar chekdingiz, shulami birma-bir ayтиb beringiz. Men shu sizlarning tortgan rohat va azoblariningizga qarab jazo beraman, — dedi.

Oyoq-qo'llari boylangan bechoralar rozi bo'ldilar. Mo'tabarxon birinchi ko'rni gapga soldi.

Birinchi ko'r boshidan o'tganlarini hikoya qildi:

— Men Dog'iston mamlakati podshohining o'g'li Shoh Akbar shahzoda bo'laman. O'n to'rt yoshimda otam dono vaziri bilan meni ovga olib chiqdi. Men otam bilan ovlab, u yoq-bu yoqni aylanib yurdim. Ovni ovlab bo'lganimizdan keyin otam bilan vazir ikkalasi dam olib o'tirdi. Men ham o'tirdim. Bir vaqt miltiqni qo'limga olib qarasam, o'q turadigan joyi kirlanib qolibdi. Ichida o'qi borligini bilmasdan, otiladigan joyini bosib yuboribman. O'q borib to'g'ri vazirning bir ko'ziga tegib, ko'r qildi. Otam meni so'kdi. Men:

— Ota, miltiq ichida o'q yo'q deb bosgan edim, qachon o'q solganimni o'zim ham bilmayman, — deb qo'rqib yig'ladim.

Vazirning juda achchig'i keldi. Lekin otamdan qo'rqqanidan hech narsa qilolmadi. Shuning bilan ovlagan narsalarimizni olib shaharga ketdik. Oradan uch-to'rt oy o'tgandan keyin otam menga:

— O'g'lim, endi sen amaking oldiga borib, o'sha yerda o'qigin. Vazirning ko'zi ko'r bo'lgandan beri avzoyi boshqacha bo'lib qoldi. Men qo'rqaman, yana men yo'q vaqtimda seni bir narsa qilib qo'ymasin! — dedi.

Men otamning gapiga ko'ndim. Otam meni bir necha askarlar bilan ertasiga Bo'ston shahriga kuzatdi. Biz kemaga tushib, bir necha kunlar yurib Bo'ston shahriga keldik. Amakim Bo'ston shahrining podshohi edi. Otam mening ketganimni amakimga xabar qilgan ekan. Amakim bir qancha askarlar bilan kelib, meni qarshi oldi. Uylariga borib bir-ikki oy mehmon bo'lganimdan keyin, amakimning o'g'li bilan qizi o'qiydigan maktabga kirib o'qib yurdim. Amakimning o'g'li mendan to'rt yosh katta edi. Orada ikki yil o'qiganimizdan keyin amakimning o'g'li Xo'ja Tursun shahzoda o'z singlisi To'lganoyga xushtor bo'lib qoldi. To'lganoy ham akasiga xushtor bo'ldi. Men bu ahvolni ko'rib hayron qoldim, lekin

amakimga bu ahvolni aytmadim. Kunlarning birida amakim bu masalani eshitib qolibdi. Achchig'i kelib qizi To'lganoya alohida bir saroy soldirdi, mактабдан чиқаріб сароға қо'йди. Qирқта канизак қызлари бөлса ham, podshoh ishonmasdan bir qancha yasovullarni qorovul qilib қо'йди.

— Agarda o'g'lim shul joyga keladigan bo'lsa, tutib olib mening huzurimga keltiring, — deb buyruq berdi. Oradan bir yil o'tgandan keyin amakimning o'g'li meni chaqirib olib:

— Ukam, bizning ahvolimiz juda og'ir. Shul og'irliklarni ko'raman desang, bugun men seni bir joyga olib boraman, — dedi. Men ajablanib:

— Mayli, borsam boray! — dedim. Amakimning o'g'li „xuddi nomozgarda ketamiz“, dedi. „Xo'p“ dedim. O'qishni o'qib qaytib uya keldik, ovqatlarni yeb chiqib ketdik. Bozorlarga borib aylanib tomosha qilib, kunni kech qildik. Nomozgarda aytgan joyiga meni olib bordi.

Ul vaqtدا qorong'u tushgan edi. Meni ko'chada qoldirib o'zi bir hovliga kirib ketdi, birozdan keyin bir qopni yelkasiga қо'йиб ko'tarib chiqdi.

— Yur! — dedi. Men ham yuraverdim. Shaharning chetiga chiqib qopning og'zini ochdi. Qarasam, qopning ichidan singlisi To'Iganoy chiqdi. Men juda hayron bo'ldim. Amakimning o'g'li o'n qadam olg'a borib qumni tortdi. Bir eshik bor ekan, eshikni ochib singlisini kirkizib yubordi-da, menga қо'lini berib, „xayr, ukam, endi sen bizdan rozi bo'l, qiyomatda ko'risharmiz. Bizlarning oxirgi ahvolimiz mana shul bo'ldi. Bu ko'rgan sirmi hech kimga aytmagin, ketar vaqtingda shu eshikni yopib, qumlarni boyagiday qilib ket! — deb xayrashdi-da, uya kirib eshikni yopdi, men aytganicha qilib, qumlarni eshik yoniga to'plab yopib ketdim. Uya borsam amakim:

— Tursunni ko'rdingmi? — deb so'radi. Men: — Ertalabdan kechgacha birga edik, bir joyga boraman deb ketgandan beri ko'rmadim, — dedim.

Ertasiga uyqudan tursam, qiz-o'g'il yo'q deb amakilar xafa bo'lib o'tiribdilar. Men maktabga ketdim. Oradan ikki oy o'tganda men o'qishimni tamom qildim va o'z otam shahriga jo'namoqchi bo'ldim. Qarasam, amakim o'g'li bilan qizini axtarib charchadi va juda og'ir ahvolda qoldi. Bularning ahvolini ko'rib rahmim kelib, bo'lgan ishlarning hammasini amakimga aytdim. Amakim:

— Meni o'sha joyga boshlab borgin, — dedi. Men amakimni boshlab borib, haligi eshikni ochdim. Amakim ikkalamiz kirsak, bular yer ostiga bir uy soldirgan ekan. Ikkalasi birgalashib quchoqlashib yotgan joyda jon berib, qop-qora ko'mir bo'lib kuyib ketgan ekanlar. Amakim bu ahvolni ko'rib: „Senlarning tortadigan azoblaring shu edi. Men senlarga bu azoblarni berishga xudodan қо'rqan edim. Ammo senlarning qilgan

yaramas ishlaringga xudoi taolonning qahri kelib, mening ko'nglimdagiday azobni beribdi“, — deb uydan chiqdi.

Men ham birga chiqib eshikni yopib, boyagiday qilib qumni surib qo'ydim. Shuning bilan amakim ikkalamiz uya ketdik. Bu ahvolni ko'rgandan keyin amakimning qayg'u o'tlari o'chdi. Oradan bir hafta o'tgandan so'ng men amakimdan shahrimga ketishga ijozat so'radim. Amakim:

— Sen ketmagin, menga o'g'il bo'lgin! — dedi. Men:

— Otam yoniga borib, ko'rib, undan keyin kelay! —dedim. Amakim rozi bo'lib, bir qancha sovg'alar berib, bir qancha askarlar bilan yo'lga solib yubordi. Otamning nomiga „o'g'ling ketdi“, deb xat berib yubordi. Biz kemaga tushib jo'nadik. Bir necha kun yo'l yurib, shahar chetidagi sohilga tushdik. Ovqatlanib, yangi kiyimlarimni kiyib tursam, bir to'p askarlar ko'rindi.

Men:

— Otamning askarları meni qarshi olish uchun kelayotibdi, — deb qarab tursam, askarlar mening qo'l-oyog'imni bog'lab, hamma askarlarimni qirib, meni olib ketdi. Bir vaqt zindonga tashladi. Zindonda ikki kun och yotdim. Uchinchi kuni podshoh oldiga olib chiqishdi. Qarasam, otam o'lib, otamning o'rniiga ko'r vazir podshoh bo'lgan ekan. Menden o'ch olmoq uchun bu ishlarni qilgan ekan. Podshoh bo'lgan vazir g'azab bilan yonimga kelib:

— Esingda bormi, mening ko'zimni ko'r qilgansan! —deb qo'lini ko'zimga tiqib, shul zamon bir ko'zimni ko'r qildi. Bu azobni oz ko'rib, darhol jallodni chaqirib:

— Bu badbaxtni chop! — deb buyurdi.

Jallodlar meni chopishga olib ketdilar. Men jallodlarga yalindim, yolvordim, o'zimni ularga tanitdim. Bular otamning jallodlari edi. Menga rahmlari kelib: „Bu shahardan qochib, boshqa shaharga ketgin. Agarda podshoh bilsa, sening ham, bizning ham kallamizni oladi“, dedi. Shul shahardan ketishga qasam ichdim. Jallodlar meni qo'yib yubordi. Men ularga ming-ming rahmatlar aytib, qochdim. Jallodlar ketdilar. Men shul qochganimcha o'n kun yo'l yurib, shahringiz choyxonasiga kirib choy ichib o'tirgan edim, bul ikki o'rtoq ham shu yerga kirdilar. Bular bilan tanishib, bir-birimizning hol-ahvollarimizni bilishib, uchalamiz o'mimizdan turib sizning huzuringizga qadam bosgan edik, — deb so'zini to'xtatdi. Mo'tabarxon:

— Karomatxon, bu akangning oyoq-qo'llarini yechib yubor. O'zining tortgan azoblari ham oz emas ekan, — dedi. Karomatxon darhol uning qo'llarini yechib yubordi. Mo'tabarxon ikkinchi ko'rga:

— Qani, yigit, endi sizga navbat, — dedi.

Ikkinchı ko'r ham boshidan o'tganlarini hikoya qila boshladı:

— Men Kan'on shahri podshohining o'g'li G'olib shahzoda bo'laman.

Meni otam o'qitdi, yaxshi ilmdor bo'ldim. Juda chiroyli xat yozardim.

Mening yozgan xatlarimni ko'rganlar juda havas qilar edilar. Mening chiroyli xat yozishimni Hirot shahrining podshohi eshitib; „O'g'lingni menga yuborgin, men o'zimga kotib qilaman“ deb otamga noma yozibdi.

Otam bu so'zni menga aytdi. Men rozi bo'lmadim. Otam:

— O'g'ilim, seni yo'qlatgan katta podshoh. Men unga bo'ysuna-man, agar seni yubormasam, bo'lmaydi, — dedi. Otamning bu so'zini eshitib:

— Mayli, borsam boray, — dedim. Ertasiga otam meni besh yuz askari bilan Hirot shahriga jo'natdi. Biz kema bilan bir necha kunlar yo'l yurib, Hirot shahrining bir chetiga borib tushdik. U dengiz bo'yidagi shahar buzilib ketgandan keyin odamlar boshqa yoqqa ko'chib ketgan ekan. Biz bilmasdan shu yerga tushib ovqatlanib yotdik. Bir mahal hammamiz miltiqlarni bir joyga to'plab dam olib yotgan edik. Oradan biroz vaqt o'tgach, otlarning oyoq tovushi keldi. Bizni kutib olishga podshoh askar yuboribdi-yu, deb turgan edim, haligi otliq askarlar birdaniga bizlarga hujum qildilar. Mening askarlarimni otganini otdi, chopganini chopdi, men qo'rqqanimdan o'liklar orasiga kirib yotib oldim. Mening bitta ham askarlarim qolmadı. Hammasini o'ldirib, mollarini, miltiqlarini olib qochdilar. O'ylasam, bularning hammasi qaroqchilar ekan. Ertasiga ertalab u yoq-bu yoqqa qarasam jimjitlik. Sekin o'liklar orasidan chiqib, molboqar bolaning kiyimini topib kiyib, shaharga qarab jo'nadim. Bu ahvolim bilan podshoh oldiga borishga nomus qildim. Aylanib yurib bir tikuvchi do'koniga uchradi. Kirib salom berdim. Ul kishi alik olib, menga joy ko'rsatdi. O'tirdim. Ul kishi:

— Siz kim bo'lasiz, qayerdan keldingiz? — deb so'radi. Men boshimdan o'tgan ishlarni gapirdim, ham:

— Shu podshohingiz oldiga ketayotib, qaroqchilarga uchrab, bu falokatlarga qoldim. Podshoh oldiga borishga nomus qilaman, agarda imkoniyat bo'lsa, sizning oldingizda bir necha vaqt ishlab, o'zimni tuzatib, keyin podshoh oldiga borsam, — deb iltimos qildim. Tikuvchi:

— Bolam, men bu gaplardan xabardorman. Podshoh oldiga bormay, mening oldimga kelib yaxshi qilibsan. Baxtingga yarasha ko'radigan umring bor ekan, — dedi. Men:

— Bu nima deganingiz, men tushuna olmadim, — dedim.

Tikuvchi so‘zni boshlab: „Bu podshohimiz sening otangga o‘chakishgan. Qanday bo‘lmasin seni bu yerga olib kelib, otangni podshohligidan bo‘shatmoqchi edi“, dedi.

Men:

— Siz bu ishlarni qaydan bilasiz? — dedim. Tikuvchi:

— Men podshohning kiyimlarini tikadigan ustaman. Bir vaqt vazir bilan podshoh sening to‘g‘ringda maslahatlashib turganida eshitdim. Men podshohning bu buzuq fikrini eshitib xafa bo‘ldim. Usta yaxshi odam ekan, „Xafa bo‘lma, o‘g‘lim, ertaga men seni o‘tinchilarga qo‘shib qo‘yayin, biroz vaqt o‘tin sotib yurib, kiyimlaringni tuzatib olib, bu shahardan qaytib ketarsan“, dedi.

Men bu gapga juda sevindim. U kuni ustaning uyida mehmon bo‘lib yotdim. Ertasiga usta bir necha o‘tinchilar bilan tanishtirib, ularga qo‘shib qo‘ydi. Shul kundan boshlab qo‘limga arqon, tesha olib o‘tinchilarga qo‘schildim. Bir necha kunlar o‘tin sotib yurdim. Bir kun o‘tinchilardan bir soat burun turib arqon, boltani olib o‘tinga ketdim. Tog‘larni oralab yursam, bir joyda bir quruq daraxt turibdi. Men „Bu quruq daraxtni yiqitsam, bir qancha o‘tin qilib sotaman“ deb o‘ylab, daraxtning tagini bolta bilan chopdim. Belidan arqon solib tortgan edim, qars-qurs qilib ildizlari bilan qo‘porilib yiqildi. Daraxtni maydalab qopga solmoqchi bo‘lib tursam, ildizi tagida bir g‘or ko‘rindi. Bu qanday g‘or ekan deb, ichiga kirsam, yo‘l bor ekan, nariroqda bir eshik ko‘rindi. Eshikni ochsam, bir qiz o‘tiribdi. Oy desa, og‘zi bor, kun desa ko‘zi bor. Shunday kelishgan chiroqli qiz olamda shudir, dedim. Qiz:

— Voy o‘lay, odamzodmisiz? — dedi. Men:

— Albatta, — dedim. Qiz yugurib kelib:

— Odamzodni ham ko‘rar ekanman, — deb ko‘rishib yig‘layverdi.

Menga atlas ko‘rpachalar solib, o‘tirishga taklif qildi. Men o‘tirdim.

O‘midan turib, yenglarini shimarib, ovqat qilib, mening oldimiga qo‘ydi. Men ovqat yeb o‘tirib:

— Siz kim bo‘lasiz, bu yerda nima qilib yuribsiz! — dedim. Qiz so‘z boshlab:

— Men Fors yurti podshohining qizi Kumushxon bo‘lamon, o‘n besh yoshimda menga bir dev xushtor bo‘lib, bir kechada o‘g‘irlab olib qochib kelgan. Meni shu yerda boqib yuradi, — dedi. Men:

— Qachon olib qochgan? — dedim. Kumushxon:

— Ikki yil bo‘ldi, — dedi.

— Bu g‘orning ichida yurguncha qochib ketsangiz bo‘lmaydimi? — dedim. Qiz:

— Hech qo‘chishning iloji yo‘q, padari la’natlardan qutulish qiyin, — dedi. Men:

- Dev qayerda va qachon keladi? — dedim. Kumushxon:
- Hozir Ko'hiqofda. Qirq kunda bir kelib ketadi, — dedi.
- Agarda uyda bir narsadan qo'rqangiz devni qanday chaqirasiz? — deb so'radim. Kumushxon:

— Menga kerak bo'lsa, mana bu tugmachani bossam, shul zamon dev keladi, — dedi. Qiz u yoq-bu yoqqa qaraganda, men o'ynab haligi tugmachani bosib qo'ydim. Shul zamon havo bulutlanib, qor-yomg'irlar yog'ib, bo'ron bo'lib ketdi. Kumushxon:

— Voy endi o'lmay qachon o'laman? Siz devni chaqirib qo'yibsiz! Kelayotibdi, qoching, — deb yig'lab, menga boshqa yo'l ko'rsatdi. Men qo'chib ketdim. Bir uyg'a borib qo'rqqanimdan qimirlamay yotaverdim. Dev kelib qizdan:

— Nima gap, nima so'z? — deb so'radi. Qiz:

— Hech gap yo'q, yaxshi ovqat pishirgan edim, birgalashib yeylek deb chaqirdim, — dedi. Dev indamay ovqatni yeb, g'or og'zidagi arqon bilan boltani olib, odam suratiga kirib, shaharga, to'g'ri tikuvchi yoniga borib:

— Bu bolta bilan arqon kimniki? — debdi. Tikuvchi:

— Bilmayman, o'tinchilardan so'rang, hali bitta o'tinchi qaytib kelgan edi. Shunikimikin, — debdi. Dev mening yonimga odam suratida qaytib kelganidan xabarim yo'q. „Arqon bilan bolta siznikimi?“ deb so'radi. Men nima deyishimni bilmay, to'g'risini aytib „meniki“, dedim. Dev: „Usta sizni chaqiryapti, yuring, chiqamiz“, dedi. Yuragim shuv etib, qo'rqib ketdim. Dev meni qo'ltig'iga qisib, havoga ko'tarildi, to'g'ri Kumushxon oldiga olib kirib, qo'limga bir qilich berdi, qizni chop! — dedi. Men:

— Bekordan-bekorga qizni nimaga chopaman, — deb unamadim. Menden qilichini tortib olib, Kumushga berdi. Yigitni chopping! — dedi. Qiz ham:

— Men bekorga nega chopaman, gunohi bo'limasa, — dedi. Dev achchig'i bilan qizning qo'lidan qilichni tortib olib, qizni burda-burda qilib tashladi. Qizni chopib bo'lib, „Endi seni qanday o'ldiray“, dedi.

Men „Ixtiyor o'zingda“ dedim. Bir vaqt bir narsani o'qib menga puflagan edi, men shul zamon maymun bo'lib qoldim. Dev meni osmonga ko'tarib, uchib yurib bir qo'rqinchli biyobonga tashlab yubordi. Men maymun bo'lib daraxtma-daraxt sakrab besh-olti kun shul joylarda yurdim. Maymun suratida bo'lganim bilan aqlim bor, faqat tilim yo'q. Bir haftadan keyin daraxtga chiqib o'tirsam, bir kema kelayotir.

Darrov daryo bo'ylab kemaning orqasidan borsam, u sohilda to'xtadi. Men chetga qarab turdim. Odamlar tushdilar, yana chiqdilar. Kemada

qo'ng'iroq chalinganda men kemaga sakrab chiqib oldim. O'tirgan odamlar bu kema haydovchining maymuni bo'lsa kerak deb yo'l bo'shatdilar.

Men to'g'ri kema boshlig'i yoniga kirib, ko'rishgani qo'limni uzatdim. Kema boshlig'i kulib qo'l berdi. Uning yordamchisi bor edi. U hayron bo'lib qoldi. Kema boshlig'i: „Bu birovlarining boqqan maymuni bo'lsa kerak, adashib bizga kelibdi“ deb gapirganiga arang tushunib o'tirdim. Orada bir necha kun yo'l yurgandan keyin, bir kuni boshliq bilan yordamchisi shaxmat o'ynadilar. Men bularning o'ynaganiga qarab o'tirdim. Boshliq ikki marotaba mot qoldi. Shundan keyin o'yinni to'xtatdilar. Men boshliq bilan o'ynamoqchi bo'lib, unga ishorat qildim. Boshliq mening bu so'zimga tushundi, shaxmat o'ynadik. Men boshliqni mot qildim. Boshliq bilan yordamchisi menga hayron bo'ldilar. O'yinni tamom qildik. U kuni tong otgandan keyin Quddus shahriga kelib to'xtadik. Bir vaqt qarasam, kema ichidagi odamlar ariza yozib har birlari uni alohida jildga soldilar. Men boshliqdan ishorat bilan qalam-qog'oz so'radim. Boshliq so'zimga tushunib menga qalam-qog'oz berdi. Men o'tirib ariza yozdim. Boshliq mening xatimga qarab ajablandi. Yozib bo'lib, jildga solib, boshliqqa berdim. Boshliq hamma odamlarning arizalarini yig'ib, shu shaharning podshosiga olib ketdi. Ariza yozishimizning sababi, podshohga chiroyli xat yozadigan kotib kerak bo'lgan ekan. Boshliq arizalarni olib, podshohga beribdi. Podshoh xatlarni ochib ko'rib, mening yozgan xatimni yaxshi ko'rib:

— Shul odamni menga keltiring! — debdi. Boshliq podshohga qarab kulib:

— Podshohim, buni yozgan odamzod emas, maymun, — debdi.

Podshoh ajablanib, bunday xat yozadigan qanday maymun, sizning maymuningizmi? —deb so'rabi. Boshliq:

— Meniki emas, falon sohilda adashib kemaga tushdi. Biz ham birga olib kelaverdik, — debdi. Podshoh:

— Mayli, menga keltiring! — debdi. Boshliq meni podshoh oldiga keltirdi. Podshoh meni ko'rib, qo'limga qog'oz berdi, xat yoz deganday bo'lib turdi. Men bu safar oshiqmasdan ilgarigidan ham chiroyli qilib ariza yozdim. Podshoh:

— Maymunning xat yozganini endi ko'rdir, — deb kuldil va meni o'ziga kotiblikka olib qoldi. Boshliq ketdi. Ertasiga podshoh meni xotini oldiga olib kirib o'tirdi. Xotini menga ovqatlar berdi, yedim.

Podshohning juda ko'p o'qib, ilmdor bo'lgan o'n sakkiz yoshlardagi bir qizi bor ekan. Podshoh u qizini keltirish uchun xizmatkorlardan birini yubordi. Xizmatchisi borib qizni olib keldi. Qiz eshikni ochib, kirmasdan orqasiga qaytdi. Podshoh:

— Kir, qizim, bu joyda men, onang, maymundan boshqa hech kim yo‘q! — dedi. Qiz:

— Kirmayman, ul maymun emas, odam, — dedi. Podshoh:

— Men seni ko‘rsin deb chaqirtirgan edim, kiraver, — dedi. Qiz kirdi, meni ko‘rib podshohga:

— Ota, bu maymun emas, odamzod, — dedi. Podshoh:

— Qaydan bilding? — dedi. Qiz: „Albatta, bilaman. Bu odam jodu qilingan“, dedi. Podshoh qizdan: „O‘z asliga keltirish mumkin bo‘ladimi?“ dedi. Qiz: „Bo‘ladi, lekin juda qiyin“, dedi. Podshoh:

— Qizim, agarda asliga keltirib, odam qilishning iloji bo‘lsa, sen o‘qib qaytargin, men o‘zimga kotib qilib olaman, — dedi.

Qiz otasining so‘zini qaytara olmay, xo‘p, dedi. Shu kuni kechasi bilan o‘qib, tong otganda meni odam suratiga kirgizdi. Podshoh bilan xotini men bilan qaytadan ko‘rishdi. Birozdan keyin podshohning bog‘iga chiqib o‘tirgan edik, shu orada osmonda bir kaptar paydo bo‘ldi. Qiz o‘rnidan turib: „Jodu qilgan dev men bilan kurashishga keldi“, dedi. O‘zi duo o‘qib bir katta qora qush bo‘ldi, kaptar bilan olishdi. Bir vaqtida kaptar yerga tushib, yumalab it bo‘ldi. Qiz yumalab sher bo‘ldi — yana olishdi. Oxirida turli narsalar bo‘lib, bir-birlarini yenga olmadni. Qizning achchig‘i kelib, bir katta o‘t bo‘lib devni kuydirdi. Shu vaqtida o‘t uchquni ko‘zimga sachrab, ko‘zim ko‘r bo‘ldi. Qiz devni kuydirib, o‘zi ham o‘ldi. Bu ahvolni ko‘rib turgan onasining yuragi yorilib o‘ldi. Podshohning g‘azabi kelib:

— Yo‘qol haromi, mening shahrimda turma, men senga yaxshilik qilaman deb, xotin va bolamdan ajraldim, — deb meni haydab yubordi.

O‘ldirmay haydab yuborganiga ming bor shukrlar qilib, shu qoch-ganimcha, ko‘p azoblar chekib, necha kunlar yo‘l yurib, shu shaharga kelib, choyxonaga kirib, bu o‘rtoqlar bilan tanishib, choyxonadan chiqib, sizning uyingizga keldik, — deb so‘zini tamom qildi. Mo‘tabarxon:

— Karomatxon, bu akangning ham oyoq-qo‘llarini yechib yubor, o‘zining tortgan azoblari ham yetar ekan, — dedi. Karomatxon shu zahoti uning oyoq-qo‘llarini yechib yubordi. Mo‘tabarxon uchinchi ko‘rga:

— Qani, yigit, sizga navbat! — dedi.

Uchinchi ko‘r boshidan o‘tganlarini hikoya qila boshladi:

— Men ham Misr podshohining o‘g‘li shahzoda Bahrom bo‘laman. Men har yili bir marotaba o‘rtoqlarim bilan kemaga tushib Quddus shahriga borib, tomosha qilib qaytar edim. Kunlarning birida Quddus shahriga boradigan vaqtim bo‘ldi. O‘rtoqlarimni olib kemaga tushib, Quddus shahriga jo‘nadik. Biz har doim Quddus shahriga olti kunda

yetar edik. Bu gal juda qattiq bo'ron bo'lib, to'lqindan daryo toshib ketdi.

Olti-yetti kun bo'ldi, hech yetolmadik. Bo'ronlar ham to'xtadi. Men kema boshlig'i oldiga kirib: „Bugun yetti kun bo'ldi, nima uchun yetolmaymiz“, deb so'radim. Boshliq xafa bo'lib turib:

— Shahzodam, bo'ron-to'lqinlarda yo'ldan adashdik, endi o'zingizning jonizingizni qutultiring. Mana bu ko'ringan yonar tog' bizlarni o'ziga tortyapti, — deb yig'lab yubordi.

Men qo'rqqanimdan shu zamон o'zimni daryoga tashladim. Kema yonar tog'ga yaqinlashib, tog'ga urilib, halok bo'ldi. Men daryoda oqib-oqib ikki kecha-kunduzda bir orolga kelib qoldim, qarasam, to'rt tarafim suv, ichimda: „Endi o'larkanman“, dedim. O'yladim-o'yladim, bu falokatdan qanday qutulishni bilmadim. Suvda oqib juda holsizlangan ekanman, shu yerda dam olib tavakkal qilib uxladim. Bir mahal tush ko'rdim. Tushimda Xizr ota:

— O'g'lim, xafa bo'lma, o'rningdan turib, o'n besh qadam oldinga qarab yurgil, shul joyda bir eski uy bor, qo'rmasdan, eshikni ochib kir. O'ng tarafdagи tomda hazrat Alidan qolgan bir o'q-yoy osig'liq turibdi, qo'lingga olib yigirma qadam o'ng qo'lga qarab yursang, bir tepada misdan yasalgan ot bor. Otning ustida qalqon ushlab o'tirgan bir odam bor, ko'ziga ko'rmasdan, yashirinib turib, haligi odamni ko'zlab kamondan o'q otsang, ul odam daryoga yumalab tushadi-da, yoningga bir kema keladi, sen gapirmasdan, kemaga tushgin, seni daryordan bir chetga chiqarib qo'yadi. U odam suv egasi bo'ladi, — dedi. O'rnimdan sakrab turdim-da, tushimda ko'rgan narsalarni qilib ko'ray deb, tavakkal deb o'n besh qadam oldinga qarab yurdim. Bir eski uyga uchradi, eshikni ochib uyga kirsam, bitta o'q-yoy o'ng tarafdagи devorda osig'liq turibdi. Olib chiqib yigirma qadam o'ng qo'l tarafga yurdim. Qarasam, bir tepalikda misdan yasalgan ot ustida qalqon tutgan odam o'tiribdi, ko'ziga ko'rinsay, yiroqdan otgan edim, o'q ul odamga tegib, daryoga yumalab tushdi. Shu onda kemada bir odam kelib menga qaradi. Men indamasdan kemaga tushdim. Daryoning chetiga yaqin qolganda yuragim hovliqdi. Qo'rquv paydo bo'ldi. Shul vaqtida haligi odam meni suvg'a tashlab, kema bilan g'oyib bo'ldi, qancha azoblar bilan zo'rg'a suvdan chetga chiqdim. Bo'rilarning ovozlari eshitildi. Qo'rqqanimdan shul joydagи bir katta daraxtga chirmashib chiqib o'tirdim. Oradan bir kun o'tgandan keyin, daraxt ustidan daryo tomonga qarasam, bir kema kelayotir. Indamay turdim. Haligi kema to'xtab, undan uch kishi tushdi, yuz qadam yurib tikanli yerga kelib, bir tikanni olib tashladi-da, yer ostiga kirib ketdi. Men hayron bo'lib qarab turdim. Bir vaqt yer ostiga kirib ketgan odam-

larning biri qolib, ikkitasi chiqib kemaga tushib ketdilar. Ular ketgandan keyin daraxtdan tushib haligi joyga bordim. Qurigan tikan shoxini olib tashlasam, bir eshik paydo bo'ldi, eshikni ochib kirsam, yer ostida uzun ketgan yo'l bor ekan. Haligi yo'l bilan yurdim. Yana bir eshikni ochdim, qarasam ostin-ustunli uy. Ajablanib tursam, bir yigit uydan chiqib:

— Jon shahzodam Bahrom, meni o'ldirmang! — deb oyog'imga yiqilib yig'ladi. Men bu bolani hech tanimayman, mening ismimni ham, shahzoda ekanimni ham bilganiga ajablanib:

— Siz mening ismimni qayerdan bildingiz? — deb so'radim. Yigit:

— Men Kan'on shahridagi Jalol boyning o'g'li Ibrohim bo'laman. Otam bir kuni bir katta munajjimga mening taqdirimni bilish uchun fol ochirgan ekan, ul kishi: „o'g'lingizning o'limi Bahrom shahzoda qo'lida, qirq kunda Misrdan kelib o'ldiradi“, degan ekan. Otam qo'rqib shul joyga imorat qilib, meni sizdan qochirib saqlab yurardi. Mana bugun qirqinchikun edi, — dedi.

— Men seni nega bekordan-bekorga o'ldiraman, menga hech zarar qilgan emassan, sen bilan tanishdim. O'z boshimga og'ir kunlar tushib, shul joylarga adashib kelib qoldim. Endi sen menga ini bo'l, men aka bo'lay, — dedim. Yigit juda sevinib, o'midan turib pastdag'i uyg'a boshlab kirdi. Uylari juda yasatilgan ekan, havasim keldi. Yigitning har turli pishirilgan tayyor ovqatlari bor ekan, oldimga qo'ydi, men necha kunlardan beri och edim, yeb to'ydim. Bir vaqt Ibrohim:

— Yuqoridagi uyda tarvuz bor, olib chiqay, — dedi.

— Siz o'tiring, men olib chiqay, — dedim. Zinaga chiqayotsam, Ibrohim: „Bahrom aka, pichoq ham shul joyda, ola chiqing!“ dedi. Xo'p deb kirdim. Tarvuz juda katta ekan, pichoqni olib tarvuzga sanchib, zinadan tushib kelayotib qoqilib ketdim, tarvuz qo'limdan tushib ketib, pichoq haligi yigitning yuragiga sanchilib o'lib qoldi. Juda xafa bo'lib yig'ladi. „Tarvuzni yemay o'lay“, dedim. O'rnimdan turib nima qilarimni bilmay, qaytib haligi daraxt ustiga chiqib, bir kechani o'tkazdim, ertasiga daryoda yana kema ko'rindi. Nazar solsam, haligi Ibrohimni olib kelgan kema. Bu kermada besh kishi ko'rindi. Kemani to'xtatib, Ibrohim yotgan joyga kirib ketdilar, biroz vaqtidan keyin yig'lashib Ibrohimni ko'tarib chiqib kemaga solib ketdilar. Ular ketgandan keyin daraxt ustidan tushib Ibrohim turgan uyg'a borib, qolgan ovqatni yeb, bir necha kun turdim. Bir kuni daryoga chiqsam, daryoning suvi o'zidan-o'zi kamayib qurib ketibdi. Men sevinib daryoning ul tarafiga o'tdim. Ul tarafga o'tib, chap tomonga qarab yurdim. Bir kun yurganimdan keyin bir shaharga keldim. Shaharda bir masjid bor ekan. Masjidda qalandarlar zikr qilib yig'lab o'tiribdi.

— Hoy aka, bu nima gap, nima uchun yig'laysizlar? — deb so'radim.

Ular:

— Agarda bu sirmi bilmak istasang, bozorga borib, bir katta qo'y olib kel, so'yib go'shtini bizlarga ber, o'zing terisiga kirib tursang, shundan keyin biz senga bu sirlarni aytamiz, — dedi.

Shundan keyin shu qalandarlarning sirlarini bilay dedim-da, qo'y olib kelib so'yib, go'shtini ularga berib, o'zim terisiga kirib yotdim. Bir vaqt bir katta semurg' qush uchib tushib, meni ko'tarib ketdi.

Bir cho'l-biyobonga borganda meni yemoqchi bo'lgan edi, men teri ichidan chiqishim bilan semurg' mendan qo'rqiб uchib ketdi. Men yana cho'l-biyobonda qoldim. To'rt tarafimga qarasam, hech yaqin shahar ko'rinxmaydi. Tavakkal deb bir necha kun yurganimdan keyin bir bog' ko'rindi. Shul bog' tomonga borsam, juda katta bir uy bor ekan. Eshigini taqillatdim. Bir qiz yugurib chiqdi. Men ul qizga o'zimning ahvolimni bayon qildim. „Bu joy parilar podshohi qizining joyi, men kirib so'ray, ruxsat bersa, chiqib aytaman“, deb qiz kirib ketdi. Birozdan keyin bir necha qizlar chiqib, meni boshlab parilar podshohining qizi oldiga olib kirib qo'ydilar-da, o'zlari chiqib ketdilar. Men bu joyda o'tirib boshimdan o'tgan ishlarni qizga aytib berdim. Nima sababdan o'z shahrida turmay, bu cho'l-biyobonda o'tirganini qizdan so'radim. Qiz aytdi:

— Mening otam parilarning podshohi, menga devlar xushtor bo'lib yurganda, otam ulardan qochirib shul cho'l-biyobonga bog'-bo'ston, imoratlart qilib, olib kelib qo'ydi. Har uch oyda otamni ko'rib kelaman. Mening otimni Mohipari, deydilar, — deb boshidan o'tganlarini aytib berdi.

Shul joyda bir-birimizga muhabbatimiz tushib, Mohipari menga tegishga rozi bo'lib: „Men uch kundan keyin ota-onam oldiga borib, ularni ko'rib, sizga tegish maslahatini qilib, ruxsat olib kelaman. Undan keyin to'y-tomosha qilib, turmush quramiz“, dedi.

Shundan keyin Mohipariga ikki kun mehmon bo'ldim, uchinchi kuni u menga bir necha kalitlarni berib:

— Men kelguncha bog'larni tomosha qiling, lekin qirqinchi bog'ga kirmang. Men o'zim kelganda sizni olib kiraman, — dedi. Qiz qirq kanizaklari bilan bir-bir yumalashib qirq bir kaptar bo'lishib uchib ketdilar. Shul joyda o'zim yolg'iz qoldim. Bu bog'lar bir-biridan ortiq darajada ziynatlangan. Endi Mohipari „Ochmagin“ degan qirqinchi bog'ga keldim. „Nima bor ekan“, — deb havas qilib, eshikni ochib kirdim. Bog'ga kirsam, bu bog' o'ttiz to'qqiz bog'dan ham ortiq ziynatlangan. Turli gullar ochilgan, turli mevalar pishgan, bulbullar sayragan. Hech chiqqim kelmay qoldi. Bog'ning o'rtasida oltin-kumushdan yasalgan katta hovuz, tiniqlikdan hovuzning tagi ko'rinar edi, Shul hovuzning bo'yida butun asboblari bilan bir ot suratdek qotib turibdi. Havasim kelib

otning ustiga minib, bir qamchi urdim. Ot shul zamon meni osmonga ko'tarib uchib bir cho'l biyobonga tashlab, quyrug'i bilan ko'zimga bir urdi, shul vaqtda bir ko'zim oqib, ko'r bo'lib qoldim.

Ot bo'lsa g'oyib bo'lib ketdi, men yana cho'l-biyobonlarda yolg'iz qoldim. Bir necha kun yo'l yurib, sizning shahringizga kelib, choyxonaga kirdim. Bu ikki hamroh bilan suhbatlashib, ular bilan birga shul uyg'a qadam qo'ygan edik, — deb uchinchi ko'r hikoyasini tamom qildi. Mo'tabarxon Karomatxonga:

— Bu akangning ham oyoq-qo'llarini yechib yubor, o'zining tortgan azobi ham yetarli ekan, — dedi. Karomatxon shul zamon uchinchi ko'rning ham oyoq-qo'llarini yechib yubordi. Mo'tabarxon:

— Endi sizga navbat, gapiring, — deb ikkita savdogarning biridan so'radi. Savdogarlarning bittasi:

— Men shul shahar podshohining vaziri bo'laman, mana bu mening yonimda turgan podshohning o'zi bo'ladi, — dedi.

Bu gapni eshitib Mo'tabarxon darrov borib ularning qo'l-oyoqlarini yecha berdi. Podshoh bilan vazir o'rinalidan turib, otlarini minib uylariga ketdilar. Qolgan mehmonlar yotib qoldilar. Ertasiga podshoh taxtga chiqib o'tirib, bir yasovulni chaqirib:

— Kalla bozor mahallasida turuvchi uch qizni uydagi mehmonlari bilan tez olib kel! — deb buyruq berdi.

Yasovul shul ondayoq Mo'tabarxonni ikkita singlisi va uydagi mehmonlari bilan birga podshoh oldiga olib keldi. Podshoh bularga o'rin ko'rsatdi. Bular o'tirdilar. Podshoh Mo'tabarxonga:

— Kecha uylaringizda bo'lgan ishlarni aytib bering. Nima uchun itlarni urdingiz va nima uchun quchoqlab, o'pib, ularga oltin tovoqda osh berdingiz? — dedi.

Mo'tabarxon o'zining boshidan o'tganlarni bayon qildi:

— Bizlar shul o'zingiz ko'rgan mahallalik, G'ulomboy degan boyning qizlari bo'lamiz. Bizlar bir ota, bir onadan besh qiz edik. Kunlarning birida ota-onamiz o'ldi. Otamizdan ko'p mol-dunyo qoldi. Biz besh opasingil maslahatlashib, to o'lguncha erga tegmasdan, ota-onamizdan qolgan dunyonи yeb yotishga hammamiz rozi bo'ldik. O'z hovlimizda o'yin-tomosha qilib yurdik. Kunlarning birida mendan kichik ikkita singlim — Adolatxon bilan Salomatxon erga tegmoqchi bo'lib, menga maslahat soldilar. Men „Erga tegmanglar“, — deb ularga ko'p nasihatlar qildim. Lekin ular mening nasihatlarimni qulorra olmadilar, shundan keyin men otamdan qolgan mol-dunyolarni beshma bo'lib, ikki bo'lagini ikki singlimga berdim. Ular erga tegib, uydan chiqib ketdilar. Biz o'zimizning hayotimizni burungiday davom ettirib yuraverdik.

Oradan besh-olti oy o'tgandan keyin bir kun bizning darvozamizni birov kelib urdi. Karomatxon yugurib chiqsa, Adolatxon ekan. Uyga kirishdi. Adolatxon kirishi bilan yig'lab yubordi. „Opajon, men sizning so'zingizga kirmay bekor qilgan ekanman. Erim dunyolarimni yeb, uydan haydab chiqardi“, dedi. Jigar bo'lgani uchun men hech narsa deb aytmadim. Bir qorindan tushgandan keyin rahming kelar ekan. Oradan yana besh-olti kun o'tgandan keyin darvozani birisi urdi. Karomatxon chiqsa, Salomatxon ekan. U ham kirib yig'lab yubordi. Salomatxon ham yomon ahvolda qolibdir. Uni ham eri mol-mulkini yeb, urib haydab yuboribdi. Shunday qilib, bu ikkita singlimning gunohini kechib, o'z oramizga qo'shdik, tomoshamizni qilib yuraverdik. Oradan yana bir-ikki oy o'tgandan keyin Adolatxon bilan Salomatxon ikkalasi yana erga tegmoq bo'lib, menga maslahat soldilar. Men unamadim. Bular menga bo'ysunmadilar. Men: „Agarda erga tegadigan bo'lsangiz yana qaytib kelmang. Endi burungi ahvolda keladigan bo'lsangiz, uyimga kirgizmayman“, dedim. Singillarim:

— Endi unday ishlarni qilmaymiz, — dedilar. Hech narsa deyolmadim. Yana mol-dunyolarimdan bo'lib berdim. Bular erga tegib ketdilar.

Yana uch qiz qoldik. O'yin-kulgimizni qilib yuraverdik. Kunlarning birida Adolat bilan Salomatning erlari dunyolarini yeb, yana haydab yuboribdi. Ko'z yoshlarini oqizib zor-zor yig'lab o'tirdilar. Yana rahmim kelib oramizga qo'shdim. Bir necha vaqtlargacha o'z o'yinlarimizni o'ynab, tomosha qilib yurdik. Qarasam, otamdan qolgan dunyo ozayib borayotir. Bir kuni o'tirib:

— Singillarim, endi biz bekor yotmaylik, ikki-uchtamiz shaharlarga borib savdo qilaylik, tomoshamizni ham qilarmiz. Kim men bilan savdoga boradi? — dedim. Adolatxon bilan Salomatxon „Bizlar boramiz“, dedilar. Xo'p, dedim. Ertasiga uchalamiz erkakcha kiyimlarni kiyib, yarim molimizni olib, kemaga o'tirib jo'nadik. Bir necha kundan keyin ertalab bir shaharga borib tushdik. Qarasak, bu shaharning odamlari tosh bo'lib qotib qolibdi. Mollarni dengiz bo'yiga qo'yib, shaharni aylandik. Qimir-lagan odamzod yo'q. Bu ahvolga ajablanib, kechgacha shaharni aylanib yurdik. Kechqurun yiroqda bir chiroq ko'rindi. Uchalamiz shul chiroq bor uyga kirsak, bir yosh, kelishgan yigit oldiga kitob qo'yib o'qib o'tiribdi. Bizlar kirgandan keyin ko'rpachalar solib, o'tirishga taklif qildi. Bizlar o'tirdik. Men so'z boshlab:

— Aka, shahar odamlari bu ahvolga tushib qolganining sababi nima? — deb so'radim. Ul yigit aytдиki: „Bu shaharning odamlari, maishat va ichkilik bilan mashg'ul bo'iganlari uchun shu ahvolga giriftor bo'ldilar, — dedi.

Yigitning muloyimligi va yumshoq so'zligini ko'rib o'zimga munosib ko'rdim. O'zimning qiz ekanimni yigitga tushuntirdim. Ikkimiz rozi bo'ldik. „Bizning shaharga borasiz, to'y-tomosha qilib, nikohlاب olasiz, dedim.

Yigit rozi bo'ldi. Ertasiga birlashib olib kelgan mollarimizni ham sotmasdan shahrimizga jo'nadik. Shahrimizga bir kunlik joy qolganda kechasi hammamiz yotib uxladi. Biz uxlagandan keyin Adolat bilan Salomat o'rinalidan turib, sekin maslahatlashib yigitni daryoga tashlamoqchi bo'libdilar-da, bir qop keltirib, yigitni qopga solib daryoga tashlab yuborishibdi. Ertasiga tong otganda qarasam, haligi yigit ko'rinnadi. Singillarimdan so'rasam, „Biz ko'rganimiz yo'q“, deyishdi. Yugurib kirib kema boshlig'idan so'radim. U:

— Kechasi ikki singlingiz yigitni qopga solib, daryoga tashlab yubordi,
— dedi.

Shul joyda o'tirib ko'p xafa bo'lib yig'ladim. Singillarimni qarg'adim. Shahrimizga kelib kemadan tushib: „Sizlarga qancha yaxshiliklar qildim, sizlar menga dushmanlik qildingiz, endi men sizlardan ham, mol-dunyodan ham kechdim“, deb ularni qoldirib, cho'l-biyobonlarga qarab yig'lab ketdim. Ikki kun yo'l yurganimidan keyin bir yerda borayotsam, bir oq ilon yo'lda kelayotir. Men yo'ldan chiqib o'zimni chetga tortdim. Ilon o'tib ketdi. Yana yo'liga tushib ketayotsam bir qora ilon kelayotir. O'zimni chetga tortib, bir katta toshni olib turdim. Ilon yaqin kelganda toshni otib ilonning boshini yanchib o'ldirdim. Yurib-yurib charchab, bir yerda yotib uxbol qolibman. Bir vaqt o'mimdan tursam, juda ham kelish-gan bir chiroyli qiz yonimda o'tiribdi. Qiz men bilan ko'rishdi va hol-ahvol so'radi. Men boshimdan o'tgan ishlarning hammasini aytdim. Qiz:

— Qo'ying, opa, xafa bo'limang, uyingizga qayting! — dedi. Men „Bormayman“, dedim. „Ikkita singlingizni ko'nglingizdagiday qilib keldim. Siz meni o'limdan qutqardingiz, men ham sizga yordam qildim“, dedi.

Men hayron bo'lib: „Sizni shu bugun ko'rib turibman“, dedim. Qiz so'z boshlab:

— Men parilar podshohining qizi edim. Bir dev xushtor bo'lib, meni olmoqchi bo'lib kelganda men qochib, oq ilon bo'lib ketayotgan edim. Siz yo'lda kelayotgan ekansiz, menga yo'l bo'shatib berdingiz, o'tib ketdim. Mening orqamda qora ilon bo'lib kelayotgan dushmanim — dev edi. Siz uni o'ldirdingiz; agarda siz o'ldirmasangiz, u meni o'ldirar edi. Sizning yaxshilgingizga binoan, sizni ranjitgan ikkita singlingizni kuchuk qilib hovlingizga bog'lab keldim. Endi siz uyingizga borib, o'yintomoshangizni qilib yuravering: hech narsadan qo'rqmang, boshingizga og'ir kun tushsa, mana shu sochimni kuydirsangiz, men kelib sizga yordam beraman, — deb sochidan uch dona yulib berib, g'oyib bo'ldi. Men bu gaplarni eshitib, qaytib uyimga keldim. Qarasam, haqiqatan ikkita singlimni ikkita kuchuk qilib bog'lab ketibdi. Biz uch opa-singil o'yin-kulgi qilib yuraverdik. Kuchuklarga ovqat berar oldida urgamim, haligi yaxshi ko'rgan yigitimni daryoga tashlab yuborishganiga xafa

bo'lganim, erkalab quchoqlaganim, it bo'lsa ham jigarim, deb rahmim kelgani, — dedi. Podshoh:

— Haligi uchta polvon qanday kishilar? — dedi. Mo'tabarxon:

— Ul polvonlarga mol-dunyo berib saqlaganman, boshimga og'ir kun tushsa yordamchi bo'ladi, — deb so'zini tamom qildi. Podshoh Mo'tabarxonga:

— Shul ikki kuchukni odam qilish mumkinmi? — dedi. Mo'tabarxon:

— Bilmadim, odam qilsa, shul qizning o'zi qilar, — dedi. Podshoh:

— Bo'lmasa, shul qizning sochini kuydiring, kelsin, — dedi.

Mo'tabarxon hovliga chiqib qizning sochini kuydirdi, qiz shul zahoti „xizmat“, deb keldi. Mo'tabarxon qizni podshoh oldiga olib kirdi. Podshoh pari qizidan: „Ikki kuchukni o'z asliga keltirish mumkinmi?“ deb so'radi. Pari qiz:

— Agarda Mo'tabarxon opam rozi bo'lsalar, men asliga keltiraman, — dedi. Kuchuklarni keltirdilar. Pari qiz ularni avvalgi holiga keltirdi. Bu qizlar bir-biridan chiroyli edi. Podshoh ko'z musofirlarni ko'rsatib:

— Bularning ko'zini tuzatish mumkinmi? — dedi. Pari qiz:

— Jodudan bo'lsa, tuzatish mumkin, bittasini tuzatib bo'lmaydi. Chunki bu jodu emas, odamdan bo'lgan, — dedi. Podshoh:

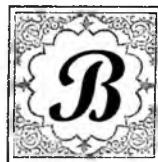
— Mayli, bo'lmasa ikkala sining ko'zini tuzating, — dedi. Pari qiz ikki ko'rning ko'zini avvalgiday qildi. Pari qiz: „Endi buyursangiz ketsam“, dedi. Podshoh ruxsat berdi. Pari qiz xayr-xo'sh deb, g'oyib bo'ldi. Podshoh o'zining dono vaziri bilan maslahatlashib o'tirib, Mo'tabarxonni o'ziga munosib ko'rdi, hammadan kichik Karomatxonni o'g'liga munosib ko'rdi. Qolgan uchta qizni uchta ko'r nomini olgan shahzodalarga olib bermoqchi bo'ldi. Bu maslahatni qizlarga, yigitlarga aytdi. Bular ham rozi bo'ldilar. Podshoh ikki shahzodaning otasiga noma yozdi. Bolalarini yo'qtogan podshohlar sovg'a-salomlar bilan yetib keldilar. Qirq kecha-kunduz to'y-tomoshalar qilib, to'ydan keyin ikkita podshoh o'g'il va kelinlarini olib shaharlariga jo'nashib ketdilar. Otasi o'lgan Shoh Akbar shahzodani podshoh olib qolib, o'ziga vazir qildi.

Tortgan azoblar esdan chiqib, hammalari baxtli turmush, davr surdilar.





Qahramon



or ekan, yo‘q ekan, och ekan, to‘q ekan, bo‘ri bakovul ekan, tulki yasovul ekan, qarg‘a qaqimchi ekan, chumchuq chaqimchi ekan, g‘oz karnaychi ekan, o‘rdak surnaychi ekan, toshbaqa tarozbon ekan, qurbaqa undan qarzdar ekan.

Qadim zamonlarda ajoyib bir shahar bor ekan. Unga hech qanaqa yov tegolmagani uchun bu shaharni Tinch shahar deb atashar ekan. Podshoh shaharni yovdan qo‘riqlash uchun hisobsiz lashkar, pahlavonlar saqlar ekan. Pahlavonlar orasida Qahramon degan bir yigitning dong‘i olamga tarqalgan ekan. Qahramon pahlavonlar ichida eng kichigi ham eng botiri va kuchlisi ekan.

Tinch shaharga yov hujum qilib kelsa, Qahramonning bir hamlesi bilan tumtaraqay bo‘lib ketar ekan. Shuning uchun xalq Qahramonni juda hurmat qilar ekan.

Kunlardan bir kuni Tinch shahar podshosiga uzoq mamlakat podshohi Zabun shohdan chopar noma keltiribdi. Podshoh nomani o‘qibdi: „Men kim Zabun, Siz ulug‘ martabali shohga ma‘lum qilamanki, mening shahrimda uch kundirki, noma‘lum bir dev paydo bo‘lib, butun pahlavonlarimni qirib tashladi. Endi tinch xalqni qirayotibdi. Siz o‘z zabardast pahlavonlaringizni yuborib, meni va xalqimni bu balodan qutqarsangiz, deb iltimos qiluvchi, Zabunshoh“.

Podshoh vazirlarini, lashkarboshlarini va atoqli pahlavonlarini maslahat uchun saroya chaqiribdi, nomani hammaga eshitiribdi.

Keyin pahlavonlarga qarab: „Zabunshohga yordam berishga kim talabgor?“ deb so‘rabdi. Pahlavonlardan ovoz chiqmabdi. Shoh yana qaytarib so‘rabdi. Yana hech kim indamabdi. Podshoh g‘azab bilan uchinchi marta so‘rabdi. Shunda Qahramon o‘rnidan irg‘ib turib, ta’zim bilan javob beribdi:

— Shohim, avvalgi ikki marta so‘raganingizda bu yerda o‘tirgan, mendan yoshi ulug‘ polvonlar javob berarmikan deb, odob yuzasidan jim turdim, ammo hech kim g‘ing demadi, uchinchi marta so‘raganingizda g‘ayratimga chidolmay o‘rnimdan turdim. Agar loyiq topsangiz, menga ijozat bering, noma’lum dev bilan olishib, o‘z kuchimni va toleyimni bir sinab ko‘rsam.

Podshoh ijozat beribdi. Qahramon saroydan chiqib, safar jabduqlarini hozirlashga kirishibdi. Aslaha-yarog‘larini qirq karkidonga ortibdi, o‘zi katta bir karkidonga minib, yo‘lga ravona bo‘libdi.

Qahramon kecha-yu kunduz yo‘l yuribdi, yo‘l yursa ham mo‘l yuribdi, cho‘ima-cho‘l, tog‘ma-tog‘ yurib, bir baland tog‘ga yetib kelibdi. Dam olay deb karkidondan tushibdi. U yoq-bu yoqni tomosha qilibdi. Bir g‘orga ro‘para kelib qolibdi. Qarasa, g‘orga uzun yo‘l tushgan ekan. Qahramon hayron bo‘lib: „Bu qanaqa yer ekan?“ deb o‘ylab qolibdi. Keyin: „Ha, mayli, nima bo‘lsa bo‘lar, tavakkal“, deb g‘orning ichiga kirib ketibdi. Qarasa, ro‘parasida bir temir darvoza turganmish. Darvozaning o‘rtasida Qahramonning nomi yozilgan. Qahramon hayron bo‘libdi. Zo‘r bilan temir darvozani ochib ichkariga kiribdi. Qarasa, ichkarida bo‘yinlariga yo‘g‘on zanjir osilgan o‘n ikki dev yotgan emish.

— Sizlarni kim bandi qildi? — deb so‘rabdi Qahramon. Devlarning orasida Sanggi degan bir barvasta dev bor ekan, hamma devlar ichida eng zo‘ri o‘sha dev ekan. Sanggi dev:

— Bizni sening Sakvon degan bobong band etib, taslim qilib ketgan, — deb javob beribdi.

Qahramon Sanggi devdan bu gapni eshitib, devlarning bo‘ynidan bandlarini uzib tashlabdi. Ularni ozod qilibdi. Devlar xursand bo‘lib, Qahramondan „Qayoqqa ketyapsan“ deb so‘rabdilar. Qahramon noma’lum dev bilan olishishga ketayotganini aytibdi. Sanggi dev Qahramonga qarab:

— Sen bizni banddan ozod qilding. Endi biz o‘n ikki dev xizmatingda bo‘lamiz, noma’lum devni yo‘q qilishga yordamlashamiz, — debdi.

Qahramon ularni yoniga olib, yo‘lga ravona bo‘libdi.

Qahramon yo‘l yuribdi, yo‘l yursa ham mo‘l yuribdi. Oxiri Zabunshohning shahriga yetibdi. Qahramon yonidagi devlarga qarab:

— Har bittang shaharning har tomonidan na’ra tortib kirasan. Noma’lum dev kimning qo’liga tushsa o’ldirmasdan, Zabunshohga olib borib topshirsin! — debdi.

Devlar o’n ikki tomonidan hujum qilib, shaharga kiribdilar. Qahramon bo’lsa, shaharning katta temir darvozasini dast ko’tarib, irg’itib tashlabdi, hayqirib shaharga kiribdi.

Noma’lum dev bu na’ralarni eshitib, darhol devlarning oldiga yetib kelibdi. Ular bilan jang qila boshlabdi. Uzoq olishgandan keyin, oxiri o’n bir devni yarador qilibdi. Yaralanmagan yolg’iz Sanggi dev qolibdi. Noma’lum dev Sanggi dev bilan olishib turganda, Qahramon yetib kelibdi. Noma’lum dev Qahramonning ovozini eshitib, Sanggi dev bilan olishishni qo’yib, unga hamla qila ketibdi. Ikkalasi gurzibozlik qilishibdi.

Jang ajrim bo’lmabdi. Keyin nayzabozlik qilishibdi. Yana jang bir yoqli bo’lmabdi. Shu zayilda yetti kecha-yetti kunduz dam olmay, harb-u zarb qilishib, oxiri gal qilichbozlikka kelibdi. Qilichbozlik qilisha-qilisha oxiri Qahramonning qilichi noma’lum devning o’ng jimjilog’ini uzib tashlabdi. Noma’lum dev Qahramondan sog’ qutulmasligiga ko’zi yetib, afsus bilan darrov ko’zdan g’oyib bo’lib ketibdi.

Qahramon o’z raqibining birdan g’oyib bo’lganini ko’rib juda hayron bo’libdi. Keyin Sanggi devga:

— Tezda o’n bir devni olib, noma’lum devni qayerdan bo’lsa ham topib kel, men Zabunshoh saroyida bo’laman, — deb buyruq qilibdi, o’zi Zabunshoh saroyiga qarab jo’nabdi. Sanggi dev bo’lsa, yoniga o’n bir devni olib, noma’lum devni axtarib ketibdi.

Noma’lum devning ovozi o’chganini va Qahramonning o’z saroyiga kelayotganini bilgan Zabunshoh karnay-surnay chaldirib, Qahramonni tantana bilan kutib olibdi. Keyin Qahramonning sharafiga yetti kecha-yu yetti kunduz el-u yurtga to’y beribdi.

Bular shu yerda to’y qilib tura tursin, ikki og’iz gapni Sanggi devdan eshititing:

Sanggi dev o’z sheriklari bilan noma’lum devni qidirib, bormagan yeri, qadam qo’ymagan manzili qolmabdi. Sanggi dev o’n bir kecha-yu o’n bir kunduz noma’lum devni axtarib, topolmabdi. Axiri noiloj Qahramonning oldiga kelib: „Noma’lum devni topolmadik“, debdi. Qahramon bu xabarni eshitib, xafa bo’libdi. Keyin Zabunshohga:

— Bu dom-u daraksiz bo’lib ketgan dev qanaqa dev edi? Nima uchun u sizning shahringizni vayron qildi? — deb so’rabdi. Zabunshoh:

— Bu devning nomi Akvon. U juda zabardast, makkor va zolim bir dev. U bir kuni menga sovchi yuborib: „Qizi malika Zubayda Zulfiqorani menga bersin, unasa-unagani, unamasa xalqini qiraman, shahrini vayron qilaman, o’zini o’ldiraman, qizini asir olaman“, debdi. Men: „Akvon

dev odamzod emas, shuning uchun qizim Zubayda Zulfiqorani unga bermayman“, deb sovchilarni jo‘natib yubordim. Shundan keyin Akvonning g‘azabi kelib, shahrimga yurish qildi.

Qahramon bu so‘zlarni eshitib hayron bo‘libdi va: „Shahringizga hujum qilgan Akvon dev ekan, nega bo‘lmasa bizga yuborgan xatingizda uning nomini yashirib, noma’lum dev deb yozdingiz“, deb so‘rabdi. Zabunshoh:

— Bunday qilganimga sabab shuki, agar Akvon devning nomini yozsam, uni eshitgan polvonlar qo‘rqib, menga yordam berishga kelmaydi, deb o‘yladim, — deb javob beribdi. Keyin Zabunshoh:

— Bizni o‘limdan qutqarding, sendan juda minnatdormiz, barakalla, — debdi.

Shundan keyin Zabunshoh Qahramonning sharafiga qirq kecha-yu qirq kunduz karnay-surnay chaldirib, yurtga tomosha qilib beribdi.

To‘ydan keyin Qahramon Zabunshohga: „Meni juda siyladingiz. Meni deb qirq kecha-yu qirq kunduz yurtga to‘y berdingiz, men juda xursandman, ammo o‘z yurtimni sog‘indim, agar ruxsat bersangiz, endi o‘z shahrimga ketsam“, debdi.

Zabunshoh Qahramondan: „Yana bir necha kun turing“, deb iltimos qilibdi, ammo Qahramon unamabdi. Oxiri noiloj javob berib, behisob sovg‘alar, izzat-u ikromlar bilan Qahramonni o‘z yurtiga jo‘natibdi.

Qahramon sovg‘almari karkidonlarga ortib, karkidoniga minib, kechasi salqinda shahrim qaydasan, deb yo‘lga ravona bo‘libdi.

Bir vaqt Qahramon shahardan chiqib, tog‘ning etagiga yetgan ekan, orqasidan „To‘xta, Qahramon!“ degan ovoz eshitilibdi. Qahramon karkidonini to‘xtatib, orqasiga qayrilib qarasa, niqobdor bir odam kelayotgan emish. Qahramon uni ko‘rib, yana biror dushman bo‘lmasin, deb qilichini g‘ilosidan sug‘urib, jangga hozirlanib turibdi. Bir vaqt niqobdor Qahramonning oldiga yetib kelib, yuzidan niqobini olsa, kecha kunduzga aylanib ketibdi. Qahramon qarasa, qarshisida moh tal‘atli ajoyib bir yigit turibdi. Qahramon yosh yigitning husniga qoyil qolib so‘rabdi: „Go‘zal yigit, kimsan? Nima uchun meni to‘xtatding? Menda nima ishing bor?“ Niqobdor: „Qahramon, men Zabunshohning qizi Zubayda Zulfiqoraman. Sening botirliging, mardligingga qoyil qoldik. Endi sendan bir iltimosim bor: dushman tirik bo‘lsa, hamma vaqt dushmanlik qilaveradi, dushmanidan qutulmoq uchun uni o‘ldirish, yo‘q qilish kerak. Shuning uchun sen avval, qayerda bo‘lmasin, Akvon devni topib o‘ldirsang“, debdi.

Zubayda Zulfiqoraning bu iltimosi Qahramonga ma’qul bo‘libdi. U Zulfiqoraga:

— Men shu soatdan boshlab Akvon devning payiga tushaman. Yetti qavat yerning tagiga kirib ketsa ham topaman, to uning kallasini olmaguncha, kelmayman, — debdi.

Shunday qilib, ikkalasi maslahatni bir yerga qo'yib, tong bilan shaharga qaytishibdi. Zubayda Zulfiqora o'z ko'shkiga ketibdi. Qahramon bo'lsa, Zabunshohning saroyiga boribdi.

Zabunshoh Qahramonning qaytib kelganini ko'rib, juda xursand bo'libdi. Ammo Qahramon nima uchun qaytib kelganini Zabunshohga bildirmabdi:

— Iloji bo'lsa, jami qur'achilaringizni yig'dirib, qur'a ochdirsangiz, Akvon dev qayoqqa qochganini menga bilib bersalar, — debdi. Zabunshoh qur'achilarni chaqirib, qur'a ochdiribdi. Qur'achilar Akvon devning yetti zulmat daryosining nariyog'idagi Qavs degan bir shaharga o'tib ketganidan xabar beribdilar. Qahramon qur'achilardan:

— Bu yetti zulmat daryosidan qanday qilib o'tib bo'ladi, — deb so'rabdi. Qur'achilardan biri:

— Yetti zulmat daryosidan o'tishning hech iloji yo'q, ammo semurg' degan bir qush bor, faqat o'shagina olib o'ta oladi. Lekin semurg'ni bu ishga hech kim ko'ndira olmaydi, — deb javob beribdi. Qahramon:

— Semurg'ning uyasi qayerda? — deb so'rabdi. Qur'achilar:

— Shaharning chekkasida bir yuz yetmish yoshta kirgan bir mo'ysafid bor. O'shandan borib so'rasang, aytib beradi, — debdilar. Qahramon saroydan chiqib, to'g'ri o'sha mo'ysafidning oldiga borib, muddaosini aytibdi. Chol Qahramonga semurg'ning yashash yerini aytib:

— Semurg' har yili bola ochadi, ammo har yili uning bolalarini bir ajdar kelib yeb ketadi. Agarda sen o'sha ajdarni o'ldirib, semurg'ning bolalarini o'limdan qutqarsang, semurg' ham yetti zulmatdan seni o't-kazib qo'yadi, — debdi.

Qahramon choldan bu so'zlarni eshitib, yarog'-aslalalarini taqib semurg' uya solgan manzilga qarab ravona bo'libdi.

Qahramon yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Oxiri katta bir tog'ga yetibdi. Tog' juda baland ekan, uning cho'qqisida bir katta chinor bor ekan, semurg'ning uyasi o'sha chinorning uchida ekan. Semurg' bir oy, bir yarim oy yo'q bo'lib ketib, bolalariga ovqat yig'ib kelar ekan. Xuddi ana shunday semurg' uyida bo'Imagan vaqtlarida ajdar uning bolalarini yeb ketar ekan.

Qahramon tog'ga chiqibdi. Chinorning yoniga kelib, semurg'ning uyasiga ko'z solibdi. Semurg' bolalari ajdarning kelishidan qo'rqiб, yig'lab turishgan ekan. Qahramon atrofni qarab chiqib, hali ajdardan darak yo'qligini bilibdi va „Hoynahoy ajdar yaqinda kelsa kerak“, deb chinorning yaqinidan bir choh qazib, ichiga tushib, ajdarni poylab yotibdi.

Bir vaqt uzoqdan bir narsa daryoga o'xshab, yaltirab ko'rini bdi. Bu ajdar ekan. U pishqirib og'zidan o'tlar sochib, yaqinlasha boshlabdi. Uni ko'rib semurg' bolalari chirqillashib, qaltirashib, onalarini yo'qlay boshlabdilar.

Qahramon ajdar kelayotganini bilibdi.

Qahramon o'q-kamonini tayyorlab kutib turibdi. Bir vaqt ajdar yetib kelib, chinorga tirmashib chiqqa boshlabdi. U semurg'ning bolalariga yaqinlashib, endi yezman deb qo'lini cho'zgan paytda, Qahramon kamondan ketma-ket ikki o'q uzibdi. Ikki o'q g'izillab borib ajdarning ikki qo'lidan teshib o'tib chinorga qadalibdi. Ajdarning qo'llari chinorga mixlanib qolibdi. Ajdar og'zidan o't sochib, to'rt oyog'i bilan harakat qilgan ekan, Qahramon kamondan yana ketma-ket to'rtta o'jni bo'shatib, oyog'ini ham chinorga taqa-taq mixlab tashlabdi. Shundan keyin g'azablangan ajdar semurg' bolalarini darmiga tortgani og'zini ochibdi. Qahramon kamondan ustma-ust yetti o'jni bo'shatib, ajdarning boshini ham chinorga mixlabdi. Miyasidan yetti o'q teshib o'tgan ajdar semurg' bolalarining qarshisida xuddi daraxtga kerib qo'yilgan mol terisiday bo'lib o'lib qolibdi.

Semurg' bolalari ajdarning bunday holga tushganiga hayron bo'lishib: „Bizga bunday yaxshilik qilgan kim ekan?“ — deb uyalaridan boshlarini chiqarib qarasalar, bir odamzod kamonini bo'yniga ilayotgan emish, semurg' bolalari: „Ajdarni o'ldirib, bizni o'limdan qutqargan shu odamzod bo'lsa kerak“, deb Qahramonni o'z yonlariga chaqiribdilar. Qahramon semurg' bolalarining oldiga chiqibdi. Semurg' bolalari Qahramonning mardligiga qoyil qolib: „Ey odamzod, ajdarni o'ldirib, bizni o'limdan qutqarishdan maqsading nima?“ — deb so'rabdilar. Qahramon semurg' bolalariga o'z boshidan kechirgan voqealarni birma-bir ayтиb beribdi. Keyin: „Mening sizlarga qilgan bu yaxshiligidim uchun semurg' meni yetti zulmatdan o'tkazib qo'yarmikan?“ deb so'rabi. Semurg' bolalari:

— Albatta, o'tkazib qo'yadi. Agar onamiz unamasa, biz o'zimiz birinchi marta qanot chiqarib uchganimizda seni o'tkazib qo'yamiz, — deb javob beribdilar. Shunday qilib, maslahatni bir yerga qo'yib, semurg'ning kelar vaqtini kutibdilar.

Bir kun havo bulut bo'lib, bo'ron turib, chaqmoq chaqib, jala quyib hamma yoq to's-to'polon bo'libdi. Qahramon: „Bu nima gap?“ deb so'rabi. Semurg' bolalari:

— Qo'rqma, nafasidan bo'ron qo'zg'alib, ohidan chaqmoq chaqilib, ko'z yoshidan jala quyilib onamiz kelayotibdi, — deb javob beribdilar. Keyin: „Onamiz yonimizda odamzod turganini ko'rib, birdan darg'azab bo'lmasin“, deb Qahramonni qanotlarining ostiga yashirib qo'yibdilar.

Bir vaqt semurg' yetib kelibdi. Qarasa, bolalari tirik, ajdar o'lib yotibdi. Bu ahvolni ko'rgach, juda xursand bo'lib ketibdi. Keyin bolalaridan: „Ajdarni kim o'lirdi?“ deb so'rabdi. Bolalari:

— Bir qoshiq qonimizdan kechsang aytamiz, — debdilar.

Semurg': „Kechdim, aytinlar“, debdi. Semurg' bolalari qanotlari ostidagi Qahramonni chiqarib: „Ajdarni o'lirib, bizni o'limdan qutqargan Qahramon mana“, deb onalariga ko'rsatibdilar, Qahramon o'z qarshisidagi qanotlari yuz gaz, oyoqlari qirq gaz, bo'yи o'n gaz bahaybat qushni ko'rib, birdan kayfi uchib ketibdi. Semurg':

— Qo'rhma, bolalarimga qilgan yaxshililing uchun rahmat senga, tila tilagingni, — debdi. Qahramon:

— Meni yetti zulmatdan o'tkazib qo'yishingizni so'rayman, — debdi.

Semurg':

— Juda qiyin bir ishni so'radling, mayli, shu ikki bolamni o'limdan qutqarganing uchun seni yetti zulmatdan o'tkazib qo'yaman. Bo'limasa, sen ikki oyga yetarli ovqat va suv tayyorla, yetti kundan keyin yo'lga tushamiz, — debdi.

Qahramon yetti kun ichida ikki oylik oziq-ovqat va suv hozirlab, semurg'ning oldiga olib kelibdi. Ularni semurg'ning ustiga ortibdi. Semurg' bolalari bilan xayrashib, ustiga Qahramonni mindirib, Qavs shahriga qarab uchibdi.

Semurg' Qahramonni zulmat ichiga olib kirib ketibdi. Qahramon ikki oy ichida bir marta ham yorug'lik ko'rmabdi. Pastga qarasa, suv; osmonga qarasa, zulmat. Qahramon yo'l-yo'lakay semurg'ga o'ng yoniga qarasa — ovqat, chap yoniga qarasa — suv berib boribdi. Ovqat, suv endi tugay deganda, yorug'likka chiqibdi. Qahramon pastga qarasa, katta bir shahar ko'riniBDI. Semurg':

— Ana, Qavs shahriga yetdik,— deb pastga tushib, shahardan tashqariroq bir yerga qo'nibdi.

Bu shaharning yeri po'latdan ekan. Shaharning sirini bilmagan odam yurolmas ekan. Chunki Akvon bu yerga ko'chib kelgandan keyin, hoynahoy, Qahramon izlab kelib, meni qo'ymaydi deb, shahar atrofini tilsimlangan po'lat sim bilan o'rab qo'yan ekan. Bu tilsimlarga kimda-kim tegib ketsa, ular darrov ovoz chiqarib, Akvon devni ogohlantirar ekan.

Qahramon semurg'ning ustidan tushib, shaharga yaqinlashibdi. Bilmasdan simga tegib ketibdi. Birdan simlardan ovoz ko'tarilib, shahar ichidan katta-katta barzangi devlar chiqib, Qahramonga hamla qila boshlabdilar. Qahramon ham qo'liga qilichini olib, jangga kirib ketibdi.

Semurg' qarasa, Qahramonning yolg'iz o'zi mingtacha dev bilan jang qilayotibdi. Semurg' „Qahramon yolg'iz, devlar ko'p, agar Qahramonga yordam bermasam, devlar ko'plik qilib ketar“, deb tezda tog'ga uchib borib, tog'dan katta-katta toshlarni ko'chirib kelib, devlarning ustiga yog'dira boshlabdi. Devlarning ko'pi shu zamoniyoq til tortmay o'libdi. Tirik qolganlari tum-taraqay bo'lib, har tomonga qochibdi. Qahramon bo'lsa, devlarni tutday to'kibdi. Bir vaqt qarasa, bularning ichida Akvon dev yo'q. Qahramon devlarning qonidan kechib yurib, Akvon devni qidira boshlabdi. Oxiri uni bir g'orda bir to'da devlar bilan ichkilik ichib, bazm qilib o'tirgan holda topibdi. Akvon dev noiloj Qahramon bilan jangga tushibdi. Ikkalasi qirq kecha-yu qirq kunduz dam olmay jang qilibdi, oxiri Qahramon Akvonning tinkasini quritibdi, kallasini qilich bilan sharitta kesib, katta bir qanorga solibdi. Keyin qanorni orqalaganicha semurg'ning oldiga yetib kelibdi. Semurg' yana Qahramonni orqasiga mindirib, osmonga ko'tarilibdi; yetti zulmatdan o'tib Zabunshohning shahriga kelib qo'nibdi. Qahramon semurg'ga ko'p rahmatlar aytib, xayrashib, Akvonning kallasi solingan qanorni orqalab, shahar ichiga kirib ketibdi. Semurg' esa, bolalarining oldiga qaytibdi.

Qahramon to'g'ri Zabunshohning saroyiga yo'l olibdi. „Qahramon Akvon devni o'ldirib, boshini olib kelibdi“, degan gap bir pasda butun shaharga tarqalib ketibdi. Bu gap hash-pash demay Zubayda Zulfiqora va Zabunshohning qulog'iga ham borib yetibdi. Shundan keyin Zubayda Zulfiqora o'z kanizaklari, Zabunshoh o'z vazir-vuzarolari bilan katta tantanalar bilan Qahramonni kutib olibdilar.

Qahramon bir necha kun saroya dam olibdi. Keyin Zubunshoh qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib, Zubayda Zulfiqorani Qahramonga beribdi.

Zabunshoh Tinch shaharning podshohi va uning polvonlarini ham to'yga chaqiribdi. Hamma Qahramonga ofarinlar aytibdi.

Tinch shaharning podshohi xushvaqt bo'lib, polvonlari bilan o'z shahriga jo'nabdi.

Qahramon Zubayda Zulfiqora bilan uzoq yillar yashab, murod-u maqsadiga yetibdi.



Mohistara



ag'dod shahrida shohi Odil degan podshoh o'tgan edi. Shohi Odil o'z zamonasida o'zini ko'p Odil podshoh deb tanitgan edi. Odil shohning uchta xotini bo'lgan. Xotinlari uzoq vaqt tug'madi. Oxiri kichik xotini Diloroyim bir o'g'il tug'di. Unga Shavkat deb ot qo'ydilar. Shavkatni atlas, kimxobga o'radir, necha enaga uni tarbiya qila boshladи.

Shavkat ko'p chiroyli, xuddi osmondagи cho'lpon yulduzday go'zal edi. Shoh Odil yoshi bir joyga borib o'g'illi bo'lgани uchun ko'p xursand bo'ldи, mamlakat xalqini chaqirib, birqancha kun to'y-tomosha qilib, elga osh-non berdi, jami kambag'alga in'omlar ulashdi.

Oydan oy, yildan yil o'tdi. Shahzoda Shavkatning yoshi yetti-sakkizga yetdi. Otasi Bag'dod shahrining barcha ulamolarini to'plab olib, shahzodani o'qita boshladи. Shahzoda Shavkat ko'p biyron va aqlli, tetik bola edi. Muallimlari bergen darslarini tez va oson o'qir va berilib o'rganar edi. U o'n besh yoshlarga yetguncha otasining o'rdaSIDA to'plangan peshqadam muallimlarda o'qib, mulla bo'ldи. Dunyoda u bilmagan ilm kam qoldi. Shavkat turli ilmlardan tashqari sozandalik, ashulachilik va oxirida urush ilmini ham o'rgandi. Otasi Shavkatdan ko'p minnatdor bo'lib, unga bino qo'yар edi.

Shavkatning yoshi o'n yetti-o'n sakkizlarga bordi. Bu vaqt Shavkat urush ilmidan yaxshi xabardor bo'lib, o'z yoniga askar to'plab, ikki-uch ming xos askarga bosh bo'ldи.

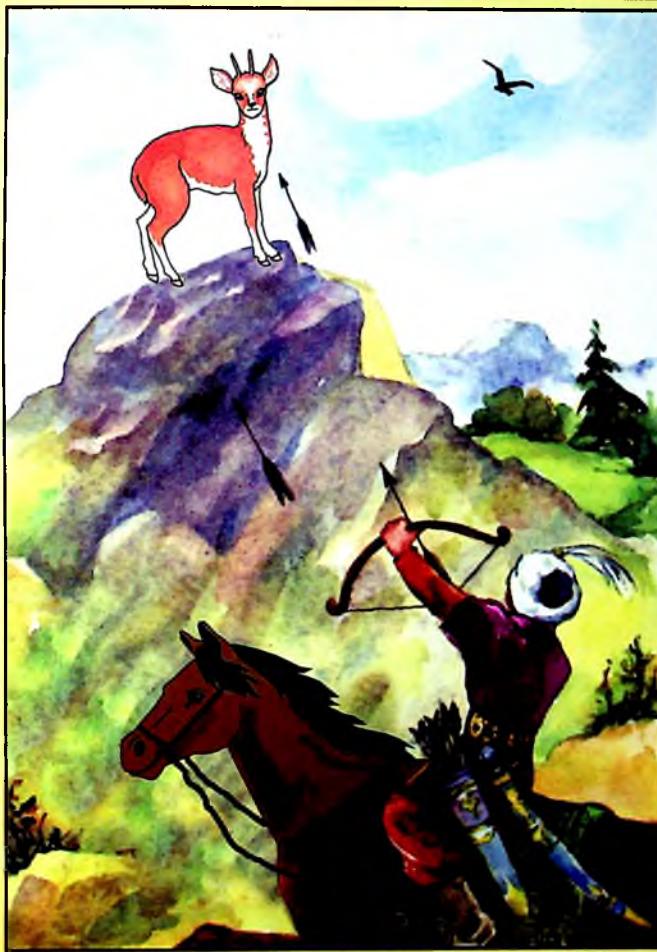
Kunlardan bir kuni Shavkat askarlari bilan shikorga chiqdi. Bir tog'ning vodisida qo'ndi. Bu vodiy serdaraxt, sersuv, gulzor, chamanzor, obod yer, turli ilvasinlarga va boshqa ov hayvonlariga boy edi.

Shahzoda askarlari bilan chodir chamanini qurib, ov ovlab, ovdan tushgan ilvasinlarini kabob qilib va turli xil ovqatlar bilan o'zlarini parvarishlab, kayf qilib yota berdi. Oradan uch kun o'tdi. To'rtinchı kun Shavkat o'z merganlari bilan tog' dasasida g'oz ovlab yurgan edi, birdan uning qarshisidan ajoyib bir kiyik chiqib keldi. Bu kiyikning to'rttalay oyog'idagi tuyog'i sadafdan, har qaysi oyog'ida ikkitadan sakkizta oltin halqasi bor; ikki shoxiga oltindan, kumushdan, marvareddan, gavhardan naqshlar o'yilgan. Kiyikning junlari oq, qora, ko'k, qizil, sariq, pushti, nopalmon, qo'yingki, o'ttiz ikki xil bo'lib toylanadi. Bu kiyik shahzodaga o'zini ko'rsatib, necha g'amza va jilvalar qilib, turli maqomda o'yinlar ko'rsatadi. O'ynaganida oyoqlaridagi oltin halqalardan turli xil ovozlar chiqadi. Shahzoda bu kiyikni ko'rib ko'p hayron goldi:

— Men butun umrimda bunday kiyikni endi ko'rishim! — dedi va askarlariga: „Shu kiyikni tirik ushlanglar!“ — deb buyruq berdi. Askarlar kiyikni quvlab-quvlab ushlayolmadilar. Shahzoda achchiqlanib, o'zi ushiamoqchi bo'ldi. O'zi ham quvlab ushlay olmadi. Oxiri kiyikning atrofini qurshab, o'rtaga olib ushiamoqchi bo'ldilar. Shavkat askarlariga: „Kiyikni o'rtadan chiqarmangiz, kimki oradan chiqarib yuborsa, o'ldiraman!“ deb g'azab qildi. Askarlar kiyikning atrofini qurshab, sekin-sekin doirani toraytib, kiyikka yaqinlasha bordilar. Kiyik bo'lsa o'rtada, hech narsani pisand qilmay, dikillab turli g'amza va turli o'yinlarni ko'rsatib yura berdi. Oxiri doira torayib, necha askar oldingi safga sig'may, ikkinchi safda qolib kela berdilar. Bular kiyikka yaqin kelib qolgan edilarki, kiyik bir irg'ishda shahzoda Shavkatning oti sag'risiga tushdi, undan bir irg'ib, safdan tashqariga tushdi-da, tog'ga qarab qochib keta berdi. Shahzoda kiyikni o'zi oradan chiqarib yuborgani uchun boshqalarni ayblay olmadi va ulardan uyalganidan, kiyikni ushlab kelish uchun yakka o'zi ot qo'yib ketdi.

Kiyik chopib keta berdi, shahzodaning oti kuchli va yugurik edi, yo'lni tersiga solib, kiyikning oldidan chiqdi. Lekin shahzoda har qancha harakat qilsa ham kiyikni ushlay olmadi.

Shahzoda kiyikni ushlay olmasligiga aqli yetdi va otib, o'ligin bo'lsa ham olib ketishga qaror qildi va otdan tushdi. Bir toshga suyanib, yoy bilan kiyikni mo'ljallab otdi. Biroq o'q kiyikkha tegmadi. Yana otdi, kiyik bir tomonga qiyshayib o'qni bir yonidan o'tkazib yubordi. Tag'in otsa, u yonidan o'tkazib yubordi. Shunday qilib, shahzoda ota berdi,



«Mohistara» ertagiga ishlangan rasm

kiyik uni pisand qilmay, turli qiyofada o'ynab, shahzodaning ko'zini kuydirib, otgan o'qini u yonidan-bu yonidan o'tkazib yubora berdi. Shahzodaning besh yuz o'qi bor edi, hammasini otdi-yu, lekin kiyikni urolmadi.

Kiyik tog'ga qarab qochdi. Shahzoda uning ketidan quvladi. Kiyik tog'ga yetib, toshning ustiga chiqib ketdi. Ketidan shahzoda ham oti bilan chiqib ketdi. Kiyik tog'ning ustiga chiqib, shahzodaga qarab yana bir jilva berdi, tog'ning narigi tomoniga tushib ketdi. Tog' juda ham baland edi. Shahzodaning oti baquvvat edi. Tog'ning past-balndligi bilan o'rlab, u ham tog'ning uchiga chiqdi. Shavkatning fikri-yodi kiyikda, ishqilib shu kiyikni yo tiriklayin, yoki o'ldirib bo'lsa ham ushlasam der edi. Shavkat tog'ning narigi tomoniga qarasa, u yog'i keng diyor ekan. Bir tomoni kengdan keng ko'kalamzor yerlar, bir tomoni daraxtzor. Kiyik shu maydonda turli maqomda o'yinlar ko'rsatib, shahzodaning ko'zini kuydira berdi.

Shahzoda egarga mahkam yopishib, otini pastga haydadi, otiga hordiq bermay, kiyikning ketidan quvladi. Kiyik o'rmonzorga kirib, shahzodaning ko'zidan g'oyib bo'ldi.

Shahzoda kiyikning orqasidan ot qo'yib o'rmonzorga kirdi. Bu o'rmonzor turli-tuman daraxtlar, gullar bilan to'la edi. Shunday ajoyib va xushqomat daraxtlar bor ediki, buni shahzoda ilgari sira ko'rmagan edi. O'rmonzorda turli-tuman xushovoz qushlar, bulbullar sayrab yotibdi. Shahzoda o'rmonzorni qidira-qidira kiyikni topoalmadi. Shu kuni kech bo'ldi. Shahzoda quruq qaytishni o'ziga ep ko'rmadi va bugun shu yerda tunab, ertasi kuni ham kiyikni qidirishga qaror qildi. Shavkat o'rmonning bir ochiq joyiga chiqdi. Otiga dam berdi, terlarini quritib, ustidan egar, to'qimini oldi va otiga:

— Ey jonivor, bu yaxshi o'tlarni yeb, qorningni to'qlagin! — deb boshidan yuganini olib, boshvog'ini bo'yniga bog'lab, haydab yubordi va o'zi to'qim, terlikni ostiga solib, boshiga egarni qo'yib uslashga yotdi. Shahzodaning ko'zi endigina ilingan edi, qulog'iga qattiq bir ovoz eshitilib, cho'chib uyg'ondi. Uyg'onib qarasa, har tarafдан har xil qo'rinchli ovozlar keldi; bu o'rmonzorda har turli yirtqich hayvonlar bor edi, ular kechalari har tarafni ovlab, baqirib-chaqirib yurar edi. Shavkatning qulog'iga eshitilgan ayiq, sher, yo'lbars, bo'rilarining ovozlari hamma yoqqa dahshat solar edi. Shunda Shavkatning ko'zidan uyqu qochdi va „balodan hazar“ deganlaridek, katta bir daraxtning tepasiga chiqib ketdi, oti pastda qola berdi. Oradan biroz vaqt o'tgach, bu yerga yo'lbarslar, arslonlar, qoplonlar, ayiqlar, bo'rilar va har turli vahshiylar, ilonlar kelib-ketishdi. Shavkat daraxtning ustida ertalabgacha uxlay olmadı. Erta

bilan daraxtdan tushdi. „Endi otim eson qoldimi, vahshiylargacha yem bo‘ldimi?“ deb xabar oldi. Xabar olsa, oti bir joyda dam olib yetibdi. Bundan xursand bo‘ldi-da, otini yetaklab kelib, qashlab, silab, egarlab, minib, kiyikni izlagani ketdi.

Shu kuni shahzoda peshingacha o‘rmonni aylanib, kiyikni topolmay, katta bir to‘qayzordan chiqli. Shavkat shu to‘qayzorni ham qarab ko‘rish uchun uni oralab ketdi. To‘qayni namozgargacha oralab yurdi, kiyikni topolmadi. „Endi qaytib ketsammikan?“ deb o‘yladi. Lekin o‘zining qaydan kelgani va qaysi tomondan chiqib ketishini bilmasdi. Shu sababli, bugun ham shu to‘qayda qoldi. Kechasi oti pastda, o‘zi daraxtning tepasida bo‘ldi. Bu kecha o‘tgan kechagidan ham vahimali bo‘lib o‘tdi.

Tong otdi. Shahzoda daraxtdan tushdi, qarasa, oti omon ekan. Otini egarlab mindi-da, tavakkal qilib shu to‘qayni yoqalab ketaverdi. Taxminan, to‘rt soatcha yurgan edi, bir bo‘shliq yerdan chiqli. Bo‘shliqning bir tomonida — adirlikda kichkina bir qo‘rg‘on ko‘rindi. Shavkat, shu qo‘rg‘onda odam bo‘lsa kerak, shundan borib yo‘l so‘rayin deb, qo‘rg‘onga qarab ot qo‘ydi. Yurib-yurib adirlikka yetdi va adirning ustiga chiqli. Qarasa, adirning naryog‘i pastlik, bir tomonda katta bir soy oqyapti, ikki tomoni serdaraxt, boyagi qo‘rg‘oncha shu soyning yoqasida. Shavkat soy yoqalab yurdi, oxirida qo‘rg‘onga yetdi. Bu qo‘rg‘on to‘rburchak shaklida tushgan, chor atrofidagi devorlari baland, hammasi havorang marmardan ishlangan. Ustidagi kungurasi oltindan, qo‘rg‘onning darvozasi oltin, kumush va sadafdan ishlangan, ikki qanoti ham ochiq.

Shavkat darvozadan kirdi. Qo‘rg‘onning ichkarisida katta bir hovli bor. Bir tomoni qo‘rg‘on devori bo‘lsa, uch tomoni qator ketgan uy, bu uylarning biri yashil, biri qizil, biri sariq, biri pushti, biri zangori va turli xildagi chinnilardan ishlangan ekan. Hovlining o‘rtasida katta marmar hovuz, hovuzning suvi xuddi shishadek tiniq. Hovuzning to‘rt burchagida to‘rtta daraxt bor. Bunday daraxtni Shavkat ilgari ko‘rmagan edi. Bir tomonda otxona; oxurlari marmardan, birida beda, birida mayiz, birida yem. Oxurlar juda ko‘p, biroq bu hovlida birorta ham odam yo‘q. Shavkat hayron bo‘ldi va:

— Shu yerda bir dam olayin, odami bo‘lsa chiqar, biror joyga ketgan bo‘lsa kelar, odami yo‘q bo‘lsa, chiqib ketarman, — dedi va otdan tushib: „Bor, jonivor, beda va yemlardan yeb, qorningni to‘qlab olgin!“ deb otni oxurga haydadi va o‘zi ko‘p charchagan edi, hovuz bo‘yidagi daraxt tagiga kelib yotib uxladi. Bir tovush qulog‘iga kirib uyg‘ondi. Qarasa, boyagi uylardan birisining eshigi ochilib, undan yoshi o‘n sakkizlarga

borgan, bo'y-basti o'ziga kelishgan, zag'cha ko'z, qunduz qosh, oq badan, ipakka o'ralgan, nozanin bir qiz, qo'lida oltin ko'za ko'tarib sekin-sekin oyoq bosib hovuzning bo'yiga keldi va ko'zani to'ldirib yana boyagi eshikka kirdi. Biroq u Shavkatga gapirmadi, loaqal bir boqib ham qo'ymadi. Shavkat:

— Iyi, bu nima degan gap bo'ldi. Bu qiz chiqib, menga gapirmay, qaramay, yana kirib ketdi! — dedi. Qiz juda ham nozanin, barno edi. Uni ko'rib Shavkatning yuragi o'ynab ketdi. Oradan biroz vaqt o'tgan edi, boyagi eshik yana ochildi. Bu safar eshikdan yoshi elliq beshlarga borgan, soqoli moshguruch, juda chiroyli, ikki yuzidan nur tomib turgan bir kishi chiqib kelib, Shavkatga qarab:

— Ha, mehmon, keling! — deb qo'l uzatdi. Shavkat tavoze' bilan salom qilib, kelib so'rashdi. Bu odam:

— Nima xizmat, mehmon? — dedi. Shavkat:

— Men yo'lda ketayotib, charchadim, joyingiz salqin ekan, bir dam olay deb kirgan edim, sizdan iznsiz bu bog'ga kirdim, gunohimni kechiring! — dedi.

— Turing o'rningizdan! Marhamat qilib mening ketimdan yuring! — dedi u kishi. Shavkat turli xayollarga borib:

— Qayoqqa boramiz? — deb so'radi.

— Mening orqamdan yura bering, otingizdan xavotir bo'lmaning, otingizga qaraydigan odamlar bor, — dedi va o'zi boyagi chiqqan eshikka qarab yurdi. Ketidan Shavkat ham yurdi. Shavkat bu odamning ketidan yurib, boyagi eshikdan ichkariga kirdi va yana bir boshqa hovlidan chiqdi. Lekin bu hovli undan allaqancha obod. Hovlining chor tomoni qator uylar. Bu uylar shu qadar chiroylik, bunday uylar Shavkat otasinining o'rda sida ham yo'q. Hovlining ichi gulzor, turli xil mevalar pishib turibdi. Shavkatning mevalarga ko'p havasi keldi, birini uzib olish uchun qo'l uzatgan edi, meva tosh singari qattiq va sira uzilmaydigan darajada mahkam ekanini ko'rди. Bu daraxtning mevalari haqiqiy mevalar bo'lmay, balki hammasi qimmatli toshlardan edi. Hovlining bir tomonida marmar supa. Panjaralari oltindan ishlangan. Supada qip-qizil ipak gilam, uning ustiga atlas, shohi kimxob ko'rpachalar to'shalgan. Haligi kishi Shavkatni supaga taklif qildi. Supaning chiqa berishida ikki qo'lini ko'ksiga qo'yib, bir xotin ta'zim bilan Shavkatni kutib oldi. Mehmon va mezbon supadan joy olishgach, haligi xotin Shavkat bilan salomlashdi. Bu xotinning yoshi yigirma besh-yigirma sakkiz o'rtalarida, ikki yuzi naqsh olmadek, badani oppoq durday. O'zi to'ladan kelgan, ikki qoshi xuddi yoyday qayrilgan, qaragan kishiga go'yo o'q otadi-ganday, bo'yni ilon bo'yin, ikki ko'zi shahlo, ikki labi piyozning

po'stiday yupqa va qip-qizil, labining bir chetida qop-qoraxoli bor, baq-baqasi kumushday. Soch degan qop-qora, go'yo ikki ilondek qilib orqasiga tashlangan, uchi borib to'pig'iga tegadi. Bu xotin kelib cholning yoniga o'tirdi, birozdan keyin boyagi suvgaga chiqqan qiz ham keldi va Shavkatga necha martadan egilib salom qilib:

— Xush kelibsiz, qadrli mehmon! — dedi. Shunda haligi xotin:

— Mehmonning oldiga dasturxon keltiring! — dedi. Qiz, „qulluq“ qilib uyg'a kirib ketdi. Birozdan so'ng shu qizga o'xshagan, balki undan ham go'zal va latif bir qiz yuz g'amza va noz bilan ishvali boqish qilib, Shavkatning qoshida qaddini bukdi va:

— Keling, aziz mehmon! — dedi. Shavkat ham o'rnidan turib, „qulluq“ qildi. Qiz orqasiga qaytib boyagi uyg'a kirdi va bir dasturxon ko'tarib chiqib, bularning oldilariga yozdi. Dasturxon kimxobdan (o'niši i pak, arqog'i zardan to'qilgan), hoshiyalaridagi zarpopuklarining har biriga bittadan oltin taqilgan edi. Shu payt yana bir qiz chiqib kelib salom berdi va alik javobi olgandan keyin, u ham qaytib kirib ketdi. So'ngra qizlar turli idishlarda turli-tuman ovqatlar ko'tarib chiqib, dasturxonga qo'ya boshladilar. Idishlar qimmatbahो toshlardan yasalgan edi. Idishlarda sut va yog' solib pishirilgan oppoq non, qatlama, varaqi, bo'g'irsoq, qand, asal, novvot, qiyom, pista-bodom, tovuq go'shti kabi ovqatlar bor edi. Cholning yonidagi boyagi nozanin xotin nonlarni sindirdi va mehmonni ovqat yeyishga taklif qildi.

Shu payt birinchi qiz bir oltin samovarni qaynatib chiqdi va jonon piyolalar keltirib, choy quyib: oldin Shavkatga, keyin mezbonlarga uzatdi; o'zi ham o'tirib, bular bilan hamtomoq bo'lidi. Choy ichilib bo'lgach, u yoq-bu yoqdan gaplar bo'lib o'tdi. Shunda chol qizlarga: „Mehmon charchab kelgan, joy tayyorlanglar! Bir uxbab olsin!“ dedi. Qizlar hovuz bo'yidagi daraxt tagiga oltin karavotni qo'yib, ustiga qavat-qavat ko'rpačhalar va shohi ko'rpalari yozib, par yostiqlar qo'ydilar. Shavkat uxladi.

Shavkat uyg'onib ikki qizning navbatma-navbat uni yelpib turganini ko'rdi. Shavkat uyg'onishi bilan qizlar oltin oftobada suv keltirdilar. Shavkat yuz-qo'llarini yuvdi va oppoq ipak sochiqlarga artindi.

Shunda kech ham kirgan edi. Chol bilan xotini Shavkatning yoniga kelib:

— Mehmon, yaxshi uxbab turdingizmi? — dedilar. Shunda qizlardan biri kelib, kechki ovqat tayyor bo'lganidan xabar berdi. Dasturxonlar yozilib, kechki ovqat keltirildi. Bu ovqatlar turli ilvasinlarning go'shtidan tayyorlangan. Ovqatlar keltirib qo'yilgach, qizlardan biri oltin ko'zada

may keltirdi va oltin piyolalarga quyib, o'tirganlarga birin-ketin uzatdi; o'zi o'rnidan turib: „Qo'lingizdag'i mayni kelgan aziz mehmonning sharafiga ichishingizni so'rар edim!“ dedi. Maylar ichildi, ovqatlar yeyildi. O'tirganlar shirakayf bo'lganda boyagi uydan bo'y-bastlari birdek, yoshlari o'n yetti-o'n sakkizlarda, bo'yinlariga marvarid va gavharlar, quloqlariga oltin isirg'alar taqqan, nozik, harir ko'yylaklar kiygan, qalamqosh, qora ko'z, nozik badan qizlardan bir to'dasi chiqib keldilar va Shavkat bilan eson-omonlik so'rashgach, o'tirdilar. Bularning qo'llariga soz keltirib berdilar. Biri ud, biri tanbur, biri g'ijjak, biri dutor, biri nay, biri chang, biri childirma olib mayin bir maqomga chaldilar, ashulalar aytdilar va turli-tuman o'yinlar qildilar. Shu kuni sahargacha bazm bo'lди, oxiri hamma charchab, o'tirgan joyida yotib uxladi.

Ertasi erta bilan hamma uyg'ondi. Shavkatning atrofida qizlar parvona bo'lib, unga xizmat qilardilar: biri oltin oftobada yuz-qo'liga suv keltirib berdi, biri oppoq sochiq keltirib tutdi. So'ngra nonushtaga o'tirdilar. Nonushtaga ham turli-tuman ovqatlar tortildi. Shavkatning huzurida sho'x, barno qizlar birga o'tirib, hamtomoq bo'lganidan, har safargi ovqat uning uchun juda ham ko'ngilli o'tar edi. Nonushtadan so'ng shahzodani bog' sayriga taklif qildilar, hammalari birga shu hovlining orqasidagi bog'ga o'tdilar. Bu bog' juda obod va kishining bahridilini ochadigan joy ekan. Unda rang-barang gullar ochilgan, hidlari hammayoqqa sochilgan, gul ishqida bulbullar sayragan. Ular shahzodani bog'da uzoq sayr qildirdilar. Sayr-tomoshadan so'ng tushlik ovqatni yedilar, maylarni ichdilar. Kechgacha aysh-ishrat, o'yin-kulgi bilan o'tirdilar va kunduzgi xursandlik kechki ovqatga, undan so'ng tungi xursandchilikka ulanib ketdi. To sahargacha shunday aysh-ishrat, bazm, o'yin-kulgilar bo'lди, sozanda qizlarning sozlari va yoqimli ovoz bilan aytgan ashula tovushlari ko'klarga yetdi. Bazmdan so'ng hamma o'z o'rnida dong qotib uxladi.

Ertalab tong otdi. Nonushtadan so'ng chol qizlarning har birini har ishga buyurdi va bu yerda cho'l, xotini va Shavkat uchalasi qoldilar. Shunda chol:

— Kechirasiz, mehmon! Kelganiningizga ikki kecha bo'lди. Kelgan kuningizda sizning kim ekanligingizni so'rash odobdan emas edi. Mana, ancha hordiq chiqardingiz. Endi o'zingizning kim ekaningiz va qanday qilib bu joylarga kelib qolganiningizni bizga aysangiz! — dedi. Shunda Shavkat so'z boshladi:

— Men shu tog' orqasidagi Bag'dod shohining shahzodasiman. Otamni shohi Odil deydilar. Men kunlardan bir kun askarlarim bilan ovga chiqdim.

Tog'ning darasida ov ovlab yursam, qarshimdan bir kiyik chiqdi: u kiyikning to'rtala oyog'i oppoq sadafdan, ikki shoxi oltin, kumush, marvarid va gavhardan naqshlangan. Har qaysi oyog'ida ikkitadan sakkizta oltin halqasi bor, ustidagi yunglari o'ttiz ikki xil tovlanadi. Bu kiyik yuz g'amza va noz bilan turli maqomda o'yinlar ko'rsatdi. Men askarlarimga shu kiyikni tiriklay ushlashni buyurdim, tirik ushlab bo'lindi, uni otib olishga qaror berdim. Otdan o'zimni tashlab besh yuzta o'q otsam ham tegmadi. Shundan keyin tog'ga qarab yugurdi, uning ketidan ot qo'ydim, kiyik tog'ga ulashdi. Men ham ulashdim.

— Kiyik tog'ning bu tomoniga o'tganda o'rmonzorga kirib yo'qoldi, men ham uni izlab o'rmonzorga kirdim, — dedi.

Shu paytda qarshimdag'i uylardan birining eshigi ochildi. Eshik ochilishi bilan uy ichidan bir shu'la chiqib, butun hovlini yoritganday bo'ldi. Undan yoshi o'n oltiga borgan, ikki ko'zi charosdek, ikki qalam qoshi qulog'iga yetgan, qop-qora sochlari buram-buram bo'lib orqasini tutib ketgan, xipchabel, lablari piyozning qobig'idek, ilon bo'yin, labining ustida qop-qora xoli, oppoq yuzi anordek, baqbaqasi momiqday, tishlari durdek, o'zi misoli jannatdagi hurdek, sarvi qad, sho'x bir qiz qah-qah urib yugurib chiqdi, shahzodaga bir namoyish berib, yana kulganicha orqasiga qaytib kirib, eshikni berkitti, g'oyib bo'lib ketdi. Chol esa unga qo'lini bulg'ab „Ha, shumtaka!“ deganicha goldi.

Hikoya qilayotgan shahzoda bu qizni ko'rgach, xayoli tamoman unga og'gan edi. Hikoyasini ham unutib, boshidan aqli, og'zidan gapi qochdi va so'zdan to'xtadi. Chol:

— Gapni davom ettira vering, Shavkatbek! — dedi.

Shavkat cholning gapidan keyin aql-hushini to'pladi va chol bilan xotinidan izza tortib, gapni davom ettirdi:

— Men kiyikni o'rmonga quvlab kirdim, kechgacha qidirib topolmadim. Shu kuni o'rmonda qoldim, ertasi yana izlab, topolmay, oxiri bir to'qayzorga chiqdim. Bu joyda kiyikni tutolmaslikka aqlim yetgach, qaytib ketmoqchi bo'ldim, biroq yo'ldan adashdim, qayoqqa ketishni bilmay, tavakkal qilib bir tomonga qarab yura berdim. Oxirida sizning joyingizga keldim, — dedi. Shunda haligi eshik yana ochilib, boyagi sho'x qiz yana bir chiqib ko'rinish berdi va cholning „Ha, shum!“ degan so'zini eshitib, qah-qah urib kulib, yana qaytib kirib ketdi.

Shahzoda yana hushidan ketdi. Birozdan so'ng shahzoda hushini to'plab:

— Men o'zimning kimligimni aytdim, endi gap navbatni sizga keldi, — dedi. Chol:

— Bizning hikoyamiz har vaqt bo'la veradi. Oldin o'yin-kulg'i qilib olish kerak, — dedi va qizlarni chaqirib, hammalari yana bog' sayriga ketdilar. Oradan uch-to'rt kun o'tdi. Bog' sayridagi o'yin-kulgilar vaqtida shahzoda juda shodlanib, chehrasi ochilar edi. Biroq shu kuni u qovog'ini ochmadi, qizlar bundan tashvishlanib, „Mehmon nimadan xafalandi ekan?“ deb uni xursand qilish uchun tobora yaxshi gaplar va yaxshi o'yinlar ko'rsatar edilar.

Biroq shahzoda ochilmas edi, ovqat vaqtlarida va bazmlarda ham u jilmayib kulmadi. Qah-qah urib kulib qochgan qiz uni maftun qilgan edi. Bir kuni shahzoda choldan:

— Siz ham kim ekanligingizni va bu kimsasiz joylarda bir o'zingiz makon tutib o'ltirganingizning sababini ayting! — deb yana so'radi. Chol so'zni boshqa yoqqa bursa ham, shahzoda unamadi, shunda chol o'zining kim ekanini aytishga kirishdi:

— Men Hirot shahridan bo'laman. Otam katta savdogar edi. Otamning bir qancha ming tuyasi bo'lib, u Hirotdan boshqa shaharlarga va turli joylardan Hirotga mol keltirib sotar edi. Otam keksaydi, men o'sib yigit bo'ldim. Bir kuni otam meni o'z qoshiga chaqirib aytdi:

— O'g'lim Sodiq! — endi yigit bo'lding, aqling to'la. Har ishni buyursam udda qila olasan. Men bo'lsam qaridim, bundan buyon karvon bilan, shaharma-shahar yurish qo'limdan kelmaydi. Endi men savdo ishlarimni senga topshiraman, sen shaharma-shahar yurib mening savdo ishlarimni o'zing olib borgin! — dedi. Shunda men otamning izzatini joyiga keltirib:

— Xo'p, otajon! Agar siz buyursangiz, yo'l-yo'riq ko'rsatsangiz jondilim bilan qilaman! — dedim.

Oradan ko'p vaqt o'tmay, shahrimizdan bir karvon Hindistonga jo'namoqchi bo'ldi. Otam yuz tuyaga mol ortib berdilar. Men yuz tuya molni olib, qancha tuyachilarim bilan Hindistonga jo'nadim. Tuyalarga Hindiston aholisi suyadigan turli-tuman mollar ortilgan, oldi zarlar, ipaklar bilan yasatilgan edi.

Tuyalarning bo'ynidagi qo'ng'iroqlarning jarang-jurungi hamma yoqni buzib yuborguday bo'lardi.

Biz shahardan shahar, qishloqdan qishloq oshib, oxiri keng sahroga chiqdik. Suvsiz, o't-o'lansiz dashtlarda bir qancha kunlar yo'l yurdik. Yo'l azobini ko'p ko'rdik. Oxiri Hindistonga bordik. Bir shaharga yetib, har qaysi karvon bittadan karvonsaroyni egallab tushdik.

Shul kuni karvonga dam berdik. O'zim saroyda bir hujrada turdim. Ertasi kuni bu shahar savdogarлari mollarimizga xaridor bo'la boshladilar. Keltirilgan mollarni sotishga kirishdik. Shu kuni kech bo'ldi, uxladik. Sahar o'mimdan turdim, yuviniб, namoz o'qigani machitga kirdim.

Namozni o'qib bo'lgach, odamlar shoshilgan holda tashqariga chiqsa boshladilar. Men ham ularning orasida tashqariga chiqdim. Ko'chada shu qadar odam ko'PKI, bo'sh joy yo'q. Bu odamlar orasida yosh bolalar, yigitlar, o'rta yasharlar, qarilar, qizlar, kelinlar, xotinlar, kampirlar — hamma bor. Ular bir tomonga qarab oqib boradilar. Machitdan chiqqan kishilar ham o'z uylariga qaytmay, shu olomonga qo'shilib keta berdilar. Men: „Odamlar qayerga borar ekan?“ deb, shularga aralashib keta berdim. Olomon yurib-yurib shaharning chekkasiga chiqdi. Oldinda qandaydir haybatli bir darvoza ko'rindi. Kishilar shu darvozaga kirdilar, men ham kirdim.

Darvozaning ikki biqinida murti shopday, darg'azab, yaroq taqingen kishilar turibdi. Ichkariga kirganda qarasam, juda keng bir maydon: bir tomoni uzun va baland devor. Uch tomoni daraxtzor. Maydonning bir tomonida qator ot mingan kishilar turibdi. Seryol, serдум, ko'krakdor, gajak bo'yin, novcha va semiz ko'k otlarda bir-biridan chiroyli bir xil kiyimli yosh yigitchalar, otliqlar oldida qip-qizil ipakda kamzul va shim kiygan, beliga tilla kamar bog'lab, boshiga toj o'rnatgan, o'n sakkiz yashar bir yigit turibdi. Bu yigit shu qadar hushqomat, qora ko'z, qora qosh, qizil yuz yigitki, misoli ikki yuzidan qon tomganday ko'rindi.

Bu maydonga kirgan odamlar maydonning bo'sh joyiga kirib joylana berdilar. Odamlar kirib bo'ldi. Men umrimda hali bu qadar ko'p odamni ko'rgan emas edim. Odamlar otliqlarga, ularning oldidagi qizil kiyimli yigitga qarab:

— Hay, attang! Juda ham yaxshi yigit ekan-da! — dedilar. Bunda turganlarning chehrasi g'amgin, xafa. Hammasining og'zida „Hay, attang, shunday yigit nobud bo'ladimi?!“ — degan so'z.

Ba'zi qari kishilar va kampirlar yigitga qarab yig'laydilar. Bu fursat menga juda qo'rqinchli tuyuldi. Oradan bir qancha vaqt o'tgandan keyin, otliqlar oldidagi qora otdagi qizil kiyimli yigit ilgariga qarab yurdi va bir joyga borib otdan tushdi. Shu joyda ikki ustunga katta bir nog'ora o'rnatilgan ekan, bola ustunga osilgan nog'ora cho'pni olib, nog'orani uch-to'rt urdi. Shu paytda odamlar maydonning bir tomonidagi devorga ko'z tashladilar. Bu devorning ikki joyida darvoza bor. Darvozalardan birining devorlariga odam kallalari osib qo'yilibdi. Nog'ora tovushi chiqqandan keyin, darvoza ochildi va ichkaridan o'n nafar yoshi o'n to'qqiz-yigirmalarga borgan, qora soch, qora qosh, qora ko'z, oq badan va oq harirlarga o'ralgan nozanin qizlar, yuzlarida tabassum bilan yugurgilab chiqdilar va yigitni o'rtaga olib ichkariga olib kirib ketdilar. Bular kirgandan keyin darvoza ham yopildi. Shu payt olomon juda ham

bezovtalandi. Oradan ikki soatcha o'tdi. Ichkaridan karnay-surnayning mungli tovushi eshitildi, darvoza tezda ochildi. Shunda oldiga shapaloq-shapaloq qizil dog'lar tekkan, oq ola yopqich tutgan, basharasi burishgan, afti xunuk bir kishi, o'ng qo'lida pichoq, chap qo'lida boyagi yigitning kallasini qulog'idan ushlab, qonini oqizib chiqdi va devordagi kallalar yoniga olib borib mixladi. Bu jallod ko'rinishi bilan olomon orasida birdan qiy-chuv ko'tarildi. Necha kishi: „Dod!“ deb o'zini yerga tashladi-da, hamma birdan „Voy attang, shunday yosh yigit o'lib ketdiya!“—deyishdi. Ba'zi xotinlar: — „Voy seni onang tug'may o'lsin, seni jallodning qo'liga yem bo'lish uchun tug'gan ekan-da!“ deb yig'lar va baqirar edilar. Jallod kallani devorga qoqib, ichkariga kirdi. Darvoza yopildi. Shunda odamlar ko'z yosollarini artib, yana kelgan tomonlariga tarqaldilar. Men ham karvonsaroya borib, hujramga kirdim. Biroq shu vaqt ichida bo'lib o'tgan dahshatli voqeanning sababini anglamadim. Biror kimsadan gap so'rash menga juda o'ng'aysiz tuyulgan edi. Shu payt ko'cha tomondan:

— Illolloh! Yo do'st! — degan tovush eshitildi, shoshilib tashqariga chiqdim. Qarasam, hassali bir mo'ysafid ko'cha tomondan „Hay attang, ey darig!“ deb kelayotir. Bu kishi saroy hujralaridan birining qulfini oolib kirib ketdi.

Men cholning hujrasini chertdim. Chol kelib hujraning eshigini ochdi va: „Marhamat, bolam, marhamat!“ dedi. Men ichkariga kirdim va chol bilan ko'rishdim. Chol o'rin ko'rsatdi. O'tirdim. Chol mening kirganimdan ajablanib:

— Bu g'arib otangizning hujrasiga qanday shamol uchirib kirdi, mehmon bolam! — dedi. Men ham bunga yarasha javob qildim va birga so'zlashib o'tirdim. Chol meni choy-non bilan siyladi. Shunda men bu cholga o'zimning musofirligimni bildirib, erta bilan bo'lib o'tgan fojianing sababini so'radim. Chol:

— O'g'lim, siz musofir ekansiz. Bu voqeanning tagini bilmas ekansiz. Shu sababli bilmaganingizcha keta bering, men buni sizga aytmay ham qo'ya qolay, — dedi.

Cholning so'zini qaytarib „Aytsang ham aytasan!“ deb turib olish o'ng'aysiz ko'rini, biroz o'ylandim va o'yimga kelgan narsani cholga:

— Ey, ota! Men shahringizga kelib shu voqeani ko'rdim. Shahrimga qaytib borib ota-onalarimga, tanishlarimga so'zlasam, ular buning sababini so'rab qolsalar, „Men bilmayman“ deb javob bersam yaxshi bo'lmas, — dedim.

Chol mening so'zimni chama lab ko'rdi, ma'qul tushdi, shekilli:

— Bo'lmasa, aytam aytau! — deb so'z boshladi:

— Bizning podshohimizni shoh Salom deydilar. Shoh Salomning bir qizi bor. Uning oti Mohistara. Bu qiz, bilmadim, odamdan tug'ilganmi, paridan tug'ilganmi, go'zallikda butun mamlakatda yagona. Hech qayerda bu qizdan o'zadigan husndor qiz hali olamga kelgan emas. Bu go'zal Mohistaraning ta'rif-tavsifi butun olamga ketgan. Bunga xushtor bo'lмаган shohlar, shahzodalar, boylar va boyvachchalar qolmagan. Mohistaraga xushtor bo'лган yigitlar uning saroyiga kelib kiradilar. Unga ko'rinish berib, arz-hollarini aytadilar. Mohistara yigitning oldiga shart qo'yadi va: „Shu shartni bajarsangiz sizga xotin bo'laman. Agar bajara olmasangiz o'ldirtiraman!“ deydi. Yigit Mohistararing ishqida kuyib-yonib, o'zini shamga urgan parvonaday, ko'ziga oq-qora ko'rinnay, shartni bajarishga ko'nadi va bajara olmagandan keyin, jallodlar yigitning kallasini kesib, devorga qoqadi. Mohistararing nomi ketgandan beri juda ko'п kallalar kesildi. Kallalar kesila bergenidan keyin, shoh Salom mamlakat ahli shu voqeani o'z ko'zi bilan ko'rib, ibrat olsin deb, qiziga sovchi kelgan kuni butun shaharga xabar beradigan bo'ldi. Odamlar uning o'r dasiga borib to'planadi va fojiani o'z ko'zları bilan ko'rib, dillari vayron bo'lib qaytadi. Mana, bugun ham shunday fojia bo'lib o'tdi. Bugun kallasi kesilgan yigit Basra mamlakatining shahzodasi ekan, — dedi.

Men choldan voqeani anglab, cholga rahmat aytib, o'z hujramga chiqdim.

Odamlarim mollarni sotib ham bo'ldilar. Shahrimizga olib ketish uchun mol olishimiz kerak edi. Men bozorda yursam bir joyda bir kampir tugunni yerga qo'yib:

— Shu tugunni kim o'n ming tillaga sotib oladi? — deb, xaridor chaqiryapti. Men kampirdan:

— Ona, tugunda nima bor? — deb so'radim. Kampir:

— Ichida nima borligi aytilmaydi. Bahosi o'n ming tilla. Uyingizga borib ochasiz. Nima chiqsa, baxtingizdan! — dedi.

Men qiziqib, shu tugunni o'n ming tillaga sotib oldim va shoshil-ganimcha hujraga olib borib ochdim. Ochsam, ichidan bir ko'ylak chiqdi. Ko'ylak nuqul zardan va oltindan ishlangan, tangachalar tikilgan xotinlar ko'ylagi ekan. U shu qadar chiroyli tikilganki, men olamda shu qadar chevar tikuvchilar borligiga hayron qoldim. Ko'ylakning u yoq-bu yog'ini ko'rdim. Ko'ylakning old tomonida, ko'kragida bir qizning surati bor. Ostiga „Malikai Mohistara“ deb yozib qo'yilibdi. Suratga qarab, bu qizning chiroyini ko'rib, husniga mast bo'lib, hushim-dan ketib yiqlibman.

Bir vaqt hushimga kelib, ko'zimni ochib qarasam, tepamda odamlarimdan va birga kelgan karvonboshilardan bir to'dasi turishibdi. Ular mening ko'z ochganimni ko'rib:

— Ana ko'zini ochdi. Xayriyat tirik ekan! — deyishdi. Ular meni oldin uxlayapti deb gumon qilib, indamabdilar. Keyin uyg'otibdilar, turmaganimdan keyin yuzimga suv sochibdilar, ko'zimni ochmabman. Men uch kecha-kunduz deganda hushimga kelibman. Ko'zimni ochgandan so'ng, ular mendan hol so'rashdi. Men:

— Ko'chada issiqda yurib kelib, shu ahvolga tushdim, — dedim va sir bildirmadim. Ular xursand bo'lib, hujradan tarqalishdi. Ular ketgach, Mohistaruning suratini yana bir ko'rish yuragimga orzu bo'lib tushdi. Ko'yakni qo'lga olib, suratga qarab, yana hushimdan ketibman. Bu safar ham uch kecha-uch kunduz deganda hushimga kelibman. Hushimga kelsam, yana tepamda sheriklarim, bu safar ham sirni ularga bildirmadim.

Men bilan birga kelgan karvonlar mollarini sotib bo'lib, ketishga hozirlandilar. Ular tez-tez huzurimga kelib, mening ham tezroq hozirlanishim kerakligini aytar edilar. Biroq menga mol-dunyoning keragi yo'q, faqat es-u hushim malikai Mohistarada edi. Oradan bir qancha kunlar o'tdi. Sheriklarim yo'l hozirligini ko'rib, saharda jo'nash uchun mening oldimga keldilar. Bunda men Mohistara oyimning xayolini surib, hujramda tuz totmay, ranglarim sarg'ayib yotgan edim. Ular meni bu ahvolda ko'rib hayron bo'ldilar va menga „Qachon ketamiz?“ deb savol berdilar. Men ularga:

— Sizlar keta beringiz, men ketmayman! — dedim. Sheriklarim mening so'zimdan ajablandilar va holimning og'irligini ko'rib, ketmasligimning sababini so'ray boshladilar. Men aytmadim, ulardan biri boshqa sheriklarni ketkazib, mendan astoydil hol so'radi. Men voqeani unga bayon qildim va Mohistaruning saroyiga borishimni, uning shartini bajarishga ahd qilganimni aytdim. Shunda u odam:

— Ey birodar! Siz bilan biz musofirmiz, savdo ishi bilan kelganmiz. Eson-omon o'z joyimizga yetib olaylik, qo'ying bunday ishlarni. Mohistaruning ta'rif-tavsifini biz ham eshitdik. Unga xushtor bo'lgan kishilar uning shartini bajara olmay o'lar ekan, siz ham o'lib ketmang, — dedi.

— Bir Mohistara uchun yuzta kallam bo'lsa ham tikkanman. Mohistaruning shartini bajara olmasam, bir marta uning jamolini ko'rib o'lsam, armonim yo'q! — dedim.

Sherigim ko'p nasihatlardan so'ng:

— Axir siz Mohistaraga xushtor bo'lsangiz, odamlaringizni, bundagi mol, tuyalaringizni sarson qilib qo'y mang. Siz kerakli mollarni oling,

birgalashib jo'naylik. Otangizning omonatlarini o'ziga olib borib topshiring. Keyin bir o'zingiz kelib, Mohistaraga oshiqligingizni qila bering! — dedi.

Sherigimning gapi menga ma'qul tushdi va jo'nashga so'z berdim. Shunda bu odam menga yordamlashib, yo'l hozirligimga kirishdi. Oradan ikki kun o'tgach, biz bu shahar bilan vaqtincha xayrlashib shahrimizga jo'nadik. Bir qancha kun yo'l yurib, boyagi poyonsiz qum sahrosiga borib yetdik. Charchagan yerlarda to'xtab, dam olib, qumlar ichida borar edik. Bir kuni kechasi havo aynidi va asta shamol keldi. Shamol tobora kuchayib, sahroning qumlarini uchirib, hamma yoqni chang-to'zon bilan qopladi. Shamolning shiddati va changning zo'ridan tuyachilar va tuyalar yurishdan to'xtadi. Tuyalarni to'xtatdik va cho'ktirib, ustlaridan yuklarni tushirdik. Shamol zo'rayib, cho'lning qumlarini boshqa tomonlarga ko'chirib olib ketmoqda. Bu yo'llarda ilgari ham yurib ko'rgan tuyachilar vahimaga tushdilar, ular agar shamol zo'rayib ketsa, hammamiz qumning ostida qolamiz deb xavflanar edilar. Hammamiz allaqanday qo'rqinchli xayollarga cho'mib o'tirar edik. Shu payt uzoqdan bir qum quyuni paydo bo'ldi. Bu quyun yerdan ko'kka tegar, go'yo yer bilan osmon o'rtasidagi yo'g'on bir ustunga o'xshar va ilondek buralib, kamonning o'qidek shitob bilan kelar edi. Bu quyun yo'lini biz tomonga qarab burdi va keldi-da, meni o'rab, o'zi bilan birga olib ketdi. Men quyunning ichida uchib ketayotib, o'zimdan ketibman. Bir zamon o'zimga kelib ko'zimni ochib qarasam, shu bog'dagi shu supada yotibman, tepamda bir qancha nozanin qizlar bor. Men bu ahvoldan „Ajinalar orasiga tushib qoldim shekilli“, deb juda qo'rqib ketdim. Biroq qizlar:

— Qo'rqmang, endi o'rningizdan turing, yuvining! — dedilar. Men qo'rqa-pisa o'rnimdan turdim. Qizlar meni yuvintirdilar. Oppoq ust-boshlar kiygizdilar va juda ham go'zal, nozanin bir qizning yoniga olib ketdilar. Qiz meni yaxshi qarshi oldi va kulib boqib, oldimga keldi-da, qo'limdan yetaklab borib, oltin kursiga o'tqazdi, o'zi ham oltin kursiga o'tirib, mening ko'nglimni olish uchun noz-u istig'no bilan har xil yoqimli so'zlar ayta boshladи. Men nima voqeа bo'lganini bilmas edim, qo'rqib, hadeganda gapira olmadim va qizning savollariga qarshi:

— Men qayerdaman? —deb so'radim.

Qiz qah-qah urib kuldil va kelib qo'limdan ushladi-da, turg'izib, boshimni ko'ksiga qo'ydi, yuzimni asta silay boshladи, yana joyimga o'tqazib gap boshladи:

— Ey go'zal yigit, men parilar mamlakatida pari malikalaridan biri bo'laman. Otim Sanobar. Parilar mamlakatida bir gunoh ish qilib

qo'yanim uchun malikalar malikasi meni shu joyga ko'chirib yubordi. Men bu joyga oltmis yilga kelganman. Bu joylarni malikamiz qurib bergen. Bu qizlar mening xizmatimda. Men malikamidan birorta odamzodni topib, erga tegishga ruxsat olganman. Kelganimdan beri ko'p joylarni qidirib, ko'nglimga to'g'ri kelgan yigitni uchratmadim. Bu kun cho'lda kaptar bo'lib uchib yurganda sizni ko'rdik va quyun bo'lib borib olib keldik. Siz cho'lda qolgan mol-dunyolaringizdan qayg'urmang. Ular eson-omon otangizning qo'liga borib tegadi. Bizda otangiznikidan ham ko'p mol-dunyolar bor. Endi gap shulki, siz meni nikohingizga oling. Ikkimiz shu joyda rohatda yashaylik, — dedi. Men qizning gapidan so'ng voqeani angladim va ancha dadillandim. Endi nima qilmoq kerak? — deb o'ylandim. Qiz esa, mening atrofimda par-vona bo'lib, qanday qilib bo'lsa ham meni ko'ndirish harakatida edi. Men o'ylana-o'ylana o'z-o'zimga dedim:

— Men Mohistara oyimni yaxshi ko'rdim. Mening fikr-yodim unda edi. Unga yetishim xatarli, baxtim yo'l berib yetishsam yetishaman, yetishmasam o'lib ketaman. Bu qiz pari bo'lsa, buning husni ham o'n to'rt kunlik oyday, bir mamlakatga bergisiz qiz ekan.

Shu kuni men bunda mehmon bo'ldim. Meni juda ham siylab, yaxshilab ziyofat qilishdi. Ertasi Sanobar oyimga nikohladir. Men u bilan bunda rohatda yashay boshladim. Shundan beri oradan qirq yil o'tdi. Unda yoshim o'n sakkizda edi, hozir elliq sakkizga kirdim. O'sha Sanobar oyim mana bu kishi, — deb yonidagi boyagi nozanin xotinni ko'rsatdi, xotin kulimsirab yerga qaradi va chol so'zini davom etib: — Bundan bir qiz tug'ildi! — dedi.

Shul payt boyagi eshik ochilib, yana ilgari chiqib jilva berib qochib kirib ketgan go'zal qiz chiqdi-da, yana kirib ketdi.

Chol shu qizni ko'rsatib, „O'sha mening qizim. Bu qiz shu qadar sho'x bo'ldiki, goho gul bo'lib ochilib, tepasida bulbul bo'lib sayraydi, goho kaptar bo'lib uchadi, goho baliq bo'lib suvda suzadi. Goho kiyik bo'lib tog'larga chiqib ketadi. Siz ov qilib yurganda, sizga ko'ringan kiyik ham shu mening qizim. U sizni yaxshi ko'rib, sizni bu yerga ergashtirib kelgan. Siz turgan yer bilan bu yerning oralig'i bir yarim oylik yo'l“, dedi.

Shunda Shavkat uyalinqirab yerga qaradi. Qiz yana ko'rindi, otasi uni: „Ha, shum! Akangni bu qadar qiyamasdan, to'g'ri boshlab kela bersang bo'lmasmidi?“ — dedi.

— Endi, o'g'lim, siz bu joyga kelibsiz. Bizning qizimiz sizga bo'lsin. Siz bizga kuyov bo'ling, birga shu joyda yashaylik! — dedi.

Shavkat cholning boshidan o'tkazganlarini eshitib, ichida unga tahsinlar aytdi va kiyik qiyofasida o'zini ergashtirib kelgan qizga yanada mehr qo'ya boshladi. Lekin u cholning taklifiga biror javob aytmadı.

Shu payt qizlar tushlik ovqat tayyor bo‘lganini aytdilar. Shahzoda, chol, uning xotini Sanobar oyim va hamma qizlar kelib o‘tirdilar. Chol qizlardan biriga:

— Sayyoraga aytingiz, akasidan uyalmay chiqqa bersin! — dedi. Sanobar oyim esa: „Qo‘ying, uyaladi!“ dedi.

Cholning gapiga qarshi aytilgan bu gapga shahzoda ichida juda ham norozi bo‘ldi. Shu payt u qizlarga qarab: „Kiring, olib chiqing!“ degisi keldi-yu, biroq bunday deyish mumkin emasdi.

Sanobar oyim „uyaladi“ degandan keyin qizlardan biri: — Uyalsa bizning yonimizda o‘tirar-da, olib chiqaylik! — dedi va uya kirib ketdi.

Katta hovlidan o‘tib kiriladigan shinamgina bog‘chada cholning „kiyik“ qizi Sayyora oyim o‘z kanizaklari bilan o‘yin-kulgiga mashg‘ul edi. Qiz borib Sayyora oyimni shahzoda bilan birga ovqatlanishga taklif qildi. „Kiyik“ qiz uyalishini aytsa ham, qizlarning qistovi bilan chiqishga majbur bo‘ldi. Tashqaridagilarning shahzodadan boshqasi beparvo, har qaysisi o‘z gapi bilan, biroq shahzodaning fikri yodi „kiyik“ qizda va ko‘zi o‘shal eshikda edi. Qizning uydan chiqishi subh sodiq bo‘lib, tog‘ning narigi yog‘idan asta-sekin quyosh zarralari butun olamga namoyon bo‘layotganday tuyular edi. Kun ham chiqib, butun olam munavvar bo‘ldi. Uning atrofidagi sayyoralar quyoshni olqishlab keldilar. O‘ltirganlar ularga kulib boqdilar. Quyosh — Sayyora uyalgan, qizargan va yerga qaragan holda, goho orqaga qarab kulib, qochmoqchi, goho kaptar bo‘lib uchib ketmoqchi bo‘lib, qadamini shiddat bilan bosib keldi, marmar supaga chiqib, shahzodaga: „Keling, mehmon!“ — dedi-da, qizlarning orasiga borib o‘tirdi. O‘ltirganlar ovqatlanishga boshladilar, bu shunday bir zavqli payt bo‘ldiki, shahzodaning nazarida butun tabiat tabassum bilan unga „qayliq muborak!“ deyayotganday; bulbullar, to‘ti va qumrilarning sayragan ovozlari yor-yor kuyini kuylayotganday tuyuldi. Sayyora bilan shahzodaning ko‘zlarini tez-tez bir-biri bilan uchrashishda davom etdi. Ovqatdan so‘ng Sayyora shahzodaga ko‘z qirida „xayr“ dedi, yana o‘z ravzasiga kirib ketdi.

Shahzoda bilan Sayyoraning bu nozik muomalalarini payqagan Sanobar pari ko‘nglida juda ham shodlandi. Chol bilan suhbatlashib o‘tirgan shahzoda:

— O‘sha ko‘ylakni nima qildingiz? —deb so‘radi.

— Ul ko‘ylakni yo‘qotganim yo‘q, uyda turibdi, — deb javob berdi chol.

Shunda shahzoda choldan o‘sha ko‘ylakni ko‘rsatishni so‘radi. Chol Sanobar oyimning lab va qovog‘i bilan: „bo‘lmaydi!“ degan ishorasidan keyin:

— Bolam, qo'ying, ko'rmay qo'ya qoling! — dedi.

Shahzoda yana bu joyda bir qancha kun turdi. Har kuni qizlar bilan suhbatlashdi. Sayyora bilan doim birga bo'ldi. Sayyoraning oydek jamoli va o'tdek so'zлari shahzodani juda ham maftun qildi, uning Sayyoradan hech ajralgisi kelmas edi. Chol bilan xotini esa, endi Sayyora bilan shahzodani nikohlash fikriga tushgan edilar. Sanobar oyim bir kuni qizlar bilan kaptar bo'lib, atrofni tomosha qilib kelmak uchun uchib ketdilar. Chol yakka qoldi. Shahzoda shu paytdan foydalanib, boyagi ko'ylakni ko'rsatishni choldan so'radi. Chol qancha qaytarsa hamki, shahzoda qistay berdi. Oxiri chol tugunchani olib chiqib shahzodaning oldida yechdi. Tugundan bir ko'ylak chiqdi. Chol ko'ylakni shahzodaga ko'rsatdi. Shahzoda ko'rsa, ko'ylak haqiqatan qimmatbaho va juda ham yaxshi tikilgan. U shu ko'ylakni Sayyoraga kiygizib, uning jamolini va qaddini tomosha qilishni xotiridan o'tkazdi. Shahzoda ko'ylakning u yoq-bu yog'ini tomosha qilayotib, old tomonda, ko'kragidagi Mohistaruning suratiga ko'zi tushdi. Shahzoda suratga qarasa, shunday go'zal bir qizki, bu husnning oldida Sayyoraning husni hech narsa emas. Mohistara katta bir uyni yoritib turgan ravshan chiroq bo'lsa, Sayyoraning chiroyi uning oldida xira chiroqdek ko'rindi, uning husniga mast-alast bo'lib, hushidan ketib yiqildi. Oradan bir qancha vaqt o'tib, shahzoda hushiga keldi. Qarasa, tepasida chol, uning xotini va qizlar juda xomush bo'lib turibdilar. Sanobar pari cholga: „Men sizga ko'ylakni ko'rsatmang, deb ko'p tayinladim. Nega ko'rsatdingiz! Mana endi nima bo'ldi!“ — deb g'azab qilib turibdi. Chol xafa. Sayyora esa ikki ko'ziga yosh olib, yig'layapti.

Shahzoda hushiga kelgandan so'ng, hammalar suyundilar. Biroq shahzodaning muhabbatini Mohistara o'ziga tamom tortgan edi. Shu sababli u Sayyoraga nazar ham solmadi va yana bir marta ko'ylakni ko'rsatishni so'radi. Lekin ko'ylakni ko'rsatmadilar. Shu paytdan boshlab, shahzodaning vajohati o'zgardi. U ilgarigidek lab ochib gapirmadi, qovoq ochib kulmadi, uning bu ahvoldidan hammalar tashvishda edilar. Ayniqsa, Sayyora juda ham bezovta bo'ldi. Ertasi shahzoda cholga:

— Otimni beringiz! Men ketaman, — dedi. Biroq chol otini bermadi va qanday qilib bo'lsa ham uni ovutmoq harakatiga tushdi. Sanobar oyim xafa bo'lib, tez-tez choldan o'pkalar, ko'ylakni ko'rsatgani uchun tanbeh berar edi.

Oradan yana ikki-uch kun o'tdi. Bu orada shahzodaning xafachiligi yozilmadi. Sayyora unga qanchalik yalingan, yolvorgansimon muomalada bo'lsa ham shahzoda bunga parvo qilmadi. Shahzodaning fikri-yodi tamoman malikai Mohistaraga ketdi. Bir kuni shahzoda ketishga astoydil

harakat qilib, otini talab qildi. Otini bermaganlaridan so'ng „Bo'lmasa piyoda ketaman“ dedi. Shunda chol otni berishga majbur bo'ldi va otni keltirib, shahzodaga to'g'ri qildi, shahzoda xayrashish oldida cholga:

— Ota, siz menga ko'yakni ko'rsatdingiz, men ko'yakdag'i suratni ko'rib, malikai Mohistaraga g'oyibona oshiq bo'ldim. Endi men Mohistarani izlab boraman. Siz menga Mohistaraning yurtiga borish yo'llarini aytib bering! — dedi. Chol aytdi:

— Ey, bolam, siz u yerlarga yakka o'zingiz borolmaysiz. U ko'p uzoq shahar, yo'llari juda xatarli. Shuning uchun men u yerga borishni sizga maslahat bermayman. Shahzoda aytdi:

— Agar sizga yo'lni aytib berish malol kelsa, mayli, tavakkal qilib keta beraman! — dedi.

Chol ko'rdiki, shahzoda yo'ldan qaytmaydi. Endi bunga yo'lni tayinlab bermasam, yosh yigit biror joyda nobud bo'lmasin, deb Hindistonga boradigan yo'llarni tushuntirdi. Shunda shahzoda choldan, Sanobar oyimdan bergen tuzlariga rozi bo'lishni, qizlardan esa qilgan yaxshiliklariga rozi bo'lishlarini so'radi. Biroq Sanobar oyimning roziligi bo'lmasdi. Shunday qilib shahzoda bular bilan xayrashib jo'nadi. Sayyora esa suygan yordidan ajrab, og'zida oshi, ko'zida yoshi bilan qoldi.

Shahzoda otini o'ynatib, so'lug'ini chaynatib, yo'l yurdi, yo'l yursa ham mo'l yurdi. Oradan olti kun o'tganda bir tog'ga yetib bordi. Tog' juda azim ekan. Shahzoda tog'ning u yoq-bu yog'iga boqib, qoraygan bir narsani ko'rdi. U shu qoraygan tomonga yetib bordi. Borsa, tog'ning pastida o'n-o'n besh tup daraxt bor, daraxtlarning tagida bir qo'rg'oncha, ichida ikkita chordevor uy. Tog'ning bir joyidan suv teshib chiqib, nov bilan pastga tushib turibdi. Undan ariq bo'lib oqib, qo'rg'onchaga kiradi, undan chiqib, pastga qarab oqib ketyapti.

Shahzoda otdan tushdi va qamchisi bilan qo'rg'onchaning eshigini qoqdi. Biroz o'tgach, qo'rg'onchadan eshikni ochib bir chol chiqdi.

Chol qarasa, qora yol, qora dum, qilichbo'yin, sag'risining ustiga tuxum qo'ysa turadigan, beldor saman otini yetaklab, boshida shahzodalar kiyadigan toji, egnida harir va kimxbob ust-boshlar, qilich-yarog' taqqan, yoshi o'n sakkiz-o'n to'qqiz o'rtalarida barkamol bir yigit turibdi. Yigit cholni ko'rib ta'zim qildi, otning yuganini qo'yib yuborib, kelib cholga qo'l berdi. Chol ham u bilan ko'rishib, otni ushladi va ichkariga olib kirdi. Chol shahzodaning otini daraxtga bog'lab, uyidan bir po'stak chiqarib ariq bo'yiga yozdi, shahzodani shu joyga o'tqazib, „Xush kelibsiz“ dedi. So'ngra bir choydish qaynatib, ikkita qotgan non, pishirilgan kaklik go'shti bilan mehmon qildi va u bilan suhbatlashib o'tirdi. Shahzoda choydan so'ng cholga aytdi:



«Hasan bilan Husan» ertagiga ishlangan rasm

— Ota, men yo'l yurib kelib charchaganman. Agar malol kelmasa, shu joyda biroz mizg'isam! —dedi. Chol:

— Jonim bilan, bolam. Yo'l azobi go'r azobi deganlar. Uxlab, hordig'ingizni chiqaring, — dedi va uyidan ikkita lo'la bolish chiqarib shahzodaning boshiga qo'ydi.

Shu kun o'tdi, tong ham otdi, biroq chol shahzodani juda ham xafa va dardil ko'rdi. Chol aytdi:

— Bolam, biz shahardan yiroq shu tog'larda ota-bobolarimizdan qolgan yerlarda yashab kelamiz. Biz o'lib ketsak, bolalarimiz qola beradi. Mana men shu joyda bir xotin va bir o'g'lim bilan turaman. Uch kun bo'ldi, bolalar elga ketishgan. Bizning tirikchiligidir ov bilan. Siz dam olib o'tiring. Men ovga borib sizning rizqingizga nima tushsa, olib kelaman, — dedi. Shahzoda ovga qiziqar edi. Cholning gapini eshitib:

— Bo'lmasa, meni ham olib bormaysizmi! — dedi.

Chol bilan yigit ov qilish uchun tog'ga chiqib ketdilar. — Chol yo'l-yo'lakay o'z xotiralarini ayтиb borar edi.

Shahzoda goho diqqat bilan tinglar, goho o'z-o'zidan uh tortar edi. Shu kuni kechgacha kaklik otdilar. Kechga yaqin tog'ning baland bir joyidagi toshning ustida qulog'ini ding qilib, butun atrofga ko'z tashlab turgan bir kiyikni ko'rdilar. Shahzoda kiyikni otmoqchi bo'ldi. Chol uni otish juda qiyinligini aytdi. Shunda shahzoda bir toshga suyandi, kiyikni mo'ljallab otdi. Kiyik tosh ustidan pastga qarab to'ntarilib tushdi. Chol shahzodaning merganligiga qoyil qoldi, ikkisi borib kiyikni ko'tarib keldilar.

Shunday qilib oradan uch-to'rt kun o'tdi, bir kuni shahzoda cholga o'zining ketishini ayтиб, Hindistonga qaysi yo'l bilan borish ma'qul ekanini so'radi. Chol undan Hindistonga borish so'zini eshitib, Hindiston yo'lining uzoq va xatarli ekanini, bir kishi borishi mumkin emasligini aytdi. Biroq shahzoda uchun hech qanday xavf-xatar pisand emas edi. Shu sababli ketishga qat'iy qaror qilganini aytdi. Shunda chol ikki mesh suv va oziq-ovqatlar berib shahzodani Hindistonga jo'natdi.

Shahzoda cholning tayinlagan yo'li bilan ikki kecha, ikki kunduz yo'l yurgandan so'ng tog' tugadi va poyonsiz bir biyobonga borib taqaldi. Shahzoda shu cho'lga qarab ot soldi. Rosa uch kecha-kunduz yo'l yurgandan so'ng qumli cho'lga kirdi. O'n besh kun yo'l yurdi. Bir kuni otining orqasiga qandaydir bir narsa irg'ib mindi va shahzodaning boshiga bir shapati urdi. U shapatining qattiqligidan shahzodaning ko'zidan o't chaqnaganday bo'ldi. Shahzoda hayron bo'lib orqasiga qarasa, bir maxluq mingashib olibdi. Har ko'zi shokosaday, burni yalpoq, junlari qarichga keladi, odam desa odamga, maymun desa maymunga o'xshamaydi. Shahzodaga qarab goho hiringlab kuladi, goho og'zini irjaytirib, tishlarini

g'ijirlatib irillaydi. Shahzoda: „Qanday maxluqqa duch keldim, buni nima qilsam bo'ladi!“ deb o'yladi. Goho biror narsa demaslik va tegmaslik fikriga, goho o'ldirish fikriga keldi. Shunda bu maxluq ot ustiga tikka chiqdi, ikki qo'lini shahzodaning yelkasiga solib, uning ustiga mindi. Shahzoda qarasaki, bu maxluq bor kuchi bilan shahzodani ezib boryapti va shunday qo'yib bersa, ezib majaqlaydigan. Buni ot payqab, quloqlarini chimirib, etlari dir-dir uchib, pishqirib, dikir-dikir sakrab borar edi.

Shahzoda bu maxluqning ikki qo'lidan mahkam ushlab bor kuchini yig'ib qattiq siqdi-da, otdan ko'tarib yerga bir urdi. Shunda bu maxluqning bir oyog'i sinib, qiyqirgan bo'yicha qochib ko'zdan g'oyib bo'ldi. Shahzoda bu balodan qutulganiga shukrlar qildi. Oradan biroz vaqt o'tgandan keyin orqasidan duvur keldi. Shahzoda otni burib qarasa, qumni changitib bir to'da maxluqlar kelyapti. Shahzoda haligi baloning sheriklari deb guman qildi. Qochay desa, yetib oladi. Qochmayin desa, ulardan bir shikast yetishi mumkin. Shunda shahzoda tavakkal qilib bu maxluqlarga qarab ot soldi. Haqiqatan, haligi maxluqning yuzga yaqin sheriklari ekan. Kelishib shahzodani o'rab oldilar. Bu maxluqlar yo shahzodaga yaqinlashmaydi, yo oradan chiqarmaydi. Shahzodani uch kecha-kunduz qamrab yurdilar. Oxiri shahzoda bulardan qutulish qiyin ekanini bildi va yonidagi qilichini chiqarib, tavakkal qilib ot soldi, ular bilan olishib, ko'plarini o'ldirib, yarador qilib, bazo'r qutuldi. Shahzoda yo'l-yo'lakay cho'Ining turli vahshiylariga yo'liqib, ular bilan olishib boraverdi. Oradan bir oy vaqt o'tdi. Meshdagi suv ham tugadi. Cho'l qizigan vaqtida qizigan qozonday o'tli bo'ladi. Peshinda ot ham, shahzoda ham hushsizlanadi, kechasi shabada esib, yerlar soviganda hushiga keladi, vaqtini g'animat bilib jo'naydi. Kunduzi yana hushidan ketib yiqlidi; tunda hushiga kelib, yana yo'l yuradi. Shu ahvolda o'n besh kun yo'l yurgach, shahzodaning oti o'ldi. Shahzoda qattiq xafa bo'ldi, noiloj piyoda yurdi. Yana o'n besh kun yo'l bosdi. Bir kuni kechasi bir narsaning tovushi eshitildi. Orqasiga burilib qarasa, butun atrofdan chirillagan ovoz keldi. Bu ovoz tobora yaqinlasha boshladи. Shahzoda vahimaga tushib tez-tez yurdi va bir qumtepa ustiga borib yetdi. Uning oldidan bahaybat ilonlar o'ta berdi. Shahzoda tong otguncha shu joydan jilmadi. Saharga borib subh kozib¹ yaqinlashganda ilonlar qaytib o'tdi. Ular ketishda ham, kelishda ham tepalikka chiqmadilar. Erta bilan shahzoda yana yo'lga tushdi. Shahzoda qancha ko'p yo'l bosmasin,

¹ **Subh kozib** — erta tongda bir yorishib keyin qorong'iliq bosishi — yolg'on tong.

cho'lning qirg'og'i hech ko'rinnmas edi. „Yo'l yura beray, ishim o'ngidan kelsa, chiqib ketarman, o'ngidan kelmasa, o'lsam o'larman!“ dedi-da, keta berdi.

Oradan bir qancha kun o'tgandan so'ng uzoqdan bir qora ko'rindi. Shahzoda shu qoraga qarab yurdi. Bir qancha vaqt yo'l yurgandan keyin ko'ringan qoraning daraxt ekani bilindi. Borib qarasa, yerdan buloq qaynab chiqib, katta ariq bo'lib ketyapti. Buloq atrofida bir qancha daraxt bor. Daraxtlarning shoxlari yerga soya solib turibdi. Shahzoda suvga yetib kelolmasdan o'n qulochcha narida madorsiz yiqildi. Biroz vaqtdan so'ng o'ziga kelib zo'rg'a suvga yetdi, xursandligidan ko'zlaridan yoshlari oqib, to'yib suv ichdi, shu joyda orom olib uxladi. Ertasiga turib qarasa, juda ozib-to'zib ketibdi. Shahzoda yaxshilab yuvindi. Holsizlangan oyog'iga tosh qizdirib bosdi va o'simliklarni siqib bog'ladi. Shundan shifo topib oyoqlari tuzala boshladidi. Shahzoda besh-olti kunda o'ziga kelib, biroz tetiklashdi.

Bir kuni havo aynidi. Osmanni qora bulut bosib, butun olam qoron-g'ulashdi. Bir soatdan so'ng qorong'ilik tarqab, uzoqdan to'rtta quyun paydo bo'ldi. Bu quyun shahzoda turgan tomonga qarab jo'nadi. Quyun yaqin kelganda tarqaldi, orqasidan bo'yи bulutga tegadigan, har burni xumdonning minorasiday to'rtta dev chiqib keldi. Shahzoda devlardan qo'rqqanidan daraxtga chiqib ketdi. Devlar buloq bo'yiga kelib, uzala tushib yotishdi. Shahzoda qo'rqqanidan daraxt shoxini quchoqlab, jim tura berdi.

Bir zamon devlardan biri gap boshladi:

— Ukalar, endi biz bir ittifoqqa kelmasak bo'lmaydi.

Yana bir dev aytди:

— Ittifoqqa kelishimiz juda qiyinga o'xshaydi.

— Nimaga?

— Men olaman, deganimni sen olaman deysan; sen olaman desang, mana bular biz olamiz deb talashadi. Qanday qilib ittifoqqa kelamiz.

— Endi bizga xolis bir kishi kerak bo'lib qoldi. Shu kishi hech birimizning gapimizga qulok solmasdan, mana bu senga, mana bu unga deb bo'lib bersa, chekingga chiqsa chekchayma deganday, har qaysimiz o'zimizga tekkanga rozi bo'lib keta bersak.

Bu gap boshqa devlarga ham ma'qul tushib:

— Bu juda to'g'ri maslahat, lekin shunday xolis kishini qaydan topamiz? — dedilar. Haligi gapni aytgan dev:

— Xolis kishini topish qiyin emas, hozirning o'zida topamiz,

— dedi-da, daraxtdagi shahzodaga qarab:

— Hoy, shahzoda, pastga tush! — dedi. Shunda shahzoda bu so'zni eshitib, juda ham qo'rqib ketdi. Dev aytди:

— Biz senga ziyon yetkizmaymiz. Tush! Hojatimizni chiqar! Biz ham sening hojatingni chiqaramiz, — dedi.

Shahzoda qo‘rqqanidan tushish u yoqda tursin, devning gapiga gap ham qaytarolmadı. Devlar kutdi. Shahzoda tushmadı. Shunda devlardan biri yotgan joyidan turmasdan qo‘l uzatdi, shahzodani ko‘tarib yerga qo‘ydi. Yumshoq gaplar gapirib, shahzodani ko‘ndirdilar. Shunda shahzoda:

— Nima hojatlarining bor? — dedi. Devlardan biri:

— Biz to‘rtalamiz og‘a-ini bo‘lamiz. Otamdan bizga bir telpak, bir gilamcha, bir kamom, bir oltin jom meros qolgan.

Shuni to‘rtalamiz to‘rt yildan beri bo‘lib ololmay janjaldamiz. Sen shu narsalarni bizga bo‘lib bergin! — dedi.

Shahzoda devlarning shu arzimaydigan narsalarni bo‘lolmasligiga hayron qolgan edi, devlar unga shunday izoh berishdi:

— Bu narsalarning xosiyati zo‘r. Mana bu telpakni kim kiyib olsa, kishining ko‘ziga ko‘rinmaydi. Gilam ustiga o‘tirib „ko‘tar!“ desa, osmonga ko‘tarib chiqadi va butun dunyonи sayohat qildiradi.

Mana bu jomga suv quyib, shu suvgaga qarab nima desang, aytganing bo‘la beradi. Mana bu kamonga o‘q solib otsang, ko‘zlagan yeringga tegadi, tekkan narsasini birga qaytarib o‘zingga olib kelib beradi.

Shunda shahzoda, unday bo‘lsa buni qanday qilib bo‘lsam ekan, deb ko‘p o‘yladi va devlarga aytди:

— Men shu to‘rtala narsani a’lo avsat¹ qilib bo‘lamen. Chunonchi: qalpoq — birinchi, gilamcha — ikkinchi, jom — uchinchi, kamom — to‘rtinchi bo‘ladi. Men shu kamonga to‘rtta o‘q solib otaman. Hammang barobar chopasan. Qaysi biring o‘qni tutib, oldin kelsang, qalpoqni olasan. Ikkinci kelganing gilamchani, uchinchi kelganing jomni, to‘rtinchi kelganing kamonni olasan, — dedi.

Bu gap devlarga juda ma‘qul tushdi. Shunda shahzoda yoyga to‘rtta o‘q soldi va bir chekkaga chiqib otishga hozirlandi va o‘qlarga qarab:

— Ey, o‘qjonlar, men sizlarni otaman, birortang ham devlarga yetkizmagin va biror joyda to‘xtamay uchib yura bergin! — deb to‘rtta o‘qni to‘rt tomonga qaratib otdi.

Devlar o‘q ketidan chopib g‘oyib bo‘ldilar. Shahzodaning o‘zi bu narsalar bilan qoldi. Shahzoda g‘animat fursatni qo‘ldan bermadi; narsalarni oldi, gilamni yozib ustiga o‘tirdi va gilamga: „Meni malikai Mohistararing shahriga yetkazgin!“ — dedi. Gilam shahzodani ko‘tarib osmonga olib chiqib ketdi va tez orada bir shaharga kelib qo‘ndi. Shahzoda

¹ A’lo avsat — бу yerda: rasamadi bilan bo‘lib bermoq ma’nosida.

gilamdan yerga tushdi, gilamni buklab qo'ltiqqa urdi va asta-sekin shaharga kirdi. Shahardagi bir karvonsaroya tushdi. Shahzoda kamonni va qalpoqni qoziqqa ildi. Gilamni va jomni tokchaga qo'ydi. U necha oylardan beri oziq-ovqatning yuzini ko'rmagan, och va oriq edi. Hujrada o'tirib bir ovqatlangisi keldi. Biroq ovqatga puli yo'q edi. Shunda jomni ko'tarib tashqariga chiqdi. Saroy o'rtasidagi hovuzdan jomga suv to'ldirib hujraga kirdi va:

— E jom, bir xalta tilla hozir bo'lsin! — dedi. Shu ondayoq bir xalta tilla hozir bo'ldi. Shahzoda bu tillalarni katta-katta sarf qilib, qorinni to'qladi, ustini butladi va tabiblarga boqizib, yara-chaqalarini tuzatdi.

Bir kuni shahzoda hujrada uxbab yotganda qulog'iga qattiq bir ovoz kirib uyg'ondi. Qulog solsa, karnay-surnayning ovozi keldi. Shahzoda: „Bu tunda nega karnay-surnay chalinadi, yo birovga to'y keldimi!?” deb o'midan turdi va kiyinib tashqariga chiqdi. Qarasa, saroyning tomida qirq karnaychi, qirq surnaychi, qirq bolobomchi, qirq nog'orachi chalib yotibdi, bularning ovozi hamma yoqni buzib yotibdi. Biroq cholg'uchilardan boshqa hech kim yo'q. Shahzodaning uyqusi kelmadi. So'fi azon aytdi. Shahzoda machitga kirdi. Odamlar bilan namoz o'qidi. Shahzoda ham boshqalar bilan ko'chaga chiqsa, ko'cha to'la odam, yosh-qari hammasi shoshilganicha, kech qolgan bozorchiday bir tomonga ketib bormoqda. Machitdan chiqqan odamlarga qo'shilib shahzoda ham keta berdi. Kecha Mohistaruning shartini bajarishga kelgan yigitning taqdirini bilish uchun odamlar podshohning o'r dasiga qarab borayotgan edi.

Olomon podshoh o'r dasiga yetib bordi. Yoshi o'n sakkiz-o'n to'qqizdagi bir barno yigit hozir bo'ldi va maydonning o'rtasidagi nog'orani chaldi. Shu payt darvoza ochilib, undan oppoq ipakka o'rangan, „manamen“ degan bilqillama nozik qizlar chiqishdi, yigitni o'r daga olib kirib ketdilar, darvoza bekildi. Xalq esa, hayajonga tushib, uning taqdirini kutdi. Oradan bir soat o'tgandan keyin jallod bir kallani ko'tarib chiqdi va xaloyiqqa ko'rsatib devorga mixladi. Shu payt xaloyiq o'rtasida dodvoy ko'tarildi, kampirlar „dod!“ deb o'zini yerga urdi. Xaloyiq o'z joyiga tarqab ketdi. Shavkat bu voqeani o'z ko'zi bilan ko'rgach, Mohistaruning o'r dasi shu ekanini bilib, hujrasiga qaytdi. Oradan bir qancha kun o'tdi. Shahzoda hujrada yotib dam oldi va biroz o'ziga keldi. Bir kuni malikai Mohistaruning o'r dasiga borishga qaror qildi. Kamonini bo'yniga taqdi, jomni va qalpoqni gilamchaga o'r ab qo'ltiqqa qisdi, astasekin Mohistaruning o'r dasiga ravona bo'ldi. O'r daga ham yetdi. Shu joyda biroz turdi. Lekin bundan bir qancha kunlar ilgari necha o'n minglab

kishilar bilan to'lgan bu maydonda endi shahzodaning bir o'zidan boshqa hech kimsa yo'q edi. Shahzoda nog'oraning ostiga keldi va chala boshladi.

Mohistara o'rdada qirqin qizlari bilan o'yin-kulgiga mashg'ul, otasi ham o'z xonasida allanimalarni o'ylab o'tirar edi. Birdan nog'oraning tovushini eshitdilar. Shunda Mohistara:

— Yana qanday kuni bitgan keldi?! — dedi.

Otasi shoh Salom: „Yana qanday sho'rli otaning o'g'li keldi ekan!“ dedi va bezovtalandi. Mohistara mag'rurona kular, qizlar va boshqa o'nda ahllari yana tashvishga tushgan edilar. Nihoyat, Mohistaruning odamlaridan biri o'nda darvozasini ochib maydonga chiqdi. Maydon kishilardan xoli, biroq kimdir hadeb nog'ora qoqish bilan mashg'ul. Bu kishi nog'oraning tagiga bordi va shahzodani ko'zdan kechirdi, unga birmuncha vaqt qarab-qarab, kulimsirab so'radi:

— Ha, birodar! Nima uchun nog'orani qoqasan?

Shahzoda aytdi:

— Men malikai Mohistaraga oshiq bo'lib keldim. Uning huzuriga kirib oshiqligimni izhor qilmoqchiman, — dedi. Mohistaruning kishisi o'rdaga kirib:

— Ey malikam! Maydonga bir devona kelibdir. Bo'ynida kamon, qo'ltig'ida eski-tuski narsalari ham bor. „Men malikai Mohistaraga oshiq bo'lib keldim. Uning huzuriga kirib, oshiqligimni bayon etmoqchiman!“ deydi, — dedi.

Malikai Mohistara oyim muloyim kului va: „Unday devonalarga yo'i bo'lsin!“ dedi.

Shahzoda nog'oraning tagida kutdi. Biroq kirib ketgan kishidan darak bo'lindi. U yana nog'orani chaldi. Biroq Mohistara unga parvo qilmadi. Mohistaruning otasi o'z mulozimlaridan biriga nog'ora chalayotgan kishini olib kirishni buyurdi. Mulozim shahzodani ko'rib, ermaklagan kabi jilmaydi va uni o'rdaga boshladi. O'rdaning ichi keng hovli, butun yerlar marmardan ishlangan. Atrofda naqshinkor uylar, qarshida alohida bir uy bor. Mulozim shahzodani shu uyg'a boshladi. Uyga qirq zina bilan chiqdilar. Uyni qurolli yigitlar qo'riqlab turibdi. Bular katta bir xonaga kirdilar. Uyga qip-qizil gilamlar to'shalgan, devorlari arslonlar, yo'lbarslar, ajdarlarning qo'rquinchli va haybatli suratlari bilan naqshlangan. Bu Mohistaruning otasi turadigan uy edi. Bu shohona uydagi oltin taxtda soqoli mosh-guruch bir kishi o'tiribdi. U:

— Marhamat qiling, ey aziz yigit! — dedi va joy ko'rsatdi.

Shahzoda bu kishining Mohistaruning otasi ekanini taxminladi va ko'rsatgan joyiga o'tirmay, turgan joyida egilib, ta'zim qildi. Ta'zim-

dan bosh ko'tarib, ikki qadam yurib yana ta'zim qildi. Shunday qilib shoh Salomning qoshiga borguncha, yetti yerda ta'zim qilib, uning qo'lini olib o'pdi va orqasi ila yurib borib yana joyida tikka turdi. Shohning ikkinchi marta qilgan taklifidan so'ng o'tirdi. Shoh Salom shahzodaning odobiga va axloqiga qoyil bo'lib, uning yoniga o'tirdi, xizmatchilarini chaqirib, dasturxon keltirishni buyurdi. Shohning odamlari shohona dasturxonlar yozdilar va turli-tuman noz-u ne'matlar tortdilar. Shoh shahzodani ziyofat qildi. Ziyofat tamom bo'ldi. Dasturxonlar yig'ilgach, shoh Salom shahzodadan nima ish bilan kelganligini so'radi. Shahzoda:

— Ey, shohi olam! Mening bir qoshiq qonimdan keching! — dedi.
Shoh so'zlashga ijozat bergach, shahzoda yana dedi:

— Oshiqlar uyalishni bilmaydilar. Men oshiqman. Qizingizning nomi butun olamga ketdi. Unga qancha kishilar oshiq-beqaror bo'libdilar. Men ham o'sha oshiqlarning biri, Mohistaruning shartini bajarib, sizga farzand bo'lsam, deyman, — dedi.

Shunda shoh Salom aytди:

— Ey, o'g'lim! Xudo menga farzand bermadi, balki bir balo berdi. Siz shunday yosh, yaxshi yigit ekansiz, siz o'zingizni u baloga urmang. U qiz emas, bir jallod. Jallod xalqi oshiqlikni biladimi?

Agar siz uylanmoqchi bo'lsangiz men sizga Mohistaradan ham chiroyli qiz topib beraman. Ammo siz Mohistaraga ro'para bo'la ko'rmang! — dedi.

Shahzoda: „Meni sinash uchun shunday deyayotgan bo'lsa kerak“, degan fikrni xayolidan o'tkazib:

— Mohistaruning yomonlik bilan emas, balki go'zalligi bilan nomi chiqqan. Mening ko'nglimni sovitish uchun bu so'zлами aytayotibsizmi? Mohistaruning o'zi emas, balki ko'zi jalloddir, — dedi. Shunda shoh:

— Xudo Mohistaraga haqiqatan shunday go'zal husn berdi. Lekin u shu chog'gacha hech kimni yoqtirmadi. Uni g'oyibona sevib, shohlar, shahzodalar, boylar, boyvachchalardan juda ko'plari keldilar. Men ularni qaytardim, qaytmadilar, Mohistaruning shartlarini bajara olmay, nobud bo'ldilar. O'rdaning devoriga qoqligan kallalar ikki mingga yetdi. Bilmadim, bu qonlar kimning bo'yniga tushar ekan! To'kilgan qonlar uchun juda ham bezovtaman. Bu jallod qiz yo birovni yoqtirib tegib ketmadni, yoki o'lindi! — dedi. Podshoh shahzodani shu xil gaplar bilan ko'p qaytardi. Biroq shahzoda qaytmadi:

— Oshiq kishi uchun o'lim chikora?! Agar uning shartlarini bajara olmasam, bir diyordini ko'rib o'lsam ham armonim yo'q, — dedi.

Shahzodaning qaytmasligini bilib, podshoh qizlarni chaqirib, „Uni Mohistara bilan uchrashtiringlar“, dedi. Qizlar Mohistaraga yo‘liqib qaytdilar va „Unday devonalar bilan so‘zlashishga vaqtim yo‘q!“ degan javobini aytdilar. Shunda shoh: „Oshiqlik shohga ham bir, gadoga ham bir!“ dedi. Qizlar „qulluq“ qilib shahzodani boshladilar. Qizlar shahzodani o‘ng qo‘ldagi uylardan biriga olib kirdilar, ichkaridan ruxsat bo‘lgandan so‘ng shahzoda ichkariga kirdi. Uyning o‘rtasiga oppoq ipakdan necha qavat ko‘rpa to‘shalgan. Pardanening narigi tomonida bir chiroq butun uyni yoritib turibdi. Shahzoda kirgandan so‘ng, pardanening narigi yog‘idan ovoz chiqdi:

— Keling, mehmon yigit! Marhamat qilib o‘tiring!

Shahzoda o‘tirdi. So‘ngra qizlar shahzodaning oldiga dasturxon yozib, turli-tuman ovqatlar qo‘yib, uni mehmon qildilar. Dasturxon yig‘ishtirib olingandan so‘ng, yana pardanening orqasidan tovush keldi. Bu malikai Mohistararning tovushi edi. Malikai Mohistaraga go‘zal, o‘zi misoli chiroqdek nur berib, butun uyni yoritar edi. Jamolining munavvarligi, nurining o‘tkirligi kirgan kishining ko‘zini olar edi. Shu sababli uyning o‘rtasi yetti qavat parda bilan to‘sib qo‘yilgan edi. Mohistara aytdi:

— Ey mehmon, nima xizmat bilan keldingiz?

Shahzoda aytdi:

— Jonim joningizga tasadduq bo‘lsin, tovushlaringizdan o‘rgilay. Mohistaraxon, men sizga oshiqi beqaror bo‘lib keldim. Yo maqsadga yetkazing yoki jonimni oling! — dedi. Unga javoban:

— Mehmonjon, siz yaxshi yigit ekansiz. Bu fikrdan qayting. Men oshiqlarga shart qo‘yaman. Shartimni bajarsa, meni oladi. Bajara olmasa, boshi kesiladi. Mening shartim og‘ir, bajara olmasdan siz ham o‘lib ketmang! — dedi Mohistara. Shahzoda aytdi:

— Ey Mohistaraxon! Sizning yo‘lingizda bir kallam ekan, agar ming kallam bo‘lsa ham tikar edim.

— Agar sizga xotin kerak bo‘lsa, men boshqa nozanin qizlardan topib beraman, — dedi Mohistara.

— Oshiqning dili uchar qush emaski, goho bu gulga, goho u gulga qo‘nsa, u holda oshiqlikning nimasi qoladi. Men sizning haqiqiy oshig‘ingizman, — deb javob berdi shahzoda.

Shunda Mohistara:

— „Men Mohistaraga oshiq bo‘lib keldim. Agar shartini bajara olmay o‘lib ketsam, hech kim da‘vogar bo‘lmasin“ deb tilxat berasiz va muhringiz bo‘lsa, uni bosasiz. Shartim shuki, siz bu kecha o‘rdada qolasisiz. Ertaga kechqurun shahar xalqi to‘planadi. Siz shularga o‘zingizni ko‘rsatib,

nog'orani qoqasiz, qizlar sizni ularning ko'z oldida o'rdamga olib kiradi. So'ngra sizga bu kecha muhlat, shu muhlat ichida meni gapirtirsangiz, men siznikiman, — dedi.

Shahzoda qabul qildi.

Ertasi shaharga karnay-surnay bilan xabar qilindi. Maydonga xalq to'plandi. Bir zamon bir chekkadan eski-tuskilarini qo'ltilqab shahzoda chiqib keldi, borib nog'orani qoqdi. Xalq buni ko'rib, barisi „Bu devonaku! Bunga Mohistara tegarmidi?“ dedi. Biri: „Bu haqiqiy oshiqqa o'xshaydi, o'zini devonasifat qilib olibdi“, desa, biri: „Bu devonani Mohistara xonasiga kirkizmay, haydab soladi“ dedi; biri esa: „Hay attang, yosh ekan, bekordan-bekorga o'lib ketadi“, derdilar.

Darvoza ochilib, shahzodani qizlar o'rdaga olib kirdilar. Xalqqa ertaga erta bilan kelinglar, deb xabar qilindi, xalq tarqaldi. Shahzoda oldin qizning otasi shoh Salomga yo'liqib, salom berdi. So'ngra uni Mohistaraning kechagi bo'imasiga olib kirdilar. Shahzoda kechagi o'rinda o'tirdi, Mohistara oyim pardaning narigi yog'ida o'zini ko'rsatmay o'tirdi. Mohistara shahzodani shirin gaplar bilan qarshi oldi. Oldiga shohona dasturxon yozdirdi. Shirin-shirin so'zlar qildi. Vaqt xuftondan o'tgan edi. Mohistara:

— Mana, endi sizga ruxsat, mening shartimni bajarishga kirishing, — dedi va o'tirgan joyiga uzala tushib yotdi. Shahzoda Mohistarani gapirtirish uchun turli-tuman gaplarni so'radi. Mohistara javob bermadi. Har xil hikoyalar aytib, kishi ixtiyorsiz gapireshi mumkin bo'lgan gaplarni aytsa ham gapirmadi. Gapira-gapira charchadi, oxirida loaqla bir kular-ku, deb har xil qiziqchiliklar, masxarabozliklar qildi, lekin qiz gapirmadi. Mohistara uxbab qoldi, men ham dam olayin deb shahzoda uyquga ketdi. Bir vaqt Mohistara sekin pardani ko'tarib qarasa, shahzoda uxbab yotibdi. Mohistara aytди:

— Ey, bechora oshiq! Ahvoling shu ekan-ku, mana endi ertaga ertalab o'lasan, kallang devorga qoqlidi! — dedi. Shahzoda uxlamasdan o'zini uxlagan kishiga solib yotgan edi. Ko'zini sal ochib qarasa, Mohistara juda ham chiroyli, juda ham nozanin ekan. Shahzoda mahliyo bo'lib tamoman erib ketdi.

Mohistara pardani qo'yib yubordi va narigi yoqdagi eshikni ochib, boshqa bir uyg'a kirib ketdi. Shu payt uy qorong'ulashib qoldi. Shahzoda hayron bo'lib o'rnidan turdi. Qalpoqni kiydi, qolgan narsalarini qo'ltilqqa urib, pardani ko'tarib ichkariga kirdi. Undan Mohistara kirgan uyg'a kirdi. Shu payt Mohistara undan narigi uyg'a kirdi. Orqasidan shahzoda ham kirdi. Mohistara qaysi uyg'a kirsa, uning o'n tort kunlik oydek jamoli qorong'u uyni yoritar edi. Bu so'nggi uyning butun devorlariga urush

kiyimlari va yaroq-aslaha osilgan. Mohistara ust kiyimlarini yechdi. Devordan boshqa kiyim olib kiydi. Xuddi o'n sakkiz yashar bir yigit bo'ldi. Yana devordan uchiga changak bog'langan qayish oldi-da, bu uydan chiqib ketdi. Orqasidan shahzoda ham chiqdi. Bu tomon katta bir bog' ekan. Mohistara shu bog'ni oralab, bog'ning chekkasiga yetdi va devorga arqonni tashladi. Arqon devorning narigi tomoniga oshib tushdi. Mohistara arqonni tortib, changakni devorga ilintirib, so'ngra arqonga ilashib devorga chiqdi.

Undan changakni devorning bu tomoniga sanchib, arqonga osilib, devorning narigi tomoniga tushdi.

Shunda shahzoda gilamni yozdi va ustiga o'tirib, bu ham devordan oshdi. Qarasaki, Mohistara ketib boradi, har qadamda yuz chaqirimlik joyni qadamlaydi. Mohistara shu xil dev qadamlar bilan bir soatcha yurib bir qo'rg'onga kirib ketdi. Shahzoda ham kirdi va gilamni qo'ltilqlab oldi. Qo'rg'on ichkarisida bir uydan chiroqning yorug'i ko'rindi. Mohistara shu yorug' chiqqan uyga qarab yurdi. Qalpoqning ostida shahzoda ham bora berdi. Mohistara uyning eshigini ochib, ichkariga kirdi. Uni bir kampir qarshi oldi va:

— Keldingmi, qizim Mohistara, o'rtoqlaring senga mahtal bo'lib qarab qolishdi, — dedi.

Mohistara kampir bilan so'rashib, yo'l kiyimlarini yechib, yaxshi kiyimlar kiyib, ichkari uyga kirdi. Ichkari uy benihoyat chiroqli bezalgan uy ekan. Bu uyda o'n to'rt kunlik oydek to'lib, ikki barno qiz o'ltirgan ekan, ular turib kelib Mohistara bilan ko'rishdilar va: „Ey, o'rtoqjon, nega bugun kechikdingiz?“ dedilar. Shunda Mohistara:

— Ey o'rtoqlar, o'rdamga bir devona kelibdi. „Senga oshiqman“ deydi, kechadan beri boshimni qotiradi. Uni uxlatib kelyapman. Ertaga kallasi kesiladi, borib tomosha qilasizlar! — dedi. Qizlar: „Bechora oshiq“, deb kulishdilar. Shunda kampir:

— Osh tayyor, keltiraveraymi? — dedi. Boyagi qizlardan biri:

— Keltiring, kech qoldik! — dedi. Kampir qizlarning qo'liga suv quydi va osh keltirdi, o'zi ham qizlarning yoniga o'tirdi. Bularga bildirmay shahzoda ham o'tirdi. Osh yeyila boshlandi.

Bu holat shahzodaga o'z yorining yonida, xuddi er va xotinlarcha o'tirgandek tuyular edi. Osh yeyilib bo'lgach, qizlardan biri:

— Ona, bugun oshni oz qilganmidingiz, to'ymadik, — dedi. Kampir aytdi:

— Bilmadim, qizim! Kunda solgan guruchni solgan edim, o'zim ham to'ymadim, hammalarling kech qolgan bozorchini yeguday bo'lib qolgan ekansiz, — dedi. Shunda qizlar qah-qah urib kulishdi. Kampir

dasturxonni yig'ishtirib olib, choy keltirdi, hammalari bir piyoladan choy ichib bo'lgach, malikai Mohistara:

— Bo'lmasa tezroq qo'zg'alaylik, opamiz bizga intiq bo'lib qolmasin! —dedi. Qizlar o'rinalardan turib, tashqariga chiqdilar. Tashqarida bir oltin so'ri bor ekan. Qizlarning hammasi shu so'riga chiqib o'tirdilar. Qizlardan biri so'rining murvatini buragan edi, so'ri o'z-o'zidan qo'zg'alib, osmonga ko'tarilib ketdi. Shahzoda qarasaki, qizlar osmonga uchib ketib boradilar. Shunda shahzoda ham gilamga o'tirib, qizlarning ketidan osmon-falakka uchib chiqib, qizlar bilan qorama-qora keta berdi. Bir necha fursat o'tgandan keyin qizlar pastlay boshladilar, shahzoda ham pastlab uchdi. Bir vaqt shahzoda pastga qarasa, bir joyda yorug' ko'rindi. Qizlar shu yorug'likka qarab bordilar va oxirida shu joyga kelib qo'ndilar. Shahzoda ham qo'ndi. Bu joyda katta bir bog' bo'lib, yorug'lik shul bog'dan chiqar edi. Qizlar so'rini tashqarida qoldirdilar, shoshilgancha bog'ga kirib ketdilar. Shahzoda gilamni qo'litiqqa joylab, qalpog'ining ostida hech kimga ko'rinxmay, qizlar ketidan kirib bora berdi. Bog'ning chor atrofi marmardan, kungiralar oltindan edi. Bog' ichida turli tomonga yo'laklar ketgan, yo'lakning ikki chekkasida ariqcha, ariqchada oppoq sutga o'xhash suv limmo-lim, bir ariqdan bir yoqqa, ikinchi ariqdan orqaga qarab oqib boradi. Yo'lakka o'rnatilgan gavharning yorug'idan butun bog'lar munavvar bo'lib turibdi. Ariqchalar bo'yiga turli-tuman gul-lar ekilgan, gul ishqida bulbullar sayrashib yotibdi. Bu gulzorlarning atrofiga har xil, xushqomat daraxtlar ekilgan. Yo'lak juda ham toza, xuddi yog' tushsa, yalaguday. Qizlar bog' o'rtasidagi maydonga borib yetdilar. Bu maydonning osti marmar va chinnilardan ishlangan, butun atrofiga oltin kursilar o'rnatilgan, bir tomoniga oltin taxt qurilgan. Maydon atrofidagi hamma kursilar zebo qizlar bilan liq to'lgan, oltin taxt ustida shu go'zallarning malikasi o'tirar edi. Qizlar maydonga kirgandan so'ng, bundagilar:

— Ana, ana Mohistaralar ham kelishdi, — dedilar. Qizlar oldin oltin taxt ustidagi malikaga, so'ngra atrofdagi sanamlarga qarab egilib-bukilib salom qildilar. Shunda taxt ustidagi go'zallar malikasi:

— Singlim, Mohistara! Bugun juda kech qolding! Hammamiz senga ko'z tutdik, nega kechikding? — dedi. Mohistara:

— Opajonim, kechiring, bugun kechikishimning sababi bor. Bir bechora devona menga oshiq bo'lib kelibdi, sizni sevaman, deydi, sizga yetmasam, o'laman, deydi. Shu devonani aldab-suldab uxlatguncha qiyndlidi. Uxlatib kelmoqdaman, ertaga uning o'limini tomosha qilasiz, — dedi.

Malikai Mohistara va u bilan birga kelgan go'zal qizlar o'zlar uchun belgilangan joyga o'tirdilar. O'zaro biroz chaq-chaqlashishgandan so'ng, malikaning ruxsati bilan qizlar o'yin-kulgi boshlamoqchi bo'lishdi. Bu joy parilar mamlakati edi. Mohistaranning onasi shu parilardan bo'lib, har kuni kechasi shu joyga kelib, parilar bilan o'yin-kulgi qilar edi. Bu bog' shu parilar mamlakati podshohining go'zal qizi Badia parining bog'i edi. Oltin taxtda o'tirgan xipcha bel, yupqa tomoq, bodom qovoq, qora ko'z, qora qosh, tannoz oyim shul Badia pari edi. Qizlardan bir guruhi turli sozlar chaldilar. Cholg'u sadosiga bog'dagi qushlar ham quloq soldilar. Cholg'u ketidan ashula va o'yinlar boshlandi. So'ngra tanaffus e'lon qilindi. Qizlar ikkita-ikkita, uchta-uchta bo'lishib, bog'ni aylanib ketishdi. Malikai Mohistara qizlarga aytidi:

— O'rtojonlar! Men juda uyqudan qolganman. Loaqal tanaffus o'tguncha uxbab olayin deb so'riga uzala tushib uxladi. Shunda shahzoda oltin jomni suvga to'Idirib: „Ey jom shul paytda mening jonim Mohistaranning jasadiga, Mohistaranning joni mening jasadimga kirsin“, dedi.

Aytgani bo'ldi, Mohistaranning joni shahzodaning jasadiga kirib, so'rida uxbab qola berdi. Shahzoda Mohistara bo'lib, bog'ga kirib ketdi. Tanaffus tugab, qizlar to'plandilar. Shahzoda Mohistara bo'lib, uning o'mida o'tirdi. Yana o'yin, ashulalar boshlandi. Qizlardan birisi turib: „Endi Mohistara o'ynab bersin!“ — dedi. Hamma qarsak chaldi. Shunda shahzoda Mohistara bo'lib o'ynab ketdi. Ular bunday yoqimli o'yinni endigina ko'rardilar. Shahzoda o'yindan to'xtagach, hamma o'yinchini olqishladi. „Mohistara ashula aytib bersin!“ degan taklif tushdi. „Mohistara“ o'rta ga tushib shu qadar ashula aytdiki, qizlarning bo'g'lnlari bo'shab, simobday erib ketdilar. Qizlar ustma-ust qarsaklar chalishib, „Mohistara“ ga qayta-qayta ashula ayttirdilar. Shunda parilar malikasi xursand bo'lib, „Mohistara“ ni o'z huzuriga chaqirdi:

— Qaddingdan ketay, Mohistaraxon! Shunchalik o'yin va ashulalar bilar ekansan, shu qadar yoqimli ovozing bor ekan, nega shu kungacha bildirmading? O'yin va ashulalaring menga yoqqanidan hozir ustingdan zarlar sochmoqchi edim, biroq xazinadan uzoqdaman. Kel, qo'zim! Senga oz bo'lsa ham, shu kun yangi tiktirib kelgan ko'ylagimni kiydiray!“ dedi va ustidagi qimmatbaho shohona ko'ylagini yechib, „Mohistara“ ga kiydirdi, „Mohistara“ ning peshonasidan o'pib oldi. Bu marosimni hamma olqishladi. So'ngra yana tanaffus bo'ldi. Shahzoda darrov bog'dagi so'ri oldiga chiqdi va jomga qarab: „Endi mening jonim o'z jasadimga, Mohistaranning joni o'z jasadiga kirib, Mohistara uyg'onsin!“ dedi. Aytgani bo'ldi va o'zi darhol qalpoqni kiyib,

ko‘rinmaydigan bo‘lib oldi. Mohistara bir aksirib o‘rnidan turdi, „Voy o‘lmasam, uxbab qolibman, tezroq kirayin!“—dedi-da, o‘rnidan turib, darhol bog‘ga kirdi. Bog‘ga kirsa hali tanaffus tugamabdi, hamma qizlar bog‘ni sayr qilib yurishibdi. Mohistara oradan qancha vaqt o‘tganini bilmay, „Xayriyat, kechikmabman!“ deb borib o‘z o‘rniga o‘tirdi. O‘yin boshlanar chog‘da, „Mohistara o‘ynab bersin!“ degan taklif tushib, uzoq vaqt chapak chalindi. Mohistara „Men o‘yinni bilmayman!“ degan edi, malika „Singlim, yana bir o‘ynab ber, o‘yinni bilmaganing shu bo‘lsa, bilganing qanaqa bo‘lar ekan?!“ dedi. Mohistara o‘rtaga tushib o‘ynashga majbur bo‘ldi. Biroq Mohistararing o‘yini sira qovushmadı, „ilgarigidek“ qilib o‘ynolmadı. Shunda qizlar „Bo‘lmasa ashula aytib bersin!“ dedi. Mohistara ashula aytdi, ovozi hech kimga yoqmadı. Shunda malika aytdi:

— Mohistara, singlim! Hali bir yaxshi o‘ynagan, ashula aytgan eding! Tanaffusda bog‘da yurib shamollabsan, tobining qochganga o‘xshaydi, ovozlarining daranglab qolibdi. O‘yining ham, ashulang ham kelishmadı! — dedi. Mohistara esa:

— Bilmadim, opajon, shunday bo‘lsa kerak! — dedi.

So‘ngra boshqa qizlar o‘yin-kulgi qildilar. Tun g‘ildiragi g‘ildirab bir joyga borganda, sahar qushlarining tovushi kela boshlagan edi, qizlarga ketishga ruxsat bo‘ldi. Ular malika bilan xayrashib, har qaysisi o‘zi kelgan joyiga keta boshladı. Mohistara va boyagi ikki qiz chiqib, so‘riga o‘tirib parvoz qildi. Ketlaridan shahzoda ham uchdi. Bular kampirnikiga tushib, so‘rini shu joyda qoldirib, kampir bilan xayrashib, o‘z joylariga jo‘nadilar. Shahzoda ham Mohistararing ketidan yo‘l oldi. Bir damda Mohistararing o‘rdasiga yaqinlashdilar.

Shahzoda malikadan oldin uyga kirdi va o‘rniga yotib, uxlagan kishi bo‘lib xurrak ota berdi.

Mohistara uyga kirib, safar kiyimlarini yechib, o‘z kiyimlarini kiyib, o‘z xonasiga kirdi. Kirib qarasa, shahzoda xurrak tortib uxlamoqda. Mohistara shahzodaga qarab: „Ey bechora, ahvoling shu ekan-ku, senga oshiqlikni kim qo‘ygan edi. Mana endi, erta bilan sen ham o‘lasan!“— dedi-da, o‘z o‘rniga uzala tushib yotdi.

Oradan biroz fursat o‘tgach, shahzoda ust-ust ikki marta aksirib, go‘yo uyqudan uyg‘ongan bo‘lib, hovliqib o‘rnidan turdi-da, yoriga qarata so‘zлади; Mohistara shahzodaning bu ahvoliga o‘z-o‘zicha kulgan bo‘ldi, joyida yotib, uning ahvolini tomosha qilmoqchi bo‘ldi, shahzoda aytdi;

— Ey jonim va suyukligim, go‘zal Mohistara! Men juda ham ajab tush ko‘ribman. — Mohistara bu devona nima tush ko‘rgan ekan deb

kulimsiradi. — Quloq solib turing, ko'rgan tushimni aytaman. Tushimda siz o'rindan turib, narigi uyg'a kirib erkakcha kiyim kiyinib, tashqariga chiqibsiz. Orqangizdan men ham chiqibman. Siz bog'ni oralab devordan oshib, bir tomonga jo'nabsiz. Ketingizdan men ham jo'nabman. Bir qo'rg'onga yetib, qo'rg'ondag'i bir uyg'a kiribsiz. Sizni bir kampir xotin kutib olibdi. Ichkarida o'rtoqlaringiz bilan ko'rishihsiz. Kampir osh keltiribdi, yebsizlar. Men ham yebman, oshga to'ymabsizlar. Oshdan so'ng oltin so'ri bilan uchib borib bir bog'ga tushibsizlar. Bog'da bir to'da go'zallar va ularning malikasi sizlarni kutib turgan ekan. Siz malikaga: „Bugun kechikdim, sababi shu bo'ldiki, menga bir devona oshiq bo'lib kelibdir. Shuni uxlatib kelayotirman. Ertaga o'limini tomosha qilasiz!“ debsiz. O'yin-kulgi boshlanibdi, yarim soatlik tanaffus vaqtida siz so'riga chiqib uxlabsiz. Shunda men, sizning jasadningizga o'zimning jonimni, o'z jasadimga sizning joningizni kiritib, men siz bo'lib, qizlarning ichiga kirib qizlar o'rtasida yoqimli o'yinlar o'ynab, yoqimli ashulalar aytibman. Mening o'yin va ashulalarim bazmdagilarga juda ham ma'qil bo'libdi. Shunda parilar malikasi Badiaxon mening yuzimdan o'pib, ustidagi ko'ylagini yechib, menga kiygizibdi. Agar ishonmasangiz, mana dalili, — deb ko'yakni Mohistaraning oldiga tashladi. Mohistara ko'yakni ko'rsa, haqiqatan malikaning ko'yagli, shunda hayronlikdan malikaning tili lol bo'ldi. Shahzoda so'zini davom ettirib, barcha bo'lib o'tgan voqealarni aytib berdi.

Shunda Mohistara oyim, badanlari muloyim, shahzodaning gaplarini to'la eshitib, uning hamma aytganlari rost ekanini bilib, hayron va sarosimada qolib, telbalardek bezovtalandi va beixtiyor pardani ko'tarib:

— Ey qaddi shamshod, so'zlar shahd-u shakar, go'zal yigit! Dunyoda mening oshiqlarim ko'p edi. Men shu go'zal husnim bilan husnlar shohi edim, oshiqlarimni esa husnimga hujum etuvchi dushmanlar hisoblab, o'limga hukm qillardim. Bu uyg'a kirganlardan birortasi mening shartlarimni bajara olmadni va o'rda darvozasidan tirik qaytib chiqmadni.

Siz ham oshiqsiz. Men husn podshohi bo'lsam, siz oshiqlar podshohisiz, ikki podshohning jangida husnlar podshohi yengildi, — dedi. Shunday qilib, shahzoda malikai Mohistaruning shartlarini bajardi. Umid g'unchalarining gullari ochilib, gullarning ochilishini bulbullar, to'tilar, qumrilar olqishladilar.

Malikai Mohistaruning oshiqlari uning shartini bajarishga tutingan chog'larda butun shahar xalqi va butun o'rda ahlining ko'ksida o'tlar yonib,

og'ir g'am va o'y yuki ostida qolar, oshiqning taqdirini kutar edilar. Shahzoda Shavkat Mohistaruning xonasida uzoq qolgach, ko'plar uxmlay olmadilar. Shahzodaning g'amida qayg'urib chiqdilar. Tong otdi. Jallod o'rnidan turdi, qoziqqa ilingan qindan qonli pichoqni chiqarib, toshga qayrab, yana qiniga solib, taqinib oldi. Butun tunning tezroq o'tishini kutgan, o'zini yosh bir g'uncharing ko'zlarini baqratib kallasini olayotganday tasavvur qilib zavqlangan bu xunuk va sovuq kishi malikaning o'rdasidan „gunohkor“ ning chiqishini kutar edi. Maydonga xalq to'plandi. Mohistaruning oldiga kirgan oshiqning chiqish vaqtı yaqinlashdi. Har kimning og'zida: „Agar yigit malikaning shartini bajargan bo'lsa, shu choqqacha chiqar edi. Shu choqqacha chiqmadi, demak, shartini bajara olmadi. U eng so'nggi daqiqada ham harakat qilib ko'ray deb, urinib yotgan bo'lsa kerak. Baribir bajara olmaydi. U ham bugun o'ladi“ degan vahimali gaplar yurar edi. Hamma uni o'limga bichib qo'ydi. Mana, yigitning chiqish vaqtı bo'ldi. Xona tashqarisidagi qizlar ham ko'z yoshi to'kib yigitning chiqishini kudtilar, biroq yigit chiqmadi. Qizning otasini xabardor qildilar. Shoh Salom ham hayron qoldi. Oradan biroz vaqt o'tdi, shahzoda chiqmadi. Tashqarida xalq darvoza ochilishini va qo'lida qonli kalla ko'targan jallodning chiqishinigina kutar edilar. Hamma g'amgin. Oradan bir soat o'tdi. Mohistara bilan yigitdan darak yo'q. Shunda shoh Salom bu ahvoldan xavfsiradi, Mohistaradan ruxsatsiz bo'lsa ham uyiga kirib, xabar olishga farmon berdi. Qizlar sekingga Mohistara uyining eshigini oolib, ichkariga kirdilar. Yigit o'z o'rnda yo'q. Shoshilib pardani ko'tardilar va Mohistara bilan shahzodaning birga o'tirganlarini ko'rdilar. „Oshiq Mohistaruning shartini bajaribdi“, dedilar-da, ahvolni shoh Salomga bildirdilar. Shoh Salom xushxabardan shodlanib, xazinachini chaqirdi va xabarchi qizning bo'yi barobar tilla sochdi, shodiyona karnay-surnaylar chalindi. Ahvol tezdan hammaga ma'lum bo'lib, hamma xursand bo'ldi. Xalq xursand bo'lib, shahzodaga ofarinlar aytib tarqaldi. Faqatgina o'rdadagi jallod bu ishdan xafa edi, xolos. Karnay-surnay tovushi bilan Mohistara va shahzoda ham o'rinalidan turdilar. Shoh Salom qizning orqasidan ko'p qonlar to'kila bergenidan, „Yo shu qizim birortaga tegsa, yo o'lsa edi!“ der edi. Bu kun u o'zining shu tilagiga yetdi, shahzoda bilan qizini tabriklab, shahzodaga shohona kiyimlar kiydirib, xursandlikdan mamlakatga to'y berdi, xazinadan tilla-tangalarni socha berdi.

Oradan bir hafta o'tdi. Bir kuni Mohistara bilan shahzoda Mohistaruning Eram bog'ida sayr qilib yurishgan edi. Osmonda to'rtta

kaptar paydo bo'ldi. Kaptarlar yerga qo'ng'ach, darhol pari qizlarga aylandilar. Mohistaraga bir xat topshirdilar. Bu xatni parilar malikasi Badia pari yozgan edi. Mohistara xatni o'qisa, Badia oyim Mohistarating bir haftadan beri bormaganidan xafa bo'libdi. Mohistara oyim qo'liga qalam va qog'oz oldi va butun voqeani bayon qilib xat yozdi, xatni pari qizlarga topshirdi. Parilar xatni olib, kaptar bo'lib uchib ketdilar va Badia oyimning huzuriga borib, xatni topshirdilar. Badia oyim xatning mazmuni bilan oshna bo'lgach, rangi-quti o'chdi, butun badanini titroq bosdi, peshonasiga bir shapati urdi-da, „Ishim xarob bo'libdi!“ dedi va oh urib, o'zini ko'rpgaga tashladi. Badia paridagi bu o'zgarishni ko'rgan pari qizlarni qo'rquv bosdi. Har birlari Badia parining atrofida parvona bo'lib: „Nima bo'ldi, opajon, biror narsa bo'ldimi, nega bezovta bo'lyapsiz?“ deb hol so'ray boshladilar. Badia pari xafalikdan ularga bir so'z ham aytmadidi. Shundan keyin Badia oyim qo'liga qog'oz va qalam olib, Mohistaraga quyidagilarni bildirib, salom xat yozdi:

„Singlim, Mohistara! Salomdan so'ng ma'lum bo'lsinki, men bir haftadan beri sening uchun ko'p tashvishda edim. Xatingni olgach, voqeadan xabardor bo'ldim. Sen xatingda, meni xudo urib qoldi, debsan, senga qo'shib meni ham uribdi. Bilasanki, bu ishlar biz parilar uchun juda mushkul narsa, ayniqsa, men uchun. Endi gap shuki, sen yoring bilan tezdan huzurimga kelgaysan, nima maslahat bo'lsa, kelganingdan so'ng bo'ladi“.

Kaptar qizlar xatni olib uchdilar va Mohistaraning bog'iga borib tushdilar. Mohistara oyim Eram bog'idan endi uya kirib ketayotgan edi. Ular xatni Mohistaraga topshirdilar. Mohistara xatni olib o'qidi, yuzi tovlanib oldi. Safar kiyimlarini kiyib, kerakli sovg'a-salomlarini olib chiqdi, o'zini va Shavkatni kaptar holiga kiritib, kelganlar bilan birga uchdilar va Badia parining gulbog'iga tushdilar. Mohistara yuz fikr va andishalar bilan Badia oyimga ro'para kelib salom berdi va Shavkatni ham Badia oyimga taqdim qildi. Badia oyim Mohistaruning yuzida izza bo'lganlik alomatin ko'rib, unga taskin berish uchun muloyim gaplashib o'tirdi.

Shu kuni Badia oyim butun shahardagi qizlarini chaqirib, Mohistara va uning kuyovi sharafiga juda katta ziyofat berdi.

Ertasi Badia pari Mohistarani bir xoli uya chaqirib: „Go'zal Mohistara! Ishlar nima bo'ldi endi? Sen qanday qilib o'sha kuni bu yigit — odamzodni boshlab kelding! Men o'sha kecha uning ashula va o'yinlariga tahsin aytib, go'yo bu o'yin va ashulalarni ijro etuvchi sensan, deb

uning peshonasidan o‘pibman. Sen bilasanki, pari xalqining taniga odam-zodning tani tegmasligi kerak, agar tegdimi butun parilar olamiga dog‘ tekkan, sharmanda sanaladi. Uni parizodga emas, odamzodga berish kerak bo‘ladi. Men ham endi shunday bo‘ldim. Bo‘lar ish bo‘ldi. Agar sen rozi bo‘lsang, eringga meni ham nikohlab qo‘y. Ikkalamiz ittifoq bo‘lib, o‘la-o‘lguncha shuning xotini bo‘lib o‘tamiz, u qayerga boshlasa, shu joyga ketamiz“, — dedi.

Mohistara Badia parining taklifiga joni dili bilan rozi bo‘ldi, kechqurun Shavkatbekka Badia parini nikohladilar.

Ertasiga Mohistaruning yurtiga ko‘chib keldilar. Mohistaruning otasi qiziga qirq kecha-kunduz to‘y berdi. Badia oyimning to‘yi ham birga bo‘lib, qirq kecha-kunduz mamlakatda xursandlik bo‘ldi.

Qirq kunlik to‘ydan so‘ng Shavkatbek qaynotasidan ruxsat olib, ikki xotini va pari qizlarni gilamga, qolganlarini Mohistaruning oltin so‘risiga o‘tqazib uchdi. Bular osmonda bir qancha vaqt uchib borib, Sayyora oyimning bog‘iga tushdilar. Osmondan uchib tushgan bu bir to‘da mehmonlarni ko‘rgandan keyin Sayyora oyim, onasi Sanobar, otasi va tamomi pari qizlar shodlik bilan bularni kutib oldilar, qancha e‘zoz va ikromlar bilan yaxshi joylarga o‘tqazdilar. Sayyora oyim Shavkatbek ketgandan so‘ng, uzoq vaqtgacha vaqtini yig‘i-sig‘i bilan o‘tkazgan va kecha-kunduz uning yana bir qaytib kelishini orzu qilar edi. Uning ota-onasi ham qizlarining ahvolidan xabardor bo‘lganidan, u bilan teng azob tortar edilar. Shavkatbek kelgandan keyin Sayyora oyim chuqur bir oh urib, uning quchog‘iga o‘zini tashladi.

Mehmonlar o‘tirishdi, ular bilan mezbonlar hol-ahvol so‘rashgach, Sodiq savdogar va Sanobar oyim shahzoda Shavkatning malikai Mohistaraga uylanib kelganini ko‘rib, uning g‘ayrati va himmatiga tahnin va ofarinlar o‘qidilar. Shu kecha mehmonlar sharafiga katta ziyofat, o‘yinkulgilar bo‘ldi. Ertasi erta bilan choydan so‘ng Sanobar oyim Badia paridan hol-ahvol so‘rab:

„Ey parilar shohi, go‘zal Badiaxon! Qanday qilib bu joylarga qadam ranjida qildingiz?“ dedi. Shunda Badia oyim boshidan o‘tgan sarguzashtlarni va Shavkatbekning qanday qilib Mohistaraga uylanganini, Badia oyimni ham o‘z nikohiga olganini bir-bir so‘zlab berdi.

Shunda Sanobar oyim aytdi: „Ana shunday bo‘ladi, Badiaxonim! Bir zamon men ham bir odamzod bilan qo‘l berib ko‘rishiб qo‘yganim uchun siz meni aybdor qilib, oltmish yilga surgun qilib yuborgan edingiz. O‘zingizning boshingizga ham shunday ish tushibdi-ku!“ deb ta‘na qildi. Shunda Badia pari Sanobar pariga aytdi: „Men ham ta‘na qilasiz, deb

o‘ylab turgan edim. Sizning oldingizda izza tortib turishimning o‘zi yetar edi-ku!” dedi.

Sanobar oyim mehmonlarni to‘rt-besh kun mehmon qildi, ko‘ngillarini chog‘ qildi. Shahzoda Shavkat o‘ynab-kulib vaqt o‘tkazdi. Sayyora oyim yori shahzoda Shavkat kelgandan beri goho gul bo‘lib ochiladi, sumbulday sochiladi, goho bulbul bo‘lib sayraydi. Goho kiyik bo‘lib sakraydi. Bir kuni Sanobar oyim Mohistara bilan Badia oyimga aytdi:

— Shavkatbekni yorim deb qayerlardan topib kelgan mening qizim Sayyoraxon edi. Taqdir shunday ekan, gulimizni hidlash sizlarga nasib bo‘libdir. Endi Sayyoraxon ham o‘ksinmasin, Sayyoraxonni ham Shavkatbekka beraylik, uchalalaring murosa qilib, kun o‘tkazinglar! — dedi. Sanobar oyimning bu taklifiga Mohistara va Badia parilar xursand bo‘ldilar. Shundan so‘ng Sayyoraxon bilan Shavkatbekning to‘y taraddudiga kirishdilar. Bular shu joyda parilar mamlakatiga xat jo‘natdilar. Parilar mamlakati ko‘chib kelganday, hamma yoqni pari bosib ketdi. Bu bog‘da qirq kecha-kunduz to‘y-tomosha qilib, Sayyoraxonni Shavkatbekka nikohlab berdilar.

Shunday qilib, Shavkatbek parizod xotinlarni o‘z ota yurtiga olib borib, u joyda ham to‘y-tomoshalar qildilar. Shavkatbek goho parilarni o‘z ota yurtlariga olib borib, olib kelib, goho parilarning ota-onalari bu joylarga kelib-ketib, bordi-keldi, aloqalarini quyuq qilib, dunyoda qolgan umrini farog‘at bilan o‘tkazdi va murod-maqsadiga yetdi.



Boyvachcha bilan pari

B

or ekan yo'q ekan, och ekan, to'q ekan, bir boy bor ekan. U boyning uch o'g'li bor ekan. O'g'illar voyaga yetgach boy avval ikki o'g'lini uylantirib, uy-joyli qilibdi. Keyin kenja o'g'lini uylantirmoqchi bo'libdi. Kenja o'g'il Sari yoy otar ekan. Bir kun Sari yoy olib, ov ovlab yurgan ekan, bir yerdan bir tustovuq uchib tog'ning kamariga qarab, ketaveribdi. Kenja o'g'il tustovuqning orqasidan bir o'qni kamonga solib otibdi, o'qi tustovuqqa tegmabdi. Tustovuq bir g'orga kirib ketibdi. Kenja o'g'il Sari yoyning o'qini olayin deb g'orga kiribdi. Borib ko'rса, g'or parilarning makoni ekan. Shu orada bir yoshgina pari qiz kelib, uning qo'lidan ushlab yetaklab ketibdi. Yigit g'orning ichida parilar bilan qo'shilip qirq kun yuribdi. Qirq kundan keyin yigitning qo'lidan ushlab g'orning ichiga olib kirgan pari qiz aytibdi:

- E yigit, sen qaysi yurtdan bo'lasan?
- Men falon yurtdan bo'laman, — debdi kenja o'g'il. Pari yana so'rabdi:
- Sening ota-onang, qarindosh-urug'ing bormi?

Yigit:

- Ha, otam, enam, ikki akam bor, boshqa qarindoshlarim ham bor, — debdi.
- Unday bo'lsa endi sen yurtingga borib, otingga: „Ey ota, menga bir ravot solib bering!“ degin. Otang: „Ravotni nima qilasan, o'g'lim?“ desa, „O'zim kirib-chiqib yuraman“, degin, — debdi pari.

Pari bu gaplarni o'rgatib, yigitni o'z yurtiga jo'natibdi. Kenja o'g'il uyiga kelgach, otasi bilan ko'rishib, so'rashib o'tiribdi.

Yigit otasiga aytibdi:

— Ota, menga bir katta ravot solib bering!

— O'g'lim, senga ravotning nima keragi bor? Avval uylangin, joylangin, undan keyin ravot qurib beraman-da, bolam, — debdi otasi.

Kenja o'g'il:

— E ota, uyim-joyim bo'lmasa ham o'zim kirib-chiqib yuraman-da, debdi. Boy:

— Xo'p, o'g'lim, — debdi va ustalarni olib kelib, bir yaxshi gumbir-lagan ravot solib beribdi.

— Ana, o'g'lim, ravot bitdi, — debdi boy. Kenja o'g'il tag'in yoy olib ovga chiqib ketibdi. Aylanib-aylanib, yana parilar yashaydigan g'orga boribdi. Yigitni pari qiz kutib o'tirgan ekan. Uni ko'rishi bilanoq yana qo'lidan ushlab, yetaklab, ichkariga olib kiribdi. Yigit pari qiz bilan o'ynab-kulib yuraveribdi. Bir necha kun o'tgach, yigit pariga aytibdi:

— Endi men ketaman, — debdi. Pari aytibdi:

— Ketsang, otingga borib, „Ota, bu ravotning ichiga oq o'tov tikib bering“, — degin. Yigit pari bilan xo'shlashib, uyiga jo'nabdi. Boyvachcha uyiga borib otasiga aytibdi:

— Ota, ravotning ichiga bir oq o'tov tikib bering!

— Xotining bo'lmasa, o'tovni nima qilasan, o'g'lim? — debdi otasi.

— O'zim unda yotib yuraman-da, — debdi yigit:

— Ha, durust, — debdi-da, bir yarqillagan oq o'tov tikib beribdi. Boy o'g'liga aytibdi:

— O'g'lim, mana o'toving ham bitdi.

Yigit yana yoyni olib, ovga chiqib, parilar turadigan g'orga boribdi. Pari qiz yigitni kutib o'tirgan ekan, uni ko'rishi bilanoq oldiga kelib: „O'tov tikdingizmi?“ deb so'rabdi. Yigit:

— O'tov ham tayyor bo'ldi, — debdi. Pari:

— O'tov bitgan bo'lsa, yuring endi boraylik, — deb yo'lga chiqibdi.

Pari qiz yigit bilan birgalikda yo'lga chiqib, ravotga kelib, oq o'tovga kiribdi. Ular har ikkisi er-xotin bo'lib yashay beribdilar.

Pari qizning odati qiziq ekan, u odamlarning ko'ziga mushuk bo'lib, kenja o'g'ilning ko'ziga pari qiz bo'lib ko'rinar ekan.

Kunlardan bir kuni yigitning otasi o'z ko'nglida: „Borib o'g'limdan bir xabar olayin, ravotda nima qilar ekan, bir bilib kelayin“, deb ravotga boribdi. O'tovga kirib qarasa, kenja o'g'li bir o'zi o'tirgan emish, yonboshida esa bir mushuk bor emish.

Boy o'g'lidan:

- Bolam, nima qilib o'tiribsan? — deb so'rabdi. Yigit:
- Ota, ichkari kiraman, tashqari chiqaman, mana bu mushugim bor, shu bilan ovunib o'tiribman-da, — deb javob beribdi.
- Boy o'g'li bilan biroz so'zlashib o'tirib uyiga ketibdi.
- Oradan to'rt-besh kun o'tibdi, shunda pari yigitga: „Otangizning uyiga borib, bosh yuvish uchun bir jom olib keling“, debdi.
- Yigit uyiga borib katta akasining xotinidan bir piyola qatiq so'rabdi. Kelin oyisi bir piyola qatiq beribdi. Yigit ravotga qatiq olib kelibdi.
- Pari aytibdi:
- Bir piyola qatiq bosh yuvish uchun yetadimi? Ko'proq olib kelsangiz bo'lardi. Hali ham bo'lsa borib yana qatiq olib keling, — debdi. Yigit borib yana kelin oyisidan bir kosa qatiq olib kelibdi.
- Pari aytibdi:
- Bosh yuvish ham o'yinchoqmi? Boring, bir korson qatiq olib keling, — debdi. Yigit borib bir korson qatiq bilan jom olib kelibdi.
- Pari boshini yuvmoqchi bo'lib, yigitga:
- Endi siz eshikka chiqib turing, — debdi. Yigit eshikka chiqib turibdi.
- Pari sochini yozib, bir sandalning ustiga chiqib yuva beribdi. Yigit ko'nglida: bir ko'rayin, parining sochi qanday bo'lar ekan? — deb o'yabdi. Sekin bildirmay, o'tovning bir kichik teshigidan qarabdi. Ko'rsa, parining o'zi sandalning ustida tikka turibdi, sochi esa yerga tegib turibdi.
- „E, parining sochiga ko'p qatiq ketganicha bor ekan“, deb o'yabdi. U pari boshini yuvib bo'lgandan so'ng o'tovga kiribdi. Yigit pari bilan o'ynab-kulib yura beribdi.
- Kunlardan bir kun yigitning otasi ravotga kelib, o'g'lim nima qilib o'tirgan ekan, deb sekin o'tovga qarabdi. O'tov ichida o'g'li bilan bir pari o'tirgan emish, uning husni atrofni yoritib turgan emish. Uning jamoli hatto qorong'u kechani ham yoritar emish. Boy ichidan quvonib ketibdi.
- Bolapaqir ravot bilan o'tovga loyiq xotin topib olibdi, — deb dimog'i chog' bo'lib, kelganini ularga bildirmay, indamasdan uyiga qaytib ketibdi.
- Kundan-kun, oydan-oy, yildan-yil o'tibdi. Boyning bir qarindoshi to'y qilmoqchi bo'libdi. Boy to'yga non yoqtirib yuborish uchun ikki o'g'liga bir botmonidan ikki botmon un, sarpo qilib yuborish uchun bir qancha mato beribdi.
- Buni eshitgan pari kelin, yigitga:
- Siz ham borib otangizdan un, tikish uchun mato olib keling, — debdi. Yigit:

— Siz pari bo'lsangiz, nonni qanday qilib yopasiz? Matoni qanday qilib tikasiz? Otam „Nima qilasan?“ deb so'rasha, men nima deb javob beraman? — debdi. Pari aytibdi:

— Unni bir amallab kumoch qilib berarmiz, matoni esa yo'rmasi yirik bo'lsa ham bir amallab kiyim qilib berarmiz.

Yigit uyiga borib otasiga aytibdi:

— Bizga ham un, mato bering.

Buni eshitgan kelin oyilaridan biri:

— Hoy boyvachcha, xotiningiz bo'lmasa, unni qanday qilib non qildirasiz, sarponi qanday qilib tikasiz? — debdi.

Yigit ularga xotininining so'zini aytibdi, un va matoni olib, ravotga qaytibdi. Yigit xomush bo'lib pariga aytibdi:

— Aytganlaringizni olib keldim. Endi nonni qanday yopamiz, matodan kiyimlarni qanday tikamiz?

Pari:

— Sizning bu un bilan va bu sarpo tikishlar bilan ishingiz bo'lmasin! Siz o'zingiz ko'rgan g'orga borib, ichkari kirmay, „Hoy, parilar, o, parilar, orangizda yaxshi non yopuvchi novvoylar, yaxshi kiyim tikuvchilar, mening yonimga kelaveringlar!“ deb chaqiring, ular ichkaridan chiqib, „Yigit, kelavering“, deydi. Siz ichkari kirmay, orqaga qaytasiz, — debdi.

Bugun o'tdi, tong otdi.

Yigit Sari yoyni olib, g'orga qarab jo'nabdi. Yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi, ertasi choshgohda g'orga yetibdi. Yigit g'orning og'ziga borib:

— Hoy, hoy parilar, o, parilar, yaxshi non yopuvchi novvoylar, yaxshi kiyim tikuvchilar, mening yonimga kelaveringlar! — debdi.

Parilar chiqib yigitga:

— Ichkariga kira bering, — deyishibdi, yigit ichkari kirmay, orqasiga qaytibdi. Bir kecha-yu, bir kunduz yo'l yurib ravotga qaytib kelibdi. Pari so'rabi:

— Aytib keldingizmi?

— Aytib keldim, — deb javob beribdi yigit. Orqasidan ikki pari kelib, bir uy unni xamir qilib non yopibdi.

Yana bir uy matodan to'n va har xil kiyim-kechaklar tikibdi. Kelgan parilar ishni tugatib, yana g'orga qaytib ketibdi. Bular er-xotin kiyimlarni bekitib, nonni yaxshilab taxlab qo'yishibdi.

Boyning katta kelinlari maslahat qilib:

— Boyvachcha nima qilib yotgan ekan, borib bir xabar olib kelaylik, — deyishibdi. Ikki katta kelin ravotga yaqin borib qarashsa, kenja o'g'il pari bilan ikkovi o'tovda gaplashib o'tirgan emish. Ular ichkari kirib o'tirgach: „Olib kelgan narsalaringizni nima qildingizlar? — deb so'rabdilar.

Pari esa:

— Unni ko'moch qildik, matolarni ham ulay-bulay qilib, tikib qo'yidik, — deb javob beribdi.

Katta kelinlardan biri paridan so'rabdi:

— To'yga siz nima kiyib borasiz? Boshingizga nima yopinasiz?

Pari aytibdi:

— Men qog'ozdan qilingan ko'ylak, kamzul kiyib, qog'ozdan qilingan paranji yopinib boraman.

Katta kelinlar uyg'a qaytishibdi: „Bizlar ham shunday qilamiz?“ deb o'yashib, unni ko'moch qilib, matolardan kiyim tikishib chokini yirik yo'rma qilishibdi.

Xayr, qissani kalta qilmoq kerak. Boyning qarindoshi to'yga aytuvchi yuboribdi.

Hamma to'yga jo'namoqchi bo'libди.

Boyning kichkina kelini chiroyli patir nonlarni, etagi keng burmali, yoqasi ravon tikilgan kiyim-kechaklarni bir qopga solib, og'zini bo'g'ib tayyorlab qo'yibdi. O'zi esa shohi kimxob, adres kiyimlarni kiyib, uning ustidan qog'ozdan yasalgan liboslarni kiyib tayyor bo'lib o'tiribdi.

Endi ikki og'iz so'zni boyning katta kelinlardan eshititing. Boyning ikki katta kelini ham qilgan ko'mochlarini bir qopga, tikilgan kiyimlarni ikkinchi qopga solib tayyorlab qo'yibdilar. Ular hech qanday libos kiymay qog'ozdan yasalgan liboslarnigina kiyib, tayyorlanib turibdilar.

Boy ot-arava qilib, uch kelinni bir aravaga, boshqa narsalarni ikkinchi bir aravaga solib, to'yga jo'nabdi.

Yo'lda birdan shamol turib to'polon bo'lib, havoga bir qora bulut chiqibdi, yomg'ir quya boshlabdi. Kelinlarning qog'ozdan yasalgan liboslari ivib, ustlaridan tushib ketibdi. Parining qog'oz libosi ostidan kiyimi yarqirab ko'rinishibdi, uning husniga husn qo'shibdi.

Ikki katta kelin birday yalang'och bo'lib qolibdilar.

Ular shunday sharmandagarchilik bilan to'yxonaga yetib borishibdi. Boyning o'g'llari ikki kelinni bu ahvolda ko'rib, uyalib kelinga darrov ust-bosh berib, kiyintirib qo'yibdi.

O'g'il va kelinlar to'yxonaga kirib, uy egasini chaqirib „To'y qutlug' bo'lsin“ deyishibdi. Har qaysi kelin o'zi yopib kelgan nonni, tikib kelgan kiyimlarni ko'rsatmoqchi bo'lismishibdi.

Avval boshlab boyning ikki katta kelini yopib kelgan nonlarini ko'rsatishibdi. To'yxonadagilar qarashsa, hammasi kulga o'xshagan ko'moch emish, tikib kelgan kiyimlarni ko'rsatishibdi, qarashsa, kiyimlar ham rasvo, kiyib bo'lmaydigan emish.

Navbat boyning pari keliniga yetibdi. Bu ham yopib kelgan nonlarini, tikib kelgan kiyim-kechaklarni birma-bir ko'rsatibdi.

Nonlari novvoyning nonidan ham chiroqli, kiyimlari usta tikuv-chilarning kiyimlaridan ham go'zal tikilgan emish. To'yxonadagi hamma odamlar bu kiyimlarni va nonlarni ko'rib hayron bo'lib tomosha qilibdilar. To'yxonadagi bir odam boydan:

— Kichkina o'g'lingizni qayerdan uylantirgansiz, boy bobo? — deb so'rabdi.

— Narigi qishloqdag'i bir kambag'alning qizi, — debdi boy.

Kech bo'lgach, boy o'g'illari bilan bir uyda yotibdi. Kelinlar boshqa bir uyda yotibdi. Hamma yotgandan keyin boy kichkina o'g'lini bir ovloqqa chaqirib olib sekin so'rabdi:

— Bolam, ayolingning mushuk libosini qayerga qo'ygansan?

— So'rab nima qilasiz, ota? — debdi kenja o'g'il.

— Ey bolam, so'rayman-da, — deb javob beribdi chol.

Kenja o'g'il gapni chalg'itibdi. Boy hech aytmaganiga qo'ymabdi. Oxiri kenja o'g'il aytibdi:

— Parining mushuk teri libosini bo'z otning chelgisi¹ orasiga qo'yganman.

Boy bo'z otning chelgisi orasidan parining mushuk libosini olib, o'tga tashlabdi. Mushuk libosining kuygan isi parining dimog'iga uribdi.

Pari bir kishiga:

— Mening erimni chaqirib keling! — debdi. U topib kelibdi.

Kenja o'g'il xotinining yoniga kelib:

— Ha, nima deysan? — deb so'rabdi. Pari aytibdi:

— Ey yigit, endi qirq botmon temirdan hassa yasaysan, qirq botmon temirdan choriq tikasan, hassang juvoldizday bo'lguncha, chorig'ing g'alvirday bo'lguncha meni izlaysan. Endi sen menga yo'q, men senga yo'q, — deb bir parvoz qilib, o'tovning tuynugidan chiqib ketibdi. Kenja o'g'il chapak chalib qolaveribdi.

Bugun o'tibdi, tong otibdi, to'y tarqabdi, mehmonlarning har qaysisi uy-uyiga ketibdi. Boy ham o'g'illari bilan uyiga qaytibdi.

Kenja o'g'il qirq botmon temirdan hassa qilib, qirq botmon temirdan choriq qilib kiyib olibdi. Endi kenja o'g'il parini izlab yura versin, gapni boydan eshitting.

Kundan-kun, oydan-oy, yildan-yil o'tibdi.

Bir kun boy aytibdi:

— O'g'limning yo'q bo'lganiga uch yil bo'ldi, buning bor-yo'qligini bilayin, agar yo'q bo'lsa, xatmi qur'on qilayin, — debdi. To'rt yoqqa to'rt odam yuboribdi. Har qaysisi bir oylik oziq olib chiqib ketibdi.

¹ Chelik — otning yopig'i.

Izlab-izlab, o'ttiz besh kun deganda to'rttovi to'rt yoqdan qaytib boyning oldiga kelibdi. Boy ular bilan so'rashgandan keyin:

— Hech xabar topdilaringmi? — deb so'rabdi.

Ulardan biri javob beribdi:

— Ey boy bobo, o'g'lingizning ketganiga uch yildan oshib borayotir. Bor bo'lsa qayerda bo'lsa ham kelar edi. Endi u yog'ini o'zingiz bilasiz, — debdi. Boy katta o'g'illari bilan o'ylashib, kengashib, qishlog'ining katta-kichigini yig'ib, o'g'lining xudoyisini o'tkazibdi.

Bular xudoysi qila tursin, endi ikki og'iz so'zni kenja o'g'ildan eshitting.

Kenja o'g'il tog', sahro, dasht-biyobonlarni kezibdi. Kunlardan bir kun yurib-yurib yo'li bir ravot yonidan tushib qolibdi. Ravotning yonida bir sarhovuz bor ekan. Suv talab bo'lgan yigit bir dam nafasimni rostlab olayin deb, haligi hovuzning labiga borib o'tiribdi. Shu orada ravotdan bir bola chiqib, qo'lidagi obdastani hovuzdan to'ldirib olibdi. U ketayotganida yigit bolani chaqiribdi:

— Ey bola, suvingni olib kel, bir ichib berayin.

Bola:

— Sen qanday odamsan, oldingda suv turibdi-ku, menga suv berdeysan, — deb ketaveribdi.

— Shu obdastangdagи suv qon bo'lib qolsin! — debdi yigit.

Bu ravotda yalmog'iz kampir yashar ekan. Suv olib kirib ketgan bola kampirning xizmatkori ekan. Yigitning izlab yurgan parisi ham shu yerda ekan. Pari bolani suvga chiqargan ekan. Bola suvni olib kirganda: „Quy qo'limga!“ debdi pari. Bola quyibdi, parining qo'liga suv emas, qip-qizil qon quyilibdi. Pari:

— Ha, juvonmarg, men senga suv olib kel desam, qon olib kelibsanda, — debdi. Bola hayron bo'libdi. Yana hovuzga suv olish uchun chiqibdi. Bola obdastani chayqab-chayqab tashlab, yana to'ldirib suv olib qaytibdi. Buni ko'rib turgan yigit:

— Hay bola, obdastangi olib kel, suvingdan bir ichib berayin, — debdi.

— Ey, sen qanday odamsan, oldingda hovuz turib, suv tilaysan, ichsang hovuzdan ichaver-da, — deb suvni olib ketaveribdi.

— Shu suving yiring bo'lib quylisin, — debdi yigit. Bola suvni ichkariga olib kiribdi. Pari:

— Quy qo'limga! — debdi. Bola suvni parining qo'liga quyibdi.

Suv yiring bo'lib quylibdi. Pari bolani urishib:

— Juvonmarg, sen bunday emas eding-ku, senga bir balo bo'ldimi, hali qon to'ldirib kelasan, hali yiring to'ldirib kelasan, hovuzning labida nima bor? Ayt! — deb bir-ikki tarsaki uringdi. Bola:

— Hovuzning labida bir yigit o'tiribdi, men har safar suv olib ketayotganimda „Hay bola, suvingni olib kel, bir ichib berayin“ deb, mendan suv so'raydi. Men unga suv bermay, olib kelaman, — debdi.

— Bor, endi u suv so'rasha, ichirib olib kel, — debdi pari:

Bola yana obdastani chayqab-chayqab hovuzdan toza suv olib kelayotganda yigit, chaqirib: „Hoy bola, obdastangni olib kel, suvingdan bir ichib berayin“ debdi. Bola bu safar obdastadagi suvni yigitga tutibdi. Yigitning qo'lida parining bir uzugi bor ekan, shu uzukni obdasta ichiga tashlab yuboribdi. Yigit so'rabi:

— Ey bola, bu suvni nima qilasan?

Bola:

— Opamning qo'liga quyaman, — debdi. Yigit bolaga o'rgatibdi.

— Opanning qo'liga quysang, avval jinday tomiz, „Quy“ desa yana biroz tomiz. „Durustroq quy“ desa obdastadagi hamma suvni ag'darib yubor, — debdi. Bola suvni olib kirib, parining qo'liga quya boshlabdi. Bu safargi suvda na qon bor, na yiring, top-toza tiniq suv emish. Pari:

— Quy! — debdi. Bola sekingina ikki tomchi quyibdi. Pari:

— Tuzukroq quysang-chi, senga bir balo bo'ldimi? Ilgari bunday emas eding-ku! — debdi. Bola obdastani ag'darib yuboribdi. Yigitning obdastaga solgan uzugi parining qo'liga tushibdi. Bu uzukni pari tanibdi. O'zining uzugini bolaga bildirmay qo'liga taqib olibdi. Pari bolani bir yoqqa ishga buyuribdi. Yalmog'iz kampirning yo'qligidan foydalani, pari ravotdan chiqib qarasa, yigit hovuz bo'yida o'tirgan emish. Uni chaqirib olibdi, ravotga olib kirib, sandiqqa solib bekitib qo'yibdi. Kech bo'libdi, yalmog'iz kampir daladan qaytibdi.

Atrofga qarab, alanglab: „Bu nima? Ravotdan odam isi keladi. Bunda odamzod bormi?“ — debdi u. Pari:

— Bu yerda odamzod nima qiladi, sizning makoningizga odamzodning kelishga haddi bormi? — deb javob beribdi. Yalmog'iz kampir indamay qolibdi.

Kampir har kuni ertalab chiqib ketar ekan. Pari bo'lsa yigitni sandiqdan chiqarib olib, gaplashib o'tirar ekan. Kunlardan bir kun pari yigitdan so'rabi:

— Ey yigit, nega ranging sariq, senga bir sitam o'tdimi?

— Ey, nozanin, — debdi yigit, — endi men shunday qilib yura beramanimi? Umrinming yarmidan ko'pi seni deb sarsongarchilikda o'tib borayotibdi, bu yerdan bir iloj qilib ketishni o'ylasang-chi!

Pari:

— Ey yigit, men ham ketmoqning payidaman, biroz sabr qilaylik, — debdi.

— Ey parizod, agar bugun-erta bir iloj qilib ketmasak, diqqatim oshib sil bo'laman, — debdi yigit. Pari:

— Hoy yigit, yana aytaman: sabr qil, oyning o'n beshi qorong'u bo'lsa, o'n beshi yorug', — deb eriga dildorlik qilibdi.

Kech bo'lib, yalmog'iz kampir kelib, damini olib o'tiribdi-da:

— Hoy bolalarim, o'tiribsizlarmi? — debdi. Bir oz o'tgach, yana so'zlabdi, — Ravotdan odamzodning hidi keladi. Sen parizod nima uchundir buning sababini menga aytmaysan.

Pari aytibdi:

— Ey ena, bir qoshiq qonimdan kechsang aytar edim.

— Ha aya qo'l, bolam. Qancha gunohing bo'lsa kechdim, — debdi kampir. Shunda pari:

— Enajon, meni olib kelgan vaqtingizda, o'n besh yoshli sag'ir ukam qolgan edi. Katta bo'lib, meni izlab kelgan ekan. Qancha kunlardan beri sizdan qo'rqb, sandiqqa solib yashirib yuribman. Mehribonchilik qilsangiz, shu birgina ukam sizning davlatingizda yursa, — deb iltimos qilibdi. Yalmog'iz kampir:

— Xo'p, mayli, bolam, bu odam yursa, yursin, — debdi-da, ko'nglida „Buni ham so'rib o'ldiraman-da“, — deb o'yabdi.

Kunlar o'ta boshlabdi. Qurg'ur yalmog'iz kampirning rusumi shunday ekan: har kuni yigitning tizzasiga boshini qo'yib, uning qonini so'rib yotar ekan. Yalmog'iz biror kimsaning qonini so'rsa, besh-o'n kunda uni o'ldirar ekan. Yigit holdan toya boshlabdi, u zorlanib holdan ketayotganini aytib: „Endi nima qilamiz, buning ilojini qilmasak bo'lmaydi“, debdi. Pari aytibdi:

— Buning ilojini men senga aytay, sen men aytganimdek qil. Yalmog'iz kampirning bir tuyasi, bir kuchugi bor, hamma vaqt kuchugiga somon berib, tuyasiga esa suyak tashlaydi. Yana bir uyi bor, u uning ikki eshigi bor. To'rdagi eshik hamma vaqt yopiq turadi. Poygohdagi eshik esa ochiq turadi. Uyning o'ttasida bir ustun bor. Uyning tokchasida bir oyna, bir qaychi, bir taroq turadi. Ey yigit, bugun yalmog'iz daladan qaytib, uyg'a kirib o'tirganda tuyasiga somon, kuchugiga suyak tashlab qo'y. Eshikning to'rdagisini ochib, poygohidagisini qo'yginda, o'zing ustunning tagiga borib o'tir. Shunda yalmog'iz kampir: „Kel boshimni qarab qo'y“, desa, sen: „Ey ona, o'zim charchab turibman, o'zingiz kela qoling“, deb ayt. Kampir kelib tizzangga boshini qo'yib uxlaganida sen uning sochini ustunga o'rabb, mahkamlab bog'la. Butun sochini bog'lab bo'lgach, sekin o'rningdan turib, tokchadagi oynani, taroqni, qaychini olib qo'yningga sol. To'rdagi eshikdan chiq. Men tashqarida seni kutib turaman. Ikkimiz birgalashib qochib ketamiz, — debdi.

Biroz o'tgach, yalmog'iz kampir uyg'a kirib:

— Ey bolalarim, bugun men ko'p charchadim, tuya bilan kuchukka yaxshi qaranglar! — deb ust-boshini yechib, yonboshlab yotibdi. Yigit tuyaning oldiga somon, kuchukning oldiga suyak tashlab qo'yibdi. So'ngra to'rdagi eshikni ochib, poygohdagi eshikni yopib, o'zi ustunning tagiga borib o'tiribdi. Shunda yalmog'iz yigitga qarab:

— Kel, bolam, boshimni qarab qo'y! — debdi. Yigit:

— Ey ona, o'zim charchab turibman, o'zingiz kela qoling, — debdi. Kampir kelib yigitning tizzasiga boshini qo'yibdi. Kampirning ko'zi ilinibdi.

Yigit: „Ha, palla-palla, shu palla“, deb kampirning sochini ustunga o'rav, mahkam bog'labdi. Kampirning boshini sekin tizzasidan olib, yerga qo'yib, taroq, oyna va qaychini olib, qo'yniga solib, to'rdagi eshikdan tashqari chiqibdi.

Kampir birdan uyg'onib, „Yopil, eshigim, yopil“, debdi. Eshik esa:

— Men nega yopilayin, hamisha meni yopib qo'yar eding, — debdi. Kampir poygohdagi eshigiga qarab „Ochil, eshigim, ochil“, debdi.

Eshik:

— Men nega ochilayin, meni hamisha ochib qo'yar eding, — deb javob beribdi. Yalmog'iz ichkaridan. „Ol, tuyam, ol!“ deb baqribdi. Tuya:

— Men nega olayin, mening oldimga hamisha suyak solib qo'yar eding, — debdi. Yalmog'iz:

— Kuchugim, ol! — deb baqribdi. Kuchuk:

— Men nega olayin, oldimga har vaqt somon solib qo'yar eding, — debdi.

Eshiklar ham, tuya ham, it ham yalmog'izning aytaganini qilmabdilar. U nima qilishini bilmay qolibdi. Shu vaqtida yigit bilan pari jo'nab ketibdi.

Yalmog'iz kampirning sochi juda uzun ekan, yigit uni ustunga qirq o'rav, mahkam bog'lagan ekan. Yalmog'iz ne azoblar bilan sochini yechib, bo'shatib olibdi va yigit bilan parining ketidan quvib ketibdi. Yalmog'iz uch kecha-yu uch kunduz quvib bir cho'lida yigit bilan parining orqasidan yetib olibdi.

Ular yalmog'iz kampirning tarog'ini tashlabdi. Taroq katta bir to'qay bo'lib, kampirning oldini to'sibdi. Kampir qichqirib:

— Hoy, bolalarim, bu to'qaydan qanday qilib o'tdilaring? — deb so'rabi. Har ikkisi:

— Ey ona, bir tishimizni sug'urib tesha qildik, bir tishimizni sug'urib, bolta qildik, shu bilan to'qaydan yo'l ochib o'tdik, — deb javob berishibdi va chopib ketaverishibdi.

Kampir bir tishini sug'urib bolta, bir tishini sug'urib tesha qilibdi. To'qaydan yo'l ochib chiqib, yigit bilan parini quvaveribdi, Ular qocha

beribdi. Ikki kecha-yu ikki kunduzdan keyin yalmog‘iz ularga yetib olibdi. Ular qaychini tashlab qochibdilar. Qaychi ham boshi va oxiri ko‘rimmaydigan katta to‘qayga aylanibdi.

To‘qay kampirning oldini to‘sib qolibdi. Yalmog‘iz:

— Hoy bolalarim, bu to‘qaydan qanday qilib o‘tdilaring?! —deb so‘rabdi. Pari:

— Ey ena, bir tishimizni sug‘urib bolta qildik, bir tishimizni sug‘urib tesha qildik. Shu bilan to‘qaydan yo‘l ochib o‘tdik, — debdi.

Yalmog‘iz yana bir tishini sug‘urib bolta qilibdi, bir tishini sug‘urib tesha qilibdi. Aslida kampirning to‘rtta tishi bor ekan, to‘rttovi ham tamom bo‘libdi. Yigit bilan parining maqsadi kampirning to‘rtta tishini yo‘q qilish ekan. Shunda pari bilan yigit quvonib ketaveribdilar.

Kampir esa bolta, teshani qo‘liga olib daraxtlarni kesib yo‘l ochib, to‘qaydan chiqibdi. Yana ularni quva beribdi.

Ikki kecha-yu ikki kunduzdan keyin yalmog‘iz kampir yigit bilan pariga yetayozibdi. Ular endi oynani tashlab ketishibdi.

Oyna bir katta daryo bo‘lib qolibdi. U daryoning tagi va poyoni yo‘q emish. Kampir daryoning labiga borib hayron bo‘libdi.

— Hoy bolalarim, bu daryodan qanday qilib o‘tdilaring? — debdi.

Yigit:

— Ey ena, ko‘ylagimizni yechib, uni toshga to‘ldirib, og‘zini bo‘g‘ib, bo‘ynimizga ilib, daryoning tagi bilan o‘tdik, — debdi.

Yalmog‘iz yigitning aytganidek qilibdi va o‘zini daryoga tashlash oldidan yigit va pariga qarab qichqiribdi:

— Hoy bolalarim, men o‘zimni daryoga tashlaganimdan keyin oq ko‘pik chiqsa, qah-qah urib kulinglar, qizil ko‘pik chiqsa zor-zor yig‘langlar! — debdi-da, o‘zini daryoga tashlabdi, Biroz vaqt o‘tgach daryoni oq ko‘pik tutib ketibdi. Yigit bilan pari ko‘pikni ko‘rib uvvos tortib yig‘lay berishibdi. Yana biroz vaqtadan keyin qarashsa, daryoning betini qon tutib ketibdi. Har ikkisi yalmog‘iz kampirdan qutulib, quvonib uch kecha-yu uch kunduz yo‘l yurib, o‘z ravotlariga yetib kelibdilar. Yigit pari bilan o‘ynab-kulib yura beribdi.

Yigitning ota-onasi, aka-ukasi, qavm-qarindoshlari kelib dimog‘lari chog‘ bo‘libdi. Har ikkisi murod-maqsadiga yetibdi.



Pufakvoy

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, bir shahar chetidagi chor-bog'da bir chol bilan kampir bor ekan. Ular halol mehnat bilan, dehqonchilik qilib kun kechirar ekanlar. Chol-kampirning farzandi yo'q ekan. Shu sababdan ular qattiq qayg'urar ekanlar. Yillar o'tibdi, chol-kampir yana qarib, bellari bukchabyibdi, ko'zları xiralashibdi, og'ir ishga yaramaydigan bo'lib qolibdilar.

— E, kampirim, — debdi kunlardan bir kuni chol, — agar farzandimiz bo'lganda edi, qo'limizdan ishimizni olar edi. Juda bo'limganda dastyorlik qilar edi. Endi dunyodan ko'zimiz ochiq ketadigan bo'ldi-da.

Kampir uni yupatibdi. Kunlardan bir kun ertalab kampir cholni uyg'otibdi:

— Turing, chol, — debdi kampir, — o'g'illik bo'lib qoldik.

— Nimalar deyapsan, kampir, qanday o'g'il, kimning o'g'li? —deb so'rabdi chol hayron bo'lib.

— Kimniki bo'lar edi, o'zimizning o'g'limiz. Turing, qarang, to'pday chiroyli, dumaloqqina bola! —debdi kampir.

Chol o'rnidan irg'ib turib qarasa, uyning o'rtasida oyoqlari chillakdek, qorni meshdek bir bola chol-kampiriga qarab, tirjayib turgan emish. Xursand bo'lib ketgan chol bolani quchoqlab bag'riga bosib erkalabdi va unga ot qo'yish to'g'risida kampir bilan maslahatlashibdi. Unga ismi-jismiga munosib bo'lsin deb, Pufakvoy deb ot qo'yibdilar. Shu kundan boshlab chol-kampir Pufakvoyna o'zları yemagan yaxshi taomlarni yedirib,

ichmaganlarini ichirib yura beribdilar. Ularning niyati Pufakvoyni tezroq katta qilib, dastyor qilish ekan. Pufakvoy kundan-kunga semirib, qorni katta bo'laveribdi. Chol-kampir uni ko'p erkatalar ekanlar, shu sababdan taltaygan Pufakvoy chol-kampirni mensimaydigan bo'lib qolibdi. Keyingi vaqtlarda Pufakvoy juda ochko'z bo'lib ketibdi, chol-kampirning bergan ovqatlariga qanoat qilmay, ko'ziga nima ko'rinsa „Ho'pla, og'zim“ deb yutib yuboraveradigan bo'lib qolibdi. Bir kuni chol o'g'li Pufakvoyni dalaga qo'sh haydashga olib boribdi. Pufakvoy kechgacha cholga yordamlashibdi. Kechqurun qorni ochib qolib uydagi ovqatga yetib kelishga ham sabri chidamay, „Ho'pla, og'zim“ deb birdan qo'sh ho'kizni yutib yuboribdi. Chol: „Ho'kizlar qani?“ degan ekan, Pufakvoy: „O'tloqqa haydar yubordim“, deb javob beribdi.

Ertasi bozor kuni ekan, chol bir bozor qilib kelay deb, ko'chaga chiqib ketibdi. Cholga qorama-qora Pufakvoy ham bozorga jo'nab qolibdi. U avval ko'chada bir eshakka minib, bir qancha xo'roz va tovuqlarni bozorga olib kelayotgan kishini ko'ribdi. Pufakvoy: „Shu tovuqlarni olsa, maza qilar edim“, deb o'ylabdi. U birdan „Ho'pla, og'zim“ deyishi bilan haligi eshakdagagi kishi eshak-peshagi va xo'roz, tovuqlari bilan uning og'ziga kirib ketibdi. Pufakvoy qatiq va suzma ko'tarib ketayotgan bir kishiga duch kelibdi. „Ho'pla, og'zim“ degan ekan, u kishi ham xaltadagi suzmalar, xurmachadagi qatiqlari bilan Pufakvoyning og'ziga kirib ketibdi. Yana Pufakvoy bozor tomon bora beribdi: u yo'lda ko'rigan hamma narsalarni ochko'zlik bilan yutaveribdi. Qo'y haydar ketayotganlarni ham, mol haydar ketayotganlarni ham, arava-arava yuk olib ketayotganlarni ham, yilqilarni ham, tuyalarni ham odam-podami bilan yutib yuboraveribdi. Oxiri Pufakvoy bozorga yetibdi. Bozor darvozasi oldida turib „Ho'pla, og'zim“ degan ekan bozorda hech zog' qolmay Pufakvoyning og'ziga kirib ketibdi.

Pufakvoy endi sal-pal qorni to'ygandek bo'lib uyga qaytibdi. Endi Pufakvoyning qorni juda katta gumbazdek bo'lib shishib ketibdi. U shaharning ko'chalariga arang sig'ib uyiga yetib kelibdi, kampir ko'chada katta gumbaz dumalab kelayotganini ko'rib hayron bo'lib qolibdi. U qo'rqqanidan eshikni bekitib, uyga kirib ketibdi. Pufakvoy eshik yoniga kelib kampirni chaqiribdi, kampir o'g'lim keldi, deb eshikka chiqsqa, haligi gumbaz devordan mo'ralab turgan emish. Kampir yana uyga qochayotgan ekan, Pufakvoy:

— Oyi, men keldim, qo'rwmang, sizni yeb qo'ymayman, qornim to'ysi, bozordagilarni yeb keldim, — debdi. Kampir o'g'li yalmog'iz ekanini sezib qolibdi. Pufakvoyni aldab uxlatish fikriga tushibdi. U uxlaganda o'zim bilib ishimni qilaman, debdi kampir. Kampir Pufakvoyni silabsiyab, bolam-bo'tam qilib:

— Bolam, qorning to'q bo'lsa ham charchagandirsan, senga bir yaxshi joy qilib beray, salqinda bir maza qilib uxbab olgin, sen turguningcha men choy qaynatib, istasang shiringina atala ham pishirib qo'yay, — debdi.

Pufakvoy uyg'a sig'magani uchun ko'chadagi daraxtlar tagida yotmoqchi bo'libdi. Kampir ko'chalarni supurib suv sepibdi, katta kigizni yozib, Pufakvoyna yumshoqqina o'r'in solib beribdi. Pufakvoy o'lgudek charchagani uchun darrov yotib uyquga ketibdi. Kampir atalaga olov yoqib, choydishni qozon yoniga ilibdi, otashkurakni o'choqqa tashlab qo'yibdi. Pufakvoyning yoniga yaqinroq kelgan ekan, uning qornidan: xo'rozlarining qichqirig'i, eshaklarning hangrashi, otlarning kishnashi, tuyalarning bo'kirishi, qo'y, sigir va ho'kizlarning ma'rashi va nihoyat odamlarning qiy-chuvi eshitilayotgan emish. Kampir ko'chalarda hech kim ko'rinnaganidan xavotir bo'lib o'tirgan ekan. Endi hamma voqeani tushunibdi. „Mening yalmog'iz o'g'lim bozordagi va ko'chadagi hamma narsalarini, odamlarni yutib yuborgan bo'lsa kerak. Men bu bechoralarni Pufakvoyning qornidan chiqarib yuborishim kerak, bo'limasa shaharda odam qolmaydi“, deb o'yabdi kampir. O'choqdagi otashkurak laqqa cho'g' bo'lganda kampir uni sekin olib kelib, uxlاب yotgan yalmog'iz o'g'li Pufakvoyning qorniga bosibdi. Katta gumbazdek qorin to'p otgandek „paq“ etib yorilib ketibdi. Uning qornidan chiqqan odamlar hech qanday zarar ko'may, sevinishib, kulishib o'z narsalarini olib uylariga tarqalishibdi. Ular orasida chol ham bor ekan.

Chol kampirga o'g'li Pufakvoyning qiliqlarini birma-bir gapirib beribdi. Ikkisi qorni yorilib yotgan o'g'illariga juda achinibdi, Pufakvoyning tepasiga kelib, qarashsa, hali joni bor emish. Pufakvoy sekin ko'zini ochib ota-onasiga yalinibdi:

— Mening qormimni tikib qo'yinglar, bo'limasa men o'laman, endi tuzalsam, hech kimni yemayman, yaxshi bola bo'laman, so'zingizga kiraman, nima ish buyursangiz qilayin, — debdi. Chol jarrohga boribdi, jarroh kelib Pufakvoyning qornidagi cho'zilib, katta bo'lib ketgan hamma ichak, tomirlarini kesib tashlab, tikib qo'yibdi. Pufakvoyni chol-kampir yana qirq kun tarbiya qilishibdi. Unga har kuni ozgina-ozgina atala va shirchoy qilib berar ekanlar. Oxiri Pufakvoyning qornidagi yaralari tuza-libdi. Qirq bir kun deganda u hovlida asta-asta yura boshlabdi, keyin butunlay tuzalib ketibdi. Chol Pufakvoyni dalaga olib borib, unga dehqonchilikni o'rgatibdi. Pufakvoy yaxshi dehqon bo'lib yetishibdi.

Chol-kampir dam olib yotar ekan. Pufakvoy hamma ishni bir o'zi bajarib kelar ekan. U qarib qolgan ota-onasiga qanday mehribon bo'lsa, boshqa odamlarni ham shunday yaxshi ko'rар ekan. Shunday qilib chol bilan kampir murod-maqsadiga yetibdi.



Sehrli shamchiroq



tgan zamonda bir mamlakatda ikki aka-uka bo‘lgan ekan.

Ular o‘z qishloqlaridan chiqib ketganlariga bir necha yil bo‘lgan ekan.

Ularning qishlog‘ida sakkiz-o‘n yoshli bolalardan bir qanchasi suvi qurigan ariqda qumdan „Ariq-ariq“ qilib o‘ynab turgan vaqtida bir mo‘ysafid chol ko‘chadan o‘tib ketayotib, Oloviddin degan bolani oldiga chaqiribdi. Chol Oloviddinga:

— Men dadangning akasi bo‘laman, sen tug‘ilmasdan avval uydan chiqib ketgan edim. Sen tug‘ilib shuncha yoshga kiribsan, oying tinch o‘tiribdimi? — deb uni quchoqlab o‘pibdi. Oloviddin yugurib oyisining oldiga kiribdi va „Oyi-oyi, amakim keldi, men bilan so‘rashdi. Uyga boshlab kiraymi“, debdi.

Oysi ham xursand bo‘lib uyga boshlab kirishni buyuribdi. Chol uyga kirgach, xuddi Oloviddinning amakisiga o‘xshab mehribbonlik bilan ko‘rishib, yig‘i-sig‘i bilan hol-ahvol so‘rashibdi. Chol bir-ikki kun mehmon bo‘lib Oloviddinni o‘ziga juda ham o‘rgatib olibdi. Oloviddin undan bir qarich ham uzoqlashmas ekan.

Bir kuni chol Oloviddinni shaharga olib borib o‘ynatib kelmoqchi bo‘libdi va onasidan ruxsat so‘rabdi. Ular shaharga borib ko‘p joylarni tomosha qilibdilar.

Chol Oloviddinga yangi kiyimlar olib beribdi. Shahardan qishloqqa qaytish paytida chol: „Yur, o‘g‘lim, ana u yerda biroz ishimiz bor, shuni bitkazib ketaylik“, deb Oloviddinni shaharning kun botish tomoniga — adirga qarab boshlabdi. Adirning ustiga chiqqach, chol Oloviddinga bir uzukni berib, kattakon toshni ko‘rsatibdi.

— Mana bu uzukni o‘ng qo‘lingga taqib ol, qachon boshingga bir qiyinchilik tushsa, bir toshga surkasang, senga asqotadi, shu toshning tagida bir teshik bor, shu teshikka tushsang, bir uyning ichida bir qora chiroq (shamchiroq) bor, shuni menga olib chiqib berasan, — debdi.

Oloviddin toshni ko‘tarib pastga qarab tusha boshlabdi.

Bir necha xonadan o‘tgach, atrofi yop-yorug‘ uyga yetib boribdi. Bu uyning tagi har xil rangli toshlarga to‘la ekan. Bu toshlar orasida eski bir shamchiroqni topibdi.

Shamchiroqni cho‘ntakka solgach, marvarid, yoqut toshlar ko‘ziga bir ajoyib ko‘rinib ketibdi. Ikki cho‘ntagini to‘ldirib, zinapoya bilan balandga ko‘tarila boshlabdi.

Chol tashqarida: „Oloviddin, topdingmi? Olib chiqyapsanmi?“ deb bir necha marta so‘rabdi.

— Teshikning og‘ziga kelganda, shamchiroqni menga beraqol, — debdi chol.

Shamchiroq cho‘ntakning ostida bo‘lib, uning ustiga turli qimmatbaho toshlar to‘ldirilgan edi. Shotining ustida turgan paytida toshlarning tagida turgan shamchiroqni olib berish qiyin bo‘libdi. Bir necha daqiqagacha Oloviddin uni bir qo‘li bilan ololmabdi. Chunki toshlarni tashlab yuborishga ko‘zi qiymabdi.

Cholning xayolida, Oloviddin shamchiroqni bergisi kelmayotgandek ko‘rinibdi. Shuning uchun uning jahli chiqib, teshikni tosh bilan bekitib ketibdi. Oloviddin dod-faryod qilib, zor-zor yig‘labdi. Qanday qilib yer yuziga chiqishning yo‘lini bilolmabdi. Yana ilgarigi yorug‘ xonaga tushib „Dod“ deb yig‘lay boshlabdi. Behush bo‘lib bir necha kun yotib qolibdi.

G‘orda madori qurib ketib, goh u tomonga, goh bu tomonga ag‘anab, qo‘llarini toshlarga urganda, qo‘lidagi uzuk toshga surkalib ketib, Oloviddinning tepasida bir barzangi dev: „Tila tilagingni, xizmatingga tayyorman“, deb turibdi.

Sehrli shamchiroqning sirini ham shu devdan eshitib olibdi.

Oloviddin devdan yer yuziga, o‘z qishlog‘iga — onasining yoniga eltib qo‘yishni so‘rabdi. Dev unga:

— Yelkamga minib, ko'zingni yum, — debdi. Oloviddin devning yelkasiga minibdi. Dev yana:

— Ko'zingni och! — debdi. Oloviddin ko'zini ochib qarasa, onasining yonida turganmish. U onasi bilan mehribonlarcha ko'rishibdi, yig'i-sig'i qilibdi. Ko'rganlarini aytib beribdi. Shamchiroqni bir parcha kigizga ishqalagan ekan, haligi devdan ham katta bir dev paydo bo'libdi.

Oloviddin unga:

— Podshohlarning saroyidan ham afzal bir saroy barpo bo'lsin. Hatto zinapoyalari ham oltindan bo'lsin. Hamma ko'rib hayron qolsin, — debdi. Bir zumda aytgani paydo bo'libdi. Endi Oloviddin o'z onasiga: „Podshohning bir qizi bor emish. Shunga sovchi bo'lib borsangiz. Nima desa, men topib berishga tayyorman“, — debdi.

Podshoh dastlab bu kambag'alga qizini berishni loyiq topmabdi. Shuning uchun juda ko'p qalin so'rabi. „Tuyalarda toza mollar karvon-karvon keltirilsin, qo'ylar, yilqilar „bo'ldi-bo'ldi“ demaguncha keltirilsin. Yog'-u asallar ariqlarda suv o'rniga oqib tursin. Podshoh bu narsalarga joy topolmay, „dod“ deguncha kela bersin. So'ng qizimizni beramiz“, debdi.

Oyisi bu gapni Oloviddinga borib aytganda, Oloviddin „Hi“ deb kulib qo'yib:

— Ertagayoq tayyor bo'ladi bu narsalar, — debdi.

Podshohning so'ragan qalini: mollar, qo'y-echkilar aytganidan ham ziyoda qilib yuborilibdi.

Podshoh o'z qizini qirq kun to'y-tomosha qilib Oloviddinga beribdi va ular baxtiyor hayot kechira boshlashibdi. Oloviddinning tagida yaxshi oti bor ekan. U har kuni dalaga ovga borib, kech qaytar ekan.

Endigi gapni choldan eshititing:

Bir necha yillardan buyon chol, Oloviddin yer yuziga chiqib hayot kechirayotgandir deb, mamlakatlarni kezib, uni axtarib yurar ekan. Bir kuni Oloviddinning qishlog'iga kelsa, qaddi ko'klarga ko'tarilgan hashamatli ajoyib bir bino paydo bo'iganini ko'ribdi. Odamlardan: „Bu uy kimning uyi?“ deb so'rabi.

Ular Oloviddinning uyi ekanini aytibdilar.

Cholning yuragi jig'illab ketibdi. U bozordan xurjuniga to'ldirib shamchiroq sotib olibdi. Yangi bino joylashgan ko'chada qattiq ovoz bilan „Kim yangi shamchiroqqa eski shamchiroqni almashtiradi“, deb qichqiribdi.

Bu ovozni Oloviddinning xotini eshitib qolibdi. O'choqning boshida bir eski shamchiroq anchadan buyon yotar ekan.

Oناسига қараб „Она, шу эски шамчироғні оlib чиқиб, yangisiga алмаштириб келин“, деб аytibdi. Oloviddinning onasi xursand bo'lib eski chirog'iga yangisini almashtirib kelibdi. Chol maqsadiga yetibdi. Shamchiroqni shahar chekkasiga olib borib, uni o'pib yig'labdi. Qachondan buyon uni istab, azob chekkanini aytibdi. Chol shamchiroqqa kigizni ishqalab, hozir bo'lган devga qarab: „Istab topib bo'lmaydigan bir uzoq mamlakatga Oloviddinning uyini, xotini va narsalari bilan ko'chirib yubor“, — debdi.

Chol ko'zini yumib, ochib qarasa, bir ajoyib o'lkada zo'r imorat ichida turgan emish.

Yonida podshohning qizi — Oloviddinning yosh xotini va onasi. Chol shamchiroqni yerga qo'ymasdan qo'yniga solib yurarkan. Oloviddinning xotini bir necha oygacha cholni yaqiniga keltirmay, undan nafratlanib yuribdi.

Chol yosh xotinning ko'nglini ovuta olmabdi.

Endi Olovuddinga kelaylik, Oloviddin ovdan kelsa, uyi o'mida chang-to'zon ko'tarilib yotibdi. Onasi, xotini, uyi yo'q. Xafa bo'lib bir necha yil shaharma-shahar axtaribdi. Bormagan yurti qolmabdi.

Bir kuni Oloviddin holdan ketib, charchab, bir ariqchaning yonida to'xtabdi. Yuz-qo'llarini shildirab oqib turgan zilol suvda yuvibdi.

Suv ostida ko'rini turgan mayda toshchalardan qo'liga to'ldirib olibdi. Shunda panjasidagi uzukka toshlar ishqalanib ketib, uning chaqnaganini ko'rib, bir ish esiga tushibdi. Qo'lidagi uzukni toshga ishqalasa, bir dev paydo bo'lib, „Tila tilagingni!“ debdi. Oloviddin unga:

— Men katta baxtsizlikka duchor bo'ldim: imoratim, xotinim, onamdan ajraldim. Shuni menga topib bersang, — debdi.

Dev bo'lsa: „Uni qaytarib kelish mening qo'limdan kelmas, ammo imorat turgan joyga seni olib borib qo'yish qo'limdan keladi“, — debdi va Oloviddinni yelkasiga mindirib, shu imoratning oldiga keltirib qo'yibdi.

Oloviddin bir kampirni topib, uyda kim borligini, cholning qayerdaligini, shamchiroq qayerda turishini so'rabdi. O'zining kelganini xotiniga bildiribdi.

Shu kuni ular chiroqni choldan olish uchun hiyla ishlatibdilar. Kelin bir necha shishada sharob tayyorlabdi.

Cholga qarab: „Keling, bugun bir xursandchilik qilaylik, mayli, endi siz nima desangiz roziman“, debdi. Chol xursand bo‘lib og‘zi qulog‘iga yetibdi.

Kelin o‘zining navbatini ichmasdan yerga to‘kib, cholga bir necha piyola may quyib beribdi. Oxiri chol mast bo‘lib uxlab, qotib qolibdi.

Uning qo‘ynidan eski sehrli shamchiroqni olibdilar.

Ertasiga Oloviddin cholni hushiga keltirib, „Sehrgar aldamchingin jazosi shu“, deb kallasini qilichi bilan shartta kesib tashlabdi.

Sehrli shamchiroqni kigizga ishqalab devni chaqiribdi.

Dev Oloviddinning uyini butun oila a’zolari bilan o‘z yurtiga olib kelib qo‘yibdi.

Oloviddin tinch va osoyishta hayot kechira boshlabdi va murod-maqsadiga yetibdi.





Ayiqpolvon

B

ir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonlarda bir podshoh bo'lib, uning Mahliyo, Muhabbat, Iqbol nomli uch qizi bo'lgan ekan. Mahliyo yigirma ikki yoshga, Muhabbat yigirma yoshga, Iqbol esa o'n sakkiz yoshga to'lgan ekan, go'zallik bobida yetti iqlimga dong'i ketgan ekan.

Ammo podshoh qizlariga mamlakatning turli viloyatlaridan kelgan sovchilarni „U mening tengim emas, men qizlarimni o'zimdan ham a'loroq shon-shuhratga ega bo'lgan kishilarga beraman“, deb qaytara berar ekan.

Kunlarning birida bu qizlar otasining davlatini tomosha qilishib, bog'i Eramda sayribog' aylashib, gulhovuz bo'yiga kelib o'tiribdilar. Gul ishqida sayrab turgan bulbullar, butoqlardan butoqlarga sakrab uchayotgan qushlar, ko'klarda parvoz qilayotgan kaptarlar, uya g'amlarini chekayotgan maynalarni ko'rishib, o'zaro suhbat boshlabdilar. Shunda Mahliyo gap boshlabdi:

— Ko'ryapsanmi, tabiat qanday go'zal yasangan, qushlar erkin uchadilar; shu hayot ko'p afzal. Ular balandparvoz qilishib, jahon gulzorlarini sayr etishadi, — debdi. Muhabbat esa Mahliyoga javoban:

— Kelinglar, opa-singil biz ham uchov —

Bu dargohdan chiqaylik,
Ota davlati, taxti-baxtidan
Bizlar kechaylik.
Qafasga solingan to'tidek doim
Hasratda o'tmay,
Podshoh dargohini tashlab,
Bizlar ketaylik, —

debdı.

Shundan so'ng Iqbol opalariga qarab:

— Opalar, endi biz oqshomda turib, egnimizga yigit libosini kiyib, ot minib qochmasak bo'lmaydi, — debdi. Bu uch qiz oltin qafasga solingen to'tidek, hech narsani ko'rmay yoki sevgan yoriga yetmay yurishdan ko'ra boshlarini shu dargohdan olib ketishni afzal ko'ribdilar.

Yarim kechada Mahliyo, Muhabbat va Iqbol bog'dan chiqib, sekinsta otxonaga kirishibdi. Qarasalar, otboqar, poyloqchilar uxlab qolibdi. Uchala qiz yigitlar libosini kiyibdilar, yonlariga qilich,sovut-qalqon olishib, boshlariga qunduz telpak kiyishib, sochlarni bostirib, etik, shimplarni tarang tortib, bedov otlarga minishib, yigit suratida uzoq safarga ketibdilar.

Qizlarning saroydan chiqib ketganini hech kim sezmay qolibdi.

Qizlar tong otib, quyosh chiqqungacha ancha yo'l bosib, notanish o'ikalarga borib yetibdilar. Ammo to'xtamasdan hamon yo'lda davom etibdilar.

Ertalab podshoh uyg'onib haramga kiribdi. So'ngra qizlari maskaniga boribdi. Qarasa, hech kim yo'q. Podshoh darg'azab bo'lib, saroy posbonlaridan qirqtasini o'limga buyuribdi. Mamlakatning barcha xonbeklariga noma yozib, qizlarini izlab topishni buyuribdi va topgan kishiga bo'yи barobar zar to'kib, podshohlikning yarmini berishga va'da qilibdi, ammo qizlardan darak topolmabdi.

Endi ikki kalima so'zni qizlardan eshitining:

Uch qiz yo'l yursa ham mo'l yurib, necha shahar, daryo, sahrolar oshib, nihoyat bir tog'ning kanorasiga yetib boribdilar. Tog' kanorasiga borganda yo'l uch tomonga ketgan bo'lib, o'rtaga o'rnatilgan bir toshga: „O'ng tomonga yoursang, borsa kelmas, o'rtta yo'lga yoursang, borsa dargumon, chap tomonga yoursang, borsa kelar“, deb yozib qo'yilgan ekan. Shu joyga kelganda qizlar toshdag'i xatni o'qibdilar va o'zaro maslahat qilibdilar. Shu vaqt Iqbol turib opalariga:

— Men borsa kelmas, degan tomonga boraman. Baxt-iqbolimiz ochilsa, albatta, diydor ko'risharmiz. Ammo har kimning erki o'zida. O'z ixtiyoril bilan sevganiga turmushga chiqsin, — debdi. Muhabbat esa:

— Mayli men „Borsa dargumon“ga boraman, opamiz Mahliyo esa, „Borsa kelar“ga borsin, — debdi. Bunga uch opa-singil rozi bo‘libdilar. O‘sha kuni tog‘ kanorasiga kirishib, yotishibdi. Ertasiga tong otganda yo‘lga ravona bo‘libdilar. Mahliyo „Borsa kelar“ga, Muhabbat „Borsa dargumon“ga, Iqbol esa, „Borsa kelmas“ degan yo‘lga ravona bo‘libdi.

Iqbol yo‘l yursa ham mo‘l yurib, cho‘l-u biyobonlar oshib, necha mashaqqat-kulfatlarni boshdan kechirib, kunlarning birida qorong‘i tushganda baland tog‘ etagidagi o‘rmonzorga yetib boribdi. Bir pana joyni topib uyquga ketibdi.

Erta tong otishi bilan Iqbol o‘rnidan turib atrofga qarasa, baland tog‘lar, qalin o‘rmonzorlar, ko‘m-ko‘k dengizdan boshqa hech narsa ko‘ziga ko‘rinmabdi, hatto qaysi yo‘ldan kelganini ham bilmabdi. Bir vaqt uzoqdan bir narsaning tebranib o‘zi tomonga kelayotganini ko‘ribdi. Shu vaqt opalarining o‘zaro qilgan va’dalarini yodiga olib, „Nima bo‘lsang ham sen birinchi uchrading, sen meniki, men seniki“ deb, kelayotgan narsaga qarab turaveribdi.

Bir vaqt haligi narsa Iqbol tomonga qarab kela boshlabdi. Qarasa, bir ayiq ekan. Iqbol salom berib ayiq huzuriga boribdi va o‘ziga hamsoyalikka qabul qilishini so‘rabdi.

Ayiq Iqbolni uyiga boshlab olib boribdi. Qiz ayiq bilan birga turmush kechira boshlabdi. Ayiq kechalari ovga chiqib, yon qo‘sni qishloqlardan mol-matolar, sigir-ko‘ylar o‘g‘irlab kelib, shu bilan bir necha yillar kun kechirbdilar. Ayiq o‘z yerto‘lasini zebi-ziyatlarga to‘ldirgan, qimmatli boyliklar to‘plagan ekan. Iqbol bu buyumlarning qaysi yurtdan, qanday oilani qaqshatib keltirilganiga achinar ekan. Ammo ayiqqa bu to‘g‘rida so‘z ochishga botina olmas ekan. Kundan-kun, oydan-oy, yildan-yil o‘tib, Ayiq bilan Iqbol o‘g‘illik bo‘lishibdi.

Tug‘ilgan bolaning belidan yuqori qismi odam, pastki qismi junli — ayiqsimon ekan. Bola kunda bir o‘sar ekan. Bolaning otasi ayiq esa, bu holni ko‘rib, bolaga o‘zini ko‘rsatmas, har kuni tong otishi bilan ona-bolani g‘orda qoldirib tepasidan tegirmon tosh bilan bekitib ketar ekan. Iqbol o‘z bolasining zerikmasligi uchun toshlar ko‘tarish, irg‘itish, qilich chopish, ot minish, kurash kabi o‘yinlarni o‘rgata boshlabdi.

Nihoyat o‘n to‘rt yoshta yetganda bola onasi Iqboldan:

— Mening otam bormi? — deb so‘rabdi. Onasi:

— Otang bor, biroq u odam qiyofasida emas, kechasi yurt talaydi, kunduzi o‘rmonda yotadi, — debdi. Bola bunga g‘azablanib, otasining oldiga bormoqchi bo‘lganda, onasi:

— G'or og'zida tegirmon tosh bor, uni ko'tarib ocha olmaysan, — debdi. Bola tosh ko'tarish ishiga mohir bo'lganidan, toshni bir hamla bilan ko'tarib g'or og'zidan yuz qadam joyga uloqtirib tashlabdi-da, o'rmon tomonga yura boshlabdi. O'rmonda yotgan ayiq bu holni ko'rib, g'azablanibdi va bolaga hamla qila boshlabdi. Shu vaqtda kurash va chaqqonlikka mohir bo'lgan bola ayiqni tanimay, unga nisbatan xirs qilib, kurashda ayiqni yengibdi, natijada ayiqni tosh bilan urib o'ldiribdi. Ammo o'rmonni ko'p izlab otasini topa olmabdi. Yurib-yurib kun kech bo'lganda onasi oldiga kelib, qandaydir bir hayvon bilan olishib, uni o'ldirgani, otasini izlab topa olmaganini aytibdi.

Bundan xabardor bo'lgan ona bolasi bilan o'rmonga boribdi. O'lgan hayvon otasi ekanini bolaga bildiribdi. Shundan keyin barcha voqeadan Iqbol bolani xabardor qilib, o'z sarguzashtini so'zlab beribdi.

— Bolam, men Kan'on viloyati podshohining qizi edim. Mening Mahliyo, Muhabbat nomli opalarim bor edi. Otamiz zolim, o'z erkimizga qo'yunganidan, ota dargohidan chiqib, yigit libosini kiyib, sovut-qalqon taqib, bedov otga minib, borsa kelmasga g'ozlanib, shu joylarga kelganman.

Sening otang — shu ayiq bu tomonlarga kimki kelsa o'ldirgan, mol-mulkini talab, nom-nishonini o'chirgan. Shuning uchun bu yerlarni, „Borsa kelmas“ deb atagan ekanlar. Opalarim Mahliyo bilan Muhabbatlar boshqa yo'ldan — „Borsa kelar“, „Borsa dargumon“ kabi joylarga ketganlar, — debdi.

Shundan so'ng ona-bola Kan'onga qarab yo'l olibdilar. Yo'l yursa ham mo'l yurib, Kan'on viloyatiga yetib boribdilar.

Ona-bola Kan'on viloyatidagi musofirxonaga tushibdilar va o'zlarining Kan'on shohinikiga mehmon bo'lish uchun kelayotganlarini so'zlabdilar. Shunda bir donishmand qo'shchi ho'kizlarini ko'lankaga bog'lab turgan ekan, musofirxonaga kelib tushgan kimsaning ayol ekanligi, oldidagi navqiron yigitcha uning o'g'li ekanligini payqab, bundan bir necha yillar ilgari podshohning uch qizi g'oyib bo'lGANI, podshoh ularni topgan odamga bo'yi teng zar to'kib, shohlikning yarmini bermoqchi bo'lganini xotirlab, podshohga bu xabarni yet-kazibdi.

Ammo podshoh bunga ishonmay, bu qo'shchi yolg'on so'zlab, podshohdan suyunchi olaman degan bo'lsa kerak, deb darhol uni zindonga tashlatibdi.

Podshohning bir dono vaziri bor ekan. Bu qo'shchi yigit yolg'on gapirmasa kerak, deb bir amallab musofirxonaga borib, haqiqatan podshohning kichik qizi Iqbolning o'z o'g'li bilan ota yurtiga kelganini

bilibdi. Saroya kelib shohga bu voqeani aytibdi. Podshoh sevinganidan butun mamlakatga xabar qilibdi. Necha xil izzat-ikromlar bilan qizini podshoh huzuriga olib kelibdilar. Podshohning hamma qarindoshlari, xon-beklari, amir-amaldorlari qozikalon shariat peshvolari yig'ilishibdi. Bu sevinch sharafiga katta bazmlar o'tkazishibdi: Iqbolning o'g'liga „Xolpolvon“ deb nom qo'yibdilar. Iqbol o'z o'g'li bilan shoh saroyida bir go'shada hayot kechira boshlabdi. Ammo Mahliyo va Muhabbatlardan darak topilmabdi. Podshoh aytgan va'dasini vazirga berishga ko'zi qiymay: „Qo'shchi yigitning gapi rost chiqdi, shuning uchun uning bu xabari evaziga zar va podshohlikning yarmini berishdan ham a'loroq, uni zindondan bo'shatishga ijozat beraman“, debdi. Yigitni o'z huzuriga chaqirib, bundan keyin birovlardan eshitgan gap uchun podshohdan in'om olaman, deb yolg'on gapirmagan, seni o'ldirmoqchi edim, biroq rahmim kelib, mening haqimga duo qilar deb, seni zindondan bo'shatdim, debdi. Yigit „qulluq“ qilib o'z yurtiga jo'nab ketibdi.

Podshoh uch qizidan biriga ega bo'lganiga shukrlar qilib, Xolpolvonni tarbiyalay boshlabdi. Xol polvon kundan-kunga, oydan-oyga yetilib, katta bo'lib, ko'cha-ko'yga chiqib, o'z tengqurlari bilan o'ynab yuribdi. Kunlarning birida Xolpolvon ko'chaga chiqsa, bir necha yosh yigitlar oshiq o'ynayotganini ko'rib, yuguranicha Iqbol oldiga kirib:

— Menga ham oshiq yasab berasan, — debdi. Onasi unga har biri bir botmondan keladigan to'rtta cho'yan oshiq yasab beribdi. Xolpolvon oshiqlarini ko'chaga olib chiqib o'ynaganida, oshiq bir necha yigitlarga tegib ketib ko'plarni mayib qilibdi. Orada katta janjallar chiqibdi, Xolpolvonga hech kimning kuchi yetmabdi.

Ota-onalar podshohga shikoyat qila boshlabdilar. Podshoh esa, saroy a'yonlarini yig'ib, bu to'g'rida kengash o'tkazibdi. Donishmandlardan biri turib so'z boshlabdi:

— Ey shahanshoi olam, dunyoda hech kimsa o'z nasl-nasabini o'ldirgan emas. Kimsan Kan'on viloyatinining podshosi arzimagan gunoh uchun nevarasini o'ldiribdi, degan gap tarqalsa, yaxshi bo'lmaydi. Undan ko'ra, bolaning qonini to'kmasdan, uni uzoq safarlarga, borsa kelmas joylarga yuborish kerak. U o'sha tomonlarda nomsiz-nishonsiz yo'q bo'lib ketsin, — debdi.

Podshoh boshqalardan ham maslahat so'rabdi. Shu vaqtida majlisda o'tirgan kishilardan biri o'rnidan turib, podshohga qulluq qilib, so'z boshlabdi:

— Yaxshisi, Xolpolvonni devlar mamlakatiga yuborish kerak, uni devlar halok qilsin, onasi o'zini kasallikka solib yotsin. Bola undan hol-

ahvol so'raydi. Shunda onasi, kasali qattiqligini, devlar mamlakatida o'sadigan hayot daraxtining ildizi va yaprog'ini qaynatib ichmasa, odam bo'lmasligini aysin, debdi. Shundan keyin bola u hayot daraxtining ildizini izlashga ketadi, qaytib kelmaydi. Shundagina mahalla-ko'y dod-faryoddan, podshohimiz esa arzdod tinglashdan qutuladi.

Bu maslahat podshohga ma'qul tushibdi. Bir vaqt bola ko'chadan kelib, onasining qattiq kasal bo'lib yotganini ko'ribdi. Bola kasallik sababini so'raganda, devlar mamlakatidagi hayot daraxtining ildiz va yaproqlarini qaynatib ichsa, tuzalishini bayon qilibdi. Shu kundan boshlab Xolpolvon o'sha daraxtning ildiz va yaproqlarini keltirish uchun boshiga temir dubulg'a, egnigasovut, oyog'iga o'ttiz botmon po'stakdan cho'qay¹ tikib, qo'liga qalqon olib, devlar mamlakatiga ravona bo'libdi.

Oradan ko'p o'tmay, Kan'on shohining nabirasi Xolpolvon devlar mamlakatiga yurish qilgan mish, degan gaplar tarqalib ketibdi.

Bu dovrugni eshitgan ne-ne pahlavonlar o'zlarini chog'lab, bellari-ni bog'lab, kurashga hozirlanib, Ayiqpolvonni (Xolpolvonni) qidiri-shib, yura beribdilar...

Ayiqpolvon yo'l yursa ham mo'l yurib, bir sahroga chiqibdi. Yo'lda bir navqiron yigitning ikki qo'lida ikkita tegirmon toshni ko'tarib, uni olmadek osmonga otib o'ynab turganini ko'ribdi. Bola unga yaqinlashib salom beribdi va undan bu tegirmon toshlarni olmadek o'ynab mashq qilish sababini so'rabdi. Tosh o'ynamoqda davom etayotgan pahlavon:

— Eshitishimga qaraganda, Kan'on viloyatidan bir Ayiqpolvon degan chiqibdi. U juda zo'r pahlavon emish. O'sha bilan kurashish uchun kuchimni sinagani mana shu toshlarni o'ynab mashq qilayotirman. Juda katta bo'lsa, bir tegirmon toshining og'irligicha bo'lar-da, — debdi. Shunda bola:

— Ey, pahlavon yigit! Men o'sha Kan'on viloyatidan kelayotirman. O'sha Ayiqpolvonning qo'shnisi bo'lamon. Har zamon kurashga tushganimizda goh u meni, goh men uni yiqitar edim. Agar sen meni yiqitsang, uni ham yiqitgan bo'lasan, — debdi.

Shundan so'ng har ikkisi ochiq maydonda kurashga tushibdilar, Ayiqpolvon tosh o'ynab yurgan pahlavonni ko'tarib turib yerga bir urganda, u tizzasigacha yerga botib ketibdi. Shunda:

¹ Cho'qay — uchi yuqoriga qayrilgan qadimiy oyoq kiyimi, ba'zi joylarda mukki deb ham yuritiladi.

— O'sha sen aytgan Ayiqpolvon men bo'laman, — debdi. Toshchi polvon unga qoyil qolibdi va ikkovi aka-uka bo'lib yo'lga ravona bo'libdilar.

Bular yo'l yursa ham mo'l yurib, bir tog' oralig'iga yetib boribdilar. Qarasalar, bir pahlavon yo'llarini to'sib, bir tog'ni ikkinchi bir tog' o'rniga irg'itib, ikkinchi tog'ni esa ko'tarib, irg'itib, o'ynab turgan ekan. Bu ahvol sababini so'raganlarida, haligi Tog'chi polvon:

— Kan'on viloyatida bir Ayiqpolvon degan chiqibdi. O'sha bilan kurashish uchun kuchimni sinamoqdamon, — debdi. Shunda Ayiqpolvon:

— Bo'lmasa men bilan kurash tush, chunki yoshlikda Ayiqpolvonning necha kurashlarida bo'lganman. Goh u meni, goh men uni yiqitar edim. Agar meni yengsang, albatta, Ayiqpolvonni ham yengasan, — debdi.

Ular kurash tushibdilar, Ayiqpolvon Tog'chi polvonni ko'tarib turib yerga bir urib, ko'kragigacha yerga botirib yuboribdi va o'zini tanitibdi.

Uchala polvon do'st bo'lishib, yana uzoq yo'lga jo'nabdilar.

Tun qorong'isida bir qishloqqa yetib boribdilar, shu qishloqda tunamoqchi bo'lishibdi. Bir cholga duch kelishib, undan biror kecha yotib ketish uchun joy so'raganlarida, haligi chol:

— Bolalarim, men sizlarga jonim bilan joy beraman. Biroq bu joylarda kunduzi dev, kechasi esa o'g'rilar tinchlik bermaydi. Shuning uchun dalada qo'sh haydasak ham hech tovush chiqarmaymiz, qorong'i tushishi bilan uylarimizga kirib, navbatchilik bilan tong ottiramiz. Shuning uchun sizlarga ham joy to'g'risida aniq javob bera olmayman. Agar tavakkal desalaring, mayli, — debdi.

Bunga yigitlar rozi bo'libdilar. Ayiqpolvon cholga shu qishloqni xavf-xatardan saqlab, so'ngra yo'lga chiqishini bildiribdi. Cholning uyida uch kun tunabdilar. Kunduz kunlari ovga chiqibdilar. Kunlardan bir kuni chol bu uch bahodir yigitdan qanday maqsad bilan, qayerdan kelayotganlarini so'rabdi. Ayiqpolvon devlar mamlakatiga hayot daraxtining ildiz va yaproqlaridan olib kelishga ketayotganini aytibdi. Shunda chol:

— Sizlar bormoqchi bo'lgan manzil ko'p mashaqqatli yo'ldir. U yerga faqat devlarni minib borish kerak. O'zlarining qirq kunlik obi-ovqat g'amlashingiz shart. Bizning joylarni vayron qilayotgan devlar ham o'sha mamlakatdandir, — debdi. Yigitlar cholning uyida uch kun tunagan bo'lsa ham, hech qanday dushmanni uchratmabdilar. Shu kunlarda dev va o'g'rilar yon qo'shni qishloqlarni xonavayron qilganligi haqidagi xabar tarqalibdi.

Ayiqpolvon choldan bu xabarni eshitib, obi-ovqat g'amlash maqsadida dalaga chiqib ketibdi. Ertalab uchovlon ovga chiqibdilar. Ko'p ilvasinlar ovlabdilar. Nihoyat qorinlari ochganda bir ko'prik oldiga borib yetibdilar. Qarasalar, bir tup chinor daraxti o'sgan, taglari salqin, supalar ko'tarilgan, o'choqlar qazilgan, qozonlar to'ntarilgan joy. Dala tuzdan o'tin yig'ishib, ov-o'ljalarini qo'yishib, Toshchi polvonni oshpaz qilib qoldirib, Tog'chi polvon bilan Ayiqpolvonlar ovga ketishibdi. Toshchi polvon sho'rvani pishirib turgan paytida, ko'priknинг tagidan bo'yir qarich, soqoli qirq qarich bir narsa „qiy-qiy-qiy“ deb chiqib kelibdi-da, soqolining bir mo'yil bilan haligi Toshchi polvonning qo'l-oyog'ini mahkam bog'lab, qaynab turgan sho'rvani ichib, suyaklarini purkib ketibdi.

Ayiqpolvon bilan Tog'chi polvon ovdan ko'p ilvasinlar ushlab kelsa, qozonda sho'rva yo'q, Toshchi polvon qo'l-oyog'i bog'langan holda yetibdi. Toshchi polvon voqeani so'zlab beribdi. Bu gal oshpazlikka Tog'chi polvonni qoldirib, Ayiqpolvon bilan Toshchi polvon ovga ketibdilar. Bu safar ham ilgarigidek hol ro'y beribdi. Tog'chi polvonning qo'l-oyog'ini bog'lab, sho'rvani boyagi maxluq ichib ketibdi. Ammo unga Tog'chi polvonning kuchi yetmabdi. Nihoyat, uchinchi kuni navbat Ayiqpolvonga kelibdi.

Ayiqpolvon ilvasinlarni tozalab, sho'rvaga solib pishirib, tura beribdi. Bir vaqt qarasa, ko'prik ostidan bo'yir qarich, soqoli qirq qarich bir maxluq chiqib, to'g'ri Ayiqpolvonning oldiga kelib:

— Yigit, sho'rvangiz pishdimi? — deb so'rabdi.

— Ha, pishdi, — deb Ayiqpolvon bir kosaga sho'rva quyib beribdi. Sho'rvani haligi maxluq bir ho'plabdi. Soqolidan yulishga harakat qilayotganini sezib qolgan Ayiqpolvon bir tarsaki bilan uni o'ldiribdi. Shu vaqt ovdan kelayotgan Toshchi polvon bilan Tog'chi polvon o'zarso'zlashib, u maxluq Ayiqpolvonni ham bog'lab ketadi, Ayiqpolvonning ham kuchi yetmaydi, agar bog'lab ketsa, Ayiqpolvonni o'ldiramiz, unga qaramlikdan qutulamiz, — degan maslahat bilan kelishib qarashsa, sho'rva pishgan, Ayiqpolvon kulib o'tirgan emish.

Haligi maxluq esa qozon boshida o'lib yotgan emish. Shundan so'ng uchovlari sho'rvani ichibdilar, qorinlarini to'ydiribdilar, keyin ovga chiqib ketibdilar.

Yo'lda bir chohga uchrabdilar. Bu choh nihoyatda chuqur, ammo tagidan jaranglagan, xo'rozlar qichqirgan ovoz eshitilibdi. Bu chohning sirini bilish uchun uning ichiga tushmoqchi bo'libdilar.

Turli o'simlik va daraxt qobiqlaridan arqon eshib, eng avval Toshchi polvonni chohga tashlabdilar. Ammo u chohning yarmiga yetmasdan, issiqlik haroratiga chiday olmasdan dodlay boshlabdi. Uni chohdan tortib

olibdilar. Undan so'ng Tog'chi polvonni tashlabdilar, u ham chohning ikkinchi qismiga borganda issiqlik haroratiga chiday olmay dodlay boshlabdi. Uni ham chohdan tortib olishibdi. Navbat Ayiqpolvonga kelganda, u:

— Men qancha dod-faryod etsam-da, chohning tubiga yetmagunimcha, bu yoqqa tortib olmanglar, — debdi.

Shundan keyin Ayiqpolvonni chohga tushiribdilar. Chohning issiqlik harorati qancha ko'p bo'lmasin, Ayiqpolvon bardosh beribdi. Nihoyat chohning tagiga yetibdi.

Ayiqpolvon chohning tagiga tushib qarasa, quyosh shu'la sochib turgan bir mamlakatga borib qolibdi. Yigit sayohat qilib yurib bir joyga borsa, bir bino ichida go'zallar go'zali bo'lgan bir qiz oltin sandiqqa suyangan holda yig'lab o'tirgan emish. Yigit uni ko'ribdi-yu, oshiq bo'lib qolibdi. Qizdan bu mamlakatning otini va nima uchun bu yerlarda yolg'iz o'tirganini so'raganda, u o'zining bir podshoh qizi bo'lganini, bu yerga sehr bilan bir dev olib qochib kelganini, bu mamlakat esa, devlar makoni ekanini so'zlabdi.

Yigit qizni yorug' dunyoga chiqarib, so'ngra u bilan turmush qurish orzusini so'zlaganda, qiz:

— Bu yerlardan odamzod qochib ketolmaydi.— debdi.

Yigit u qizni oltin sandiqqa solibdi, g'or og'ziga kelib sandiqni arqonga bog'lab, sheriklariga ishora qilibdi. Sheriklari sandiqni chohdan tortib olibdilar-u, uning ketidan chiqayotgan Ayiqpolvon osilgan arqonni uzib yuboribdilar.

Ayiqpolvon yer yuziga qaytib chiqish ilojini topolmabdi. Yer ostidagi mamlakatni keza boshlabdi. U yerda turli-tuman narsalarni ko'rsa ham, insonni uchratmabdi. Kunlardan bir kun g'amgin bo'lib o'tirgan paytda bir chol uchrab:

— Ha bo'tam, nimaga g'amgin bo'lib bu yerlarda adashib yuribsan? — debdi. Ayiqpolvon o'zining boshidan o'tgan voqealarini cholga so'zlab beribdi. Bunga rahmi kelgan chol:

— Bu yerda yana qirq kun tursang, devlarga yem bo'lasan. Chunki bu joylar devlar mamlakati. Devlar uyquga ketgan. Yana qirq kunda uyg'onadilar. Mana bu baland tog' tepasiga chiqib qarasang, bir tup chinor ko'rindi. U chinorga semurg' uya solgan. Har yili ikkita bola ochadi. Bolasini bir ajdar yeb ketadi. Yana yigirma bir kunda ajdar chinorga yopishadi. Uni o'ldirsang, ehtimol, bolalarini o'limdan saqlaganining evaziga semurg' sen izlagan hayot daraxtini topib berar, — deb ko'zdan g'oyib bo'libdi. Yigit chol ko'rsatgan tomonga boribdi. Yigirma bir kun poylab, nihoyat, chinorga ajdar yopishgan paytida kamonidan o'q

uzib, uni yigitibdi, so'ngra qilichi bilan chopib tashlabdi. Bu ahvoldan shodlangan qush bolalari g'azab bilan uchib kelgan onasiga, odam bolasining qilgan yaxshiligini so'zlabdi. Shunda semurg' ham yigitga yaxshilik qilmoqchi bo'libdi. Ayiqpolvon:

— Meni yer yuziga chiqarib, hayot daraxti qayerda ekanligini ko'rsatib qo'y, — debdi.

Semurg' yigitni qanolatlari o'rtasiga mindirib, parvoz qilibdi. Uzoq uchib borib bir manzilga yetibdi, bir tog' ustiga tushib:

— Endi ko'zingni och, yer yuziga chiqding. Sen istagan hayot daraxti yer yuzida. Shu tog'ning kun chiqishiga qarab yursang, boshi ko'klarga yetgundai bir daraxt bor. Shu daraxt atrofida odamlar dehqonchilik qiladi. O'sha dehqonlardan so'rasang, murodingga yetasan. Mening boshqa so'zim qolmadi, — deb uchib ketibdi.

Yigit tog'ning kun chiqish tomonidagi bir joyga borib qarasa, bir dehqon qo'sh haydamoqda ekan. Yigit dehqonga salom berib „Hormang, ota“, deganda u:

— Bolam, sekin tovush chiqar, bu yerlar juda xatarli. Biror sharpa eshitilguday bo'lsa, devlar chiqib, hammamizni ham yeb ketadi, — debdi. Yigit:

— Ota, men ochman, ovqat topib bering, men qo'shingizni haydar turay, — debdi. Dehqon ovqat keltirishga ketibdi. Yigit baland ovoz bilan „Xo'sh, xo'sh!“ — deb ho'kizlarni haydayotganda ikki dev yugurib kelib, yigitga hujum qila boshlabdi. Yigit epchillik bilan ikki devning quloqlaridan mahkam ushlab, ho'kizlar o'mniga omochga qo'shib, dehqonning yerlarini haydar tamomlab, bo'sh yotgan qo'riq, adir va qirlarni hayday boshlabdi. Dehqon bu ishni ko'rib, sevinibdi. Yigit, devlarning burnidan zanjirband qilib, bir daraxtga bog'lab, biroz ovqatlanibdi-da, dehqonga:

— Mana endi bemalol ekin eka berasizlar! — debdi. Dehqon sevinganidan yigitni nima bilan xursand qilishni bilmay qolibdi.

Shunda yigit:

— Ota, menga hayot daraxtini ko'rsating, uning ildiz va yaproqlaridan olay, tezroq olib borib, onamning kasalini davolay, — debdi.

Shunda dehqon:

— Bolam, ana shu ko'rinish turgan ulkan daraxt hayot daraxtidir. Uning soyasida doim devlar yotganidan hozirgacha hech kim undan bahramand bo'lomagan. Mana endi sen devlarni bandga solding, bizni ham xavf-xatardan qutqarding, biroq uni uzoq yo'lga ko'tarib bora olarmikinsan? — debdi. Shunda yigit daraxtni ildiz-pildizi bilan devlarga ortib, ustiga o'zi o'tirib, ona yurtiga ravona bo'libdi.

Bir necha manzil yo'l yurib, bir joyga kelsa, ikki kishi o'rtaga bir narsani qo'yib, o'zaro mushtlashmoqda ekan. Ular tomonga yaqin borsa, boyagi o'zining sheriklari Toshchi polvon bilan Tog'chi polvon mushtlashmoqda. Ular chohdan chiqarilgan oltin sandiqni talashib, bir necha kurnlardan beri urushmoqda ekanlar. Bu holni ko'rgan Ayiqpolvon vafosiz do'stlarini shu joydag'i chohga tashlab yuboribdi. Sandiqni hayot daraxti ustiga yuklab, dastlab uch kun tunagan cholning uyiga kelibdi. Unga bo'lgan voqealarni aytibdi. Chol ham endi tinch yashayotganlarini aytib, yigitga minnatdorchilik bildiribdi.

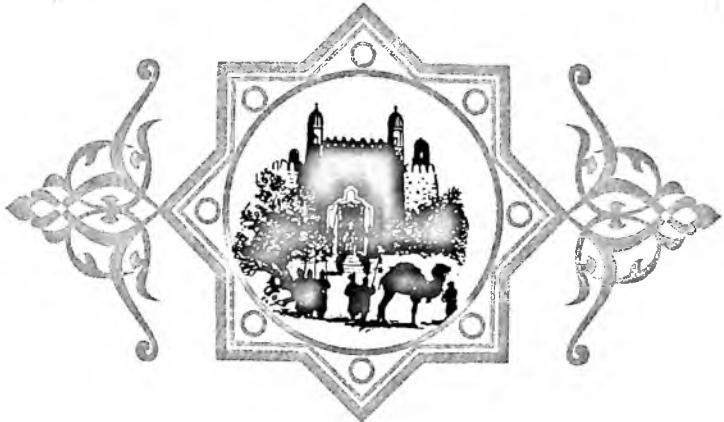
Yigit xayrashib, o'z yurtiga jo'nabdi. Ayiqpolvonning kelayotganini eshitgan saroy ahllari sarosimaga tushibdi. Necha kun, necha vaqt yo'l yurib, Ayiqpolvon Kan'on shahriga kirib kelibdi.

Tumonat odam ko'chaga chiqib qarasa, bir katta daraxtni devlarga sudratgan, tepasiga oltin sandiq ortgan Ayiqpolvon eson-omon kelayotgan emish.

Daraxt tor ko'chalardan zo'rg'a sig'ib, hamma yoqni tep-tekis qilib, Kan'on viloyati shohining saroyiga yetib kelibdi. Bola uya kirib onasi bilan ko'rishibdi. Hayot daraxtini keltirganini so'zlabdi.

Ayiqpolvon devlarni otxonalarga bog'lab tashlabdi. Bunday ahvolni ko'rgan saroy ahllari yana Ayiqpolvonni yo'qotish chorasin qidiribdilar. Ammo Ayiqpolvon bundan xabardor bo'lib, ularga qarshi kurashibdi. Orada urush boshlanibdi. Ayiqpolvon podshohning butun askarlashkarini qirib tashlabdi. Onasining iltimosi bilan Mahliyo va Muhabbat nomli xolalarini ham ne-ne mashaqqatlar bilan topib kelibdi.

Ularni o'z yurtiga keltirib turmushga chiqaribdi. Ayiqpolvon esa asir tushirib keltirgan devlarini qo'shga qo'shib, butun qishloqning yerlarini haydab, yuklarini tashib, oltin sandiqda keltirilgan malikaga uylanib, juda tinch hayot kechira boshlabdi. Butun mamlakat xalqi Ayiqpolvonni sevib qolibdi.



Hunardan unar



urungi zamonda bir podshoh bor ekan. Bir kuni u bir kambag‘alning qizini olmoqchi bo‘lib, sovchi yuboribdi. Sovchilar kelib podshohning so‘zini qizga aytishibdi. Qiz sovchilarga:

— Podshohga borib aitinglar, olmoqchi bo‘lsa, men ham roziman. Lekin podshoh bir hunar bilsagina tegaman, bilmasa o‘rgansin, — debdi.

Sovchilar podshoning oldiga kelib qizning shartini aytishibdi.

Podshoh bu gapni eshitib avval achchig‘i kelibdi, so‘ng o‘ylanib turib, qizning gapi ta’sir qilibdi: „Podsholigim hunar emas ekan-da. Xayr, hunar ham o‘rganay“ deb, o‘z o‘rniga vazirini qoldirib, hunar axtarib chiqib ketibdi. Hamma hunarlarni ko‘rib, gilamchilik ma’qul bo‘libdi. Gilam to‘qiydigan bir yaxshi ustani topib, shunga shogird tushibdi. Uch yil-u uch oy deganda gilam to‘qishni o‘rganibdi. Bir gilam to‘qib qizning uyiga yuboribdi. „Hunar o‘rgandik, shartini bajardik“, debdi. Qiz:

— Podshoh shartni bajargan bo‘lsa, men ham so‘zimda turibman, endi tegaman, — debdi.

Podshoh to'y-tomosha qilib qizni olibdi, xotinidan ko'ngli to'lib, podshohligini qilib yuraveribdi.

Kunlardan bir kun shu podshoh mamlakatidagi elning savdogarları, katta-katta boylaridan bir qancha kishi yo'q bo'libdi. Bu xabar podshohga yetibdi. Qancha amaldorlar axtarib, boylarning daragini topmabdi. Podshoh „Bularni o'zim axtarayin, shaharda bir sir borga o'xshaydi, buni bilmasam bo'lmaydi“, deb podshohlik kiyimlarini yechib, boshqa kiyimlar kiyib, odam tanimaydigan bo'lib, kechasi xalq yotgandan keyin shaharni aylanmoqchi bo'lib chiqib ketibdi. Aylanib yursa, uzoqdan bir chiroq ko'rini bdi. Podshoh to'g'ri shu chiroq ko'ringan joyga borsa, bir oshxona. Oshxonaning ichida ko'p odam ovqat yeb o'tiribdi. Eshikni ochib qarashi bilan oshxona egasining ko'zi podshohga tushibdi va:

- Nima ishingiz bor? — deb shohdan so'rabi. Podshoh:
- Qornim och, ovqat yemoqchiman, — debdi. Oshxona egasi:
- Qani ichkari kiring, to'rga o'ting, — deb podshohni ichkari uyg olib kiribdi. Podshoh to'rga o'tayotib yerto'lada tushib ketibdi.

Qarasa, ro'parasida bir odam turibdi. U odam podshohning qo'lidan tutib, ichkari uyg olib kiribdi. Uyda odam juda ko'p ekan. Podshoh qo'rqiб indamay turgan ekan. Bir kishi o'tirgan yeridan turib, qo'liga katta pichoqni ushlab „Qani, hozir navbat kimniki?“ deb to'g'ri podshohning oldiga kelib, uni so'ymoqchi bo'libdi. Birovi kelib kallasidan ushlabdi. Podshoh esidan adashib, xayoli qochibdi. So'ymoqchi bo'lganlarga:

- Sizlar kimsizlar, sizga jon kerakmi, mol kerakmi, pul kerakmi? — debdi. Ular:
- Bizga jondan boshqa bari kerak, u bo'lmasa jon kerak, hozir sening kallang kerak, — deyishibdi. Podshoh:
- Pul, mol topib bersam bo'ladimi? — debdi. Ular:
- Bo'ladi, — deyishibdi. Podshoh:
- Unday bo'lsa, bir hunar ko'rsataman, mening aytganimni qilasizlar. Men bir gilam to'qib beraman, shuni podshohga olib borsanglar ming tilla beradi, — debdi. Ular:
- Qani, hunaringni ko'raylik, — deyishibdi. Podshoh u kerak, bu kerak deb gilam to'qish uchun kerakli narsalarini aytibdi. Haligi odamlar bozorga borib podshohning aytgan narsalarini olib kelishibdi. Podshoh ipakdan bir gilam to'qib:

— Mana bu gilamni podshohga olib boringlar. Podshoh sizga ming tilla beradi, — debdi.

Haligi odamlar gilamni ko'tarib podshoh saroyiga olib borishibdi. Saroydan bir mahram chiqib, gilamni ichkariga olib kirib, kimga berishini bilmay, vazir bilan maslahatlashibdi. Bular podshohni yo'-qotib hayron bo'lib yurgan ekanlar. Gilamni podshohning xotiniga ko'rsatibdilar. Xotini o'zining eri to'qigan gilam ekanini tanib, gilam keltirgan odamlarga ming tilla berib yuborib, orqasidan odam qo'yibdi. O'g'ri tillalarni olib, suyunib to'g'ri oshxonaga kirib boribdi. Orqasidan poylab kelgan odam vazirga xabar beribdi. Vazir bir qancha askarlarini olib kelib, oshxonani o'rab, ichkariga kirib podshohni topibdi. Podshoh qo'lga tushgan odamlarning barchasini ozod qilibdi. Odam o'g'rilarning qo'lini bog'lab, askariga haydatib, saroyga kelibdi. Ularning hammasini dorga ostiribdi.



Аўмбру: Ҳамидзод
Енб сеъбу: Ҳеги Гулшабар
Зарниев 1926 ейли нр.№: 62



Kambag‘al qiz



amonlarning zamonida bir podshoh bor ekan. Uning bir o‘g‘li bor ekan. U o‘n ikki yoshga yetibdi. Shahar xalqi buning yomonligidan ko‘p zerikibdi. Podshohga xalq arz qilibdi. „Yo o‘g‘ling tursin, yo biz turaylik“.

Podshoh vazir bilan maslahat qilib o‘g‘lini mактабга beribdi. Domlasi: „Urib-so‘ksam podshoh meni o‘ldiradi“ deb, to‘rtta yong‘oq, bitta soqqa berib, bolalar bilan o‘ynatib yuribdi. Uch yil domlaning qo‘lida turibdi. Podshoh o‘g‘lini oldirib kelibdi, to‘rt yuz ulamoga: „O‘g‘limni o‘qitib ko‘ringlar. Nima kitob o‘qiydi ekan“— debdi. Ulamolardan biri:

— Domlada nima kitob o‘qidingiz, o‘g‘lim? —deb so‘rabdi.

Bola, darrov cho‘ntagidan yong‘oq, soqqani olib, ikki joyga ganak tikib „loshqanot“ deb soqqani otib yuboribdi va:

— O‘qigan sabog‘im shu, — debdi.

Podshohning achchig‘i kelib, domlasini dorga ostiribdi. Domlaning yettita bolasi yetim qolibdi. Podshoh shaharga jarchi qo‘ydiribdi. „Har kim o‘g‘limni qirq kunda mulla qilsin, qilmasa shaharning kulini ko‘kkasovuraman. Itini avaxta, mushugini qamoq qilaman“.

Shaharda bir kambag‘al, qashshoq odam bor ekan. U eshikdan yig‘lab kiribdi.

Qizi so‘rabdi:

— Nimaga yig‘laysiz, ota?

— Qizim, yosh bolasan, so‘rab nima qilasan? Podshohning o‘g‘li mulla qilinmasa, qirq kundan keyin sen bilan mening kulimiz ko‘kka sovuriladi, — debdi.

— Olib keling, men o‘qitaman, qirq kunda juda yaxshi mulla qilaman, — debdi. Otasi podshohga borib:

— Malol kelmasa, mening qizim o‘g‘lingizni o‘qitadi, — debdi.

Podshoh „Xo‘p“ deb o‘g‘lini qo‘shib beribdi. Bola kambag‘alning uyiga kelibdi, ko‘rsa, bir kichkina qiz bola ekan. Podshohvachcha diliada aytibdi: „Bir tarsaki ursam, bu qiz meni o‘qitmaydi“.

Qiz juda bilimdon ekan, o‘ylabdi: „Te“, „se“, „jum“, „he“ deb o‘qitsam, o‘n yilda ham mulla bo‘lmaydi. Bir fikr qilayin, bir oyda o‘qish-yozishni, hisob-abjadni tamom biladigan bo‘lsin“. O‘qitibdi, qiz: „alif“, debdi. O‘g‘il cho‘ntakka qo‘lini solib soqqasini olmoqchi bo‘libdi, qiz bir tarsaki uribdi. Bola umrida bunday kaltak yemagan ekan, qo‘rqaganidan, qiz „alif“ desa, „A“ debdi. Bir oyda tamom o‘qib, yozadigan bo‘lib, hisobni o‘rganibdi. Bola yomonligidan qizdan har kuni bir tarsaki yeydigan bo‘libdi.

Qirq kun tamom bo‘lgandan keyin, chol bolani yetaklab podshohga olib boribdi. Podshoh ilgarigi rasmini qilib, domlalarни yig‘ib:

— O‘g‘limni o‘qitib ko‘ringlar-chi, nimani biladi? — debdi.

Domlalar: „Qul auzuni“ o‘qigandir yoki „ammani“ o‘qigandir deb guman qilishibdi. Domlalardan biri:

— O‘g‘lim, sabog‘ingizni o‘qing, — debdi.

Bola „Shamsiya“ kitobidan saboq o‘qib beribdi. Podshoh so‘rabdi:

— O‘g‘lim qandoq bo‘libdi?

— Zehni yaxshi ekan.

Podshoh xursand bo‘lib, kambag‘alga bosh-oyoq ust-bosh, bir qancha in‘om beribdi. Shahar xalqi o‘limdan qutulibdi.

Bola bir uyga suv sepiib, bir bo‘yrani yerga solib, ko‘kragini zaxga berib, qirq kun bir burda non yemay, bir ho‘plam suv ichmay yotaveribdi. Podshoh xafa bo‘lib, jar soldiribdiki: „Har kim o‘g‘limni gapirtirsa, boshi tengi zar quyaman, bir qarqaralik qiz beraman“.

Bir kampir bor ekan, uning peshonasi burishgan, hamma bilan urishgan, og‘zida bitta tishi yo‘q. Og‘ziga bir o‘rikni solib so‘rib himm... deb borib, bolani bir xodimi qilibdiki, simobday eribdi.

— Ey... O‘g‘lim, otang podshoh, sen podshohzodasan, yeishi-ichishdan kaming yo‘q, nimaga gapirmasdan yotibsan?

Bola tilga kirib:

— Meni o‘qitib mulla qilgan otin oyimni olib bersa gapiraman, yuraman, olib bermasa, o‘gunimcha yotganim-yotgan, — debdi.

Podshoh eshitib, mudarrislariga:

— Kitob ko'ringlar-chi, otin oyini olishga yo'l bormi? — debdi.

Mudarrislar:

— Yo'q-yo'q, — debdilar...

Podshoh darg'azab bo'lib jallod chaqiribdi. Yetti jallod, murg'u salovat, „Qilichim burro, zabonim go'yo, kimning ajali yetdi? Poyqadamitingizda oftobni soyaga yetkazmay bosh kesay“, debdi. To'rt yuz ulamoning qo'lini orqasiga bog'lab, shahardan tashqariga olib chiqib-dilar. Bir mulla bor ekan, „To'rt yuz kishi o'lgandan qolgani yaxshiroq“ deb:

— Ey podshoh, men bir rivoyat ko'rdim, kattaligi Namanganning sakson gazlik ko'chasidek, o'ttiz olti nikohni boylasangiz, aslo ilinmay o'tib ketaveradi, — debdi.

Podshoh suyunib to'y ustiga to'y, karnay ustiga karnay qo'ydirib, kambag'alning qizini o'g'liga olib beribdi.

Erta bilan podshohzoda hovliga chuqur kavlatib, qizni yetaklab, qirq tola sochini bitta qilib tugib, bir xodani o'tkazib, o'ng yuziga bir tarsaki, chap yuziga bir tarsaki urib osib qo'yibdi. O'zi otga minib ovga ketibdi. Kechqurun kelib chuqurdan olib birga yotibdi. Erta bilan yana kechagi rasmni qilib ketibdi. Qirq kun shu tariqa o'tibdi. Qirq birinchi kun qiz yig'lab: men bir zaif notavon, ojiz kishiman, ey kamhimmat, shu bugun mening gunohimdan o'tsang, borib ota-onamni ko'rib kelsam, diydor ko'rishmay qoladiganga o'xshayman, — deb zor yig'labdi.

— Borgin-u tezlik bilan kel, hayallasang, o'ldirib teringga somon tiqaman, sendan boshqaga ibrat bo'lsin, eridan beijoza ko'chaga chiqmasin.

Qiz xursand bo'lib, maxsisini chala kiyib, paranjisini egri yopinib, bo'ynida dasturxon xalpillatib ikki zog'orani yeb, achasining oldiga kelibdi. Achasi, qizning rangini ko'rib:

— Ey qizim, senga nima bo'ldi, ranging somondek sarg'ayib, nozik beling qildek bukilib, o'lar holatga yetibsan?

— Menga hech narsa bo'lgani yo'q, — deb javob beribdi qiz.

— Rost ayt, qizim, rost aytmasang, o'zimni o'ldiraman, — deb qo'liga pichoq olibdi. Qiz qo'rqib:

— Ey acha, kuyoving menga qirq kundan beri shunday azob beradi. Bir tishlam non yo'q, bir ho'plam suv yo'q, ikki tarsaki vazifa bor. Kechgacha zindonga solib, kechqurun chiqarib qo'yadi, — deb oh uribdi, og'zidan bir parcha et chiqib, yerga tushibdi. Achasi ko'rsa, jigarlari ezilib ketgan ekan...

— E, qizim, g'am yema, bu ishning iloji oson, — deb achasi qizning bosh-ko'zlarini yuvib, sochini tarab, o'rib, oldiga dasturxon solibdi, noz-ne'mat guno-gun¹ hozirlab to'kibdi. Qizning qorni to'yib, g'amlari boshdan ko'tarilibdi.

— Ey acha, javob ber, ketaman, — debdi. Achasi bir qutini ochib, bir parcha qog'ozni olib, qizning qo'liga beribdi.

— Ering bir tarsaki urganda, qah-qah urib kul, yana urganda qattiqroq kul! „Men ursam, yig'lamasdan nimaga kulasan?“ desa, aytginki, „Urganingiz un oshi, so'kkaningiz so'k oshi, har nima qilsangiz ham mayli, lekin mening tepamga kundosh qilib mana shu suratdagi qizni olmasangiz bo'ldi“, deb yana qattiqroq kul, — debdi.

Qiz uyiga kelgandan keyin, achasining aytganlarini qilibdi. Podshohzoda haligi qog'ozdag'i qizni ko'rsa, bir malika-yu zebocehra, husni kamolda barkamol. Ko'rgan hamon oshiqi beqaror bo'lib, ko'kragidan bir juvoldiz hadangi parron o'tibdi.

— Ey xotin, bu surat odamzodmi yo parizodmi, buning joyi qayda?
— debdi.

— Olti oylik joyda. Eram degan mamlakat bor, podshosi odamzod, xotini parizod, shundan bo'lган bitta qiz bor, otini Oqbilak pari deydir. O'zi o'n besh yoshda, betiga yetmish qavat pardai zamburiy² tortgan, bir qavatini ochib qo'ysa, husni jamoliga o'ttiz ikki kasaba chiroq yoqmasdan ish qiladi, „Har kim meni uch marotaba gapirtirsin-u olsin, gapirtirmasa boshini kesib minora qilaman“ degan, — debdi.

Podshohzoda qirq xachir oltin yuklab, qirqa yigitni o'ziga hamroh qilib, „Bog'i Eram qaydasan?“ deb jo'nabdi. Cho'lma-cho'l, ko'lma-ko'l, biyobonma-biyobon, manzili marohil tay qilib yuribdi. Bir necha oy, bir necha kun oradan o'tibdi. Bir giyo, bir suv yo'q cho'lda yurib, bir baland tog' ko'ribdi. Tog'ning tepasiga chiqib, har tarafga qarabdi. Ko'ziga bir tarafdan bog' ko'rindibdi. Bog'ni borib ko'rsa, gullar ochilgan, bulbullar sayragan, o't o'miga sebargalar mavj urgan, lolahoyi rang-barang, oltin taxt qo'yiqlik, atlas ko'rpalar solig'lik. Tilla hovuz suv o'rniga sut bilan to'lg'azilgan. Podshohvachcha suyunib otini bog'lab, shoh supaga chiqib o'tirib, boshidan tojini olib, yoniga qo'yib, xizmatkorlariga:

¹ Guno-gun — xilma-xil.

² Pardai zamburiy — harir, yupqa parda.

— Choy qaynatinglar, uch-to'rt kun bu yerda dam olib ketamiz, — deb buyuribdi. Hali gap ado bo'lgani ham yo'q ekan, osmondan uchta haqqu kaptar uchib kelib, boyagi oltin taxtning tepasiga qo'nibdi. Bir yumalab uchta parizod qiz bo'libdi. Bir taxta qog'ozni yozib, shatranj o'ynabdi.

Bittasi tirriqlik qilibdi, ikkitasi aytibdiki:

— Tirriqlik odamzodda bo'ladi, parizodda bo'lmaydi.

Podshohzodaning achchig'i kelib:

— Tirriqlik parizodda bo'ladi, — debdi.

— Kelib o'ynang bo'lmasa o'zingiz, — debdi parizod. „Xo'p“ deb ana-mana deguncha, kampir shaftolining danagini ayirib yeguncha, xayol o'tmay, qirq xachir zarni, qirq yigitni boy berib, suvdan silliq, uch qoqqan kunjutdek bo'lib turibdi. Parizodlardan bittasi o'rnidan turib:

— Ey ota o'g'li, chiqing! Bu joy sizga munosib emas, — deb orqasiga bir tepibdi. Bir poy yirtiq kovushi ilashib, darvozadan tashqariga chiqibdi. Charvi yegan mushukday ko'zлari yiltillab, ko'p afsus yebdi. „Otam oldiga shundoq borganimdan, Oqbilak parining qo'lida o'lganim yaxshiroq“, deb o'ylabdi. Aytgan gapi og'zidan chiqib yoqasiga yopishibdi. „Oqbilak pari qaydasan?“ deb jo'nabdi.

Manzil marohillarni¹ sayr-tomosha qilib, shaharga yetibdi. Shaharning tashqarisidan ko'rsa, yettita minora ko'riniabdi, bir qo'ychivondan so'rabi.

— Bu minora qaysi boyning madrasasi?

Qo'yboqar yig'lab javob beribdi:

— Ey o'rtoq, bu madrasa emas, bir zolim podshoh bor, uning bir qizi bor. „Har kim meni uch marta gapirtirsin-u olsin“ degan. Gapirtira olmasa, boshini kesib, mana shu ko'ringan minoraga guvalaning o'miga uradi.

Podshohzoda hayron bo'lib, shaharga kirib, malikaning ravog'i tagiga boribdi. Malika qirq pog'onali ravoqda o'tirgan ekan. Malikaning xizmatkorlari podshohzodani ko'tarib, uning oldiga olib kelibdilar.

Podshohzoda malikani pardaning ichida ko'rsa, xotini aytgandan yuz chandon ziyoda ekan. Podshohzoda dovdirab, gapini yo'qotib, loyga botgan eshakday boshini solib turibdi. Oqbilak pari ishorat qilib:

„Nima deydi podshohzoda?“ debdi. Podshohzoda qimorga tikay desa hech narsa yo'q, o'zini tikibdi. Parizod qo'liga to'rtta oltin oshiqni olib,

¹ Marohillar — yo'llar.

ikkita kumush g'ishtni qo'yib, tuzasiga tashlabdi. Oshiq olchi kelibdi. Parizod hukmi jallod qilibdi. Parining o'ng qo'l vaziri bolaning husniga o'limni xayf ko'rib:

— Malikaga arz, — debdi. Bu beadabni menga bering, bir xo'rlik-zorlik bilan o'ldiray, bundan bu yoqqa siz bilan quruq jasad bo'lib hech kim qimor o'ynamasin. Podshohzodaning qo'lidan yetaklab, chiqib ketibdi. Olib chiqib ayтибди:

— Ey o'g'il, o'n gulingdan bir guling ochilmagan ekan, senga o'limni xayf ko'rib, hiyla bilan qutqarib oldim, mening eshigimda juvozxonam bor, bir yog' haydaydigan qari juvozkashim bor, uning boshini minoraga uray, seni uning o'rniga qo'yay, nima deysan?

Bola yig'lab:

— Har nima qilsangiz o'zingiz bilasiz, — deb juvozxonaga kiribdi.

Yotishi juvozxona, ichishi moshova sho'rva, haydashi uch xalta qora chigit. Uch yil yuribdi.

Kunlardan bir kuni o'choqqa tezak yoqib, moshovasini qaynatib, dutorini mashq qilib o'tirgan ekan, ko'chadan otning sharpasi ko'rinibdi. Yugurib chiqib qarasa, qirqta savdogar ketayotibdi.

— Ey savdogarlar, yo'l bo'lsin, qayerga borasizlar? — debdi.

— Ajam mamlakatiga boramiz.

— Ajam podshosiga bir xat bersam, eltib berasizlarmi?

Karvonboshi „Xo'p“ debdi. Bola qo'liga qalam-qog'oz olib yozibdi. „Otayi mehribonim, mendirman nuri chashm farzandingiz, Bog'i Eramga kelib, Oqbilak parini olaman deb, qo'nga tushib, uch yildan beri qiladigan ishim juvoz haydash. Otam siz bo'lsangiz, Ajam podshosisiz, bitta kambag'alning qizi meni shunday zulmi mehnatga soldi. Xat borgan hamon yetti pushtidan yetmish pushtigacha qamishga o'chab, qirqmasangiz sizdan ikki dunyoda rozi emasman. Qo'lim qo'ydim“ deb muhrini bosibdi.

Xatni savdogarlarga beribdi. Savdogarlar Ajamga kelib xatni podshohga berish to'g'risida maslahat qilibdilar. Savdogarlarning ichida bir kambag'ali bor ekan. „Sizlarning ikki tuyadan yukinglar bor, mening bir eshak yukim bor, undan bir boj bersam, menga nima qoladi? Xatni menga beringlar, men o'zim beray“ deb xatni qo'liga olibdi. Savdogarlar har qaysisi o'z joyiga qarab ketibdilar. Kambag'al savdogar podshohvachcha xotininining otasiga qo'shni ekan. Kelib ko'rsa, bu kambag'al qo'shnisi, qizining donishmandligi tufaylidan podshohga vazir bo'lgan ekan. Vazir uydan chiqibdi. Qarasaki, savdogar qo'shnisi kelib, ko'chada yuk tushirib turibdi.

— Hormang, karvon! Bizga nima sovg'a olib keldingiz? — debdi.

— Sizga mana shu xatni olib keldim, —deb qo'liga beribdi. Xatni olib vazir uyga kiribdi. Vazirning qizi chigin¹ tikib o'tirgan ekan.

— Dada, qo'lingizdag'i qog'oz nima? —deb so'rabdi.

— Bog'i Eramdan kelgan xat, nima ishing bor! — debdi.

Qizning yuragida o't paydo bo'libdi: „Mening erimdan bo'lsa kerak, debdi. Irg'ib o'midan turib, otasining qo'lidan chang solib, xatni tortib olib qochibdi. Otasi quvlabdi. Qiz tahoratxonaga qochib kirib, ko'ylagini yechib, otasining oldiga tashlabdi. Dadasi tashqarida qolibdi. Xatni o'qisa, ish o'zgacha, bir oh tortib, xatni yirtib ariqqa oqizibdi. Bir qog'ozga yozibdi: „Ey otayi mehribonim, mendirman nuridiyya-yu, jigarband — sening farzanding. Bog'i Eramga kelib, Oqbilak parini olib, yetti iqlimga podshoyi hafti kishvar bo'ldim. Mening dastimdan, devzod, parizod, ins-u jins, hech nima qochib qutulmaydi. Xat borgan hamono mening xotinimning yetti pushtidan, yetmish pushtigacha sarpo kiydiring, Shunday qilmasangiz, o'g'lingizdan ayrilasiz. Qo'lim qo'ydim, muhrim bosdim“. Xatni dadasing qo'liga beribdi. Vazir podshohga xatni beribdi, podshoh to'rt yuzlik lashkarning ichida baland ovoz bilan xatni o'qibdi. Xatda qanday yozgan bo'lsa, shunday qilibdi, kambag'al vazir oltinga cho'milib, eshikdan kirib kelibdi. Qizi ko'rib:

— Ey dada, muborak bo'lsin sizga bu davlat, — debdi va:

— Men qirq kun chilla o'tiraman, har kim menga osh, non bersa yo ko'zimga ko'rinsa, meni tilga olsa, o'zimni o'ldiraman, —deb uyga kirib, eshigini mahkam bekitibdi. Erining ovga minadigan otining to'rt joyidan ayilini zer-zabartang tortib, boshga suvsar telpagini, takashimini kiyib, isfaxon qilichini yoniga osib, yarim kechada otga minibdi.

Uni Urganchning o'n olti yashar yigitidan ayirib bo'lmabdi. Bir zahar qamchi otning ustixoniga botibdi. Ot chidolmay sahroga qarab, qulog'imi qalam qilib ketibdi.

Eri shatranj o'ynab yutqizgan chorborg'a borib o'tiribdi. Bir piyola choyni qo'liga olib, hanuz ichib bo'lgani yo'q ekan, ilgarigiday osmondan uchta haqqu kaptar tushib, shatranj o'ynabdi. Biri tirriqlik qilibdi, ikkin-chisi:

- Tirriqlik odamzodda bo'ladi, — debdi. Bu qizning achchig'i kelib:
- Tirriqlik parizodda bo'ladi, — debdi.
- Kelib o'ynay qoling, podshohzoda, — debdi.

¹ Chigin — munji, yangi ro'mol.

Qiz „Xo‘p“ deb, uchala parizodni, bosh qashigani tirnog‘ini ham qo‘ymay yutib olibdi. Parizod:

— Ko‘hiqofdan xazina olib kelib, sen bilan tuzukkina o‘ynayman,
— deb o‘rnidan turibdi. Qiz qo‘liga shatranjni olib:

— Uchalangga dov, — deb tashlabdi. Parizod ko‘rsaki o‘zlarini ham yutqizibdi. Parizod:

— Biz nima gunoh qildik, bizni chopasiz? — deb so‘rabdi:

— Men kasalmandman, hukamolarga tomirimni ushlatsam, „Uchta parizodning bir qoshiqdan uch qoshiq qonini ichsang, tuzalasan“ degan edi, — deb astoydil chopadigan bo‘libdi. Parilar terakning bargiday qaltirab, yig‘lab:

— Sizga qon kerak bo‘lsa, mingta parini keltirib beraylik, bizning gunohimizdan o‘ting: chunki bizni ota-onamiz Bog‘i Eram podshohining qizi Oqbilak pariga sotgan. Biz o‘lsak ota-onamizni yer yuzida qo‘ymaydi. Qabul qilmasangiz, yettinchi Ko‘hiqofda mushkul ishingiz bo‘lsa ham ko‘z yumib-ochguncha hojatingizni ravo qilamiz, — deb qo‘l bog‘lab turibdilar. Qiz dilda ko‘p xursand bo‘lib:

— Mening bir shartim bor, Oqbilak parini menga nikohlab bersangizlar gunohingizdan o‘taman, — debdi.

Parilar bir oh sardil jigardan tortib debdilar:

— U zolim, qonxo‘r, juda qattiq. O‘n sakkiz yoshga kirib ota-onasining gapini eshitmagan. Xo‘p. Biz bu xizmatni siz uchun qilamiz, ammo bizning shartimiz bor. Birinchisi: biz sizga nimaiki gap aystsak, o‘rgatsak, shuni malikaning oldida qo‘rmasdan aytasiz; ikkinchisi: bizni oldingiz, malikan ham olasiz, to‘y ustida bizni ozod qilasiz. Uning hujrasida bitta zumrad, bitta yoqut, bitta la‘li karavot bor, qaysi karavotga o‘tirsa, yonidagi karavotga o‘tirib, karavotdan gap so‘rang.

Biz har birimiz karavot tagiga kirib o‘ng gapirsak, teskarisiga oling, poyma-poy bo‘lsin, — deb bir qancha pand-nasihat qilib, gap o‘rgatib, patlaridan berib osmonga uchib ketibdilar.

Qiz otiga minib, Bog‘i Eramga yetibdi. Shaharga kirib, malikaning qarshisiga qadam qo‘yibdi. Ko‘rsa, malika betiga yetmish qavat pardayi-harir tortib o‘tiribdi. Qirq kaniz mohiro‘y, shahlo chashm, payvasta abro‘, nozik tirnoqlarini tishlab ta’zim qilib turibdi. Qiz kirdgandanoq:

— Ey, zolim qonxo‘r! Otim Oqbilak, otam podshoh deb xuni nohaq, qachongacha odamlarning qoni bilan yerni lolarang qilasan? Tez o‘rnindan turib, mening oyog‘imga yiqil! Yo‘q, desang, dami tig‘dan o‘tkazaman! Mening senga o‘xshagan yetmishta xotinim bor, men sening ovozangni eshitib, achchig‘im kelib, kiriboq egarinning qoshiga kallangni

qo'yib, tomog'ingdan qizil qon oqizaman deb, qasd qilib edim. Sening husningga rahm qildim. O'z joyimga olib borib qirq ming lashkarga choy quyadigan kosagul qilay. Kel, ey malika, bir dona qirmizak olmaday bo'lib yoqamdan tushib, lipamdan chiqib, qo'ynimdan kirib, qo'lting'imdan chiqsang, iskab, mast-u alast bo'lib murod hosil qilsam, — deb bir kulibdi.

Parizodning g'azabi shu'la urib, og'zi eski qopday ochilib, peshonalari suvi yo'q sanochday tirishib, vaziriga gapirishga ishora qilibdi. Vazir debdi:

— Ey, ahmoq, nodon! Muncha lop urasan? Hozir hukm buyursa o'lasan, tez koringni qil!

Qiz bir xanda qilib:

— Bir oshiq bo'lsa edi, parizodni qimor o'ynab yutib olar edim, — debdi.

Parizod, ilgarigi rasmini qilib, kumush g'isht, oltin oshig'ini qo'liga olib, „Tiking!“ deb ishorat qilibdi.

Qiz aytibdi:

— Balli, sendek notanti malikaga! Kelgan mehmonning pulini yutib, o'zini o'ldirasan. Men qornimga xoda bog'lab kelganman, og'zingga ko'ndalang to'silib qoladi, yutolmaysan. Oshiqni menga ber. Men keltirolmasam, sen otgin!

Parizod oshiqni beribdi. Bir xazinani tikibdi. „Gardkam“ deb keltiribdi.

Sizga yosh bersin, bizga hayot. Malika boshini qashiguncha yetmish xazinasini yutib olibdi. Parizodning achchig'i kelib, o'z sochini ushlab bir tolasini yulib olib, zumrad karavotga o'tiribdi.

Qiz:

— Ey, nodon, bir dona tukingga ming xazina beraman. Pulning achchig'i senga yomon bo'lsa, jon achchig'i ham menga yomon, — deb yonidagi karavotga o'tiribdi.

— Ey, karavot, sening otingni zumrad derlar, daryoyi Sho'rdan bo'lasan. Olti oylik yo'ldan ranj-u mashaqqt tortib kelib hayron bo'lib qoldim: biror gaping bo'lsa aytib, mendek musofirning yurak zangini ko'tarsang, — deb boyagi uch parizodning patini o'tga solibdi. Darhol uch karavotning tagiga uch pari o'zini olibdi. Malika xabardor bo'libdi.

Karavot tebranibdi. Malika dilida: „Olamda karavot ham gapi-radimi?“ deb, karavotning qimirlaganiga hayron bo'lib qolibdi. Karavot tilga kirib:

— Sizga bog' bersin, bizga hayot. Ey, mehmon yigit, xush kelibsiz, ajab dilkash ekansiz. Rahmingiz yo'q, „O'ldirdim, kuydirdim“, deysiz, necha odamlar bosh berayotir. Ko'rganimdan aytayinmi?

Qiz:

— Nimani ko'rding, nimani bilding? Asling tosh, malikaning oyog'ini ko'rding, daryoyi Sho'rda shag'al qumni ko'rding, — deb xab turibdi. Karavot:

— Aytish mendan, eshitish sendan, ma'qul qilish Oqbilakdan, — deb tilga kiribdi:

— Qadim zamonda bir duradgor bor ekan. Ovqat o'zidan, ikki tanga ishlar ekan. Pul yig'ib, haj qilishga jo'namoqchi bo'libdi. Uning bir zargar o'rtog'i bor ekan: „Birodar, men ham boraman“, debdi. Zargarning tikuvchi o'rtog'i bor ekan: „Men ham boraman“ debdi. Tikuvchining bitta mullayi qoq o'rtog'i bor ekan: „Men ham boraman“, debdi. Hammalari hajga jo'nabdilar. Yo'lida kech bo'libdi. Hammamiz uxlasak bo'ri yeb ketadi, bittamiz uxlamaylik, deb uch kishi uxlabdi. Duradgor o'tiribdi, buning ham uyqusi kelib, teshani qo'liga olib, bir tarashadan bitta but tarashlab, chiroqning tagiga qo'yibdi va uxlabdi. Zargar uyg'onib:

„Bu — birodarimning ishi, men bir ish qilay“, deb bitta tangani eritib, qosh-ko'z, tirnoq qilib, chiroqning tagiga qo'yib uxlabdi. Tikuvchi uyg'onib: „Bu — o'rtog'imning ishi“, deb bir parcha lattani qiyib, tikib, egniga solibdi. Bir qo'g'irchoq qiz bola bo'libdi. Chiroqning tagiga qo'yib uxlabdi. Mullayi qoq uyg'onibdi. „Bu — o'rtoqlarimning hunari, men bir ish qilay“, deb boshini yerga qo'yib: „O'rtoqlarimning ichida meni sharmanda qilma, shu suratga jon ato qil!“ deb ko'p yig'labdi. Bu ham yotib uxlabdi. „Turinglar, tong otdi, ketaylik“ degan bir tovush kelibdi. Hammasi boshini ko'tarib ko'rsa, bir malika, olarnda hech kishi ko'rgan emas, uning oldida Oqbilak pari, cho'l qurbaqacha ham emas.

— Donishmand bo'lsang, ajratib ber menga! Haligi qiz duradgonikimi, zargarnikimi, tikuvchinikimi, mullanikimi?

Qiz aytibdi:

— Balli, tikuvchi ko'ylak tikmasa, odam bo'larmidi? Oqbilak pari darg'azab bo'lib:

— Ey, ahmoq, yalang'och o'tirsam ham shu pariman, ko'ylak kiysam ham shu pariman, — debdi.

„Gapirdi“, deb bir dovul qoqilibdi, malikaning otasi suyunib bir xazinasini talatibdi.

Qiz yoqut karavotga o'tirib aytibdi:

— Ey yoqut karavot, sen ham biror og'iz hikoyat bo'lsa gapir, mening ko'nglim bog'-bog' ochilsin.

Karavot tilga kirib:

— Ko'rganimdanmi, eshitganimdanmi, bilganimdanmi? Zumrad karavotning gapini kavushday poyma-poy qilding, mening gapimni eshit. Parizod ma'qul qilsin, — debdi.

— Xo'sh, zamonlarning zamonida bir boy bor ekan, boy bo'lsa

ham ketida uch chaksa loyi bor ekan. Uning uch o'g'li bor ekan. Katta o'g'li: „Ey dada, menga yuz tilla pul bering, Olma-otaga borib katta-katta qo'ylardan olib kelaman“, debdi.

Dadasi suyunib pul beribdi, ko'chaga chiqib ko'rsa, o'ntacha bola bir eski po'stakni uloq qilib, o'ynab yuribdi, yigirma bir joyida teshigi bor. Boyvachcha:

— Hay, bola, po'staging necha pul, — deb so'rabdi.

Bola aytibdi:

— Yuz tilla.

— Iya, nima hunari borki, yuz tilla deysan?

— Ustiga o'tirsang, ko'zingni yumib-ochsang mashriqdan mag'ribga yetkazadi.

Boyvachcha yuz tilla berib po'stakni uyiga olib kelibdi. Dadasi ko'rib:

— Sening qilgan sovdang shumi? — deb so'kibdi. O'rtancha o'g'li:

— Jon dada, menga ham yuz tilla bering. O'zganda guruch arzon ekan, borib olib kelaman, — debdi. Bunga ham yuz tilla beribdi. Ko'chaga chiqsa, bir parcha siri yo'q oynakni bolalar yuziga qo'yib: „Mani ko'r, o'rtoq“, debdi. Boyvachcha qarasa, orqasidagi bola ko'rinadi, xushtor bo'lib:

— Oynak necha pul? — deb so'rabdi.

— Yuz tilla.

— Nima hunari bor oynakning?.

— Qo'qon, Marg'ilon, Namangan ko'rinadi, — debdi.

Haqiqatda siri yo'q oyna devor-toshni ko'rsatibdi. Yuz tilla beribdi. Uyga kelibdi. Dadasi:

— Ey, ahmoq, mening pulim harommi, siri yo'q oynani olibsan?

— deb urishibdi.

Kenja o'g'li:

— Jonim dadam, menga ham yuz tilla bering, mayda savdogarchilik qilaman, — debdi.

Boy achchig'lanib bunga ham yuz tilla beribdi. Ko'chaga chiqsa, ikkita bola, tagi yo'q bir tosning ichiga yosh bolani o'tqazib balandlikka olib chiqib, muzgarlik vaqtি ekan, muzning tepasidan qo'yib yuborsa, ajab tez ketibdi. Boyvachcha zavq qilib „Ajab yaxshi narsa ekan, o't yemaydi, yem yemaydi, yuguradi“, debdi.

— Hoy bola, tos necha pul? — debdi.

— Yuz tilla.

Yuz tilla berib tosni olib, uyiga kelibdi. Boy buni ko'rib, igna yutgan itday tirishib, ikkala qo'lini gira qilib:

— Ey, xotin, bu bolalarni kim tug'gan? — debdi.

— Men tug'ganman, — debdi xotini.

— Uch o‘g‘lingni ol, ming taloq qo‘ydim, — debdi boy. Xotin yig‘lab:

— Ey, juvonmarglar, sen uchalangni tug‘guncha it tug‘ganim yaxshi bo‘lar edi, — deb qo‘lini gira qilib, o‘g‘lining boshiga bir uribdi. O‘g‘li yig‘lab:

— Jon ona, rost aytasan, yüz tillaga shu po‘stakni olamanmi, hammasi teshik bo‘sa, — debdi.

Kenja o‘g‘il aytibdi:

— Aka, siznikiga yamoq salsa o‘choqning oldiga salsa bo‘ladi. Men nodon, tagi yo‘q tosni olibman.

O‘rtanchasi:

— Jon uka, tag salsa siznikida qo‘y xashak yeydi. Men ahmoq siri yo‘q oynakni yuz tillaga olamanmi? — deb oynakka qarabdi. Ko‘rsa, mag‘ribi zamin podshohining bir qizi bor ekan, o‘libdi. Yuvib-tarab, taxtayi tobutga solib, olam xalqi yig‘lab turibdi. O‘ylab qarasa, olti oylik yo‘lda. Po‘stakka o‘tirib, ko‘zni yumib-ochibdi. O‘zini mag‘ribi zaminda ko‘ribdi. Boyagi tegi yo‘q jomda yetti jom suvni Malikaning boshidan quyibdi, qiz aksa urib o‘rnidan turibdi. Chiroyiligi haddan tashqari. Oqbilak pari uning oldida tipratikancha ham emas. Donishmand bo‘lsang, shu qiz po‘stagi bornikimi, oynasi bornikimi, tog‘orasi bornikimi?

Qiz aytibdi:

— Balli, oynakda ko‘rmasa odam bo‘larmi edi?

Malika achchig‘lanib:

— Eh, ahmoq, men o‘lsam, bir yil menga qarasang tirilamanmi? Hamma ish jomda, — debdi. Otasi ikkinchi xazinani talatibdi. Parizod xafa bo‘lib, uchinchi karavotga o‘tiribdi.

Qiz aytibdi:

— Ey, la‘li karavot, sening ham biror og‘iz gaping bormi? Gapir, yuragimni ravshanlikka chiqarsang, parizodni olib, murod hosil qilsam.

Karavot so‘zga kirib:

— Qadim zamonda bir podshoh bor edi. U podshohning bitta to‘tisi bor edi. Qafasga solib taxtning tepasiga osib qo‘yan edi. Har kun namozga borib, uyiga kelguncha bir hovuch xandon pistani chaqib, mag‘zini to‘tiga yegizardi, to‘ti sayrardi. Sayraganda zamin-u zamon, makin-u makon mumday erir edi. To‘ti: „Tirigimni izzat qiladi, o‘lsam nima qilar ekan?“ deb o‘zini o‘likka solibdi. Podshoh kelib ko‘rsa, to‘ti o‘lib qolibdi.

— Ho, miroxo‘r, to‘tining o‘ligini qafasdan olib tomga tashla, — debdi. Hizmatchisi to‘tini tomga tashlabdi.

— Ey, podshohi olam, men o‘lganim yo‘q, tirikman, lekin qornimga yig‘lamayman, qadrimga yig‘layman, — debdi to‘ti. Podshoh o‘z ishiga pushaymon qilib:

— Qorningga nima bo'ldi, qadringga nima bo'ldi? — debdi.

To'ti aytibdi:

— Tirigim xandon pista yer ekan, o'ligim tomda yotar ekan, endi menga javob ber, Hindiston tog'iga borib, ota-onamni ko'rib kelay, qirq yildan beri ko'rganim yo'q, — debdi.

Podshoh tutib olishning ilojini qilolmay „Necha kunda kelasan?“ debdi.

— O'n olti kunda boraman, sakkiz kun turaman, o'n olti kunda kelaman, qirq kun bo'ladi, — debdi.

Podshoh noiloj javob beribdi. To'ti parvoz qilib uchib ketibdi. Ota-onasining oldiga borib, sakkiz kundan keyin „Ketaman“ debdi. Otasi:

— Ey, o'g'lim, podshohga quruq borasanmi, — deb bitta olmaning urug'ini beribdi. Tilining tagiga solib, „O'n olti kunduz don yesam, suv ichsam urug' yo'qoladi“, deb lab tashna va shkam gushna bechora to'ti podshohning taxtiga qo'nibdi. Urug'ni podshohning qo'liga beribdi, o'zi qafasiga kiribdi. Podshoh urug'ni bog'bonga beribdi. Bog'bon bog'ga kirib bir yaxshi joyga ekibdi. Ertal bilan ekib peshinda kirsa, olma bo'qoq bo'libdi. To'rt dona kichkinasi bir pudlik toshdek, yetti xil tovlanibdi, lekin olmaning tagida bir yo'g'on ilon yotibdi. Bog'bon ilonni o'ldiribdi. Shu ilonning urg'ochisi erkagini istab chiqib, o'ligini olma tagida ko'ribdi. „Bu — bog'bonning ishi, olmani yesin, bog'bon o'lsin“, deb zahar solibdi. Bog'bon namozgarda bog'ga kirib, oltin laganga to'rtta olmani solib, podshohga tortiq qilibdi. Podshoh olmani ko'rib:

— Ey, bog'bon, bu olma qaysi podshohning mamlakatida bor ekan?

— debdi. Bog'bon:

— Kamina g'ulom, halqa bago'sa, o'shal olib kelgan urug'ning olmasi shu.

Podshoh:

— Pichog'imni olib ber, bir qalam kesib yey,— degan ekan, vazir podshohning qo'lini ushlabdi:

— Podshohi olam, sultonni bokaram, bu ertapishar olmada bir hikmat bor, oldin yemasdan imtihon qiling.

Podshoh o'z otini olib chiqib unga beribdi. Ot yeb qo'yib ku'l bo'libdi. Podshohning rangi o'chib, qoni qochib, to'tiga qarab debdi:

— Ey, to'ti, qirq yil senga xandon pista berib, oqibat shumi? — deb to'tining kallasini uzib tashlabdi.

— Ey, mehmoni asl, uch kundan keyin, ko'zingni ochib, aqlingni yig'ib, qo'rmasdan gapimga javob ber? Ayb podshohdami, bog'bondami, to'tidami?

Qiz javob beribdi:

— O'sha to'ti mening ixtiyorimda bo'lsa edi, go'shtini qiyimalatar edim. To'ti bo'lmay o'lsin, shuncha yaxshilik qilsa, odam o'ldiradigan olmaning urug'ini olib keladimi?

Oqbilak pari bir qaddi kamon sachrab turib, bir qovza sochini yulib, „oh“ tortib:

— Ey, ahmoq kallavaram, shu aqling bilan meni olasanmi? Mening zamonimda o'shal to'ti bo'lsa, o'ligini oltindan tobut qilib solib, qirq yil boshimda ko'tarar edim, barqutdan kafan qilib, ko'mar edim. Hay darig', qanday qilayki taqdir senga nasib qilgan ekan. Necha ming podshohlar kelib meni deb bosh berib edi, sen tirrancha menga firib berding. To'y tadorigini ko'r!

Parining otasi bu xushxabarni eshitib:

— Uch yillik boj-xiroj olinmasin, — deb hukm qilibdi. Yurtga osh-u non tortib, parilar qoidasiday to'y qilib, shirmon kulchani qo'shaloq kulchaga topshiribdilar.

Kambag'al qiz chimildiqda siyosat bilan o'tiribdi. Xotinlarni chiqarib yuborib, parizodni ko'tarib ko'rpgaga uringdi. O'zi teskari qarab yotibdi.

Uch kungacha shu alfozda bo'libdi. Yangalar so'rabdi:

— Kuyov pochcham qaradilarmi?

— Men baxti qora, notavon bo'imasam shunga tegamanmi? U doim orqasini o'girib yotadi.

— U yoq-bu yog'ini ushlab, xodimi qiling, shoyad qarasa, — debdilar.

Kechasi qiz mast uyquda ekan. Malikaning qo'li qizning bilagiga tegib ketibdi. Qiz sapchib turib, qilichini g'ilofidan sug'urib:

— Ey, badbaxt, men boshda aytmabmi edim, sening singari yetmishta xotinim bor. Seni o'rtada yigitlarga kosagul qilaman, tort qo'lingni! — debdi.

Malika zor-zor yig'lab qolibdi.

Ertal bilan qiz: „Juvozkashlarni yig“, deb vazirga buyuribdi. Bafarmoni hayillazi ulug' so'zga urg'ochni tovba, saf-saf, guruh-guruh, pinja-pinja, firqa-firqa, tangla-tangla, oxshom-oxshom, cho'g'ga-cho'g'ga, dastadasta, yor-yor hamma bayakbor yig'ilibdi. Daryo qumining hisobini bilsa bo'ladi, juvozkashning hisobini olib bo'lmaydi. Nazar solib ko'rsa, o'zining eri yo'q.

— Yana bormi? — deb so'rabdi. Vazir:

— Yo'q, — debdi.

— Yana bitta-yarimta qolsa, keyincha eshitsam, sening avlod-ajdodingni tig'murt qilib quritaman. Bu kambag'al mehnatkashlarni qorong'i zindondan yorug'lik jahon sahnasiga chiqaraman, ozod qilaman.

Vazir fikr qilib: „Uyimdagи juvozkash podshohzodani olib kelmasam, keyincha bilsa, mening boshimga qattiq kun keladi“, deb:

— Ey podshohi olam, ijozat bering, men bir o‘zim axtaray. Bo‘lsa topib kelay, — debdi. Etagini turmaklab, boshiga bir mushtlab, non-qatiqni yeb, uyiga kelib podshohzodaga:

— Yuring, sizni majlisga olib boraman, — debdi.

Podshohzoda yig‘lab:

— Mening ahvolimga qarab bo‘lmaydi, hamma kulib masxara qiladi, bu kunimdan o‘lganim yaxshiroq, — deb nochor qadam qo‘yibdi. Podshohning o‘rdasiga kelibdi. Qiz nazar tashlab erining ahvolini ko‘rib, o‘zini erining oyog‘iga tashlashga yaqin qolibdi. Yuz hiyla bilan o‘zini to‘xtatibdi. Ichida xafa bo‘lib: „Ey, bechora, bu mashaqqatlarining nazarga olib, sening boshingga toj qo‘yib, belingga tilla kamar bog‘latib, jilovingda necha xizmatkorlar tayyorlab, Bog‘i Eram, Ajam mamlakatining, olti oylik joyning ixtiyorini sening qo‘lingda qilmasam ikki dunyoda kambag‘al, qashshoq, bechoraning qizi bo‘lmayman“, debdi.

— Ey, vazir, shu juvozkash qolsin, o‘zgalarini ozod qildim. Ot, to‘n, pul berib har qaysisini o‘z joyiga jo‘nat. Bu kambag‘al juvozkashni hammomga olib bor: hammomchiga ayt, butun dahada, ko‘cha-ko‘ylarda, yetti yashardan ag‘da, yetmish yashardan bag‘da, odam qimirlasa, dami tig‘dan o‘tkazaman. Men ham hammomga boraman. Hammomdan chiqishimga maofalik arava tayyor qilsin. Karnayni vog‘illatib, zambarakni gumburlatib, asasa-yu, dabdaba bilan olib kelasan, meni ertaga amakim ko‘radigan kun, — debdi.

Vazir buyruq qanday bo‘lsa, shunday qilibdi. Bu ishdan vazir, qiz ikkalasidan boshqa kishi xabardor bo‘lmabdi. Qiz erining orqasidan hammomga kirib boribdi. Ko‘rsa eri usti-boshini yechib qo‘yibdi. O‘zi ichkariga kiribdi. Eri hammomning o‘rtal gulsangida o‘tiribdi, oldida bir tog‘ora suv, har zamon boshini suvgaga tiqib turibdi. Boshini ko‘tarib qarasa, podshohning kuyovi tepasida turibdi. U uyalganidan bosh egibdi. Qiz qahr-zarbi bilan qilichini ko‘tarib aytibdi:

— Bu nima? Qilich kishiga do‘sit bo‘ladimi?

— Yo‘q.

— Bilasanmi, men kimman?

— Mening xo‘jamsiz, yangi kuyovsiz. Bog‘i Eram podshohining ko‘rar ko‘zi, yonar chirog‘i, nuridiydayi jigarbandi — Oqbilak parining erisiz. Sizni tanimasam ko‘zim ko‘r bo‘lsin, — debdi.

Qiz aytibdi:

— Ey, ko'r, meni tanimading! „Mening gisaburida xotinimni qamichiga o'lchab qirq!“ — deb otingga xat qilbsan. Otang: „Mening o'g'lim mana shu ahvolga tushibdi“, deb, qilgan xatingni menga ko'rsatdi. Men bu xizmatga belimni bog'lab kelib, malikani qo'limga keltirdim, olib beraman, olasanmi?

Podshohzodayi juvozkash: „Voy darig‘, mening bu ko'rgan kunim ozmi, agar „Ha“ desam, mening ustixonlarimni mayda-mayda qilib, go'shtimni qurt-u qushga xo'rak qiladi“, deb fikr qilib, qizning oyog‘iga bosh qo'yib yig‘layveribdi. Hech gap aytmabdi. Yetti marta so'rabdi. „Ha, desam o'laman“, deb o'ylab, „Yo'q“ deyay desa, Oqbilak parining ishqini firoqida ko'zlari dilnam, yuraklari purg'am, kecha-kunduz muhabbat shu'la urib, ko'ziga uyqi kelmas ekan. Shu sababdan indamay turibdi. Qizning achchig'i kelib, siyosat qilib qilichining uchi bilan tutib:

— Ey, podshohzoda, rost ayt, omon qolasan, kim bo'lasan, begona bo'lsang o'ldiraman, — debdi.

Podshohzoda bir „oh“ tortibdi, go'yo hammom yorilganday bo'libdi, hushidan ketib yetibdi. Biroz o'tgandan keyin ko'zini ochib, u:

— Ey podshohzoda, o'tiring, men arzimni qilay, xoh o'ldiring, xoh kuydiring, nima qilsangiz ixtiyor sizda. Sizga bog' bersin, bizga hayot, — debdi.

Boshdan o'tgan sarguzashtini qizga bir-bir bayon qilibdi. Qiz debdi:

— Uch kun bo'ldi, malikani oldim. Nomahramga nazar solganim yo'q. Hammomda mening ust-boshlarimni kiyasan, chiqib aravaga o'tirasan. To'g'ri ravoqqa chiqib malikaning qo'yniga kirasan. Tezlik bilan kech qolmay, shatranj o'ynab yutqizgan bog'ga borasan. Men ko'z tutib turaman. Davlatga mag'rur bo'lib qolsang, kelib boshingni kesib ketaman. Bu ishni sen bil, men bilay, o'zga kishi bilmasin, — deb, bir hamyon zari naqdina berib, boyagi juvozxonadagi usti-boshlarini olib biyobon tarafga qarab ketibdi.

So'zni podshohvachchadan eshititing:

Hammomdan chiqqan hamon oqsoqol, qorasоqollar ko'tarib, aravaga o'tqazib o'rdaga olib kelibdilar. Podshohzoda shoshilib bir pog'onaga oyoq qo'yaman deb, uch pog'onaga oyoq qo'yibdi. Ravoqqa chiqquncha shu tariqada yiqilib, qoqilib, yetti joyi qashqa bo'libdi. Malikaning yoniga chiqibdi. Malika ko'rib xursand bo'lib, ipak dastro'mol bilan erining peshona terini artibdi, podshohzodaning ishq-muhabbati jo'sh urib, qizilgulning novdasini ekkandek, malikaning nozik belidan quchoqlab olibdi.

Endi Bog'i Eramdan, podshohdan so'z eshititing:

— Ey, vazirim! Mening bir maslahatim bor, yoshimni yashadim, belimning quvvati ketdi. Ko'zimning nuri o'chdi, men o'lsam sohibi taxt bo'ladigan kishi yo'q. Qizimning eri menga o'g'il bo'ldi, men ko'rganim yo'q. Xalq: „Yetti iqlimda shunday donishmand, mard, sohibjamol yigit yo'q“, deydi. Olib kelib taxtimga o'tqazsam, xazina-yu hukumatimni bersam, nima deysizlar? — debdi podshoh.

Vazir qulluq qilib: „Yaxshi maslahat berdingiz“, debdi. Kuyovni chaqirib, boshiga toj qo'yib, muhrni qo'liga berib, Porsiston shahriga podshoh qilishibdi. Buning dastidan dev-u pari qochib qutula olmabdi.

Eri kunlardan bir kun yotib tush ko'ribdi. Uzukni hammomda ko'ribdi. Hammomda uchragan podshohzodaning qo'lida qilich: „Nimaga hayallading“ deb g'azab qilib turibdi. Cho'chib uyg'onibdi, bir „oh“ tortibdi. Malika uyg'oq ekan, so'rabi:

— Yemakdan, kiymakdan kamligingiz yo'q, bir joyga boraman desangiz dev-u parilar ko'tarib, ko'z yumib-ochguncha Yamandan-Yasanga yetkazadi, nimaga oh tortasiz? — debdi.

— Men sening otangga o'xshagan bir katta podshohning o'g'liman. Ota-onamni sog'indim, — debdi.

— O'zingiz aytib edingiz: „Senga o'xshagan yetmishta xotinim bor, deb, mabodo olib borib, xor qilsangiz men sharmanda bo'lib qolaman. Xo'p desangiz, siz kelguncha men sizning nomingizda o'tiraman, yo'q desangiz boraman. Ko'pchilikning ichida xor qilsangiz ham o'zingiz bilasiz, qilmasangiz ham o'zingiz bilasiz, — debdi malika.

Podshohzoda dam urmabdi. Bu ishga malika xafa bo'lib, otasiga yig'labdi: „Men uzoq yurib kelmasam, lashkar tortib borib, mening mozorimni topib, tuprog'imdan olasiz, diydor qiyomatga qoldi“ — deb, ilgarigi o'tgan gaplarni bayon qilibdi.

Otasi:

— Ey, qizim, podshoh degan siyosat qiladi, qo'rqma! Seni o'ldirmaydi — debdi. Bir qancha nasihat qilib, qirq ming lashkar, to'rt yuz xachir zar-u javohir bilan uch kunlik joyga kuzatib boribdi. Ilgarigi chorborg'a kelib ko'rsa, hammomdag'i „Yigit“ qo'lidagi uzugini taxtning tepasiga qo'yib o'zi ketibdi. Podshohvachcha uzukni qo'liga solganda malikaning ko'zi uzukka tushibdi.

— Mening oldimga kirganingizda, shu uzuk qo'lingizda edi, bir-ikki kundan keyin ko'rmadim. Nechuk bu uzuk taxtning tepasida paydo bo'libdi?

Podshohzoda:

— Men podshoh bo'lsam, sen parizod bo'lsang, askarlarimiz dev-u pari bo'lsa, qudratim yetmaydimi, Ajamni Bog'i Eramga yetkazsam? — deb qahrilanibdi.

Malika ichida „Bu ishning tagida bir gap bo'lsa kerak, sen ahmoqning qo'lingdan hech ish kelmaydi“, deb dam urmabdi. Podshohzoda otasiga xat yozib: „Uch kundan keyin shaharga boraman, otam menga itoat qilib, yo'limga chiqmasa, mamlakatini yer bilan yakson qilaman“ deb jo'natibdi. Ajam podshohi bu xabarni eshitib „O'g'lim keladi, menga xat kelgan edi, agar oldiga chiqmasam, yoshlik qilib har ish qilsa qiladi“, deb, uch kunlik yo'lni askar bilan to'ldirib, hammasi qilichini bo'yniga taqib turibdi:

Podshohzoda yetib kelibdi. Otasi ko'rsa, tilla taxt ustida o'tiribdi, boshida toj, belida kamar, to'rt dev taxtni ko'targan. Devlarning kifti minorday, bo'yi chinorday, og'zi-burni ko'hna qopday. Ko'rgan odamning badaniga larza kiradi.

Podshohzoda otasining o'ng qo'lidagi xatni ko'rib aytibdi.

— Ey, ota, men xat qilib edim: „Xotinimni avlodni bilan qir“, deb, shahringga kirmayman. Avval o'rдaga sakson gaz dor qil, sochi yuliq xotinimni dorga osib qo'y; men qo'limga yoy olib menga gap aytganning og'ziga bir uray, qolganini o'zing bil, hech kim bu jahonda eriga bunday zulm qilmasin!

Kambag'alning qizi: „Erim menga nima olib kelar ekan“, deb yig'inning ichida turgan ekan, podshohning xizmatkorlari qizning qo'lini bog'lab bo'yniga arqon solib sudragan vaqtida, arz qilibdi:

— Mening uch og'iz arzim bor, qabul qiling, keyin o'ldirsangiz roziman, — debdi.

Podshoh ruxsat beribdi.

Qiz baland chorpoyaga chiqib debdi:

— Umid bilan bir yostiqqa bosh qo'ydim. O'qitib mulla qildim. Aroqxo'r, bo'zaxo'r qilmadim. Bog'i Eramdan kelsalar kiyarlar deb umid bilan tikib qo'ygan bir gul do'ppim bor, beray, o'lsam armonim yo'q.

Podshoh aytibdi:

— Tashla!

Bo'xhani yechib, juvozzxonadagi telpagini tashlabdi:

— Bitta tikib qo'ygan bosma chakmonim bor, beray, o'lsam armonim yo'q, — deb uni ham tashlabdi.

Podshohzoda o‘z qo‘lini o‘zi tishlab, bir bo‘g‘inini uzib olibdi.

— Umid bilan tikib qo‘ygan bitta etigim bor, — deb chorig‘ini ham tashlabdi. Charmiga, poshnasiga ho‘kizning tezagi yopishgan ekan.

— Nima qilsang, qil! — debdi.

Podshohzoda:

— Ey, ota, men chuchvarani xom sanabman. Hukumatni kambag‘al qaynotamga bermasang, shahringga kirmayman, — debdi. Podshoh hayron bo‘lib:

— Ey, o‘g‘lim, jinnimisan, sog‘misan? — debdi.

Podshohzoda:

— Ey, xotin, o‘zing o‘sha baland shotiga chiqib, boshdan o‘tgan sarguzashtni bayon qil, — debdi.

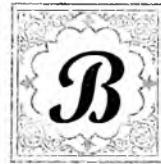
Kambag‘al qiz tilga kirib, bir-bir bayon qilibdi, to‘rt yuz lak xaloyiq eshitibdi. Oqbilak pari taxtdan tushib, qizning oyog‘iga bosh qo‘yib: „Mening gunohimni o‘tasiz. Olamda bir qiz bolaning qo‘lidan shu ish kelsa, to o‘lguncha sizga qo‘l qovushtirib xizmat qilish uchun xizmatkorlik kamarini belimga bog‘ladim“, debdi.

Yig‘ilgan xaloyiq kambag‘al qizning ishlariga qoyil bo‘libdi. Kambag‘al qiz murod-maqsadiga yetibdi.





Ernazar bilan Kimyonazar



Ir zamonda bir podshoh o'tgan ekan. U podshohning uchta o'g'li va uchta qizi bo'lgan ekan. To'ng'ich o'g'lining oti Pirnazar, o'rtancha o'g'lining oti Xo'janazar, kenja o'g'lining oti Ernazar ekan. Pirnazar bilan Xo'janazar katta xotinidan, Ernazar bilan uchta qizi kichkina xotinidan tug'ilgan ekan. Podshoh uchala o'g'li ichida kenjasini yaxshi ko'rар ekan.

Podshoh shohlik davlatida aysh-ishrat, kayf-safо ichida davr-u davron surib o'ta beribdi. Bolalarini o'qitmabdi. O'g'illari ham ota davlatida katta bo'libdi. Katta va o'rtancha o'g'li taltaygan, aysh-ishratga, qimorga berilgan ekan. Ernazar esa ancha bosiq, o'yli-fikrli ekan. Podshoh o'zining dunyodan o'tish vaqtি yaqinlashganini bilib, bolalarini huzuriga chaqirib, ularga pand-nasihatlar qilibdi. Podshoh katta o'g'li Pirnazarga:

— Falon joydagи katta bog', falon joydagи ichki-tashqili hovli-joy, mana bu ikki xum tilla senga. Mabodo men o'lib ketsam, shu narsalar mendan senga meros, — debdi. O'rtancha o'g'li Xo'janazarga aytibdi:

— Falon bog' va falon hovli-joy, mana bu ikki xum tilla mendan senga meros bo'lib qolsin, — debdi.

Podshoh Ernazarni chaqirib:

- O'g'lim, senga nima kerak? — debdi. Ernazar:
- E, otajon! Menga hech narsaning keragi yo'q. Menga Sizning sog'-salomatligingiz kerak! — debdi. Shunda podshoh aytibdi:

— Falon hovli-joy, bog', ikki xum tilla va mana bu chalabuzar pichoq senga meros bo'lib qolsin. Pichoqni akalaringga ko'rsatma! Bu pichoq tilsim pichoq bo'ladi. Buning senga ko'p foydasi tegadi, — debdi.

— Mana, sen qarab tur, deb podshoh qo'liga chalabuzarni olib, boshmaldoqi bilan bir chekkasini bosib turib:

— Kimyonazar! — debdi. Shunda chalabuzar chiq etib ochilib, podshohning oldida abjir bir yigit paydo bo'lib:

— Labbay, Nazar! — deb turibdi. Podshoh:

— Menga bir kosada qatiq keltir! — debdi. O'sha zamon bir kosa qatiq paydo bo'libdi.

Podshoh Ernazarga:

— Ko'rdingmi? Sen nimani istasang, bu chalabuzarni qo'lga olib Kimyonazarni chaqirib buyursang, aytganing hozir bo'ladi. Bu pichoqning sirini hech kimga aytmagin, — debdi. Podshoh Ernazarga yana:

— Men o'lgan kunim bir chol keladi. Unga katta singlingni olib chiqib bergin. Ikkinchu kuni bir chol keladi. Unga o'rtancha singlingni olib chiqib bergin. Uchinchi kuni tag'in bitta chol keladi. Unga kenja singlingni olib chiqib bergin! — debdi.

Oradan bir qancha kun o'tgach, podshoh o'libdi. Uning motamini qilib, mozorga olib borib ko'mishibdi. Podshoh o'lgan kuni kechqurun Ernazarning hovlisiga bitta chol kishi chaqirib kelib: „Bizning qizimizni olib chiqing!“ — debdi. Ernazar katta singlisini olib chiqib beribdi. Chol qizni olib ketibdi. Ikkinchu kuni yana bir chol kishi kelib: „Qani, bizning qizimizni olib chiqib bering!“ — debdi. Ernazar o'rtancha singlisini olib chiqib beribdi. Chol olib ketibdi. Uchinchi kuni yana bitta chol kelgan ekan, unga kenja singlisini olib chiqib beribdi.

Podshoh o'lgandan keyin Pirnazar bilan Xo'janazar buzuqchilik yo'llarida yura beribdi. Otasidan qolgan tillalarni, bog'-u rog', hovli-joylarni yutqizib, ship-shiydon bo'lib qolibdi. Ernazar bo'lsa, yomon yo'llarga yurmay, otasidan qolgan bog'ni o'z qo'li bilan parvarish qilib, ekin ekip, onasini boqib yura beribdi. Akalari och qolib, Ernazardan yordam so'rab kelsa, otasidan qolgan tillalardan beribdi. Akalari bu tillalarni ham qimorga boy beribdi. Oxiri kelib, Ernazarning qo'liga qaram bo'lib qolishibdi. Bir kuni Pirnazar Xo'janazarga:

— Ernazar shunday boy bo'lib yura beradi-yu, biz bunday faqir bo'lib, bitta nonga zor bo'lib yura beramizmi? Buni o'ldiraylik, buning narsalarini o'zimiz olaylik, — debdi.

Ikkalasi maslahatni bir qilishib, kechasi hamma uxlagan choqda, qo'llariga oybolta olib, ukasi yotgan uyg'a sekin kirayotganda, oyoqlarini mis ko'zaga urib, mis ko'za ag'anab chilopchinga¹ tegib, sharaqlab ketib, Ernazar uyg'onib ketibdi. Ernazar o'rnidan turib qarasa, ikki akasi qo'llariga oybolta olib: „Seni o'ldiramiz!“ deb turishibdi. Shunda Ernazar akalariga aytibdi:

— E, akalar! Men sizlarga nima yomonlik qildim? Nima so'rasalaring beryapman-ku! — desa, akalari:

— Baribir seni o'ldiramiz, — deyishibdi. Shunda Ernazar:

— Meni o'ldirmanglar! Mayli, otamdan qolgan hamma tillalarni, bog'ni, hovli-joylarni sizlarga berayin. O'zim boshimni olib bir taraflarga ketayin! — debdi. Shunda akalari:

— Unday bo'lsa, mayli. Sen tezda bu yerdan ketgin, — debdilar. Tong otibdi. Ernazar hamma narsalarini akalariga topshirib, boshi oqqan tomonga ketibdi.

Ernazar shu chiqqanicha keta beribdi. Bir joyga borsa, bir kal qo'y boqib yurgan ekan. U bilan ust-boshini almashtiribdi. Kal nusxasiga kirib olib keta beribdi. Yura-yura bir shaharga yetibdi. Bu shaharda aylanib yurib, bir kabobpazga shogird tushibdi. Kabobpaz go'shtlarni maydalab, zirapiyoz qilib, sixlarga sanchib bera beribdi. Ernazar sixlarni otashko'rarga terib, chap qo'lidagi yelpig'ich bilan yelpib, pishira beribdi, kabobxo'rlar yeya beribdi. Shunday qilib, kabobpazning ishi yurishib, puldor bo'lib ketibdi. Ammo kabobpaz xasis odam ekan, Ernazarni bir yil ishlatsa ham, qo'liga loaqal ikki tanga pul bermabdi.

Shu bozorga bir chol har kuni qatiq olib kelib, sotib ketib turar ekan. Ernazar cholni chaqirib, oldiga non, ikki-uch six kabobni qo'yib, „Ota, charchab kelgansiz. Bularni yeb, meni duo qiling!“ der ekan. Chol ham non-u kabobni yeb: „Iloho! Tuproq olsang oltin bo'lsin!“ deb duo qilar ekan.

Bir kun Ernazar cholga:

— Ota! O'g'lingiz bormi, yo'qmi? — debdi. Chol:

— E, bolam! Menda o'g'il nima qilsin! Agar o'g'lim bo'lsa, qarigan chog'imda shunday qilib yurarmidim! — debdi. Ernazar aytibdi:

— bo'lmasa, meni o'g'il qilib olmaysizmi?

¹ Chilopchin — yuvindi suv turadigan idish.

Chol xursand bo'lib, Ernazarni o'g'il qilib, uyiga olib ketibdi. Ernazar cholning xizmatini o'g'ildan ham ziyoda qilib, har kuni ota-bola bozorga kelib, qatiq sotib yura beribdi.

Bir kuni chol bilan Ernazar juda erta turib bozorda qatiq sotib tursalar ikki yoqdan oftob chiqib turgan emish. Ernazar hayron bo'lib, choldan:

— Ota, har kuni bir yoqdan oftob chiqar edi. Bugun ikki yoqdan kun chiqibdi. Bu qanaqa kun? — debdi. Shunda chol:

— Bu kunchiqar tomondan chiqqan oftob o'zimizning oftobimiz. Bu tomondagi kun bizning podshohimiz qizining husni, — debdi. Chol bilan Ernazar qatiqni sotib, yana uylariga qaytishibdi.

O'sha kuni kechasi chol bilan kampir qatiq uyquga kirishganda Ernazar o'rnidan turib, molxonaga kiribdi. Cho'ntagidan chalabuzarni olib:

— Kimyonazar! — debdi. Tilsim chalabuzar ochilib:

— Labbay, Nazar! — deb, abjir yigit paydo bo'libdi. Ernazar aytibdi:

— Shu molxonaning ichi ipak gilam, atlas ko'rpa, qandil chiroqlar bilan bezalgan chiroqli uyga aylansin; ichida har xil ovqatlar, sharoblar muhayyo bo'lsin! So'ngra shu shahar podshohnining go'zal qizi shu uyda hozir bo'lsin! — debdi. Oradan ko'p vaqt o'tmay, Ernazarning aytganlari muhayyo bo'lib, podshohning qizi hozir bo'libdi. Ernazar qizning oldiga kal holida kiribdi. Keyin kal ust-boshlarini, boshidagi po'stagini yechib tashlab, shahzodacha kiyimlarini kiyib, chiroqli yigit bo'libdi. Qiz bilan ikkalalari bazm qilib o'tirishibdi.

Shu paytda cholning xotini uyg'onib qolibdi. Kampir tashqariga chiqsa, og'ilning ichi yorug'. Borib qarasa, molxonaning ichi chiroqli uy bo'lib qolibdi. Ichida kal bola shahzoda kiyimlarini kiyib, podshohning qizi bilan bazm qilib o'tiribdi. Kampir bularni ko'rib: „Yo, Olloh! Bu qanday gap bo'ldi!“ deb yoqasini ushlab, hayron bo'lib qolibdi. Keyin borib cholini uyg'otib:

— Tez turing! Molxonadagi ahvolni borib ko'ring! — debdi. Chol ham bu gapga hayron bo'lib, tez o'rnidan turib, chiqib og'ilxonaga borib qarasa, og'ilxona qop-qorong'i, hech gap yo'q. Og'il o'z joyida turgan emish. Chol kampiriga:

— E, kampir! Tush ko'rib, alahlab chiqibsan, ko'zingga shunday narsalar ko'rindib! — debdi.

Ertasi kuni kechasi Ernazar yana og'ilga kiribdi. Chalabuzarni olib, Kimyonazarni chaqirib, yana kechagiday bo'lsin, deb buyuribdi. O'shanday bo'libdi. Ernazar podshohning go'zal qizi bilan bazm qilib o'tirscha, yana kampir uyg'onib chiqib qolibdi. Kampir bularning ishini

ko'rib, yana borib cholini uyg'otibdi. Chol uyg'onib turib chiqib qarasa, yana hech gap yo'q. Shunda chol kampirini:

— Sen tentak bo'lib qoldingmi? Nimaga bunday dovdiraysan! Kal o'rnida uxlab yotibdi-ku, — deb urishibdi.

Oradan bir necha kun o'tibdi. Yigit bilan qiz shu kebatada kechasi bilan tong otguncha bazm qilib chiqar ekan. Tong otay deganda qiz o'z o'rnida bo'lar ekan.

Kunlardan bir kuni Ernazar otasiga:

— Ota! Shu podshohning qizini menga xotinlikka olib bering, — debdi. Chol:

— E, bolam! Podshohning qiziga qancha boyvachcha, bekvachcha shahzodalar ham yetisha olgani yo'q. Sen bir kalvachcha bo'lsang, men bir kambag'al odam bo'lsam! Podshohning qiziga yetishish uchun sen bilan menga yo'l bo'lsin! — debdi. Shunda yigit:

— E, ota! Podshoh qizini bizdan ortiq kimga beradi? Sovchilikka bora bering! Beradi, — debdi. Chol bo'lsa:

— Hoy, bolam! Aqlingni yedingmi? O'zingdan o'zing nimalar deyapsan? — debdi. Ernazar: „Borasiz! Beradi“ deb qistay beribdi. Chol sovchilikka borishga majbur bo'libdi.

Chol borib, podshohning o'rda eshigining oldini supurib yuribdi. Darvozabonlar erta bilan cholni ko'ribdi-yu, podshohga yugurib kirib:

— Taqsiri olam! Sizga sovchi kelibdi! —deyishibdi. Podshoh so'rabdi:

— Kim ekan?

— Bilmadik. Bir mo'ysafid chol eshik oldini supurib yuribdi, — deyishibdi. Podshoh:

— Unday bo'lsa, huzurimga boshlab kiringlar? — debdi. Darvozabonlar chiqib, cholni ergashtirib, podshohning oldiga olib kirishibdi. Podshoh so'rabdi:

— Xush kelibsiz, ota! Nima ish bilan keldingiz? — debdi. Chol podshohga egilib-bukilib:

— E, shahanshohim! Meni kechiring! Men bir kambag'al odamman. Bir o'g'lim bor. Qizingizni yaxshi ko'radi. O'g'limga qizingizni bersangiz deb keldim, — debdi. Podshoh choldan bu gapni eshitib achchig'i kelib:

— Jallod! — debdi. Jallod yetib kelibdi. Podshoh:

— Bu cholning kallasini ol! — debdi. Jallod cholning kallasini olib, yoniga qo'yibdi.

Shu kuni Ernazar otasini kutibdi. Otasi kelmabdi. Ernazar tilsim chalabuzarni qo'liga olib:

— Kimyonazar! — debdi.

— Labbay, Nazar! — debdi.

— Qani chol? — debdi.

— Cholni podshoh o'ldirib qo'ydi, — debdi.

— Cholni hozir borib, tiriltirib olib kelasan! — debdi. Oradan sal o'tgandan keyin chol Ernazarning oldida paydo bo'lib qolibdi.

Ernazar choldan so'rabi:

— Nimaga kech qoldingiz? Podshoh bilan gaplashdingizmi? Nima dedi? — debdi. Chol:

— E, bolam? Podshoh bizga qizini bermaydi. Qizingizni bering desam, jallodini chaqirib, kallamni oldirdi. Yana xudo jon ato qildi, yetib keldim, — debdi.

Ernazar sahar turib cholni uyg'otibdi.

— Turing, ota! Yana sovchilikka boring! — debdi. Chol unamabdi.

Yigit qistabdi. Chol o'rnidan turib borib, yana podshohning eshigi tagini supura beribdi. Erta bilan uni yana podshohning oldiga olib kirishibdi. Chol podshohga: „Sovchilikka keldim!..“ debdi. Podshoh:

— „Sen tirilib keldingmi? Joning qattiq ekan. O'limgan ekansan!“ deb jallodini chaqirib:

— Buni to'rt bo'lak qil! — debdi. Jallod cholni o'ldirib, to'rt bo'lak qilibdi.

Ernazar qarasa, chol yana yo'q. Yana Kimyonazarni chaqirib, unga buyurib, cholni tiriltirib, olib kelibdi.

Chol shu tariqa podshohning o'rdasiga yetti kungacha sovchilikka bora berdi: podshoh cholni o'ldiraverdi, u yana tirilib kelaverdi. Qirq birinchi kuni borganida, podshohning dono vaziri aytди:

— E, podshohim! Siz cholni o'ldira berasiz. Bu tirilib kela beradi. Bunda bir hikmat bor. Shoshmang! Cholni o'ldirmang! Unga og'ir bir shart qo'yamiz. Shu shartimizni bajarsa, qizimizni beramiz. Bajarmasa, bermaymiz, deb qat'iy qilib aytamiz,— dedi. Bu gap podshohga ma'qul bo'ldi. Cholga aytishdi:

— Senga uch kun muhlat. Shu muhlatning ichida necha yuz ot, otga ortib tilla, kumush; necha ming qo'y, necha yuz tuya olib kelsang, qizimizni beramiz. Chol uyiga qaytib borib, Ernazarni ura ketibdi:

— Sen „Kal“ meni shuncha qiyナding! — debdi. — Podshoh shuncha narsalarni topib kelasan deb aytди. Men uch kunda bu narsalarni qaydan topaman? — debdi. Shunda Ernazar.

— E, ota! Xursand bo'lavering! Podshohning qizi endi o'zimizniki bo'libdi. Bu narsalarni men topib beraman, — debdi.

Oradan ikki kun o'tdi. Uchinchi kuni ham hech narsaning daragi yo'q. Cholni vahima bosib, kechasi bilan uqlamay chiqdi. Erta bilan turib, Ernazarga aytdi:

— Qani topganing! Uch kun o'tdi. Hech narsa yo'q. Menda to'rtta qo'y, bir sigirdan boshqa nima bor? Nima qilamiz endi? — deb yigitni so'ka ketdi. Yigit:

— Siz ko'chaga chiqib qarang. Men tayyor qilgan narsalarni ko'rasisiz!
— dedi. Ernazar erta bilan turib, Kimyonazarni chaqirib: „Podshoh aytgan qalinni ikki baravar miqdorda tayyor qilib, podshohning o'rdasiga jo'natilsin!“ degan edi. Chol ko'chaga chiqib qarasa, ot, mol, qo'y, tuya hech qayerga sig'maydi. Chol bu narsalarni ko'rib, suyunib, podshohning o'rdasiga chopib yetib bordi. Borsa, podshoh bu narsalarning hisob-kitobiga yetmay, qo'ygani joy topolmay: „Bo'ldi! Yetadi endi! Bas endi!“ deb baqirib-chaqirib turgan ekan.

Shu bilan orada quda-andalik ipi bog'lanib ketdi.

Bir kuni Ernazar bozorda yursa, bir odam kuyib-pishib bir somsapazning o'chog'iga o't yoqyapti, kulga tushgan kuyuk somsalarni terib yeypatti. Yaqin borib qarasa, o'rtancha akasi. O'zini tanitmay o'tib ketdi. Bir joyga borsa, bir odam kir ust-bosh kiyan, soch-soqoli o'sib ketgan, eshakka axlat ortib, hammomning go'lohiga olib kirib ketyapti. Shunday qarasa, bu katta akasi ekan.

Ernazar uyiga borib, chalabuzarni qo'liga olib dedi:

— Kimyonazar!
— Labbay, Nazar!
— Ikkala akamni olib kel!

Ikkala akasi yetib keldi. Ularni yuvintirib, soch-soqolini oldirib, yaxshi kiyimlarni kiydirib, olg'ir qushday qilib qo'ydi. Yaxshi ot olib mindirdi.

Podshohning uchta qizi bor edi. Ernazar yaxshi ko'rgan go'zal qizi kichkinasi edi. Bir kuni podshoh uchala qizini boloxonaga chiqarib qo'yib:

— Shaharning yigitlarini shu joydan o'tsin, kichkina qizimga oshiq bo'lган cholning o'g'li ham shu yigitlar bilan birga o'tsin. Qizim o'sha yigitni yaxshi ko'radimi, boshqani yaxshi ko'radimi, o'zi tanlasin, — debdi.

Yigitlar o'ta berdi. Ularning orasida Pirnazar bilan Xo'janazar ham ot minib o'tib qoldi. Shunda podshohning katta qizi Pirnazarga olma otdi. Pirnazar ot bilan boloxonaga chiqib, qizning peshonasidan o'pib, olib tushdi. O'rtancha qizi Xo'janazarga olma otdi. Xo'janazar ham chiqib, qizning peshonasidan o'pib, olib tushdi. Podshohning

kenja qizi hech kimni yoqtirmadi. Shunda podshoh odamlaridan so'rab.

— O'tmagan yana kim qoldi? — dedi. Odamlari surishtirsa, Ernazar o'tmagan ekan.

— Falon mahallada, bir cholning og'ilida yotgan bitta „Kal“ o'g'li o'tmay qolibdi? — deyishdi. Podshoh:

— Aytinlar! U ham o'tsin! — dedi.

Shunda bir yag'ir eshakni minib, cholning „Kal“ o'g'li Ernazar ham o'tib qoldi. Podshohning kichkina qizi Ernazarni tanidi va o'rnidan turib, unga olma otdi. „Kal“ eshak bilan chiqib, qizning ikki yuzidan o'pib, olib tushdi. Shunda qizning opasi:

— He, o'l! Sen kelib-kelib, shu qirmoch kalni tanladingmi? — deb masxara qildi. Podshohning kichkina qizi aytди:

— Har kimniki o'ziga, oy ko'rinar ko'ziga. Mayli! Men kal bo'lsa ham shu yigitga tegaman,— dedi.

Podshoh qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib, qizlarini bu aka-ukalarga berdi. Katta, o'rtancha qizi va kuyovlarini yaxshi-yaxshi uylarga joyladi. Kichkina qizi bilan „Kal“ni bo'lsa, bitta otxonaga joyladi. Ernazar kechasi bo'lganda Kimyonazarni chaqirib otxonani juda ham yaxshi uyg'a aylantirib, o'zi shahzodaga aylanib, tong otguncha bazmini qila berdi. Tong otganda uyni yana otxonaga aylantirib qo'ydi.

Ernazarning ikkala akasi kamon-o'qlarini olib, otlariga minib: „Biz ov ovlab kelamiz!“ deb ko'lga borib, hech narsa ota olmay, lab-lunjlari tushib, qaytib kelishdi. Ertasi podshohning kenja kuyovi o'zining yag'ir eshagini minib ovga chiqib ketib, kechqurun g'oz va o'rdaklarni eshakka yuklab olib keldi. Bir just g'oz bilan bir just o'rdakni yaxshilab pishirib, podshohga: „Mana bu kichik kuyovingizdan!“ deb kirgizib yubordi.

Podshoh erta bilan ikkala katta kuyovini chaqirib kelib:

— Qani, sizlar ham ovga borib, ilvasin otib kelenglar-chi! Bir ilvasinxo'rlik qilaylik-chi! — dedi.

Ikkala kuyovi yana ovga borib, kechgacha yurib, hech narsa otolmay, ikki qo'llarini burunlariga tiqib qaytib kelishdi. Kenja kuyov bo'lsa yag'ir eshaginiнg ikki yog'iga bittadan ikkita savatni osib chiqib, ilvasinni ko'p otib, savatlarni to'ldirib keldi. Yaxshilab pishirib, podshohga kirgizib yuboraverdi. Ikki akasi juda bo'g'ilishdi. Ular ukasiga:

— Hoy, kal! Bizga otib kelgan g'oz va o'rdaklaringdan sotsang-chi!

— dedi. Ernazar:

— Yo'q, sotmayman! — dedi. Akalari: „Sotgin!“ deb yalinaverdi.

Shunda Ernazar aytdi:

— Bo'lmasa, ikkalang yalang'och bo'lasan! Orgalaringga tamg'a bosaman. Keyin ikkala savatdag'i ilvasinni olib ketaverasan! — dedi.

Akalari: „Biz shu kalning nimasidan uyalamiz. Bossa, bosaversin!“ dedi. „Kal“ ularning orqasiga tamg'an ni qizdirib bosdi. Tamg'aning izi tushib qoldi. Keyin ikkalasiga bir savatdan g'oz, o'rdak berdi.

„Kal“ yana savatlarini ilvasinga to'ldirib, akalaridan burun uyiga yetib kelib, qo'liga chalabuzarni olib:

— Kimyonazar! — dedi.

— Labbay, Nazar! — dedi.

— Bir to'qqiz o'rdakni, patini yulib, shirin qilib pishir! — dedi.

Bir to'qqiz o'rdak darrov pishdi. „Kal“ o'rdak go'shtlarini bir jonon tovoqqa bosib, podshohning oldiga olib kirdi. Podshoh bu o'rdak go'shtlarini vazirlari bilan birga baham ko'rdi. Hammalari: „Juda mazali ekan!“ deb maqtashdi.

Podshohning ikki kuyovi ham o'rdaklarni olib keldi. O'lib-tolib, patlarini yulib, chala-chulpa pishirib, podshohga olib kirdilar. Podshoh bularning o'rdaklarini yemay:

— Ikkalang kalchalik ham bo'lmaoding! — deb g'azab qildi.

Bir kun dehqonlar podshohni xonadoni va butun amaldorlari bilan qovun sayliga aytishdi. Podshoh xonadoni va amaldorlari bilan birga qovun sayliga bordi. Uchala qizi va ikkala katta kuyovi ham borishdi. Ammo kenja kuyovi bormadi. Dehqonlar mehmonlarni yaxshi kutib oldilar. Podshohni va bola-chaqalarini baland joylarga o'tqazishdi. Dasturxonlarni yozib, ob-taom tortilayotgan paytda tilla egar, tilla yuganli otni minib, zar-zarbopga o'ranib, bir shahzodasifat yigit yetib keldi. Uning otining ikki tomonida bittadan ikkita chiroyli it irg'ib, o'ynab kelyapti. Bu Ernazar edi. Uning peshvoziga odamlar chiqib, darrov otdan qo'ltiqlab olib, yuqoriga taklif etishdi. Shahzoda yuqoriga chiqib borib, o'z xotinining yoniga o'tirdi va xotinining peshonasidan bir o'pdi. Shunda xotinning ikki opasi:

— Bu kim? Nimaga seni o'padi? — deyishdi.

— Bu erim! — dedi. Opalari:

— Yolg'on aytasan! — deb ishonishmadi.

Ziyofatlar ketma-ket o'tib turar edi. Ashula, o'yin avjiga chiqdi. Ernazarning ikki akasi podshohning yonida ukasini sira pisand qilmay, to'rsayib o'tirishar edi.

Shunda podshoh ikkala katta kuyovlaridan qanday qilib ilvasinlarni ovlaganlari haqida so'rab qoldi. Ular qanday ov qilganlari haqida yolg'on ishlatisib gapirib beradilar.

Shunda Ernazar podshohga:

— Taqsir! Kuyovlaringiz yolg'on aytadi. Bular chumchuqning ham burnini qonatolmaydi. Bularga yordam berib, orqasiga tamg'amni bosganman, Ishonmasangiz, tekshirib ko'ring! — deb podshohga tamg'ani berdi. Podshoh bularning orgalarini ochirib ko'rsa, shahzodaning aytgani to'g'ri. Kuyovlari juda uyalib, sharmanda bo'lishdi.

Qovun sayli tugab, hammalari qaytib kelishdi. „Kal“ podshohga:

— Menga uch kunga ruxsat bersangiz. Bir ishim bor edi. Qilib kelayin! — dedi. Podshoh ruxsat berdi. Ernazar bundan jo'nab, daryoning labiga bordi. Chalabuzarni chaqirib:

— Kimyonazar! — dedi.

— Labbay, Nazar! — dedi. Ernazar:

— Shu suvning ustiga bir qasr yasagin! Tepasi osmonga, tagi suvga tegmasin! — dedi. Bir zumda suvning ustida shunday qasr bino bo'ldi. Ko'rgan odamning og'zi ochilib qoladigan, juda chiroyli qasr bo'ldi.

Ernazar qaynotasining oldiga qaytib borib:

— Mana, men keldim! Endi bizga ruxsat bering! Biz ketaylik,— dedi. Podshoh aytdi:

— Qayerga borasan? Ernazar aytdi:

— Bizning ham joyimiz bor. Qizingiz bilan borib, o'sha joyimizda turamiz.

Podshoh:

— Sening qayerda joying bor?

Ernazar aytdi:

— Sizni uyimizga ziyofatga chaqiramiz. Shunda borib ko'rasiz.

Podshoh ruxsat berdi. Ernazar xotinini olib, qasrga jo'nadi.

Qasrga shoti bilan chiqib, shotini yuqoriga tortib olib qo'ydi. Malika bilan shu joyda yashay berdi. Ernazar o'zlariga nima kerak bo'lsa, Kimyonazarni chaqirib aytadi, aytganlari darrov tayyor bo'ladi. Maishat, kayf-safoni surisha beradi. Ernazar ba'zan ovga chiqadi. Xotinini ham birga olib chiqadi. Agar xotinini qoldirsса: „Qasrga hech kimni chiqarmang! Agar o'zingiz pastga tushib-chihsangiz, shotini yana balandga olib qo'ying!“ deb tayinlab ketadi.

Xayr, bular bu yerda shunday aysh-ishrat qilib yota bersin. Endi gapni boshqa joylardan eshititing. Podshohning mamlakatida shunday ovoza bo'lib ketdi: „Bir qatiqfurush chol bor ekan-u, uning „Kal“ o'g'li bor ekan. Shu „Kal“ podshohning kichkina qiziga uylanibdi. Qizning qaliniga shuncha ming ot, shuncha ming qo'y, shuncha ming tuyu, ot va tuyalarning ustiga oltin-kumushlarni ortib beribdi. O'zi hozir falon daryoning yuziga tepasi osmonga, tagi suvga tegmaydigan qasr qurib,

shu qasrda turar emish“ degan dung-u daroz gap tarqalib ketdi. Bu ovoza Qoraxon podshohning ham qulog‘iga borib yetdi. Qoraxon podshohning bir ayyor, jodugar kampiri bor ekan. Darrov shoh jodugarni chaqirtirib kelib, unga:

— Falon podshohning bir „Kal“ kuyovi bor ekan. U „Kal“ podshohning kichik qiziga juda katta qalin beribdi, hali Odam Atodan beri hech kim bu qadar ko‘p qalin bera olgan emas. O‘sha „Kal“ bir daryoning ustiga qasr qurgan emish. Sen o‘sha mamlakatga borasan. Shu „Kal“ shuncha narsalarni qanday muhayyo qila oldi ekan, qanday qilib suv ustiga, suvgaga tegmaydigan, muallaq qasr qurdi ekan, shularning sirini bilib kelasan! — debdi. Jodugar:

— Xo‘p, podshohim! Bu topshirig‘ingizni bajarib kelaman! —deb jo‘nab ketibdi.

Jodugar kampir Ernazarning qasrini so‘rab-so‘rab topib boribdi. Borib, malikani chaqirib: „Men bir kimsasiz kampirman. Meni o‘zingga xizmatchi qilib olgin! Xizmatingni qilib yuraman!“ — debdi. Malika: „Bizga xizmatchi kerak emas!“ debdi. Kampir ketmasdan o‘n kungacha yalini, pastda yota beribdi. Bir kuni malika eriga aytibdi:

— Pastda bir kampir o‘n kundan beri meni xizmatchi qilib ol, deb yig‘lab yetibdi. Hech kimi yo‘q ekan. Shu kampirdan nima yomonlik kelar edi. Keling, shuni xizmatchi qilib olaylik! — debdi. Eri rozi bo‘libdi. Kampirni qasrga chiqarib, o‘zlariga xizmatchi qilib olishibdi. Kampir qulog‘ini ding qilib yura beribdi. Kampir diqqat qilsa, har kuni qozon qurilmay, go‘sht-yog‘, sabzi-piyoz, guruch tayyor qilinmay, shirin-shirin taomlar; un elab xamir qilinmay, yaxshi nonlar paydo bo‘lib qolar emish. Jodugar: „Shoshma! Bunda bir gap bor!“ deb diliga tugib qo‘yibdi.

Kampir malikaga o‘zini yaqin tutib, o‘zini juda jonkuyar ko‘rsatib, har xil shirin gaplar bilan uning ko‘nglini ovlay beribdi. Bir kuni Ernazar ovga ketib, bular ikkovi qolibdi. Shunda ayyor kampir malikaga:

— Ering juda alomat yigit. Xudoyo, qo‘sha qaringlar! Ering baraka topkur senga qancha qalilnlar beribdi. Mana bu qasrni quribdi. Bu bir mo‘jiza-ya! Eringdan bir so‘rasang-chi! Shuncha narsalarni qanday qilib tayyorladi ekan-a! — debdi.

Bu gaplar malikani ham qiziqtirdi. Kun kech bo‘ldi. Malikaning eri ovdan keldi. Kechki ovqat ham o‘tdi. Kechasi uyquga yotishganda malika eridan:

— Siz dadamga shuncha narsalarni qayerdan topib bergansiz. Hech odamning aqli bovar qilmaydi-ya! Bu qasrni qanday qilib qurdingiz? — deb so‘radi. Eri:

— Bu sir. Buni hech kimga aytganim yo‘q, sizga ham aytmayman,
— deb aymadi.

Ertasiga kampir yana o‘rgatdi:

— Bu kecha yotganda bo‘yniga osilib olgin! Siz meni yaxshi ko‘rmas
ekansiz! Agar yaxshi ko‘rsangiz aytar edingiz, degin, — dedi. Ertasi
kuni kechasi eri bilan yotganda, malika kampir aytganlarini qilib, erining
bo‘yniga osilib, yig‘ladi. Shunda eri aytdi:

— Men bu narsalarni mana shu tilsim chalabuzarning kuchi bilan
qilganman, — deb chalabuzarning butun sirini xotiniga aytib qo‘ydi.
Malika:

— Men bu chalabuzarni shu kungacha sizda ko‘rmagan edim-ku! —
desa, eri:

— Kunduz kuni cho‘ntagimda yuradi. Kechasi yostiqning tagiga
qo‘yib yetaman,— dedi.

Ertasi kampir:

— Ha, qizim, so‘radimgi? —dedi.

— So‘radim! —dedi. Erining aytgan gaplarini kampirga aytdi.

Jodugar:

— Bo‘lmasa, bugun kechasi ering uxlaganda sekin chalabuzarni
olib chiqqin-chi! Bir ko‘raylik, qanaqa ekan! —dedi.

Kun kech bo‘ldi. Ernazar qaytdi. Malika uning yo‘liga chiqib:
„Hormang!“ deb borib, bo‘yniga osilib, quchoqladi. Keyin olib kelgan
ilvasinlarini olib kirdi. Kechki ovqat yeyildi, ichildi, oxiri bular uplash
uchun yotishdi.

Kechasi osmonda yulduzlar charaqlar, daryoning yoqimli suvlari
o‘ynab oqmoqda edi. Osmondag'i oy hamma yoqni yoritib turar, oy
shu’lasi derazadan kirib, Ernazar bilan malikaning o‘rinlarini yoritib
turardi. Ovdan charchab kelgan eri malika bilan uzoq gaplasha olmay
uxlab qoldi. Shunda eriga sezdirmay yostiqning ostidagi chalabuzarni
sekingina oldi va kampirga olib chiqib ko‘rsatdi. Kampir malikaning
qo‘lidan chalabuzarni olib, u yoq-bu yog‘ini ko‘rgan bo‘ldi. Shunda
kampir malikani narigi xonaga bir ishga buyurdi. Malika o‘sha ish
bilan ketganda kampir fursatni g‘animat bilib, darrov chalabuzarga
qarab:

— Kimyonazar! —dedi.

— Labbay, Nazar! —dedi.

— Kalni bir to‘qayga olib borib tashla! So‘ngra bu qasrn shu ko‘yicha
Qoraxon podshohning shahariga olib borib qurasan! — dedi.

Jodugarning aytgani bo‘ldi.

Ernazar subhi sodiq vaqtida bir tush ko'rdi: tushida ko'lga ovga borgan emish. Ammo bu kuni hech narsa otolmabdi. Ko'lda aylanib yursa, bir yo'lbars chiqib, bunga qarab, irillab kela beribdi. Ernazar yo'lbarsni qancha mo'ljallab otadi, o'qi tegmaydi. O'qlarini otib tugatadi. Yo'lbars og'zini ochib, yetib keladi. Ernazar cho'ntagidan chalabuzarni olib: „Kymonazar!“ deydi, Kymonazar kelmaydi. Shunda yo'lbars kelib unga tashlanadi. Shu payt malika ko'lga cho'kib; „Dod, meni qutqaring!“ degan tovushi eshitiladi. Ernazar cho'chib uyg'onib ketadi. Ko'zini ochib qarasa, bir joyda botqoqqa botib yotibdi. Yigit: „Hay, attang! Otam: Pichoqni hech kimga ko'rsatma!“ degan edi. Men ko'rsatib qo'ydim. Ham joydan ajraldim, ham yordan, deb xafa bo'ldi. Botqoqdan chiqib, boshi oqqan tomonga keta berdi. Bir joyga borsa, darvozasi temirdan, juda mustahkam bir qo'rg'on turibdi.

Yigit darvozani taqillatdi. Darvozani ochib bir yosh ayol chiqib keldi. Ernazar shunday qarasa, otasi o'lganda bir chol olib ketgan kichkina singlisi. Bular bir-birini tanishib, quchoqlashib, yig'lashib ko'rishishdi. Hol-ahvol so'rashdi. Qiz akasini uyiga olib kirdi. Akasi:

— Bu qanday joy? — deb so'radi. Singlisi:

— Bu devlarning makoni. Otam o'lganda borib meni olib kelgan chol odamxo'r dev ekan. Bu o'sha devning joyi. Hali kelsa, sizni yeb qo'ymasin, men sizni duo o'qib, olma qilib, tokchaga qo'yaman! — dedi.

Singlisi akasini ziyofat qildi. Bir zamon havo yurishib, shamol, bo'ron bo'ldi, momaqaldoq gulduradi. Singlisi: „Dev kelyapti“ deb duo o'qib, akasini olma qilib, tokchaga olib qo'ydi. Shamol-to'polonning ichida dev yetib kelib:

— Puf, odam isi kelyapti! Uyda odam bor, deb tashqarida tura berdi. Shunda malika aytди:

— Kira bering! Otam o'lganda meni sizga olib chiqib bergan akam kelibdi! — dedi. Dev kirdi va:

— Qani akang? — dedi.

— Sizni, bilmasdan, yeb qo'ymasin deb, tokchaga olma qilib olib qo'yan edim,— deb olmani olib, duo bilan yana odam qilib, devga to'g'ri qildi. Dev Ernazar bilan ko'rishib, so'rashib, gaplashib o'tirdi. Uch kundan keyin dev Ernazardan hol-ahvol so'raydi. Ernazar butun bo'lib o'tgan voqeani gapirib berdi. Shunda dev aytди:

— Jodugar qasringizni uchirib o'tganda ko'rgan edim. Ushlab olayin dedim, singlingiz unamadi. Endi men sizga har xil duolar o'rgatayin, — deb bir oygacha unga ismi a'zam o'rgatdi. Ernazar bir duo o'qib qush, yana odam bo'lib qolar edi. Ernazar devdan iltimos qildi.

— Menga buncha duolarni o'rgatdingiz! Sizga rahmat! Endi menga yordam bering, men borib qasrni va chalabuzarni topib olib kelayin,— dedi.

Dev Ernazarni yelkasiga mindirib osmonga uchdi. Uchib borib-borib, necha tog'dan oshib, bir qo'rg'on darvozasining oldiga tushdi. Yelkasidan yigitni tushirdi va:

— Bu qo'rg'on o'rtancha akamning qo'rg'oni. O'rtancha singlingiz ham shunda turadi. Sizga o'rtancha akam yordam qiladi, — deb dev yana uchib ketdi. Yigit shu joyda qoldi. Bir vaqt havo buzilib, shamol, bo'ron boshlandi. Yigit darvozani taqillatdi. Ichkaridan bir ayol chiqib:

— Kim? — deb so'radi. Yigit singlisining tovushidan tanidi va:

— Havo havodin oshdi,
Havoga bulut toshdi.
Ochmaysanmi, jon singlim,
Yurak to'lib, g'am toshdi, —

dedi. Singlisi eshitsa, akasining tovushiga o'xshaydi. Yuraklari urib ketdi: „Akam meni axtarib keldimikin?“ deb darvozani ochib, ko'chaga chiqdi. Qarasa, akasi ekan. Bular bir-birini tanishdi. Yig'lab, ko'rishib, ichkariga olib kirdi. Akasiga:

— Hozir dev keladi, — deb dam solib, olma qilib, tokchaga olib qo'ydi. Bo'ron-to'polon ichida osmonda dev uchib keldi va pastga tushmay, osmonda aylanib yura berdi. Xotini:

— Tushing! — dedi.

Dev:

— Uydan odam hidi kelyapti! — dedi.
— Hech odam yo'ql! Tusha bering! — dedi.
— Sen yolg'on aytyapsan! Uydan odam hidi kelyapti,— dedi.
— Otam o'lganda borganingizda, meni olib chiqib bergen akam kelibdi. Tusha bering! — dedi.

Shunda dev tushib, uyg'a kirdi va:

— Qani akang? — dedi. Xotini:
— Ko'rsatsam, yeb qo'yiamsizmi? — dedi. Dev:

— Yemayman! — dedi. Shunda singlisi olmani oldi, duo bilan yana odam qilib, devga to'g'ri qildi. Dev u bilan so'rashdi, gaplashdi.

Ernazar devga hamma voqeani gapirib berdi. Dev yigitga duolar o'rgatdi. Ikkovi kaptar bo'lib, devning katta akasinikiga uchib borishdi. Dev yigitni shu joyda qoldirib:

— Katta singling shu joyda turadi. Eshikni taqillatsang, chiqadi, — deb o‘zi uchib ketdi.

Dev ketgandan keyin yana shamol, to‘polon boshlandi. Yigit darvozani taqillatdi. Bir ayol chiqib:

— Kim taqillatgan? — dedi. Ernazar katta singlisining ovozidan tanib:

— Menman? — dedi. Singlisi kelib eshikni ochdi. Aka-singil bir-birlarini tanishib, so‘rashdi. Qiz akasini uyiga olib kirdi. Ikkalasi gaplashib o‘tirdi.

Bir vaqt yana havo buzilib, jala quydi. Shu to‘polonda katta dev yetib keldi. Qiz akasini igna qilib, yoqasiga sanchib qo‘ydi. Katta dev kelib, bu ham pastga tushmasdan osmonda tura berdi. Xotini:

— Tushmaysizmi? — dedi. Dev:

— Uydan odam hidi kelyapti,— dedi.

— Odam yo‘q, tusha bering, — dedi. Dev:

— Yolg‘on aytasan! — dedi. Shunda xotini:

— Otam o‘lgan kuni borganingizda meni sizga olib chiqib bergen akam keldi. Tusha bering! — dedi.

Dev tushib uyiga kirdi.

— Qani akang? —dedi. Xotini:

— Yeb qo‘ymaysizmi? — dedi. Dev:

— Yemayman. Ko‘rsataver! — dedi.

Shunda singlisi yoqasidagi ignani olib, bir duo o‘qib dam solib, yana odam qilib qo‘ydi. Yigit dev bilan so‘rashdi. Bular ham har tarafdan gaplashib o‘tirishdi. Yigit nima ish bilan kelganligini va boshidan o‘tganlarni devga gapirib berdi. Dev uch oygacha yigitga har xil tilsimlarni o‘rgatdi. Yigit devga aytди:

— Siz menga yordam qiling! Borib qasrimni olib kelayin,— dedi. Dev aytди:

— Qasringiz shu joydan uchib o‘tgan edi. Men ushlab olay desam, singlingiz unamadi. Endi turing. Qoraxon podshohning shahriga boramiz! — dedi. Ikkalalari lochin bo‘lib uchib, Qoraxon podshohning yurtiga yetib borishdi. Yerga qo‘nishdi. Dev yigitga aytди:

— Siz kechgacha shu joyda turasiz. Kech bo‘lganda musicha bo‘lib, Qoraxon podshohning derazasiga qo‘nasiz. Qoraxon podshoh yotgandan keyin, chumchuq bo‘lib uyiga kirasiz. Yostig‘ining tagidan chalabuzarni olasiz! — deb o‘zi orqasiga qarab uchib ketdi. Ketayotib:

— Qasrnı qo‘lga kirtsangiz, bizning joyga qo‘nib o‘ting. Bizning ham ko‘nglimiz taskin topsin!— dedi.

Yigit kechgacha o‘tirdi. Namozi asr bo‘lganda bir tilsim o‘qib, musicha bo‘lib uchdi va Qoraxon podshohning derazasiga borib qo‘nib: „huv-huv“lab sayray berdi. Kechasi bo‘lib, Qoraxon podshoh uxbab qoldi.

Shunda yigit yana bir duo o'qib, chumchuq bo'lib, uyning ichiga kirdi. Kirsa, Qoraxon podshoh uxlayotgan ekan. Sekin borib, yostig'ini ko'tarib, ostidan chalabuzarni qo'liga oldi. Uyning bir chekkasiga olib kelib:

— Kimyonazar! — dedi.

— Labbay, Nazar! — dedi. Ernazar Kimonazarga hazillashib, qulog'ining tagiga bir tarsaki solib:

— Qayerda eding?! — dedi. Kimonazar ham Ernazarning qulog'ining tagiga bir tarsakini tushirib:

— Shu yerda edim,— dedi. Ikkalasi quchoqlashib ko'rishib, kulishdi, yigit aytdi:

— Nimaga bu yerlarga kelib qolding? — dedi. Chalabuzar aytdi:

— Men o'zim kelibmanmi? Meni kim qo'liga olsa, o'shaning quliman. Nima ish buyursa, qilaman. Senga otang: „Pichoqni hech kimga ko'rsatma, sirini birovga aytma!“ degan edi. Sen xotiningga aytding. U bilmasdan jodugar kampirga aytdi. Jodugar shu ishlarni qildi! — dedi. Yigit:

— Malika qani? — dedi.

— Malikani podshoh o'z nikohiga olmoqchi edi, malika rozi bo'lmadidi. Podshoh ko'p qiyonoqlarni berib, bir uya qamab, kampirni unga qorovul qilib qo'ydi,— dedi. Yigit:

— Podshoh bilan kampirni tosh qilib qotirib qo'y, — dedi.

Kampir bilan Qoraxon podshoh tosh bo'lib qotib qoldi. Ernazar malika qamalib yotgan xonaga borsa, malikaning jamoli uyni yoritib turibdi. O'zi oh urib:

Shovvozimdan judodurman,
Boshimda soyabonim yo'q.
O, g'amim g'am tog'idan oshdi,
Ani ayturga yorim yo'q! —

deb yig'layapti. Shu zamon yigit eshikni ochib kirdi. Har ikkalasi bir-birini quchoqlab, yig'lab ko'rishdi. Yigit malikasiz juda qynalganini yoriga bildirish uchun:

— Daraxtsiz hovliga kirdim,
Boshimdan oftob o'tdi! —

dedi. Shunda malika:

— Bo'yingdan aylanay yorim,
Sening qadring yomon o'tdi,—

dedi. Yigit chalabuzarni chaqirdi:

— Kimyonazar,
— Labbay, Nazar!
— Qasrni o‘z joyiga olib borib qur!— dedi.

Qasr osmonga ko‘tarilib uchdi. Qasr Ernazarning singillarining qo‘rg‘oni ustidan uchib o‘tdi. Singillari va devlar bularni ko‘rib, xursand bo‘lib qolishdi.

Qasr o‘z joyiga qurildi. Malika bilan yigit yana topishib, shodlikda umr o‘tkaza berdi.

Kunlardan bir kuni Ernazar borib, qaynatasi bilan ko‘rishib, uni hamma amaldorlari bilan birga ziyofatga taklif qildi. Podshoh xotinlari, qizlari, kuyovlari va hamma amaldorlari bilan kenja kuyovnikiga ziyofatga keldi.

Ernazar bo‘lsa, „Kal“ taxlitidan chiqib, shahzodalardek kiyindi. Kimyonazarga buyurib, podshohning yo‘liga gilamlar yozdirib, yo‘lning ikki tomoniga kelishgan yigit va qizlarni qatorlashtirib qo‘ydi. Podshoh kelganda bular: „Xush kelibsizlar!“ deb egilib salom qilib turdi, otlarini olib bog‘ladi. Podshoh odamlari bilan qasrga chiqib joylashdi. Podshoh qarasa, kuyovi kal emas, juda kelishgan yigit. Podshoh hayron qoldi. Kelganlarning hammasi yigitning ishlariga qoyil qolishdi. Ernazar bilan xotini ikkovi kelganlarni ziyofat qildi, o‘yin-kulgilar bo‘ldi. Kelganlarning hammasiga sarpo berishdi.

Eng oxiri yigit podshohning yakka o‘zini bir xonaga olib kirib, unga boshidan o‘tgan hamma voqeani gapirib berdi. Podshoh bu gaplarni eshitib: „E, bolam! Men seni bilmabman! Tanimasni siylamas bo‘libdi! Endi xafa bo‘lmaysan! Sen mening o‘rnimga podshoh bo‘lgin. Men sening davlatingda umr o‘tkazayin!“ dedi. Ernazar Kimyonazarga aytib, Qoraxon podshoh bilan jodugar kampirni yana tiriltirdi. Podshoh dor qurdirib, bu ikkovini dorga ostirdi.

Podshoh odamlari bilan o‘z joyiga qaytib borib, Ernazar bilan qiziga yana qirq kecha-kunduz to‘y qilib berdi. O‘z o‘rniga Ernazarni podshoh qildi, boyagi qatiqfurush cholni olib kelib, ikkalasi ulfat bo‘lib, avg‘on bog‘ida yota berdi. Shunday qilib, hammalari murod-maqсадlariga yetishibdi.





Hasan va Husan

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, burungi zamonda xoqoni Chin degan tomonda Yu-San-Chin degan podshoh o'tgan ekan. Uning yaxshi ko'rgan Yu-Chin-San degan dono vaziri bor ekan. Har ikkovining ham yoshlari anchaga borib qolgan bo'lishiga qaramay, farzandlari yo'q ekan. Kunlarning birida podshoh o'z ulamolari bilan uzoq tomonlarga ovga ketibdi. Podshoh bilan vazir ikkovlari farzandlari tug'ilganidan xabar kelmaguncha, ovdan qaytmaslikka qaror qilishibdi. Agar ikkovlarining ham farzandlari o'g'il bo'lsa biriga Hasan, ikkinchisiga Husan deb ot qo'yib, aka-uka qilmoqchi bo'lishibdi. Ikkovi ham qiz bo'lsa, Fotima va Zuhra deb ot qo'yib, opa-singil, agar biri o'g'il, biri qiz bo'lsa, birini Tohir, birini Zuhra deb ot qo'ymoqchi bo'lishib, ahdnomaga imzo chekib, muhr bosishibdi.

Kunlar, oylar o'tibdi. Bir kuni chopar kelib podshoh bilan vazirga malikalari o'g'il tug'ganligi haqida sevinchli xabar keltirib, ularni xursand qilibdi. Ahdlariga binoan podshohning o'g'liga Hasan, vazirning o'g'liga Husan deb nom qo'yishibdi. Podshoh bilan vazir uylariga kelib yetti kecha-yu yetti kunduz elga to'y berishibdi.

Bolalarining tarbiyasiga alohida e'tibor berib, ularning har qaysisiga yaxshi tarbiyachi enagalar, tabiblar qo'yibdi. Bolalarni bir-biridan ajratmasdan tarbiya berishibdi. Hatto qaysi biri kimning farzandi ekanini

ham bildirmas ekanlar. Bolalar katta bo'lgandan keyin o'qishga berishibdi. Ularga o'qish, yozish, harbiy hunar, davlatni boshqarish, dengizda suzish, duradgorlik, chinniy naqqoshlik, temirchilik, qisqasi, o'sha davrda mavjud bo'lgan hamma hunarning har biridan o'qituvchi ajratib, hunar o'rgatila boshlabdi. Bu bolalar hunarlarni shunchalik qiziqib o'rganar ekanlarki, hatto o'qituvchilari ularning qaysi bir hunarni yaxshi o'rganayotganliklari to'g'risida suhbatlashganlarida, har biri o'z hunarin yaxshi o'rganayotganini aytar ekanlar.

Bolalar o'n yetti yoshga kirganda hamma hunarlarni o'rganib bo'lib, sayohat qilishga qaror qilishibdi. Safarga katta tayyorgarlik ko'rishibdi. Yaxshi tulpor otlarni minib, xurjunlarini qimmatbaho toshlarga to'ldirib, jangchi qurollari va kiyimlarini kiyib, yonlariga yo'ldosh ham olmay, ikkovi janub toonga qarab jo'nashibdi. Kun yurib, oy yurib, jarlardan, qorli baland tog'lardan, cho'l-u biyobonlardan oshib, Buxoro degan shaharga kelib yetibdilar. Otlariga dam berib, o'zları ham biroz dam olmoqchi bo'lib, shaharning kunchiqar tomonidagi bir kulbaning eshigini qoqibdilar. Cholu kampir ularga eshik ochibdi. Hasan bilan Husan odob bilan salomlashganlardan keyin, o'zlarining uzoq safardan kelayotganliklarini va shu yerda dam olib ketmoqchi ekanliklarini bildiribdilar. Chol-kampirning farzandlari yo'q ekan. Bularning o'zlariga farzand bo'lishini iltimos qilishibdi. Aka-uka ham ularning iltimosini qabul qilib, ota va ona deydigan bo'lishibdi. O'zlarining jangchi kiyimlarini yechib qo'yib, mahalliy kiyimlar sotib olib kiyishibdi. Bir qancha vaqt shu yerda yashashibdi.

Kunlarning birida Husan ko'chaga chiqsa, odamlarning „Ana keldi“, „Qoch, o'lasan“, „Otadi, yashirin“, degan vahimali hayqiriqlarini eshitibdi. Husanning qo'lida quroli, ustida jangchi kiyimi yo'qligi sababli u ham o'zini pana joyga olishga majbur bo'libdi. Keyin kampirning oldiga kirib, ko'chada bo'lgan voqeani gapirib berib:

— Ona, ko'chada odamlar nimaga shuncha vahimaga tushib qochedilar? — deb so'rabdi. Kampir bu voqeaneing ularga hech taalluqli bo'lmaganidan aniq javob bermabdi. Lekin aka-uka shu bo'lgan voqeani tushuntirib berishni talab qilibdilar.

Shunda kampir:

— Buxoro xoni — Usmonxonning yakka-yu yagona Mohinbonu ismli chiroysi qizi bor. U haftada bir martaba bezatilgan tuyada soqchilar bilan hammomga boradi. Yuziga yetti qavat parda tutilganiga qaramay, kimki unga qarasa, xon: „Sen nima uchun nomahram ko'zing bilan mening qizimga qaraysan?“ deb shu kishini o'limga buyuradi. Shu sababli odamlar qochedilar, — debdi. Hasan bu so'zni eshitishi bilan Mohinbonuni ko'rmay oshiq-u beqaror bo'lib qolibdi. Ovqat ham yemay, bir necha kun ichida bir necha oy kasal yotgan bemordek ozib qolibdi. Akasining

bunday holga tushishi Husanni ham qattiq tashvishga solibdi. Xonning saroyiga sovchi yuborishning iloji bo'Imaganligidan Husan Mohinbonu bilan qanday bo'lsa ham gaplashish yo'llini qidira boshlabdi. Mohinbonuning Zulhijja degan o'qituvchisi borligini surishtirib bilib, uning turar joyini aniqlabdi. Bozordan bir gaz shoyi sotib olib onasiga berib, uchta xalta tiktiribdi. Har bir xaltani qimmatbaho toshlar bilan to'ldiribdi. Bir kuni kechasi xaltalardan birini olib, shu o'qituvchisining uyiga boribdi, u derazani ochib qo'yib uxbay qolgan ekan. Husan xaltani sekin derazaning ustiga qo'yib ketibdi. O'qituvchi erta bilan deraza ustida bir xalta qimmatbaho toshlarni ko'rib hayron qolibdi. Ammo kim, nima uchun bu xaltani qo'yib ketganligini bilmabdi. Ertasi kuni sinash uchun derazani yana ochiq qoldirib uxmlamay poylab yotibdi. Lekin uyqu zo'rlik qilib uxbay qolibdi. Ertasi bilan qarasa, yana bir xalta paydo bo'libdi. Uchinchi kuni derazani ochiq qo'yib poylab yotibdi. Uyqusi kela boshlagandan keyin jumjilog'ini pichoq bilan kesib, yarasiga tuz sepib uyqusini qochiribdi. Yarim kechadan o'tgandan keyin, derazadan bir qo'l xaltani ichkariga uzatibdi. O'qituvchi tezlik bilan qo'lni tutib olib:

— Kimsan, menda nima arzing bor? — debdi. Husan ichkariga kirib voqeani gapirib beribdi. O'qituvchi:

— Ertaga tush paytida shahzoda kiyimlarini kiyib kelib, eshikni sekin ochib qaranglar. Agar qiz aylanib qarab muloyimgina „Bular kimlar, nima qilib yurishibdi?“ desa, ichkariga kirib o'tiringlar. Men unga voqeani gapirib beraman. Agar „Bular kimlar, bevaqt kelibdi?“ desa, yaxshisi tezroq ochib ketinglar. Bo'limasa, sizni ham, meni ham o'ldiradi, — debdi. Husan kalavaning uchi topilganligidan xursand bo'lib, uyiga borib voqeani akasiga gapiribdi. Aka-uka ertasi kuni o'qituvchining uyiga kelishibdi. Sekin eshikni ochib qarashibdi. Qiz ularga qayrilib qarab, bir seskanib ketibdi, muloyimgina:

— Bular kimlar, nima qilib yuribdilar, — deb so'rabdi. Eshik oldida qimirlamay turgan aka-uka qo'g'irchoqqa jon kirganday birdan qo'zg'alib ichkariga kirib o'tiribdi. O'qituvchi bo'lgan voqeani qizga gapirib beribdi. Shunda qiz bir chuqur oh tortib:

— Meni otam ertaga arab xalifasining o'g'li Abdulmalikka to'y qilib berib yuboradi. Men qanday qilib sizga va'da qilaman, agar Husan meni akasiga olib berishni istasa, bir shartimni bajarsin. Meni ertaga karvon bilan Arabistonga olib ketayotganlarida mozor yonidan o'tamiz, o'sha vaqtida men onamning qabrini ko'rib ketishni so'rayman. Sizlar shu mozorga borib o'tirasiz. Men mozorga kirishim bilan Husan mening ust-boshimni kiyib chiqib mening o'rnimga karvon bilan o'tirib ketadi. Keyin Husan o'zini qaysi yo'l bilan bo'lsa ham qutqarib oladi. Biz esa Hasan bilan mozorda qolamiz, — debdi.

Ertasi aka-uka mo'ljallangan vaqtida mozorga borib, qizning kelishini kutib o'tirishibdi. Mohinbonu esa mozorga yaqinlashish bilan „dod“ deb yig'lab yuboribdi-da, onasining yaqinda o'lganini, uning qabriniziyorat qilib ketishi kerakligini aytibdi. Karvonlar tuyalarini cho'ktirib kelinni tuyadan tushiribdilar. Mohinbonuning mozorga kirib ziyorat qilishiga javob beribdilar. Mohinbonu mozorga kirishi bilan Husan uning kiyimlarini kiyib, paranjisini yopinib yig'lab-yig'lab tuyaga minib, Arabistonga ketibdi. Borgandan keyin kelinni yaxshi kutib olishibdi. Yetti kecha-yu yetti kunduz to'y berib, kuyovni keltirishibdi, shunda „kelin“ onasining yaqinda o'lganligi uchun qirq kecha-yu qirq kunduz aza tutishini, aza vaqtida erkak kishi qarasa gunoh hisoblanishini aytib, qirq kunga muhlat so'rabdi. Kuyov ham rozi bo'libdi. „Kelin“ zerikib qolmasin deb, singlisi Zulayhoni yoniga qo'yibdi. Bir necha kun o'tgandan keyin Husan Zulayhoga o'z sirini ochib, undan yordam so'rabdi. Zulayho o'zining undan ajralishini istamay, u bilan birga ketmoqchi bo'lganligini aytibdi. Ikkovi qochmoqchi bo'lishibdi. Zulayho otasi va akasi oldiga borib, kelin oyisi bilan bir hafta sayohat qilib kelishga ruxsat olibdi. Otasi ularni tulpor otlarga mindirib, bir necha kanizak, bir necha soqchilar bilan sayohatga jo'natibdi. Bir qancha yo'l yurib, sayohat tayinlangan joyga yetibdilar. Xushmanzara bir joyni tanlab, chodir quribdilar. Kechasi ovqatdan keyin yotib uxlashibdi. Faqat „kelin“ bilan Zulayho hamda sezgir soqchilar uxlashmabdi. Soqchilarning uxlashini kutib ko'p vaqt poylab o'tirishibdi. Lekin soqchilar hech uxlamagandan keyin Husan chiqib ustalik bilan ularni uhlatibdi. Ikkovi ham erkaklar kiyimini kiyib, qurollarini olib, otlariga minib „Yo Buxoro, qaydasan“ deb yo'lga tushibdi. Daryo-yu ko'llar, dasht-u cho'llar, adir-u tog'lar, gulzor-u bog'larni o'tib, eson-omon manzilariiga yetibdilar.

Arab xalifasi kelin bilan qiz sayohatdan qaytib kelmagandan keyin ularni qidirib topishga choparlar yuboribdi. Choparlar kelib ko'rib, xalifaga voqeani borib aytibdi. Xalifaning jahli chiqib, jahonni buzgudek bo'lib, Buxoro xoniga qarshi urushga tayyorlanibdi. Lashkar to'plab yo'lga chiqibdi. Tez kun ichida Buxoroga yetib, qal'ani qamal qilib, xonga noma yuboribdi. Nomada: „Bir kecha-yu kunduz ichida Buxoro so'zsiz taslim bo'limasa, beshikdag'i boladan tortib, eng qari chollarigacha qilichdan o'tkazaman, shaharning kulini ko'kka sovuraman“, deb yozibdi.

Bu voqeadan bexabar Buxoro xoni o'zicha mulohaza qilib: „Bu badnafs xalifaga xiroj to'lasam, qizimni bersam, yana mening taxt-u baxtimga chang solmoqchi. Nomardlarcha dorda quzg'unga yem bo'lguncha, jang maydonida mardlarcha jang qilib o'lmoq a'lo“, deb

tezlik bilan lashkarlarini to'plab qarshi chiqibdi. Arab lashkarlari uzoq yo'l yurib charchaganliklariga qaramay, ko'p jang qilib chiniqqan, intizomli, berahm kishilar bo'lgani uchun Buxoroga bostirib kirib xonning saroyiga yaqinlashibdilar. Mohinbonu bu voqeani eshitib Hasan bilan Husanga qarab:

— Sizning mardligingizdan shu yerga kelgan edik, nomardligingiz tufayli mamlakatimiz qonga belanib, dushmanga oyoq osti bo'lmoqda!

— debdi. Mohinbonuning bu so'zidan ta'sirlangan Hasan bilan Husan urush kiyimlarini kiyib, nayza va qilichlarini olib, otlarini minib, jang maydoniga chiqibdilar. Ko'p vaqtadan beri to'planib qolgan kuchlarini ishga solib, ustalik bilan jang qila boshlabdilar. Buxoroliklar notanish lashkarboshilarining jang maydoniga kirganlarini ko'rib qat'iy hujumga o'tibdilar. Arablarni qal'adan tashqariga suribdilar. Choparlar kelib o'z xonlaridan suyunchi olibdi. Kutilmagan g'alabandan xon juda xursand bo'libdi. Shu bilan Arab askarlari zo'rg'a qochib qutulibdi.

Jang tamom bo'lgandan keyin Buxoro xoni yasovullar boshlig'ini chaqirib, xonlikni og'ir ahvoldan qutqarishga yordam bergan ikki qahramonni topib kelishga buyuribdi. Lekin qancha qidirsalar ham topa olmabdilar. Jang maydonida ularni ko'rigan jangchi va lashkarboshilar, ular jang maydonida qanday paydo bo'lgan bo'lsalar, shunday g'oyib bo'lganliklarini aytibdilar. Shaharning hamma karvonsaroy, mehmonxona, musofirxonalarini tekshiribdilar. Hech qayerdan topa olmabdilar.

Shunda xon: „Ular kim bo'lsa ham yurtimizning kishilarini emas“, deb tezlik bilan topishni talab qilibdi. O'limdan qo'rqqan yasovulboshi hamma yasovullarini to'plab qidirishga kirishibdi. Hamma joyni qidirib topa olmaganlaridan keyin yasovullarning bir keksasi faqat shaharning narigi chekkasidagi bir chol-u kampirning uyi qolganligi, lekin ularning o'g'li yo'qligini aytibdi. Yasovulboshi shu chol-kampirning uyini ham borib ko'rishni yasovullarga buyuribdi. Bu tashlandiq kulbadan quvonchli natija chiqishiga umid qilmasalar ham, buyruqni bajarishga majbur bo'lishib, yasovullardan uch kishi jo'nabdi. Borib u yerda xonning qizi Mohinbonu bilan arab xalifasining qizi Zulayho va ikki notanish pahlavon yigit o'tirganini ko'rishibdi. Bu sevinchli voqeani xonga yetkazishibdi. Xon ularni olib kelishni buyuribdi. Ular kelgandan keyin xon: „Mening xonligimni halokatdan qutqarib qolganingiz uchun sizlardan biringiz xonlik qilishingiz lozim“, debdi. Aka-uka qarshilik qilishiga qaramay, tojini Hasanga kiydiribdi. Husanni o'ng qo'l vazir, xon o'zini chap qo'l vazir, cholni esa xazinachi qilib tayinlabdi. Qirq kecha-yu qirq kunduz to'y qilib, tinch hayot kechira boshlabdilar.

Kunlarning birida aka-uka gaplashib o'tirib: „Vatanimizdan chiqib ketganimizga ko'p yillar bo'lib ketdi. Ota-onalarimizning holidan xabar ham olganimiz yo'q“, deyishibdi-da, Husan borib ota-onalaridan xabar olib kelmoqchi bo'libdi. Bu xabarni eshitgan Zulayho ham: „Men sizdan ajralib qolmayman“, debdi. Husanning yo'l uzoq va og'ir deyishiga qaramay, o'z so'zida mahkam turib, Zulayho ham, kanizak va soqchilarini olib yo'liga chiqibdi. Bir joyda to'xtab ovqatlanishibdi. Biroz uxlagandan keyin Husan uyg'onib qarasa, Zulayhoning bilagiga bog'lab qo'yilgan Husanning oti yozilgan qimmatbaho uzukni bir zag'izg'on kelib yechayotganini ko'ribdi. Husan o'mnidan turib zag'izg'oni haydab yubormoqchi bo'lganda, zag'izg'on ro'molchani yechib olib ketibdi. Husan uning orqasidan quvlabdi. Tongotar paytida zag'izg'on bir ravotga kelib tushibdi. Husan ravotni aylanib yurib kirishga na eshik, na daricha topa olmabdi. Qarasa, bir ariq orqali ravotga suv oqib kirayotibdi. Husan shu ariqdan ichkariga kiribdi. Ravot ichida soch-soqoli oqargan, kiyimlari juldur bo'lib ketgan bir chol turgan emish, cholga salom beribdi. Chol Husanni ko'rib hayron bo'lib:

- Ey odamzod, bu yerga qaydin kelding? — debdi. Husan:
- Men bu yerga Buxorodan keldim, — debdi. Chol:
- Ey o'g'lim, Buxoro bu yerdan olti oylik yo'l. Bu joy esa, devlarning makoni, — deb, Husanning qanday kelganini so'rabi.

Husan bo'lgan voqeani aytib beribdi. Chol:

- Sen zag'izg'oni emas, devni quvlabsan, quvlaganining ham yo'q, yelkasiga minib kelgansan. Sening ko'zingga shunday ko'ringan, — debdi va o'zining Eron podshosining o'g'li Umar al-Amal Firuziy ekanini, u ham xuddi shunday qilib kelib qolganini hikoya qilibdi. Bitta edim, ikkita bo'ldik. Endi zerikmaymiz, insonlarcha gapirish ham esimizdan chiqmaydi, — deb xursand bo'libdi. Shunday qilib ular birga yashay boshlabdi. Endi gapni Zulayhodan eshititing.

Zulayho qarasa, yonida Husan yo'q. Biror yerga ketgandir, deb biroz kutibdi. Lekin Husan kelmaganidan keyin „Meni safarga birga olib ketishga rozi bo'lmagan edi. Shuning uchun meni yolg'iz tashlab ketgan bo'lsa kerak“, deb o'yabdi. Qarasa, Husanning jangchi kiyimlari shu yerda qolibdi, hayron bo'lib endi nima qilish kerakligini o'yabdi. Vaqt juda qisqa bo'lganidan, tezda bir qarorga kelibdi. Husanning jangchi kiyimlarini kiyib, bir necha kunlik ovqat olib, yaxshi tulpor otini minib Husanni qidirib ketibdi. Soqchilar uyg'onib, nima hodisa bo'lganini tushunib olgunlaricha Zulayho qorong'u tunda uzoq joylarga ketib qolibdi. Soqchilar qancha bosh qotirsalar ham nima hodisa bo'lganini bila olmabdilar. Faqat Husan bilan Zulayho va bir ot yo'q, Zulayhoning kiyimlari shu yerda

qolibdi. Soqchilar: „Buxoroga qaytib borsak, nima voqeа bo‘lganligini aytib bera olmasak, aybdor bo‘lib quzg‘unlarga yem bo‘lgandan ko‘ra, hammamiz har tomonga tarqalib ketganimiz yaxshiroq“, deb maslahatlashib har tomonga tarqalib ketishibdi. Kanizaklar ham ketibdi.

Zulayho ko‘p og‘ir yo‘llardan o‘tib, Hindiston mamlakatiga boribdi. O‘zini arab xalifaligidan norozi bo‘lib qochib ketgan lashkarboshi — Zohir Botir Zululi deb tanishtiribdi. Bu xabarni hind shohi Radj Chandraga bildiribdilar. Hind shohi uni yoniga chaqirib olib, o‘zining qarib qolganligini, o‘g‘li yo‘qligi, faqat Radxa ismli qizigina borligini, shu qizi Radxaga uylanib o‘z taxtiga o‘tirishini taklif qilibdi. Zohir Botir noiloj rozi bo‘libdi. Shoh yetti kecha-yu yetti kunduz to‘y qilib, qizini beribdi. Toj kiydirish marosimini ham o‘tkazibdi. To‘ydan keyin Zohir Botir Radxaga o‘z sirini olib, boshidan o‘tgan voqeani gapirib beribdi. Agarda Husan topilsa uning bilan birga yashab, Radxani esa o‘zining akasi Abdulmalikka olib berishga va’da beribdi. Har ikkisi bu gaplarni sir saqlashga ahd qilishibdi.

Kunlarning birida Husan ravotda gullarga qarab yurganida ikki zag‘izg‘onning quvlashib kelganini va biri boshqasini o‘ldirganini, ikkinchi joyda esa bir tugunchani ko‘mib ketganini ko‘rib qolibdi. Husan borib tugunchani olib qarasa, o‘zining Zulayhoga bergen uzugi chiqibdi. Bu voqeani cholga borib aytibdi. Chol:

— Bizning devning dushmanlari ko‘p edi. Ular uni o‘ldiribdilar, endi sen qutulibsan. Ketishing mumkin. Shu yaqin joyda bir daryo bor. Har uch oyda bir martaba kema keladi, — debdi. Husan devning xazinasidan bir xaltachaga qimmatbaho toshlarni to‘ldirib, uzukni ham shu xaltachaga solib, kema kelar vaqtida daryo tomonga ketibdi. Daryo yoniga kelsa, kema kelib turgan ekan. Xaltachani kemaga qo‘yib, chol bilan xayrashib kelish uchun qaytibdi. Kema kelganini aytib, choldan oq yo‘l tilashini so‘rabdi. Shu vaqtida chol: „Yana bir o‘zim qolaman, endi qanday qilib turaman?“ deb yuragi yorilib o‘lib qolibdi. Cholning o‘ligini ko‘mmay qoldirib ketish insofdan emas, deb cholni ko‘mishga kirishibdi. Cholni ko‘mgandan keyin daryo yoniga borsa, kema ketib qolibdi. Kemachilar bir emas, bir yarim soatgacha kutib, oxiri kelmaganidan keyin ketib qolgan ekan. Husan endi qay yerga borishini, nima qilishini bilmay, daryo yonidagi bir tosh ustida o‘tiganicha qolaveribdi.

Zohir Botir davlat ishining hamma sohalari bilan birma-bir tanishibdi. Kunlarning birida o‘tkinchi kemalardan tushgan xirojlarni tekshirmoqchi bo‘lib, kemalar to‘xtaydigan joyga boribdi. Kelgan savdo kemalarini tekshira boshlabdi. Hamma mollarni tekshiribdi. Bir xaltaning

egasi topilmabdi. Kemachilardan xaltachaning egasini so'rabdi. Kemachilar bir odam xaltani kemaga qo'yib ketganini, bir soatdan keyin kelaman deb, qaytib kelmaganini aytishibdi. Zohir Botir xaltani olib qarab, o'zining uzugini ko'ribdi. Nima qilishini bilmay kema boshlig'ini chaqiribdi. Tezlik bilan kemani bo'shatish va uch kun muhlat ichida xaltaning egasini topib kelishni buyuribdi. Kemachi noiloj buyruqni bajarishga majbur bo'libdi. Kemachilar qaytib borib qarasalar, Husan hali ham shu tosh ustida o'tirgan ekan. Kemachilar yigitga: „Sen bizni shuncha ovora qilding, ahmoq“, — deb urib-so'kib kemaga solib olib ketishibdi, kemani mo'ljallangan vaqtida yetkazishibdi. Zohir Botir kemachiga javob berib yuborib, Husanni yuvintirib, kiyintirishni xizmatkorlariga buyuribdi. Husanning topilganligi to'g'risida Radxaga xabar yuboribdi. Keyin bu voqeani otalariga ham bildirib, o'zlarining maqsadlarini aytishibdi. Radj Chandra avval ularning gaplariga ishommabdi, so'ngra „Aqlularingga balli, qizlarim, sizga ofarin“ deb ulardan juda xursand bo'libdi. Husanni podshohning oldiga olib kelishibdi. Zohir Botir Husanni sinamoqchi bo'lib: „Yaxshi yigit, qayerliksiz, qaysi tomonga ketayotibsiz?“ debdi. Husan o'zining boshidan o'tgan voqeani aytib beribdi. Zulayho: „Agar xotiningiz topilsa, nima qilar edingiz?“ debdi. Husan: „Agar meni kutgan bo'lsa, albatta, yana uning bilan o'z hayotimni bog'lar edim“, debdi. Shunda Zulayho boshidagi tojini olib, toj ostidagi yashirib qo'yan sochlarini tushirib yuboribdi. Ikkovi topishib bir-biri bilan ko'rshib, boshlaridan o'tganlarni bir-biriga gapirib berishibdi. Ertasi kuni Husanga toj kiydirish marosimi o'tkazilibdi. Husan bo'lib o'tgan voqealarni bayon qilib Xitoyga, Buxoroga, Arabistoniga choparlar yuboribdi.

Arab xalifasi nomani olgan zamono o'g'liga Radxani so'rab sovchi yuboribdi. Bir qancha kundan keyin katta to'y-tomoshalar bo'libdi. To'yga Xitoydan, Buxorodan mehmonlar kelibdi. To'ydan keyin to'rt mamlakat vakillari bir joyga to'planib, bundan keyin bir-birlari bilan urushmaslik hamda savdo aloqalarini yaxshilash haqida ahdnama tuzib, muhr bosibdilar. Shu bilan hammalari murod-u maqsadlariga yetishibdi.



Sherzod va Gulshod



tgan zamonda bir shaharda Hurshod degan podshoh o'tgan ekan. O'nta xotin olgan ekan-u, lekin hech farzand ko'rmanган ekan. Hurshod farzand ko'rish uchun yana bir marta uylanishni ixtiyor qilibdi. Shahar ulamolarini chaqirib, shu to'g'rida maslahat qilibdi. Ulamolar ham podshohning so'zini ma'qullab fotiha beribdi. Qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib uylanibdi. Ikki oydan keyin oqsoch podshoh oldiga kelib, xotini homilador bo'lganligini ayтибди. Hurshod xursand bo'lganidan oqsochga bir hovuch tilla berib jo'natibdi. Podshoh vazirlari va saroy ahllarini chaqirib, tug'ilajak farzand sharafiga uch kecha-yu uch kunduz to'y-tomosha, uloq beribdi. Kunlardan bir kuni lashkarlarini olib ovga ketibdi. Ov qilib yurganda to'qaydan bir sher chiqibdi. Hurshod sherni ko'rib lashkarlariga:

— Baxtimizga ovimiz o'ngidan keldi. Hammangiz kamand tashlab shu sherni tiriklayin tutinglar. Kimda-kim shu sherni ushlay olmay, oldidan o'tkazib qochirib yuborsa, jazolayman, — debdi.

Podshohning o'zi ham lashkarları qatorida turib kamandning bir uchini ushlabdi. Lashkarlar kamand tutib sherni o'rtaga olibdilar. Bechora sher o'rtada nima qilishini bilmay, jon talvasasida yugurib yurib, kamandning bir uchini ushlab turgan Hurshod podshohni bir urib

ag'darib, qochib ketibdi. Askarlariga: „Agar qochirsangiz jazolayman“ degan Hurshod podshoh nima qilishini bilmay g'azab bilan otiga minib, sherni quvlab ketibdi. Lashkarları bir qancha vaqt kutib, podshoh qaytib kelmagandan keyin orqasidan qidirib ketibdilar. Bir qancha yo'l yurib, bir tog'lik joyda to'xtab, g'orning og'zida bir narsaning qimirlaganini ko'rishibdi. Ot choptirib g'orga borib qarasalar, Hurshod podshoh bir sher bilan olishib yotgan emish. Sher lashkarlarning kelayotganini ko'rib g'or ichiga kirib ketibdi. Lashkarlar podshoh yoniga kelib qarasalar, shohning badanları tirlagan, o'zi holdan ketib yotibdi. Lashkarları Hurshodni shaharga olib kelibdi. Podshohning holi og'irlashib vazir ulamolarini chaqirib: „Men endi dunyodan o'tayotibman. Qarigan chog'imda xudo menga farzand bergan edi. Falokat mening hayotimni barbod qilib, shu quvonchli kunni ko'ra olmay ketyapman. Mamlakat, toj-u taxtimni vaqtinchha o'ng qo'l vazirim Nodirbekka topshiraman. Ey do'stlarim, farzandim dunyoga kelgandan keyin yaxshi tarbiya qilinglar. Balog'atga yetgandan keyin o'g'il bo'lsa o'rnimga shoh qilinglar, qiz bo'lsa malika bo'lsin. Xotinimni o'ksitmanglar“, deb vasiyat qilib jon beribdi.

Kunlar, oydar o'tib Malikaning tug'ish vaqtini yaqinlashib qolibdi. Toj-u taxtiga ega bo'lgan Nodirbekning ko'ngliga qora niyat tushibdi. Unga kayf-u safolar, toj-u taxtlar qo'lidan ketayotgandek bo'lib ko'rinishdi. Vazirini chaqirib:

— Ey vazir, marhum shohimiz xotinining oy kuni yaqinlashibdi. Tug'ilgan bola balog'atga yetgandan keyin albatta bu taxt-u baxtlar sen bilan mening qo'limdan ketadi. Qanday bo'lsa ham bir ilojini qilib xotinni yo'qotish lozim, — debdi. Nodirbekning qora maqsadlariga vazir ham qo'shilib Hurshod podshohning homilador xotinini yo'qotish chorasisiga kirishibdilar.

Vazir zindonga borib mahbuslarga:

— Ikki kundan keyin o'rmonzorga borasiz. U yerga bir xotinni olib borishadi. Shu xotinni o'ldirsangiz zindondan ozod bo'lasiz, — debdi.

Mahbuslar rozi bo'libdi. Ikki kundan keyin mahbuslarni zindondan olib chiqib, qo'llariga pichoq berib o'rmonga yuborishibdi. Makkor vazir xotinning yoniga kiribdi, hol-ahvol so'ragandan so'ng:

— Bugun sizni bir sayohat qildirib kelmoqchimiz. Marhum shohimiz sizni tez-tez sayohat qildirib turishni vasiyat qilgan edi. Agar qarshilik qilmasangiz bir tomosha qildirsak, — debdi. Xotin juda xursand bo'lib, aravaga chiqib o'tiribdi. Vazir xotinni o'rmonzorga olib borib: „Shu yerda

biroz dampingizni olib turing, men bir ov qilib kelay“ deb uni yolg‘iz qoldirib ketibdi. Shu vaqt mahbuslarning ba’zilari xotinni o’ldirishga botinmay, achinib chetlashibdi. Bir nechasi vazirdan qo’rqib xotinni pichoqlabdi. Xotinning dod-voyiga qaramay qornini yoribdi. Vazir kelib xotinning o’lganiga xursand bo’lib, mahbuslarning hammasini ozod qilibdi.

Mahbuslardan biri daraxt orqasiga berkinib olgan ekan. Hamma ketgandan keyin qip-qizil qonga belanib yotgan xotin oldiga kelib qarasa, xotinning yonida bir bola yig‘lab yotibdi. Mahbus bolani onasiga emizdiribdi. Bola yig‘idan to’xtab onasi bag‘rida uxbab qolibdi. Mahbus Nodirbekning zulmini ko’rib xotinga qattiq achinibdi. Bo’lgan voqeani tasvirlab bir qog‘ozga yozibdi. Bir lattaga o’rab, bolaning bo’yniga taqib ketibdi. Mahbus ketishi bilan o’rmondan bir sher chiqib kelibdi. Qonga belanib yotgan xotin yoniga kelibdi-da, bolani tumshug‘i bilan itarib yuborib xotinni yeya boshlabdi. Yana orqasidan bir sher chiqib kelib qarasa, xotinning yonida bir bola yotibdi. Bu ona sher bolani o’z bolalari yoniga olib boribdi. Urg‘ochi sher o’z bolalarini qanday boqqan bo’lsa, bu bolani ham shunday yaxshi tarbiyalabdi. Bola katta bo’lib yura boshlabdi. Bir kuni sher bolani yelkasiga mindirib yurganda bir to‘da karvonlar uchrabdi. Karvonlar sher ustidagi odam bolasini ko’rib hayron qolib, sherni tutmoqchi bo‘lishibdi. Karvonlar kamand tashlab sherni o’rtaga olib bolani olmoqchi bo‘lishibdi. Bola qo’rqib sherga chirmashibdi. Sher ham bolani berishni istamay olishibdi. Axiri karvonlar sherni bog‘lab, bolani ajratib olishibdi. Bolani o’z boshqliqlari Saidkarvonga olib kelib berishibdi. Saidkarvon bolaning bo’ynidagi xatni o’qib, bo’lgan voqeani anglabdi. Bu sirni hech kimga aytmabdi.

Shu kundan boshlab bolani Sherzod deb atabdilar. Said Sherzodni farzand qilib olib, shaharga kelibdi. Sherzod Saidkarvonning oilasida yaxshi tarbiyalanib yetti yoshga to’libdi. To’rt yil o’qib oq-qoranı taniydigan bo’libdi. Sevib o’ynaydigan o’yini qilichbozlik, urush o’yini bo’libdi. Saidkarvon o’g‘liga jang qilish hunarini o’rgatibdi. Sherzod katta bo’lgandan keyin shu shaharning nomi chiqqan qahramonlari qatoriga kiribdi. Hatto o’rgatgan ustozlari ham Sherzodning hunarini ko’rib qoyil qolibdi. Bir kuni shu shahar podshohi Saidkarvon bilan Sherzodni o’z saroyiga chaqiribdi. Podshoh ularni yaxshi qabul qilib, Sherzodni o’ziga lashkarboshi qilmoqchi bo’lganligini aytibdi. Bu taklifni Sherzod ham qabul qilibdi. Shu bilan Sherzod lashkarboshi bo’lib yaxshi xizmat qila boshlabdi. Kunlardan bir kuni Sherzod o’z lashkarlari bilan ovga chiqibdi. Ov qilib yurganda o’rmonzordan bir

sher chiqib bular tomon kela boshlabdi. Sherzod sher bilan yolg'iz o'zi olishmoqchi bo'lib, qilichini yalang'ochlab sher tomonga yuribdi. Sher ham pisand qilmay yaqinlashib kelaveribdi. Ikkovi bir-biriga yaqin kelib olisha boshlabdi. Sherzod qilichi bilan sherni ikkiga bo'lib tashlabdi. Qarasa, oldidan yana bir sher yerga surkalib, boshini tebratib kela beribdi. Sherzod buni ko'rib hayron bo'libdi. Urg'ochi sher hech qanday hujum qilmasdan ko'zidan yoshini to'kib yerga surkala-surkala kelibdi. Sherzod ham qo'lidagi qilichini qiniga solib yolg'iz o'zi sherning oldiga boribdi. Sher ham Sherzod yoniga kelib kiftini oyog'iga surkay boshlabdi. Sherzod o'zining yoshligida sher ustida yurganini eslab, sherning nima demoqchi bo'lganini fahmlab, sherning ustiga chiqib olibdi. Sher xursand bo'lib maydonni bir aylanib chiqibdi. Sherzod ham ovidan xursand bo'lib, sherni o'zi bilan birga shaharga olib ketibdi. Saidkarvon o'g'lining bu ishini ko'rib juda xursand bo'libdi. Saidkarvon hamma lashkarlarini o'z oldiga chaqiribdi. Sherzod ham kelibdi. Saidkarvon hammaning oldida Sherzodning sarguzashtini gapirib beribdi. So'zining oxirida „Mana shu sher seni boqib o'stirgan onang bo'ladi. Biz seni shu sherdan olib ketgan edik. Shuning uchun seni Sherzod deb atagandik“, deb Sherzodning bolalik vaqtida bo'yniga osib qo'yilgan xatni uning qo'liga beribdi. Sherzod xatni o'qigandan keyin, o'rnidan turib, ona sherni quchoqlab yig'labdi. Keyin otasi Saidkarvonni quchoqlab rahmat aytibdi. Sher ham Sherzodning yuziga yuzini surkab erkalanibdi.

Sherning bunday qilishi „O'g'lim, nega onangni o'ldirganlardan o'chingni olmaysan?“, degandek bo'libdi.

Sherzod kechasi uxbab tush ko'ribdi. Tushida o'z onasi Sherzodga qarab „Bolam, bergen sutimga rozi emasman“, debdi.

Sherzod cho'chib uyg'onibdi. Irg'ib o'midan turib podshohning roziligi bilan askarlarini to'plabdi. Askarlarga bosh bo'lib Nodirbekka qarshi yurish qilibdi. Bir necha kun yo'l yurib shaharga kelibdi. Nodirshoh Sherzodga elchi yuboribdi. Sherzod kelgan elchiga:

— Nodirshoh yaxshilik bilan toj-u taxtini topshirsin, bo'lmasa jang qilib taxtini olaman, — debdi.

— Elchi Nodirshohga Sherzodning maqsadini kelib aytibdi. Nodirshoh askarlarini to'plab jang boshlabdi. Uzoq vaqt jang bo'libdi.

Oxiri Sherzod Nodirshohni asir olibdi. Sherzod Nodirshohning oldiga kelib:

— Umringda gunoh qilganmisan? — debdi. Nodirshoh Sherzodning gapiga hayron bo'libdi. Sherzod yana:

— Mening onamni kim o'ldirgan? — debdi. Nodirshoh indamabdi.

Shunda Sherzod cho'ntagidan xatni olib otasi Saidkarvonga berib:

— Shu xatni xalq oldida o'qib bering, — debdi. Saidkarvon xatni o'qib beribdi, undan keyin xalq Nodirshohga qarshi talpinibdi. Nodirshoh Sherzodning oyog'iga yiqilib, gunohini kechirishni so'rabdi.

Sherzod:

— Men bugun onamni rozi qilmoqchiman, sendan o'chimni olaman, — deb Nodirni jallodga topshiribdi. Otasi Saidkarvonni shu shaharga podshoh qilib qo'yibdi. O'zi Saidkarvon shahriga — ona sher oldiga ketibdi.

Sherzodning g'ayrati, botirligi boshqa mamlakatlarga ham yoyilibdi. Hatto boshqa shahar podshohlari Sherzodni o'zlariga kuyov qilmoqchi bo'lib elchi yuboribdi. Kunlardan bir kuni Sherzodning eng yaqin o'rtog'i Battalg'ozi degan bir shohning Gulshod degan qizini maqtabdi. Sherzod buni eshitishi bilan g'oyibona oshiq bo'libdi. Sherzod Battalg'ozining qizini so'rab elchi yuborish to'g'risida podshoh bilan maslahatlashibdi. Podshoh:

— Battalg'ozi juda kuchli podshoh. Sening sevging orqasida boshimizga ko'p falokatlar kelishi mumkin. Hatto ko'p shaharlardan elchilar kelganda ularning boshini kesish, jang qilish bilan javob bergen. Uning bilan baravar kelish qiyin, — debdi. Sherzod podshohga yalinib, jang bo'lgan vaqtda ham o'zining g'olib kelishiga inontiribdi. Shoh noiloj rozi bo'libdi. Gulshodni so'rab Battalg'oziga elchi yuboribdi. Battalg'ozi kelgan elchilarning hammasini o'ldiribdi. Bu ishga shoh bilan Sherzodning g'azabi kelib, Battalshohga „Yaxshilik bilan qizing Gulshodni ber, agar bermasang, jang qilib olamiz“, deb xat yozibdilar. Battalg'ozi xatni olib javob xat yozibdi. Xatda: „Mening hayvon tarbiyasini olgan odamga beradigan qizim yo'q. Jang qilishga tayyorman“, debdi.

Sherzod lashkarlarini to'plab, ona sher bilan birga Battalg'ozining jang maydoniga boribdi. Sherzod sher va lashkarlarini qoldirib, otiga minib qal'a yaqiniga kelibdi. Devor yoqalab borayotganida qal'a ichidagi baland arkka ko'zi tushibdi. Ark juda chiroqli bezalgan, atrofida gullar o'sib yotardi. Gulshod ham Sherzodning ta'rifini eshitibdi. Otasining zolimligidan nohaq nobud bo'lib ketgan yigitlarga, shu qatorda Sherzodning nobud bo'lib ketishiga achinibdi. Qanday bo'lsa ham Sherzodni ko'rishni orzu qilib, kechasi bilan uxmlamay o'tirgan ekan, sekin joyidan turib, sochlarni orqasiga tashlab, arkning sanoqsiz zinalaridan tushayotib, devor yonida ot ustida turgan Sherzodni ko'ribdi.

Sherzod ham Gulshodni ko'rib nima deyishini bilmay, unga qarab kulibdi. Gulshod pastga tushib devor yoniga kelibdi-da, bir chiroyli gulni uzib Sherzodga tashlabdi. Sherzod ham devor yoniga kelib, o'zining unga oshiq bo'lib qolganligini, ismi Sherzod ekanligini aytibdi. Gulshod jangda Sherzodga yordam berishini va'da qilibdi.

Ertasi kuni tong yorishi bilan jang boshlanibdi. Bir qancha janglardan keyin Sherzod askarlari yengila boshlabdi. Shunda Sherzod birdan sherni qo'yib yuboribdi. Sher orqasidan askarlari bilan Sherzod ham jang maydoniga kiribdi. Sherzod ot ustida turib to'rt tomondan kelganni chopib tashlayveribdi. Sher esa na'ra tortib duch kelganni bo'g'ib tashlabdi. Shu payt Sherzod arkda tomosha qilib turgan Gulshodni ko'rib qo'lini ko'taribdi. Gulshod bir piyola sharbat olib tushib, Sherzodga beribdi. Sherzod sharbatni ichishi bilan g'ayratiga g'ayrat qo'shilib, dushmanga omon bermay haydabdi. Oxiri Battalg'oz'i yengilib taslim bo'libdi. Xalq Sherzodni podshoh qilib ko'taribdi. Sherzodning yengganini Saidkarvon eshitib kelibdi. Sherzod bir necha kun to'y-tomashta qilib, Gulshodni olibdi. Shu bilan murod-maqsadiga yetibdi.





Yaltillama sopol tovoq

Bir zamonda bir podshoh bor ekan. U podshohning qirq xotini bor ekan. Ammo hech farzandi yo‘q ekan. Bir kuni podshoh xafa bo‘lib: „Menga hech narsa kerak emas“, deb taxtiga ham o‘tirmabdi. Bir necha kundan beri podshohning taxtga chiqib o‘tirmaganiga hayron bo‘lgan vazirlar majlis qurib podshoh bilan maslahatlashibdilar.

— E, podshohim, nimaga shuncha kundan buyon taxtingizga chiqib o‘tirmaysiz,— deganlarida podshoh vazirlariga qarab:

— E, vazirlarim, mening qirqta xotinim bor, lekin biron ta farzandim yo‘q. Men o‘lganimdan keyin mening taxtimga o‘tirib kim yurtni so‘raydi, shuning uchun men taxtimga chiqib o‘tirmayman, — debdi. Vazirlari:

— E, podshohim, shu qirq xotiningizning ustiga yana bir xotin olib bersak, ehtimol farzand ko‘rib qolarsiz. Agar shunda ham farzand bo‘lmasa ixtiyor o‘zingizda, nima qilsangiz o‘zingiz bilasiz, — debdilar.

Shu bilan qirq kecha-yu qirq kunduz to‘y-tomosha qilib, yana bir xotin olib berishibdi. Oydan oy, yildan yil o‘tib, podshohning kichik xotini homilador bo‘lib, oy-kuni yaqin qolganda podshoh ovga chiqib ketibdi. Podshohning katta xotinlari qarasa, kichik xotini dard tutib tug‘ay deb yetibdi. Darrov bir enagani ayttirib kelib, bir uya yig‘ilishib maslahat

qilishibdi. „Kichik kundoshimiz farzand tug‘sa podshoh bizga qaramay, kichik xotini bilan bo‘lib ketmasin“, deb enagasiga bir sipar¹ tilla berib, „Siz bir ilojini qilarsiz“,— deyishibdi.

Enaga bir sipar tillani olib, suyunib:

— Buning ilojini men qilaman, — deb podshohning kichik xotini oldiga boribdi va:

— Ey, singlim, bizning rasmimizda tug‘adigan xotinlarni tepaga chiqarib qo‘yib, tagida besh-oltita xotin chodir ushlab turadi, — deb xotinni taxtning ustiga chiqarib qo‘yibdi. Podshohning barcha xotinlari yig‘ilishib uning tagida chodir ushlab turibdilar. Podshohning kichik xotini bir o‘g‘il va bir qiz tig‘ibdi. Kundoshlar bolalarni olib bekitishib, uning o‘rniga ikki kuchuk bolani qo‘yishibdi.

Podshoh ovdan kelgach, kundoshlar:

— E, podshohim, xotiningiz ikki kuchukvachcha tug‘di, — deyishibdi. Podshoh bu so‘zlarni eshitib:

— Xotinim ikki kuchuk bola tug‘gan bo‘lsa, uni cho‘lga olib chiqib, o‘ra qazib ko‘mib tashlanglar, — deb buyuribdi. Vazirlari podshohning hukmi bilan, kichik xotinni ikki kuchuk bola bilan cho‘l-biyobonga olib chiqib, belidan ko‘mib qo‘yishibdi. O‘g‘il va qiz chaqaloqlarni esa bir o‘rmonzorga olib borib tashlab kelishibdi. Kuchuk bolalari har qayerdan har narsalar olib kelib podshohning xotinini boqishibdi.

O‘rmonga tashlangan ikki bolani bir ayiq bir g‘orga olib borib boqib katta qilibdi. Bolalar kechasi g‘orga kirib yotar ekanlar, kunduzi esa akasi ovqat qidirib, singlisi g‘orning og‘zida akasini poylab o‘tirar ekan. Bir kuni podshoh ovga chiqib o‘rmonzorni aylanib yursa, bir g‘orning og‘zida bir qiz o‘tiribdi. Podshoh g‘orga yaqin borib qolibdi, qiz uni ko‘rib g‘orga qochib kirib ketibdi. Podshoh nariroq ketganda qiz yana chiqibdi. Podshoh g‘orga yaqinlashsa, qiz yana qochib kirib ketibdi. Podshoh bu voqeadan shubhalanib, „Bunda bir sir bo‘lsa kerak“, — deb uyiga qaytib bu hodisani vazirlariga aytibdi. Buni podshohning xotinlari eshitib, darrov enagani chaqirib bo‘lgan voqeani gapirib:

— Endi bu ishni ham o‘zingiz amallaysiz, — deb bir qancha tilla berishibdi. Enaga bu tillani olib, suyunib, avval o‘zi shu bolalarni olib borib tashlagan o‘rmonga boribdi. G‘orning yaqinidan chiqib qolibdi. Qarasa, qiz g‘orning og‘zida o‘tiribdi, akasi yo‘q. Kampir qizning oldiga borib:

¹ Sipar — qalqon.

— Oppoq qiz, akang kelsa, menga yaltillama sopol tovoq olib keling, deb ayt. Agar yo‘q desa, yig‘la! — deb o‘rgatib ketibdi. Singlisi akasiga:

— Menga yaltillama sopol tovoq olib kelib bering, — debdi. Akasi:

— E, singlim, buni senga kim aytdi? U yerga borgan kishi o‘lmay qolmaydi-ku, — debdi. Singlisi tinmay yig‘layveribdi, unga akasi:

— Xo‘p, sen mana bu g‘ozni kabob qil, yeb bo‘lgandan keyin borsam borayin, — debdi. Ikkovi g‘ozni kabob qilib yeb, qorinlarini to‘yg‘azishibdi.

Akasi bir qancha yo‘l yurib bir qirga chiqibdi, qirlarda kezib yurgan bir chol oldidan chiqib:

— E, bolam, qayerga borasan? — debdi. Bola:

— E, ota, shu yodqa bir yaltillama sopol tovoq degan narsa bor ekan, shuni olib kelishga ketayotibman, — debdi. Chol:

— E, bolam, sen hali yosh ekansan, bekorga o‘lib ketasan, bormagin. Sendan ilgari ham juda ko‘p podshohzodalar shu narsani olaman deb o‘lib ketishgan. Sen ham shular qatori yo‘q bo‘lib ketasan, — debdi. Shunda bola:

— Otajon, o‘lsam o‘lib ketay yoki olib kelay, boraman, — debdi.

— E, bolam, xayr, borsang borgin, bundan nariroqda bir katta chinorda bir qizil ot bog‘loqliq turibdi. O‘sha otни mingin. Ana u ko‘ringan tepaga borganingdan keyin otdan tushib shu tepaning har yeridan chuqur qilib kavlagin. Yana otga minib „Yaltillama sopol tovoq, men senga o‘rtoq“, deb chaqirgin. U narsa daryoga o‘xshab bir katta ariqda oqib turadi, ariqdan toshib chiqib seni quvlaydi, sen orqangga qarab otни qamchilab qoch. U senga yeta olmagandan keyin yana qaytib joyiga tushib ketadi. Boyagi sen kavlagan chuqurlarga tushgani chiqqa olmay qoladi. Sen borib shu chuqurda qolganini olib kelaver. Agar yetib olsa sening tanlaringni eritib-oqizib olib tushib ketadi, — deb o‘rgatibdi chol. Bola to‘g‘ri cholning aytgan joyiga borib otни minibdi, tepaga borib otdan tushibdi, bir qancha chuqurcha kavlab qo‘yibdi. Yana otiga minib tepaning ustida turib, „Yaltillama sopol tovoq, men senga o‘rtoq“, deb chaqiribdi. Birdan allanimalar ariqdan toshib chiqib bolani quvlabdi. Yaqin qolganda bola otga qamchi uribdi. Ot uchib borib bir qancha joyga tushibdi. Bolani quvgan narsa unga yeta olmay qaytib tushib ketibdi. Bola qaytib kelib chuqurchalarda qolganini olib bir shishaga solib kelibdi. Singlisiga bo‘lgan voqeani gapirib, „Oz bo‘lmasa o‘lay dedim“ deb, olib kelgan narsasini singlisining oldiga qo‘yibdi. Singlisi uni olib, ko‘rib juda xursand bo‘libdi. Ikkovi g‘orning og‘ziga chiqib o‘tiraveribdi. Bir kuni podshoh yana

ovga chiqib, „O'sha kuni ko'ringan qiz hali ham bormikan?“ deb uzoqdan qarasa bir qiz, bir o'g'il o'tiribdi. Podshoh g'orga yaqin kelsa, bolalar g'orga qochib kirib ketibdi.

Podshoh nari ketsa, bolalar yana g'orning og'ziga chiqishar emish, podshoh yaqin kelsa, ular yana g'orga qochib kirib ketar emish. Podshoh uzoqlashsa, ular yana g'orning og'ziga chiqishar emish. Podshoh bu holga taajjublanib, „Bu qanday voqeа bo'lди ekan“, deb o'ylab uyiga kelibdi. Vazirlarini chaqirib bo'lgan voqeani aytibdi. Bu so'zni podshohning katta xotinlari eshitishibdi. Yana enagasini chaqirib bir qancha oltin berib:

— Bir ish qilib shu bolalarni yo'q qil. Agar yo'q qilmasang, podshoh sezib qolsa, hammamizni o'ldirib yuboradi, — debdi. Enaga yana boyagi g'orga borib qarasa, qiz yana g'orning og'zida o'tiribdi. Enaga yana qizni aldab:

— Akang yaltillama sopol tovoqni olib kelib berdimi? — deb so'rabdi.
Qiz:

— Ha, o'sha kuni kelganda aytgan edim, olib kelib berib, o'zi yana ovqat izlab ketdi, — debdi. Enaga aytibdi:

— Bo'lmasa, akang kelganida sen yig'lab o'tir. Akang „Nega yig'-layapsan?“ desa, menga „Oyinayi jahonnom“ni olib kelib bering, deb aytgin, — deb tayinlab ketibdi.

Bir vaqtda akasi ikki quyonni ushlab kelsa, singlisi yig'lab o'tiribdi.

— Ha, singlim, senga nima bo'ldi, nimaga yig'laysan? — debdi akasi.

Shunda singlisi:

— E, akajon, menga „Oyinayi jahonnom“ni olib kelib bering, — debdi. Akasi:

— E, singlim, bir ish qilib meni o'ldirmoqchimisan? Agar o'lsang mayli, desang, men borib olib kelib beraman. Yoki o'lib ketaman. Avval qorinni to'yg'azaylik, undan keyin boraman, — debdi. Ikki quyonni kabob qilib yeb, singlisi bilan xayrashib:

— Meni bir oy poylagin, agar bir oyda kelmasam o'lgan bo'laman, — deb aytibdi. Ko'p yo'l yurib, ko'p yursa ham mo'l yurib bir bog'ga kirganda kun kech bo'lib qolibdi. Bola o'sha bog'da bir katta chinorning tagida yotib uxlabdi. Bir vaqt ko'zini ochib qarasa, kun yorishib qolibdi. O'rnidan turib o'tirsa, tepasidagi chinorning ustida parranda bolasining chiyillagan tovushi eshitilibdi. O'tirgan joyidan turib daraxtning tepasiga qarasa, bir katta ajdar daraxtga chirmashib chiqayotibdi. Bola yerdan bir toshni olib ajdarga otibdi.

Tosh borib ajdarga tegibdi. Ajdar darhol tushib bolani damiga tortibdi, bola darrov yonidan qilichini olib, tikka ushlab ajdarning og'ziga kirib ketibdi. Qilich ajdarni ikki nimta qilib tashlabdi. Bola ajdarning terisidan bir kamar olib beliga bog'labdi. Bir Semurg' qush kelib boyagi chinorga qo'nibdi. Bolasini sanab qarasa, bugun bolalari but, kamaymabdi. Semurg' bolalariga qarab: „E, bolalarim, bugun ajdar kelmadimi, hammangiz salomat qolibsiz“, — deb so'rabdi. Semurg'ning bolalari:

— E, ona, mana bu tagimizda yotgan yigit, bizni ajdardan qutqazib qoldi, — deyishibdi. Semurg' bu so'zni eshitib, pastga tushibdi va boladan:

— E, do'stim, sening boshingga nima ish tushib bu yerga kelding?, — deb so'rabdi. Bola aytibdi:

— E, semurg', mening boshimga tushgan ishni so'rama ham, kuyma ham.

Semurg' aytibdi:

— E, do'stim, sen ayt, agar mening qo'limdan keladigan ish bo'lsa, men ham senga bir yordam beray. Sen menga yaxshilik qilding, men ham senga bu yaxshilingning qaytarishim kerak, — debdi. Bola:

— Xayr, aytsam aytay. Bir podshohning qo'lida „Oyinayi jahonna ma“ degan narsa bor emish, shuni qanday qilib olib kelsam bo'ladi, — debdi. Semurg' aytibdi:

— E, yigit, bu xizmatni men qilib beraman. Sen ikkita kiyikni bir amallab tutib kel. Shu kiyiklarni so'yib, tulum qilib, bitta tulumiga go'sht, bitta tulumiga suv g'amlab mening ustimga ortib, o'zing ham chiqib ol. Qolgan ishni men o'zim qilaman. Lekin yo'lda ovqat, suv berib borasan! Borgandan keyin „Oyinayi jahonna ma“ ni olish yo'lini o'zim o'rgataman, — debdi. Bola darrov o'rmonga chiqib ikkita kiyikni ushlab tulum qilib, bir tulumiga go'sht, bir tulumiga suv to'ldirib Semurg'ga ortib, o'zi ustiga minibdi. Semurg' parvoz qilib uchib, bir podshohning saroyiga tushibdi. Bolaga bitta patidan yulib berib:

— Mana shu yer podshohining qo'liga zirapcha kirib, juda ko'p azob beribdi. Buni bir qancha hakimlar kelib ola olmagan. Zirapcha podshohning qo'lida qolib ketgan. Sen borib „Men hakimman, podshohning qo'lidi zirapchani olgani keldim“, deysan. Eshikdan kirgizmasalar ham qo'ymasdan kirasan. Kirganidan keyin, mana shu men bergen pat bilan kavlab o'sha zirapchani ol. Undan keyin podshoh senga „Tila tilagingni“ deydi. Shunda sen „Oyinayi jahonna ma“ ni so'raysan. Podshoh ilgarigi, o'tgan voqealarni yozib, o'z muhrini bosib, bir xotira tayyor qilib qo'ygan. Shu narsani ham „Oyinayi jahonna ma“ bilan olib, tez qaytib kelasan. Men seni shu yerda poylab turaman.

Qaytib kelganingdan keyin men seni yana o‘z joyingga olib borib qo‘yaman, — debdi.

Bu gaplarni uqib olgan bola podshohning oldiga borib, vazirlariga:

— Men hakimman, podshohning qo‘liga kirgan zirapchani olish uchun keldim, — debdi. Vazirlar bolaga qarab:

— E, bola, yosh ekansan, ovora bo‘lib, bekorga o‘lib ketasan. Sendan ilgari ham boshqa hakimlar kelib ololmagan edi, — deyishibdi.

Bola o‘z so‘zida mahkam turgach, vazirlar podshohga xabar beribdilar:

— E, podshohi olam, bir yosh hakim kelib eshigingizda turibdi. Podshohning qo‘lidagi zirapchani olishga keldim, deydi. Biz qancha qaytarsak ham qo‘ymayapti, — debdilar.

Shunda podshoh:

— Hakimni olib kelinglar, — debdi. Vazirlar bolani olib kirishibdi. Bola podshoh oldiga kirib, yer o‘pib salom beribdi:

— E, podshohim, sizning joningizga orom beray deb keldim, — deb haligi semurg‘ning pati bilan kavlab podshohning qo‘lidagi zirapchani chiqarib olibdi. Shu onda podshohning ko‘zi ochilib ketib:

— E, yigit, nima tilaging bor, tila tilagingni, — debdi. Bola aytibdi:

— E, podshohim, mening tilagim shuki, menga „Oyinayi jahonna“ni bersangiz. Undan keyin yana shu „Oyinayi jahonna“da o‘tgan voqealarni yozib, muhr bosib qo‘yan xatingiz bor ekan, shuni ham bering, — debdi. Podshoh:

— Menden dunyo so‘rasang-chi, kambag‘al narsa „Oyinayi jahonna“ni nima qilasan? — debdi. Bola aytibdi:

— E podshohi olam, „Oyinayi jahonna“ni bersangiz, menga dunyo qatoriga o‘tadi, — debdi.

— Xayr, bo‘imasam, — deb podshoh „Oyinayi jahonna“ bilan voqealarni yozib muhrini bosgan voqeanomani bolaga beribdi. — Sen kimning o‘g‘lisani? — deb boladan so‘rabdi.

Unga javoban bola:

— Men ota-onamni tanimayman, kim ekanini bilmayman. Bir o‘rmonda aka-singil yashaymiz, — debdi. Podshoh ilgari bu voqeani „Oyinayi jahonna“da ko‘rgan ekan. Darrov tushunib olib, shahzodani hurmat bilan eshikka olib chiqib qo‘yishibdi. Shahzoda „Oyinayi jahonna“ni olib borib, Semurg‘ga minibdi. Bir qancha yo‘l bosib Semurg‘ning uyasiga kelib, u bilan xayrashib, singlisi oldiga kelibdi. Qarasa, singlisi ochlikdan qynalib, sulayib yotibdi. Shahzoda singlisiga ovqat berib, unga:

— Mana, singlim, eson-omon, o‘imasdan buni ham olib keldim, — deb „Oyinayi jahonna“ni beribdi.

Ertasiga podshoh yana ovga chiqibdi. G'or yoniga kelib qarasa, yana g'or og'zida bir o'g'il, bir qiz o'tiribdi. Podshoh g'orga yaqin kelibdi.

Bolalar bu safar qochmasdan o'rirlaridan turib, podshohga salom berib, uni o'tqazishibdi. Bola o'zining boshidan o'tganlarini birma-bir podshohga aytib beribdi. Podshoh:

— Mening o'g'lim-qizim yo'q, bo'lmasa biringiz o'g'il, biringiz qiz bo'linglar, — debdi. Bolalarni olib o'z shahriga boribdi. Bola haligi hamma voqeani yozib, muhr bosgan xatni podshohga beribdi. Podshoh bu voqeanomani butun vazirlari ichida o'qib beribdi. Bu xatdagi voqeani eshitgandan keyin podshoh qirqa xotinini zindonga solishga buyruq beribdi. Buyruq darrov bajarilibdi. Podshoh kichik xotinini topib kelishga buyruq beribdi. Vazirlari kichik xotinni olib borib tashlagan joyga borib qarasalar, xotin bir baland tepada ikki yoniga ikki itni qo'yib o'tiribdi. Vazirlar xotinga yaqinroq borib:

— E, singlim, podshoh sizni chaqiryapti, — deyishibdi. Xotin ularga qarab:

— Podshohga borib xotiningiz kelmas emish, denglar. Agar ikkinchi marta odam yuborsangiz itlarga talatar emish, deb aytinlar, — debdi.

Vazirlarni ham haydab yuboribdi.

Vazirlar barcha voqeani podshohga kelib aytibdilar. Podshoh yana:

— Boringlar, aldab-suldab, yaxshi so'zlar bilan olib kelinglar. Agar olib kelmasangiz, hammangizni o'ldirib yuboraman, — debdi.

Vazirlar podshohdan qo'rqib, yana qaytib borishibdi. Xotin vazirlarni ko'rib:

— Yana meni olib ketishga keldinglarmi, — deb ikkita kuchugiga, — borib shu kelgan odamlarni talab tashlanglar! — debdi. Itlar birdan kelib vazirlarni talab tashlabdi. Vazirlar itdan zo'rg'a qutulib, kiyim-boshlari yirtilib, hamma joylari tiralgan holda podshohning oldiga kelib voqeani aytishibdi. Podshoh bularning ahvolini ko'rib, bo'lgan voqeani eshitib, qanday olib kelish chorasini o'ylab xafa bo'lib turganda, o'g'li shahzoda kirib:

— E, ota, nimadan xafa bo'ldingiz? —deb so'rabdi. Podshoh o'g'liga bo'lgan voqeani aytibdi:

— E, himmatli o'g'lim, onangni qanday qilib olib kelishni o'ylab, yo'lini topa olmay turibman, — debdi. Shahzoda o'midan turib:

— E, ota, bu xizmatni men o'zim qilaman, — deb otasidan fotiha olib, onasining oldiga jo'nabdi. Borib, uzoqdan turib:

— Ey, ona, men sizning bolangizman. Men sizni olib ketgani keldim, — debdi. Itlar shahzodaning ovozini eshitib, birdan kelib shah-

zodani talay boshlabdi. Shahzoda itlarning tagida yotgani holda baland ovoz bilan:

— Ey, jonivorlar, men bir musofir bechoraman. Men ham onamga o'xhash sargardonman. Uning ustiga sizlar ham talaysizlarmi? — debdi. Bolaning ovozini onasi eshitib, rahmi kelib, itlarni chaqirib olibdi. Shahzoda o'rnidan turib ko'yylaklari yirtilgan holda onasiga qarab:

— E, onajon, siz bormasdan bizni tirik yetim qilib qo'yasizmi, jon ona, yuring, olib ketay, — debdi. Onasi shahzodadan bu gapni eshitib rahmi kelib, bolalarim yetim bo'lib qolmasin, deb bolaga qarab:

— Bo'lmasa borib otangga ayt, menga bosh-oyoq sarpo qilib bir ot-aravani qo'shib yuborsin. Men aravadan tushadigan joyimdan to uygacha oyog'imning ostiga gilam solsin. Borganimdan keyin boshimdan oltin sochib, qaytadan nikoh qilib, to'y-tomosha qilib olsin, — debdi.

Shahzoda onasidan bu so'zni eshitib, otasi oldiga kelib, onasining aytgan shartlarini ayitbidi. Podshoh darrov vazirlarni chaqirib xotini aytgan shartlarni muhayyo qilishni buyuribdi.

Vazirlar borib podshohning xotiniga sarpolar kiydirib, aravaga o'tqazib olib kelishibdi. Podshoh xotinini yaxshi kutib olibdi.

Xotini aravadan tushib, ipak gilamdan yurib uyga kiribdi. Podshoh xotininining ustidan oltinlar sochib, qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib, qaytadan nikohiga olibdi. O'g'liga Shahzoda Botir deb nom qo'yibdi. Qiziga Gulparax deb nom qo'yibdi. Shu bilan hammalari murod-maqsadlariga yetibdilar.



Devbachcha



adim zamonda bir boy bor ekan. U boyning farzandi yo‘q ekan. Boy ko‘p xotin olibdi. Oxirida bir xotinidan o‘g‘il ko‘ribdi. Boy borgan sari kambag‘allahib qolibdi, o‘g‘li esa katta bo‘laveribdi. U boyning jo‘ralari ko‘p ekan, boy do‘stilarining tuz-namagini ko‘p yegan ekan. Biroq o‘g‘lini to‘y qilish uchun boyning hech narsasi qolmabdi.

Boy jo‘ralari bilan maslahatlashib, to‘yni o‘tkazmoqchi bo‘libdi. Jo‘ralari qarz berishga va‘da qilishibdi. „Qachon to‘y qilsang, bizga xabar ber“, deb ketishibdi. Oradan bir necha yil o‘tgach, boy to‘y qilmoqchi bo‘lib harakat qilibdi. Biroq u jo‘ralarini esidan chiqarib yuborgan ekan. Kunlardan bir kun to‘ydan xabar olish uchun uch jo‘rasi o‘z xizmatkorlarini yuboribdi. Ular kelib boyning hovlisidan:

— Boy aka to‘yini o‘tkazdimi, yo‘qmi? — deb so‘rabdi. Shu vaqt boyning o‘g‘li tomda shoxdor¹ uchirib turgan edi. Bola „Nima ishingiz bor, to‘y allaqachon bo‘lib o‘tgan“, deb achchig‘lanib javob beribdi. Ular esa: „Bizlar shuncha yaxshilik qildik, u bilmadi“, deb qaytib ketibdilar. Bu qo‘pol harakatdan xabar topgan boyning jo‘ralari

¹ Shoxdor — varrak.

achchig'lanib, boyning qishlog'iga bostirib kelibdilar. Boy nihoyatda kambag'allashib qolgan ekan. U yugurib o'g'lining oldiga kelib:

— Ey, o'g'il, endi nima qilamiz? U boylar kelib bizning kulbamizni ko'kka sovuradi, — debdi. O'g'li otasiga:

— Qo'rwmang, ota, — deb butun ro'zg'or-anjomni bir arqonga bog'labdi. Otasini o'ng kiftiga, onasini chap kiftiga ko'tarib, huv-yo manhu, — deb bir cho'l-biyobonga jo'nab ketibdi. Ko'p yo'l yuribdi, yo'l yursa-da, mo'l yuribdi. Bir daryoning labiga yetib kelibdi.

U yer turli mevalar bilan to'la, olmalar pishgan, tagiga tushgan, bir jannatmakon yer ekan. Bola ota-onasidan:

— Shu yerda yashaymizmi? — deb so'rabi. Ular rozi bo'lishibdi.

O'sha oqshom bolaning otasi qattiq kasal bo'lib o'libdi. Bola otasini kafanlab, go'r qazib ko'mibdi. O'zi esa otasining go'rige go'rbon¹ bo'lib yetibdi. Yarim kecha bo'lganda bir bahaybat dev kelib otasining go'rini timdalayveribdi, aqqa-baqqa tuprog'ini otibdi. Botir o'rnidan turib:

— Sen qanday bahaybat jondor, o'lik bilan nima ishing bor. Men bilan gaplash, — debdi. Dev quloq solmay go'rni kavlayveribdi. Shu choq botirning achchig'i kelib, qo'liga bir katta tosh olib devni quvlab ketibdi. Dev qochibdi, bola quvlayveribdi. Borib-borib dev bir baland tog'ning tagidagi g'orga kirib ketibdi. Botir ham g'orga kiribdi. Qarasa, g'orning ichida qirq uy bor emish. Hammasiga tilla qulf urilganmish. Qirq uyning kaliti bir mushukning bo'yniga taqilgan emish.

Botir mushukni avaylab ushlab olibdi. Kalitdan bittasini olib, bir xonani ochibdi.

Qarasa, dunyodagi hamma narsadan bor emish. Uyni qulflab qaytib chiqib, g'orning og'zini bir tosh bilan bekitib, onasining oldiga boribdi. Borsa, onasi uxlab yotgan emish. Nima bo'lganini, ko'rganini aytmasdan, onasini yelkasiga ko'tarib g'orga qarab jo'nabdi. G'orning og'zini ochib. onasi bilan ichkari kiribdi.

— Ona, shu yerda yashaymiz, — deb onasini qo'yib, o'zi otxonadan bir ot olib minib, shikorga chiqib ketibdi. Oradan bir necha oylar o'tibdi. Botir bir kun ovdan kelayotsa, yo'lda bir chaqaloq yig'lab yotgan emish.

Botir onasining oldiga kirib:

— Bir chaqaloq yig'lab yotibdi. Shuni senga olib kelib bersam, boqib katta qilib berasanmi, u senga hamroh bo'lar edi, — deb maslahat qilibdi. Bu chaqaloqni onasining o'zi tug'gan ekan. Bola erining go'rini kavlagan devdan bo'lgan ekan. O'g'lidan qo'rqi, u keladigan yo'lga yotqizib qo'ygan ekan.

¹ Go'rbon — qo'riqchi, poyloqchi.

Kundan-kun, oydan-oy o'tib, bola yo'rtma¹ bo'libdi. Devni Botir ovga ketgan vaqtda onasi cho'yan sandiqqa solib qulflab qo'yar ekan. Haligi yo'rtma bo'lib qolgan bola „Ota, ota, sandiqdan baqqa chiq“, — deb chaqiribdi.

Akasi fahmlab:

— Ona, bu sandiqda nima bor? — deb sandiqni bir urib uch bo'lak qilib tashlabdi. Ichidan dev chiqib botir bilan olishib ketibdi. Bola devni yiqitib go'shtini maydalab, terisidan bir tasma olib, beliga bog'lab, onasini ham, dev ukasini ham tashlab „hayo-hu, man-hu“, deb chiqib ketibdi. Botir ko'p yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi. Bir cho'lga — bir ravotga yetib boribdi. Ravotning bir chekkasiga otini bog'lab, aqqa-baqqqa qarab, quloq salsa, ravotning ichidan odam tovushi chiqayotgan emish. Bu joy g'irt o'g'rilarning makoni ekan. O'g'rilar suhbat qilib, „Bizlar ko'p kishimiz. Oramizda birorta mullabachcha yo'q“, — deb tur'gan ekan. Bu so'zni botir eshitib, o'zini mulla qilib ko'rsatibdi:

— Assalomu alaykum, — deb ularning oldiga kirib boribdi.

— Agar saloming bo'lmasa, ikki yamlab bir yutardik, — deb o'g'rilarning kattasi gap so'rabdi. Botir:

— Men falon shaharda mullabachcha edim, ko'p turdim, dunyoning boshqa yoqlarini ham ko'ray deb sayohatga chiqib, shu yerlarga kelib qoldim, — deb javob beribdi.

— Tilagimiz shu edi, — deb o'g'rilar suyunib ketibdi. Botir bular bilan yuraveribdi.

Endi gapni g'ordagi onasi bilan ukasidan eshiting. Ukasi katta bo'lib, aqlini tanigandan keyin, onasiga g'azab bilan:

— Mening otam, akam, hech kishim yo'qmi? — deb so'rabdi. Onasi:

— Bir qoshiq qonimdan o'tsang aytaman, — deb hikoya qila boshlabdi.

— Sening bir odamzod akang bor edi. Juda badjahl botir edi. Seni men devdan tug'gan edim, otangni cho'yan sandiqqa solib qulflab qo'yar edim. Bir kun sen borib: „Ota, ota sen baqqa chiq“, deb chaqirganingda akang, sandiqni urib sindirib, otangni o'ldirib, o'zi chiqib ketgan.

Bu so'z bolaga ta'sir qilib:

— Bo'lmasa, men ham akamni axtarib boraman, — deb oxonadan ot olib, akasining libosiga o'xshash libosni kiyib ketidan jo'nabdi. Bola yura-yura akasi turgan ravotga yetibdi. Borsa, o'g'rilar yo'q ekan, salom berib kiribdi, akasidan hol-ahvol so'rab tanishibdi. Birozdan keyin, akasi:

¹ Yo'rtma — atak-chechak qiladigan, yuradigan.



«Farhad va Shirin» ertagiga ishlangan rasm

— Uka, sen mening o'rnimda mullavachcha bo'lib, mening xizmatimni bajaraver, men mamlakatning yana boshqa yeriga boraman. Lekin bir bo'rtma shartim bor: hujraga ikki tovoq osh qo'ydim, kuniga uch marta xabar ol, osh aynimasa men sog' bo'laman. Oshning biri qonga, biri yiringga aylansa, mening ketimdan albatta bor. O'shanda sen menga yaraysan, deb jo'nab ketibdi.

Botir yura-yura bir qishloqqa yetibdi. Katta ko'chada bo'layotgan bazm, to'polon ustidan chiqibdi. Botir bir kishidan so'rasha, shu shahar podshosining to'yi ekan. To'y ekan-da, deb Botir o'tib ketaveribdi. Botir ko'p yo'l yurgandan keyin bir shaharga yetib boribdi. Bu shaharda katta va kichik hamma yig'lar emish. Botir o'zicha o'ylab: „Bu qanday hodisa, u shaharda o'yin-kulgi, bu joyda yig'i-sig'i“, deb bir kampirdan so'rabdi.

Kampir:

— Hu tog'da bir ajdarho bor, har oqshom bir kishini yutadi. Bu oqshom podshohimizning birdan-bir qizini yutmoqchi. Shuning uchun hamma shahar xalqi yig'i-sig'i da, — debdi. Shunda botir:

— Ajab qiziq, shuncha xalq bitta ajdarhodan qo'rqib, bitta odam yutqizasizlarmi? — deb kampirga qarab kulibdi. Kampir:

— Boshingga tushsa, shunda bilasan, — deb javob qaytaribdi. Botir o'sha ajdarho turgan tepaga qarab yo'l olibdi. Yo'lida o'lib yotgan eshakni ko'rib qolib o'z kuchini sinash uchun eshakning dumini tortibdi. Eshak dumni qo'liga uzilib chiqibdi. „Sen kerak bo'lib qolarsan“, deb dumni olib borayotsa, podshohning qizi ajdarhoning yo'lida turgan ekan. Qiz yigitni ko'rib:

— Hoy yigit, kelma, juvonmarg bo'lasan, — deb qichqiribdi. Yigit „Botir kishi ajdarhodan qo'rqadimi“, deb qilichini yalang'ochlab, qizning oldiga boribdi. Qiz bilan xayrashib:

— Men charchaganman, bir uxbab olay, — deb qizning tizzasiga boshini qo'yib, qattiq uyquga ketibdi. Ajdarho kelar mahal bo'lib qolibdi. Ajdarho damiga torta boshlabdi, tog'-toshlar titrab, larzaga kelib, to'polon bo'libdi. Qiz yigitni asta uyg'otibdi. Botir hech uyg'onmabdi. Shu chog' qiz yig'lab turgan ekan, bir tomchi ko'z yoshi yigitning yuziga tomibdi, yigit seskanib uyqudan turibdi. Qarasa, vahimasi zo'r ajdarho kelayotgan ekan. Yigit ajdarhoning yo'lini to'sib turibdi.

Ajdarho yigitni damiga tortgan ekan, yigit o'rnidan qimirlamabdi. Ajdarho: „Bunday zo'r kishini shu yoshga kirgunimcha ko'rganim yo'q edi“, deb vahimaga tushibdi. Ajdarho tantilik uchun yigitning oldiga kelibdi. Yigit: „Mening bir shartim bor, ajdarho. Shuni bajarsang, meni yutarsan. Menga o'z yungingdan bitta yulib berasan, joning og'rimasa, meni yutasan“,

debdı. Ajdarho „Ha, xo‘p“, deb ko‘p azob bilan bir tukidan olib botirga beribdi. „Hali sening bergen tuking shumi“, deb qo‘ltig‘idagi eshak dumini ajdarhoga otibdi. Ajdarho qo‘rqib keyinga chekinib, qochayotganida botir qilichi bilan urib uch bo‘lak qilib, ajdarhoning dumini qizning qo‘liga olib kelib beribdi.

Yigit qizga qarab:

- Sen meniki, men seniki,— deb va‘dalashibdi. Yigit:
- Sening otang to‘y qilmoqchimi? — desa, qiz:
- Mening bir shartim bor, kimki shu shartimni bajarsa, shunga tegaman, — deb jo‘nab ketibdi.

Yigit bir sarhovuzning bo‘yida dam olib yetibdi. Podshoh qizimning o‘lik-tirikligi xabarini kim olib kelsa, tirik bo‘lsa ham qizimni beraman, ham o‘z o‘rnimga podshoh qilaman, — deb jarchi qo‘ydiribdi. Hech kim ajdarho qoshiga qo‘rqib bormas emish. Shunda bir mard kal bor ekan:

- Men boraman, — deb jo‘nab ketibdi. Qo‘rg‘onga borsa, qiz sog‘-salomat o‘ynab-kulib o‘tirgan ekan. Kal qizdan so‘rabdi:
- Dahshatli ajdardan qanday qutulding?
- Meni bir azamat botir yigit kelib qutqardi, — deb javob beribdi.

Kal:

- Ishonmayman, bu yolg‘on, — debdi. Shunda qiz:
- Ishonmasang, mana ajdarhoning dumi, — deb kalning oldiga tashlabdi. Kal dumni olib qochibdi. Kal podshoh oldiga borib:
- Mana men ajdarhonni o‘ldirib keldim, — deb o‘zini maqtabdi.

Podshoh suyunib qirq kecha-yu qirq kunduz to‘y-tomosha qilib qizni kalga bermoqchi bo‘libdi.

- To‘y boshlanib, tamom bo‘lar oqshomi qiz otasidan:
- Meni kimga beryapsizlar? — deb so‘rabdi. Podshoh:
- Seni falonchiga beryapman,— deganda, qiz:
- Mening bir shartim bor, kim shu shartimni bajarsa, o‘sanga tegaman: Kimdaki, qirq daraxtni tomiri bilan qo‘porib olib boshqa joyga o‘tqazsa, daraxtning uchiga nosqovoqni osib, o‘q yoy bilan nos qovoqni sindirsa, o‘sha kishiga tegaman, — debdi.

Podshoh xavflanib hammayoqqa yana jarchi qo‘yib: „Kim shu shartlarni bajarsa, o‘sha kishiga ham qizimni, ham taxtimni beraman“, — debdi. Hech bir azamat bu shartlarni bajara olmabdi.

Podshoh vazirlaridan: „Shaharda hech kim qolmadimi?“ — deb so‘rabdi. Vazirlardan biri: „Hovuzning bo‘yida bir noma‘lum yigit yetibdi, faqat shu kishi qoldi“, — debdi. Podshoh:

- Chaqirib kelinglar, — deb buyuribdi. Yigitni olib kelibdilar.

Shartni unga tushuntiribdilar. Qirq daraxtni tomiri bilan sug'urib olib boshqa bir joyga o'tqazibdi-da, uchiga nosqovoqni bog'lab, o'q yoy bilan urib, nosqovoqni sindiribdi. Podshoh o'z va'dasida turib, qizini haligi botir yigitga beribdi.

Yarim kechada botir dalaga chiqsa, oy ikki tomondan chiqqan emish. „Tahsin, xosiyat“, deb qizdan so'rabi.

— Oyning bittasi oy, bittasi qo'shni podshohning qizi. U yerga odam borsa oyog'i, qush uchsa qanoti kuyadi, u yerga hech qanday maxluq borolmaydi. Kim borsa, o'sha qizni yiqtitsa, o'sha yigitga tegadi — sharti shu, — deb javob beribdi xotini.

— Bo'lmasa men boraman, — deb botir u yerdan jo'nab ketibdi. Botir u shaharga bora solib haligi qiz bilan olishibdi. Uch kun olishib qiz yigitni yiqtibdi. O'ldirmoqchi bo'lib bo'g'a boshlabdi. Shu payt podshoh xabardor bo'lib yetib kelibdi.

Bu yigitni o'ldirma, bu ko'p zo'r yigit ekan, — deb yigitni qizi qo'lidan ayirib olib zindonga tashlabdi.

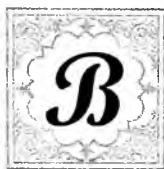
Endigi gapni o'g'rilar qo'lidagi Mullabachcha ukasidan so'rang. U akasining shartini qilib, hujrasidagi oshga kuniga uch marta qarar ekan. Bugun kirib qarasa, oshning biri qonga, biri yiringga aylanibdi. „Obbo, akam yomon ahvolga tushibdi“, deb otlanib izidan jo'nab, akasi xotin olgan shaharga boribdi. Bu ham akasiga o'xshar ekan.

Podshohning dargohiga borib, o'zini bildirmay akasi xotinining hujrasiga kiribdi.

Qiz „Bekorga borib, ovora bo'lib keldingiz“, deb gap ochib sir bildiribdi. Yigitning ukasi fahmlasa, shu ayol akasining xotini ekan. „Xo'p“ deb o'sha kuni yotib bir tush ko'ribdi. Tushida akasi juda yomon ahvolga tushib qolgan emish. O'ngida o'sha tomonga qarab yo'l olibdi. Borsa, qiz birdan yigit bilan olisha ketibdi. Olti kecha, olti kunduz olishgandan so'ng botirning ukasi devbachcha qizni ag'darib yiqtib, sochi bilan uni bo'g'a boshlabdi. Birdan podshoh bu ishdan xabardor bo'lib, qizni ayirib olibdi. „Botir akamni topib ber“, deb podshohga g'azab solibdi. Podshoh botir yigitni zindondan chiqartiribdi. Qirq kecha-yu qirq kunduz to'y qilib kenja botirga o'z qizini berib, o'z o'miga podshoh qilibdi. Botir akasi esa, o'zi sevgan yori bilan topishib murod-maqsadiga yetibdi.



Momir bilan Somir



Ir necha yuz asrlar ilgari Turkman mamlakatida bir shoh bo'lgan ekan. Shohning ikki o'g'li bo'lib, birining oti Momir, ikkinchisining oti Somir ekan. Shoh har ikki o'g'lini ham benihoya yaxshi ko'tar va cheksiz muhabbat bilan tarbiyalar ekan. Nomdor qahramonlar har ikkisiga ham pahlavonlik mashqlarini: kamon bilan o'q otish, shamshirbozlik qilish, gurzi bilan dushmanni urish va boshqa xil mashqlarni o'rgatar ekanlar. Shohning o'zi ham dunyoda o'tgan eng zabardast pahlavonlar bilan teng kuchga ega bo'lib, ko'p-ko'p devlarni qirgan ekan. Ko'hiqof tog'ining nariyog'ida omon qolgan bir qism devlar, o'z avlodlari uchun shohdan o'ch olish yo'llarini izlar ekanlar.

Kunlardan bir kuni devlar shohning ikki o'g'li borligidan xabardor bo'lib, ularning kelajakda otasi kabi pahlavon bo'lishlariga ko'zları yetib, shoh o'g'illarini yoshligida o'g'irlab o'z makonlarida bir necha yil tarbiya qilgandan keyin ularni o'z otalariga qarshi ottantirib, shohdan qasd olmoqchi bo'lishibdi. Devlar shahzodalar tarbiyalanayotgan bog'ga kelishibdi. Momir bilan Somir ikkisi mashq qilayotganini ko'rib qulay fursatni qo'ldan bermasdan shahzodalarga hujum qilishibdi. Shahzodalar ham devlarga qarshilik ko'rsatishibdi. Bir necha saat jang qilganlardan keyin devlar Somirni bandi qilib olib ketishibdi. Momir ukasiga qaraganda kattaroq va kuchliroq bo'lgani uchun devlarga o'zini bandi qildirmay, bir necha devni o'ldirsa ham, ukasi Somirni ajratib olishga kuchi yetmabdi.

Devlar Somirni olib qochib ketibdilar. Bu voqeadan shoh xabar topib, g'azablanib „Devlar mening bergan zarbamni unutibdilar-da“, deb mamlakatdagi butun pahlavon va lashkarlarni to'plab, o'g'li Somirni topib, devlardan qasos olish uchun yo'lga chiqibdi.

Shoh bir necha yil qidirsaga ham devlarni topa olmabdi.

Devlar Somirni joylariga olib borib, o'z tillariga o'rgatib va o'z yemishlaridan yedirib tarbiya qila boshlabdilar. Somir o'n uch yoshta kiribdi, bilaklari kuchga to'libdi. Somir o'sgan sari ko'zi ochilib, o'zining devlarga o'xshamasligiga ajablanib, o'zini ulardan yiroq seza boshlabdi. Somir tog'lar orasida bekor sang'ib yurishdan zerikib, g'orlardan, o'rmonlardan bir necha yuz ayiqlar tutib kelibdi. Oldin o'z kuchini sinamoq uchun qirq ayiqning bo'yniga ajdar yoldidan qilingan arqonni boylab, uning uchini ushlab turib, ayiqlarni hayday boshlabdi. Ayiqlar oldiga tomon yurgach, Somir bir zarb bilan ularni orqaga tortibdi. Ayiqlarning kallasi uzilib yerga tushibdi. Bunga qoniqmagan Somir, yana shu zaylda yuz ayiqni yenggach, birdan besh yuz ayiqni bir tomonga qo'yib, ikkinchi tomonda o'zi turgan holda ayiqlarning bo'yniga solingen arqonlarning hammاسini bir qo'lida tutib, ularni oldinga haydabdi. Ayiqlar qo'y podasidek oldinga intilganda Somir yana bir zarb bilan ularni orqaga qaytaribdi. O'zining bu kuchini ko'rgan Somir, o'z-o'zicha: minorday gavdalari bilan devlar mendan kuchli emaslar, deb o'yabdi. Bu sirni bilish uchun hamma devlar uyquga kirganda, yarim tunda eng katta devning oldiga kirib boribdi. Uni uyqudan uyg'otibdi. Devdan savoliga javob berishni so'rabdi. So'zlashib o'tirib, dev Somirni aldamoqchi bo'lib:

— Sen o'zimizning eng zo'r avlodimizning o'g'lisan. Shuning uchun sening kuching ko'p, — debdi. Bu javobga ishonmagan Somir:

— Nima uchun mening gavdam devlarga o'xshamaydi? — deb yana so'rabdi.

Somirning so'rog'iga javob berishdan ojiz qolgan dev Somirga o'dag'aylabdi. Somir devning boshiga bir musht uribdi. Devning boshidagi ikki shoxi oyog'idan chiqib, yerga bir chinor bo'yi kirib ketibdi. Ertasiga devlar shohini shoxi bilan yerga mixlab qo'yilgan holda topib olibdilar. Ular bu ishni Somir qilganini sezishibdi. Devlardan biri:

— Shahzoda Somir o'z otasidan ota-bobolarimizning qasosini olib berish o'mniga, bizlardan qasdini ola boshladi. Shuning uchun endi Somirni ko'plashib o'ldirib yuborish yoki tog'ning naryog'iga olib borib adashtirib kelish kerak. Agar yana bir-ikki yil shu xilda borsa hammamizni qirib bitiradi, — debdi. Bir dev turib aytibdi:

— Somirni o'ldirib bo'lmaydi. Chunki u oldindi yili tog'dan besh yuz ayiqni tutib kelib o'ldirgan. Men Somirning besh yuz ayiqdan kuchli ekanini o'z ko'zim bilan ko'rganman. Shuning uchun Somirni adashtirib kelishdan boshqa chora yo'q, — debdi.

Bu maslahatni bergen devning so'ziga boshqa devlar ham qo'shilibdi.

— Somir adashtirmoqchi bo'lganimizni sezib qolsa, hammamizni yer bilan yakson qiladi. Shuning uchun ehtiyyot bo'lib, uni adashtirib yuboraylik, — debdi.

Devlar bir kuni Somirni ov qilish uchun olib chiqibdilar. Bir necha kun tog'ma-tog' yurganlaridan keyin, uni bir joyda yolg'iz qoldirib, o'zlar qochib ketishibdi. Somir o'zini devlar adashtirib ketganini bilgach, qayerga borarini bilmay, tog'dan o'ziga bir g'or topib, makon qilibdi. Kechalari g'orda yotib, kunduzlari har turli vahshiy hayvonlarni tutib, xomligicha yeb, ayiq terilaridan kiyim kiyar ekan. Somir devlar orasida o'sib, badani tuklar bilan o'ralib, yoshligida ko'rghan odam endi tanimaydigan tusga kiribdi.

Somir shunday yashay bersin, endi Somirning otasi shohdan eshitining. Shoh bir necha yillar jigarporasi Somirdan tiriklayin ayrılganiga xafa bo'lib yurib, oxiri Somirni esidan chiqaribdi. Kunlardan bir kun u Hind shohining bir qizi borligidan xabar topib, uni o'zining yolg'iz qolgan o'g'li shahzoda Momirga loyiq ko'rib, hind shohiga quda bo'lmoqchi bo'lib, elchi yuboribdi. Hind shohining qizi elchilarga:

— Kimki meni maydonda yengsa, shunga tegaman. Bo'lmasa shahzoda bo'lsa ham tegmayman. Agar shohning o'g'li shu shartni bajarsa, qarshiligidan yo'q, — debdi.

Podshoh elchilardan bu javobni eshitgach, o'g'li Momirga: „Qalay kuching yetarmikan?“ debdi. Momir qizni yengishga so'z beribdi. Shoh bir necha kun safar hozirlıklarini ko'rib, jami lashkarini yig'dirib Hindistonga jo'nabdi. Shoh o'z lashkari bilan bir necha oy yo'l yurib, bir tog'ga yetibdi. Shu tog'ning yonida bir necha kun dam olmoqchi bo'lib to'xtashibdi. Biroz orom olishgach, Momir tog'ga chiqib ov qilmoqchi bo'lib, otasidan ruxsat so'rabdi. Shoh o'g'liga ijozat berib, yoniga to'rtta nomdor pahlavon va yuz ellikta sipohi qo'shib beribdi. Momir tog'larni aylanib sherlar, yo'lbarslar bilan olishib, ularni o'ldirib ov qilib yurganda, bir yovvoyi odamning yurganini ko'rib qolibdi. Shahzoda Momir ikki pahlavon bilan bir necha sipohini shu yovvoyi odamni tutib keltirish uchun yuboribdi. Ular „yovvoyi“ odam yurgan yerga borib ayiq terisini kiygan bir odamni ko'rishibdi. Pahlavonlardan biri yovvoyi odamga:

— Shahzoda Momir sizni chaqirdi, biz bilan yuring, — deb baqiribdi. Somir pahlavonning baqirib gapirishidan xafa bo'lib indamabdi.

Pahlavon Somirning indamay turganini ko'rib:

— Haqiqiy yovvoyi odam ekan, kelinglar, hammamiz har tomonidan o'rab olib, ushlab shahzodaning oldiga olib boramiz, — debdi.

Ikki pahlavon va bir necha sipohi har tomonidan Somirga yaqinlashib kela boshlabdi. Somir bu odamlarning o'ziga qasd qilayotganini ko'rib, yonida o'sib turgan archa daraxtini ildiz-pildizi bilan ko'chirib olib ularga otibdi. Pahlavon bilan sipohilar o'libdi.

Shahzoda Momir yuborgan odamlari yovvoyi odam tomonidan o'ldirilganini eshitib, tezda otasi yoniga borib xabar beribdi.

Shoh, Somir turgan joyga kelib, ishongan pahlavonlarini unga qarshi jangga tushira boshlabdi.

Somir otsiz, qurol-yaroqsiz o'rta ga tushib pahlavonlarni pisand qilmay urib, mayda-mayda qilib tashlay beribdi. To kechgacha urishibdi. Kech bo'lgach, shoh urushni to'xtatib, davomini ertasiga qoldiribdi.

Keyin o'z safar taxtiga chiqib o'tirib, „yo'ldan chiqqan balodan“ ko'p xafa bo'libdi. Shu mahalda shohning oldiga shahzoda Momir kirib:

— Men shu yovvoyi odam oldiga o'zim borib bir gaplashib yoki ishini bir yoqliq qilib kelaman, — debdi.

Shoh o'g'lining gapiga oldin ko'nmasa ham keyin javob beribdi. Tong otar-otmas shahzoda Momir bir necha pahlavonlarini yoniga hamroh qilib, Somirning kulbasiga boribdi. Somir ham dushmanlarining aslahasiz kelganlarini ko'rib, shahzodani o'z chaylasidan nariroqqa borib kutib olibdi.

Somir shahzoda Momirni va yonidagi pahlavonlarni kulbasiga taklif qilibdi. Momirning kiygan kiyimlaridan „kattaroq“ odam bo'lsa kerak, deb uning tagiga yo'lbars terisini tashlabdi.

Somirning bu idrokidan shahzoda Momir „Albatta shu mening ukam bo'lsa kerak“ deb, Somirdan hol-ahvol so'rabdi. Somir ham yarim dev tilida, yarmi Momir tushunarli tilda o'z boshidan kechirgan voqealarни aytib beribdi. Momir Somirning boshidan kechirganlarini eshitib, o'z ukasi Somir ekanligiga shubhasi qolmay „Dod!“ deb yuboribdi. So'ngra o'midan turib: „O'sha sendan tiriklayin ajralib qolgan akang — Momir menman“, — deb kelib boshqatdan quchoqlashib, yig'lab ko'rishibdi.

Shahzoda Momirning bu fig'onlarini ko'zi bilan ko'rib, dili bilan sezib turgan Somir ham o'z jigari bilan yana qaytadan ko'rishibdi.

Ikki aka-uka qattiq quchoqlashib ko'rishganlaridan o'z tanalaridagi qovurg'alari chaqmoq chaqqandek qars-qurs qilib ovoz chiqaribdi.

Shahzoda Momir ukasi bilan ko'rishib bo'lgach, bir choparini shoga suyunchi olishga yuboribdi, yana bir pahlavonni shahzoda Somir uchun shohona kiyimlar keltirishga jo'natibdi. Shoh o'g'lining topilganini eshitib, choparga qirq ming tilla suyunchi berib, o'zi bir otga minib, bir necha yuz amaldorlar bilan shahzoda Somirning yo'liga chiqibdi.

Shahzoda Momir ukasi Somirni o'z kiyimidek bir xil tusda shohona kiyimlar kiyigizib, duldul otga mingizib tog' tarafidan shonu-shavkat bilan chiqib kelgach, shoh Somirga tomon o'zini otib, ota bilan o'g'il ko'z yoshi to'kib ko'rishibdilar.

Shunday qilib, podshoh lashkariga bir necha kun to'y-tomosha qilib beribdi, kichik o'g'lining topilganiga sevinib, Hindistonga safarini davom ettiribdi.

Yo'l yursalar ham mo'l yurib, tog'-u toshlarni kezib, ko'l-u daryolarni kechib, Hindiston mamlakatiga yetib boribdilar.

Hind shohi ham turkman shohini izzat-u hurmatlar bilan o'z o'r dasiga tushirib, shahzoda Momir bilan Somirga ham yaxshi shohona uylar berib, bir necha kun turkman shohining kelganiga ziyofatlar beribdi.

Endi muddaoga kelaylik. Hind shohining qizi bilan kurashadigan kun yetib kelibdi. Maydonda ikki tarafda ikki dengizdek lashkar saf tortib turibdi.

Hind shohining qizi erkaklardek kiyangan, boshida dubulg'a, egnida po'lat joma, bir qo'lida sipar, bir qo'lida shamshir, yonida bahaybat Rustam gurzisidek gurzi, nayzalar bilan qurollangan, yuziga niqob tortgan holda maydonga kirib kelibdi. Qizning bu dabdabalari ko'rgan eng zo'r pahlavonlarning ham yuragi shuv etib ketibdi.

Hind shohining qizi maydonda turib:

— Qani, uzoq ellardan kelgan pahlavon yigit kelsin, maydonga chiqsin! — debdi.

Bu xitobni eshitgan shahzoda Momir, otini javlon urdirib, o'z safidan ajralib chiqib, Hind shohi qizining barobariga borib, rasm bo'yicha bir-birlari bilan gurzilarini gurzilariga urib ko'rishibdilar. Bu ikki gurzidan chiqqan ovoz falakka yetib, dunyoga yoyilibdi.

Hind shohining qizi bilan turkman shohining o'g'li shahzoda Momir ikki xil maydondorlik rasmlarini ishlatib yetti kecha-yu yetti kunduz olishib, axiri otdan tushib, aslahalarini tashlab, belma-bel kurashga o'tishibdi. Belma-bel olishib ko'rishish ham uch kun davom etibdi, shahzoda Momir charchab, hind shohining qizidan yengilishiga ko'zi yetibdi, qizga o'zining yengilanligini bildirib, maydondan chiqibdi.

Akasining ikki lashkar o'rtasida hind shohining qizini yenga olmay chiqqaniga shahzoda Somirning g'azabi kelibdi. U hind shohining qiziga:

— Men ham sening maydoningni ko'rmoqchi bo'lib kelgan edim!
— debdi.

Hind shohining qizi bugun dam olib, ertaga Somir bilan maydonda kurashmoqchi bo'libdi.

Ertasiga yana maydondorlik boshlanib, Hind shohining qizi qizil liboslarga o'ralib, qizil duldul otga minib, qizil rangga bo'yalgan quro-aslahalar bilan maydonga kirib kelibdi.

Shahzoda Somir ham duldul otini javlon urdirib Hind shohi qizining ro‘parasiga boribdi, u bilan ko‘rishib jang boshlabdi. Har ikkovi jangning turli xillari bilan olishibdi. Axiri jang yana yerda yakkama-yakka kurashishga o‘tibdi.

Shahzoda Somir bilan Hind shohining qizi yetti kecha-yu yetti kunduz bel ushlashibdi. Axiri sakkizinchı kuni shahzoda Somir hind shohi qizini azot ko‘tarib yerga uray deganda, Hind shohi qizining yuzidagi niqobi ko‘tarilib ketib, shahzoda Somirning ko‘zi qizning jamoliga tushibdi. Yigit bir oh tortib, qizni sekin yerga qo‘yibdi. Hind shohining qizi Somirdan yiqligan hisoblanibdi, kurash tamom bo‘libdi.

Hind shohining qizi o‘z saroyiga borib shahzoda Somirdan yiqliganiga va obro‘sining to‘kilganiga juda xafa bo‘libdi. Xafachilikni tarqatish yo‘llarini o‘ylay-o‘ylay, axiri „raqib“ shahzoda Somirni tun qorong‘u bo‘lgach, hech kimga sezdirmasdan borib o‘ldirishga qaror qilibdi. Tun qoraygach, Hind shohining qizi Turkman shohi lashkari turgan joyga kirib, shahzoda Somirning chodirini qidirib topibdi. Eshikda turgan posbonlarga qarab behush qiladigan dori sepib yuboribdi. Ular behush bo‘lib yiqligach, po‘lat xanjarini qo‘lga ushlab, uqlab yotgan shahzoda Somirning tepasiga boribdi. Sham yorug‘i tushib turgan Somirning yuzini ko‘rib, unga qasd qilgan qizning yuragi erib, hushidan ketib Somir yoniga yiqlibdi. Bir necha daqiqadan keyin o‘ziga kelib, sekin o‘rnidan turib, o‘zining Turkman shohi o‘g‘li shahzoda Somirga tegishini bildiribdi.

Hind shohi qizining bu so‘zlarini eshitib, behad xursand bo‘libdi.

— Ey, xudo, men ham umrimda kuyovlik bo‘lar ekanman, — debdi.

Hind shohi Turkman shohi bilan to‘y to‘g‘risida maslahatlashibdi. Hind shohi qirq kecha-qirq kunduz to‘y-tomosha qilib shahzoda Somirga qizini beribdi. To‘y tamom bo‘lgach, Turkman shohi o‘g‘lini, kelinini va butun lashkarini olib o‘z eliga qaytib ketibdi. Mamlakatiga yo‘qolgan o‘g‘li Somirni topib kelganini va unga munosib kelin ham olib kelganini bildirib, jarchi qo‘yibdi. Yurtga qirq kun to‘y-tomosha beribdi. Katta shahzoda Momirni ham uylantirib qo‘yibdi. Bir qancha vaqtdan so‘ng, shoh o‘rniga shahzoda Momirni tayinlabdi. Shunday qilib aka-uka Momir va Somir murod-maqsadlariga yetishibdi.



Musofirbek



adim zamonda Urganch tomonda Qo'ldosh degan bir podachi yashar ekan. Yil o'n ikki oy Qo'ldoshning qiladigan ishi o'z qishlog'idagi aholining molini boqish ekan. Qo'ldoshning bir Yo'ldosh degan o'rtog'i bor ekan. Uning qiladigan ishi mardikorchilik ekan.

Qo'ldosh bilan Yo'ldosh kichkina bir uychani birovdan ijaraga olib, ikkalasi shu hujrada turar ekanlar.

Har kuni Qo'ldosh podachilikka, Yo'ldosh esa mardikorchilikka borar, kechqurun hujraga kelib bir-biriga ko'rghanlarini aytib berar ekanlar.

Kunlardan bir kun Yo'ldosh bir tush ko'ribdi va tushini Qo'ldoshga aytibdi. Tushida osmondan ikkita juda katta yorug' yulduz va bitta yulduzcha tushib, Yo'ldoshning qo'yniga kirgan emish. Qo'ldosh o'ylab turib Yo'ldoshga:

- Shu tushingni menga sotgin! — debdi. Yo'ldosh esa:
- Mayli sotay, nima berasan, — debdi. Qo'ldosh:
- Shuncha yildan beri podachilik qilib orttirgan bir g'unajin va bir yashar toyim bor, mana shu ikkisini beray, bisotimda bor orttirgan boyligim shu, o'zing ham bilasan. Sendan bekitadigan hech qanday molim yo'q. Ikkimiz sirdoshmiz-ku, o'rtoq qolganiga qulluq, — debdi.

Yo'ldosh ham o'rtog'ining iltimosini qaytara olmabdi, faqat:

— Agar baxting chopib, ishing yurib ketsa, meni esingdan chiqarmagin, — deb undan va'da olibdi.

Kechqurun qishloqning katta-kichik odamlari guzarda yig'ilib turgan vaqtida ikki o'rtoq ularning oldiga boribdi.

— Otalar, amakilar, akalar, men sizlarning shuncha yil mollaringizni boqdim, hech kimning moliga xiyonat qilmadim, o'g'il-qizlaringizga yomon ko'z bilan qaramadim, hammangizning tuzlaringizni ichganman, bergen non-tuzlaringizga rozi bo'linglar, menga oq fotiha beringlar, men safarga ketmoqchiman, agar munosib ko'rsalaringiz o'mimiga mana bu o'rtog'im Yo'ldoshni podachi qilinglar, menga qanday ishongan bo'lsangiz, bunga ham shunday ishonishingiz mumkin, — deb xalqqa ta'zim qilibdi Qo'ldosh.

Yig'ilgan xalq o'zaro maslahat qilib, Qo'ldoshning gapini ma'qul topishib, Yo'ldoshga podachilikka fotiha berishibdi. Qo'ldoshga oq yo'l tilab, fotiha berishibdi.

— Biz senga bergen non va tuzimizga mingdan-ming rozimiz, sen bizga ko'p xizmat qilding, sendan hech qanday xiyonat ko'rmadik, sen ham bizga qilgan xizmatingga rozi bo'lgin! — deyishibdi. Qo'ldosh ham qilgan xizmatlariga rozi bo'lib, xalqqa o'z minnatdorchiligini aytibdi. Yig'ilgan xalq o'zaro uncha-muncha pul yig'ib, Qo'ldoshga berishibdi va xayr-xo'shlashib, uy-uylariga qaytishibdi.

Ertalab Yo'ldosh poda boqishga, Qo'ldosh esa, o'rtog'i bilan xayr-lashib noma'lum tomonga safarga ketibdi.

U yo'l yuribdi, yo'l yursa ham mo'l yuribdi, ko'p cho'l va sahrolar kezib, tog' va toshlar oshib, qancha katta va kichik daryolardan o'tibdi. Qancha azob-uqubatlar tortib oyoqlari qavargan va labi gezargan holda o'n yetti kecha-yu o'n yetti kunduzdan keyin qosh qoraygan vaqtda bir baland qal'aning oldiga kelibdi. Qal'a juda baland ekan. Qo'ldosh qal'aga kirish niyatida uning atrofini aylanib yuribdi, hech yeridan shaharga kirish ilojini topolmay, tun yarimga borib bir pastlikka tushib yotibdi, hech uyqusi kelmabdi, u yonboshidan-bu yonboshiga ag'anabdi, bir necha marta turib o'tiribdi, yana yotibdi. Hamma yoq jimxit, qop-qorong'u ekan. Bir vaqt uzoqdan kelayotgan ot dupurini eshitib qolibdi. Vaqt sekinlik bilan o'tar, ot borgan sari yaqinlashar ekan. Nihoyat otlar ko'rinibdi, otlarni ko'rgan Qo'ldosh turib o'tiribdi. Otlar to'g'ri Qo'ldoshning oldiga kelib to'xtabdilar. Qo'ldosh qarasa, bir kishi otning biriga mingan, ikkinchisini yetaklab kelib, Qo'ldoshga qarab:

- Mana bu otni olib tayyor bo'lib turing, hozir o'zlar ham keladilar,
— debdi-yu otni Qo'ldoshga berib, ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Qo'ldosh hech narsaga tushunmay otning tizginini ushlaganicha turaveribdi. Oradan biroz vaqt o'tgach, yana bir otliq kelib:

— Otingizga mining, ketdik! — deb Qo'ldoshga buyuribdi. Qo'ldosh hech narsaga tushunmay indamasdan turgan ekan, „Sizga aytaman, tez bo'ling, otga mining!“ deb buyruq qilibdi. Qo'ldosh tavakkal deb otga sapchib minibdi va noma'lum kishi bilan jo'nabdi.

Ikki otliq bir-birlariga gapirmasdan uzoq yuribdilar, qorong'ulik astasekin yo'qola boribdi va yorug'lik paydo bo'la boshlabdi. Yorug'lik paydo bo'lishi bilan noma'lum otliq Qo'ldoshga yaqinroq kelib uning yuziga tikilib qaray boshlabdi va nihoyat bu mo'ljallangan — va'dalashgan odam bo'lmay, butunlay boshqa odam ekanligiga ishonibdi va Yo'ldoshni bilmogchi bo'libdi.

Kun yoriy boshlabdi, keng dalalar, ko'm-ko'k ko'kalamzorlar, uzoq-uzoqlarda otlar, tuyalar, qora mollar va qo'y-echkilarning yoyilib yurgani ko'rina boshlabdi.

Dehqonlar ho'kizlarining bo'yniga omoch-bo'yinturuqlarni osib ot va eshaklarda urug'lik arpa, bug'doy yuklab kelar ekanlar.

Noma'lum kishi Qo'ldoshdan:

— Besh-olti juft ho'kiz qilib yer haydar dehqonchilik qilsa, bug'doylar maysa bo'lib chiqqanda yoki boshoq tortib shamolda hilpillab turganda, kishida bir zavqlanish paydo bo'lsa kerak-a? — deb savol qilibdi. Qo'ldosh indamabdi. Noma'lum odamga Qo'ldoshning dehqon emasligi ma'lum bo'libdi.

Noma'lum kishi shaharli savdogarlar, kosiblar, aravakashlar, tuyakash karvonlar, tuya, ot va qo'y boquvchi yilqichi cho'ponlarni ham yuqoridagi savol yo'sinida so'rigan ekan, Qo'ldosh indamabdi. Nihoyat otliqlar bir poda qora molning yoyilib yurganini ko'rib qolibdilar, ularni bir podachi boqib yurar ekan.

Noma'lum otliq Qo'ldoshga savol nazari bilan qarab:

— Shu qoramollardan bir podasini boqib semirtirib yursa, shuning ham bir gashti bordur-a? — deb so'rigan ekan, Qo'ldosh tilga kirib, bulbuldek sayrab:

— Aylanay mullo, siz mendan kasbim bo'lmagan ishlarni so'radingiz, u ishlarni bilmaganim uchun indamadim, mana bu oxirgi so'rog'ingizga javob beraman, dunyoda poda boqmabsiz, olamga kelmabsiz, bu ish shunday lazzatliki, asti qo'ya bering! Boqqan mollar ringiz semirib yaltirab ketsa, o'z qo'lingizda sigirlar buzoqlasa, buzoqlar semirib

o'ynoqilab ko'z oldingizda katta bo'lib yayrab yursa, mollarning semirganini ko'rganlar sizni — umringdan baraka top, unib-o'sgin! — deb duo qilishsa, juda ham sevinasan kishi,— debdi.

Noma'lum otliq, „Himm“ deb qo'yibdi va o'zicha „Xayr, mayli, bo'lar ish bo'ldi, qaytish yo'q“, debdi-da, otiga qamchi berib Qo'ldoshga: „Tez haydang!“ deb xitob qilibdi.

Otliqlar uzoq yuribdilar. Ular qorinlari ochganda otdan tushib ovqatlanar, otlarini ham to'yg'izib yana otlanishar, goh otlarni yo'r-g'alatib, goh yo'rttirib, goh sekin yurishar, noma'lum kishi Qo'ldoshga har xil savollar berar yoki har xil kichkina hikoyalar aytib berar ekan.

Noma'lum otliq juda xushmuomala, chiroli, kelishgan yigit ekan. Uning gaplariga Qo'ldosh diqqat bilan qulqolar, mazmuni so'zlardan zavqlanar, butun vujudini qulq qilib uning so'zlarini tinglagisi kelar ekan. Bu safarning oqibati nima bo'lishini bilmasa ham, Qo'ldosh bu safardan va yo'ldoshidan juda mammun ekan.

Noma'lum otliq bu hikoyalarini yo'lni yaqin qilish va yo'ldoshining aql-idrokini, vijdonli, mard yoki vijdonsizligini bilish uchun aytar, shuning uchun u Qo'ldoshni har tomonlama sinab ko'rар ekan.

Noma'lum otliq Qo'ldoshga:

— Agar mening gapirgan gaplarimdan zerikmagan bo'lsangiz, sizga kichkina hikoya aytib berar edim, — debdi.

Qo'ldosh unga:

— Jonim bilan eshitaman, sizning so'zlarining menga bilim berayotir, jonimga rohat berayotir, — deb javob beribdi.

Bir xumcha oltin

O'tgan zamonda bir aqlli chol bor ekan. Cholning oldinma-keyin tug'ilgan uch o'g'li bor ekan, o'g'illarining kattasi yigirma yoshda, o'rtanchasi o'n sakkiz yoshda va kichkinasi o'n olti yoshda ekan. Kunlardan bir kun chol kasal bo'libdi, kasali kundan-kunga og'irlashibdi, cholning kasaliga tajribali tabiblarning ham, azayimxon mullalarning ham dori-davosi, dam-nafasi ta'sir qilmabdi. Chol endi o'lar ekanman, deb dunyodan ko'ngil uzibdi va bolalarini chaqirib ularga insofli, vijdonli bo'lishni, halol kasb bilan kun kechirishni, birovning molidan hazar qilishni va yana bir qancha vasiyatlarni qilibdi-da, ularga chiqib ketish uchun ruxsat beribdi, keyin ularni bir-bir chaqirib, hammasiga bir sirni aytibdi.

Avval katta o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, bog'dagi olmaning tagida bekitib qo'ygan bir xumcha oltinim bor, bu darddan menin qutulishim qiyin. Ukalaring ham yosh, ular hali pul nimaligini bilmaydi, sen katta yigit bo'lib qolding, har narsaga aqling yetadi, shu xumchadagi oltinni olib, ukalaring katta bo'lib qo'lidan ish kelguncha ularga yordam qilib tur. Mening o'mimiga ularga ota bo'l, — debdi. Cholning katta o'g'li otasidan minnatdor bo'lib chiqib ketibdi va o'zicha:

— Otam ukalarimga qaraganda meni ko'proq yaxshi ko'rар ekanlar bu sirni yolg'iz menga aytdilar, — deb xursand bo'libdi.

Chol o'rtancha o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, bog'dagi olmaning tagida bekitib qo'ygan bir xumcha oltinim bor. Akang katta, uning qo'lidan ish keladi, u endi o'z nonini topib yeysi, ukang hozir kichkina, u pulning nimaligini bilmaydi, sen shu oltinni olgin, akang bilan ukangga yordam qilib tur, akangning so'zidan chiqma, uni menin o'rnimda ko'r, hurmat qil, ukangga yaxshi tarbiya beringlar, uni o'qitinglar, — deb uni ham chiqarib yuboribdi. Bu ham: „Otam meni akamdan ham, ukamdan ham yaxshi ko'rар ekanlar, bekitgan dunyolarini faqat menga aytdilar“, deb xursand bo'libdi.

Chol eng keyin kenjatoyini chaqirib:

— Bolam menin dardim yomon. Bog'dagi olmaning tagida ko'mib qo'ygan bir xumcha oltin bor. Akalaring endi o'z nonini topib yeysi mumkin, endi ularning qo'lidan ish keladi, ularga qaraganda sen hali yoshsan, hozircha sening qo'lingdan ish kelmaydi, shu pulni sen olgin, akalaringga yordam qilib turgin, ularning gapidan chiqma, o'qigin, ahil bo'lib yashanglar! — deb bunga ham ruxsat beribdi. Bu ham: „Otam akalarimga qaraganda meni ko'proq yaxshi ko'rар ekanlar, bu sirni ularga aytmasdan yolg'iz menga aytdilar“, deb xursand bo'lib, otasining oldidan chiqib ketibdi.

Oradan ikki kun o'tgach, chol o'libdi. Uni ko'mishibdi. Oradan bir hafta o'tgach, katta o'g'il o'rtanchasini chaqirib, undan:

— Nima uchun xafa ko'rinasan, bir narsa bo'ldimi yo bir joying og'riydimi? — deb o'smoqchilab so'rabdi. O'rtancha esa:

— Hech narsa bo'lgani yo'q, otamizning o'limlari uchun faqat men emas siz ham xafasiz-da, — debdi.

Akasi ukasidan:

— Otam o'lish oldidan meni chaqirib bog'dagi olma tagida ko'mib qo'yilgan bir xumcha oltin bor, sen shu oltinni ol, degan edilar, kavlab qarasam, oltinlar yo'q. Mabodo dadam senga ham aytgan bo'lsalar shu oltinni sen oldingmi? — deb so'rabdi.

— Haqiqatan ham dadam menga ham aytgan edilar, men ham kavlab hamma yoqni titib yubordim, yo'q. Aka men sizga to'g'risini aytayotirman, — deb javob berdi o'rtanchasi.

— Unday bo'lsa, kenjaga ham aytgan bo'lsalar kerak. Bor, ukangni chaqirib kel, — debdi.

Mehmonxonaga o'rtanchasi bilan kenja oldinma-ketin kirib kelibdilar, kattasi ularga o'tirishni buyuribdi. Kenjadan olma tagida ko'milgan xumchani so'rabdi. Kenja ham o'rtanchaga o'xshab, dadasi unga ham aytganini, u ham borib kavlab topolmaganini aytibdi. Katta o'g'il o'ylab turib:

— Yo'q, ukalarim, otam bizni aldamagan, shu pulni uchalamizdan birimiz oлганмиз. Agar sizlar iqror bo'lmasanglar qoziga boramiz, u albatta topib beradi. Ertagacha sizlarga muhlat — o'ylab ko'ringlar, — debdi va uchovlari tarqalishibdi.

Ertasi kun ertalab uchovlari qozixonaga qarab yurishibdi.

Shu shaharda tajribali bir qozi bor ekan. Aka-ukalar shu qozining oldiga kiribdilar, unga ta'zim qilib turibdilar, qozi ularga joy ko'rsatib, o'tirish uchun ruxsat bergach, o'tirishibdi. Qozi keluvchilarga qarab:

— Kelinglar, bolalarim, qanday xizmat bilan keldinglar? Marhamat, xizmatlaringga tayyorman,— deb muloyimlik bilan murojaat qilibdi.

Kattasi o'rnidan turib:

— Iltifotingiz uchun rahmat, arzimagan bir janjal bilan oldingizga kelgan edik. Mumkin bo'lsa aytar edik, — deb qoziga ta'zim qilibdi.

Qozi ishora qilgach, kattasi:

— Biz uchalamiz tug'ishgan aka-ukalarmiz, shu shaharning falon mahallasida turamiz. Bundan olti kun muqaddam otamiz vafot etdilar, o'limlaridan bir kun burun bog'imizning bir joyiga ko'milgan bir xumcha oltin to'g'risida har birimizni alohida-alohida ogohlantirdilar. U kishining vafotlaridan keyin har birimiz shu joyni borib kavlab pulni topa olmadik. Otamiz bizni aldamasalar kerak. Pulni shu uchalamizdan birimiz oлганмиз, lekin hozircha iqror bo'lmasdan turibmiz. Sizning o'tkir tajribangiz shu narsani oлган odamni iqror qildirar, deb ishonib keldik, — deb so'zini tamom qilib o'tiribdi.

Qozi bolalarning oldiga dasturxon yozdirib, har xil noz-u ne'matlar qo'ydiribdi va ovqatga taklif qilibdi. O'zi bularga bir hikoya aytmoqchi bo'libdi.

— Ilgari zamonda, — deb so'z boshlabdi qozi, — bir yigit, bir qiz bilan gaplashib yurar ekan. Bular bir maktabda o'qib yurgan davrda bir-birlariga muhabbat qo'ygan, maktabni bitirgandan keyin ham aloqani

uzmay tez-tez ko'rishib turishgan, ikkalasi turmush qurishmoqchi bo'lgan ekan. Yigit qiznikiga sovchilar yuborgan, qizning ota-onasi qizini bu yigitga bermasdan boshqa bir yigitga bermoqchi bo'lgan. To'y yaqinlashgach, qiz yigitning oldiga kelib:

— Meni kechirasiz, taqdirimiz qo'shilmagan ekan, otam bilan onam rozi bo'lmagach, men bilan sizning qo'limizdan nima ham kelar edi. Shu urf-odat, qoida va qonunlarga bo'ysunmasdan ilojimiz bormi, bir narsa deb qarshilik qilsak ikkalamizni ham toshbo'ron qilishadi. Bizlardan keyin balki o'z erkiga o'zi egalik qiladigan zamonlar ham kelar, men siz bilan xayrlashgani keldim,— degan ekan. Yigit qizga:

— Gapingiz to'g'ri, lekin mening sizdan bir iltimosim bor, agar shu iltimosimni bajarishga va'da bersangiz aytaman va shundan keyin siz bilan xayrlashaman, bo'lmasa o'zingiz bilasiz, — debdi. Qiz:

— Ayting, agar qo'limdan kelsa, albatta bajaraman, — debdi.

Yigit:

— Nikoh kuni kechasi to'yingizning hamma marosimi o'tgach, mening oldimga bir kelasiz, shunda siz bilan xayrlashaman, — debdi. Qiz ham „Xo'p“, deb va'da beribdi.

To'y bo'lib, qizni nikohdan keyin kuyovnikiga olib ketishibdi, kelinni o'sha vaqtning urf-odatlari bilan yasatilgan uyg'a olib kelishib to'y marosimini ado etishgach, uyni chet kishilardan xoli qilib, kuyovni kirgizishib, boshqalar tarqalishibdi.

Kuyov kelinning oldiga kelib, ikkalasi gaplashib o'tirganda kelin xayol surib turgan ekan, kuyov kelindan:

— Nega siz xafa ko'rinasiz, biz ikkalamiz uchun bugun shodlik kuni? — deb xafalik sababini so'rabdi.

Gaplashib yurgan yigit bilan ikkalasining o'rtasidagi yoshlik vaqtidan do'stlikni, otasi qizni u yigitga bermasdan hozirgi kuyovga berganini, bundan bir hafta ilgari shu yigitning oldiga xayrlashgani borganini va nihoyat yigit undan shu bugun kechasi xayrlashish uchun va'da olganini, so'zining ustidan chiqolmaganini, va'daga xi洛 qilganini kelin eriga aytibdi va „Agar menga ishonsangiz shu yigit bilan xayrlashib kelish uchun ruxsat bersangiz“, deb eridan iltimos qilibdi. Kuyov:

— Agar va'da bergen bo'lsangiz borib keling, — deb ruxsat beribdi.

Qiz shu zamon o'midan turib yigitning hovlisiga qarab yuribdi.

Qiz yigitning oldiga kelgach, yigit hayron bo'lib:

— Qanday qilib eringizdan ruxsat so'radingiz, u sizga qanday qilib ishondi? — debdi.



«G'ulombachcha» ertagiga ishlangan rasm

Qiz eriga butun voqeaning rostini aytganini, shundan keyin eri ruxsat bergenini aytibdi.

Yigit qizning yuziga tikilib turib:

— Eringiz sizga ishonib mening oldimga yuborgan bo'lsa, mayli, xayr, eringizning mardligi meni o'z niyatimdan qaytishga majbur qildi, yaxshi boring, qo'sha-qaringlar, sizlarga baxt-saodat tilayman, — deb ochiq yuz bilan xayrlashibdi.

Qiz yigit oldidan xayrlashib chiqib kuyovnikiga qarab yurarkan, o'g'rilar qo'liga tushibdi. O'g'rilar qizdan nima uchun bunday kech bo'lganda ko'chada yurishining sababini so'raganda, qiz ularga voqeani aytib beribdi va yigit bilan xayrlashib eri oldiga qaytib kelayotganini aytibdi. O'g'rilar:

— Eringiz ham, gaplashib yurgan yigitingiz ham zo'r mardlik ko'rsatganliklari uchun biz ham sizga nisbatan bir mardlik qilaylik, eringizning hovlisi qaysi mahallada, bizdan keyin boshqa o'g'rirlarga uchramasligingiz uchun biz sizni eltit qo'yaylik, — deb qizni erinikiga keltirib qo'yishibdi. Shu yerda qozi hikoyasini to'xtatibdi:

Noma'lum otliq Qo'ldoshdan:

— Sizning fikringizcha qiz gaplashib yurgan yigitnikimi, kuyovnikimi yoki o'g'rlnikimi, qaysi birlari maqtashga loyiq? — deb so'rabdi. Qo'ldosh:

— Kuyovning mardligi ustun, u har qanday maqtashga loyiq, chunki u faqat o'z mardligini ko'rsatib qolmay, gaplashib yurgan yigitni ham mardlikka boshladi. Balki u yigitning niyati yomon edi, uni yomon niyatlardan qaytarib, mardlik tomonga undadi, — debdi.

Noma'lum kishi ma'qul ishorasini qilgach, hikoyasini davom ettiribdi:

„Shulardan qaysi birlari mard ekan?“ deb so'rabdi qozi. Kattasi: „Gaplashib yurgan yigit mard ekan, chunki qiz uning oldiga ikki marta kelibdi, yigit vijdonli bo'lgani uchun qizni qaytargan“, debdi. O'rtanchasi: „Kuyov mard ekan, sinamagan bir qizning gapiga ishonib, unga ruxsat beribdi“, debdi. Kenja: „O'g'rilar mard ekan, bular vaqt kelganda bir pul uchun odam o'idirishdan ham qaytmaydi-yu, molning o'zi o'z oyog'i bilan bularning oldiga kelganda, kelinning kiyimlarini olish u yoqda tursin, uni o'z uyiga eltit qo'yishibdi“, debdi.

Qozi turib: „Mana janjal ham hal bo'ldi, o'g'rini mudofaa qilgan kishi o'g'ri. Kenjatoy, xumchadagi oltinni akalaringiz bilan bo'lib oling, otangizning vasiyatlariga muvofiq bularga yordam ham qilishingiz kerak“, debdi.

Kenjatoy rozi bo'libdi, bular qozining usta tajribasiga hayron bo'lib, xursand bo'lib chiqib ketibdilar.

Otliqlar kecha-yu kunduz yo'l yurib bir shaharga kelishibdi. Bir karvonsaroya tushib, uch-to'rt kun dam olib, karvonsaroy yaqinidan bir hovli sotib olishibdi, hovlini ro'zg'or asboblari bilan tuzatib, noma'lum otliq Qo'ldoshga mahalladan mahalla oqsoqoli bilan besh-olti kishini chaqirib kelishni buyuribdi. Qo'ldosh ularni kechqurunga taklif qilib kelgach, noma'lum otliq:

— Mehmonxonani tuzatib qo'ydim, mehmonlarni yaxshi kuting, ovqatdan keyin aytинг, bizni nikoh qilib qo'yishsin, bugundan boshlab siz shu hovlining va oilamizning boshlig'i, men bo'lsam sizning xotiningizman, — deb o'zining xotin kishi ekanligini Qo'ldoshga bildiribdi.

Nikoh ziyoфati o'tgach, xotin Qo'ldoshga:

— Endi siz bu shahardan oshno-og'ayni orttiring, shohning saroy kishilari bilan tanishing, ularni hovlimizga chaqiring, ular chaqirsa, siz ham boring va ularni vosita qilib shohning saroyiga ishga kirib oling! — debdi. Qo'ldosh oradan bir-ikki oy o'tgach, shoh saroyiga ishga kirib olibdi. Shoh tomonidan berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajargani uchun obro' topibdi va Musofirbek deb nom chiqaribdi.

Shunday qilib, Musofirbekning ishi kundan-kun rivojlanib, uning do'stlari ham, dushmanlari ham ko'paya boribdi. Musofirbekning katta obro' qozonishi saroy amaldorlariga yoqmabdi. Ular:

— Bu musofir yaqinda kelib ko'p martaba shohning in'omini oldi, biz bo'lsak shohning in'omini ko'rmaymiz, — deb dushmanlik qila boshlabdilar.

Bir kuni Musofirbekning xotini unga:

— Shohning ko'p martaba in'omlarini oldingiz, shohni saroy amaldorlari bilan ziyofatga chaqirsangiz, — debdi. Musofirbek bu fikrga qo'shilib, shohni saroy amaldorlari bilan birga ziyofatga taklif qilibdi, ziyofatga katta tayyorgarlik ko'ra boshlabdi.

Mehmonga borishdan bir kun avval podshoh amaldorlaridan biriga:

— Sen borib Musofirbekning hovli-joylarini ko'rib kel, joylari tuzukmi, borib sharmanda bo'lmaylik, — deb buyuribdi. Amaldor kelib ichkari hovliga mo'ralab qaragan ekan, ko'zi Musofirbekning xotiniga tushibdi. Xotin juda chiroyli va kelishgan ekan. Amaldor esa, Musofirbekning dushmanlaridan ekan. U podshoh oldiga borib, Musofirbekning xotinini maqtay boshlabdi, bunday chiroyli xotin sizga loyiq, — deb o'z fikrini ma'nullayveribdi.

Ziyofatdan keyin podshoh vazirlarini yig'ib qanday qilib Musofirbekning xotinini olish to'g'risida maslahat qilibdi. Musofirbekni og'ir ishga buyurib, uni halok qilishmoqchi, keyin esa uning xotinini shohga olib bermoqchi bo'lishibdi.

Ertasiga podshoh qizining kasalligini va unga yo'lbarsning suti kerakligini Musofirbekka aytib, bu xizmatni sizdan boshqa hech kim bajara olmaydi, shu xizmatga bel bog'lang va tayyorgarlik ko'ring,— debdi. U esa xotinining maslahati bilan podshohdan qirq kun muhlat va qirqta qo'y so'rabdi. Podshoh Musofirbekning talabini qondiribdi.

Musofirbek o'ttiz sakkiz kun o'z hovlisida xotini bilan yashabdi. O'ttiz to'qqizinchı kuni xotini bir varaq qog'ozga xat yozib beribdi va:

— Shahardan kun chiqar tomonga qarab uch tosh yurganingizdan keyin chap qo'lga qarab bir yolg'iz oyoq yo'l ketadi, shu yo'l bilan yarim tosh yurganingizdan keyin ro'paradan keng bir maydon chiqadi, shu maydon o'rtasiga borib kun chiqar tomonga qarab xatni ochasiz, xatni ochishingiz bilan to'g'ringizdan bir urg'ochi yo'lbars paydo bo'ladi, xatni ushlaganingizcha o'rnингизда bir aylansangiz atrofingizni urg'ochi yo'lbarslar o'rab oladi. Xatni bir qo'lingizda ushlaganingizcha otning boshini kelgan yo'lingizga qarab burasiz va to'ppa-to'g'ri podshoh saroyiga qarab yurasiz, podshohga:

— Podshohim, mana bu urg'ochi yo'lbarslardan istaganingizcha sut sog'ib olishingiz mumkin, men olib kelsam, balki yetmasa ikkinchi martaba ovora bo'lmayin,— deb bularning o'zini boshlab keldim, deysiz,— deb o'rgatibdi.

Musofirbek xotini aytgan yo'l bilan yurib, aytigan joyga boribdi va yo'lbarslarni podshohnikiga boshlab kelibdi.

Podshoh boshliq butun saroy ahli bu voqeani ko'rib qo'rqqanidan tol bargidek titrabdilar. Podshoh Musofirbekka:

— Rahmat, men sizni imtihon qilish maqsadida bu ishga buyurgan edim, bular fuqaroga zarar keltirmasini, qaytaring! — deb yalinibdi.

Musofirbek yo'lbarslarni shahardan tashqariga olib chiqibdi va qo'lidagi xatni yopibdi. Yo'lbarslar ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Shundan keyin podshoh vazirlari bilan yana maslahatga o'tiribdi. Uzoq muzokaradan keyin shunday fikrga kelibdilar: Ertalab xazinachi podshohga kelib xazinadan to'rt dona oltin g'isht yo'qolganini ma'lum qiladi, podshoh esa Musofirbekka:

— Siz shu yo'qolgan narsani topasiz, — deb buyuradi.

Ertasiga ertalab Musofirbek xizmatga otlanar ekan, xotini unga: „Mabodo podshoh yana kechagiga o'xshagan xizmat buyurib qolsa, qirq kun muhlat va qirqta qo'y so'rang!“ deb tayinlabdi.

Musofirbek saroya kelib o‘z o‘rniga o‘tirgach, kechagi maslahat bo‘yicha xazinachi shohga oltin g‘ishtlar voqeasini aytibdi. Podshoh Musofirbekka:

— Siz shu yo‘qolgan narsani topasiz! — deb buyuribdi. Musofirbek shohga ta‘zim qilib, undan qirq kun muhlat va qirqa qo‘y so‘rabdi. Qo‘ylar uchun hujjat olib uyiga ketibdi va yana o‘ttiz sakkiz kun rohatda yashabdi. O‘ttiz to‘qqizinchi kuni xotini unga bir xat yozib beribdi va qay tarafga borishni va kimga uchrashni aytibdi, Musofirbek yo‘lga chiqib tayinlangan joyga yetib boribdi.

Qarasa, bir chamanzor, gullar ochilgan, bulbullar sayragan, tip-tiniq suvlar ariqlardan oqmoqda. Hamma yoq ko‘m-ko‘k maysazor, lekin hech kim yo‘q. Gulzorni tomosha qilib yurib, uzoqdan qizlarning ashula aytgan ovozini eshitibdi, ovozlar yaqinlasha boshlabdi va nihoyat qizlar Musofirbek turgan joyga kelishibdi. Musofirbek o‘zini bir chetga olib, ularning husn-u jamoliga hayron bo‘lib turgan ekan, boshlig‘ining ko‘zi Musofirbekka tushib uni o‘z oldiga chaqiribdi va undan hol-ahvol va qayerdan, qanday maqsad bilan kelganini so‘rabdi. Musofirbek qizning muomalalaridan xursand bo‘lib, xatda tayinlangan qiz shu bo‘lishiga ishonch hosil qilibdi va yonidagi xatni chiqarib ta‘zim bilan unga uzatibdi. Qiz uning qo‘lidan xatni olib o‘qibdi va to‘satdan: „Iye, siz bizning pochchamiz bo‘lar ekansiz-ku“! — deb Musofirbekni darrov mehmonxonaga taklif qilibdi va shu kuni kechgacha uni ziyofat qilishibdi.

Kechqurun xatning mazmunini muhokama qilishib, qiz va ikki kaniz Musofirbek bilan yo‘lga chiqishibdi. Yo‘l yurib, sog‘-salomat Musofirbeknikiga yetib kelishibdi. Opa-singillar bir-biri bilan hol-ahvol so‘rashib, o‘sha kuni dam olib yotishibdi. Qirqinchi kuni sahar turib opa-singil hovli o‘rtasiga tushib, duolar o‘qib, ikkalasi baravar qadam tashlab yurganda oyoqlarining tagidan oltin g‘ishtlar paydo bo‘libdi, bir zumda hovli yuzi oltin g‘ishtlar bilan to‘libdi. Podshohga olib borish uchun o‘ttiza oltin g‘isht yasab berishibdi.

Musofirbek to‘rtta g‘ishtni o‘zi olib, yigirma oltita g‘ishtni bir hammolga ko‘tarтирib podshohning huzuriga jo‘nabdi.

Hammolni eshikda qoldirib, o‘zi ikki juft oltin g‘ishtni olib podshohning oldiga kiribdi va ta‘zim qilib oltin g‘ishtni shohning oldiga qo‘yibdi. Oltin g‘ishtni ko‘rgan podshoh:

— Yana ikki juft yo‘qolgan, hammasi to‘rt juft edi, — debdi.

Musofirbek hammasi bo‘lib to‘rt juftmidi yoki ko‘proqmidi, — deb so‘rabdi. Podshoh:

— Hammasi to‘rt juft edi, — deb takrorlabdi.

Musofirbek o'tirgan saroy amaldorlariga ham shohning fikrini tasdiqlatib olgach, hammolni chaqirib, mana bu o'n uch juft, avvalgi ikki juft bilan o'n besh juft — o'ttiz dona bo'ldi, podshohim, yana nima da'voingiz bor! — deb so'rabdi. Buni ko'rgan podshoh bilan uning vazirlari uyalganlardan yerga qaraganlaricha:

— Boshqa da'vomiz yo'q, rahmat, — debdilar.

Kechqurun podshoh yana maslahat majlisi chaqirib:

— Endi nima maslahat berasizlar, bir balo qilib Musofirbekni yo'q qilmasanglar, bu ishq meni o'ldirishi mumkin, — debdi.

Bir vazir shohdan ruxsat so'rab o'z fikrini bayon qilibdi:

— Ulug' shohim, kaminaning miyasiga bir fikr keldi, ruxsat berilsa, aytsam,— deb ta'zim qilibdi. Podshoh ijozat bergach, vazir aytibdi:

— Ertalab Musofirbek saroyga kelganda siz ham, bizlar ham juda xafa bo'lib o'tiraylik. Musofirbek bu xafalikning sababini albatta so'raydi. Shunda siz unga qarab: „Ey, Musofirbek, bu dunyoning g'am-u g'ussasidan sira qutulmadim, birini bir yog'liq qilsam, ikkinchisi chiqadi, bu dunyo shunday bir g'amxona ekan. Bugun men bir tush ko'rdim, shu tushimdan juda xafaman, tushimning ta'birini bu o'tirgan vazirlarga aytsam, bu maxluqlardan bir ma'qul fikr chiqmadi, o'yaymanki, bu mushkulimni ham siz oson qilarsiz va bu g'amdan meni qutqararsiz. Tushimda otam, onam va buvimni ko'rdim, ularning hech qaysisi mening yuzimga qarashmadni, mendan yuz o'girishdi, endi siz u dunyoga borib mendan nima uchun xafa bo'lganlarining sababini bilib kelsangiz“, deb uni narigi dunyoga borishga ko'ndirasiz va shu xizmatning badaliga katta mukofotlar va'da qilasiz. Mana janoblariga bo'lgan sadoqatim, albatta narigi dunyoga borgan odam qaytib kelmaydi, shundan keyin janobi oliylari u parining vasliga yetishadilar, — deb so'zini tamom qilibdi.

Bu gap hammaga ma'qul tushibdi.

Ertalab Musofirbek xizmatga kelayotganda xotini unga:

— Podshoh sizga yana biror mushkul xizmatni tayyorlab qo'ygandir, qanday xizmat buyursa ham, avvalgidek qirq kun muhlat bilan qirq bosh qo'yni olib kelavering, — deb tayinlabdi.

Musofirbek shoh saroyiga kelganda podshoh narigi dunyoga borib, ota-onasining xafa bo'lish sabablarini bilib kelishni buyuribdi. Musofirbek shohga ta'zim qilib:

— Xizmatingizni jonim bilan ado etaman, qirq bosh bo'rdoqi qo'y, bir yaxshi ot va qirq kun muhlat berishingizni so'rayman, — debdi. Podshoh uning talabini qondirib, jo'nashga ruxsat beribdi.

Musofirbek qo‘ylarni olib kelib o‘ttiz to‘qqiz kungacha uyda xotini va qayni singlisi bilan rohat qilib yotibdi. Qirqinchi kunga o‘tar kechasi xotini bilan qayin singlisi shahdan chiqibdilar. Eski kiyimlar kiyib kechasi bir keng joyga kul yig‘ishibdi. Musofirbekka kuygan chopon kiygizib, yuzlariga qorakuyalar surtib, uni yarim belidan kulga ko‘mibdilar, podshohning ota-buvasi, katta buvisi, avlod-ajdodi nomidan shohga la‘nat xati yozishibdi, xatning chetlaridan to‘rt-besh joyini kuydirishibdi-da, bir uchidan Musofirbekka tutqizishibdi, aytadigan gaplarni o‘rgatib keyin bir afsun o‘qib kulga suf-kuf qilishibdi.

Musofirbekka:

— Qani, podshoh saroyiga qarab yuring! — deb oq yo‘l va muvaffaqiyat tilab qolishibdi. Musofirbek:

— Dunyo-dunyo u dunyo, yaramasdir bu dunyo, dunyo-dunyo u dunyo, falokatdir bu dunyo, dunyo-dunyo u dunyo, kasofatdir bu dunyo... tilim lol-u dilim beholdur! — deb baqirib-chaqirib saroya kirib boribdi, shohga ta‘zim qilib, xatni uning qo‘liga beribdi.

Mana, janoblarining ota-bobolari xafa bo‘lishining sabablarini shu xatga yozib berishdi, ey, taqsirim, dunyo-dunyo u dunyo, yaramasdur bu dunyo, — deb yuqoridagi so‘zlarni takrorlabdi.

— U dunyoda rohat-u bu dunyo kulfat, u dunyo farog‘at-u bu dunyo mashaqqat, u dunyoda aysh-ishrat-u bu dunyoda azob-uqubat, u dunyoda sayr-sayohat-u bu dunyoda balo-yu ofat, janobi oliv hazratim menga tezroq ruxsat bering, o‘sha dunyoga ketaman, bu dunyoda turolmayman, — deb o‘zini devonalikka solib „dunyo-dunyo“sinи aya beribdi.

Xatni o‘qigach, podshohning ko‘ngli buzilib yig‘lab yuboribdi. Musofirbekdan narigi dunyo haqida so‘ray boshlabdi. Musofirbek unga bir-ikki og‘iz gapirib, yana „dunyo-dunyo“ni aya beribdi.

Podshoh Musofirbekdan qanday qilib u dunyoga borib kelganini, yo‘lda qiyalgan-qiyalmaganini aytib berishini iltimos qilib: „Biz ham borib kelsak bo‘ladimi?“ deb so‘rabdi.

Musofirbek podshohga:

— Siz falon maydonga yuz sarjin o‘tin, uch yuz pud kunjara yig‘diring, ularni yaxshilab taxlasinlar. Agar yomon taxlashsa yo‘lda qulab ketishingiz mumkin, chunki sizlar ko‘pchiliksiz, ustiga joy solib chiqib o‘tirasizlar-da, pastdan birov o‘t qo‘yib yuboradi. Shunda menga o‘xshab qirq kunda borib kelishingiz mumkin, — debdi. Yana „dunyo-dunyo“ deb saroydan chiqib ketibdi.

Podshoh Musofirbek aytgan o‘tin va kunjaralarni belgilangan joyga tashita boshlabdi. O‘zi, xotinlari, vazirlari va maslahatchilari hammasi sakson kishi bo‘libdi. Musofirbek aytgandan uch martaba ko‘proq o‘tin bilan kunjara tashilibdi.

Ketadigan kuni podshoh Musofirbekni o‘z o‘rniga qoldiribdi. Xotinbolalari, vazirlari va maslahatchilari bilan o‘tin bilan kunjaraning ustiga chiqishibdi. Pastdan turib Musofirbek o‘tni yoqib yuboribdi. Ularmi borsa kelmas abadiy dunyoga jo‘natibdi.

Musofirbek o‘qimishli odamlar bilan, ish ko‘rgan donishmandlar bilan, xalq ichidan chiqqan bilimdon kishilar bilan, davlati bo‘lmasa ham aqli bor odamlar bilan maslahat o‘tkazib, uzoqni ko‘rvuch va vatanga chin qalbdan xizmat qiluvchi, davlat va mamlakat ishini boshqaruvchi kishilardan o‘ziga vazirlar, maslahatchilar tayinlabdi va mamlakatning obodonchiligi, farovonligi yo‘lida hormay-tolmay xizmat qilibdi.

Kunlardan bir kun Musofirbek bir yoshli o‘g‘ilchasi Shodmonni o‘ynatib o‘tirgan ekan (xotini bilan qayni singlisi ham yonida o‘tirishgan edi), birdan yoshlik vaqtlarida tortgan azob-u uqubatlari, onasi birovlar eshigida o‘lib ketgani, otasining o‘limi, podachiligi, do‘siti Yo‘ldoshning tushini sotib olgani esiga tushib kulib qo‘yibdi.

Xotini undan kulishining sababini so‘rabdi, u avval aytmabdi, qistagach, ilgari podachilik qilib yurganini, Yo‘ldosh degan o‘rtog‘i uning ko‘rgan tushini sotib organini aytibdi va endi o‘ylab ko‘rsam, osmondan tushgan ikki yorug‘ yulduz siz ikkalangiz ekan, kichkina yulduzcha bo‘lsa mana bu Shodmonbegingiz ekan. Tushning ta‘birini to‘g‘ri topdimmi? — deb so‘rabdi. Ular „Ha, topdingiz“ deyishibdi. Musofirbek Yo‘ldosh o‘rtog‘iga yordam berishni va‘da qilganini aytib:

— Yo‘ldosh o‘rtog‘imni topsam, biron vazifaga tayinlasam va shu singlingizni unga bersak nima deysiz? — debdi.

— Biz opa-singil biroz o‘ylab ko‘raylik, uch kundan keyin javob beramiz, — deyishibdi.

Oradan uch kun o‘tgach, Musofirbek ularning fikrini so‘ragan ekan:

— Singlim ham, men ham sizning fikringiza qo‘shilamiz. Mayli, do‘stingizga odam yuborib, uni toptirib keling! — debdi.

Musofirbek saroy amaldorlaridan birini chaqirib, unga do‘siti Yo‘ldoshning turar joyini, nima ish bilan shug‘ullanishini, xususiyatlarini va xulq-atvorini tushuntirib beribdi va do‘sinti topib kelishni buyuribdi. Amaldor podshohdan bu topshiriqni olgach, safar tayyorgarligini ko‘ribdi va belgilangan vaqtida o‘z hamrohlari bilan jo‘nabdi, tayinlangan qishloqni

topib boribdi. Bir-ikki kun dam olib, qishloqdagι chollardan surishtirib qidirgan kishisini topibdi.

Yo'ldosh bir boy dehqonda chorakor bo'lib yurgan ekan.

Saroy amaldorlari Yo'ldosh bilan gaplashib, uni o'z yerida teng sherik bo'lib ishlashga ko'ndiribdi. (Musofirbek voqeani hozircha ma'lum qilmaslikni buyurgan ekan.)

Yo'ldosh ikki-uch kun ichida o'z ishlarini bitiribdi va boy bilan hisoblashib, undan javob olibdi, oshno-og'aynilari bilan xayrashib, saroy amaldori bilan jo'nabdi.

Saroy amaldori Yo'ldoshni olib kelgach, podshohga ma'lum qilibdi. Bir necha kundan so'ng Yo'ldoshni shoh huzuriga olib kelibdilar.

- Xo'sh, yigit, keling, — deb gap boshlabdi Musofirbek.
- Keldim, janobi oliyлари.
- Qayerdan keldingiz va nima maqsadda keldingiz?
- Meni shu yerga olib kelgan kishi, ikkimiz birga dehqonchilik qilamiz,— degan edi.
- Kasbingiz dehqonchilikmi?
- Shunday, taqsir!
- Boshqa hunaringiz ham bormi?
- Yo'q, taqsir, dehqonchilik tamom bo'lganda mardikorchilik qilaman.
- Necha yildan beri shu ishlarni qilib kelasiz?
- Esimni taniganimdan beri.
- Hech narsa orttirdingizmi?
- Orttirish qayoqda, ko'pincha, mardikorchilik qilib qarz uzaman, yer haydashga ho'kizim yo'q.
- Sizning Qo'ldosh degan bir do'stingiz bormidi?
- Ha bor edi, Qo'ldosh podachi, siz uni qayerdan bilasiz?
- Uni ko'rmaganingizga qancha bo'ldi?
- Ikki-uch yil bo'lib qoldi, yaxshi odam edi.
- U qayoqqa ketgan?
- Uning ketishiga men sababchi bo'ldim.
- Qanday qilib?
- Bir kun men tush ko'rdim, tushimda osmondan ikkita katta yorug' va bir kichik yulduzcha tushib mening qo'yninga kiribdi.
- Xo'sh, — debdi Musofirbek.
- Shu tushimni Qo'ldoshga aytgan edim, u esa menga:
- Shu tushingni sotmaysanmi? — dedi, men:
- Iye, sen tentakmisan, tushni ham sotadimi? — dedim, u esa:

— Jon o'rtoq, shu tushingni sot! — deb qo'ymadı.
— Xo'p, sotay, nima berasan? — dedim. U esa menga:
— Bir g'unajinim va bir toyim bor, orttirganim shular, — deb qo'ynidan yarimta qatirma chiqarib berdi-da, qo'limni olib „Boriga baraka“, deya berdi. Men ham „Boriga baraka“, deb berib yubordim. Shundan keyin g'unajin bilan toyini menga berdi, o'zi podalarini egalariga topshirdi-da, bir tomonga qarab ketdi. Shu kungacha bedarak, deb bir xo'rsinib qo'yibdi.

— Siz uni ko'rsangiz taniyisizmi?
— Taniyman, ko'r bo'libmanmi, u bilan necha yil bir ko'rpadan yotganman.

— Qayerdan taniyisiz, u balki juda o'zgarib ketgandir.
— Taniyman-taniyman, uni siz bilasizmi, u shu yerdami?
— Xo'sh, uning biron nishoni bormidi?
— Ha-ha bor edi, uning o'ng qo'l tirsagining ustida bir xoli va chap oyog'i tizzasining ustida tirtig'i bor edi — o'sha yerini sigir suzgan edi.

Musofirbek qo'lidagi xolini ko'rsatgan ekan, Yo'ldosh o'rnidan irg'ib turib do'stini quchoqlab o'pa boshlabdi.

Oradan bir oycha o'tgach, podshoh do'stiga qayin singlisini to'y-tomosha qilib olib beribdi va uni shaharning hokimi qilib tayinlabdi.

Kambag'aldan chiqqan ikki do'st mamlakat obodonchiligiga, mehnatkashlarni yorug'likka chiqarishga harakat qilibdilar, bu ishda ularga xotinlari katta yordam beribdilar.



Sohibjon bilan Ahmadjon



or ekan-u yo‘q ekan, och ekan-u to‘q ekan, bo‘ri bakovul ekan, tulki yasovul ekan, qarg‘a qaqimchi ekan, chumchuq chaqimchi ekan, toshbaqa tarozbon ekan, to‘ng‘iz qassob ekan, qurbaqa undan qarzdor ekan.

Qadim zamonda bir chol bilan kampir bor ekan. Ular juda kambag‘al ekan. Bir hovli, unda bittagina chordevordan boshqa hech narsasi yo‘q ekan. Chol daryoga borib baliq ovlar, kampir esa birovlaning kirini yuvib, yirtiq-yamog‘ini qilar, shu bilan tirikchilik o‘tkazar ekan.

Chol bilan kampirning farzandi yo‘q, farzandga juda ham tashna ekanlar.

Bir kuni chol kampiriga aytibdi:

— E, xotin, mening yoshim ellik beshga, sening yoshing ellikka yetdi, farzand ko‘rmadik, ikkимiz ham qarib ishdan chiqsak, qaraydiganimiz, o‘lsak uyimizni yoritadiganimiz yo‘q. Endi xudodan astoydil so‘raylik, bizga ham farzand bersin, — dedi. Chol bilan kampir xudoga munojat qilib yig‘lashdi, bizga farzand bergin, deb yolvorishdi. Bularning duosi ijobat bo‘lib, kampir homilador bo‘ldi, vaqt-soati yetib, bir o‘g‘il tug‘di. Unga Sohibjon deb ot qo‘yishdi. Cholning boshi ko‘kka yetdi. Xotiniga aytidi:

— E, kampir, biz murodimizga yetdik. Endi bu Sohibjonni yaxshilab tarbiya qilaylik. „Yaxshidan zot qoladi, yomondan — dod“, degan naql bor. Farzandimizni yaxshi o‘stirsak, rahmat olamiz, yomon o‘stirsak, la’nat olamiz,— dedi. Bu gap kampiriga ham ma’qul bo‘ldi. Cholning

ikki oyog'i to'rt bo'lib, ovni yaxshi qildi. Bolani tarbiyalab, o'qitib katta qilishdi. Sohibjonning yoshi o'n oltiga yetdi. U qaddi-qomati kelishgan, jussador, pahlavonsifat bola bo'ldi. Kunlardan bir kun chol o'g'liga aytdi:

— O'g'lim! Men keksayib qoldim. Endi sen men bilan birga ovga borgin. Ham baliq ovini o'rganasan, ham ko'rib, bahri diling ochilib keladi, — dedi. Sohibjon:

— Xo'p, ota! Aytganingizni jonim bilan qilaman,— dedi.

Ota-bola to'rni ko'tarib, daryoga qarab jo'nashdi. Havo sof, hammayoq ko'ngilli, yam-yashil o'tlar ko'kargan, parrandalar sayragan, keng daryo suvi to'lib, ko'm-ko'k tusda jimillab oqar edi. Ota-bola daryo yoqalab borib, bir chinorning tagiga yetib to'xtashdi. Chol o'g'liga:

— Ana endi, o'g'lim, shu joyda baliq ovini boshlaymiz, — dedi.

Chol to'rni yozib, suvgaga tashladi. Birozdan so'ng tortib edi, hech narsa chiqmadi. Yana tashladi. Bir vaqt chol to'rni tortgan edi, to'r vazminlashib qolibdi, torta olmadidi: „Sohibjon, kel, bolam, ikkimiz tortaylik!“ dedi.

— Sohibjon kelib, otasiga ko'maklashdi, ammo ota-bola ham tortib ololmadi. Shunda chol to'xtadi, peshonasidagi terni artib:

— Uh! Charchadim. To'rga juda katta nahang baliq tushibdi,— dedi.

To'rning bir uchini chinorga bog'ladi.

— Sen bir uchini ushlab turgin, men borib yordamga bir-ikkita odam aytib kelayin, — deb to'rning uchini Sohibjonga ushlatib qo'yib, qishloqqa qarab jo'nadi.

Sohibjon daryoning qirg'og'idagi o'tlarni, daraxtlarni, suvning o'ynab oqishini tomosha qilib o'tirar edi. Bir vaqt suvda to'rning ichida bir narsa qimirlaganday bo'ldi. Qarasa, to'rda bitta baliqning bolasi ikki ko'ziga yosh olib, Sohibjonning yuziga termulib, yolvorganday bo'lib turibdi. Sohibjon uni ko'rib, rahmi keldi. Bu ham menga o'xshagan bola ekan-da, buning ham ota-onasi bordir, keladi, deb yo'liga intizor bo'lib o'tirgandir. Kel, shu baliqni qo'yib yuboray, xursand bo'lib ketsin, deb to'rning ipini qirqib yuboribdi. Baliqcha to'rdan qutuldi, shodligidan Sohibjonning qarshisida aylanib, o'ynab-o'ynab, keyin ko'zdan g'oyib bo'lib ketdi.

Bir vaqt ikkita odamni ergashtirib chol yetib keldi. Qarasa, to'r yo'q. Sohibjondan:

— To'r qani? — deb so'radi. Sohibjon:

— E, ota, baliq juda katta baliqqa o'xshaydi, to'rni tortqilab-tortqilab, uzib ketdi,— dedi.

Cholning tarvuzi qo'lidan tushdi. Kelgan kishilar:

— E, chol! Yolg'iz o'g'il olp bo'ladi, olp bo'lmasa, qolp bo'ladi, deyishar edi. Oltmishta kirganingda yig'lab-siqtab topgan o'g'ling, endi senga dastyorlik qiladigan vaqtida, olplik qilmay, katta bir baliqni qochirib qolpli qilib o'tiribdi. Bu bolang shum qadam ekan! — deb cholga ta'na

qilib, jo'nab ketishibdi. Cholning dami ichiga tushib ketdi, to uyiga kelguncha o'g'liga gapirmadi. Haligilarning gapi Sohibjonga qattiq botib ketdi. Bu kecha yotdi. Erta bilan turib otasiga aytdi:

— E, ota! Mening qadamim yoqmadi, kecha ovingiz yurmadni. Menga ijozat bering, o'zimga munosib biror hunar o'rganayin, baxtim ochilsa, qaytib kelib sizning xizmatingizni qilayin,— dedi. Chol-kampirning unamaganiga qo'ymay, ulardan oq fotihani oldi, bir xaltada non-u talqon olib, „Yo huv, yo manhu!“ — deb qishloqdan chiqib ketdi. Chol bilan kampir: „Xudo peshonangni ochsin! Olgin, oldirmagin! Sog' borib, salomat qaytgin!“ — deb duo qilib ko'zlaridan yoshini oqizib qola berdi.

Sohibjon yo'l yurdi, yo'l yursa ham mo'l yurdi, necha qishloqdan, cho'llardan, ko'llardan o'tdi. Bir joyga borib, charchab, dam olgani o'tirdi. Shu zamon bir tomondan yoshi qirqlarga borgan bir yo'lovchi kelib, Sohibjonning oldida to'xtadi va unga:

— Ha, bolam! Yosh ekansan! Qayerga ketyapsan? — dedi. Sohibjon:

— E, mulla aka! Men safarga ketyapman, — dedi. Yo'lovchi:

— Ha, bo'lmasa, ikkovimiz birga bo'laylik, men ham safarga ketyapman, — dedi. Sohibjon dilida bu begona odam qanday odam ekan, bir sinab ko'raychi, deb:

— E, mulla aka! Men bir o'tirsam, uch kecha-yu uch kunduz o'tirib qolaman. Unda qanday bo'ladi? — dedi. Shunda yo'lovchi:

— Ha-ha! Sening safaring uzoq safar ekan, — deb yo'liga qarab keta berdi.

Sohibjon damini olib, yana yo'lga ravona bo'ldi. Yo'l yurdi, yo'l yursa ham mo'l yurdi. Charchaganda yana bir joyga borib, damini olib o'tirdi. Shunda yana bir yo'lovchi kelib qoldi. U Sohibjonne ko'rib:

— Ha, uka! Senga yo'l bo'lsin? — dedi. Sohibjon:

— Yo'l bo'lg'ay! Safarga ketyapman, — dedi. Yo'lovchi aytdi:

— Men ham safarga chiqib edim. Bo'lmasa, ikkovimiz hamroh bo'laylik! Sohibjon aytdi:

— Aka! Men bir o'tirsam, yetti kecha-yu yetti kunduz o'tirib qolaman. Unda nima bo'ladi? — dedi. Yo'lovchi Sohibjonga boshdan-oyoq tikilib qo'ydi-da:

— E, uka! Sening safaring uzoq safar ekan! Yo'limdan qolmayin, — deb jo'nab qoldi.

Sohibjon damini olib, o'zini rostlab, xaltasini yelkasiga ilib, yana yo'lga tushdi. Yo'l yurdi, yo'l yursa ham mo'l yurdi. Borib bir joyda ikki ayilish ko'cha boshidan chiqib qoldi. Shu yerda dam olay deb o'tirdi. Shunda narigi ko'chadan bir yosh yigit kelib qolib:

— Assalomu alaykum! Ha, oshna! Yo'l bo'lsin? — dedi. Sohibjon:

— Vaalaykum assalom! Safarga! — dedi. Yosh yigit:

— Oshna, men ham safarga chiqqan edim. Hamroh bo'laylik! — dedi.

Sohibjon aytdi:

— E, oshna! Men bir o'tirsam, qirq kecha-yu qirq kunduz o'tirib qolaman. Unda nima bo'ladi? Siz yo'ldan qolasiz-da!

Yo'lovchi yigit aytdi:

— Ha, mayli, oshna! Men ham o'tirsam, sizdan kam o'tirmayman.

Sohibjon dilida o'ylab: „Bu yigitcha qaynasa qoni qo'shiladigan ko'rindi. Mayli, shu bilan hamroh bo'lsam, bo'layin“, deb:

— Bo'pti, oshna! Hamroh bo'lamiz, — debdi va ikkalalari dam olib gaplashib o'tirishdi. Bular bir-birining otini so'rashdi. Sohibjon:

— Mening otim Sohibjon. Sizning otingiz nima? — dedi. Bola:

— Mening otim Ahmadjon,— dedi. Sizning yoshingiz-chi? — dedi.

Sohibjon:

— Yoshim o'n oltida, sizniki-chi? — dedi. Ahmadjon:

— Mening yoshim o'n beshda.

— Bo'lmasa ikkovimiz aka-uka bo'laylik, — dedi. Sohibjon aka, Ahmadjon uka bo'ldi. Sohibjon xaltasidan bitta nonni olib, o'rtasidan teppa-teng bo'ldi. Bir bo'lagini Ahmadjonga berib, „Nima topsak, o'rtada baham ko'ramiz“, deb so'zlashdi. Nonning yarmini u, yarmini bu yedi. Shu bilan ikkovlari yo'lga ravona bo'lishdi.

Bular yurib-yurib bir mamlakatga yetib borishdi. Shaharni aylanib yurishganda bozorda bir odam: „Ho, xaloyiq! Eshitmadim dema! Shahrimizning katta boyi Ovulqosim boy madrasa quradi. Yer o'ygani, loy qilgani, g'isht quygani, devol urgani, yog'och chopgani, tom yopgani odam kerak. Xohlaganing boraver!“ deb jar chaqiryapti.

Sohibjon Ahmadjonga qarab:

— Uka! Biz ham o'sha joyga borsak, ishlasak. Ham kunimiz o'tadi, ham biror hunar o'rganib olamiz, —dedi. Bu gap Ahmadjonga ma'qul bo'ldi. Ikkisi borib, boy solayotgan madrasaga ishga kirishdi.

Bular ishboshiga:

— Bizga o'zimizga munosib ketmon va belkurak bering, birimiz loy qilamiz, birimiz g'isht quyamiz, — deyishdi. Ishboshi bularga ketmon bilan belkurak berdi. Bular:

— Bu asboblar bizga kichkinalik qiladi. Bizga hishshaki¹ ketmon, nimshaki² belkurak qildirib bering, — dedi. Ishboshi temirchiga aytib, hishshaki ketmon, nimshaki belkurak qildirib berdi. Sohibjon bilan Ahmadjon yer qazib, loy qilib, g'isht quygani kirishdi. Ikkisi o'nta azamat yigitning ishini qildi, pulni suzdi. Oradan bir oy o'tdi, bozor kuni keldi. Ahmadjon:

¹ Hishshak — eski og'irlilik o'lchovi bilan 4 chaksa, ya'ni 53 qadoqqa barobar.

² Nimshak — ikki chaksa yoki 26,5 qadoq.

— Aka, bugun ishboshidan pul olib, bir bozorni tomosha qilib chiqmaymizmi? — dedi. Ikkovlari ishboshidan pul olib, bozorga yurdi.

Bozorda harna bor, ho'l-quruq mevalarni sotib olib yeb chiqib ketishdi. Bularning ishtahasiga bozor odami hayron qoldi.

Aka-ukalar yana bir qancha ishlab, ko'p odamning ishini qilib tashlaydilar. Bularning dong'i hamma yoqqa ketadi, Qoraxon podshohga borib yetadi. Qoraxon podshoh hayron qolib:

— Bu qanday azamat yigitlar ekan, chaqirib bir gaplashay, — dedi. Qoraxon podshoh yigitlarga odam yubordi. Podshohning odamlari otlarini minib, ikki kun yo'l yurib, bu joyga yetib kelishdi va yigitlarga:

— Sizlar azamat yigitlar ekansiz, bizning podshohimiz sizlarni ko'rib, bir gaplashishni istaydi. Borsalaring, podshoh bilan gaplashsalaring, xizmat qilib ko'nglini olsalaring, davlat egasi bo'lsalaring, — dedi. Aka-uka „Borsakmi, bormasakmi?“ deb maslahatlashdi. Borishga qaror qilib yo'nga tushishdi. Borib Qoraxon podshohga duch kelishdi.

Podshoh:

— Sizlar azamat yigitlar ekansiz. Bir go'zal qizim bor. Uch shart qo'yaman, agar bajarsangiz, ikkingizdan biringizga qizimni beraman, yana biringizni davlatga ega qilaman,— dedi. Yigitlar:

— Ayting shartningizni! — deyishdi.

Podshoh aytди:

— Mening bog'imda bitta ajdarho paydo bo'lib qoldi. Har yeganda bitta bo'yi yetgan qizni yeydi. Endigi navbat menin qizimga yetdi. Hozir qizim bog'da, ajdarning yeyishini kutib o'tiribdi. Birinchi shartim — o'sha ajdarni o'ldirasiz.

O'sha bog'da bir tup olmurut bor. Olmurut har yili meva qiladi, ammo pishay deganda bir dev kelib yeb ketadi. Ikkinci shartim — o'sha devni o'ldirish.

Uchinchi shartim shuki, menin shahrimga suv kelmaydi. Borib daryodan suv chiqarib berasizlar.

Yigitlar podshohning qo'yan shartlarini bajarishga rozi bo'lishdi. Bolalar podshohga: — Bizga ochilsa qirq gaz, yopilsa bir gaz bo'ladigan qilich; uzunligi qirq qarich, eni ham qirq qarich keladigan ketmon bilan belkurak qildirib berasiz,— dedi. Podshoh bu narsalarni yasashni temirchi ustasiga buyurdi. Temirchi ustalar narsalarni darrov yasab berishdi. Yigitlar qilichni ko'tarib podshohning bog'iga borishdi. Ajdarni qaysi birimiz o'ldiramiz deb, maslahatlashishdi. Sohibjon: „Men o'ldiraman!“ dedi. Ahmadjon: „Yo'q, aka! Xizmat kichkinadan bo'ladi. Men o'ldiraman!“ deb unamay, qilichni ko'tarib, bog'ga kirib ketib qoldi. Borib ajdarga ro'para bo'lidi. Ajdar Ahmadjonni ko'rib qahri kelib, bir damiga tortdi. Ahmadjon bir tebranib qo'ysi. Ajdar yana damiga tortdi, Ahmadjon

yana bir tebranib qo'ydi. Oxiri ajdar g'azab bilan damiga qattiq tortdi. Ahmadjon qilichini yozib, miltiqning o'qiday borib, ajdarning og'zidan kirib, ikkiga yorib dumidan chiqdi. Ajdar o'lди. Ajdarga tutqun bo'lib, o'limni kutib, ko'zidan yoshlari tizilib o'tirgan podshohning qizi ozod bo'ldi. Bu xabar birpasda shaharga tarqaldi. Hamma joyda xursandchilik, to'y ustiga to'y boshlanib ketdi. Hamma bu yigitlarni duo qildi.

Sohibjon bilan Ahmadjon ketmon va belkurakni olib daryoga borishdi. Borishsa, shaharga suv chiqaramiz, deb qancha yuz odam kuyib-pishib ishlayapti, suvning chiqishidan hech umidlari yo'q. Bular odamlarga:

— E, xaloyiq! Ajdar o'lди, shahar shodlikka to'lди. Boringlar, shodliklaringni qilinglar. Suvni biz o'zimiz chiqaramiz, — deyishdi.

Odamlar bulardan xursand bo'lib, ketgani ketdi, ketmagani bularning ishini tomosha qilgani qolishdi.

Aka-ukalar necha daraxtni kesib, daryoga sepoya tashlab, shox bosishdi. Shoxlarning ustidan ketmon-u belkurak bilan chimlarni qirqib tashlab, daryoni bo'g'ib suvni chiqarishdi. Suv oqib borib, Qoraxon podshohning shahriga kirdi. Podshoh bu ishni ko'rib:

— Barakalla, azamatlar! Endi uchinchi shartni ham bajarsalaring to'y-u tomoshani boshlaymiz,— dedi.

Sohibjon olmurutning tagidan chuqur qazib, unga tushib, olmurutning pishish, devning kelish vaqtini kutib yota beribdi. Olmurut pishdi. Bitta katta bahaybat dev kelib, olmurutni yeysihga kirishdi. Shunda Sohibjon chuqurdan chiqdi. Qilichini yozib borib, devni chopib o'ldirdi.

Podshoh xursand bo'lib, yigitlarga ofarin aytib, peshonalaridan siladi:

— Endi qizimni qaysilaring olishlaringni aytinlar,— dedi. Sohibjon:

— Xizmatning ko'pini Ahmadjon qildi. U olsin! — dedi. Ahmadjon aytdi:

— Yo'q, podshohim! Yosh xizmatda, katta izzatda. Sohibjon mendan katta, u olsin! — dedi.

Qizni Sohibjon oladigan bo'ldi. Podshoh shaharda to'yni e'lон qilib, boshlab yubordi. Karnay-surnaylar chalindi, mol-qo'yalar so'yilib, xalqqa osh-non tortildi, uloq, kurash, o'yin-kulgi qizib ketdi. To'y qirq kecha-yu qirq kunduz davom etib tugadi.

Bir kuni kechasi Ahmadjon:

— Aka, men bugun eshikka chiqib yotaman, yangam menga eshikka joy qilib bersin, — dedi. Sohibjon: „Uyda yota bergin!“— dedi. Ahmadjon unamadi. Eshikka joy soldirib yotdi. Kechasi el uxlagan vaqt edi. Uchta to'tiqlish uchib kelib, hovlidagi chinorga qo'ndi. To'tilardan biri aytdi:

To'tiyo, to'tiyo!
Labbay, to'tiyo!
Men nima bo'lsam-u,
Bir yaxshi ot bo'lsam.

Bir g'ishtning ustida o'ynasam,
Bozorga chiqsam,
Kimga yarashur!
Podshohning kuyovi Sohibjonga yarashur.
Olsa-yu o'lsa.
Kim eshitib aytsa,
Tizzasidan tosh bo'lsin!!!

Ikkinchchi to'ti aytdi:

To'tiyo, to'tiyo!
Labbay, to'tiyo!
Men nima bo'lsam?
Bir yaxshi qush bo'lsam.
Bozorga chiqsam,
Kimga yarashur?
Podshohning kuyovi Sohibjonga yarashur.
Olsa-yu o'lsa,
Kim eshitib aytsa.
Belbog'idan tosh bo'lsin!!!

Uchinchchi to'ti aytdi:

To'tiyo, to'tiyo!
Labbay, to'tiyo!
Men nima bo'lsam?
Bir ajdarho bo'lsam-u
Shamol, bo'ron, to'polon bilan
kelsam.
Tuynukdan tushsam-u
Sohibjon bilan xotinini yeb chiqib
ketsam!!! —

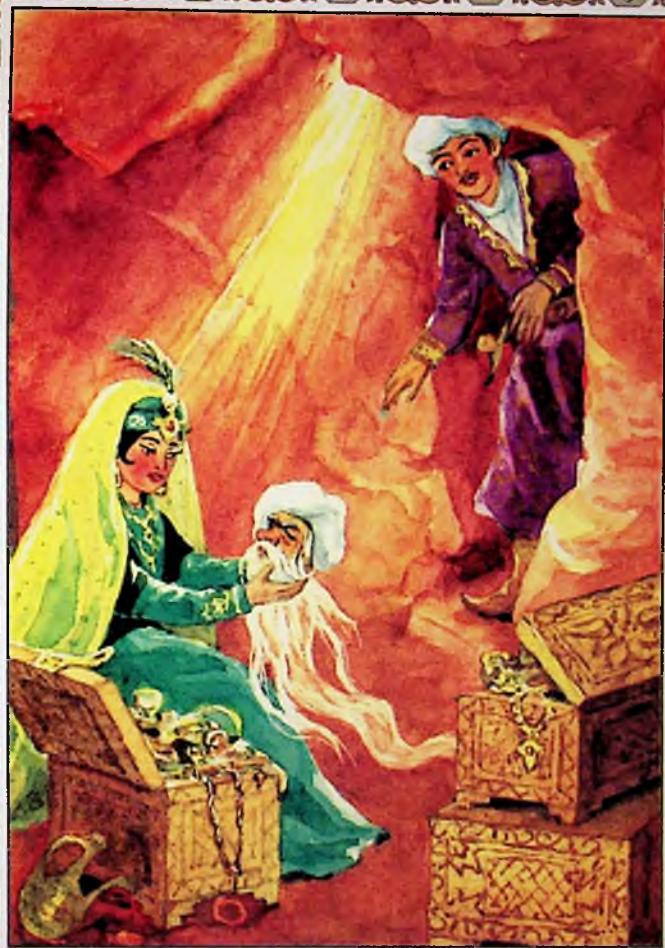
dedi-yu pastga qaradi. Pastdagi Ahmadjonga ko'zi tushdi-da, qah-qah urib kulib yubordi. To'tilar uchib ketishdi. Ahmadjon bularning gapini eshitib oldi.

Erta bilan Ahmadjon va Sohibjon nonushta qilib bozorga chiqishdi. Bozorda biroq ajoyib bir ot ushlab turibdi:

Kimga yarashur
Podshohning kuyovi Sohibjonga yarashur.

Sohibjon otni ko'rib, ishqiboz bo'lib qoldi. Sotib olishga xaridor bo'ldi. Ahmadjon aytdi:

— E, aka! Men oldin bu otni tekshirib ko'rayin. Menga yoqsa, so'ng olasiz,— dedi. Sohibjon „Mayli, uka!” dedi.



«Kenja botir» ertagiga ishlangan rasm

Ahmadjon otning beliga uzugini tegizgan edi, otning beli shart uzilib ketdi. Sohibjon ichidan chitinib qo'ydi. Bular bozorda yurgan edi. Birov bir qush ko'tarib yuribdi.

Kimga yarashur,
Podshohning kuyovi Sohibjonga yarashur.

Sohibjon qushni ko'rib, sotib olish uchun xaridor bo'ldi.

Ahmadjon aytди:

— E aka! Bu qush menga yoqsa olasizmi? — dedi. „Ha olaman!“ dedi Sohibjon.

Ahmadjon qushni qo'liga olib, uzugini bo'yniga tegizgan edi, qushning bo'yni uzilib tushdi. Buni ko'rib, Sohibjon bir chitinib qo'ydi. Bular bozorni ko'rib uylariga qaytib kelishdi.

Kechasi Ahmadjon aytди:

— Aka! Men bugun o'choqning oldida yotaman,— dedi. Sohibjon:

— O'choqning oldida nima qilasan, o'z o'rningda yota bersang-chi! — dedi. Ahmadjon:

— Mayli, men bu kecha shu yerda yotayin, — deb o'choqning oldiga joy soldirib yotdi. Qilichini yozib, tuynukka tikka qilib qo'ydi. Kechasi el uxlagan choq edi. Birdan shamol, bo'ron, to'polon bilan bir ajdar kelib, tuynukka o'zini urdi-yu qilichga tegib ikki bo'linib o'lib qoldi.

Shunda ajdarning bir tomchi qoni borib, podshohning qizining betiga tomdi. Ahmadjon yugurib borib doka ro'molini oldi, yetti qavat qilib buklab, kelin oyisining yuziga qo'yib, haligi qonni artayotgan edi, Sohibjon uyg'onib, o'rnidan turib, g'alva qilib ketdi:

— Podshohning qizini olgin desam olmading! Bu nima qilgan ishing? Kechadan beri joyingni boshqa yerga soldirishing bejiz emas ekan. Sen mening uylanganimdan norozi ekansan! — dedi.

Ahmadjon aytди:

— E, aka! Gap unday emas. Men juda roziman. Boshqa gap bor. Erta bilan aytaman,— dedi.

Bular tinchib yotib uslashdi. Ertasi tong otdi. Kelin dasturxонни yozib, choy-nonni keltirdi. Nonushta qilayotib, Sohibjon yana gap ochib qoldi:

— Xotinni sen ol desam, olmading. Mana endi rashk qilyapsan! — dedi. Ahmadjon aytди:

— Aka! Rashk qilganim yo'q. Endi gapirmsam bo'lmaydi. Kechasi men hovliga chiqib yotganimda chinorga uchta to'ti kelib qo'nib, bir-biri bilan gaplashdi. Biri aytди:

To'tiyo, to'tiyo!
Labbay, to'tiyo!
Men kim bo'lsam?

Yaxshi bir ot bo'lsam,
Bitta toshning ustida o'ynasam.
Bozorga chiqsam,
Kimga yarashur?
Podshohning kuyovi Sohibjonga yarashur.
Olsa-yu o'lsa!
Kim aysa,
Tizzasidan tosh bo'lsin! —

dedi, — degan edi Ahmadjonning tizzasidan pasti tosh bo'lib qoldi. Buni ko'rib, Sohibjon bilan xotini hayron bo'lib qolishdi. Ahmadjon: „Ikkinchi to'ti...“ deb gap boshlagan edi, Sohibjon: „Gapirma! gapirma!“ deb to'xtatdi. Ahmadjon aytdi:

— Bo'lar ish bo'ldi. Endi u yog'ini ham ayta qolay! — deb ikkinchi to'tining gapini aytab edi, belidan buyog'i tosh bo'lib qoldi. Uchinchi to'tining gapini aytgan edi, hamma yog'i dumaloq tosh bo'lib qoldi. Er-xotin yig'lashib, endi nima qilamiz, deb toshni ko'tarib, ko'chaga chiqishgan edi, hassa tayangan bir mo'ysafid odam kelib qoldi.

— Ha, bolalarim! Nimaga yig'laysizlar? — dedi. Sohibjon cholga bo'lgan voqeani aytdi. Chol Xizr edi. „Toshni yerga qo'y“, dedi. Sohibjon yerga qo'ydi. Xizr hassasi bilan bir turtgan edi, tosh yana Ahmadjon bo'lib qoldi. Ahmadjon bir chuchkurdy-da, „Qattiq uxbab qolibman“, deb o'midan turdi. Bular juda xursand bo'lishdi. Shunda Ahmadjon aytdi:

— Aka! Sizniyam ota-onangiz bordir, mening ham ota-onam bor. Ular bizga intizor bo'lib, yo'limizda ko'zlari to'rt bo'lib o'tirishgandir. Endi ota-onamizning oldiga borsak,— dedi. Bu gap Sohibjonga ham ma'qul bo'ldi. Bular podshohning oldiga borib unga arz qilishdi.

— E, podshoh! Biz sizning ko'p tuzingizni ichdik, oz xizmatingizni, qildik. Bizning ham ota-onamiz bor. Ularning ham xizmatini qilish bizga ham farz, ham qarz. Ular bizga intizor bo'lib o'tirishgandir. Bergan tuzingiza rozi bo'lib, javob bersangiz! Ota-onamizning xizmatiga borsak! — deyishdi.

Podshoh o'ylab qarasa, bularning gapi to'g'ri. Podshoh bularga ijozat berdi. Shunda Sohibjon:

— Qizingiz men bilan birga ketadimi, qoladimi? — dedi. Podshoh:
— Er qayerda bo'lsa, xotin ham o'sha yerda bo'ladi,— dedi.

Podshoh bularga qirq xachirga mol-u dunyo va yo'l ozig'ini ortib berib:

— Sizlarga oq yo'l! O'z yurtlaringga sog'-salomat boringlar. Bizni ham unutmanglar!— dedi. Shahar odamlari bularni karnay-surnay bilan jo'natib, xayrashib qoldi.

Bular yo'l yurdi, yo'l yursa ham mo'l yurdi. Bir kuni bir daryoning bo'yiga yetib borishdi. Shunda Ahmadjon aytdi:

— Aka! Endi men sizlar bilan xayrashib, boshqa yoqqa ketaman. Siz boshda nima ahd qilgan edingiz? — dedi. Sohibjon:

— Nima topsak, o'rtada teppa-teng ko'ramiz, degan edim,— dedi. Sohibjon:

— Bo'Imasa, mayli, narsalarni bo'laylik. Mol-dunyoning ko'pini sen ol, xotin menga qolsin, — dedi. Ahmadjon:

— Yo'q, aka, mol-dunyoni ham, xotinni ham teppa-teng bo'lamiz. Yarmi sizniki, yarmi meniki,— dedi. Sohibjon:

— Xotinni qanday qilib bo'lamiz? —dedi. Ahmadjon:

— Xotinni chinorga bog'laymiz, arra bilan arralab, teng bo'lamiz, xohlaysiz yuqorisini olasiz, xohlaysiz pastini olasiz, — deb xotinni chinorga bog'ladi. Arrani qo'lliga olib, arralay boshladi. Endi arra tekkanda xotin „dod!“ deb qichqirib yubordi. Shunda xotinning og'zidan mushtday laxta qon otilib chiqib ketdi. Ahmadjon arrani tashlab yugurib borib, qonni oyog'i bilan tepkilab, ezib tashladi. Qaytib kelib, Sohibjonga aytdi:

— Aka! Men kechasi xotiningizning betiga dokani qo'yib artayotganimda shu qonni olib tashlamoqchi bo'lgan edim. Siz yo'l bermagan edingiz. Mana endi xotiningiz zarardan musaffo bo'ldi. Xotiningiz va bu mol-dunyolar sizga bo'lsin. Siz bu narsalarni ota-onangizga olib borib, ularni rozi qiling. Menden rozi bo'ling. Men bir vaqtlar siz to'rda chiqarib, ozod qilib yuborgan baliq bo'lamon, — deb akasini quchoqlab bir o'pdi-da, „Xayr endi!“ deb cho'lp etib o'zini suvga tashlab, g'oyib bo'lib ketdi.

Sohibjon baliq tushgan suvning betidan jimillagan halqa-halqa to'lqinlar yoyilib, bilinmay ketguncha ko'zini uzolmay turib qoldi. Keyin suvdan ko'zini oldi. Bاليqning qilgan yaxshiliklaridan xursand bo'lib, undan ajralganiga afsuslanib, xotini bilan qishloqqa kirib bordi. Borsa ota-onasi Sohibjon uchun qon yig'lab, bag'rini zaxga berib yetishgan ekan. Sohibjon kirib borgach, ikkalasining ko'zлari yalt etib ochilib, o'g'illarini quchoqlab, o'pib qaytadan dunyoga kelganday bo'lishdi. Sohibjon bo'lib o'tgan hamma voqeani gapirib berdi, mana bu kelinizingiz, mana bu mol-dunyo esa sizlarga olib kelgan sovg'alarim, — dedi.

Chol bilan kampir yugurib borishib, kelinlarini quchoqlab o'pishdi. Qayerga o'tkazishni bilmay shoshilishdi. Ota-onha o'g'il va kelin bilan topishib, rohatda kun o'tkazib, hammalari murod-maqsadiga yetishdi.





Davlat bilan Ahmad



Ir zamonda bir odil podshoh o'tgan ekan. Uning oti Davlat ekan. Davlat podshoh mamlakatdaadolat bilan ish yuritishga intilar ekan. Ba'zan „Qani, men shuncha ishlarni qildim. Fuqarolarim mening to'g'rimda nimalar gaplashar ekan?“ deb, kechalari shohona liboslarini yechib qo'yib, boshqa usti-bosh kiyib, el orasida yurar ekan. Podshoh bir kuni kechasi bir ko'chada ketayotgan ekan, bir do'kondan odamlarning ovozi, ashula tovushi eshitilibdi. Borib quloq solsa, kavushdo'zlar kavush tikayotgan ekan. Ulardan biri ashula aytayotgan mish:

Machit bo'lsa madrasa,
Yor, yor, aylanaman!
O'rtasida yo'l bo'lsa,
Yor, yor aylanaman!
Bir odil podsho bo'lsa,
Yor, yor, aylanaman!
Har kim suyganin olsa,
Yor, yor, aylanaman!

Podshoh: „Bular ham o'z tirikchiligi bilan mashg'ul ekan“ deb o'tib keta beribdi. Undan nariga borsa, yana bir do'kondan ovoz chiqibdi.

Podshoh asta borib qulq solsa, bu bir bo'zchining do'koni ekan. Eshikning tirqishidan qarabdi. Shu payt bo'zchining mokisi tandaning komidan¹ irg'ib chiqib, yerga tushib ketibdi. Bo'zchi: „Uh!“ deb, ilmoq cho'pini uzatib, mokini ilib olibdi. Keyin moki naychasidagi ipning uchini tishlab turib, mokini o'ng qo'liga olibdi va:

— Davlat akam kelsalar! — deb mokini komdan otibdi. Moki zevdan o'tib chap qo'liga boribdi, chap qo'li bilan ushlab turib:

Ahmad, desalar, —

debdi. So'ng:

Vaziri a'zamning qizini olib bersam, olasanmi? desalar! — deb mokini yana orqasiga irg'itibdi. Keyin:

Oladurman,
Oladurman,
Oladurman..., —

deb bo'zni to'qiy beribdi. Bir zamon yana moki komdan chiqib, yerga tushib ketsa, „Uh!“ debdi-da, yana yuqoridagi gaplarni takrorlab, bo'zni to'qiy beribdi,

Podshoh bu ahvolni ko'rib, taajjublanib, qaytib ketibdi. Ertasi erta bilan Davlat podshoh o'zining ikkita odamini chaqiribdi va ularga:

— Falon mahallada, falon ko'chada, qayrag'ochning yonidagi hovlida Ahmad nomli bir bo'zchi turadi. Tezda boringlar-da, o'sha bo'zchini bo'z to'qiydigan do'kon va tandasi bilan ko'chirib olib kelinglar! — deb buyuribdi.

Podshohning odamlari borib, Ahmad bo'zchini do'koni bilan ko'chirib, podshohning o'rdsiga olib kelishdi va podshohga to'g'ri qilishdi. Podshoh hamma amaldorlarini to'pladi va ularning oldida bo'zchiga buyurdi:

— Do'koningni shu joyga qurib, bizga bo'z to'qib ko'rsatasan! — dedi. Ahmad darrov nizom olib², do'konini qurdi va do'konga chiqib, kuntaxtaga³ o'tirib olib, bo'zni to'qiy berdi. Shunda podshoh Ahmadga:

¹ Kom — tanda o'rishlarining moki o'tadigan oralig'i.

² Nizom olish — to'quv do'koniga solingan tandaning to'g'ri o'rashgan-o'rashmaganini tekshirib ko'rish.

³ Kuntaxta — to'quv do'konida to'quvchi o'tiradigan taxta.

— To'xta! Kechasi qanday to'qigan bo'lsang, shunday qilib to'qigin! —dedi. Ahmad oldin qo'rqliki, keyin: „Podshohning amri vojib deganlar, yana aytganini bajarmay, gunohkor bo'lib qolmayin“, deb ikki ko'zini chirt yumdi va mokini o'ng qo'liga olib, kechasi aytgan gaplarini aynan takrorladi:

Davlat akam kelsalar,
Ahmad, desalar.
Vaziri a'zamning
Qizini olib bersam,
Olasanmi? — desalar!
Oladurman,
Oladurman,
Oladurman...

deb to'qib ketdi. Moki yerga tushdi. Bo'zchi „Uh!“ tortdi. Mokini yerdan olib, yana yuqoridagi so'zlarini takrorlab, to'qishga boshladi. Podshoh bo'zchidan:

— Sen nimaga bunday deysan? — deb so'radi. Bo'zchi aytdi:

— Bir qoshiq qonimdan kechsangiz, aytaman!

Podshoh:

— Kechdim! Ayt! —dedi. Bo'zchi aytdi:

— Bir kuni bozordan kelayotgan edim. Hammomdan bir ofatijon, nozanin qiz, qip-qizarib chiqib kelayotgan ekan. Ko'rdim-u, aql-hushimdan adashdim. Ma'lum bo'lishicha, u qiz vaziri a'zamingizning qizi ekan. Shundan beri fikr-u zikrim o'sha qizda. Bo'z to'qishda o'sha so'zlarni aytishni o'zimga odat — vazifa qilib olganman. O'zim bir kambag'al bo'zchiman. Davlatmand bo'lganimda balki vaziri a'zam menga qizini berarmidi, deb xudodan davlat so'rayman,— deb ko'zlaridan duv yoshlari oqizdi.

Shunda podshoh vaziri a'zamiga qaradi va unga:

— Bu gaplarni eshitdingizmi? — dedi. Vazir xomush bo'lib qoldi. Shundan keyin Davlat podshoh vaziri a'zamni va uning qizini ko'ndirib, qizni Ahmad bo'zchiga to'y-u tomosha qilib olib berdi, bo'zchi murod-maqsadiga yetdi.



Mislabu



ir bor ekan, bir yo‘q ekan, odamlarning aytishiga qaraganda Balx shahrida bir zolim podshoh bor ekan. Uning zolimligi boshqa podshohlardan ham o‘tib ketgan ekan. U o‘z bilganidan qolmas, birovga quloq solmas ekan. Uning bir-biridan chiroyli to‘rtta xotini bor ekan-u, lekin bitta ham farzandi yo‘q ekan. Shu to‘g‘rida ko‘p qayg‘urar ekan. Hech ilojini topa olmay, alamini xalqdan olar ekan. Uning juda chiroyli saroyi bor ekan. Hovlisida har xil gullar ochilib, bulbullar erta-yu kech tinmay sayrar ekan. Podshohning bir chol xizmatkori shu bog‘da ishlar ekan. U bo‘s sh vaqtalarida o‘tin terib kelib, uni sotib kun o‘tkazar ekan. Kunlardan bir kun chol o‘tin terishga tog‘ga borsa, bir daraxt shoxchasida ko‘zlarini endi ochilayotgan, qanotlari ham endi o‘sib kelayotgan bir kichkina to‘tiqushni ko‘ribdi. Rahmi kelib uni uyiga olib kelibdi, yaxshi parvarish qilib, gapga o‘rgatibdi.

Qush katta bo‘lganda ancha gap o‘rganib olibdi. Cholning kundankunga beli bukchayib, sochi oqarib, tishlari tushib, kuch-quvvatdan ketib, o‘tin ham tera olmaydigan bo‘lib qolibdi. „Shu qushimni podshohga olib borsam, rahmi kelib biror narsa berar, quruq qo‘ymas“, deb qushini ko‘tarib shoh oldiga boribdi. Podshohning qushga havasi kelib, cholga bunday debdi:

— Bu qushni nimaga ko'tarib yuribsan, uni qayerdan topding? —
Chol ikki bukilib salom beribdi-da, so'z boshlabdi:

— Men bu qushni o'tin terib yurganimda topib olgan edim. Parvarish qilib, gapga o'rgatdim. Endi qarib qoldim, biroz choy-chaqa berarsiz deb, shu qushni sizga olib kelgan edim, — debdi.

— Mana qushing uchun, — deb shoh ozgina pul berib jo'natibdi.

Podshoh ustalarga tilla qafas yashashni buyuribdi. To'tiqush qafasni eshitishi bilan oltin qafasdan ko'ra cholning zax, qorong'u uyi afzalligini o'yab, afsuslanibdi. Tez vaqt ichida qafas tayyor bo'libdi. Podshoh to'tiqushni qafasga solib, taxtining tepasiga osib qo'yibdi. Har kuni to'ti bilan gaplashib o'tiradigan bo'libdi. Podshoh to'tiqushga:

— Qayerga borsam ham seni birga olib boraman, — deb va'da qilibdi.

Kunlarning birida podshoh amaldorlari bilan ovga chiqibdi. Lekin to'tiqushni esidan chiqaribdi. Podshoh ketgandan keyin uning to'r-tinch xotini yaxshi kiyinib taxt ustiga chiqib o'tirib to'tiqushdan gap so'rabdi:

— To'tiqushjon, to'tiqushjon, qani menga aytib ber-chi, dunyoda men chiroylimi yoki mendan ham chiroyli, mendan ham suluv, mendan ham ozoda odam bormi? — debdi. To'tiqush biroz o'yab turib:

— Bibishim, ko'nglingizga qarab aytaymi, ko'rganimni aytaymi? — debdi. Malika qah-qahlab kulib:

— Ey, to'tiqush, ko'p ajab ekansan. Ko'nglimga qarab nima qilasan, ko'rganingni ayt, — debdi. To'tiqush:

— Bibishim, men sizning ko'nglingizdagini bildim. Juda uzoqda, Nil daryosi bo'yida, tilla qo'rg'onda: o'zi hur, tishlari dur, xushmuomala, sochi sumbul bir Mislabu degan qiz bor. Siz uning kavushining tagiga ham o'xshamaysiz, — debdi. Malika g'azablanib xizmatkor qizga:

— Bu qushni menga pishirib ber, — debdi.

Xizmatkor qiz nima qilishini bilmay, qafasdagagi qushni oshxonaga olib boribdi. Endi so'yemoqchi bo'lganda, to'tiqush bo'g'ot ostida o'tirgan musichani ko'rib qizga yalinibdi:

— Ey, qiz, sen meni pishirma, podshoh kelganda senga ko'p yaxshilik qilarman. Sen ana shu musichani malikaga pishirib ber.

Qizga bu gap ma'qul tushibdi. To'tini qo'yib, musichani pishirib malikaga beribdi.

Malika to'tiqush deb musichani yebdi. Qiz qushni qayerga yashirishni bilmay turganda, qush:

— Ey, qiz, meni tog'ga olib bor, qafas bilan osib kel, — debdi.

Qiz tilla qafasni tog'ga olib borib, bir daraxtga osib kelibdi.

Ovga ketgan shohning tuzoqlariga hech narsa tushmabdi, g'azablanib o'tirganda, to'tiqushi esiga tushib qolibdi. Darrov ot-anjomini hozirlab

yo‘lga tushibdi. Ot choptirib uyg'a kelibdi, qarasa, taxt tepasida na qafas bor, na qush bor, g‘azablanib shahar va qishloqlarga jarchi qo‘ydiribdi. Jarchilar shaharma-shahar ko‘chama-ko‘cha, uyma-uy yurib: „Odamlar-u odamlar, eshitmadim demanglar, kecha shohimizning to‘tiquishi yo‘qolibdi. Ko‘rgan-bilgan bo‘lsa, erta bilan kun chiqmay saroya borsin. Podshoh hisobsiz tilla berib, amaldor qiladi“, — deb jar chaqiribdilar. Qushni topish uchun uch kun muhlat berilibdi.

Shohga to‘tini olib kelgan chol ochlik azobiga chidolmay biroz o‘tin terish uchun tog‘ga chiqib ketgan ekan. U kunning issig‘iga toqat qilolmay bir daraxt soyasiga kelib o‘tiribdi. Daraxt shoxiga osilgan qafas ichidagi to‘tiquish cholni ko‘rib:

— Ey, hurmatli bobo, meni shoh oldiga olib borsang, podshoh senga behisob tilla beradi, — debdi. Chol o‘tin terishga boshlabdi. To‘tiquish yana cholga yalinibdi. Chol:

— Mayli, bu o‘zimning to‘tiquishim-ku, men uni har vaqt to‘g‘ri so‘zlashga o‘rgatganman. Olib borsam bora qolay, — deb qushni olib, tergan o‘tinini orqalab podshoh oldiga kelibdi. So‘zini ham gapira olmay shohga qushni uzatibdi. Podshoh cholni ko‘rishi bilanoq jallodini chaqirib:

— Birinchi martaba bu qushni olib kelib, qancha pulimni olib ketgan, „Beli og‘rimaganning non yeishini qara“ degandek, qushni o‘zi o‘g‘irlab yana olib kelibdi, kallasini olinglar, — debdi. Jallodlar cholni savalab, dorga olib ketayotganlarida to‘tiquish:

— Jallodlar, cholni urmanglar, — debdi. Jallodlar cholni urishdan to‘xtabdi. To‘tiquish:

— Ey, va‘dasiz podshoh, doim o‘zim bilan birga olib yuraman deb, va‘da qilgan eding, va‘dangga vafo qilmading, — deb butun voqeani aytib beribdi. Podshoh cholga va xizmatkor qizga qimmatbaho mukofotlar beribdi.

Podshoh qushning gapini eshitib, Mislabuga g‘oyibona oshiq-u beqaror bo‘libdi va Mislabu mamlakatiga olib borishni to‘tiquishdan so‘rabdi.

To‘tiquish yo‘l mashaqqatlarini, qirq yil yo‘l yurish kerakligini aytibdi, shoh rozi bo‘libdi.

Ertasiga xiyonatkor malikaning ko‘zlarini o‘yib, o‘zini zindonga tashlatibdi. Tuxtini o‘zining eng ishongan vaziriga topshirib, amal-dorlaridan oq fotiha olib, yo‘lga ravona bo‘libdi. Birinchi kuni yam-yashil bog‘lardan o‘tibdi, ikkinchi kuni katta-katta shahar va qishloqlardan o‘tibdi, uchinchi kuni daryolardan, baland-balad tog‘lardan o‘tib ketibdi. Shunday qilib kunlar, oylar yurib, oradan o‘n yil ham o‘tibdi.

Endi gapni malikadan eshiting. Podshoh ketganda malikaning gumon-nasi bor ekan. Zindonda yotganda vaqt-soati yetib bir o‘g‘il tug‘ibdi.

Malika o‘z o‘g‘liga Bahodir deb ism qo‘yibdi. Bahodirning uch yoshda tili chiqibdi. Lekin shu vaqtgacha uni hech kim bilmabdi.

Kunlarning birida vazir zindon oldidan o‘tib ketayotib, zindondan bola tovushini eshitibdi. Zindondagi bolani onasi yonidan olib chiqibdi. Uni maktabga berib o‘qitibdi. Bahodir oq-qorani biladigan, yaxshi-yomonni ajratadigan zehnli, aqli bola bo‘libdi. O‘n yoshga yetganida yigirma yoshlardagi yigitlardek baquvvat, serg‘ayrat bo‘libdi. Uni otasi o‘rniga taxtga o‘tkazishibdi. Bahodir onasini zindondan chiqarmoqchi bo‘lsa ham onasi: „Otang kelmay, chiqmayman“, — deb zindonda yotaveribdi.

Podshohning qirqta uyi bor ekan. Ota-bobolari „O‘ttiz to‘qqiz uyg‘a kir, qirqinchi uyg‘a kirma“, — deb nasihat qilib o‘tgan ekanlar. Shu sababli podshoh qirqinchi uyg‘a kirmas ekan. Podshoh ketganda qirqta uyning kalitini vaziriga berib ketgan ekan. Vazir shu kalitlarni Bahodirga beribdi. Bir kuni Bahodir shu uylarni tomosha qilmoqchi bo‘lib birinchi uyg‘a kiribdi. Uyning ichida rang-barang gullar ochilgan, bulbullar sayrab turgan emish. Ikkinchi uyg‘a kirsa, har xil qushlar: to‘ti, mayna, chumchuq, musicha, kaklik va boshqa qushlar sayrab turgan emish. Uchinchi uyda turli-tuman hayvonlar, to‘rtinchi uy devorida har xil rasmlar ishlangan emish. Shunday qilib o‘ttiz to‘qqizta uyni tomosha qilib chiqib, qirqinchi uyg‘a kiribdi. Qarasa, uyning ichida hech narsa yo‘q, uyning o‘rtasida bo‘yra yozilgan. Bahodir hayron bo‘lib : „Ota-bobolarimiz hamma uyg‘a kirsang ham qirqinchi uyg‘a kirma degan ekanlar. Bunda shu quruq bo‘yradan boshqa narsa yo‘q. Shu bo‘yranı ko‘rma, degan ekanlar“, deb butun uy atrofini aylanib qarabdi. So‘ng o‘ylab turib „Qani shu bo‘yranı bir ko‘tarib ko‘ray-chi, nima bor ekan?“ deb ko‘tarib qarashi bilan hushidan ketibdi. Shu bilan bir qancha vaqt o‘ziga kelmay yotibdi. Vazirlar shahzodani qidirib topa olmabdilar. Ulardan biri:

— Bu yosh narsa, balki uylarni tomosha qilayotgandir, borib ko‘rish kerak, — debdi. Vazirlar o‘ttiz to‘qqizta uyni ham ko‘rishihibdi, hammasi berk. Qirqinchi uyning eshigi ochiq. Kirib qarasalar, Bahodir hushidan ketib yiqilib yotibdi. Vazirlar Bahodirni uyg‘a olib kelib, zo‘rg‘a hushiga keltirishibdi. Bahodir bo‘yra tagidagi Mislabuning rasmini ko‘rib, hushidan ketgan ekan. Shu kundan boshlab Mislabuga oshiq bo‘libdi. Kundan-kunga rangi sarg‘ayibdi. Vazirlar hol-ahvolini so‘rasa ham aytmay, ich-ichidan kuyib yuraveribdi.

Avvallari uzoq safarga chiqib ketgan shohning barcha narsasi tugabdi. U cho‘l-u sahrolarda o‘t va ildizlarni yeb kun kechiribdi. Podshoh ichishga suv topa olmay, sarson bo‘lib yurganda, oldidan bir katta daryo chiqib

qolibdi. Daryodan suv ichib, biroz o'zini o'nglab olib, endi o'tmoqchi bo'lib qarasa, hech ko'prik yo'q emish. Daryo bo'yida yotgan ikkita yog'ochni olib, bir-biriga bog'lab daryoga tashlabdi-da, taxtaga yopishib suvda oqib ketaveribdi. To'tiqush esa havoda orqasiga qaramay uchib ketaveribdi. Podshoh qushni yo'qotib, adashib qolibdi. Ko'p ovora bo'lib daryoning u tomoniga chiqibdi. To'tiqushdan ajralib qayerga borishini bilmay, axiri oldinga tomon yuraveribdi. Qumming issig'idan oyoqlari kuyib, yura olmay qolibdi. Sekin-sekin yurib, oldiga qarasa, uzoqdan bir qora nuqta g'ivirlab kelayotgan emish. Podshoh tavakkal qilib o'sha tomon yuribdi. Nihoyat bir odamga duch kelibdi va: „Assalomu alay-kum,“ debdi.

Haligi odam:

— Vaalaykum assalom. Qush uchsa qanoti, odam yursa oyog'i kuyadigan yerlarda nima qilib yuribsiz? — debdi.

— Men Balx shahrining podshosi bo'laman. Mening to'rtta xotininim bor. Lekin bolam yo'q. Bir to'tiqushim bor edi. Shu to'tiqush: „Nil daryosi bo'yida, temir qo'rg'onda bir Mislabu degan qiz bor“, degan edi. Men shu Mislabuga g'oyibona oshiq bo'lib yo'liga chiqdim. Mana, o'ttiz to'qqiz yil bo'ldi, hali ham izlab yuribman, — debdi. Bobo:

— Ey, ahmoq, shunday taxting-baxting, to'rtta xotining bor ekan. O'zing qarib qolibsan, Mislabu juda yosh qiz bo'lsa, seni xohlarmidi. U qiz uchun qancha-qancha pahlavon yigitlar halok bo'lib ketishdi, senga yo'l bo'lsin. Agar xohlasang, men yer tanobini tortaman, qizni ko'r-sataman, — debdi. Podshoh sevinib ketibdi.

Bobo yer tanobini tortib, qizning rasmini ko'rsatibdi. Podshoh qizning rasmini ko'rishi bilan hushidan ketibdi, birozdan keyin hushiga kelib, „Qaysi yo'l bilan boraman?“ deb so'ramoqchi bo'lib ko'zini ochsa, bobo yo'q emish. Joyidan turib soydan o'tib, yurib-yurib bir charx yigirib o'tirgan jodugar kampirga uchrabdi. Kampirga salom berib, hol-ahvol so'rabdi. Kampir:

— Sen qayerdan kelyapsan, bu yerda odam yashamaydi, — debdi. Podshoh bo'lgan voqeani aytibdi. Kampirning shohga rahmi kelib:

— Ey, podshoh, mening senga rahmim keldi. Men hech kimga bu sirmi aytganim yo'q edi. Faqt senga aytaman. Sen mana shu yo'l bilan ketsang, Mislabuning qo'rg'oniga borasan. U uxlasa qirq kun uxbaydi, qirq kun uyg'oq turadi, — debdi. Podshoh kampir ko'rsatgan yo'l bilan borib qo'rg'onnei topibdi. Qo'rg'onning atrofini aylanib hech eshik topa olmabdi. Devor ustiga qarasa, ko'zi qamashibdi. Nima qilishini bilmay, yana kampir oldiga kelib qo'rg'onga kirish yo'lini so'rabdi. Kampir bir tilsim o'qib podshohni kaptar qilib uchiribdi. Kaptar uchib borib devorga

qo'nbdi. Mislabuni ko'rishga qancha urinsa ham ko'ra olmay, yana kampir oldiga qaytibdi. Kampir yana bir tilsimot o'qib, olma qilibdi. Olma uchib borib qizning ko'rpaasi orasiga yashirinibdi. Ko'rpa orasida yotib hech narsa ko'ra olmay, yana kampirning oldiga qaytib kelibdi. Kampir:

— Bo'lmasa, sen devor tagidan lahim kavla. Lahim Mislabuning hovlisidagi bir tup qizil olma daraxti tagidan chiqsin. U olmaning tagida bir oltin qoziq bor, shu qoziqqa Mislabuning oti bog'langan. Ot sening borganingni bilmasin, bilsa, kishnab yuboradi. Mislabu o'rnidan turib, kelgan dushmanni o'ldiradi. Shuning uchun mana shu to'rvadagi kishmishni otga ber, yegandan keyin kishnamaydi, — debdi. Podshoh devor tagidan lahim kavlab oltin qoziq yonidan chiqibdi. Boshini sekin ko'tarib qarashi bilan ot kishnab yuboribdi. Mislabu otining kishnaganini eshitib o'midan turib kelib, otga minib uchib ketibdi. Yuqorida qarab hech kimni ko'rmay, yana qaytib tushib uxlabdi. Podshoh boshini ko'tarib qarasa, ot yana kishnabdi. Mislabu o'midan turib kelib otiga minib uchibdi. Yana hech kimni ko'rmay, otiga bir qamchi uring, uyiga kirib ketibdi. Ot yosh boladek ko'zidan yoshini to'kib qolibdi. Shunda podshoh boshini ko'tarib, ot oldiga kishmish solibdi-da, uyga kiribdi. Qarasa, Mislabu yuziga qirqta parda tutib, barq uring uxlab yotibdi. Podshoh asta-sekin qirq qoziq qoqib, qizning qirqta kokilini qoziqqa bog'labdi. Qo'l-oyoqlarini ham bog'labdi. O'tirib Mislabuning dutorini qo'liga olib og'ziga kelgan ashulani aytalib beribdi. Mislabuning qirq kunlik uyqusi qonib, uyg'onib turay desa, kokili tortilib, tura olmabdi. Mislabu:

— Bu ishni kim qildi, bu yerda kim bor, odammisan, parimisan.

Sochlarmi yechib qo'y, — debdi. Podshoh:

— „Jononi kalon, jonidan“, desang, kokilingni yechaman, — debdi. Mislabu:

— Kim senga bu gaplarni o'rgatdi. Agar men bu gapni aytsam parilik qanotim qirqilib, osmonda ucha olmay qolaman. Shuning uchun aytmayman, — debdi. Podshoh qizning kokilini bir necha kungacha yechmabdi. Mislabu ko'p azob tortib, oxiri „Jononi kalon, jonidan“ deyishga majbur bo'libdi. Mislabu podshohni otga mindirib Nil daryosiga olib borib tushiribdi. Podshoh suvdan yigirma yoshlik yigit bo'lib chiqibdi. Ikkovi podshohning shahriga jo'namoqchi bo'libdi. Mislabu eng katta qora devni chaqirib:

— Mana shu qo'rg'onne ustingga qo'yib, Balx shahriga qancha vaqtida olib borasan? — debdi. Dev:

— Bir soatda olib boraman, — debdi. Mislabu devni kaftiga qo'yib „puf“ deb uchirib yuboribdi. Yana qizil devni chaqirib:

— Shu qo'rg'onne Balx shahriga qancha vaqtida olib borasan? — debdi. Qizil dev:

— Yarim soatda olib boraman, — debdi. Mislabu uni ham uchirib yuborib, oq devni chaqiribdi:

— Sen qanchada olib borasan? — debdi.

Oq dev:

— Ko'zingni ochib yumguncha olib boraman, — debdi. Dev temir qo'r-g'oni siyosha qo'yib, ko'z yumib ochguncha Balx shahrining yoniga tushibdi.

Bu xabar shahar xalqiga targalibdi. Xalq Mislabuning husnini tomosha qilish uchun kelibdi. Podshoh Mislabuning yonida o'tirib yuzidan bitta-bitta niqobini ko'tarib turibdi. Eng oxirgi pardasi qolganda parilarning boshlig'i Yunus pari Mislabuni qidirib kelib qolibdi.

Mislabu podshohga:

— Ey, podshoh, ehtiyyot bo'l. Parilarning boshlig'i kelyapti. U kelib seni jangga chaqiradi. Sen mening aytganimni qil, bo'lmasa yengilasani, — debdi. Yunus pari yaqinlashib kelib, podshohni jangga chaqiribdi. Podshoh Mislabuning aytganlarini qilib Yunus pari askarlari bilan jang qilib, uni yengibdi. Yunus pari osmonga chiqib ketibdi. Bu voqeа о'g'li Bahodirga yetibdi. Bahodir otasi Mislabuni olib kelganini bilib, ziyofat tayyorlab, eshik oldiga poyandozlar soldiribdi. Ikki chopharini yuborib, podshohni ziyofatga taklif qilibdi. Mislabu bilan podshoh saroya yaqinlashib kelibdi. Yo'nga podshohning uch xotini chiqib turgan ekan. Mislabu hammasi bilan ko'rishib podshohga:

— Ey, podshoh, to'rtinchи xotining qayerda? — debdi. Podshoh:

— Zindonda, — debdi. Mislabu:

— Malikani zindondan olib chiqinglar, — debdi. Malikani zindondan olib chiqibdilar. Mislabu:

— Ko'zi qani, — debdi. Podshoh sababini aytibdi. Mislabu bir tilsim o'qib, malikaning ko'zini olib, o'z joyiga keltirib qo'yibdi. Ko'zi ravshan bo'lib ochilib ketibdi. Mislabu malika bilan so'rashib mehmonxonaga kiribdi. Mislabu Bahodirni ko'rib sevib qolibdi. Ziyofat tamom bo'lgandan keyin kenja shoh Mislabuni qo'rg'onga olib kelibdi. Zolim podshoh bu ishdan g'azablanib, o'g'lini o'ldirmoqchi bo'libdi va jangga chaqiribdi. Bahodir otasini yengibdi. Qirq kecha-qirq kunduz to'y-tomashta qilib, Bahodir Mislabuni olibdi.

Bahodir ham, Mislabu ham, onasi malika ham murod-maqsadlariga yetishibdi.



Cho'loq bo'ri



ir boyning uch o'g'li bor ekan. Boyning katta bog'i ham bor ekan. Bog'ida bir tup chinori bor ekan. Bu chinor tilladan ekan. Har kuni bir bargi yo'qolib qolar ekan. Boy g'azablanib, katta o'g'lini poylatibdi. Ertasiga o'tanchasini poylatibdi. Uchinchi kuni eng kichkinasini qo'yibdi. O'sha kuni bir tilla qush kelib, chinorning bitta bargini uzib ketibdi. Kichik o'g'li:

— Ota, bir tilla qush kelib, bargini uzib ketdi. Otishga ko'zim qiymadi, — debdi.

Otasi uch o'g'liga g'azab qilibdi:

— Topsalaring topganing, topmasalaring boshlaring o'limda, — debdi. Ikki o'g'li kulcha-ko'machini g'amlab, yo'lga ketibdi. Eng kichigi hech narsa olmasdan yig'lab ketibdi.

Uch ayrilish yo'lga borishibdi. U yerda bir tosh bor ekan, u toshga: „borsa kelmas“, „borsa kelar“, „borsa xatar“ deb yozib qo'yilgan ekan. Eng kattasi „borsa kelar“ga, o'tanchasi „borsa kelmas“ga, kichigi „borsa xatar“ga ketibdi. Kichigi bir suvning bo'yiga borib, bir dona nonni suvga tegizib yeb o'tirgan ekan, bir cho'loq bo'ri kelib qolibdi. Qo'rqqanidan nonning yarmini bo'rige beribdi. O'rnidan turgan vaqtida:

— Qayoqqa borasan? — deb so'rabdi bo'ri.

— „Borsa xatar“ga boraman, — debdi u.

Bo'ri:

— „Borsa xatar“ olti oylik yo'l, yetolmassan. Ustimga mingin, ko'zingni yumgin, olti hatlab yetkazay, — debdi. Bola shunday qilibdi. Bo'ri:

— Ko'zingni och, — debdi. Bola ko'rsa, taxt tagida turibdi. Bo'ri:
— Qirq pog'onali shotiga chiqasan, qushni olsang, chakkasini¹ olma,
— debdi. Bola qushni olibdi. „Uzoq yo'lda yerga qo'yamanmi“, debdi-
da, chakkasini ham olibdi. Chakkasida qo'ng'iroqlar bor ekan, jarang-
jurung qilibdi. Vazirlar bolani qo'lga tushirib olib, podshohning oldiga
olib kiribdilar. Podshoh:

Sen qaysi eldan kelding? — debdi.

— Bog'bondan keldim, — debdi bola.

— Nima uchun kelding? — debdi podshoh.

— Qush uchun keldim, — debdi bola.

— Qush uchun kelgan bo'lsang, Mag'ribda bir podshohning qizi
bor, olib kelib bargin, qushimni beraman, — debdi podshoh.

Bola qaytib pastga tushibdi. Cho'loq bo'ri:

— Kallasi katta boyvachcha, nima ish qilding? — debdi.

Bola bo'lgan voqealarni aytib beribdi. „U qizning shahri sakkiz oylik
yo'ldir. Ustimga min, ko'zingni yum!“ debdi bo'ri va sakkiz hatlab bolani
yetkazibdi. Bola o'zini taxt tagida ko'ribdi.

— Qizni olsang, ro'molini olma, ro'molini olsang, qizni olma, —
deb gap o'rgatibdi bo'ri. Bola chiqib, qizni uxbab yotgan yeridan olibdi.

„Uzoq yo'lda boshyalang olib ketamanmi“, deb ro'molini ham olibdi.

Tag'in qo'lga tushibdi. Uni podshohning oldiga olib kirishibdi. Podshoh:
„Falon joyda yalmog'iz kampirning bir oti bor, shuni olib kelib bersang,
so'ng qizimni beraman“, debdi. Bola bo'rining oldiga chiqib:

— To'rt oylik yo'lda bir ot bor, shuni olib kelib bersang, qutulasan,
deydi, — debdi.

— Ustimga min, ko'zingni yum! — debdi bo'ri.

To'rt hatlab unga ham olib boribdi. Ko'zini ochsa, o'zini bir
Changalimozandaronda ko'ribdi. Bo'ri:

— Yer tagidan teshib kirasan, oxurning yonidan chiqasan. Bosh
chiqargan vaqtingda ot bir kishnaydi. Kampir yotgan yeridan bezovta
bo'lib chiqib, otini uradi. „Haromgina o'lgur, sen nimaga kishnay berasan,
nimani bilding“, deb urib-urib kirib ketadi, — debdi.

Bola shularning hammasini aytganidek bajaribdi. Otni olib chiqibdi.
Cho'loq bo'ri ikkalasi podshohning oldiga jo'nabdi. Yo'lda bo'ri:

— Ey, kallasi katta boyvachcha, shu otni podshohga berasanmi? — debdi.

— Nima qilamiz? — debdi bola. Bo'ri:

— Bir yumalab bundan ham yaxshi ot bo'laman. „Bitta ot deb edingiz,
ikkita qilib keldim“, deysan. „Tanlab oling“, deganingda, meni tanlab

¹ Chakka — qafas.

oladi. Sen qizni mingashtirib olib ketasan. Orqangdan men ko'k kaptar bo'lib uchib, yetib olaman, — debdi.

— Bola bo'ri aytganini bajo keltiribdi. Podshohning oldiga kiribdi.

— Ikki otdan bittasini tanlab oling, — debdi. Podshoh cho'loq bo'rini tanlab olibdi. Yigit qizni olib ketibdi. Orqasidan ko'k kaptar bo'lib bo'ri yetib olibdi.

— E, kallasi katta boyvachcha, shu qizni podshohga berasanmi? — debdi.

— Nima qilamiz bo'lmasa?

— Men bir yumalab bir qiz bo'lay. Podshoh meni tanlaydi. Sen qizni ham, qushni ham olib keta berasan. Men orqangdan ko'k kaptar bo'lib uchib boraman, — debdi.

Bola shunday qilibdi. Bola:

— Bitta qiz deb edingiz, ikki qiz keltirdim, tanlab oling, — debdi.

Podshoh cho'loq bo'rini tanlab olibdi. Uchallasini olib yigit jo'nab keta beribdi. Bola qush, qiz va otni olib, boyagi yeriga — non yegan joyiga yetibdi. Bo'ri ham yetib kelibdi. Cho'loq bo'ri:

— Bir qush deb eding, shuncha narsali qilib qo'ydim, bergen yarimta noningga rozi bo'lgin, — deb ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Bola akalarini istab, „borsa kelar“, „borsa kelmas“ ko'chalarga kiribdi. Ularni topibdi. Biri oshpazga o't yoqar, biri hammomda go'loh ekan. Akalarini chaqirib:

— Endi ketaylik, — debdi.

Yo'lga tushibdi. Yo'lda ikkala akasi ukasini o'ldirishga maslahat qilibdi. Ukasining ko'zini o'yib, bir chuqurga tashlabdilar. Bari narsalarini olib jo'nabdilar. Otalarining oldiga boribdilar. Otasi kichik o'g'lidan bexabar, to'y-tomoshalarni qilib beribdi. Qiz, qush, otlar ovqat yemay, yig'lasharmish.

— Nimaga bunaqa qilasizlar? — deb so'rabdi boy. Bilsaki, bularni kichkina o'g'li olib kelgan ekan. Akalari uning ko'zini o'yib, chuqurga tashlab kelgan ekanlar.

Qiz ularni boyning kichik o'g'li yotgan joyga boshlab olib boribdi. Qarasalar, bola chala o'lik bo'lib yotgan ekan. Olib kelibdilar, tabibga ko'rsatib davolagandan so'ng, boy ikkala katta o'g'lini jazolashga buyuribdi. Boy qizni kichik o'g'liga beribdi. Xiyonat qilganlar jazolarini tortibdilar. Bular murod-u maqsadiga yetibdilar.



Farhod va Shirin



adim zamonda bir podshohning qizi bo'lgan ekan. Qizning oy desa og'zi, kun desa ko'zi bo'lib, kulsa og'zidan gullar to'kilar, yursa oyog'idan tilla sochilar ekan. Qiz gulbog'da qirq qizlari bilan sayr etib yurar ekan. Nima uchundir qiz yoshligidan beri doimo g'amgin ko'rinar ekan. Qirq qiz Shirinning har qancha ko'nglini olish uchun urinsalar ham o'ynab-kulib, ochilib yurmas ekan.

Bir kun kanizaklardan biri:

— Hech narsadan kamchililingiz bo'lmasa, nima uchun doimo xafa ko'rinasiz, — deb so'rabdi. Shunda Shirin:

Men o'ynab, davron surib kulib yursam, boshqalar qayg'u-g'amda bo'lsa, undan nima foyda? — degan javobni qaytaribdi.

Bir kun Shirin daryo bo'yida sochini yuvib o'tirgan ekan. Uning qoshiga bir kampir kelib:

— Qizim, qani sening bu bo'yingga munosib yigit bo'lsa, — debdi. Shirin:

— Men ham o'sha siz aytgan yigitni istar edim, — debdi. Bu so'zni eshitgan kampir:

— Ana, sen istagan yigit daryoda oqib kelayotir, — deb aytibdi. Shirin daryoga qarayman deganda, boshidagi tilla tarog'i suvgaga tushib ketibdi.

Ikkinchilik bir mamlakat podshosining o'g'li daryoda cho'milayotgan ekan. Tilla taroqni tutib olib, „Shu taroqning egasi kim bo'lsa, o'shani

olaman“, deb ahd qilibdi. Elda yurib surishtira boshlabdi. Bir kampir bu taroqning egasi Shirin ekanligini aytibdi. Yigit qizni axtarib yo‘lga chiqibdi.

Kunchiqarda bir podshoh bor ekan, uning birgina Farhod nomli o‘g‘li bo‘lgan ekan. Farhod qayg‘urib, g‘amgin bo‘lib yurar ekan. Bir kun otasi o‘g‘lini qirq yigit bilan sayrga chiqaribdi. Farhodning ko‘zi tosh yo‘nib turgan ustaga tushibdi. Shu hunarga ishqiboz bo‘lib, uni o‘rgana boshlabdi. Otasi uni bu ishdan qaytarsa ham unamabdi, o‘z bilganidan qolmabdi. Kunlardan bir kun Farhod otasining xazinasiga kirib qolibdi. Undagi tosh sandiqni ochib, oyinayi jahonnamoga qarabdi. Oynada avval Guliqahqah parini ko‘ribdi. Keyin kunbotar tomonda Shirinning arg‘imchoq uchib turganini ko‘ribdi. Qizga oshiq bo‘lib, boshidan hushi ketib yiqilgach, qo‘lidagi oyna yerga tushib sinibdi. Farhod Shirinni qidirib yo‘lga chiqibdi.

Yo‘lda bir daraxtning soyasida bir yigitning uqlab yotganini ko‘ribdi. Daraxt tepasidan bir ilon tushib yigitga zahar solay deb turganida, Farhod yugurib kelib xanjar bilan ilonni o‘ldiribdi. Yigit cho‘chib uyg‘onibdi va Farhodga: „Hozir tushimda bir kishi „Tur, do‘sting keldi“, deb aytdi“, debdi va bu fojianing oldini olib qutqargani uchun Farhodga rahmat ayтибди. U bilan umrbod do‘sit bo‘libdi.

Bular yo‘l yurib, Shirinning mamlakatiga yetib kelishibdi, Farhod bir tog‘ tagida bir necha ming askar to‘planib turganini ko‘ribdi, bir cho‘pondan bu askarlar kimnniki ekanini bilib olibdi. Shu vaqt Shirin qirq kanizagi bilan kelibdi. Shamol Shirinning yuzidagi pardasini ko‘taribdi. Farhod uni ko‘rib oshig‘-u beqaror bo‘lib hushidan ketibdi. Do‘sti suyab uni o‘ziga keltiribdi. Biroq Shirin va qirq qiz ketib qolgan ekan. Farhod Shirinning qayerga ketganini so‘rabdi. Do‘sti: „Shirin shu tog‘ga suv chiqargan yigitga tegaman, deb aytdi“, — debdi. Shu so‘zni eshitgan Farhod g‘ayratga kelib, tog‘-toshni qo‘pora boshlabdi. Oxiri bu ishni tugatib, tog‘ga suv chiqaribdi. Do‘sti tog‘ning bir tomoniga Shirinning, ikkinchi tomoniga Farhodning rasmini chizibdi.

Bir kuni Shirin tog‘ etagida Farhod qurgan hovuzni ko‘rish uchun qirq kanizagi bilan kelibdi. Shirin mevali daraxtlar bilan bezangan obod joyni ko‘ribdi. Bu cho‘Ini suvgaga serob qilib, bog‘-u bo‘stonga aylantirgan bahodir Farhodni ko‘rib Shirin ham uni sevib qolibdi. Farhodni o‘z qasriga olib borib, ziyofat qilibdi.

Shunday qilib, ular murod-maqsadlariga yetibdilar.





G'ulombachcha

Bor ekanda yo‘q ekan, qadim zamonlarda bir mamlakat bor ekan. U mamlakatning qoidasi bo‘yicha kambag‘allar o‘z bolalarini sotar ekanlar. Shu shaharda bir kambag‘al kampirning bir o‘g‘li bor ekan. Bu kampirning tirikchiligi tang bo‘lib, bir bolani boqishga ham ojiz ekan. Axiri shu bolasini bozorga olib chiqishga majbur bo‘libdi.

Podshohning ham bir qizi bor ekan. U ham yetti-sakkiz yoshlariga yetganda, bir kuni otasiga:

— Ey, otajon, menga bozordan bir qul sotib olib bersangiz, menga yugurdaklik qilsa, — debdi. Podshoh xizmatkorlarini chaqirib:

— Bozorga chiqib bir yaxshi, xushsurat, boaql bolani topib, sotib olib kelinglar, — debdi. Xizmatkorlar bozorga borib aylanib yurib shu kampirning bolasiga ko‘zlar tushib, bir-birlari bilan maslahatlashib „Podshoh aytgan bola shundan ortiq bo‘imas, shu bolani savdo qilaylik“, deyishib, bolaga xaridor bo‘libdilar. Kampirdan:

— Ona, bolangizning bahosini aytинг! — deyishibdi. Kampir bolasiga qarab achinib, xo‘rlanib, yig‘lamsirab:

— Ming tilla, — debdi, ularga kampirning o‘g‘lini nochor sotayotgani ta’sir qilib, uch hissa pul berishibdi. Kampirning qo‘lidagi bolani olib, podshoh o‘rdasiga qarab ketishibdi. Kampir bechora shu turgan joyida go‘yoki azroil jonini olayotganday bo‘lib, bellari munkayib, yosh o‘rniga

qonlar to'kib, falakning gardishidan shikoyatlar qilib o'tirganicha bir necha soatlar o'tirib qolibdi. Axiri o'zini ustivor tutib uyiga kelibdi. Kampir bolasini yo'qotgan qo'ydek, yurish-turishlarini bilmasdan kunini o'tkazib yuraveribdi. Kampir bu yerda tura bersin, ikki kalima so'zni podshoh o'r dasidan eshit ing.

G'ulombachchani podshoh o'r dasiga olib borgandan keyin, podshoh bolani ko'rib, xushnud bo'libdi. Qizi ham ko'rib, o'zi istaganidek bola ekaniga suyunibdi. So'ngra podshoh G'ulombachcha bilan qizning ikkovini maktabga beribdi. Bir necha yillar mактабда o'qib, uyda bir-birlariga xizmat qilib, katta bo'lgan sari bir-birlariga muhabbatlari orta boshlabdi.

Podshohning bir maslahatdon vaziri bor ekan. Uning ham bir o'g'li bor ekan. Podshohning maslahatlarini shu vazir hal qilar ekan. Vazir vaqt ni g'animat topib, podshohning qizi bilan o'z o'g'li to'g'risida gap ochib, „Qizingiz mening o'g'limga lozim“ deb qo'yar ekan. Xususan, podshohning qizi bilan G'ulombachchaning balog'atga yetishib, husnlarining bir-biridan ortiq bo'lib ketayotganini ko'rib, „Yo darig“, avvalgi va'da podshohning yodidan chiqib ketayotganga o'xshaydi“ deb qo'yar ekan. Bir qancha vaqtlardan keyin, vazir har kuni va har soatda qiz bilan G'ulombachchaning birga yurbanini ko'rib, yuragi ezilar ekan. Bir kuni vazir podshohni uyiga chaqirib, ziyofat berib sharobxo'rlik qilishibdi.

Vazir podshohga:

— Sizning qizingiz bilan mening o'g'lim bir yilda, bir oyda tug'ilgan. Endi katta bo'lib qolishdi. Ikkovimiz quda bo'lsak, ikkovini topishtirsak, — debdi. Podshoh o'ylanib turib bir vaqt dan keyin boshini ko'tarib vazirga qarab:

— Ey, vaziri dono, mening ham yoshim keksaygan vaqt da ko'rgan bittagina qizim bor, uni hali o'qitayotibman. Lekin aytgan gapingni qizim bilan maslahatlashib ko'ramiz. Agar qizimning ko'ngliga to'g'ri kelib o'z ixtiyoricha rozi bo'lsa, u vaqt da men hech nima deya olmayman, — debdi. Bir necha kun o'tgandan keyin podshoh xotini oldiga kirib, vazirning gapini aytibdi:

— Vazir shunday maslahat qilayotibdi. Men gapirsam qizim uyaladi. Sen gapir, qani, nima der ekan, — debdi. Xotini qizning oldiga kirib bo'lgan voqeani bir-bir bayon qilibdi. Qiz birpas o'ylanib turib:

— Ey, onajon, birinchidan, men hali yoshman, ikkinchidan, o'qishda bo'lsam, ilm o'rgana olmasdan fikrim buzilib, o'rgangan ilmlarimni ham esimdan chiqarib qo'yaman. Necha yillar o'rgangan ilmlarim suvg'a oqib ketadi. Shuning uchun bir necha yil o'z ixtiyorimga qo'ysanglar,

— debdi. Onasi podshoh yoniga chiqib qizining gaplarini birma-bir aytib beribdi. Podshoh ham qizining fikriga qo'shilip, qizga rahmatlar aytibdi. Vaziriga ham qizning ixtiyori o'zida ekanligini aytibdi. Vazir dam urmasdan ketibdi-yu, lekin bu gapni vaqt-vaqt bilan podshohning yodiga solib turar ekan. Kunlardan bir kun podshoh bilan vazirning gaplari G'ulombachchaning qulog'iga chalinibdi. G'ulombachcha maktabdag'i bolalardan epchil, ziyrak, farosatli ekan, shuning uchun hamma unga ofarin aytar ekan. Ba'zilar: „Podshoh bir qulbachchani o'qitib odam qildi“, desa, ba'zilari „Podshoh qizini o'shangacha beradiganga o'xshaydi“, der ekan. G'ulombachcha haligi gaplarni eshitib qiz bilan maslahatlashibdi. Qiz G'ulombachchaga:

— Ey, do'stim, mehribonim, men seni yoshligimda sotib oldim va o'qitdim, o'zimdan ziyoda tarbiyalatdim, har xil hunarlar o'rgatdim. Hattoki jang asboblarini ham ba'zi podshohlar lashkaridan ziyodroq o'rganding. Men sening bilan birga bo'laman, va'damdan aynimayman, — deb tasalli beribdi.

Bir necha kunlardan keyin vazir haligi gapni podshohga aytibdi. Podshoh qizining oldiga kelib:

— Ey, qizim, vazir shu xususda ko'p gapiryapti. Yana nima deysan?
— debdi. Qiz:

— Ey, ota, menga kim talab bo'lsa, shu mamlakatdan chiqib ketib, safardan qaytishda obro'mand, dunyodor bo'lib qaytib kelsin. O'shandan keyin ixtiyorimni o'sha odamga beraman, — debdi. Bir kuni vazir yana shu haqda gapiribdi. Podshoh qizining gapini vaziriga aytibdi. Vazir o'ylanib, uyiga qaytib o'g'li bilan maslahat qilibdi. Bu gaplar arkon davlatga eshitilibdi. Lashkarboshisining o'g'li ham bu qizdan umid qilar ekan. Vazir bilan lashkarboshi maslahatlashib:

„Qiz to'g'ri aytibdi, bo'lmasa, men sovchi qo'ysam, sen xafa bo'lar eding, sen sovchi yuborsang, men xafa bo'lar edim, endi bolalarning baxti. Podshoh qizining aqli raso ekan,“ deyishibdi. Uylariga borib, o'g'illarini yaxshi kiyintirib, bir ot, bir taraqi xurjun, xurjunga har xil javohirlardan to'ldirib berishib, podshoh huzuriga olib kelishibdi. Podshoh bularni ko'rib qiziga xabar beribdi. Qiz ham G'ulombachchani o'sha yigitlardek kiyintirib, qo'liga otasining shamshirini va bir uzuk beribdi. Uzuk bilan shamshirni bir-biriga „urishtirib“ Hamma vaqt men seniki, sen meniki. Bu va'dadan sen ham chiqma, men ham chiqmayman“, deb qiz uzukni o'ziga olib qolibdi. Oq fotiha berib, yigitni tashqariga chiqarib yuboribdi. Podshoh uchovini ham yo'lga rost qilib: „Ey o'g'illarim, bu ajoyib bir baxt sinashdir, baxtlaring ochilsin“, deb duo qilib yigitlarni yo'lga solibdi. Uchovi „Hayyo huv“ deb yo'lga ravona bo'libdilar. Qancha

ko'llardan, qancha daryolardan, bir qancha tog'lardan oshib, uch kundan keyin, uch yo'lning boshiga yetishibdi. Qaysi biriga borishlarini bilmay, to'xtab turganlarida bir toshga yozib qo'yilgan xatni ko'rishibdi. Xatda „Birinchi yo'l „Borsa kelar“, ikkinchisi „Borsa xatar“, uchinchisi „Borsa kelmas“ deb yozilgan ekan. Xatni o'qiganlaridan keyin G'ulombachcha yigitlarga:

— Ey, birodarlar, shu „Borsa kelmas“ yo'lga ketishga ruxsat beringlar, — debdi. Ikki yigit bir-biriga „Ey, og'ayni, ko'ngildagiday bo'ldi-ku“, deb G'ulombachchaga ruxsat beribdilar. G'ulombachcha bular bilan xayrashib, borsa kelmas yo'lga kiribdi. Shu ketganicha yo'l yurib, kechasi ham boshqa bir tomonga tushmasdan keta beribdi. Axiri oti charchab, yurishga holi ham qolmabdi. Otidan tushib, otini yetaklab bir qancha yo'l yurgandan keyin bir xaroba qishloqqa borib qolibdi. Qaysi uyga borib qarasa ham, hech jon zoti ko'rinnasmish. Bir joyga borsa, katta suv shaldirab oqib turganmis. Suvning yonida tegirmon, pastligida bir katta hovuz bornish. G'ulombachcha tegirmonga kiribdi. Qarasa, tegirmonning ichida tegirmon toshi bilan g'alladoni turganmis. Tegirmon toshiga otini bog'lab, o'zi g'alladonning ichiga kirib yotibdi. Birozdan keyin haligi hovuzning girdiga har xil vahshiy hayvonlar yig'ilishib bir-birlari bilan olishib, ba'zilari bir-birlarini yeyishib, keyin yana har tomonga tarqalib ketishibdi. G'ulombachcha g'alladon ichida yotib tush ko'ribdi. Tushida bir odam: „Ey yigit, shu qishloqning narigi chekkasida bir tepalik bor. Shu tepalikda ajdarining makoni bor. Bu ajdar kunduzi uxlaydi, kechasi chiqib hamma qishloqlarni aylanib, nima to'g'ri kelsa tutib yeydi. Bu qishloqning xarob bo'lishiga shu ajdar sababchi. Sen ertaga o'rmonga borib, bir qancha yog'ochlarni yig'ib, shu jar ustiga olib chiq. Xuddi shu ajdar uyasining ustiga ko'mma qilib ichki tomonini bir-biriga matashtirib qo'y. Yog'ochlarning har qaysi uchini ip bilan bog'la, o'rtasiga tosh qo'y. Ajdar chiqadigan vaqtida haligi iplarni birdaniga kesib yubor. Yog'ochlar tegib ajdarining boshi yarador bo'ladi, o'lsa ham ajab emas“, debdi. G'ulombachcha uyg'onib atrofiga qarasa, oldida hech kim yo'q, tong otib qolibdi. G'ulombachcha joyidan turib, otlanib ohista-ohista haligi o'rmon tomonga jo'nabdi, borib yetgandan keyin o'rmonga kirmasdan otining oyog'ini bog'lab, o'tlash uchun qo'yib yuborib, o'zi yotib birpas uxlabdi. O'rnidan turib qarasa, juda vahimali, baland chakalakzor o'rmon, bir tomonidan shamol chiqqanday bo'libdi. Shipirindilar, daraxt barglari xuddi ajinaning girvotidek bir g'ordan chiqib, yana bir g'or ichiga kirib ketarmish. Yaqinroq borib qarasa, ajdarhoning burnidan chiqqan nafasi ekan. Shamol hatto o'zini ham olib ketgudaymis. G'ulombachcha shamoldan uchib ketmaslik uchun

yerga yotib, daraxtlarni ushlay-ushlay o‘z yo‘liga qaytibdi. Otining hamma yog‘ini tikanli daraxtlar bilan bekitibdi. O‘zi bir daraxt ustiga chiqibdi. Undan ikkinchi daraxtgaga sakrab, daraxtma-daraxt yurib haligi g‘orning orqasiga o‘tibdi. Kunduzi ko‘p daraxtlarni kesib tapaning ustiga olib chiqib ko‘mma qilib qo‘yibdi. Daraxtlarning uchiga ip bog‘labdi. O‘rtasiga tosh qo‘yibdi. Bir necha kun shu ishni qilgandan keyin tapaning ustiga chiqib ajdarning chiqishini poylab o‘tiribdi. Qosh qoraygach, ajdar pishqira-pishqira o‘rmonni larzaga keltirib qichqirib chiqa boshlabdi. G‘ulombachcha o‘q-yoyini tayyorlab turib, ajdarhoning ko‘zini ko‘zlab chunon o‘q uzibdiki, ajdarning ko‘zi ko‘r bo‘lib, og‘rig‘iga chidamay tepaga qarab hamla qilibdi. G‘ulombachcha vaqtini g‘animat topib haligi iplarni darhol kesib yuboribdi. O‘rtaga qo‘yanan toshlar birin-ketin ajdarning ustiga tushib, kallasiga, tanasiga urilib, go‘yoki tepa yiqilganday bo‘lib bosib qolibdi. G‘ulombachcha ajdarho ustiga yiqilgan daraxtlarga o‘t qo‘yib yuboribdi. Ko‘zi ko‘r, yaralangan ajdarho to‘lg‘ana-to‘lg‘ana olovda omuxta bo‘lib, o‘z yog‘i bilan o‘zi qovurilib ketibdi. G‘ulombachcha o‘z ishidan xursand bo‘lib, bir joyga borib yotib uxlab qolibdi. Ertalab turib qarasaki, ajdarning yarmi kuyib, kul bo‘lib ketibdi. Bir chekkada kallasi qolibdi. Qariyalardan „Ajdarhoning kalla mag‘izi bilan ko‘hna kasallarni davolasa, shifo topadi“ degan gapni eshitgan ekan. Shu gap ko‘ngliga kelib, tezda shamshirini sug‘urib olib ajdarhoning boshini yorib kalla mag‘zini bir shishaga to‘ldirib olibdi. Ajdarhoning uyasiga qarasa behisob dunyo, mol turibdi. G‘ulombachcha „Kerak bo‘lib qolar“ deb g‘orning og‘zini mahkamlab bekitib qo‘yib, qilgan ishlaridan ko‘ngli tinib, otiga minib, „Bir odamli joy toparmikanman?“ deb jo‘nab ketibdi. Bir qancha yo‘l yurganidan keyin bir baland qirga yetibdi. Otini to‘xtatib atrofga qarab, uzoqdan bir daraxtzorni ko‘ribdi. Shu daraxtzorni ko‘zlab borsa, u yerdagi odamlar G‘ulombachchani kutib olib, holahvol so‘rashib: „Ey yigit, qaydan kelasan, qayerga borasan? Odam-zodmisan yo parimisan? Bu tog‘lardan odamzod hech chiqqan emas. Sen qanday qilib kelding?“ deyishibdi. G‘ulombachcha boshidan o‘tgan voqealarni aytibdi. Haligi kishilar podshohning xabarchilari ekan. G‘ulombachchani izzat-ikromlar bilan podshoh oldiga olib boribdilar. Podshohga ham bo‘lgan voqeani aytib berishibdi. Podshoh „Ey nodon bola, o‘zing kichkinagina bo‘lsang ham bunday uydirma gaplarga usta ekansan-da, yolg‘on ham evi bilan bo‘ladi. Men u joyga uch martaba lashkar yuborgan edim, qaytib kelmadi. Sen bir o‘zing qanday o‘tding?“ debdi. Podshoh o‘z navkarlarini chaqirib:

— Bu bola shu yerda tursin, sizlar bir guruham lashkar bo‘lib o‘sha joyga borib, haqiqiy ahvolni bilib kelinglar. Agar shu bolaning gapi haq

bo'lsa, ko'nglimga kelgan ishni qilaman, agar yolg'on bo'lsa, boshini kesib dorga tortaman. Yolg'onchilarga ibrat bo'lsin, — debdi.

Lashkarboshi o'midan turib, bir qancha lashkar to'plab bahyaga qarab ketishibdi. Bahyaga yetgandan keyin ohista-ohista yurib borib, ajdar jasadi yoniga borishibdi. Ajdarning kuygandan qolgan yarim jasadini ko'rib qaytib kelishibdi. Podshohga ajdar o'lganligi rost ekanligidan xabar berishibdi. Podshoh G'ulombachchadan xursand bo'lib, quchoqlab, „Barakalla, seni o'stirgan ota-onangga rahmat“, debdi. G'ulombachchani shahar o'rtasiga olib chiqib, ustidan tilla, javohirlar sochibdi, shundan keyin har bir shahar podshohlari kelib, u podshohning ajdar kulfatidan qutulganligi bilan muborakbod qilishibdi. Bir kuni muborakbodga kelgan bir podshoh o'g'lining olti yildan beri og'ir kasalga yo'liqib qolganini gapirib o'tirganda, bu gapni G'ulombachcha eshitib: „O'g'-lingizning kasali qanday?“ — debdi. Podshoh o'g'lining kasalini bayon qilib beribdi, G'ulombachcha:

— Agar otamiz, podshoh ijozat bersalar, men o'zim borib bolani davolayman. Mening tabiblik hunarim ham bor, — debdi. Podshoh boladan bu gapni eshitib:

— E, podshohim, shu o'g'lingizni menga qo'shib yuborsangiz, keyin o'zim keltirib qo'yaman. Shoyad shu bolaning qo'lidan shifo topib, yaxshi bo'lsa ajab emas, — debdi.

Podshoh G'ulombachchaga javob beribdi. Mehmon bo'lib kelgan podshoh G'ulombachchani shahariga olib ketib, o'z o'rda sida izzati-kromlar bilan bir necha kun ziyofat qilibdi. Keyin o'rda sige olib kirib o'g'lini ko'rsatibdi. Tashqariga chiqqandan keyin G'ulombachcha:

— Bugundan boshlab hammom qizitilsin. Ertaga o'g'lingizni hammomga solaman. Issiq xolida sulayganicha yotqizib, o'tkir dorilar bilan davolayman. Agar yaxshi bo'lsa baxtingiz, yomon bo'lsa mendan xafa bo'lmaysiz, — debdi. Podshoh rozi bo'lib hammomchilarga hammomni qizitishga buyuribdi. Ertasi yigitlari podshohning o'g'lini hammomga olib kirib, issiq toshning ustiga cho'ziltirib yotqizib qo'yishibdi.

Hammom shunchalik issiq bo'libdiki, shahzodaning yigitlari chiday olmasdan qochib chiqib, „G'ulombachcha tabibmisan yoki odamkushmisan? Bu issiqliqda odamzod dosh bera olmaydi. Shahzoda o'lishga yaqinlashdi“, deyishibdi. G'ulombachcha haligi ajdarhoning miyasini shahzodaning badanlariga surtib, xizmatkorlariga uqalattiribdi. Shahzoda tez orada hushiga kelib, o'rnidan turibdi. Uni hammomdan boshqa uyg'a olib chiqishibdi.

Podshoh o'g'lining shifo topganidan xursand bo'lib, G'ulombachchani shahar o'rtasiga olib borib ustidan tilla socha beribdi. Xalq G'ulombachchaning shahzodani davolaganiga xursand bo'libdi. Podshoh o'g'lining yaxshi bo'lganligiga to'y-u tomoshalar beribdi. G'ulombachchani o'z o'g'lidek ko'rib:

— E, o'g'lim, nima muroding bo'lsa tila, hech uyalma. Agar o'zimda bo'lmasa, sening uchun gadolik qilurman, istasang, o'z o'rnimni ham berurman, — debdi.

G'ulombachcha o'rnidan turib, ta'zim-tavoze' bilan:

— Ey, podshohim, podshohligingiz o'zingizga va shahzoda birodarimga nasib bo'lsin. Menga oq yo'l bersangiz, shu kifoya. Lekin menga biroz muhlat bilan o'z pulimga o'n ming tuyu, o'n ming qoramol va bir qancha beva-bechora fuqaroyingizdan bersangiz, — debdi. Podshoh:

— Ey, kamhimmat o'g'lim, bu narsalar sal narsadir. Bu narsalar uchun og'zingni ham bulg'ama. Bundan ziyodroq narsa so'ra, — debdi.

G'ulombachcha:

— Men bundan ziyod narsa tilamayman, bersangiz shu, bermasangiz, oq yo'l so'rayman, ketaman, — debdi. Podshoh:

— Ey, jonim, qachon desang sening aytganiningi beraman, — deb G'ulombachchaga ijozat beribdi. G'ulombachcha podshohdan ijozat olib, ilgarigi podshoh oldiga boribdi. U podshohdan ham o'z shahariga ketishga ruxsat so'rabi. Podshoh:

— Ey, o'g'lim, mendek otang bo'lsa-yu, tag'in qayerga borasan. Agar zerikkan bo'lsang, shaharlarni aylanib tomosha qil, — debdi. G'ulombachcha ko'nmasdan:

— Yor-do'stlarimni sog'indim, — debdi. Podshoh:

— Bo'lmasa tila tilagingni, hech kim tilagan narsalardan bo'lmasin, — debdi. G'ulombachcha o'rnidan turib, qo'l qovushtirib:

— Agar ijozat bo'lsa, shu ajdarho o'lgan tomondagi o'rmonlar, xaroba qishloqlar hamda o'sha tepalik, jazira-yu cho'l-biyobonlarni mening ixtiyorimga bersangiz. Men shu vayronalarni tiklab, o'sha yerlardan ajdarho zulmidan qochib ketgan xalqlarni o'z joylariga qaytarsam, ilgari qishloq bo'lgan joylarni obod shaharga aylantirsam, — debdi. Podshoh:

— Ey, himmati past o'g'lim, dunyoga kelib shu arzimagan narsa uchun og'iz ochdingmi. Men senga podshohligimni bersam, deb umid qilgan edim. Xayr mayli, sening xohlaganing bo'lsin, — deb G'ulombachcha nomiga shu joylarni o'tkazish uchun ahdnoma yozib muhr bosibdi. G'ulombachcha podshohdan ijozat olib, bir necha kundan keyin kasaldan tuzalgan shahzodaning otasi oldiga borib, ilgari

va'da qilgan narsalarni talab qilibdi. Podshoh o'z odamlarini ko'chalgarda chiqarib „Kimki falon bahyadan qochgan bo'lsa, kambag'al, bebisot odamlar bo'isa, G'ulombachcha bilan borsin“, deb jar chaqirtiribdi.

G'ulombachcha kambag'al-bechoralarni yig'ib, tuya va qoramollarni olib podshohning ijozati bilan shu bahyaga jo'nabdi. G'ulombachcha bahyaga borgandan keyin, avval tepalikka podshoh o'rdsadek baland devor tiklatibdi. Tartibi bilan katta imoratlar qurdiribdi. Kambag'al-bechoralarga tilla-javohirlar, yeyishlariga ovqat beribdi. Yaxshi uylarga qo'yibdi. Xalq G'ulombachchani juda sevarkan, qarilar o'z farzandidek, yoshlar esa aka-ukalaridek ko'rар ekan. Shaharning obodonchiligi kundan-kunga orta boribdi. Boshqa shaharlardan naqqoshlarni yig'ib kelib har xil saroylar, bog'lar, mакtablar, hammomlar barpo qilibdilar. Har shaharlardan podshohzodalar kelib shaharni tomosha qilar ekanlar.

Kunlardan bir kuni ikki kishi G'ulombachcha oldiga kelib ish talab qilishibdi. G'ulombachcha taniganday bo'lib razm solib qarab tursa, haligi o'zi bilan birga yo'lga chiqqan vazir o'g'li bilan lashkarboshining o'g'liga o'xshabdi. G'ulombachcha o'zining odamlarini chaqirib yigitlarni hammomga olib borib, yaxshi kiyimlar kiygizib, kechqurun mehmonxonaga olib borib bazm qilishga buyuribdi. Hamma ishni G'ulombachcha aytganicha qilishibdi. Bazm qizigan vaqtida G'ulombachcha kelibdi. Biroz o'tirgandan keyin yigitlardan:

— Ey, do'stlarim, sizlar qayerdan bo'lasizlar? — debdi. Yigitlar o'zlarining uch kishi bo'lib yo'lga chiqqanliklarini, uch yo'l uchrab uchovi uch yo'lga ketganliklarini, bular yana ikkovi uchrashib qimorbozlik qilib, mol-u dunyodan ayrilib, shaharma-shahar yurib, axiri shu shaharning hukmdori mehribon, xalqparvar deb eshitib kelganliklarini birma-bir gapirib berishibdi. G'ulombachcha bularning o'zi bilan birga yo'lga chiqqan yigitlar ekanini aniq bilib olibdi, ertasi kuni o'zini tanitmasdan ularni yaxshi ishlarga joylashtirib, o'zi amaldorlardek yura beribdi. G'ulombachcha ularni ziyofat qilib turar ekan.

Bir kuni bazm vaqtida G'ulombachcha yigitlardan:

— Sizlarni uyantirib qo'ysam nima deysizlar? — debdi. Yigitlar o'ylanib turib, bir fursatdan keyin biri o'rnidan turib:

— Ey birodar, bunchalik mehr-shafqat qilib, bizlarday musofirning ko'nglini olsangiz, albatta, biz ham xursand bo'lamiz. Biz hozir o'z kiyim-boshimizni o'zimiz yuvib, ba'zi bir ro'zg'or ishlarini ham o'zimiz qilamiz. Agar uylantirib qo'ysangiz bu qilgan yaxshilingizni unutmaymiz, — debdi.

G‘ulombachcha shu shahardagi qizlardan o‘zlarini xohlaganini to‘y-tomosha qilib olib beribdi. Bular shu shaharda bir necha yil yashab ikitadan farzand ko‘ribdilar.

Bir kuni bular bir joyda sharobxo‘rlik qilib o‘tirganda, ikkovi bir-biri bilan gaplashib „Bizning podshohimiz ko‘p saxiy kishi, nimaiki so‘rasak beradi. „Bir necha tuyu bilan bir qancha dunyo bersangiz. Biz aslida savdogarmiz, savdogarchilikni puxta bilamiz. Shaharma-shahar yurib bergen narsalariningizi ziyodroq qilib kelarmiz. Ham o‘scha shaharlardagi hunarmand, kambag‘al kishilarni oldirib kelamiz“, desak, uning bergen mollarini olib, xotin bola-chaqalarimizni tashlab ota vatanimizga qaytib ketsak, bizlarni qayerdan topadi, gardimizni ham topa olmaydi“, deyishib maslahatlashishibdi.

Bir kuni ikkovi G‘ulombachcha oldiga kelib maslahatlashgan narsalarini so‘rabdi. G‘ulombachcha:

— Bu fikrlaring juda yaxshi, xohlaganlaringcha mol-dunyo beraman, lekin mening bir shartim bor. Bo‘ynilaringga olsanglar. Shartim shundan iboratki, orqangizga muhr bosaman. Siz shunga rozi bo‘lsangiz, men ham roziman, — debdi. Yigitlar bir-birlariga qarashib, o‘ylanib turib o‘zaro „Bizning shahrimiz juda uzoq safarlik yo‘l. Qancha daryolar, jazirama tog‘lar o‘tib borish kerak. Shuncha uzoq joyga qanday topib boradi“, deyishib rozi bo‘lishibdi. G‘ulombachcha muhrni olovda qizitib ikkovining ham orqasiga bosibdi. Ertasi bularga bir qancha tuyalarda zarizevar, istaganlaricha tilla tanga beribdi. G‘ulombachcha bilan xayrashib ketishibdi. Ular o‘z shaharlariga yetibdilar. Oydan oy o‘tib, kundan kun o‘tib bir kechasi G‘ulombachcha tushida podshohning qizini ko‘ribdi. Qiz G‘ulombachchaga qarab: „Xalq orasida va‘da qarzdir degan gap bor. Va‘daga vafo qilmading-ku“, deb g‘oyib bo‘libdi. G‘ulombachcha cho‘chib uyg‘onib qarasa, yonida hech kim yo‘q, azon vaqtি bo‘libdi. Joyidan turib, xalqini yig‘ib:

— Mening ota-onam, el-u xeshlarim bor edi. Shularni borib ko‘rib, sayohat qilib qaytsam, nima deysizlar, — deb maslahat qilibdi.

Shahar xalqi rozi bo‘lishibdi. G‘ulombachcha shahar xalqiga:

— Bulg‘ordan bir baland qo‘rg‘on yasanglar. Bir joydan bir joyga ko‘chib yurganda yig‘ib olib ketadigan bo‘lsin. Hovuzlari, rasta-rusta bog‘lar, bozorlar, hammomlar, hammasi bulg‘ordan bo‘lsin. Qachonki bir joyga borib tushib qo‘ndirsak, bir shahri azim bo‘lsin, — deb amr qilibdi. Ustalar xuddi aytganidek va undan ham ziyodroq qilib tayyor qilishibdi. G‘ulombachcha shahar xalqining yarmini o‘zi bilan olib, qo‘rg‘onni va mol-u dunyonи tuyalarga yuklab, shaharda qolgan odamlar bilan xayrashib jo‘nabdi. Yo‘l yuribdilar, yo‘l yursalar ham mo‘l

yuribdilar, suvsiz cho'l yuribdilar. Bir kuni G'ulombachcha kechasi tekislik joyni mo'ljallab tushib qarasa, o'z shahriga yaqin kelib qolishibdi. G'ulombachcha xizmatkorlariga:

— Ey, birodarlar, shu kechasi tong otguncha qo'rg'onnei va rastarustalarni, hovuz, hammomlarni, rost ko'cha va past ko'chalarni barpo qilinglar. Ko'rgan odamlar hayron qolsin. Go'yoki osmondan tushgan deb bilsinlar, — debdi. Xizmatkorlar to erta tonggacha aytigandek shaharni taxt qilib qo'yishibdi. Ertal bilan shu shahar podshosi turib atrofiga qarasa, ikki tomondan kun chiqqanday bo'lib turibdi. O'z-o'zicha: „Vo ajabo, bu nima sir ekan. Tushimmi-o'ngimmi. Bir tomondan chiqqan o'zimizning kun, bu ikkinchi tomondagisi qanday shu'la ekan“, deb xizmatkorlarini chaqirib, ular bilan maslahatlashibdi:

— Shu ishning haqiqatini bilib kelinglar, — debdi. Xizmatkorlar astasekin borib Bulg'or shahriga yaqinlashib qarasalar, bir shahri azim rastayu bozorlar, rost ko'cha-yu past ko'chalar, qancha hovuzlar, suvi to'lib turibdi, bozorlarda odamlar savdo-sotiqlar qilib yuribdi. Bular ham qiziqib, shaharga kirib, rost ko'cha-yu past ko'chalarni tomosha qilib yurib, bir joyga borib shohona imoratlar, baland-baland ko'shklarni ko'rib, tomosha qilishibdi. Bularga yosh yigitlar uchrab bir katta imoratga olib kirib, oldilariga taomlar qo'yib ziyofat qilibdilar. Bir tomonda sozandalar, bir tomonda hofizlar ashula aytib turibdi. Bularga in'om-ehsonlar berib, xo'shlashib, kuzatib qo'yibdilar. Xizmatkorlar podshoh huzuriga qaytib, ko'rgan voqealarini bir hissaga yuz hissa qo'shib hikoya qilishibdi. Podshoh bu gaplarni eshitgandan keyin qalam-siyoh olib „Ey, podshoh, qayerdan va nima uchun ruxsat so'ramay kelding? Shu noma borgandan keyin bu yerga kelganining sababini va do'stmisan, dushmanmisan hammasini ayon-bayon qilib, uch kun ichida javobini ber. Agar uch kun ichida javobini berib, kelgan yo'lingga qaytmasang urush boshlayman, o'lgan odamlarning xuniga zomin bo'lasan. Maqsadingni bildirib noma yoz“, deb noma yozib muhr bosibdi. Xatni bir vaziriga berib, ahli donishmand akobirlarni hamroh qilib Bulg'or shahriga jo'natibdi. Bular yo'lda bora bersin, endi gapni G'ulombachchadan eshititing.

G'ulombachcha ko'nglida „Podshohning yuborgan xizmatchilariga shahrimni tomosha qildirib, ziyofat qilib yubordim. Bizning shahrimizda bo'lgan narsalar uning shahrida yo'q edi. Bu yerdagi ajoyib hashamatli binolar, bog'lar, hovuzlarni xizmatkorlar podshohga borib gapirganlardan keyin podshoh albatta rashk qilib bir shulturni¹ boshlasa ham ajab emas“, deb yo'lga bir qancha poyloqchilarni qo'yibdi. Xizmatchilariga:

¹ Shultur — g'alva, to'polon.

— Podshoh tomonidan bir qancha ahli suluklar¹, donishmandlar kelib qolsa, yo'llariga poyandoz solib, ustlaridan tilla-tangalar sochib, izzat-u obro'lar bilan shaharga olib kirib ziyofat qilinglar. Bu yog'ini o'zim to'g'rileyman. Agar podshoh tomonidan dovul qoqilib lashkarları urush uchun kelsa, u vaqtida yetti yoshdan yetmis yashargacha tig'-javorlaringni ko'tarib, ulardan ilgari shahardan chiqib saf to'g'rila taxt bo'lib turinglar, — debdi. Xizmatkor ham lashkarlar yo'lga chiqib nima voqeа bo'lar ekan, deb tursalar, shahar darvozasidan ahli suluk akobirlar birin-ketin asta-asta kela boshlabdilar. G'ulombachcha ularni ko'rib poyandozlar soldirib bir qancha qariyalarni chaqiribdi. Qarilar, yoshlar qo'l qovushtirib turibdi. Ular yaqinlashganda G'ulombachcha peshvoz chiqib, otidan tushib, odob bilan salomlashib, shaharga taklif qilib, saroya olib boribdi. Saroydagи kashta bilan yasatilgan saroy devorlarini, ko'm-ko'k suvlarning bulg'or hovuzlarga tushib turganini ko'rib, akobirlarning hushi boshidan uchganday bo'lib, bir-birovlariga: „Bu yerlar dashti-biyobon edi, bir shahri azimga aylanibdi. Bu qanday sir ekan. Bu shahar podshohi sehrgarmi, yo jodugarmi. Har qanday bo'lsa ham o'z oyog'imiz bilan kelib o'z bo'ynimiz bilan tuzoqqa ilindik. Agar sehrgar yoki jodugar bo'lsa, shu bilan umrimizning oxiri bo'ladi, deyishibdi. G'ulombachcha ularni hushyorlik va sezgirlik bilan joy-joyiga o'tqazib:

— Bizdek bir kambag'al kamina farzandlarini aziz podshohning shunday akobirlari yo'qlab kelgani uchun xush ko'rdik, — deb ziyofat boshlabdi. Xushsurat yigitlar har xil taom, mevalar olib kelib, mehmonxona o'rtasiga keltirib, dasturxonni to'ldirib tashlabdi. Biroz ovqat yeganalaridan so'ng mehmonlardan biri G'ulombachchaga qarab:

— E, o'g'lim, bizlarni shunchalik izzat-e'zoz qildingiz. Endi bizga ijozat bersangiz. Sizga birozgina so'zimiz bor edi. U ham bo'lsa podshohimiz bir kichkina noma yuborgan edi, shuni o'qib, javobini aysalar, — debdi. G'ulombachcha o'rnidan turib, odob bilan nomani qo'liga olib, javob xati yozibdi: „Ey, podshohi oliyanob, sizning yozgan nomangizni olib o'qidim. Men yo'lda o'tkinchi bir baxt qidiruvchiman. Baxt qushimni qo'limdan uchirib, sargardon bo'lib, kecha-yu kunduz beorom-u beqaror bo'lib yurgan bir kamina qulman. Ruxsat bersalar bir necha kun shu yerda turib qaytib ketsam, agar ruxsat bermasalar, biz bir o'tkinchi odammiz, o'z yo'limizga ketamiz. Maqsadlari xusumat qilish bo'lsa, u vaqtida bir iloj qilarmiz“, deb muhrini bosib, nomani ikki buklab qo'llariga beribdi va podshohni taklif qilibdi. Ziyofat tamom bo'lgandan so'ng meh-

¹ Ahli suluk — duogo'ylar.

monlarga tovoqlarda tilla javohirlar ulashibdi. Podshoh akobirlari ijozat olib, o'z podshohlari oldiga qaytibdi. Podshohga bo'lgan voqeani gapirib, o'zini taklif qilganini aytib, nomani qo'liga beribdilar. Podshoh nomani o'qibdi. So'ngra o'ziga xos kishilarni olib, qirq kishi bo'lib Bulg'or shahriga ketishibdi. G'ulombachcha podshohni poyandozlar solib kutib olibdi, ustidan tilla sochib shaharga olib kiribdi. Podshoh umrida ko'chma shaharni ko'rgani ham, eshitgani ham yo'q ekan. Podshoh go'yoki jannatga kirganday bo'lib, o'ziga-o'zi „Hay darig“, shunday yigitga qizimning taqdiri ketgan bo'lsa edi“, deb qo'yibdi. G'ulombachcha bilan birga ketgan ikkita yigit shu ziyofatga podshoh amaldori, vazirlari bilan birga kelgan ekan. Vazirlar podshohga: „Bizning o'g'llarimiz badavlat bo'lib keldi. Endi qachon to'y qilamiz“, deb qistar ekanlar. Podshohning qizi „Qachon shu ketgan uch yigit bir joyga yig'ilsa, kimga tegishim o'shanda aniq bo'ladi, hozir hech kimga tegmayman“, debdi. Bu gapni eshitgan amaldor vazir-vuzarolar: „Bu uchovining ketganiga yetti yil bo'ldi. O'z va'dalariga binoan o'g'llarimiz dunyodor-badavlat bo'lib keldi. U yigit balki o'lib ketgandir, agar tirik bo'lsa kelar edi. Agar qizini bersa, shu vazirzodadan ziyodroq kishi bu shaharlarda bo'lmaydi. Podshoh ham ahmoq, qizi ham ahmoq, deb gapirar ekanlar. G'ulombachchaning saroyida katta ziyofat boshlanib, sozandalar soz chala, hofizlar hofizlik qila boshlabdi. G'ulombachcha o'rnidan turib, ta'zim bilan podshohga:

— Ey, podshohi olam, sultoni bokaram, ko'nglimga bir gap keldi, ijozat bersangiz gapirsam, lekin shu yerda o'tirgan akobirlar, vazirlaringiz xafa bo'limasa, — debdi. Podshoh:

— Nima gapingiz bo'lsa gapiring, — deb ijozat beribdi. G'ulombachcha:

— Mening ikkita xizmatkorim bor edi. Ular mendan olti oyda qaytib kelamiz, deb qancha oltin-javohirlar olib ketib, muddatlari o'tganda ham qaytib kelmagan edilar. Hozir shu ikkita xizmatkorni shu ziyofatda ko'rdim, — deb ikkita o'zi bilan birga ketgan vazirbachchalarni ko'rsatibdi. Yigitlarning otalari bu gapni eshitib o'rinalardan turib, go'yoki tuklari kiyimlarini teshib chiqqanday bo'lib jahl bilan: „Senday shahzoda ziyofatga chaqirib, oxiri-oqibat shu bo'ldimi, bizni sharmanda qilishni istaysanmi“, deyishibdi. Shahzoda:

— Men xafachilik bo'limasin, deb aytib qo'ygan edim, — debdi.

Podshohning aqli kishilaridan biri turib:

— Ha, birodarlar, bir haqiqat bordir. Agar shahzodaning gapi to'g'ri bo'lsa, bir nishonalari bordir, bo'limasa o'zları sharmanda bo'ladilar, — debdi. Podshoh:

— Ey, shahzoda, buning uchun biror nishona yoki guvohingiz bormi? — debdi. G'ulombachcha:

— Ey, podshohi olam, albatta, nishonam ham, dalillarim ham bor. Shularni asos qilib gapirdim. Shu ikki yigitni o'zim uylantirdim, joylantirdim. Bularning xotin-bolalari bor. Ularni birga olib yuribman. Agar ishonmasangiz xotin-bolalariga ro'para qilamiz. Agar unga bo'yin egmasalar, boshqacha nishonam bor. Shu ikki yigitning o'zlaridan so'ranglar, — debdi. Ikki yigit bir-biriga qarab: „Ey, jo'ra, qofiya tang keldi-ku, ziyofatga kelmay o'laylik, yeganlarimiz burnimizdan chiqdi. Yaxshisi haqiqatni aytaylik. Agar aytmasak haligi muhrni ko'rsatishni buyursa, sharmanda bo'lamiz“, deyishib, shahzoda oldiga borib ko'rishib, „Haqiqatan biz xizmatkoringizmiz“ deb bo'yin egib turishibdi. Vazir bilan qushbegining yegan ziyofatlari zaharga aylanib, pushaymon qilishibdi.

G'ulombachcha ziyofatdan keyin boshidan o'tganlarini gapirib, o'zini oshkora qilibdi. Podshoh G'ulombachchaning qilgan ishlardan xursand bo'lib, o'z odamlari bilan jo'nashibdi. Ertasi G'ulombachcha podshohgasovchi yuboribdi. Podshoh katta-kichiklar bilan maslahatlashib, „Qo'sha qarisinlar“ deb duo qilib, non ushatibdilar. G'ulombachcha o'zi ajdarhodan qutultirgan shahar podshosi bilan o'g'lini tabiblik qilib sog'aytirgan podshohni to'yga taklif qilibdi. Ular ham ko'p sovg'alar olib kelibdi. Podshoh katta to'y-tomoshalar qilib, qizini G'ulombachchaga beribdi. Ikki oshiq bir-birovining visollariga yetibdi. G'ulombachcha podshoh o'miga podshoh bo'libdi. Bir necha farzand ko'ribdi. Gohida onasi bo'yniga ip solib sotib yurganlari esiga tushib, bag'ri ezilib, badanlari susayib ketar ekan.

G'ulombachcha umrining oxirigacha baxtli bo'lib, murod-maqsadiga yetibdi. Bizlar ham yetaylik murodga, sizlar ham yeting murodga, o'qib, eshitganlar ham yetsin murodga, dushmanlar qolsin uyatga.





Erkajon



zoz zamonlarda Buxoro elatida bir podsho bo'lgan ekan, uning Erkajon degan o'g'li bor ekan. Podsho o'g'lini juda yaxshi ko'rар ekan. Usiz tomog'idan ovqat o'tmas, ko'ziga uyqu kelmas ekan. Podsho o'g'lini o'z o'miga taxtga ega qilish uchun jami hunarlarni o'rgatgan ekan. Unga atab shohona kiyimlar tiktirgan va yaxshi bir toy olib bergen ekan. Erkajon toyini shu qadar yaxshi ko'rар ekanki, hatto egar-qashovini ham birovga ishonmas ekan.

Erkajon o'n besh-o'n olti yoshga kirganda onasi o'libdi, podsho boshqa xotin olibdi. Bu xotin o'z o'g'illarini ham ketida ergashtirib kelibdi, o'gay ona Erkajonning boshiga ko'p azob-uqubatlar solibdi. Shohning o'miga o'z o'g'illaridan birortasini taxt-u baxt egasi qilmoqchi bo'libdi. Lekin o'rtada Erkajon bor. O'gay ona Erkajonni yo'qotmoqchi bo'libdi. Unga ikki-uch marta nonga zahar qo'shib bergenida, toyi kelib yedirmabdi. Buni ko'rgan o'gay ona toyni yo'qotmoqchi bo'libdi. Lekin hech ilojini topa olmabdi, podshoning g'azabidan qo'rqibdi.

Kunlarning birida podsho vafot etibdi. O'gay ona buni Erkajonga bildirmasdan har kungiday maktabiga yuboribdi. Erkajon maktabga ketayotganida toycha kishnabdi va Erkajonga qarab: „Bugun meni so'yishmoqchi, mening go'shtim onangning kasaliga davo emish. Sen maktabdaligingda bir kishnasam, meni so'yishga taraddud qilayotgan



«Hakim baliqchining o'g'li» ertagiga ishlangan rasm

bo'ladilar, ikkinchi marta kishnasam qassob mening oyog'imni bog'layotgan bo'ladi, uchinchi marta kishnaganimda yetib kelmasang, bo'g'zimga pichoq qo'yiladi; unda kech bo'ladi. Agar yetib kelsang, onangdan: „Men bir shohona kiyimlarni kiyib, sevimli toyimni oxirgi marta minay“, deb so'raysan va u yog'ini mening ixtiyorimga qo'yanan“, debdi. Erkajon bu gapdan xafalanib, maktabga boribdi. O'qib o'tirganida toy bir kishnabdi, buni eshitgan Erkajon muallimididan tashqariga chiqib kelishga javob so'rabdi, muallimi javob bermabdi, toy ikkinchi marta kishnaganda yana javob so'rabdi, muallimi yana javob bermabdi. Erkajon chiday olmasdan, tez chopib uyg'a kelibdi. U uyg'a kirishi bilan toy uchinchi marta kishnabdi. Erkajon pichoq qayrayotgan qassoblardan va onasidan so'ymaslikni so'rab, yolvorib yig'labdi. Johil onasi unga qulq solmasdan qassoblarga tezda so'yishni buyuribdi. Bola qassobning qo'lini ushlab yig'laganda, uning rahmi kelib, toyiga oxirgi marta minishga ijozat beribdi, toyiga ham yaxshi egar urib, anjomlar bilan bezabdi. U minishi bilan toy saroyning baland devorlari ustidan uchib o'tibdi va uzoq bir joyga borib tushibdi. So'ng Erkajonga: „O'gay onang avval meni, keyin seni o'ldirmoqchi edi. Endi sen xatardan qutulding, qachon mening yordamim kerak bo'lsa, mana shu yolimdan bittasini kuydirsang, tezda yetib kelaman“, deb yigitning ko'zidan g'oyib bo'libdi.

Erkajon uzoqda ko'ringan bir chaylaga boribdi, unda bir nuroniyl chol gul butoqlarini kesib yurgan ekan. Cholning oldiga borib, odob bilan salom beribdi, chol undan kimligi va qayerdan kelganligini so'rabdi. Erkajon cholga shahzodaligini bildirmay: „Bir kimsasiz bechoraman“, debdi. Cholning unga rahmi kelib, o'z yonida qolishini so'rabdi, yigit bunga jon-dili bilan rozi bo'lib, gulbutalarga, qovun-tarvuzlarga qarashib yuribdi.

Yigit kelib tushgan elat podshosining uch qizi bor ekan. Ular bir-biridan go'zal ekan-u, lekin hali baxtlari ochilmagan ekan. Har kuni erta bilan chol shu uch qizga bir savat gul eltib berar ekan. Yigit bir kuni bir dasta gulni cholga bildirmay, savatga qo'yib yuboribdi. Podshoning kichik qizi gullar orasida choldan boshqa kishi tomonidan yuborilgan guldastani ko'rib qolibdi. Kunlarning birida qiz ikki opasi bilan cholning bog'iga kelibdi. Shunda u kiyimlari bir holatda bo'lsa hamki, qaddi-qomati kelishgan, chiroyli yigitni ko'rib, choldan kimligini so'rabdi. Chol ham ko'p o'yamasdan, „Bir yetimcha qul-da, ishlarimga qarashib yuradi“, deb javob qaytaribdi. Qiz o'zicha, „O'zi qul bo'lsa ham qo'llari gul, mehnatssevar ekan“, deb o'yabdi. Qizlar kechgacha o'ynab-kulib, bog'lardan gullar terib bo'lganlaridan keyin qaytmoqchi bo'libdilar va choldan bittadan yaxshi qovun tanlab berishni so'rabdilar, shohning kichik qizi yigitdan bir qovun tanlab berishni so'rabdi.

Shunday qilib uch qiz uch qovunni ko'tarib uyga qaytibdilar. Shohning katta qizi qovunini otasiga beribdi. Otasi so'yib ko'rsa, bemaza ekan, so'ngra o'rtancha qizi uzatibdi, bu qovun ham bemaza chiqibdi. Oxiri kichik qizi uzatgan ekan, otasi unga qarab:

— Opalaringning qovunini yeb maza topmadim, seniki nima bo'lar edi, — deb olgisi ham kelmabdi. Lekin qizining xafa bo'lganini ko'rib qovunni olib so'yibdi. Qarasa, juda shirin ekan. Shoh qizlari chiqib ketgach, bo'lgan voqeani vaziriga gapirib beribdi, vazir shohga qarab:

— Ikki katta qizingizni erga berish vaqtı o'tibdi, kichik qizingizning vaqtı yetibdi, — debdi. Shoh vazirining gapini to'g'ri topibdi va qizlarini erga berish to'g'risida maslahat so'rabi.

Shoh odil shoh ekan, mol-davlati o'ziga yetib ortar ekan. Shuning uchun uni davlatmand kuyov emas, baxtli kuyov qiziqtirar ekan.

Tez orada shaharning o'rtasida bir chortoq¹ qurib, atrofiga qimmatbaho pardalar tutib bezatibdi. Ustiga qizlarini chiqarib o'zlariga kuyov tanlashni so'rabi. Shaharning butun yigitlari bitta-bitta shu chortoq yonidan o'tibdilar. Shohning katta qizi qo'lidagi olmasini bir savdogarning o'g'liga otibdi, o'rtancha qizi olmani bir amaldorning o'g'liga otibdi, kichik qizi esa hech kimga otmabdi. Buni ko'rgan shoh kishilardan yana shaharda kim qolganligini so'raganida, ular qovun boshidagi bir ko'rimsiz uvada kiygan quldan boshqa hech kim qolmaganligini ayтиbdilar. Shoh tezda olib kelishni buyuribdi. Hech gapdan xabarsiz bo'lgan yigit chortoq yonidan o'tayotganida boshiga bir olma kelib tegibdi, buni ko'rgan shoh, qizim o'ylamay qilayotgandir, deb ikkinchi marta o'tkazishni buyuribdi. Unga qiz yana olma tashlabdi, shoh oxiri ko'nishga majbur bo'libdi.

Podsho qirq kecha-kunduz to'y-tomosha qilib, uch opa-singilni erga beribdi. U ikki kuyovidan rozi, lekin uchinchi kuyovi uchun ikki qizidan ko'p ta'na eshitibdi. Xafa bo'lib, oxiri kichik qizi bilan kuyovini ikki katta qizidan ajratib, uzoq joyga eltilib joylashtiribdi. Kunlarning birida podsho ikki kuyoviga shikorga chiqib bittadan qush otib kelishni buyuribdi. Ikki kuyov yaxshi otlarda, shohona kiyimlarda shahar o'rtasidan o'tib ketibdilar. Shohning kichik qizi buni ko'rib, eriga: „Siz ham ularga qo'shilib borsangiz-chi, qush olib kelib otamga ma'qul bo'lardingiz“, debdi. Yigit oldin unamabdi, so'ngra chiqishga rozi bo'libdi. Shahar o'rtasidan qirchang'i otta o'tib ketayotganida uni ko'rgan kishilar kulibdilar. Yigit shahardan chiqib, toyning yolini kuydiribdi, tezda toyi yetib kelibdi.

¹ Chortoq — ko'shk.

Yigit podshoning qush ota olmay charchab kelayotgan ikki kuyovi oldiga kelibdi-da, boshlari ustida uchib yurgan qushlardan ikkitasini otibdi, boshini kesib, tanasini ularga tashlab ketibdi. Ular qushlarni shahardan tantana bilan olib o'tibdilar va shohga beribdilar. Shoh ularga minnat-dorchilik bildiribdi.

Endi gapni shohning kichik kuyovidan eshititing.

U yana o'sha cho'loq otida, ikki qushning boshini ipga bog'lab, yelkasiga tashlab kelibdi. Buni ko'rgan kishilar yana kulibdilar.

Erkajonning qaynatasi bilan uning ona yurtidagi podsho bir-biriga yov ekan. Oradan ko'p o'tmay bu yurtga dushman podsho o'z lashkarları bilan bostirib kelibdi. Podsho lashkari bilan ikki kuyovini jangga yuboribdi. Jang boshlanibdi. Erkajon yana bir o'zi cho'loq oti bilan jangga chiqayotganda, boshqalarga kulgi bo'libdi. U jang maydoniga yetar-etmas otining yolini kuydiribdi. Ko'z ochib-yumguncha toyi yetib kelibdi. Erkajon shohona kiyimlarni kiyib, toyiga minib, jangga kiribdi. Dushman lashkarini bir boshdan qirishga tushibdi, podshoning ikki kuyovini o'limdan qutqaribdi. Bir joyga borsa, podshoning bir o'ziga o'gay onasining ikki o'g'li hamla qilayotgan ekan, tezda yetib borib, ularni o'ldiribdi. Erkajon ular bilan olishayotganida qo'liga shamshir tekkan ekan. Podsho uning yarasini boshidagi sallasi bilan bog'labdi. Dushman yengilgach, yigit yana ko'zdan g'oyib bo'libdi. Podsho ikki kuyovi bilan yigitni ko'p axtaribdi va topa olmaganiga achinib, eliga qaytibdi. Xalq uni g'alaba bilan qutlabdi. Saroya bora turib yo'lda kichik qizinikiga kiribdi, uyga kirkach, uning sallasi bilan qo'li bog'liq yotgan yigitni ko'ribdi va kichik kuyovi ekanligini bilib, uni quchoqlabdi.

Oradan ko'p vaqt o'tmay, Erkajon o'z eliga qaytibdi, o'gay onasi va o'g'illari dastidan azob chekkan xalqlarga ozodlik beribdi va otasining o'rniiga podsho bo'lib murod-maqсадига yetibdi.



Handalak polvon

B

ir podshoning xushro'y qizi bor ekan. Bir kuni bu qizga ayiqpolvon xushtor bo'lib qolibdi. Qizni qo'lga tushirishga ancha harakat qilibdi-yu, tushira olmabdi. Kunlardan bir kun ayiqpolvon tulki bilan jo'ra bo'lib qolibdi. Tulkiga o'z dardini aytibdi:

— E, jo'ra, men podshoning qiziga oshiqman. Uning vasliga yetolmay yuribman. Sen tulkisan, tez chopasan. Seni quvlagan odam bir ko'radiyu, ikkinchi ko'rmaydi. Men zo'r ayiqpolvonman. Gap zo'rlikda emas, ayyorlikda, sen buni bilasan. Shuning uchun senga tulki, deb nom berilgan. Sen shu qizni olish yo'lini bilasan, shuni menga olib kelib bersang-chi.

— Ha, to'g'ri aytasan. Men tulkiman, hiylayi nayrangni ko'p bila-man. O'zim sariq tulki bo'lsam ham yuz xil rangga kirib, yuz xil tovlanaman. Podshoning qizini o'zim olib kelib beraman, — debdi tulki.

Podshoning qizi har kuni kanizaklari bilan bog'da sayr qilar ekan. Tulki yunglarini har xil rangda tovlantirib, qizlar orasiga borib o'yin qila boshlabdi. Kanizaklar tulkini ushlabmoqchi bo'lsalar, tulki o'zini ushlatmay qocha beribdi. Keyin podshoning qizi „Mana, mening ushlashimni ko'ringlar“, deb tulkini quvlab ketibdi. Tulki har xil o'yin qilib, qorong'i o'rmonga ketaveribdi. Qiz ham tulkinining orqasidan chopib ketaveribdi. Shunday qilib, ayiqpolvon yotgan joyiga olib boribdi. Ayiq qizni ushlab olibdi-da, orqasiga o'ngarib, tog' tomonga qochibdi. Podsho odamlari

bilan ayiqni quvlabdi. Ayiq bir g'orga kirib ketibdi. Kech kiribdi. Podsho odamlari shu g'orning yonida yotib qolishibdi. Erta bilan qarasalar otlari, miltiq-aslahalari yo'q. Podsho bu ishga hayron bo'lib, qizini topa olmay, odamlari bilan qaytib ketibdi. Ayiq qizga uylanib, yashay boshlabdi.

Oy o'tibdi, kun o'tibdi, kunlardan bir kuni podshoning qizi bir o'g'il tug'ibdi. Otini Lo'nda polvon qo'yibdi. Bola yetti yosha kirib, har narsani biladigan bo'libdi. Onasiga qarasa, odamga o'xshaydi, otasiga qarasa, qop-qora yungli, hech odamga o'xshamaydi. Lo'nda polvon onasidan:

— Ey, ona, nimaga sizning badaniningiz toza, otamnikiga o'xshamaydi. Otam bo'lsa qora, badanlarida yung, — debdi. Onasi:

— E, o'g'lim, men bir podshoning qizi edim. Otang ayiqpolvon menga oshiq bo'lib qolgan ekan, olib qochib kelib, mana shu g'orga qamadi. Birga yashadik. O'zi ketgan chog'ida katta tosh bilan g'orning og'zini berkitib ketadi, — debdi. Lo'nda polvon:

— Ona, men sizni otangizning oldiga olib borsam nima deysiz? — debdi. Onasi:

— Yaxshi bo'lardi, uddasidan chiqsang olib bor. Lekin mana shu g'orning og'zidagi toshni otang arang ko'tarib qo'yadi. Sen yosh bolasan. Bu toshni qanday qilib ko'tarasan. G'ordan qanday qilib chiqamiz? — debdi. Lo'nda polvon:

— Ey, ona, bu toshni otam ko'targan bo'lsa, men ham otamning o'g'li, men ham ko'taraman, — deb toshning yoniga boribdi-da, bir itarib yumatatib yuboribdi. Ona-bola ohista g'ordan chiqib, yuz qadam yurgan ekan, ayiq ko'rib qolibdi. Xotiniga:

— Ey, to'xta, to'xta! — deb baqiribdi. Xotini ayiqning tovushidan qo'rqib, nima qilishini bilmay qolibdi. O'g'li bo'lsa, pisand qilmay keta-ribidi. Bir qancha vaqt yurgandan keyin qayrilib qarasa, onasi yuz qadam orqada, ayiqning tovushidan qo'rqib yiqilib qolibdi. Lo'nda polvon chopib onasi qoshiga kelib:

— Ha, ona, charchab qoldingizmi yo betob bo'ldingizmi, nimaga yotib qoldingiz? — debdi.

— Ey, bolam, charchaganim yo'q, otangning irillab chaqirgan tovushidan qo'rqqanimdan yotib qolibman, — debdi onasi. Lo'nda polvon qarasa, otasi ayiqpolvon yaqinlashib kelayotganmish. U o'g'liga: „Qayerga boryapsan!“ deb baqiribdi. Lo'nda polvon:

— Bobom oldiga boraman, onamni ham olib ketayotibman, — debdi. Ayiq o'g'lidan qo'rqib, indamay to'xtab qolibdi. Lo'nda polvon onasini o'zi bilan birga olib ketaveribdi. Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, shaharga yaqinlashganlarida bir qancha savdogarlar uchrabdi. Ular bola bilan onasini ko'rib:

- Hov, bola, qayerga ketayotibsizlar, kimning bolasisan? — debdi. Shunda onasi turib:
— Bu mening o'g'lim. Men shu shahar podshosining qiziman. Meni ayiq o'g'irlab ketgan edi. Otamning oldiga eson-omon qutulib kelayotibmiz, — debdi.

Bu gapni eshitib, tezda podshoga xabar berishibdi. Kutib olish uchun ko'p odamlarni chaqiribdi. Podsho qizini ham nevarasini ko'rib xursand bo'libdi.

Lo'nda polvon ko'chaga chiqib, bolalar bilan o'ynay boshlabdi. Bolalar bilan soqqa o'ynab, bir qanchalarining ko'zlarini ko'r qilib, urib yuraveribdi. Katta bo'igan sari podsho bergan oziq-ovqatga qanoat qilmay, novvoyxonalarga kirib, nonlarni yeb qo'yadigan bo'libdi. Novvoyolar podshoning nevarasidan norozi bo'lib, unga arz qilishibdi. Podsho nevarasini tog'da adashib, o'sha yerlarda qolib ketar deb o'ylab, tog'ga o'tin terishga yuboribdi. Lo'nda polvon tog'ga borib, ayiqlarni chaqirib o'tin terdiribdi-da, o'tinlarni ayiqlarga ortib qaytib kelibdi. Shahar ayiqlar bilan to'lib ketibdi. Lo'nda polvon o'tinlarni tushirib, ayiqlarga javob berib yuborib, podsho oldiga boribdi. Podsho nevarasining qilgan ishlarini ko'rib, keyinchalik o'zini ham xarob qilib qo'yishidan qo'rqb, shahardan chiqarib yuboribdi. Yo'l yurib ketayotsa, ro'parasida ikki bilagiga tegirmon toshini kiygan bir kishi katta tog'ni minib g'izillab kelaveribdi. Lo'nda polvon unga:

- Jo'ra, qayerga shoshib ketayotibsan? — debdi. Haligi odam:
— Ey, jo'ra, ho' ana shu shahar podshohining Lo'nda degan nevarasi bor emish, o'sha bilan kurashish uchun bir tog'ni minib, ikki qo'limga ikki tegirmon toshni olib, mashq qilib kelayotibman, — debdi. Lo'nda polvon:
— Men o'sha Lo'nda polvon bilan kurash qilar edim, mening otim Handalak polvon. Dam u yiqitar edi, dam men yiqitar edim. Qani, ikkovimiz bir kurashib ko'raylik-chi. Agar meni yiqitsang, Lo'nda polvonni ham yiqitasan, — debdi va ikkovi kurashib ketishibdi. Handalak polvon tog' mingan odamni chunon ko'tarib uribdiki, bir qarich yerga kirib ketibdi. Tog' mingan odam Handalak polvonga qarab:

— Men senga do'st bo'laman, qayerga borsang birga boraman, hamroh bo'laman, — debdi. Ikkovi do'st bo'lib, yo'lga tushib ketaverishibdi. Bir qancha yo'l yurgandan keyin qarashsa, bir odam ikki qo'liga ikki tog'ni ko'tarib kelayotgan ekan. Handalak polvon unga qarab:

- Ey, jo'ra, qayerga ketayotibsan? — debdi.
U odam:
— Falon mamlakat podshosining Lo'nda polvon degan nevarasi bor emish, o'sha bilan kurashish uchun bu tog'larni ko'tarib, mashq qilib ketayotibman, — debdi. Handalak polvon:

— Men Lo'nda polvon bilan jo'ra edim. Ikkovimiz kurash tushib, dam u yiqitar edi, dam men yiqitar edim. Bo'lmasa, kel, ikkovimiz bir

kurashaylik. Agar meni yiqitsang, uni ham yiqitasan, — debdi va ikkovi kurashib ketishibdi. Handalak polvon tog' ko'tarib kelgan odamni bir ko'tarib uribdi. U ham bular bilan jo'ra bo'libdi. Uchovi yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, bir katta daryo bo'yiga kelib qarasalar, unda bir odam ikki qo'li bilan ikki oyog'ini daryo ichiga tigib o'tirib, „Ho'pla og'zim, ho'pla“ deb daryo suvining hammasini shimirib, yana chiqarib mashq qilib o'tirgan mish. Handalak polvon u odamga qarab.

— Ha, yigit, nima qilib o'tiribsan? — debdi. Haligi odam:

— Bu mening kasbim. Falon podshoning nevarasi Lo'nda polvon bilan kurashish uchun mashq qilayotibman, — debdi. Handalak polvon:

— Men ham Lo'nda polvon bilan kurashar edim. Dam u meni yiqitar edi, dam men uni yiqitar edim. Kel, kurashaylik. Meni yiqitsang, Lo'nda polvonni ham yiqitasan, — debdi va ikkovi kurashibdi. Handalak polvon u odamni ham yiqitibdi. Endi to'rtovi do'st bo'lib ketaverishibdi. Yo'lda bir quticha topib olishibdi. Handalak polvon qutichani ochib qarasa, ichida musichalarning podshosi qamalib yotgan mish. Handalak polvon: „Bu ham kerak bo'lar“, deb cho'ntagiga solib ketaveribdi. Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, bir shaharga yetib borishibdi. Bu shahar podshosining Masturaxon degan qizi bor ekan. Masturaxon „Kimda-kim beshta shartimni bajarsa, o'shangacha tegaman“, degan ekan. Ko'p shahzodalar kelib, shartini bajara olmay, o'lib ketishgan ekan. Handalak polvon bu gapni eshitib, podsho oldiga borib:

— Qizingizning shartini aytинг, men bajaraman, — debdi. Podsho:

— Birinchi sharti — atrofini qirq kunda aylanib chiqish mumkin bo'lgan hovuzga ovqat to'ldirilgan bo'ladi. Kimki shu ovqatni bir kunda yeb tamomlasa, ikkinchi sharti — olovda cho'g' qilib qizdirilgan uyda bir kecha yotib, o'lmay chiqsa, uchinchi sharti — yerni shudgor qilib qirq qop bug'doy, qirq qop tariqni aralashtirib sepib, o'shani bir dona qoldirmay, bir kunda bug'doyini bug'doya, tarig'ini tariqqa ajratib, qirq qopga to'ldirsa, to'rtinchi sharti — katta temir kundani cho'p tabar bilan yorsa, beshinchi sharti — falon daryodan Masturanning odamidan ilgari suv olib kelsa, qizim o'shangacha tegadi, — debdi. Handalak polvon bu shartlarni bajarishga rozi bo'libdi. Birinchi shartini ikki qo'lida tegimon toshi ko'tarib yurgan jo'rasi bajaradigan bo'libdi. U hovuz ichidagi ovqatni yarim kunda yeb qo'yibdi. Ikkinci shartini „ho'pla, og'zim“ deydigan jo'rasi bajarmoqchi bo'libdi, daryoning suvini ichib kelibdi-da, qizdirilgan temir uyga kirib purkagan ekan, uy muzdek sovib qolibdi. Sahargacha jim yotib, tong otgach, eshikni tepib „Eshikni oching, sovuq qotdim“, deb baqiribdi. Uchinchi shartini bajarish vaqt kelibdi. Handalak polvon cho'ntagidagi qutichani ochib, musichalarning podshosiga qarab:

— Ey, musichalarning podshosi, shu shudgordagi tariq bilan bug'doyni ajratib terib, qirqa qopga to'ldir, — debdi. Musichalar podshosi oyoqlarini cho'zib-cho'zib, murtini u yoniga-bu yoniga artib, bir imo qilishi bilan shudgorni musicha bosib ketibdi. Hammasi bir kunga qolmay tariq bilan bug'doyni ajratib terib, qopga to'ldirib qo'yibdi. Masturaxon uch sharti bajarilganiga hayron bo'libdi. Ertasi Handalak polvonni chaqirib:

— Ey, yigit, xizmating ko'p bo'ldi. Lekin keyingilarini bajarolmay armon bilan o'lib ketma. Temir kundani yorish ancha og'ir. Men senga yordam beray. Mana bu soch tolasini cho'p tabarga qo'yib: „Yo, Masturaxon!...“ deb bir ursang, temir kunda to'rtga bo'linib ketadi, — deb Handalak polvonga beribdi. Ertasi tong otibdi. Maydonga xalq yig'ilibdi, kundani o'rtaga qo'yishibdi. Handalak polvon o'rtaga chiqib, temir kundanining u yoq-bu yog'ini ko'rgan kishi bo'lib, bildirmasdan Masturaxonning sochini to'rt bo'lib, cho'p tabarga qo'shib urmoqchi bo'lib turganda, odamlar: „Cho'p tabar bilan temir kunda yoriladimi“, deb kulishibdi. Shu payt Handalak polvon „Yo, Masturaxon!“ deb bir urgan ekan, temir kunda to'rt bo'lak bo'lib ketibdi. Beshinchchi shartni ikki qo'liga ikki tog'ni ko'targan jo'rasи bajaradigan bo'libdi. U Masturaxonning suvchisi bilan qirq kunlik yerdan suv olib kelishga jo'nabdi. Ikki marta baravar borib olib kelishibdi. Axiri uchinchi martasida tog' ko'targan yigit ilgari olib kelibdi. Shu bilan Masturaxonning shartlarini Handalak polvon bajaribdi. Podsho qirq kecha-yu qirq kunduz to'y qilib, Masturaxonni Handalak polvonga beribdi. Lekin Masturaxonning otasi qizini boshqa podshoning o'g'liga bermoqchi ekan. Bir necha kun o'tgandan keyin haligi podsho askar yuborib, urush boshlabdi. Handalak polvon tegirmon tosh ko'targan, tog' ko'targan va daryo suvini simiradigan jo'ralari bilan urushga kirib, podsho askarlariga qirg'in keltiribdi. Podsho kuyovining botirligini ko'rib hayron qolibdi. Handalak polvon Masturaxonni olib o'z shahriga qaytibdi. Bu vaqt otasi o'lib, mamlakatga onasi podsho bo'lgan ekan. Onasi o'g'liga yana to'y-tomosha qilib beribdi. Barchasi murod-maqsadiga yetibdi.



Dunyoda yo‘q hunar



tgan zamonda bir podshoning go‘zal qizi bor ekan. Shu mamlakatda bir kambag‘al dehqon bo‘lib, uning ham yolg‘iz o‘g‘li bor ekan. U podshoning qiziga oshiq bo‘lib qolibdi-da, sovchi jo‘natibdi. Podsho unga:

— Dunyoda yo‘q hunarni o‘rgansa, qizimni beraman, — debdi.

Endi dehqon o‘g‘lini turli hunarlarga o‘rgatmoqchi bo‘libdi va uni bir kashmirining uyiga olib boribdi, unga shogird qilib beribdi. Kashmiri kishi o‘z hunarini birovga o‘rgatmas ekan, shogirdlarini o‘n kun och qo‘yib o‘ldirar ekan. Bu yigitni qamayotganda kashmirining qizi ko‘rib qolibdi va yigitga otasidan yashirinchcha yordam berib, otasi bilgan hunarlarning hammasini unga o‘rgata boshlabdi. O‘n kun o‘tgach, dehqon kelib o‘g‘lini olib ketibdi. Kashmiri yigitning o‘lamanini ko‘rib hayron bo‘libdi. Yigitning payiga tushibdi. Yigit qizdan shunday bir duo o‘rgangan ekanki, uni o‘qib bir dumalab, xohlagan narsasining qiyofasiga kira olar ekan.

Bir kuni yigit ajoyib tulpor ot bo‘libdi, otasi uni bozorga olib borib sotibdi, chol uyiga kelsa, o‘g‘li ham otasining orqasidan yetib kelibdi. Otasi hayron bo‘libdi. Kelgusi bozor kuni yigit katta bir nor tuyu bo‘libdi, otasi uni yana bozorga olib boribdi, bu safar tuyani bozorda kashmiri kishi ko‘rib, yigit ekanini bilibdi-da, uni darrov sotib olibdi, uyiga olib borib so‘ymoqchi bo‘libdi. U qizga:

— Pichoq olib chiq! — debdi. Qiz ham yigitni tanibdi. Uyga kirib pichoqlarni bekitibdi-da:

— Topolmadim, — debdi. Otasi qiziga tuyani berib, o'zi pichoqqa kirib ketibdi. Qiz otasining yo'qligidan foydalanib, tuyani qo'yib yuboribdi. Tuya kaptar bo'lib uchib ketibdi. Qizning otasi bir dumalab burgut bo'libdi-da, uning orqasidan quvlabdi. Ular quvlashib bir-biriga yetay deganda, yigit baqa bo'lib suv ostiga yashirinibdi, kashmiri laylak bo'lib uni axtaribdi, ushlab olay degan ekan, yigit bedana bo'lib uchibdi. Chol qirg'iy bo'lib quvibdi. Nihoyat, unga yetay deganda yigit podshoning bog'idagi ochilib turgan gullari orasiga kirib gul bo'lib olibdi, chol qaysi gul yigit ekanini ajrata olmay, bulbul bo'lib sayray beribdi, shu vaqtida podshoning qizi keligi gulni uzib olibdi-da, otasiga beribdi. Kashmiri darrov musiqachi bo'lib yaxshi kuylarni chala boshlabdi, podsho juda miriqib, bu kuyni tinglabdi. U kishi shohdan gulni so'rabdi, podsho bermabdi, yana so'rabdi, shoh yana bermabdi. Kashmiri xiralik qilib so'ray bergen ekan, podsho g'azablanib gulni yerga uribdi, gul qo'noq bo'lib sochilip ketibdi, kashmiri jo'jali tovuq bo'lib, qo'noqni yeya beribdi va yeb tamom qilibdi. Podsho kavushining ichida bir dona qo'noq qolgan ekan, u qo'noq katta olg'ir mushuk bo'libdi-da, haligi jo'jali tovuqni bir chekkadan yeb bitiribdi va bir dumalab odam bo'lib, podshoga ta'zim qilibdi. Podsho yigitning o'rgangan hunariga qoyil qolibdi-da, qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib haligi yigitga qizini beribdi, shunday qilib yigit murod-maqsadiga yetgan ekan.





Kenja botir



ch og'a-ini ovga chiqibdi. Qosh qoraygach, bir o'rmon-zorga kelib yotishmoqchi bo'lishibdi. Birinchi kun kechasi katta akasi poyloqchilik qilibdi. Yarim kechadan so'ng uxbab qolibdi, qozondagi ovqatni kimdir yeb ketibdi. O'rtancha og'asi poyloqchilik qilgan kechada ham shu hodisa takror-lanibdi. Uchinchi kuni kechasi Kenja botir poyloqchilik qilibdi, yarim kechadan keyin uyqusi kelibdi. Shunda yonidan pichoqchasini olib, jimpilog'ini biroz qonatibdi. Uning og'rig'iga chiday olmay uxlamabdi. Bir qancha vaqt o'tgach, o'rmon ichidan bir narsa chiqib, to'g'ri qozon tepasiga kelibdi. Kenja botir o'zini panaga olib, kelgan narsani kuzatib turibdi. Bu maxluqning bo'yи bir qarich, soqoli o'n qarich ekan. U qozonda pishib turgan go'shtlarni sekin olmoqchi bo'lib turgan paytda Kenja botir qilich bilan shartta kallasini kesib tashlabdi. Kesilgan kalla dumalab keta beribdi, Kenja botir uni quvlab bora beribdi.

Kalla dumalab-dumalab borib, o'rmon chetidagi bir o'raga tushib ketibdi. Kenja botir bir belgi qo'yib qaytib kelibdi, ovqatni pishirib qo'yibdi.

Ertalab Kenja botir kechasi bo'lgan voqeani akalariga aytib beribdi. Akalarini boshlab, kalla tushib ketgan o'ranning tepasiga olib kelibdi. Qurashsa, o'ra juda chuqur ekan. O'rtancha bilan Kenja og'a-ini katta akasining beliga arqon bog'lab, uni tushirishibdi. U o'ranning yarmiga borgach, „Dod, tortib olinglar!“ deb baqiribdi. Ikki og'a-ini uni tortib olishibdi. Keyin o'rtanchasi beliga arqon bog'lab tushibdi. U ham o'ranning yarmiga bormay: „Dod, tortib olinglar!“ deb qichqiribdi. Uni ham tortib olishibdi. Nihoyat navbat Kenja botirga kelibdi.

Kenja botir belini mahkam bog'lab akalariga: — Agar men, „dod“ deb yig'lab, baqirsam ham tortib olmanglar, arqonni bo'sh qo'yib, tushira beringlar! — debdi. Akalari „xo'p“ deb uni o'raka tushiribdi. Kenja botir o'raka tusha beribdi, tusha beribdi Yarim yo'lida nafas olish og'irlashib, dod degisi kelsa ham indamay, tishini-tishiga qo'yib tushib bora beribdi. Bir vaqt uzun arqon ham tugabdi, yigit ham yer ostiga yetibdi. Yer osti qop-qorong'i, zim-ziyo ekan. Yigit nima qilishini bilmay, timirskilab, emaklab, so'qmoq yo'l bilan boraveribdi. Biroz yurgach, bir shu'la ko'rinishibdi. Shu'laga qarab emaklab boraveribdi. Kenja botir yurib-yurib shu'la tushib turgan teshikdan yorug' bir hovliga chiqibdi, qaddini rostlabdi. Uzoqdan bir uy ko'rinishibdi. Uyning derazasi yoniga borib, quloq solib tursa, bir chiroyli qiz haligi kallani qo'liga olib:

— Men sizga ehtirot bo'ling, har kuni yer yuziga chiqavermang, qo'lga tushib qolsangiz sizni o'ldirib qo'yadilar, deb aytmabmidim. Mana endi mening aytganim keldi. Tanangiz yer yuzida qoldi, kallangiz mening qo'limda. Endi nima qilamiz, — debdi. Shu payt Kenja botir qizning qoshiga kirib boribdi. Qiz qo'rqib ochmoqchi bo'libdi. Shunda Kenja botir:

— Qo'rwmang, singlim, men sizni ozod qilgani keldim. Siz kimsiz, qayeriksiz, nima uchun bu yerda yashaysiz? — deb so'rabdi. Avval qo'rqqan qiz, yigitning mehribonligini ko'rib, o'zini bosib olibdi. Yigitga shunday javob beribdi:

— Men yer yuzidagi podshoning qiziman. Tog' sayrida yurganimda meni devlar o'g'irlab, shu yerga keltirishgan. Mana bu kalla Serka botirning xizmatkori, yer osti boyligining egasi ekan. Meni Serka botir xotin qilib olmoqchi edi.

Kenja botir qizdan:

— Kallaning joni qayerda? — deb so'rabdi.

Qiz yigitni bir uuga olib kiribdi. Sandiqni oolibdi. Uning ichida kichkina quti, quti ichida paxtaga o'ralgan bir qurt bor ekan. Uni ko'rsatibdi. Yigit qurtni ezib o'ldiribdi, kalla harakatdan to'xtabdi. Kenja botir qirq hujraning kalitini so'rabdi, qiz kalitni topib beribdi. Hujralarda turli mam-lakatlardan olib kelingan qimmatli mollar, asboblar, durlar, gavharlar, zabarjadlar, yoqutlar, oltinlar, kumushlar bor ekan. Bularning hammasini sandiqlarga solib, yer yuziga chiqarib yubormoqchi bo'libdi. U qizga:

— Men sizni yovuz kuchlardan qutqardim, endi yer yuziga olib chiqib qo'yaman, — debdi.

Qiz:

— Xo'p, — debdi. Yigit sandiqlarni ko'tarib, o'raning tagiga olib kelibdi. Arqonga bog'labdi. Arqonni qimirlatibdi, akalari arqonni tortishibdi. Sandiqni oolib qarashsa, turli qimmatli mollar. Yana arqonni tushirib, tortishibdi. Yana sandiq ichida dur-u gavharlar...

Akalari yana arqonni tushirib, bir sandiqni tortib olibdilar. Uning ichini ochib qarashsa, bir qiz: oy desa og'zi, kun desa ko'zi bor, nihoyatda go'zal. Aka-uka uni ko'rib, hushidan ketay deb qolibdi. Ular yana arqonni tushirishibdi, arqonni tortib qarashsa Kenja botir chiqayotganini ko'rishibdi. Shunda ikkisi maslahat qilishibdi. Katta akasi:

— Agar ukarmiz chiqsa, bizga boylik ham, qiz ham tegmaydi. Shuning uchun arqonni kesib yuboraylik, — debdi. Ikkisi arqonni kesib yuborishibdi. Bechora Kenja botir yerga yiqilib tushibdi. Juda xafa bo'lib: „Ha, men akalarimga yaxshilik qilsam-u, ular meni shu ahvolga tushirishdi-ya. Bu qanday gap bo'ldi. Boshim omon bo'lsa, axir yer yuziga chiqib murod-maqсадимга yetарман“, deb o'yabdi. Biroz o'tirib damini olgach, hovliga qaytib kirib, u yerdan kerakli narsalarni olib, yer osti bo'ylab yo'lga chiqibdi. Bir qancha vaqt yo'l yurgandan so'ng uzoqdan „ho'-ho'k“ degan tovush eshitilibdi. Tovush kelayotgan tomonga borsa, bir chol-dehqon qo'sh haydayotgan ekan. Yigit cholning oldiga borib:

— Assalomu alaykum, ota! — debdi.

Chol:

— Sekin, sekin, o'g'lim, devlar sezib qolmasin, ko'rib qolsa seni sog' qo'ymaydi. Sen bu yerda nima qilib yuribsan. Axir bu yer odam yursa oyog'i, qush uchsa qanoti kuyadigan joy-ku! — debdi. Yigit cholga:

— Ota, men adashib qoldim, yer yuziga chiqish yo'lini ko'rsating! — debdi. Chol:

— O'g'lim, mana shu yo'l bilan ehtiyot bo'lib borasan. Uzoqda bir chinor ko'rindi. Shu chinorda Semurg' qushning uyasi bor. Shu kunda Semurg' bola ochadi. Semurg' bolalariga ovqat keltirish uchun ketganda bir ajdaho kelib bir bolasini yeb ketadi. Agar sen botir bo'lsang, shu ajdahoni o'ldirsang, balki Semurg' seni yer yuziga olib chiqib qo'yar, — debdi. Yigit chol ko'rsatgan yo'l bilan chinor yaqiniga boribdi, o'zini panaga olib yotibdi. Bir vaqt ajdaho o'rmalab kelib, chinorga chirmasha boshlabdi. Semurg' bolalari ajdahoni ko'rib chirqillashibdi.

Kenja botir sekin o'rnidan turib, qo'liga qilichini olib, chinor tagiga borib ajdahoni shartta ikkiga bo'lib tashlabdi. Ajdaho o'libdi.

Semurg' bolalari sog' qolibdi. Semurg' bolalaridan biri Kenja botirni o'z qanoti ostiga olib saqlabdi. Kechga yaqin osmonda Semurg' guvillab uchib kelibdi. Semurg' bolalari onasiga bo'lgan voqeani aytib beribdilar. Semurg' bolalaridan:

— Qani o'sha sizlarni ajdaho changalidan qutqarib qolgan odamzod? — deb so'rabdi. Kenja botirni qanoti ostida yashirib o'tirgan Semurg' bolasi yigitni ko'rsatibdi. Semurg' yigitga:

— Ey, odamzod, mening bolalarimni o'limdan qutqarib qolibsang. Tila tilagingjni, — debdi. Yigit Semurg'dan yer yuziga olib chiqib qo'yishini so'rabdi. Semurg':

— Qiyin ishni so'rading-ku. Ha, mayli, buning uchun ikki mesh tayyorla. Bir meshda suv, bir meshda go'sht bo'lsin. Men suv desam, go'sht berasan, go'sht desam, suv berasan. Men seni yer yuziga olib chiqib qo'yaman, — debdi.

Yigit Semurg'ning aytganiga rozi bo'libdi. Uning hamma narsalarini tayyorlabdi. Semurg' qush ustiga meshdagi suv bilan go'shtni joylab o'zi ham chiqib olibdi. Semurg' parvoz qilibdi. Bir qancha vaqt o'tgach, Semurg' yigitdan:

— Yer osti qanday ko'rinyapti? — deb so'rabdi. Yigit:

— Qutichadek, — deb javob beribdi.

Semurg' yana uchishni tezlatibdi. Biroz o'tgach „Endi-chi“, deb so'rabdi. „Danakdek“ deb javob beribdi yigit.

— Endi oz qolibdi, — debdi uchib keta turib Semurg', — Suv! — debdi. Go'sht tamom bo'lgan ekan. Yigit shartta sonidan kesib Semurg'ga beribdi. Semurg' uning mazasidan odam go'shti ekanini bilib, tilining tagiga tashlab qo'yibdi.

Semurg' uchib-uchib yer yuziga yetibdi. Yigitni ustidan tushiribdi. Semurg' yigitga:

— Keyingi bergen go'shtni qayerdan olding? — deb so'rabdi. Yigit:

— Meshdagi go'shtdan, — debdi. Semurg' ishonmabdi.

— Menden yashirma, to'g'risini ayt! — debdi.

— Meshdagi go'sht tamom bo'lgan edi. O'ng sonimdan kesib bergen edim, — debdi.

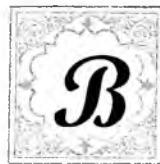
Semurg' tili ostida saqlagan go'shtni olib yigitning soniga yopishtiribdi. Keyin:

— Xayr, yigit, men seni yer yuziga olib chiqib qo'ydim, — debdi-da, o'z bolalari yoniga uchib ketibdi.

Yigit yer yuzida yura-yura ovora bo'lib, o'z akalari turgan o'rmonga yetib kelibdi. Qarasa, ikkala akasi o'rmondag'i o'sha o'ra tepasida o'tigan emish. To'ng'ich akasi: „Qizni men olaman“, deb aysa, o'ttanchasi: „Men olaman“, der emish. Yigit akalarining janjallahib turgani ustidan chiqib qolibdi. Qiz Kenja botirni ko'rgan zamonoq, unga o'zini otibdi. Akalari hayron bo'lib, uyalib qolishibdi. Ikki og'a-ini Kenja botirga xiyonat qilgan bo'lsa ham, u akalariga jazoni ravo ko'rmabdi. Kenja botir ularga ham oltin, kumushlardan beribdi, o'zi qizni nikohlاب olibdi, murod-maqsadiga yetibdi.



Sirli tush



or ekan, yo‘q ekan, och ekan, to‘q ekan, qadim zamonda, Bag‘dod tomonda Zunnun nomli podsho yashar ekan. Podshoning bir necha xotinlari bo‘lib, hech biridan farzand ko‘rmabdi. Farzandsizlik alami podshoning jonjonidan o‘tibdi. Oxirgi marta uylanishga qasd qilib, boy ham, kambag‘al ham bo‘lмаган bir kishining qiziga uylanibdi. U homilador bo‘lib, dunyoda go‘заликда hech tengi yo‘q bir qiz tug‘ibdi. Qizga Oina deb ism qo‘yibdilar. Oina kundan-kunga katta bo‘la boshlabdi. U juda ham ziyrak, aqlli qiz bo‘lib o‘sibdi. Sakkiz-o‘n yoshlarida qiz podsholik ishlarida otasiga yordam bera boshlabdi.

Podsho toj-taxtimga, davlatimga ega bo‘ladigan qizim bor deb, xotirjam bo‘lib kayf-safoga, maishatga berilib ketibdi.

Kunlardan bir kun podsho ko‘shkda dam olib uxbab qolgan ekan, bir qush sharq tomondan uchib kelibdi-da, uning boshida ikki marta „g‘aq-g‘aq“ deb, g‘arb tomonga uchib ketibdi va birozdan so‘ng g‘arb tomondan qaytib kelib, yana „g‘aq-g‘aq“ deb sharq tomonga uchib ketibdi. Podsho uyg‘onib qarasa tushi ekan. Hayron bo‘lib, bu sirmi kimga aytishini bilmasdan, besh-o‘n kun sir tutibdi. Lekin tashvish tortib, ko‘рган tushining ta‘birini bilmoqchi bo‘libdi. Buning uchun avval vazirlarini chaqirib, maslahat so‘rabdi. Vazirlar shahardagi butun mulla va ulamolarni chaqirib, ulardan so‘rashni maslahat beribdilar. Podsho uch

kun ichida shaharning butun katta-kichik ulamo-fuzalolarini chaqirib, ko'rgan tushining ta'birini aytib berishni so'rabdi, lekin bironta odam ham javob bera olmabdi. Podsho ularni o'limga hukm qilibdi. Buni eshitib qolgan dono qiz — Oina otasi oldiga chiqib, salom va ta'zim qilib, tushning ta'birini o'zi aytib berishini bildiribdi. Podsho ruxsat beribdi. Shunda Oina:

— Hurmatli padar, qushning sharqdan g'arbg'a uchib ketayotib aytgani „Yaxshi xotin gadoni shoh qiladi“, g'arbdan sharqqa qaytishidagisi esa „Yomon xotin erni gado qiladi“, deganidir, — debdi. Bu gapni eshitgan podsho darg'azab bo'libdi, Oinaga qarab:

— Meni podsholik darajasiga yetkazgan sening onang emas, — debdi-da, Oinani o'limga buyuribdi. Vazirlar va jallodlar qizni o'ldirmaslik uchun hiyla o'ylab topibdilar. Ulardan biri podshoga:

— Podshohi olam, hamma narsadan farzand dog'i yomon. Oina har holda farzandingiz, uni ko'z oldingizda o'ldirsak, otalik mehringiz albatta qo'zg'alur, shuning uchun sizga hurmat yuzasidan qizingiz Oinani bir dasht-biyobonga olib borib o'ldirsak, — debdi. Podsho boshini qimirlatib, „mayli“ degan ishorani bildiribdi. Shundan so'ng jallodlar qizni dasht-biyobonga olib chiqib, qo'l va oyog'ini mahkam bog'lab tashlab kelibdilar.

Oina dasht-biyobonda qo'l-oyog'i bog'liq holda ikki kun ochlik azobini tortib yotibdi, uchinchi kuni Oina uzoqdan bir odamning qorasini ko'ribdi. Ko'ringan odam qizning oldiga kelib, darrov uning qo'l-oyog'ini yechibdi va qizdan hol-ahvol so'rabdi, qiz biroz dam olib o'ziga kelgach, bo'lgan voqeani yigitga aytib beribdi va yigitning nima ish qilishini so'rabdi. Yigit o'zining hech kimi yo'qligini, tirikchilik uchun faqat o'tin terib, uni bozorga olib borib sotib, kun kechirishini aytibdi.

Yigitning ota-onasi yoshligida ochlikdan o'lib ketganidan keyin, u o'tin terib kun ko'rishga majbur bo'lgan ekan, u har kuni bir bog' o'tin terar, tergan o'tinini bir dona non badaliga sotar ekan, yigitning nomi Salom ekan. Salom bir dona nonga qanoat qilib yashar ekan, Oina bilan uchrashganidan so'ng Oina unga yordam beribdi. Bir bog' o'tinni yigit tersa, bir bog' o'tinni qiz teradigan bo'libdi. Ikki bog' o'tinni ikki nonga sotib, birgalashib tirikchilik qilishibdi. Bir kun Oina Salomga:

— Endi ikki bog' o'rniqa uch bog' o'tin teraylik: ikki bog'i non uchun bo'lsa, bir bog'i boshqa kamchiligimiz uchun yaraydi, — debdi.

Bir necha kun shu xilda ishlab, oz-moz pul orttirishibdi. Oina bu pulni Salomning qo'liga berib, bir dona igna, ipak, bosh kiyimi tikish uchun tag olib kelishni buyuribdi. Salom olib kelibdi. Qiz bir necha kun o'tirib do'ppi tikib, Salomga beribdi.

— Buni bir dona oltunga soting, puliga bozorda nima ko'rinsa shuni oling, — debdi.



«Ahmoq podsho» ertagiga ishlangan rasm

Salom ajoyib do'ppini bir oltinga sotibdi. Yigit bozorni aylanib, ko'ringan narsani olib kelmoqchi bo'libdi. Bir joyda ko'pgina odamlarning to'planib turganini ko'ribdi. Shu to'plangan odamlar oldiga borib qarasa, o'rtada turgan bir qalandar: „Bitta gapim bor, kim bir tilla bersa aytaman“, der emish. Salom: „Xayr, qalandarning gapini shu bir oltinga sotib olsam ola qolay“, deb bir oltinni qalandarga beribdi. Qalandar esa bir oltinni olib: „Omin, boshing bilan kirib, oyog'ing bilan chiqqin“, deb duo qilibdi. Salom uyg'a qaytib kelib, Oinaga:

— Bosh kiyimni bir oltinga sotdim, bozorni aylanib ko'ringan narsani olay desam, bir qalandar „bir tillalik gapim bor“, deb turgan ekan, shu gapni eshitgim kelib bir tillani unga berdim, u menga: „Boshing bilan kirib, oyog'ing bilan chiqqin“, dedi, — debdi.

Oina bu safarcha mayli deb, yana ikkinchi marta ipak va tag oldirib, do'ppi tikib tayyorlab beribdi va:

— Buni bir tillaga sotib ko'ringan narsani olib keling, — deb tayinlabdi.

Salom bosh kiyimni olib borib bir tillaga sotibdi. Yana aylanib yurib, haligi qalandarga duch kelibdi. Qalandar yana kechagi gapni hadeb takrorlamoqda ekan. Salom bu safar ham qalandarning gapini eshitgisi kelib, bir tillani unga beribdi.

Qalandar:

— „Bugungi achchig'ingni, albatta, ertaga qo'y“, — debdi. Yigit qilgan ishini Oinaga borib aytibdi. Sabri tugagan Oina oxirgi marta bosh kiyim tikib berib, bir tillaga sotishni va ko'ringan narsani olib kelishni buyuribdi. Salom bu safar ham bosh kiyimini avvalgidek sotib, yana o'sha qalandarga uchrab, bir oltinga gap sotib olibdi. Bu safar qalandar:

— „Har kimniki o'ziga, oy ko'rinar ko'ziga“, — debdi.

Salom uyg'a qaytibdi. Bu voqeani eshitgan Oina juda xafa bo'libdi.

— Har safar shu hol qaytarila bersa, nima yeb tirikchilik qilamiz. „Bo'limganga bo'lishma“ deganlaridek sizga yordam qilay desam, siz mening mehnatimni qadrlamadingiz, oltinlarga gap sotib olib keldingiz, — debdi.

Oina Salom bilan uchrashgandan keyin umr iplarini bir-birlariga bog'lagan ekanlar. Ular shaharning eng chekkasida katta bir qayrag'och tagida o'zlariga kichkina bir yerto'la qilib olgan ekanlar. Ikkisi shu yerto'lada yashashar ekan. Oina Salomning qilgan ishidan xafa bo'lib o'tirganida ko'chadan o'tayotgan karvonlarning qo'ng'irog'i eshitilib qolibdi. Oina yugurib chiqib, karvonboshiga o'z eri Salomni karvon bilan birga olib ketishni, o'ziga yarasha bir ish berishni iltimos qilibdi. Karvonboshi rozi bo'lib, Salomni karvonni yetaklab borishi uchun xizmatga olibdi. Salom Oinaga o'zi qaytib kelgunicha yetadigan oziq-ovqat qoldirib ketibdi.

Oina qoldirgan narsalarni juda ehtiyyotlik bilan sarflab, erining kelishini kutibdi.

Salom uzoq yo'lda yurib karvonlarning xizmatini qilib, boshidan ko'p mashaqqatlarni kechiribdi. Karvon uzoq shaharlarga borib qaytib kelayotganida issiq jazirama qum cho'llaridan o'tmoqda ekan. Karvon ahliga ma'lum bo'lgan bu qum cho'llarida faqat bir quduq bo'lib, yo'lovchilar undan bahramand bo'lar ekanlar. Bu cho'lda undan boshqa quduq yo'q ekan. Bu safar suvsagan karvon ahli quduqdan suv olmoqchi bo'lsa, hech suv chiqmabdi. Shundan so'ng odam tushirishga majbur bo'libdilar. Bir xizmatkorni belidan bog'lab quduq ichiga tushiribdilar. So'ngra tortib olsalar tushgan odamning boshi kesilgan holda tanasi chiqibdi. Yana boshqa odamni tushirishibdi. Yana shunday bo'libdi. Kimni quduqqa tushirishsa, boshi kesilgan holda tanasi chiqaveribdi. Bu ahvoldan taajjublangan karvon ahli nima qilishini bilmay, shoshib qolibdi. Manzil yiroq, suv albatta kerak. Agar suv bo'lmasa, hammasi halok bo'lishi mumkin. Shunda Salom.

— Mayli, men tushay, baxtimni sinab ko'ray, meni belimdan bog'-lamangiz, oyog'imdan bog'lab, boshim bilan sekin-sekin tushiringiz, — debdi. Chunki xuddi shu paytda qalandardan bir tillaga sotib olgan gapi esiga tushgan ekan.

Salomni quduqqa sekin-sekin tushirayotganlarida tirikmi yo o'ldimi deb „Salom“ deb chaqirishibdi. Shunda birdan Salomning esiga „Assalomu alaykum“ so'zi kelibdi-da, „Assalomu alaykum“ deb yuboribdi. Quduq tagida ikki dev bir-biriga ro'baro' bo'lib o'tirgan ekan. Birinchisining qo'lida toshbaqa, ikkinchisining quchog'ida bir go'zal qiz turgan emish. „Assalomu“ so'zi devlarga ma'qul bo'lib, yigitning boshini uzmabdilar, undan gap so'ray boshlabdilar. Devlardan biri yigitga:

— Ey, odamzod, biz ikkimiz bir yildan buyon tortishib o'ltiribmiz. Birimiz mana bu qizni, birimiz esa mana bu toshbaqani yaxshi ko'ramiz. Seningcha qaysi biri yaxshiroq, agar to'g'ri javob bersang, har qanday talabing bo'lsa ham bajarishga tayyormiz, — debdilar.

Salomning esiga qalandardan bir oltinga sotib olgan gapi tushib, darhol:

— Har kimni o'ziga, oy ko'rinar ko'ziga, — debdi.

Bu so'zdan xursand bo'lgan devlar qah-qah otib kulib yuboribdilar va suv yo'lini ochib beribdilar. Salom chelakda suv chiqara berib butun karvonni ta'minlabdi. Suv chiqarib bo'lgach, devlar Salomga juda ko'p oltin, gavhar va qimmatbaho narsalar in'om qilishibdi. Salom quduqdan chiqqach, suvgaga sarob bo'lgan karvon ahli uni juda xursand bo'lib kutib olishibdi. Karvonlar manzilga tezroq yetib olish uchun yana yo'lga ravona bo'libdilar.

Oina eri ketgach, o'zi yolg'iz kun kechira boshlabdi. Uning qornida gumonasi qolgan ekan, oy-kuni yetganda bir o'g'il tug'ibdi.

Xuddi o'g'il tug'ilgan kuni Oinalar yashab turgan yerto'la tepasidagi qayrag'ochda qaldirg'och ham bola ochgan ekan. Shuning uchun Oina o'g'liga Qaldirg'ochbek deb nom qo'yibdi. Bola kundan-kunga o'sib, katta bo'la boshlabdi. U endi onasiga yordam beradigan bo'lib qolibdi.

Kunlardan bir kun Oina ota-onasini va uzoq muddatdan buyon kelmayotgan erini o'ylab xafa bo'lib yig'labdi. Shunda Qaldirg'ochbek:

— Ona, nega yig'laysiz? —debdii.

Oina:

— O'g'lim, senga qarab turib yig'layapman. Sen ancha katta bo'lib qolding, qo'lingdan har ish keladigan bo'ldi, otang bo'lganda sen unga yordam berarding, bechora otang tirikchilikning hasratida ketganicha dom-u daragi yo'q. Tirikmi, o'lganmi, bilmayman. Seni ko'rganda albatta quvonar edi, — debdi. Shu kuni ona-bola uzoq gaplashib, hasratlashib uyquga ketibdilar.

Tun yarmidan o'tganda karvonlar shaharga yaqinlashibdi. Salom uyiga yaqinlashgan sari xotini Oinani o'ylab: „U meni kutmagandir, boshqa erga tekkan bo'lsa kerak yoki ochlikdan o'lgan bo'lsa kerak“, deb o'layveribdi. Qayrag'och tagiga yetib kelganda, tong yaqinlashgan ekan. Salom tuyaga ortilgan o'ziga qarashli oltin, gavhar va qimmatbaho narsalarni tushirbdi, karvonlar bilan xayrashib, sekin yerto'laga tusha boshlabdi. Tushib qarasa, Oina qattiq uyquda, yonida bir chiroyli yigit yotgan emish. Darhol pichog'ini qinidan olib uni o'ldirmoqchi bo'libdi, lekin qalandardan bir tillaga sotib olgan „Bugungi achchig'ingni, albatta, ertaga qo'y!“ degan gapi esiga tushib qolibdi. Salom achchig'ini to'xtatib: „Avval uyg'otay, gap so'rab, anig'ini bilay, so'ngra o'ldiray, har bir ishda haqiqat kerak, o'ldirish qochmas, o'ldirib qo'ygandan keyingi pushaymon arzimas“, deb xotinini uyg'otibdi. Oina ko'zini ochib qarasa, qarshisida eri Salom turgan emish. Sevinganidan birdan qichqirib yuboribdi:

— Tur, Qaldirg'ochbek, dadang, keldi, — deb o'g'lini ham uyg'otibdi. Ota-bola yig'lab ko'rishibdilar. Shundan so'ng er-xotin boshidan o'tgan barcha voqealarni bir-birlariga aytib beribdilar. Achchig'ini ertaga qo'yganiga Salom xursand bo'libdi. Chunki uxlab yotgan yigit o'g'li ekaniga quvonibdi. Salomning keltirgan boyligini ko'rib Oina benihoyat shodlanibdi. Ehtiyoj bilan sarflash uchun reja tuzibdi. Oina avvalo zolim otasidan o'ch olmoqchi bo'libdi. Buning uchun otasining saroyiga o'xshagan saroy bino qilishni, saroy tayyor bo'lgach, ota-onasini mehmonga chaqirib, o'zini tanitishni o'yabdi.

Oinaning maslahati bilan Salom shahardagi eng yaxshi ustalar, duradgorlar va naqsh soluvchi o'ymakorlarni to'plab, bino qurdira boshlabdi. Oina saroy rejasini o'zi chizib beribdi. Imoratlarni otasining

binosi taxlitida qurdiribdi. Imorat bir oyda tayyor bo'libdi. Binoning ichkitashqi bezaklari juda yaxshi qilinibdi. Binoga qo'yish uchun podshoning uyida qanday jihozlar bo'lsa, shunday jihozlarni toptiribdi.

Ungacha Oina va Salomning dong'i butun shaharga, hattoki boshqa shaharlarga ham tarqalibdi. Qizning otasi — podsho imoratni ko'rар ekan-u, lekin o'z qizini va Salomni tanimas ekan. Imoratlar bitgach, podsho Salomga imoratning ichki bezaklarini ham kirib tomosha qilmog'ini aytibdi.

Salom podshoni xotini bilan mehmonga chaqiribdi. Podsho: Oinaning onasi va yana bir necha xotinlarini olib, mehmonga kelibdi. Oina katta tayyorgarlik bilan ularni kutib olibdi.

Podsho imoratga asta oyog'ini qo'yib kira boshlab, to mehmon bo'ladijan xonaga yetguncha ajoyib manzarani ko'ribdi. Uylar, uylardagi xilma-xil buyumlar go'yo podsho uyidagidek. Bu holdan taajjublangan podsho sukut bilan mehmonxonaga kirib o'tiribdi. Dasturxonadagi turli mevalar, ajoyib taomlarni ko'rib, yana hayron qolibdi. Hammasidan ham, ayniqsa, shu uy podshoning mehmonxonasiga o'xshagini va undagi buyumlar ham podshonikiga o'xshagini uchun podsho ichida: „Men podsho bo'lsam-u, mening fuqarom shu darajaga yetib, mendan o'tib ketsa, bu qanaqasi“, deb rashk qilibdi.

Ziyofat davom etib turgan paytda Oina mehmonxonaga kirib kelibdi, mehmonlarga salom berib, ularning kelganiga o'z xursandligini bildiribdi, so'ngra otasiga shunday debdi:

— Otajon, meni kechiring, tush ta'birini aytgan gunohkor qizingiz Oina — men bo'laman. Men sizga haqiqatni aytgan edim. Mana, kuyovingiz kimsasiz o'tinchi edi. Ikkimiz birgalashib mehnat qildik, xor bo'lmadik, och qolmadik, reja bilan ish qilib bordik, mehnatdan bosh tortmadik, kam bo'lmadik. Natijada sizning darajangizga yetdik. Demak, gadoni podsho qiladigan ham xotin ekan, — deb otasiga ta'zim qilibdi.

Podsho Oinani ko'rib, hushidan ketibdi, hushiga kelgach, o'zining butun qilmishlariga pushaymon qilibdi va bu kechirilmas gunohlari uchun Xudoga tavba qilib, uzr so'rabdi.

Qiz otasini kechiribdi. Podsho butun toj-u taxtini Oinaning o'g'li Qaldirg'ochbekka tutibdi. Shunday qilib, er-xotin — Salom, Oina va o'g'li Qaldirg'ochbek har ikki saroyda tinch yashay boshlashibdi.



Qorasochxon



ir bor ekan, bir yo‘q ekan, o‘tgan zamonda bir podshoning qizi bor ekan. U vazirning Qorasochxon degan go‘zal qizi bilan birga mактабда o‘qir ekan. Podshoning qizi uncha chiroyli emas ekan. Kunlardan bir kuni o‘rtoqlari o‘rtasida „Podshoning qizi chiroylimi yoki vazirning qizimi“, degan tortishuv bo‘libdi, oxirida „Vazirning qizi chiroyli“, degan natijaga kelibdilar. Buni eshitgan podshoning qizi uyiga qaytganda otasiga yig‘lab:

— O‘rtoqlarim meni „Sen Qorasochxondan xunuksan“, deb uyaltirdilar, — debdi. Podsho g‘azabga kelib, Qorasochxonning otasini chaqirtiribdi:

— Qizing mening qizimni o‘rtoqlarining oldida uyaltiribdi, endi qizingni jallodga topshir! — debdi. Vazir:

— Ey, podshohi olam, bitta-yu bitta qizimni o‘ldirmasligingizni so‘rayman. Agar siz uni menga topshirsangiz, bu yerdan jo‘natib yuboraman, yosh narsa bekorga nobud bo‘lmasin, — deb podshoning oyog‘iga bosh urib yig‘lab iltimos qilibdi. Vazir yalinib iltimos qilgandan keyin podsho Qorasochxonni mamlakatdan chiqarib yuborishga ruxsat beribdi.

Vazir bir oya yetadigan ovqat bilan qizini sandiqqa solibdi. Shu bilan birga, sandiqning ichini tilla va turli qimmatbahо toshlar bilan to‘latibdi.

Vazir sandiqni xalq to‘plangan joyga — bozorga olib chiqib:

— Kim shu sandiqni yuz tillaga sotib oladi? — debdi.

Hech kim sandiq ichida nima borligini bilmabdi.

Ba'zilar qimmatbaho mol bordir deb, boshqalari hech narsa yo'q, faqat tosh to'ldirib kelgandir, deb o'yabbdilar.

Savdogarlar o'ylab sandiqqa xaridor bo'libdilar. Axiri to'plangan xalq ichidan oyoqyalang, sochlari o'sib qoshiga tushgan, churik kiyim kiygan bir kishi chiqib:

— Men o'n yildan beri suvchilik qilib, shu hunarim orqasidan topgan pulim yuz tilla edi, shunga sandiqni ola qolay. Maylii, tavakkal, — debdi. Bunga hech kim ishonmabdi. „Bu jinni bo'lib qolgan kishiga o'xshaydi“, deb suvchini itarib tashlab, sandiq oldiga yo'latmabdilar. Lekin suvchi sandiq egasiga yuz tilla sanab berib, sandiqni olib chiqib ketibdi.

Suvchi o'zining turadigan joyiga borib sandiqni ochib qarasa, unda bir xushsurat qizni ko'ribdi, sevinib, u bilan uch-to'rt kun yashabdi, yana uni sandiqqa solib, Bag'dod shahriga, onasiga yuboribdi.

Suvchining onasi Bag'dod shahrida o'g'li yuborgan sovg'alar bilan hayot kechirar ekan. Ona o'g'lidan ko'pdan beri darak yo'qligiga va hech narsa kelmaganligiga juda xafa bo'lib yurgan vaqtida bir odam o'g'lidan sandiqni sovg'a qilib olib kelibdi. Sandiq ichidan Qorasochxon chiqib, kampirga qulluq qilibdi. Kampir uning kimligini so'rabdi. Qiz bo'lgan voqeani aytib, unga kelin bo'lganini bildiribdi.

Kampir sevinib, Qorasochxonni yaxshi kutib olibdi.

Qorasochxon bir necha vaqt o'z qaynonasi bilan umr kechiribdi. O'zi birga olib kelgan qimmatbaho toshlarni va tillalarni sarflabdi. Avval u kampirning yiqilib ketay deb turgan uylari o'rniga to'rt qavatli ark soldiribdi. Bu arkni qurishda ba'zan o'zi loyga tushib, binokorlarga yordam beribdi. Ark tez kunda bitibdi. Arkni qurish vaqtida ustalardan Usta Olim degan kishi Qorasochxonni yoqtirib qolibdi.

Ark bitgach, Qorasochxon usta va mardikorlarga pul berganda Usta Olim pul olmay ketibdi va bir necha kundan keyin Qorasochxonga sovchi yuboribdi. Qorasochxon sovchilarga eri borligini aytibdi va Usta Olimga tegmabdi.

Qorasochxonga qasd bo'lib qolgan Usta Olim Bag'dod shahridan suvchining oldiga borib:

— Sen qanday yuzsiz insonsan! Sening onangga yuborgan sovg'ang bir buzuq xotin ekan. U Bag'dod shahridagi kishilarga isnod keltirdi. Yomonlik bilan nom chiqardi. U buzuqlikdan topgan puliga to'rt qavatli ark soldirdi va o'zi shu arkda Bag'dodning yigitlari bilan aysh-ishrat qilmoqda, — debdi.

Bu shum xabarni eshitgan suvchi haddan tashqari g'azablanib, Bag'-dodga borishga va Qorasochxonni o'ldirishga shoshibaldi. Bag'dodga kelgan suvchi o'z hovlisida qurilgan katta bir arkni ko'rib, o'zi eshitgan xabarning rost ekanligiga ishonibdi va hech kimdan surishtirmay, hatto onasiga ham uchramay arkka borib, Qorasochxonni ark tepasidan tepib yuboribdi.

Arkdan dumalab tushgan va behush yotgan Qorasochxonni bir kishi kelib, ko'tarib aravaga solib olib ketibdi. Bu kishi Bag'dodning mashhur tabiblaridan biri ekan. U Qorasochxonni o'z uyiga olib borib davolabdi. U tez kunda tuzalibdi.

Qorasochxon tuzalgandan keyin tabibning uyida bir necha oy yashabdi. Kunlardan bir kun tabib Qorasochxondan o'ziga tegishni talab qilibdi. Qorasochxon unamabdi. Tabib: „Seni olmasdan qo'ymayman“, debdi. Qorasochxon: „Men shu qari cholga tegarmidim, undan ko'ra o'lGANIM yaxshi“, deb qochmoqqa jazm qilibdi.

Qorasochxon boshqa iloj topolmay tabibning bog'i yonida oqayotgan daryoga o'zini tashlabdi. Daryo to'lqinlari o'z bag'riga tashlangan Qorasochxonga rahm qilganday uni asta-sekin suv yuzida olib borar, Qorasochxon esa tinmay suzishda davom etar ekan. Qorasochxon suzaverib, suzaverib charchabdi. Shu vaqtida kemada borayotgan uch kishi suvda oqib borayotgan bir qizni ko'rishibdi.

Ulardan biri suvg'a o'zini tashlab, qizni halokatdan qutqaribdi va qirg'oqqa olib chiqishibdi.

Bu yo'lovchilar uch aka-uka ekan. Ular qizning go'zalligini ko'rib, bir-birlari bilan talasha boshlabdilar. Bu talashuv ustiga o'sha shaharning bir sipohi otda kelib qolibdi va ularning nima uchun janjallahshayotganliklarini surishtiribdi. Sababini bilgan sipohi uch aka-ukaga qarab:

— Men qo'limdag'i o'q-yoyimni otaman! Kimki o'sha o'q-yoyni oldin olib kelib menga topshirsa, qiz o'shaniki, — debdi.

Bunga ko'ngan yigitlar o'q-yoy otilishi bilan chopib ketibdilar. Bundan foydalangan sipohi o'z kiyimlarini qizga kiydirib, qizni olib qochibdi. Sipohi shaharga yaqinlashgach, otdan tushib, qizga o'z uyining tayinini aytib, to'ppato'g'i borishni buyuribdi. Qiz bo'lsa ot minib erkakcha kiyengani holda sipohining uyiga bormay, to'ppa-to'g'i shaharning gavjum yeriga qarab jo'nabdi.

Bu mamlakat xalqi podsho o'lsa, „Baxt qushi“ degan qushni uchirib, shu qush kimning boshiga qo'nsa, o'sha kishini podsho qilib qo'yar ekan. Erkakcha kiyim kiygan qizning shaharga kirish vaqtiga „Baxt qushi“ ni uchirish vaqtiga to'g'i kelgan ekan. Qiz ham o'sha mamlakatning xalqi kabi, otdan tushib bir yerda turibdi, uchirilgan „Baxt qushi“ to'g'i qizning boshiga kelib qo'nibdi. Lekin amaldorlar qushning musofir „yigit“ boshiga qo'nishiga qarshilik ko'rsatib, qushni uchirib yuboribdilar. Ammo „Baxt qushi“ uch marta uchirilsa ham hech kimga qo'nmay, musofir „yigit“ ning boshiga kelib qo'nibdi. Qiz o'sha mamlakatning podshosi bo'lib qolibdi.

Qiz podsho bo'lgandan keyin ham o'zining kimligini hech kimga bildirmay, doim qalpoq va erkakcha kiyim kiyib yuribdi.

U podsho bo'lgach, mamlakatda katta o'zgarish qilibdi. O'z qo'li ostidagi qullarni ozod qilibdi va mahbuslarni qamoqdan bo'shatibdi. U

mamlakatning obodonchiligi uchun ishga kirishibdi va katta-katta binolar, bog‘lar barpo qilibdi. Taxt tagiga ham katta gulbog‘ qildirib, uning o‘rtasiga hovuz qazdiribdi.

Kunlardan bir kun qiz bir suratchini o‘z yoniga chaqirib, podsholik kiyimini yechib, o‘z suratini bo‘y barobar qilib soldiribdi va suratchiga:

— Bu suratni bitkazib, podshoga topshirasan, — debdi, suratchi ham qizning rasmini tayyorlab, podshoga taqdim etibdi. Podsho bu suratni eng qimmatbaho toshlar bilan bezatib, o‘zi yasatgan hovuzning o‘rtasiga o‘rnashtiribdi va hovuz o‘rtasiga qorovul qo‘yibdi. Podsho:

— Agar kimki hovuzdan suv ichib turib, qizning suratiga ko‘p tikilib qarasa, darrov u zindonga solinsin, — deb buyruq beribdi.

Bir kun hovuzdan suv ichayotganlardan biri qizning suratiga ko‘proq tikilib qolibdi. O‘sha zahotiyoy qorovul bu kishini ushlab, zindonga solibdi. Bundan besh kun o‘tgach, yana bir kishi suratga tikilib qolibdi, qorovul uni ham zindonga tashlabdi. Shu holda bir oyning ichida qizning suratiga tikilib, zindonga tushganlar olti kishi bo‘libdi.

Bundan keyin podsho hovuz chetiga qorovul qo‘ymaslikni va hech kimni zindonga solmaslikni buyuribdi. Keyin zindondagilarni birma-bir chaqirtirib, so‘ray boshlabdi. Birinchi galda faqat bir kishini olib chiqib so‘rabdi:

— Nega seni zindonga soldilar?

— Janob podsho, bir mamlakatda tabibchilik qilar edim. Bu shaharga sayohatga kelgan edim. Faqat mening aybim, sizning hovuzningizdan suv ichganim bo‘ldi, — debdi qaltirab u kishi. Podsho:

— Hovuz o‘rtasiga o‘rnatilgan suratdagi qizni taniysanmi? — debdi.

— Yo‘q-yo‘q, umrimda bunday odamni ko‘rgan emasman. Meni qutqarishingizni iltmos qilaman, — debdi yig‘lab tabib.

Shunga o‘xhash bir necha savol-javoblardan keyin podsho tabibni eshikka chiqib turishga buyuribdi. Podsho o‘z-o‘ziga: „Meni bu tabib o‘limdan qutqazgan edi“, debdi va vazirni chaqirib, tabibga bosh-oyoq sarpo qilib, zindondan bo‘shatib yuborishni buyuribdi.

Ikkinchisida uch kishini chaqirib:

— Nega sizlar zindonga tushdingiz? — debdi podsho.

— Ey, podsho, — debdi eng kattasi, — biz uch og‘a-ini daryoda baliq tutamiz. Bu yerdagi hovuzning ta‘rifini eshitib, suv ichgani kelgan edik, nima uchundir bizni zindonga soldilar, — debdi zor yig‘lab.

Podsho:

— Hovuz o‘rtasiga o‘rnatilgan suratdagi qizni taniysizlarmi? — deb so‘rabdi.

— Yo‘q-yo‘q, umrimizda bunday kishini va suratni ko‘rgan emasmiz, — debdi uch og‘a-ini.

Podsho o‘z-o‘ziga: „Bu uch og‘a-ini ham meni o‘limdan qutqargan edilar“, deb ularga ham bosh-oyoq sarpo kiygizib, chiqarib yuboribdi. Uchinchisida yana bir kishini chaqirib:

— Nega seni zindonga soldilar? — debdi podsho.

— Janob podsho, men qo‘l ostingizda sipohigarchilik qilaman.

Mening aybim hovuzdan suv ichganim bo‘ldi. Boshqa jinoyatim yo‘q, meni qutqarishingizni iltimos qilaman, — debdi. Podsho:

— Hovuz o‘rtasiga o‘rnatalgan suratdagi qizni taniysam? — debdi.

— Yo‘q-yo‘q, umrimda bunday odamni ko‘rmaganman ham, — debdi sipohi tiz cho‘kib. Podsho sipohini ham bo‘shatib yuborishga buyruq beribdi.

To‘rtingchisida yana bir kishini chaqirtirib, g‘azab bilan:

— Nima qilib yuribsan bu yerda? — debdi podsho.

— Men bag‘dodlik suvchi bo‘laman. Bu yerga o‘z yorimni qidirib keldim, — debdi.

— Hovuz o‘rtasiga o‘rnatalgan rasmdagi qizni taniysanmi?

— Albatta, taniyman, u mening o‘n yil mehnat qilib erishgan xotinim bo‘ladi, uni men o‘lgunimcha qidiraman, — debdi dadillik bilan suvchi.

— Ismi nima edi.

— Ismi Qorasochxon edi?

Qorasochxon yigitning so‘zlarini eshitib, uni tanib:

— Mana men bo‘laman, siz istagan Qorasochxon! — deb boshidagi tojini olibdi. O‘z xotinini qidirib oxirida topgan suvchi sevinchi ichiga sig‘may: „Mening Qorasochxonim“, deb unga tashlanibdi.

Qorasochxon boshidan kechirgan sarguzashtlarini eriga aytib beribdi, suvchi ham o‘z gunohini kechirishni xotinidan so‘rabdi. Bir necha kundan keyin qirq kecha-yu qirq kunduz to‘y-tomosha qilib, Qorasochxon suvchiga qo‘silibdi. Usta Olimni ig‘vogarligi uchun dorga osibdilar.

Qorasochxon podsholik taxtini o‘z eri — suvchiga beribdi.

Shunday qilib ikkalasi murod-maqsadiga yetibdi.



Ajdar qush



tgan zamonda bir katta tog‘ning kamarida qo‘rqinchli g‘or bor ekan. Ovloqda yashashni ixtiyor qilgan kishilar shu g‘orni makon qilishar ekan. Kunlardan bir kuni ota-onasi o‘lib, yoshligidan yetim qolgan bechora bir qiz o‘sha vahimali g‘orni o‘ziga makon qilibdi. Bu qizning bir shol-lungidan boshqa kiyishga kiyimi, yotishga ko‘rpa-to‘sagi ham yo‘q ekan. Shunday bo‘lsa ham qiz o‘zining husn-jamoli, qaddi-barkamoli bilan to‘lin oyni ham xira qilar ekan. G‘or tepasidagi teshiklardan burgut, lochinlar changalidan tushib qolgan kichik go‘sht parchalari qizning kundalik ovqati uchun kifoya qilar ekan. O‘tkinchilarning shu g‘or yonidan guzari tushib qolsa, g‘ordagi qizni ko‘rib, bu g‘orni bir parizod makon qilibdi, deb ketar ekanlar. Kundan kunga el-yurt orasida bu gap tarqala boshlabdi. Kichik bolalar g‘or yaqiniga yo‘lay olmay „parizod bor“ deb qo‘rqib qochar ekanlar. Shu g‘or yaqinidagi bir daraxtda keksayib qolgan ajdar qush ham yashar ekan. Bir kuni ajdar qush qizni ko‘rib oshiq bo‘libdi. U shu vahimali g‘ordagi qiz yoniga kelib, qizning jamoliga tikilib tomosha qilar ekan. Shunday qilib, ajdar qush ham g‘orni o‘ziga makon qilibdi. O‘zi ketganda qizni g‘or ichida qoldirib, g‘orning og‘ziga katta tosh qo‘yib, tilla shoxi bilan tilsimlab ketar ekan. Qaytib kelib tilsimli tilla shoxi bilan g‘or og‘zidan toshni olib, yana qizning jamoliga tikilib yotar ekan. Har kuni oqshom bo‘lganda g‘ordan chiqib, dumini bilanglatib qishloqlar ustida uchib yurar, o‘shqirib odamlarni damiga tortar ekan. Uchganda quyruqli yulduzning quyrug‘iday ko‘ringanidan odamlar juda qo‘rqrar ekanlar. Oydan oy o‘tibdi, yildan yil o‘tibdi. Bu gap podshoning qulog‘iga yetibdi.

Podshoning qizi „Kimki shu ajdar qushni o'ldirsa, shu odamga tegaman“, deb jar soldiribdi. Hech kim yurak botinib, ajdar qushni o'ldirish uchun bel bog'lab chiqmabdi. Ajdar qush oqshomda shahar ustigacha keladigan bo'libdi.

Shu shahar yaqinida bir botir yigit bor ekan. U o'z g'ayratiga chiday olmay, har kuni og'zi ko'pirib mast bo'lgandan, tog'larga chiqib toshni toshga urishtirib, arslon ovlab yurar ekan.

Bir kuni podsho „Tog'lar orasida toshni toshga urishtirib yurgan yo'lbars bilakli, arslon yurakli polvon yigit bor emish“, deb eshitibdi-da, o'z odamlarini yuborib, yigitni chaqirtirib kelibdi. Podshoning qizi yigitni yoniga chaqirib, ajdar qushni o'ldirishga buyuribdi-da, „Ajdarni o'ldirsang, senga tegaman“, debdi.

Yigit rozi bo'lib ajdar qush yashagan g'or tomonga yo'l olibdi. Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib ajdar qush yashagan tog'ga yetibdi. Tog'ning past tomonga engashib turgan cho'qqilariga qarab, ajdar qushning uyasi qaysi ekanini bilmay o'tirgan ekan, kun botib, olam qorong'ilashganda ajdar qush uyasidan dumini bilanglatib, toshlarni dumalatib, changallarni ildizi bilan ag'darib chiqib kela beribdi. Polvon shunday qarasa, ajdar qush kelayotibdi, ikki yonida rosa to'rt qulochdan sakkiz quloch qanoti bor. Badanidagi nuqtalaridan yalt-yalt etib olov shu'lasi chiqib turibdi. Haybatidan ulug' daraxtlar yiqilib ketayotgan emish. Polvon ham uni ko'rib dovdirab, oyoqlari unda-bunda bo'lib, keyin o'zini tiklab olibdi. Polvonning karkidon shoxidan qilingan o'q-yoyi bor ekan. Yerga oyog'ini tirab, Allohdan madad tilab, ajdar qushning qoq manglayidan ko'zlab otibdi. O'q borib ajdar qushning manglayiga to'rt qarich botibdi, ajdar qush uchmoqchi bo'lgan ekan, ucholmabdi, birdan yerga ag'darilib tushib o'libdi. Polvon ajdar qushning tilla shoxini cho'ntagiga solib qo'yibdi. So'ngra biroz damini olib, ko'ngli tinib tog' cho'qqisiga chiqib o'tiribdi. Polvon yana ilgarigidek tog'dagi toshlarni bir-biriga to'qnashtirish bilan mashg'ul bo'lib, podsho qizi bilan qilgan shartini ham esidan chiqarib yuboribdi.

Kunlardan bir kun yigit yurib-yurib yana ajdar qush yashagan g'orga borib qolibdi. G'or og'zida ajdar qushning izlari hali ham turgan emish. Polvon yigit „Ajdar qushning g'ori shu ekan“, deb g'or ichiga kiribdi. U g'orning to'rida katta bir tosh turganini ko'ribdi. Toshni oyog'i bilan itarib ko'ribdi, tosh qimirlamabdi. Yigit hayron bo'lib toshning u yoq-bu yog'iga qarabdi. Qarasa, toshning chetida „Men tilsimli toshdirmam, yuz ming polvon ko'tarsa ham ochilmayman. Mening kalitim ajdar qushning shoxi“, deb yozilgan xati bor emish, polvon uning tilsimli tosh ekanini bilib, darrov cho'ntagidan ajdar qushning shoxini olib toshga tekkizibdi. Tosh birdan sharaqlab ag'darilib ketibdi. Polvon yigit

ichkariga kirib qarasa, bir chiroylı qız o'tırgan emish. Qız ham ro'parasida tırgan yigitni ko'ribdi. Yigit qızning qaddı-qomatiga, chiroyiga boqib, uning husnini ko'rib, unga mehr qo'yibdi. Shunday qilib, polvon bilan qız bir-birlariga muhabbat qo'yib, birga yashay boshlashibdi.

Polvon har kuni tog'larga chiqib ov lab, kiyik va turli jonivorlarni tutib kelar ekan. Yigit qız bilan g'orda vatan-ro'zg'or qilib yashay beribdilar.

Ajdar qush o'lgandan keyin xalqning ko'ngli tinibdi. Podshoning qizi esa ajdar qushni o'ldirgan polvon yigit kelmagandan keyin, biror joyda o'lib qolgan bo'lsa kerak, deb vazirning o'g'liga tegibdi.

Kunlardan bir kuni podsho „Polvon yigitning zarbidan ajdar qush o'lgan emish, g'orda yashovchi qizni olgan emish, shuning uchun kelmay qolgan emish“ deb eshitibdi. Podsho g'ordagi parizodga g'oyibona oshiq bo'libdi. U bir qancha askarlarini olib shu g'or tomonaga yo'l olibdi. Yo'l yursa ham mo'l yurib, uch kun deganda g'orga yetibdi. Tog'ning cho'qqilariga qaratib to'plarni ota beribdi. G'orning atrofini askar tutibdi. Yigit tog' cho'qqisidan turib bir katta toshni dumalatib yuboribdi. Dumalagan tosh boshqa toshlarga urilib o'zi bilan bir qancha toshlarni dumalatib tushibdi. Dushmanning ko'p askarlari tog' tagida yanchilibdi, qolganlari qochib ketibdi. Polvon yigit g'orga qaytib kelib, xotini bilan davrni suraveribdi. Odamlar bu voqeani eshitib, polvonga ixlos qo'yishibdi. Uning xizmatiga kela boshlashibdi.

Podshodan xalqning ixlosi kundan-kunga susaya beribdi. Polvon yashagan g'orga har kuni yuzlab, minglab mehmonlar kelar ekan. Lekin ularni mehmon qilish uchun polvon hech narsasi bo'lmanidan xafa bo'lar ekan. Kunlardan bir kuni polvon yigit uyqusidan uyg'onib ko'zini ochib qarasa, qorong'i g'orning to'rida ninaning ko'ziday yorug'lik shu'lasini ko'ribdi. Borib teshikni kattaroq o'yib qarasa, u tomonda katta bog', o'rtada chiroylı qasrlar, saroylar oldida turli-tuman daraxtlar mevalari pishgan, pishib tagiga tushgan emish.

Shisha hovuzlar atrofi gulzor, marmar supalar, jodu ko'zli, shirin so'zli qizlar ovqatlar tayyorlab yurgan emish. Polvon yigit teshik yonidagi katta toshni ag'darib tashlab qiz bilan o'sha bog'ga o'tishibdi. Qizlar ularni hurmat bilan kutib olishibdi. Shu bog'ni qiz bilan yigit o'zlariga makon qilib, tinch yashay boshlashibdi. Shu bog'-saroylarda har kuni yuzlab va minglab mehmonlarni kutadigan bo'lishibdi. Bu bog'i chorborg' qızning azob chekkan kunlarida ko'zidan oqqan yoshidan paydo bo'lgan ekan.



Ota vasiyati



Ir odamning uch o'g'li bor ekan, o'ladigan vaqtida katta o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, men o'lsam uch kun go'rimni poylaysanmi? — debdi. O'g'li:

— Yo'q, men poylamayman, — debdi. Otasi o'tancha o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, men o'lsam sen go'rimni uch kun poylaysanmi? — debdi. O'tancha o'g'li:

— Yo'q, men poylamayman, — debdi. Kichik o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, men o'lsam uch kun go'rimni poylaysanmi? — deb so'rabdi.

Kichik o'g'li:

— Ota, uch kun emas, yuz kun poylagin desangiz ham poplayman, — debdi. Vasiyat tamom bo'lgandan so'ng, haligi odam o'libdi. Kichik o'g'li otasi o'lgandan keyin go'rni poylab yotibdi. Yarim kecha bo'lganda bir oq ot osmondan yaroq-aslaha, kiyim-kechak bilan tushib go'rni uch marta aylanibdi. Shu payt bola uyg'onib otni ushlabdi. Bola otdan:

— Nima uchun sen go'rni uch marta aylanding? — deb so'rabdi. Oq ot:

— Men otangning tirikligida uning amrida yurardim, hozir otangning go'rini ziyorat qilib chiqib ketaman, — debdi-da, ketayotganida yolidan bir tola yulib, bolaning qo'liga berib:

— Qachon boshingga bir mushkul ish tushsa, shu mo'yni tutatib yo'qlasang, hozir bo'laman, — debdi.

Bola ertasiga kechasi yana borib poylab yotibdi. Yana yarim kechada osmonda bir qora ot parvoz etib yerga tushibdi-da, go'r atrofidan uch marta aylanibdi. Bola o'rnidan turib qora otni ushlabdi va:

— Nima uchun sen kelib go'rnii uch marta aylanding? — deb so'rabdi.
Shunda ot:

— Men otangning oti edim, qachon mingisi kelsa yo'qlab olar edi. Hozirda o'lgan ekan, shuning go'rini ziyorat qilib ketish uchun osmon dan tushdim, endi mendan senga bir nishona qolsin, — deb bir tola yoldan yilib, bolaning qo'liga beribdi.

— Qachon boshingga biror mushkul ish tushsa, mana shu mo'yni tutatsang, men hozir bo'laman, — deb uchib ketibdi.

Uchinchi kuni bola yana borib go'rnii poylabdi. Yarim kecha bo'lganda yana bir saman ot osmondan tushib, go'rni uch marta aylanibdi. Bu ham yasatig'liq ekan. Bola saman otdan so'rabdi:

— Nima uchun otamning go'rini uch marta aylanding!

Ot aytibdi:

— Men otangning oti edim, qaysi vaqtda zarur bo'lib qolsam, kelib xizmatini bajo keltirib ketar edim. Otang o'libdi, uning go'rini ziyorat qilib ketish uchun tushdim, — debdi-da, u ham mo'yidan bir tola yilib, bolaning qo'liga beribdi.

Shu bilan uch kunlik vasiyat tamom bo'libdi. To'rtinchchi kuni bola yana borib go'rnii poylagan ekan, hech kim kelmabdi, shu bilan go'rni poylash ham tamom bo'libdi. Otadan qolgan mol-dunyoni uch o'g'il bo'lib olishibdi. Bu mol-dunyoni sarf etib, tamomlab, endi ular uch og'ayni yurtning molini — podasini boqadigan bo'lishibdi. Shu bilan tirikchilik o'tkazib yurishibdi. Lekin akalari shunda ham to'g'ri yurmasdan yurtning sigiri, buzog'ini sotib yeb, so'yib yeb, xalqni tinchitmay qo'yishibdi. Shunda el kattalari ko'plashib bularning uchovini ham shahardan haydab yuborishibdi. Bular uchovi boshqa shaharga jo'nashibdi. U shaharda ham mollarni yig'ib podachilik qilib yurishibdi. Kichkina ukasi mol boqib yurganda, haligi ikki akasi shaharga tomosha qilgani tushib ketishibdi. Shaharda ular bir g'avg'oga duchor bo'libdilar. Podsho bir ravoqqa qirq pog'onalik shoti qo'ydiribdi. U shotining tepasiga qizining ravog'ini qurdiribdi va xaloyiqqa jar solib:

— Har kim ho ot bilan, ho eshak bilan, ho tuyu bilan chiqib qizimning qo'lidan bir kosa suv olib ichsa, uning qo'lidan nishonlik uzukni olib tushsa, qirq kun to'yini qilib, el-yurtga osh berib, nikoh qilib beraman, — debdi. Bu xabar yurtga mashhur bo'libdi. Ot mingan ham jo'nabdi,

eshak mingan ham jo'nabdi, tuya mingan ham podshoning eshigi tagiga qarab jo'nabdi. Xaloyiq ko'rsaki, ot, eshak, tuya minganlar qirq pog'onalik shotiga chiqqa olmay, yerga qulab tushaveribdi. Bu hodisani ko'rgan ikkala aka-uka podachi ukalarining oldiga qaytib kelibdilar va ukalariga:

— Ey, uka, shaharda shunday tomosha ko'rdik, juda ajoyib, — debdilar. Shunda ukasi:

— Qanday tomosha ekan? — deb so'rabi. Akasi:

— Podsho qirk pog'onalik shoti qo'yib, har kim ot o'ynatib chiqib, qizning qo'lidan bir piyola suv ichsa, uzugini olib qaytib tushsa, shu odamga qizimni qirq kecha-yu qirq kunduz to'y-tomosha qilib beraman, deb va'da beribdi. Ot mingan ham, eshak mingan ham, tuya mingan ham „chuh“, deb shotiga chiqish uchun harakat qildi, hech qaysisi chiqolmadi — yiqildi, mayib bo'lib qaytib ketdi. Shunday tomoshalarni bizlar ko'rdik, uka! — debdi. Bu xabarni eshitgan ukasi:

— Ertaga molni sizlar boqinglar, men ham shaharga tushib tomosha ko'rib kelayin, — desa, akalari:

— Yo'q, sen ketsang biz och qolamiz, — deb unga javob berishmabdi. Ertasiga akalari yana o'sha tomoshani ko'rgani ketishibdi. Ukasi kechgacha mollarni boqib to'yg'azib, bir tolning tagiga to'plab yotqizib qo'yibdi. Oq otning tutatqisini tutatibdi. Osmondan o'sha oq ot yaroq-aslahan, kiyim-kechagi, sarposi bilan uchib tushibdi. Podachi bola sarponi kiyib, yaroq-aslahani beliga taqib, otni minib, podshoning o'rdafiga kirib boribdi. Borib, shotiga otini to'g'ri qilib „chuh!“ degan ekan, ot o'ynab ikkam qirq pog'onaga chiqibdi, otning boshini tortib qaytib tushibdi. Pastda turgan olomon: „Ey, bola, yana „chuh“ degin, „chuh“ desang chiqib ketar edi“, deb qola berishibdi. Bola qaytib kelib molini haydar, boqib yuraveribdi. Kechqurun akalari kelib bolaga:

— Bugun bir bo'z otliq odam kelib shotiga otni ro'para qilib „chuh“ dedi. Ot ikkam qirq pog'onaga chiqdi. Otning boshini qaytarib tushib ketdi, — deb ukasiga aytishibdi. Ukasi:

— Bugun menga javob bersalaring, molni sizlar boqib tursalaring, men ham tomoshani bir ko'rib kelsam, — degan ekan, akasi:

— Ey, uka, sen ketsang biz nima yeymiz? — deb ukasiga javob bermabdi. U kecha o'tibdi, tong otibdi, akalari yana tomosha uchun shaharga ketibdilar. Bola mollarni boqib, to'yg'izib, tolning tagiga yotqizib qo'yibdi. Bola saman otning tutatqisini olib tutatibdi. Shunda saman ot yaroq-aslahalari, sarposi bilan osmondan tushibdi. Bola sarponi kiyibdi, yaroq-aslahalarni beliga taqibdi. Otni minib podshoning o'rdafiga kirib kelibdi. Odamlar ko'rdiki, bu ot kechagi kelgan otdan qirq chandon yuqori. Bola shotiga otni ro'para qilib „chuh!“ debdi. Bir kam qirq

pog'onaga ot o'ynatib chiqibdi. Otning boshini tortib ketiga qaytaribdi. Ot shotidan tushib ketibdi. Odamlar: „Nomard ekan, bachchag'ar, „chuh“ desa chiqib ketar edi-ya“, deyishibdi. Kun kech bo'libdi, xaloyiq tomosha tamom bo'ldi, deb uyiga qaytib ketibdi. Akalari qaytib borib, ukasiga:

— Kechagi ot bugungi kelgan otning yarim barobaricha ham emas, o'zi saman, „chuh“ deyishi bilan bir kam qirq pog'onaga o'ynab chiqdi, agar yana bir „chuh“ desa qirq zinaga bemalol chiqib ketar edi, otning boshini tortib, qaytib tushib ketdi, — deyishibdi. Shunda ukasi:

— Bugun sizlar molni boqib tursalaring, men ham borib shu tomoshani bir ko'rib kelsam, — debdi. Shunda akalari:

— Sen ketsang biz nima yeymiz? — deb ukasiga javob berishmabdi.

U kecha borib yotibdilar, tong otibdi. Akalari yana tomoshaga qarab ketibdi. Ukasi molni boqib to'yg'azib, to'plab olib kelib, bir tolning tagiga yotqizibdi. Uchinchi qora otning tutatqisini tutatibdi. Qora ot osmondan yaroq-aslahalari, kiyim-sarposi bilan tushib kelibdi. Bola sarponi kiyibdi, yaroq-aslahalarni beliga taqibdi. Otni minib, podshoning o'r dasiga kirib kelibdi. Ma'rakaning ichiga kirib, otini aylantirib o'ynatibdi. So'ngra otning boshini shotiga ro'para qilib „chuh“ debdi. Ot o'ynab qirq pog'onaga chiqib, qizning taxtiga yetibdi. Yigit ot dan tushib qizning qo'lidan bir kosa suv ichib, uning qo'lidagi uzugini olib qaytib tushibdi. Bola o'z joyiga qaytib, otni qo'yib yuborib, o'z podasini boqib yura beribdi. Akalari qaytib kelib podshoning uyida to'y-tomosha bo'lgani, qancha ot, eshak, tuya, odam o'lgani haqida ukasiga birma-bir bayon etibdilar.

— Birinchi ot ikkinchisiga qaraganda hech ot emas, ammo bugun uchinchi bir ot kirib keldi. O'rdada o'zin qilib, qirq pog'onalik shotiga chiqdi. Bahodir yigit ham ot dan tushib, podshoning qizi qo'lidan bir kosa suv ichib, qo'llaridan uzukni olib tushib ketdi.

Ukasi:

— Sizlar shuncha yaxshi tomoshani ko'rdinglar, menga ham bir kun javob bersalaring men ham shunday tomoshani bir ko'rib kelsam, — deganda, akalari to'y tamom bo'lganini aytibdilar.

Uch aka-uka avvalgicha mollarni boqib yuraveribdilar. Kunlarning birida podsho yurtga:

— Kimda-kim qizimning qo'lidan suv ichgan, uzugini olgan bo'lsa, o'rdaga kelib o'zini tanitsin, to'yni boshlaymiz, — deb xabar beribdi.

Podsho bir odamning qo'liga obdasta va chilopchin berib: „Har kim qo'lini yuvsqa, qizimning qo'lidan olgan uzukni ko'rsang, menga xabar



«Qurandoz» ertagiga ishlangan rasm

berasan“, — debdi. Har kuni el-yurtni chaqirib osh-non tortib, o’ttiz kungacha osh berib, odamlarning qo’llariga suv beribdi. Hech kimdan bu nishona uzuk chiqmabdi. Podsho:

— Hech odam qolmadimi? —deb so‘rabdi. Vazir:

— Agarda qolgan bo‘lsa, qishloqda mol boqib yurgan podachilar qolgandir, — deb javob beribdi. Podsho ularni ham ayttirib kelishga buyuribdi. Bir vazir borib ularni olib kelibdi. Qo‘liga suv quyib qarasalar, haligi podshoning qizi qo‘lidagi uzuk kichik o‘g‘ilning qo‘lidan chiqibdi. Ikki aka:

— Qanday qilib bizning ukamizga bu uzuk tegib qolibdi, — deb hayron bo‘libdilar.

Bola otasining go‘rini uch kun poylaganda bo‘lgan sir-asrorni aytibdi. Shunda akalari biz otamizning vasiyatini qulog‘imizga olmadik, deb pushaymonlar qilib, ukasining to‘yini tomosha qilibdilar.

Qirq kun to‘y-tomashta qilib, podsho qizini unga nikohlab beribdi.

Oradan bir oy o‘tibdi. Podsho o‘libdi. Uning o‘rniga kuyovini yurt podshohi qilib ko‘taribdilar. Akalari ukasining bu davlatga ega bo‘lganini, o‘zlarining rasvoligini ko‘rib:

— Har kim ota vasiyatini qulog‘iga olmasa, ana shunday rasvoyi olam bo‘lib, ko‘chada qolar ekan, deb afsuslanibdilar. Kenja o‘g‘il murod-maqsadiga yetibdi.





Abduaziz

Bir boyning o'g'li bor ekan. Uning ismi Abduaziz ekan. Kunlardan bir kun boy o'lib, moli davlati o'g'liga qolibdi. O'g'li esa o'ziga qirqta jo'ra orttirib, ularni ziyofat qilar ekan. Jo'ralarini ketadigan vaqtida har biriga bir hamyonidan tilla berib yuborar ekan. Bir necha yillar o'tgandan keyin otasidan qolgan mollar tugabdi. Qirqta jo'rasi ham uni tashlab ketibdi. Bir kuni yigitning hatto yeyishga ham hech narsasi qolmabdi. Bozorga chiqib qarasa, haligi qirqta jo'rasi har xil narsalar sotishyapti. Yigit ularning oldiga borib:

— Mening xotinim homilador edi. Yeyishga hech narsamiz qolmadni. Biror narsa beringlar, — debdi. Jo'ralar „E, bor yo'qol, bizning senday jo'ramiz yo'q“, deb hech narsa bermay jo'natishibdi. Yigit hech narsa topa olmay, ma'yus bo'lib xotini oldiga qaytibdi. Xotinini bir hamsoyasiga topshirib, o'zi biror narsa topib kelarman, deb yana chiqib ketibdi. Shahardan chiqib ketayotganda karvonlarga yo'liqibdi. Karvonboshi yigitga:

— Ey, yigit, yo'l bo'lsin, — debdi. Yigit:

— Men non talabman, ish qidirib chiqdim, — debdi. Karvonboshi:

— Non talab bo'lsang, biz bilan yur, — debdi. Yigit xursand bo'lib, ularga sarboz bo'lib, karvon bilan jo'nab ketibdi. Bir necha kun yurgandan keyin sahroda bir quduqqa yetibdilar. Quduq yoniga kelishlari bilan tuyalari cho'kib qolibdi. Tuyalarni sug'ormoqchi bo'lib, quduqqa paqir tashlasalar,

quduq suv bermabdi. Quduqqa odamlarni tushirishsa, ularning kallasi kesilgan holda chiqibdi. Navbat Abduazizga yetibdi. Karvonboshi:

— Quduqqa tushib suv olib chiq! — debdi. Abduaziz:

— Odamlarni tashlaganingizda qaysi tomoni bilan tashlaysizlar? — debdi. Karvonboshi:

— Belidan bog'lab tashlaymiz, — debdi. Abduaziz:

— Bo'lmasa meni oyog'imdan bog'lab, boshim bilan tushiringlar, — debdi.

Ular Abduazizning oyog'idan bog'lab, boshi bilan quduqqa tushirib yuborishibdi. Abduaziz quduqqa tushib ko'zini ochib qarasa, biri oq, biri qora ikkita dev o'tiribdi. Shu ikkita dev hech kimga suv bermay, tushgan odamlarning boshini olib qolar ekan. Shuning uchun hech kim suv ola olmas ekan. Oq dev bilan qora dev Abduazizdan:

— Mana shu tizzamizdag'i oq va qora qurbaqlardan qaysi bira chiroyli, — debdi. Abduaziz o'ylab turib:

— Ey, devlar, har kimning sevgani o'ziga chiroyli, — deyishi bilan, devlar quduq boshidan ketibdi. Abduaziz karvonlarga yetarlichha suv chiqarib beribdi. Karvonlar tuyalarga to'yguncha suv ichiribdi. Suvni chiqarib bo'lgandan keyin devlar Abduazizga bir savat gavhar berishibdi.

Savdogarlar Abduazizning xizmatlari uchun oltita tuyani ustidagi yuki bilan unga beribdilar. Abduaziz ucta yukli tuya bilan quduqdan olib chiqqan gavharini bir odam orqali xotiniga yuboribdi. O'zi ucta yukli tuyaga bosh bo'lib, bir shaharga qarab yo'l olibdi.

Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib shaharga yaqinlashibdi. U shaharning xalqi ko'ktirnoq degan kasalga yo'liqqan ekan. Ko'ktirnoq kasaliga uchragan odam murch yesa tuzalar ekan. Abduaziz bu voqeani eshitib, to'g'ri podsho saroyiga borib, o'zining o'ttiz tuya murch olib kelganligini aytibdi. Podsho Abduazizga:

— Ey, yigit, murchning narxini ayt, — debdi. Abduaziz:

— Ey, podsho, menga hech narsa kerak emas, faqat shahar xalqi kasaldan tuzalsa bo'lidi, — debdi.

Podsho vazirlariga:

— Bo'lmasa, murchning narxini sizlar belgilanglar, — debdi. Vazirlari:

— Podshohi olam, bir qoshiq qonimizdan kechsangiz, aytamiz,

— deyishibdi. Podsho:

— Kechdim, aytinlar, — debdi.

— Qizingizni shu yigitga berasiz, — debdi vazirlar. Podsho rozi bo'libdi. Xotin, bola-chaqasi bo'lgani uchun Abduaziz bu taklifni qabul qilmabdi.

Endi gapni Abduazizning xotinidan eshiting. Abduaziz yuborgan o'ttiz tuyu molni olgan xotin gavharlarni tokchaga terib qo'yibdi. To'rt yoshli o'g'li qo'liga xivich olib, tokchadan gavharlarning birini biriga urib o'ynaganda, bir anor donasidek gavhar yerga tushib ikkiga bo'linib ketibdi. Abduazizning xotini ikkiga bo'lingan gavharning chiroyliligini ko'rib hayron bo'libdi.

Yarim gavharni zargarga olib boribdi. Zargar yarim gavharni olib o'rniga tilla beribdi. Xotin tillani olib kelib, bir qancha ustalarni chaqirib juda ham yaxshi, hashamatli uylar qurdirib, badavlat bo'lib ketibdi.

Abduaziz bir necha yillardan keyin karvonga mollar ortib, o'z shahariga jo'nabdi. Bir qancha yo'l yurib shahariga kelsa, uyi o'rnida katta imorat qurilibdi. U kechgacha shu uy darvozasi yaqinida yura beribdi. Abduazizning xotini derazadan erini ko'rib qolib, o'g'lini chaqirib gap o'rgatibdi:

— O'sha darvoza yonida turgan yigit yoniga borib „Onamdan nimaga ko'nglingiz qoldi“, deb aytib kelaver, — debdi. Abduaziz bu bolaning o'z o'g'li ekanligini bilib, uyga kirib xotinining shuncha ish qilganiga qoyil qolibdi. Abduaziz xotini bilan so'rashib, jo'ralarini chaqirib, mehmon qilibdi. Jo'ralar o'zlarining qilgan ishlaridan uyalib „Bu pishirib bergen oshi, oxirgi oshi bo'lsa kerak“, deb qo'rqib turishibdi.

Abduaziz yana badavlat bo'lib, murod-maqsadiga yetibdi. Oqibatsiz jo'ralar esa o'z qilmishlariga afsuslanib, uyalib qolibdilar.



Kenja o'g'il

Bir chol bor ekan. Uning uchta o'g'li bor ekan. Bir kun chol o'libdi. Choldan bolalariga uchta narsa: keli, kelisop, narvoncha qolibdi. Katta o'g'li, kelini, o'rtanchasi keli-sopni, kichigi narvonchani olibdi. Kichik o'g'il narvon-chani ko'tarib yetti kunlik yo'lga tushibdi. Bir joyga borsa, bir boyning uyidan tutun chiqib turgan emish. Narvonchadan tuynukka chiqib qarasa, bir xotin hadeb har xil ovqatlarni pishirib, yashirib qo'yayotgan emish. Bola hammasini aniq ko'rib olibdi. Pastga tushib o'tiribdi. Bir qancha vaqtдан keyin boy kelibdi. Bolaning bir zog'chasi bor ekan, bola boy kelishi bilan zog'chani turtibdi. Zog'cha „chag“ debdi. Boy:

— U nima? — debdi. Bola:

— Bu mening folbinim, — debdi. Boy:
— Qani, bir fol ochirib yubor, — debdi. Bola zog'chani bir urgan ekan zog'cha „chag“ debdi. Boy:

— Nima deyapti? — debdi. Bola:
— Bir tovoq palov turibdi. Shuni olib chiqsinlar, deyapti, — debdi. Boy uyga kirib xotiniga:

— Bir tovoq paloving bor ekan. Shuni ber, — debdi. Xotini beribdi. Uni olib chiqib bola bilan ikkovi yeyishibdi. Boy: „Tag'in ochir“, debdi. Bola zog'chani bir ursa, zog'cha „chag“ debdi. Boy:

— Nima deyapti? — debdi. Bola:

— Uyda bir tovoq xasip turibdi. Shuni olib chiqsin, deyapti, — debdi. Boy uyg'a kirib xotiniga:

— Xotin, tovoqda xasip bor ekan, shuni ber, — debdi. Xotini hayron bo'lib:

— Kim aytdi sizga? — debdi.

— Ey, xotin, qo'yaver. Bir folbin bor ekan. O'shang'a fol ochirayotibman, — debdi. Boy xasipni olib chiqib bola bilan yebdi. Boy:

— Tag'in ochir, o'g'lim, — debdi. Bola, tag'in ochiribdi. Boy:

— Nima deyapti? — debdi. Bola:

— Uyda bir tovoq chuchvara bor, o'shani olib chiqinglar, deyapti, — debdi. Yana boy kirib xotiniga:

— Chuchvarang bor ekan, o'shani ber, — debdi. Xotini tag'in beribdi.

Uni ham olib chiqib yeyishibdi. Boy: „Tag'in ochir, o'g'lim!“ debdi. Bola:

— Ey, ota, qo'ying endi, aljirab ketadi, — debdi. Boy:

— Ochir, ochir, o'g'lim! — debdi. Bola yana ochiribdi:

— Uyda bir tovoq somsa bor, o'shani olib chiq, deyapti, — debdi. Boy tag'in xotini oldiga kirib: „Somsani olib chiq“, debdi. Xotin olib chiqibdi. Somsani ham ikkalalari yeyishibdi. Tag'in boy:

— Yana ochir, o'g'lim! — debdi. Bola:

— Yo'q, ota, endi ochirsam aljirab ketadi, — debdi. Shu o'rtada zog'cha „chag“ debdi. Boy:

— Nima deyapti? — deb so'rabdi. Bola:

— Boy bувамнинг xотинлариниң о'ynashi bor, deyapti, — debdi. Boy hayron bo'lib:

— Shu zog'chani sotasamanmi? —deb so'rabdi.

— Yo'q, ota, sotmayman. Shu bilan tirikchilik qilib yuraman, — debdi. Boy:

— Hech bo'lmasa, uch yilga sot, — debdi. U bola:

— Ho, tunov kuni bir boy bir yilga bir tovoq tilla beraman, dedi, bermadim-u, sizga beramanmi, — debdi. Boy:

— Agar to'rt tovoq tilla bersam, uch yilga berasanmi? — debdi.

Bola:

— Tag'in bir eshak berasiz-da, — debdi. Boy yaxshi bir eshak, to'rt tovoq tilla beribdi. Bola ketibdi. Boy uyiga kirib, „O'ynashing bor ekan“ deb xotinini urib-urib chiqib ketibdi. Xotin zog'chaning kallasini uzib tashlabdi. Boy qaytib kelib zog'chani so'rabdi. Xotini:

— Qo'shnimizning xotini mushuk boqqan ekan, zog'chani o'sha o'ldirib qo'ysi, — debdi. Boy „Endi egasi so'rab qolsa, nima deyman“ deb, bir kimxob to'n olib bolaning ketidan yuguribdi. Bola boy orqamdan zog'chani qaytarib kelayotibdi, deb o'ylab, eshakning dumini, qulog'ini qirqib olibdi:

— Boy aka, bergen eshagingiz yomon chiqib qoldi, — debdi. Boy:
— Mayli, folbining o'lib qoldi, — debdi, — mana shu to'nni olib,
rozi bo'l! — deganda, bola:

— E, e, yaxshi bo'lmabdi, men borib qaytib olmoqchi edim, —
debdii. Boy uyiga ketibdi. Bola yurib-yurib bir yurtga boribdi. Bolalar: „Bu
eshakmi yo boshqa narsami“, deb uning orqasidan kulib yurgan emish.
Bola:

— Qo'yinglar, bu eshak emas, balogardon, balogardon, — debdi.
Bola va uning eshagi haqida podshoga xabar berishibdi.

— Bir zar chopon kiygan bola eshakka o'xshagan, ammo dumi,
qulog'i yo'q balogardon degan hayvonni minib yuribdi, — deyishibdi.
Buni eshitib podsho navkarlaridan biriga:

— Darrov mening oldimga o'sha bolani olib kelinglar, — deb buyruq
beribdi. Bolani podshoning oldiga olib borishibdi. Podsho boladan:

— Bu nima? — deb so'rabdi. Bola:

— Ey, buni qo'yavering. Bu qancha dushmaningiz bo'lsa, hammasini
yo'q qilib yuboradi, — debdi.

Podshoning bir joyda dushmani bor ekan. O'shangang uch o'g'li bilan
bir qancha askarlarni yuborgan ekan. Dushman uch o'g'li bilan butun
askarni nobud qilgan ekan. Dushmanidan o'ch olmoqchi bo'lib yurgan
ekan. Podsho:

— Menga shuni sotasanmi? —deb so'rabdi. Bola:

— Men bu balogardon bilan kun ko'rib yuribman, — deb javob
beribdi. Podsho:

— Agar shu balogardon rostdan mening yovlaramni yo'qota olsa,
qizimni va podsholigimning yarmini beraman, — debdi. Bola:

— Bu balogardonga har kun suv bermay beda berasiz. Undan keyin
dushmanlaringiz kelganda qo'yib yuborsangiz, hammasini yo'q qilib
yuboradi, — debdi. Podsho bola nima desa o'shani qilibdi. Dushmanlar
kelishi bilan eshakni qo'yib yuboribdi. Hamma odam „ho“, balogardon
kelyapti“ deb qocha beribdi. Bir-birining ustiga yiqilib, otlarning tagida
qolibdi. Ba'zisi o'libdi, ko'plari qochibdi.

Eshak chanqab suv izlab yurgan emish-u, dushmanlar balogardon
kelyapti, deb qocharmish. Podsho bolaga qizini va bir qancha dunyo beribdi.
Shunday qilib bola murod-maqsadiga yetibdi.



To‘qliboy



adim zamonda O‘zgan shahrida To‘ydiboy degan bir odam o‘tgan ekan. U odam juda badavlat ekan. Ammo tirnoqqa zor ekan. Xotinlari tug‘mas ekan. O‘sha shaharda Salimboyvachcha degan bir odam bor ekan. Salimboyvachchaning Qumrixon nomli ogila qizi bor ekan. Ko‘p chiroyli qiz ekan. To‘ydiboy shu qizga g‘oyibona oshiq bo‘libdi. Uning ketidan bir qancha sovchi kampirlarni qo‘yib, ko‘p pullar sarf qilib, unga uylanibdi.

Oydan oy, kundan kun o‘tib Qumrixonning bo‘yida bo‘libdi. To‘qqiz oy, to‘qqiz kun o‘tganda bir bola tug‘ibdi. Otini Yo‘ldosh qo‘yibdi. Oradan ikki-uch yil o‘tgandan keyin u yana bir o‘g‘il tug‘ibdi. Unga Yo‘ldosh deb ot qo‘yibdi. To‘ydiboy qariganda ikki o‘g‘ilning otasi bo‘lgandan boshi osmonga yetib, el-yurtga karnay-surnay qo‘ydirib, odamlarni oshnonga to‘ydirib, uloqni choptirib, to‘y-tomoshalar qilib beribdi. Qo‘ldosh bilan Yo‘ldosh birin-ketin o‘saveribdi. Kattasi yettiga, kichigi beshga kiribdi.

To‘ydiboy bir kuni o‘g‘illarimga bir narsa olib kelay, deb O‘zgan bozoriga chiqibdi. Shu kuni havo bulut bo‘lib, bir damda qattiq yomg‘ir yog‘a boshlabdi. To‘ydiboy o‘g‘illariga kiyim-kechaklar olib, endi uyimga ketay, deb bozordan chiqib kelayotganida O‘zgan darvozasi oldida,

devor tagida eski-tuski narsalarga burkangan bir bola sovuqdan tishlari takillab yig'lab yotganini ko'ribdi. To'ydiboyning bolaga rahmi kelib so'rabi:

— Hoy, bola, sen kimning bolasidan, bu yerda nima qilib yotibsan, nimaga yig'laysan?

Bola javob beribdi:

— Ota-onam o'lgan, ko'chada qoldim, qornim och!

To'ydiboy bolani uyiga olib boribdi. Uni yuvintirib, yangi ust-boshlar kiydirib, ovqat yedirib, qornini to'qlab:

— Sening otin nima? — deb so'raganda, bola:

— Mening otim To'qli, — deb javob beribdi. To'qli To'ydiboya o'g'il bo'libdi. Boy ham uni o'z o'g'illariday ko'rib, tarbiya qilibdi.

To'qli ko'p esli bola bo'lib, To'ydiboyning aytgan hamma ishlazrini bajararkan. Bundan To'ydiboy xursand bo'lib, har kuni qo'liga bir tahqagan pul berar ekan.

To'qli otasi bergen pullarni to'plab ko'paytiribdi. Shu pulga ot olmoqchi bo'lib, bozorga boribdi. Ot bozorida ertadan kechgacha yurib, ko'nglidagidek ot ko'rmabdi. Unga dallollar, jalloblar yaxshi otlarni ko'rsatsa ham hech qaysisi yoqmabdi.

Kechki payt bir kampir ot olib kelib qolibdi. Bu ot nihoyatda oriq, qovurg'alari sanog'liq ekan. Qoq suyak, yotgan yeridan turolmas ekan, turg'izib qo'yilsa, qadamini sanab bosar ekan. To'qliga shu ot yoqib qolibdi. Shu otni olmoqchi bo'lganda hamma kulibdi. Dallollar:

— Siz katta boyvachcha bo'lsangiz, sizga shu ot yarashadimi? — deyishibdi.

To'qli:

— Mayli, ola beraman, — debdi. Kampirdan otni o'n tillaga sotib olib, uyiga zo'rg'a olib kelibdi. Otxonaga kirgizib boqa beribdi.

To'ydiboy To'qliga har kuni bir do'ppidan mayiz berar ekan. To'qli shu mayizdan ozginasini o'zi yeb, qolganini otiga berarkan. Yaxshi bedalar, yemlar ham berib turarkan. Har kuni ustini qashlab, yuvib-tarab yura-verbibdi. Shu taxlitda otini olti oy boqqandan keyin, ot semirib, tuppaturuzuk bo'lib, o'ynoqlaydigan bo'lib qolibdi.

Bir kuni To'ydiboy uzoq bir safarga ketibdi. Uyda uch bola bilan Qumrixon qolibdi. To'ydiboy boqib olgan o'g'li To'qlini o'z o'g'il-lardan ham yaxshi ko'rар ekan. Shuning uchun Qumrixon bolani yo'qotish niyatida bir jodugar kampir oldiga borib, To'qlini qanday yo'qotishning yo'lini so'rabi. Jodugar kampir unga yo'l-yo'riqlar ko'rsatibdi:

— Menga uchta olma olib kel, biri katta va yaxshi, ikkitasi yomon bo'lsin, — debdi. Qumri jodugar kampir aytganday uchta olma keltiribdi. Jodugar kampir u olmalardan eng yaxhisini zaharlab, Qumriga berib, unga:

— Sen shu olmalarni uyingga olib bor, mana bu katta, yaxhisini To'qliga ber. U shu olmani yeb o'ladi. Yomon olmalarni o'z o'g'illaringga ber, — deb tayinlabdi. Bola onasi kelguncha otdan xabar olish uchun otxonaga kirsa, oti yig'lab turgan emish. Bola otdan:

— Ha, jonivor, nimaga yig'laysan? — desa, ot tilga kirib:

— Seni bugun onang o'ldirmoqchi. Uchta olma olib keladi. Eng kattasini senga, kichkinalarini ukalaringga beradi. Sen olmani yesang, o'lasan. Shuning uchun olmani yema, ukalaringni aldab, ko'chaga olib chiqib, u olmani katta ukangga ber, — debdi.

Enasi yetib kelib, bolalarini chaqiribdi.

— Bolajonlarim! Mana, men sizlarga olma olib keldim. Mana bu kattasini To'qlijon yesin. U hammalaringdan katta, — deb zaharlangan olmani unga beribdi. — Mana bularni sizlar yenglar, — deb bittadan o'z bolalariga beribdi. To'qli olmani yemasdan: „Yuringlar, ukalar, ko'chada o'ynaymiz!“ deb ularni ko'chaga olib chiqib, olmani ukalariga ko'z-ko'z qilib:

— Sizlarnikidan mening olmam yaxshi! — debdi. Ukalari uning olmasini talashibdi. Shunda To'qli o'z olmasini katta ukasi Qo'ldosh bilan almashtiribdi. Qo'ldosh olmani yebdi-yu, tirrakdek qotib o'libdi.

To'qli yugurib, onasining oldiga kirib, ukasining o'lib qolganini aytibdi. Qumri yugurib chiqsa, o'g'li boyagi zaharlangan olmani yeb, o'lib qolibdi. Yig'lab, dod-faryod qilib, bolasini ko'mibdi. Qumri yana jodugar kampirning oldiga boribdi. Bu safar jodugar kampir mana bunday deb gap o'rgatibdi:

— Sen katta darvozaning oldiga bir chuqur qazdirgin. Uning ustiga ikkita qilich qo'yib, ustiga bo'yra yotqizib, ozgina tuproq tortib qo'ygin. To'qli o'g'ling o'tganda shu chuqurga tushib o'ladi. Ustidan tuproq tortib ko'mib yuborasan.

Shu payt To'qli otdan xabar olgani otxonaga kirsa, oti yana yig'lab turgan emish. To'qli otdan so'rabdi:

— Ey, jonivor, men bir falokatdan qutuldim, yana qanday falokat bor? — debdi. Oti shunda:

— Onang yana seni o'ldirishga qasd qildi. Seni tushib ketsin, deb darvozaning ostini kovlab, ustini yopib qo'ydi. Sen u yerdan bir amallab uning o'z o'g'lini yurgizgin. U chuqurga tushib ketsin, — debdi.

Bir vaqt onasi kelibdi. U kechasi jodugar kampir aytgan chuqurni qazdirib, tayyorlab qo'yib, endi To'qlining shu chuqurga tushishini poylabdi. To'qli ukasi Yo'ldoshga:

— Uka, ko'chaga ayiq kelibdi, chiqib ko'ramiz, sen tomorqadan aylanib chiq, men darvozadan chiqaman, — debdi. Shunda ukasi:

— Ha... a! Siz o'zingiz yaqin yo'ldan chiqib, meni uzoq yo'l bilan chiqadi, deysizmi? — deb darvoza bilan chiqmoqchi bo'lib, chuqurga tushib ketibdi, ustidan qilich tushib ikkiga bo'lib o'ldiribdi. To'qli „dod!“ deb onasiga kirib, voqeani bildiribdi. Qumri chiqib qarasa, o'zi kovlagan chuqurga o'z bolasi tushib o'lib yotibdi. Buni ham yig'lab-siqtab ko'mibdi.

Bir kuni u yana jodugarning oldiga boribdi. Voqeani unga aytsa, jodugar kampir aytibdi:

— U bolaning bitta tilsim oti bor ekan. Hamma narsani bilib turar ekan. Sen qilgan narsalarni o'sha ot bilib bolaga aytib qo'ygan ekan. Sen oldin otni o'ldir, otni o'ldirmasang bolani o'ldirib bo'lmaydi, — debdi. Qumri:

— Otni qanday o'ldiraman? — debdi. Jodugar kampir aytibdi:

— Yaqinda ering keladi. O'zingni kasallikka solib yot. Ering „Nimaga kasal bo'lding, nima qilsa tuzalasan?“ deb so'rasha:

— Men juda qattiq kasalman, tabiblar uch yashar ot go'shtini kabob qilib yesang, tuzalasan, deyishdi. Mana o'g'lingizning boqib qo'ygan toyi uch yashar bo'ldi. Shuning jigarini kabob qilib bering, degin. Shunda ering otni so'ydiradi, sen undan qutulasan, — debdi.

Xotin jodugar kampirning oldidan chiqib, uyiga jo'nabdi. Shu vaqtida To'qli otidan xabar olish uchun kirsma, oti yig'lab turgan ekan. To'qli:

— Ey jonivor! Sen meni ikki o'limdan qutqarding, endi yana qanday falokat bor, nimaga yig'laysan? — debdi. Shunda ot:

— Menga bergen tuzingdan rozi bo'li! Onang jodugar kampirning gapi bilan meni o'ldirmoqchi bo'lib kelyapti, — debdi. Bola:

— Sen meni o'limdan qutqarishning ilojini topding, o'zingni qutqarishning ilojini topolmaysanmi? — desa, ot aytibdi:

— Iloji bor, onangning buyrug'i bilan meni so'yish uchun otang qassobni olib kelganda, meni otxonadan olib chiqish uchun yechayotgan vaqtida bir kishnayman, otxonaning eshididan chiqayotganda ikkinchi marta kishnayman, so'yish uchun oyog'imni bog'layotganda uchinchi marta kishnayman. Agar mening kishnaganimni eshitib kelsang, otangga: „Otajon! Shu otni ko'p boqdym, biror marta ham minganim yo'q. Endi so'yadigan bo'lsangiz, ustiga minib, biroz yuray,

armonda qolmayin, keyin so'ysangiz ham mayli!“ deysan. Shunda u rozi bo'ladi. Sen ustimga minasan-da, hovlini bir aylanasan, keyin: „Otajon, ko'chani ham bir aylanib kelayin!“ deysan. U ruxsat beradi. Sen ko'chani bir aylanib qaytganingda, darvozaga ikki qadam qolganda, meni qamchi bilan yaxshilab ikki marta urasan, qolganini o'zim bilaman, — debdi.

Oradan bir qancha vaqt o'tgandan keyin To'ydiboy safardan qaytib kelibdi. Xotini kasal bo'lib yotib olibdi.

Buni ko'rib, To'ydiboy xotiniga:

— Kasalingga nima dori? — deb so'rasha, xotini:

— Tabiblarning aytishicha, menga uch yashar otning jigari dori. Mana, o'g'lingizning oti uch yashar bo'ldi. Shuni so'ydirib, jigarini yedirtirsangiz tuzalar edim! — debdi. To'ydiboy xotinining hiylasini tushunmasdan qassobni chaqirib kelibdi. To'qlining boqib qo'yan otini so'yishni buyuribdi. Shu vaqt To'qli maktabda o'qishda ekan. Bir vaqt otining qattiq kishnagan ovozi eshitilib, To'qlining yuragi o'ynab ketibdi. Domlasidan so'rab:

— Mening onam qattiq kasal edi. Shundan xavotirdaman, javob bering, bir borib kelay, — debdi. Domla javob bermabdi.

Oradan biroz o'tgach, otning ikkinchi marta kishnagan ovozi eshitilibdi. To'qli domladan yana so'rab:

— Taqsir, javob bering, onamdan ko'p xavotirdaman, yuragim o'ynab ketyapti, borib kelay! — debdi. Domla yana javob bermabdi. Sal turib, oti yana bir kishnabdi. Shunda To'qli domladan javob so'ramasdan chiqib qochibdi. To'qli chopganicha, uyiga yetib borsa, qassob otini yiqitib oyog'ini bog'lab, so'yish uchun taraddud qilib turgan ekan. To'qli otasiga arz qilib:

— Otajon, shu otni uch oy boqib biror marta minmadim. Ruxsat bersangiz, ustiga minib hovlini bir aylansam, keyin so'ysangiz armonda qolmas edim, — debdi. Otasi ruxsat beribdi. Shunda bola darrov pichog'ini chiqarib otning oyog'idagi arqonni kesib tashlab, uni minibdi, hovlini bir aylanibdi, keyin: „Ko'chani ham bir aylanib ke'sam“, debdi va otni ko'chaga minib chiqib, bir aylanib qaytibdi. Darvozaga ikki qadam qolganda qamchi bilan otni yaxshilab ikki marta uribdi. Shunda otdan qanot chiqib, osmonga ko'tarilib uchib ketibdi. U yerdgilarning og'zi ochilib qola beribdi. Ot shu uchgancha borib bir yaylovga tushibdi. Nariroqda bir bog' ko'rilibdi. Ot bolaga aytibdi:

— Endi men ketaman, sen o'sha bog'ga kirib, shunda yashaysan. Sendan kim gap so'rasha javob bermay, „Nebilay“ deya berasan, — deb

ot ko'zdan g'oyib bo'libdi. To'qli hayron bo'lib, otning aytganini qilib, o'sha bog'ga boribdi. Bu bog' juda katta ekan. Bog'ning bir tarafı olmazor, bir tarafı uzumzor, bir tarafı gulzor, o'rtada katta hovuz, hovuzda o'rdaklar suzib yurar, atrofida gullar ochilgan, har xil qushlar sayrab yurishgan ekan. Mevalar pishib, tagiga to'kilib yotgan ekan. To'qli bog'ga kiribdi. Mevalardan yeb qornini to'qlab, bitta gulning tagiga kirib uxlاب qolibdi. Uyqudan tursa bog'da hech kim ko'rinnabdi. To'qli bekor turgisi kelmay, gullarning tagini o'tab, gullarga suv quyib yura beribdi. Ikki kundan keyin bog'bon kelibdi. U To'qlini ko'rib:

- Sen kimsan? — debdi. To'qli:
- „Nebilay“, — deb javob beribdi. Bog'bon:
- Qayerdan kelding! — desa, „Nebilay“ debdi. „Nebilay“ deganining nima deganining, desa ham „Nebilay“ debdi. Gap so'rasha, „Nebilay“ deya beribdi. Bu bog' shu mamlakat podshohi Mahmudshohning bog'i ekan. Bog'bon podshoga borib:

— Ey, taqsiri olam, bog'imizda bir begona bola yuribdi. „Kimsan?“ desam, „Nebilay“ deb javob beradi. Nima qilamiz? — debdi. Podsho: „Unday bo'lsa borib o'zim ko'ray!“ deb vazir-u vuzarolari bilan bog'ga boribdi. Qarasa, bir begona bola gulning orasida gullarni parvarish qilib o'z-o'zidan kuyib-pishib ishlab yurgan emish. Podsho birdan:

— Hoy, bola, sen kimsan, qayoqdan kelding? — debdi. Bola „Nebilay“ debdi. Nima gap so'rasha „Nebilay“ deya beribdi. Podsho hayron bo'libdi.

— Bu mehnatkash bola ekan, o'zi tentakroqqa o'xshaydi. Bog'da yursa yuraversin, — deb qaytib ketibdi. Mahmudshohning uchta qizi bor ekan. Kattasining oti Gultoji, o'rtanchasining oti Gulnora, kichigining oti Gullola. Haligi gap qizlarga ham eshitilibdi. Qizlar otasiga aytibdi, „Otajon, biz ham bog'ga borib, o'sha bolani ko'rib, gapga solaylik-chi, balki bizga gapirar“. Mahmudshoh javob beribdi. Qizlar bog'ga kelibdi. Bog'ga kelib qarashsa, bir gulning tagida bir yigit uxlاب yotgan mish. Qizlarning ko'ngliga allaqanday xayollar kelib, bir-biridan tortinib, oxiri To'qlini uyg'otishibdi. Bular ham gap so'rasha, „Nebilay“ deb javob beribdi. Shunda bittasi: Yuringlar, ketamiz, o'la qolsin „Nebilay“ demay, jinniga o'xshaydi! — debdi. Shunda bittasi: He, o'l, yigit bo'lmay, „Nebilay“ deguncha, mana bu olmaga chiqib bizga olma uzib bersang o'lasanmi? — debdi. Bola pishib turgan olmaga sekingina chiqibdi. Bitta pishib o'tib, yarmi chirigan, bitta pishib o'tib, endi chiriyotgan, bitta juda pishib, yetilib turgan olmani uzib tushib, yarmi chiriganini Gultojiga, endi chiriyotganini Gulnoraga, pishib yetilib turganini Gullolaga beribdi. Qizlar

hayron bo'lib, o'ng qo'l vaziri Oyxon, chap qo'l vaziri Kunxonni chaqirishibdi. Ularga voqeani aytganda, dono vazir Oyxon podsho huzuriga borib voqeani bayon qilib:

— Ey, podshohi olam, u bola katta qizingizning vaqtı o'tibdi, o'tancha qizingizning vaqtı o'tyaptı, kichigi yetilib turibdi, deb ishora qilibdi. Shuning uchun qizlarni erga berish kerak, — debdi.

Podsho qizlarini chaqirib:

— Sizlarni endi erga beraman, — debdi. Qizlar:

— Bizni erga bersangiz, bir maydonga darvoza qurdiring, hamma yigitlarni chaqirtirib, shu darvozadan o'tkazdiring. Biz darvozaning tepasiga chiqib turamiz. Kimni yoqtirsak, shuni olma bilan uramiz. Bizni o'shangra berasiz, — debdilar. Podsho qizlar aytganday bir joyga darvoza qurdirib, mamlakatdagi hamma yigitlarni shu darvozadan o'tkazdiribdi. Katta qizi Gultoji bilan o'tancha qizi Gulnora shoshilib, bittadan yigitga olma otishibdi. Kichik qizi Gullola hech kimga olma otmabdi. Hech kimni yoqtirmabdi. Podsho hayron bo'lib:

— Yana o'tmagan odam qoldimi? — deb so'rabdi. Bir joyda bir qo'ychivon qolgan ekan. Shuni ham aytib kelib o'tkazdiribdi. Gullola unga ham otmabdi. „Endi kim qoldi?“ deganda, odamlar: „Bog'dagi Nebilay qoldi“, deyishibdi. Podsho:

— Uni ham aytib kelib o'tkazinglar! — debdi. „Nebilay“ni aytib kelibdilar. U darvozadan o'tayotganda Gullola unga olmani otibdi. Podsho „Kelib-kelib „Nebilay“ jinnini xohladi“, deb, Gulloladan xafa bo'libdi. Qizlarini to'y-tomoshalar qildirib, erga beribdi. Gultoji bilan Gulnora kuyovlari bilan yaxshi uylarga kiribdilar. Gullola bilan „Nebilay“ni otxonaga tushiribdi. Ular yaxshi uylarda, bular otxonada turisha beribdi. To'qli hamon „nebilay“ dan boshqa gapni aytmas ekan.

Gullola To'qlini juda sevarkan. U bilan gaplashgisi kelarkan. To'qli ham uni yaxshi ko'rib gaplashgisi kelarkan-u, ammo gapirolmas ekan. U boshqa odamlarga ham aralashmas ekan. Oxiri juda zerikibdi. Nima qilarini bilmay boshi qotibdi. Xafa bo'lib, otxonaning bir burchagiga borib yig'lay boshlabdi.

Shunda oti paydo bo'lib: „Nimaga yig'layapsan!“ debdi. To'qli aytibdi:

— Men yomon kunga qoldim. Sen kim gap so'rasa, „nebilay“ degin devding, men „nebilay“dan boshqa gapni unutib qo'ydim, otim „Nebilay jinni“ga chiqdi. Endi nima qilaman! — debdi. Oti aytibdi:

— Sen shoshma, ertaga qaynatang Mahmudshoh ovga chiqadi. Kuyovlарини ham olib chiqadi. Senga bir yag'ir ot berishadi. Sen falon uch ko'chaga borganingda ro'parangda mening ot ukam paydo bo'ladi. Ustida kiyim-boshlar ham bo'ladi. Sen yag'ir otni tolga bog'lab, qora

otga minib, podshoning ketidan yetib borib, ov qilib qaytgin, yo'lda yana yag'ir otni minib, qora otni qo'yib yuborgin, — deb ko'zdan g'oyib bo'libdi.

Ertasi erta bilan podsho ovga jo'naydigan bo'libdi. Katta va o'rtancha kuyoviga yaxshi otlar berib, „Nebilay“ga bir yag'ir otni mindirib, ovga jo'nabdi. „Nebilay“ning oti yurmay juda qiynabdi. Ot aytgan uch ko'chaga borganida ko'z oldida kelishgan qora ot paydo bo'libdi. Uning ustida shohona kiyimlar ham bor ekan. To'qli xarish otdan tushib, uni bir tolga bog'lab, kiyimlarini almashtirib kiyib, qora otga minib o'ynoqilatib, podshoning orqasidan yetib boribdi. Podsho odamlari, kuyovlari To'qlini tanimabdi. Ular bilan so'rashganda „Men falon podshoning o'g'liman, ovga ketyapman!“ debdi. Bular ov qilinadigan ko'lga yetib borishibdi. Ov boshlanibdi. Boshqalar oz narsa otishibdi. To'qli juda ko'p g'oz, o'rdak otibdi. Qaytishda xarish otning oldiga yetib borganida otdan tushib, o'z kiyimlarini kiyib, otni qo'yib yuboribdi, ot g'oyib bo'libdi. To'qli xarish otga minib xotinining oldiga kelibdi. Shu kuni kuyovlari podshoga osh qilib kiritibdi.

„Nebilay“ ham boyagi g'oz, o'rdak go'shtlari bilan osh qilib kiribdi. Oshni tovoqqa solayotganida bir chekkasiga bir siqim go'ng tashlab qo'yibdi.

Podsho kuyovlarining oshlarini yeb ko'rib, yoqtirmabdi. „Nebilay“ qilib kirgan oshni yoqtirib yebdi. Oshni maza qilib yeyayotganda go'ng chiqib qolibdi. Podsho achchiqlanib:

— Bu nima degan gap? — deb so'raganida, dono vazir:

— Taqsir, bu kichik qizingiznikidan chiqqan osh. Ular otxonada turishadi. Ehtimol, oshni tovoqqa suzayotganida go'ng tushib qolgandir, — deganda podsho:

— Ularni somonxonaga olib chiqib qo'yinglar, — debdi.

Endi Gullola bilan „Nebilay“ otxonadan qutulib somonxonada turadigan bo'lishibdi.

Bir kuni To'qlining oldiga yana oti kelibdi. Oti To'qliga:

— Ertaga yana ovga borasizlar. Senga yana xarish otni berishadi. Endi sening yo'lingga mening akam saman ot chiqadi. Sen saman otni minib ovga borasan, ovdan qaytib kelib, qaynatangga osh qilib kirgizganingda oshga somon solib qo'y, — debdi-da, g'oyib bo'libdi. Ertasiga ertalab podsho ovga otlanibdi. Katta kuyovlariga yaxshi otlar beribdi. „Nebilay“ga yana avvalgi xarish otni mindiribdi. Podsho tantana bilan ovga jo'nabdi. „Nebilay“ xarish otni minib sekin-asta ularning orqasidan keta beribdi. Yana avvalgi joyga yetganida bitta kelishgan saman ot paydo bo'libdi, tilla egar, tilla yugan, tilla quyushqonlari bor ekan. Ustida shahzodalar kiyadigan yaxshi ust-boshlar, miltiq va o'qlar bormish. „Nebilay“ xarish otni

qoldirib, ust-boshlarini yechib, yangi ust-boshlarni kiyib, otga minib, shahzodalarga o'xshab, otni o'ynoqlatib podshoning orqasidan yetib boribdi. Podsho qarasa, o'tgan safar qora ot minib kelgan shahzoda bu safar saman ot minib, ov qilmoqqa kelyapti. Mahmudshoh uni izzat-hurmat qilibdi, ovga birga borishibdi. Bu safar ham To'qli hammadan ko'p ilvasin otibdi. Podsho va uning odamlari ovga jon-jahdlari bilan kirishsalar ham ilvasinni oz otibdilar. Podsho obi taom qilib, notanish „shahzoda“ni mehmon qilibdi. To'qli podshoning oldida juda odob saqlab, bema'nii gaplar gapirmay o'tirib, uni hayron qoldiribdi. Kech-qurun qaytishibdi. Yo'lda To'qli podsho bilan xayrashib, boshqa yo'l bilan ketibdi. Boyagi uch ko'chaga borib, saman otdan tushib, yangi ust-boshlarni eskisi bilan almashtirib olibdi. Saman ot ko'zdan g'oyib bo'libdi. To'qli yana xarish otni minib kelib, somonxonaga kirib yota beribdi. Bojalarining yo'liga qancha odamlar, qizlar chiqib kutib olishibdi. „Nebilay“ning yo'liga Gulloladan boshqa hech kim chiqmabdi. Kech-qurun Gullolaxon eri keltirgan ilvasinlardan sergo'sht palov qilibdi. Bir chekkasiga somon solib, bir lagan oshni podshoning oldiga olib kiribdi. Boshqa qizlari ham osh olib kirishibdi. Podsho uchala qizining oshidan oz-ozdan yeb ko'rsa, kichik qizining oshi mazali. Shu oshdan yeishga boshlabdi. Oshni ishtaha bilan yeb tursa, ichidan somon chiqib qolibdi. Shundan so'ng ularni bir eski mehmonxonaga olib chiqib qo'yishibdi. Oradan bir qancha kun o'tgandan keyin Mahmudshoh qattiq kasal bo'lib qolibdi. Podsho shahardagi hamma ulamo-fuzalo, tabiblarni chaqiritibdi. Tajribali tabiblar:

— Ey, taqsir, g'ozning o'ng qanoti go'shtini qaynatib, sho'rvasini ichsangiz tuzalasiz, — deyishibdi. Shunda podsho chap qo'l vaziri Kunxonga: „Kuyovlarim bilan ovga borib, g'oz otib keling!“ deb buyuribdi. Kunxon katta va o'rtancha kuyov bilan ovga jo'nabdi. Ular: „Boshimizga balo qilib uni nima qilamiz deb, „Nebilay“ni tashlab ketishibdi. Shu payt To'qlining oldiga tilsim ot kelibdi va unga:

— Sen tezda piyoda uch ko'chaga bor. Mening katta akam — qizil ot keladi. Minib ovga borasan. Bojalaring g'oz otolmaydi. Sen ko'p otasan. Ular otgan g'ozlaringdan berishni so'rab, senga yalinishadi.

Sen shunda mana bu muhrni ko'rsatib: „Bo'lmasa, shu muhrni orqalaringga bittadan bosib qo'yaman, keyin, bittadan oqqush beraman degin“, — debdi.

„Nebilay“ yugurganicha uch ko'chaga boribdi. Ajoyib bir qizil ot paydo bo'libdi. Ustida yaxshi ust-boshlar, miltiq va o'qlari ham bor ekan. „Nebilay“ bu ust-boshlarni kiyib, miltiq va o'qlarni taqinib, qizil otga minib, Kunxon va bojalarining ketidan yetib boribdi. Ular buni



«Shayton va dehqon» ertagiga ishlangan rasm

tanimasdan, izzatini qilib, otdan tushib ko'rishibdilar. Birga ko'lga boribdilar, ov boshlanibdi. Kunxon va bojalari shuncha o'q otsalar ham, birorta g'ozni urolmabdilar. To'qli juda ko'p g'oz otibdi. Ovdan qaytadigan vaqt bo'libdi. Shunda chap qo'l vazir, podshoning katta va o'rtancha kuyovlari juda xafa bo'lib: „Endi podshoning oldiga qay yuz bilan boramiz!“ deyishib, vahimaga tushishibdi. Shunda kuyovlari shahzoda-ga yalinishib:

— Bizga bittadan g'ozingizdan bering! — deyishibdi. Shunda To'qli:

— Mayli, bersam berayin, ammo bitta muhrim bor. Shuni orqalaringga bosib qo'yaman! — debdi. Bojalari:

— Mayli, bossangiz bosing! — debdilar. To'qli muhrini ularning orqasiga bosib, bittadan g'oz beribdi. Keyin hammasi jo'nashibdi.

Yo'lda To'qli ular bilan xayrashib, boshqa yo'l bilan ketibdi. Uch ko'chaga borib, otni qoldirib o'zi ketibdi. Bojalari g'ozning o'ng qanotini qaynatib ichirgach, podsho tuzalibdi.

Podsho bir kuni yana ovga chiqibdi. Bu safar „Nebilay“ ko'k ot minib boribdi. Mohirlik bilan ov qilib, podshoni qoyil qoldiribdi“. Kechqurun ovdan qaytarda Mahmudshoh To'qliga:

— Ey, shahzoda, yaqinda meni bir podsho mehmonga chaqirgan, falon kuni kelsangiz, birga borardik! — debdi.

Podshoning mehmonga boradigan kuni bo'libdi. Shunda „Nebilay“ ning ko'z oldida tilsim ot paydo bo'lib:

— Sen yana uch ko'chaga bor, qora ot paydo bo'ladi. Minib podsho bilan mehmondorchilikka bor. Mehmondorchilikdan qaytganingda podsho seni o'z uyiga chaqiradi. Qo'rmasdan kiraver, — debdi.

Ular mehmondorchilikdan qaytishibdi, podsho uni uyiga taklif qilibdi. Dasturxon yozib, turli noz-u ne'matlar tortib, „Nebilay“ni aziz mehmon gumon qilib, uni ziyofat qilishibdi. Har xil gap-so'zlar o'tibdi. To'qli odob saqlab o'tiribdi. Podsho bunga yana qoyil qolibdi. Bojalari ham buni tanimasdan yugurib-elib xizmat qila berishibdi. Bir vaqt To'qli bojalarini ko'rsatib:

— Huv o'sha ikki odam menga tanish ko'rindi. Bir vaqt ikkita qulim qochib ketgan edi. Bular o'sha qullarimga o'xshaydi, — debdi.

Mahmudshoh hayron bo'lib:

— Agar sizning qullaringizga o'xshasa, birorta tanig'i bordir? — debdi.

Shunda „Nebilay“:

— Men ularning orqasiga mana bu muhrimni bosib qo'ygan edim! — deb muhrini podshoga beribdi. Podsho kuyovlarini chaqirtirib, orqasini

ochib qarasa, darhaqiqat o'sha muhr bositgan ekan. Kuyovlari hech gap aytolmay qolishibdi. Podsho ham juda hayron bo'lib qolibdi.

Shu payt To'qli o'rnidan turib, boshidagi tojini tashlabdi, ustidagi shahzodalik kiyimini yechib, „Nebilay“ qiyofasiga kirib:

— Ey, otajon, men shahzoda emasman, o'zingizning „Nebilay“ kuyovingizman. Men sizga shuncha ishlar ko'rsatdim. Siz meni tanimadingiz! — debdi va chopqillab chiqib eski mehmonxonasisiga kirib ketibdi. Podsho ham, vazirlar ham va boshqa odamlar hang-mang bo'lib qolishibdi. Shunda podsho:

— Hay, attang, bu bolada sir bor ekan. Biz tushunmay, uni „Nebilay jinni“ deb yurgan ekanmiz, — debdi.

Podsho kuyovidan uzr so'rab, darhol yaxshi dang'illama uyg'a ko'chiribdi.

Shundan keyin:

— Mening o'rnimni bosadigan o'g'lim yo'q edi. Seni menga xudo yetkazgan ekan. Men bilmagan ekanman. Mana, men qaridim. Endi men podsholikni senga topshirdim. Bu kuyovlarim senga xizmat qilsin. Men sening duoi joningni qilib yotayin! — debdi. Shunday qilib To'qli podsho bo'libdi. Shohning katta va o'rtancha kuyovi To'qliga, katta va o'rtancha qizi kichik qiziga xizmat qila boshlabdi. To'qli bilan Gullola farog'atda yashay boshlashibdi.





Hakim baliqchining o'g'li



adim zamonda hakim baliqchi degan chol bor ekan. Hakim baliqchi Changalzor degan bir qishloqdan uzoqroq joyda xotini va bir o'g'li bilan kun kechirar ekan. Ular turgan joydan sal nariroqda katta daryo oqar ekan. Chol har kuni erta bilan baliq oviga ketar, ushlagan baliqlari bilan tirikchilik qilar ekan. Ular juda kambag'al bo'lgani uchun hech kimga aralasha olishmas ekan, boshqa kishilar ham ular bilan kam muomala qilishar ekan. Hakim chol bir kuni odatdagicha baliq oviga ketibdi. Daryoga boradigan yo'l jarlik, baland-past bo'lib yurish juda mushkul ekan. Chol zo'rg'a daryo labiga borib, biroz dam olgandan keyin baliq oviga kirishibdi. Juda ko'p baliq ovlagandan keyin, to'rga oltin baliq tushibdi. Baliqchi chol oltin baliqni qo'liga olib, uni rosa tomosha qilibdi. Keyin uyiga borib o'g'lini chaqirib:

— O'g'lim, mana bu oltin baliqni podshoning vaziriga olib borib berda, tezda qaytib kel, — debdi.

Kampir esa nima ish bo'layotganini payqamay qolibdi. Cholning o'g'li baliqni olib chopganicha katta yo'l bilan yurib, podsho saroyiga kirib boribdi. „Podsho nima-yu, vazir nima. Kel-e, podshoning o'ziga bera qolay“, deb baliqni podshoga beribdi. Podsho hech narsa demay baliqni olib qola beribdi. Bola chopib uyiga qaytibdi.

Baliqchi chol o'g'lidan:

- Baliqni kimga berding, o'g'lim? — deb so'rabdi.
- Podshoga berdim, — debdi bola. Baliqchi chol juda xafa bo'libidda, hech narsa demay o'z ishini qila beribdi.

Ertasi ertalab vazir podsho oldiga kelayotib, katta hovuzda chiroqli oltin baliqni ko'ribdi. Biroz tomosha qilib, podsho oldiga kiribdi. Podshodan: „Hovuzdag'i baliq qayerdan paydo bo'ldi?“ deb so'rabdi. Podsho vazirga qishloq chetida yashaydigan bir baliqchi cholning o'g'li keltirib bergenini aytibdi. Vazir bolaning baliqni unga bermay podshoga bergenidan jahli chiqib, qanday qilib bo'lsa ham bolani o'ldirish payiga tushibdi. Podshoga qarab:

— Podshohi olam, bu baliq yolg'iz bo'lmasa kerak, buning albatta sherihi bo'lishi kerak. Shu baliq hovuzga juda yarashibdi. Shuning uchun bolaga baliqning shergini topib keltirishni buyuring, — debdi.

Podshoga bu so'z juda yoqibdi-da, shu zahoti cholning oyog'ini yerga tekkizmay huzuriga keltiribdi. Podsho cholga:

— Sen shu baliqni qayerdan olib keltirgan bo'lsang, uning shergini ham qirq kun ichida topib keltirasan. Bo'lmasa dorga ostiraman, — debdi. Chol juda xafalanib uyiga qaytibdi. O'g'lini chaqirib:

— Mana, sen baliqni vazirga bermaganing uchun boshimizga juda katta mushkul ish tushdi. Shu qirq kunda oltin baliqning shergini tutib olib borib podshoga bermasak, ikkovimiz dorga osilamiz, — debdi. — Endi buni bajarmay ilojimiz yo'q. Ikkovimiz birga daryo labiga borib baliq ovlaymiz. Podsho qirq kun muhlat berdi, — debdi.

Chol o'g'li bilan birga daryo bo'yiga borib biroz dam olgandan keyin baliq ovlashga kirishibdi. Kechgacha juda ko'p oddiy baliqlarni tutishibdi. Lekin oltin baliq uchramabdi. Ota-bola o'ttiz to'qqiz kun baliq ovlashibdi. To'rga oltin baliq ilinmabdi. Chol bilan o'g'li: „Endi podsho bizni dorga osadi“, deb juda xafa bo'lishibdi. Qirqinch'i kuni ota-bola „Bir kunlik umrimiz qoldi“, deb, o'lishlariga ishonib, oxirgi marta baliq oviga borishibdi. Kechgacha ov qilib, kechqurun bo'lganda to'rga xuddi ilgarigi oltin baliqqa o'xshash baliq ilinibdi. Ota-bola juda xursand bo'lishibdi. Cholning qo'li qaltirab, ko'zidan yoshi selday tirqirab, o'limdan qolganiga ishonmasmish. Ota-bola uyiga qaytishibdi.

Kampir har kundagidek, chol bilan o'g'lim nima olib kelar ekan, deb tomga chiqib kutibdi. Chol bilan o'g'li ko'rinnabdi. „Bugun qirq kun muhlat tamom bo'ldi. Baliqni tutib olib kelishmasa, cholim bilan o'g'limdan ajralar ekanman“ deb, tomming u yog'idan-bu yog'iga bezovta bo'lib yuribdi. Uzoqdan choli bilan o'g'li ko'ringach:

— Oltin baliqni ushladinglarmi? —deb baqira beribdi. Chol kampir yoniga kelib baliqni ko'rsatibdi. Ertalab bo'lgach, chol baliqni o'g'liga berib:

— BAliqni vazirga ber, — deb tayinlabdi. Bola podsho saroyiga jo'nabdi. Podsho darg'azab bo'lib:

— Bugun qirq birinchi kun, cholni topib kelinglar, — deb buyruq berib turgan ekan. Bola eshikdan baliqni ko'tarib kirib podshoga salom beribdi va baliqni uzatibdi. Podsho sevinib baliqni ilgarigi baliq yoniga — hovuzga qo'yib yuboribdi. Bola uyiga qaytibdi.

Ertasiga yana vazir podsho oldiga kelayotib, hovuzda bir emas ikki oltin baliq suzib yurganini ko'ribdi. Podsho oldiga shoshib kirib, baliqlarni tomosha qilishni taklif qilibdi. Podsho bilan vazir bog' oralab yurib hovuz yoniga kelibdi. Hovuzda bir-biridan chiroyli ikki baliqning suzib yurganini tomosha qilishibdi. Vazir so'z boshlab:

— Podshohi olam, sizning bog'ingiz juda ajoyib, hech qanday podshoda yo'q. Endi shu bog'ingizda bir narsa kam, u ham bo'lsa, tilla hovuz, — debdi.

Podsho bir seskanib, keyin xayol surib qolibdi. Vazir:

— Ey, podshohi olam, devlar yashaydigan falon mamlakatda tilla hovuz bor. Suv buloqdek otilib chiqib turadi. Chetida oltin panjara, oltin kursi, hamma yog'i oltin bilan qoplangan. O'sha hovuzni olib kelib qo'yilsa, bog'ingiz bundan ham chiroyli bo'ladi, — debdi. Podsho:

— Buni kim olib keladi? — deb so'rabi.

Vazir:

— Balig'ini topib kelgan odam olib keladi-da. Siz bundan g'am yemang, faqat buyuring, xolos, — debdi.

Podsho odamlariga baliqchi cholning o'g'lini tezda topib kelishni buyuribdi. Ikki kishi bolani o'rdaga olib kelibdi. Vazir bolaga sovuqqina qarab „Endi bola o'ladi“ deb, podshoning so'ziga quloq solib turibdi. Podsho bolaga:

— Devlar makonida oltin hovuz bor ekan. Sen shu hovuzni olib kelasan. Agar olib kelmasang, dorga osilasan, — debdi. Bola podshoga:

— Ey, podshohim, hovuzni ham olib kelib bo'ladimi? — debdi. Vazir:

— Podshoga gap qaytarma, badbaxt, — deb bolani quvlab chiqaribdi. Bola g'amgin bo'lib uyiga qaytib kelibdi. Chol bolani ko'rishi bilanoq:

— O'g'lim, baliqni yana podshoga bergen ekansan-da, — debdi.

Bola podshoning buyrug'ini aytibdi. Chol o'ylanib, o'g'liga uzoq tikilib qolibdi-da, keyin:

— O'g'lim, endi podsho seni o'ldirmoqchi bo'libdi. Sen podsho oldiga bor, podshodan bir temir hassa, bir temir kavush, bir necha qo'y, bir

necha eshak so'ra! Podsho so'zingni qaytarmaydi. Sen hamma narsani olib yo'lga ravona bo'l. Qo'ylarni boqib, charchagan eshakni qo'yib, yangisiga minib ket, — debdi.

Bola podsho saroyiga borib otasi o'rgatgan narsalarni so'rabdi. Podsho bola so'ragan narsalarning hammasini beribdi. Bola ularni olib yo'lga ravona bo'libdi. U ota-onasidan ayrilib, nima qilishini, qayoqqa borishini bilmay cho'l-u biyobonlarga chiqib ketibdi. Yo'lda qo'ylardan so'yib yeb, charchagan eshakni qo'yib, boshqasiga minib keta beribdi. Qo'ylar ham oxiri tamom bo'libdi, eshaklar ham yurolmay qolibdi. Bola nima qilishini bilmay, tavakkal deb temir kavushini kiyib, temir hassasiga tayanib keta beribdi.

Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, oyoqlari qavarib, kiyimlari yirtilib ketibdi. Bir qirning tepasiga kelib, charchab uxbol qolibdi.

Bola uygusida ajoyib bir tush ko'ribdi. Tushida ola chopon kiygan, o'rta bo'yli, oq soqolli bir mo'ysafid kelib bolaning holini so'rabdi. Bola cholga o'zining qayerga, nima uchun ketayotganini, qachondan buyon cho'l-u biyobonlarda sarson bo'lib yurganini birma-bir aytib berib, yig'labdi. Chol:

— Yig'lama, o'g'lim, senga yaxshilik qilaman. Lekin sen aytgan hovuz devlar qo'lida. Buni sen ola olmaysan, — deb bolaning qo'yniga bir dona yong'oq solib qo'yibdi va: — Mana shu yong'oqni podsho oldiga olib borgin-da, hovuzni qayerga quray, degin. Shunda podsho senga do'q urib „Qani olib kelgan hovuzing“, deb joy ko'rsatadi. Sen shu yong'oqni podsho ko'rsatgan joyga qattiq urasan. Hovuz tayyor bo'ladi, o'limdan qutulasan, — deb ketibdi. Bola uyg'onibdi. Shoshib-pishib qo'yniga qo'l solib qarasa, yong'oq turgan emish. Bola xursand bo'lib badanining, oyoqlarining og'rig'ini ham sezmay, orqasiga qaytibdi.

Bir necha kun yo'l yurib o'z uyiga yetibdi. Qarasa, ota-onasini podshoning ikki odami haydab ketayotgan mish. Bola ota-onasini podshoning odamlaridan qutqazib, podsho oldiga o'zi boribdi. Podsho bolaga:

— Qani, hovuzni olib keldingmi? — deb g'azabga olib baqiribdi.

Shunda bola pinagini buzmay podshodan:

— Hovuzni qayerga quray! — deb so'rabdi. Podsho bolaga:

— Ikkala qo'lingni burningga tiqib kelib, yana uyalmay hovuzni qayerga quray deb so'raysanmi, — deb yana battarroq dag'dag'a qilibdi.

Bu janjalni vazir eshitib, darhol yetib kelib, podshoga:

— Ey, podshohi olam, hovuz bo'ladigan joyni ko'rsating-chi, bola nima qilar ekan? — debdi. Podsho:

— Mana shu yerga qura qol, — deb bog'ning eng chiroyli yeridan joy ko'rsatibdi. Bola qo'ynidan yong'oqni olib, podsho ko'rsatgan yerga bir uribdi. Darhol tilla hovuz tayyor bo'libdi. Hovuzzning atrofi tilla panjara bilan o'rall-

gan, hovuz o'rtasidan suv qaynab chiqib, har tomonga sochilib turgan-mish. Podsho boshi osmonga yetib, baliqlarni shu tilla hovuzga qo'yib yuborishni buyuribdi. Bola ikkala baliqni ushlab hovuzga qo'yib yuboribdi.

Bolaning o'lmay qaytib kelganiga vazirning g'azabi kelib, yana bolani biror ishga buyurishni o'ylay boshlabdi. Bola ota-onasi oldiga borib boshidan o'tganlarini aytib beribdi.

Vazir podsho oldiga kirib:

— Ey, podshohi olam, siz menin maslahatim bilan oltin baliq ham tilla hovuzga ega bo'ldingiz. Endi bog'ingizda yana bir narsa kam, u ham bo'lsa, falon mamlakatdagi pari qizni oldirib keltirsangiz, bog'ingizda kamchilik bo'lmaydi, — debdi. Podsho:

— Bu ishni kim bajaradi? — debdi.

Vazir:

— Bu ishni baliqni, hovuzni olib kelgan bola bajaradi-da, — debdi. Podsho tezda bolani topib kelishni buyuribdi. Navkarlar bolani dam o'tmay olib kelishibdi. Podsho bolaga:

— Sen ikkita ishni bajarding, yana bir ish bor. Parilar mamlakatidan pari qizni olib kelasan, — deb buyuribdi.

Bola nima qilishini bilmasdan uyiga qaytibdi. Otasiga podshoning buyrug'ini aytibdi. Shunda o'g'liga qarab: Aytganimni qilmay, o'zboshim-chalik qilding, vazirga ber, desam baliqlarni podshoga berding, ana endi sendan vazir o'ch olmoqchi. Mayli, yana podshodan bir necha qo'y, eshak, temir kavush, temir hassa so'rab olib, yo'lga ravona bo'l, — debdi. Bola podsho oldiga borib, otasi o'rgatgan narsalarni so'rabdi. Podsho hamma narsalarni beribdi. Bola qo'y va eshaklarni haydab ketaveribdi. Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, bir qishloqqa yaqin yerga borib qolibdi. Qarasa, yetti yashardan yetmish yashargacha qo'liga nima ilinsa, shuni olib kun chiqar tomonga qarab chopib ketayotgan emish. Bola bu odamlardan „Qayerga ketayotibsizlar?“ deb shuncha so'rasha ham hech kim javob bermabdi. Bir mahal yetti yoshli bir bola to'xtab:

— Qishlog'imizning butun mol-mulkini o'g'irlab ketgan o'g'ri ushlanibdi. Shu vaqtgacha uni hech kim tutolmagan edi. Uni tutib olishganiga uch kun bo'ldi. Odamlar shuni o'ldirishga chopib ketishayotibdi, — debdi.

Bola ham qo'y va eshaklarini choptirib o'sha tomonga ketibdi. Borib qarasa, olomon yig'ilgan, bir yerga dor tikilgan, haqiqatan ham bir odamning bo'yniga sirtmoq solingen; katta-kichik tosh, sopol, ketmon, kosov, shunga o'xhash narsalar ushlab o'g'riga yov nazar bilan qarab turgan-mish.

Bola qo'y va eshaklarini bir chetga qo'yib, olomon orasidan o'tib, o'g'ri oldiga boribdi. Bu o'g'ri shunday odam ekanki, chopsa ot yeta olmas, qirqta qo'yning go'sht-yog'iga to'ymas ekan. Lekin bo'ynidagi

sirtmog'i qattiq bog'langanidan qimirlay olmay turgan ekan. Bola o'g'rini dorga osayotgan odamlarga qarab: „O'ldirmanglar, agar o'g'ri bo'lsa, menga sotinglar!“ — deb qichqiribdi. Avval ko'pchilik olomon o'g'rini sotishga ko'nmabdi, „Baribir yana o'g'rilik qila beradi. Yaxshisi o'ldirimiz“, deyishibdi. O'g'rini o'ldirishga qancha urinsalar ham o'ldira olmabdilar. Bola qo'y va eshaklarining hammasini berib, o'g'rini sirtmoqdan bo'shatib olgan ekan, o'g'ri ikki-uch marta xo-xolab kulibdi-da, yo'q bo'lib qolibdi. Bola olomon ichida qo'y, eshaklaridan ajralib, nima qilishini, qayerga borishini bilmay, dovdirab turib qolibdi, tavakkal deb temir kavushini kiyib, temir hassasiga tayanib, bir tomonga qarab jo'nabdi.

O'g'ri qochib ketayotib o'z-o'ziga: „U bola meni nima uchun o'limdan qutqardi. Nima uchun men u bilan so'zlashmay ketayotibman“, debdi-da, ketiga qaytib, bolani qidirib topibdi. Bolaga o'zining kimligini bildirmay, undan hol-ahvol so'rabdi. Bola bo'lган voqeani birma-bir aytib beribdi. Shunda o'g'ri bolani yelkasiga mindirib chopib ketibdi. Tez orada ular baland bir temir qo'rg'on yoniga borib qolibdilar. O'g'ri temir darvozani ochib, ichkariga kiribdi. Qirqa qo'yini so'yib, pishirib yeb, damini olgandan keyin bolaga:

— Men senga pari qizni topib olib kelib beraman. Sen shu yerda tur,
— debdi va jo'nab ketibdi. O'g'ri bir qancha yo'l yurib qizning makoniga yetibdi. Borib sekin eshigini taqillatibdi. Bir dev chiqibdi.

O'g'ri dev chiqishi bilan uni o'ldiribdi. Ichkariga kirib qirqa dev bilan olishib, ularni ham o'ldiribdi. Yana ichkaridagi bir uya kirsasi, bir chiroyli qiz o'tirgan emish. Qiz ko'p vaqtadan buyon odam ko'rma-ganligidan uning bu yerga qanday kelib qolganligini so'rabdi.

O'g'ri butun voqeani aytibdi, qizni bolaga olib kelib beribdi. O'g'ri qiz bilan bolaga ketish uchun bir ot berib, jiloviga tegmanglar, debdi.

Bola qizga uni podshoga olib ketayotganini aytibdi. Birdan shamol, to'polon bo'lib qiz yo'q bo'libdi. Osmonda uchta kaptar qizni ko'tarib uchib, tog'dagi g'orga kirib g'oyib bo'libdi. Bola bu holni ko'rib, nima qilishini, qizni qayerdan topishini bilmay qolibdi. Bu voqeani o'g'ri sezib, hash-pash deguncha yetib kelib, boladan kaptarlar qizni qay tomonga olib ketganini so'rabdi. Bola g'orni ko'rsatibdi. O'g'ri g'orga borib:

— Pari, chiq bu yoqqa, — deb qattiq baqiribdi. Ammo pari g'ordan chiqish yo'lini bila olmabdi. O'g'ri qizga chiqish yo'lini o'rgatibdi. Qiz chiqqandan keyin:

— Men keta olmayman, devlar orqamizdan quvlaydi, — debdi.

O'g'ri qizga gap o'rgatib:

— Devlar kelgandan keyin ulardan: „Nima uchun odamzodning joni o'zida-yu, devlarning joni o'zida emas. Devlarning joni qayerda? — deb so'ra, aytmasa yig'la. So'ngra aytishga majbur bo'ladi. Uni bilib menga aytasan, — debdi.

O'g'ri bola yoniga qaytib kelibdi. Qiz devlar kelgandan keyin devlardan ularning joni qayerda turishini so'rabdi. Devlar avval shubhalanib, qizni o'ldirmoqchi bo'lishibdi. Keyin maslahatlashib:

— Bu qizning qo'lidan nima ish kelardi, — deb jonlarining qayerda ekanligini aytishibdi:

— O'sha ko'ringan jar yoqasidagi chinor ostida bir buloq bor, buloq ichida sandiq bor. Shu sandiq ichida bizning jonimiz turadi. Chinorni borib tebratsa, suv ichidan oltin baliq sandiqni dumi bilan chiqarib beradi.

Qiz buni eshitib olib, devlarga sharob quyib berib mast qilibdi. Devlar mast bo'lgan vaqtida o'g'ri kelibdi. Qiz o'g'riga eshitgan so'zlarini aytib beribdi. O'g'ri borib chinorni shu qadar jahl bilan tebratibdiki, chinor qulab ketibdi. Baliq esa dumi bilan bir siltab sandiqni chiqarib tashlabdi. O'g'ri sandiqni buzib, devlarning jonini olib, bola tomonga kelibdi. Shunda devlardan biri „voy belim“ desa, ikkinchisi „voy boshim“ deb yugurishib o'g'ri oldiga kelib:

— Nima buyursang qilamiz, — deb oyog'iga yiqlishibdi.

O'g'ri devlarga:

— Parini hozir topinglar, agar topmasanglar, hammangni o'ldiramani, — debdi.

Devlar parini topib kelishibdi. O'g'ri qizga devlarning jonini berib, bola bilan xayrashib, ikkovini jo'natibdi.

Bola o'z mamlakatiga yetibdi. Podsho bolaning kelganini eshitib, qizni tezda olib kelib berishni buyuribdi. Bola qizni podshoga berishga rozi bo'lmanidan keyin, podsho askarlariga bolaning qo'l-oyoqlarini bog'lab olib kelishni buyuribdi. Askarlar kelib bolaning qo'l-oyog'ini bog'-layotganligini o'g'ri sezib qolib, yetib kelibdi. Qiz esa devlarning jonini siqibdi, devlar ham darrov yetib kelibdi. O'rtada qattiq urush bo'libdi. Podsho yengilibdi.

Baliqchi cholning o'g'li mamlakatga podsho bo'lib, pari qizga uylanibdi. O'g'ri esa o'g'riligini tashlab xizmatga kiribdi. Murod-maqsadlariga yetibdi.



Ahmoq podsho

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda bir kambag'al odam bor ekan. Peshonasida bittagina uyi bo'lib, u ham qulab tushgan ekan. Kambag'al ko'p mashaqqatlar bilan qaytadan uy solibdi. Tomiga bordon yopib, yarmini tuproq bilan bostirgandan keyin, qolgan yarmini yopishga pul topolmay, ustaga javob berib yuboribdi va „Qolganini kuchim yetganda o'zim yopib olarman“, deb yangi uyga kirib yashayveribdi.

Bir o'g'ri bu kambag'alning uyini ko'rib: „Bu odam boyib qolganga o'xshaydi: yangi imorat solibdi, buni bir boplash kerak“, deb tomga chiqadigan joyni kunduz kuni mo'ljallab ketibdi.

O'g'ri tun yarmida kelib, tomga chiqibdi, endi hovliga tushaman, deb tom ustida ketayotganda toming omonatgina qilib bordon bilan yopib qo'yilgan joyi o'pirilib ketibdi. Shu paytda kambag'al uyda yotgan ekan, o'g'ri „tap“ etib uning ustiga tushibdi. Kambag'al qo'rqib ketib, o'g'rini ushlayolmay qolibdi. O'g'ri bo'lsa kambag'alning uyida hech narsa yo'qligini ko'rib, g'azablanib chiqib ketibdi, ertasiga erta bilan podshoga arzga boribdi. Podsho:

— Kimsan? Nima arzing bor! — deb so'rabdi. O'g'ri:

— Shohim, men katta o'g'rillardan bo'laman. Shu kecha birovnikiga o'g'rilikka borib edim, tomini bordon bilan omonat yopib qo'yan ekan, o'pirilib ketdi, men uy ichiga yiqilib tushdim, oyog'im sinishga sal qoldi, — degan ekan, podsho:

— Ha, talabing nima? — deb so'rabdi. O'g'ri:

— Uy egasiga jazo bersangiz, — debdi.

Podsho uy egasini chaqirib, undan:

— Shu kecha bu odam tomingdan yiqilib tushgani rostmi? — deb so'ragan ekan, kambag'al:

— Rost, shohim, yaxshiki mening ustimga tushdi, bo'lmasa oyog'i sinardi, — debdi. Keyin podsho:

— Rost bo'lsa, seni dorga osish kerak! — deb kambag'alni o'limga buyuribdi.

Bechora kambag'al, nima qilishini bilmay, yig'lab, podshoga:

— E, shohim, mening gunohim nima? Tomni usta shunday omonatgina yopib ketgan, — degan ekan, podsho:

— Unday bo'lsa, buni bo'shatib yuborib, dorga ustani keltirib osinglar! — debdi.

Yasovullar ustani olib kelishibdi. Jallod gunohsiz ustani dorga osmoqchi bo'Iganda, usta:

— Podshoga arzim bor, — debdi. Bu gapni jallod podshoga yetkazibdi. Podsho ustani chaqirtirib:

— Nima arzing bor? — deb so'ragan ekan, usta: .

— Shohim, bu ishda mening hech aybim yo'q. Bordonchi bordonni siyrak to'qib qo'yan ekan, bilmay yopaveribman. Agar bordon pishiq to'qilganda ustiga odam chiqsa ham teshilmas edi, — debdi.

Podsho ustani bo'shatib yuborib, bordonchini chaqirtiribdi:

— Bordonni sen to'qiganmisan? — deb so'rabdi. Bordonchi:

— Men to'qiganman, — debdi. Podsho:

— Dorga buni osing! Hamma ayb shunda ekan! — debdi.

— Shohim, sizga arzim bor. Men bordonni hamma vaqt pishiq to'qir edim, qo'shnim yaqindan beri kaptarvoz bo'lib qolgan. Shu qo'shnim kaptarlarini havoga uchirganda, ularga qarab bordonni siyrak to'qib qo'yibman. Gunohimni kechirishingizni so'rayman, — debdi bordonchi.

Podsho buni ham bo'shatib, kaptarbozni toptirib kelib, dorga osishga buyuribdi.

Kaptarboz aytibdi:

— Ey, janob, men ishqibozlik bilan kaptar o'ynayman. Bunda mening gunohim bo'lmasa kerak. Meni o'ldirganingizdan kimga foyda, bir kambag'alni o'ldirgandan ko'ra, usha o'g'rini o'ldirsangiz el tinchir edi.

Buni eshitib podsho:

— Darhaqiqat, o'g'rining o'zi gunohkor, sening gaping to'g'ri! O'g'rini dorga osinglar! — debdi.

Yasovullar o'g'rini dorga osishibdi. Dor past, o'g'ri novcha ekan, oyog'i yerga tegib qolibdi. Jallodlar borib podshoga arz qilibdilar:

— E, shahanshoh, o'g'ri novchalik qildi, oyog'i yerga tegib qolib o'lmayapti, nima qilsak ekan?

Podsho:

— Shuni ham mendan so'rab o'tirasammi?! Agar o'g'rining oyog'i yerga tegib qolgan bo'lsa, guzardan bo'yi pakanaroq bir odamni topib, o'g'ri o'miga o'shani osavermaysanmi? Shunga ham aqlarling yetmaydim!

— debdi.

Jallodlar ko'chaga chiqib qarashsa, bir pakana odam o'tin orqalab ketayotgan ekan. „Podshoning aytgani xuddi shu-ku“, deb pakanani dor tagiga olib boribdilar. Pakana:

— Mening nima gunohim bor? Meni nega dorga osasizlar? Podshoga arzim bor! — debdi.

Podsho dor yonida turgan ekan, pakananad:

— Ayt, nima arzing bor? — deb so'rabdi. Pakana aytibdi:

— Shohim, men bir kambag'al odamman. Goh tog'dan o'tin keltirib sotaman, goh hammollik qilaman. Shu bilan bola-chaqamni boqaman. Nima gunohim borki, meni dorga ostirasiz?

Unga podsho shunday javob qaytaribdi:

— E, ahmoq, sening gunohing bormi, yo'qmi, mening nima ishim bor. Ishqilib bir kishini dorga osish kerak-da. O'g'rini dorga ostirsak, bo'yi novchalik qilib, oyog'i yerga tegib qoldi. Sen juda vaqtida kelding. Peshonangdan ko'r.

Pakana yana ruxsat so'rab:

— Shohim, o'g'ri novchalik qilgan bo'lsa, dor tagini biroz o'ydir-sangiz, oyog'i yerga tegmaydi. Gunohkor novcha o'miga, bir begunoh kambag'alni o'ldirib yuborish adolatdan emas-ku! — debdi.

Podsho o'ylab turib vazirga:

— To'g'ri aytadi, buni bo'shatilsin. Dor tagidan chuqur qazilib, dorga o'g'ri osilsin! — deb buyuribdi.

Jallodlar o'g'rini dor tagiga keltirib, chuqur qaziy boshlashibdi. Shunda o'g'ri hovliqib:

— Tez qazinglar, vaqt o'tmasin, meni tezroq osinglar! — deb qistayveribdi. O'g'rining so'zini podsho eshitib, undan:

— Nega buncha tiqilinch qilasan? — deb so'raganda, o'g'ri:

— Taqsir, hozir jannatning podshosi o'ldi, meni tezroq o'l-dirsalar, bitta-yarimta odam podsho bo'lib qolmasdan, ildamroq borib jannatga podsho bo'laman. Jannatning podshosi o'layotganda „Kim o'lib, ilgariroq jannatga kelsa, o'sha odamni podsho qilinglar“, debdi. Shuning uchun qistayapman. Qani, tez bo'linglar, — deb yana qistay boshlabdi.

O'g'rining bu gapi podshoga yoqib, o'ylab turib: „U dunyoga ham o'zim podsho bo'lay“, debdi va jallodlarga qarab:

— O'g'rini dordan bo'shatib, o'rniga meni osinglar! — debdi.

„Podsho amri vojib“¹ deb, o'g'rini dordan bo'shatib, o'rniga podshoning o'zini osgan ekanlar.



¹ *Podshoning buyrug'i so'zsiz bajarilishi kerak*, demakdir.



Xurmacha polvon

B

or ekan, yo'q ekan, och ekan, to'q ekan. Bir chol-u kampir bor ekan. Bularning echkisi ko'p ekan-u, bolasi yo'q ekan. Kunlardan bir kun kampir sut pishirib o'tirib: „Mening bolam bo'lsa edi, sut desa sut bersam, qaymoq desa qaymoq bersam, qatiq desa qatiq bersam“, debdi. O'shandan keyin kunlardan bir kuni boshi ham yo'q, oyog'i ham yo'q, qo'li ham yo'q bir xurmacha o'g'il tug'ibdi. Kampir xurmachani tandir ustiga tashlab qo'yaveribdi. Chol kampirga:

— Kampir, farzandim yo'q, deding, bir xurmacha tug'ding, tandir ustida yotibdi. Shu xurmachani ko'rmaylik ham, kuymaylik ham, sindirib tashlaylik, — debdi. Shunda tandir ustidan xurmacha turib:

— Ey, ota, sizga nima zararim tegdi, ishga buyurdingiz-u qilib kelmadimmi, yo o'roqqa aytdingiz-u bormadimmi? — debdi.

Chol:

— Mana, falonchi boyning o'rog'i o'rilmagan, shunga o'roqqa chiqsang bo'lmaydimi? — debdi.

Xurmacha o'roqni olib, asta-sekin boyning oldiga boribdi. Boy:

— O'rganingga qancha haq olasan? — debdi. Xurmacha polvon:

— Shu xurmachani to'ldirib bersangiz bo'ladi, — debdi. Boy „Ozgina haq berar ekanman“, deb suyunibdi. Xurmacha polvon boyning o'rog'ini

o'ribdi, bog'labdi, yanchibdi, sovuribdi. Boy kelibdi-da, yengini shimarib bug'doyni qoplamoqchi bo'libdi. Xurmacha polvon boyga:

— To'xtang, avval mening haqimni bering, keyin qoplarsiz, — debdi.

Boy:

— Men qoplab ketaveray, haqingni keyin beraman, — debdi.

Xurmacha polvon:

— Yo'q, oldin haqimni bering! — debdi. Boy:

— Hay, sendan qutulay, oldin sening haqingni bera qolay, o'zim keyin qoplab olarman, — deb bug'doyni g'alvirlab xurmachaga solaveribdi. Xirmonda bug'doyning yarmi qolibdi. Xurmacha to'lmabdi, bug'doyning hammasini solibdi, xurmacha to'lmabdi.

Xurmacha polvon:

— Xurmacha to'lmadi, to'ldirib bering, — debdi.

Boy:

— Bug'doyimning barini soldim — to'lmadi. Bu xurmacha emas, bir balo ekan. Shuncha dehqonchiligidim ketdi, shunda ham to'lmadi, — deb xafa bo'libdi. Xurmacha polvon:

— To'lmasa to'lmas, — deb uyiga qaytibdi.

— Ona! Otamga aytинг, tomga chiqib tom tepasini teshsin, — debdi.

Onasi:

— Nima olib kelding? — debdi.

Xurmacha polvon:

— Bug'doy olib keldim, — debdi.

Onasi:

— Olib kelgan bug'doyingni tovoqqa solib qo'yaver, qancha ketar edi bu xurmachaga, — debdi. Xurmacha polvon:

— Tovoqqa sig'maydi, tomni teshinglar, uyni to'ldiraman, — debdi.

Otasi tomga chiqib tomni teshibdi. Xurmacha polvon tomga chiqib tom teshigidan bug'doyni to'kaveribdi, uy to'lib ketibdi. Shunday qilib, chol-u kampir Xurmacha polvondan xursand bo'lishibdi. Tinch yashab murodlariga yetishibdi.





Qurandoz¹



ir podsho bor ekan, uning bitta-yu bitta o‘g‘li bor ekan. U yoshligidan birovga qo‘silmas, hech kim bilan gaplashmas ekan. Katta bo‘lib, balog‘atga yetgach, yosh yigitlar bilan dala-yu dashtga chiqib, ov qilib yuradigan bo‘libdi. Kunlardan bir kun podsho to‘rt yuz qurandozni chaqirib, ularga shunday debdi: „O‘g‘limning taqdirini ko‘ringlar-chi, qanday ekan?“ Qurandozlar kitob ko‘rib, qur'a tashlabdilar. O‘ylab, qancha qur'a tashlasalar ham hech narsa chiqmabdi. Podshoga:

— Qur'a chiqmadi, — deb xabar beribdilar. Podshoning g‘azabi kelib:

— Men shuncha yillardan beri sizlarga non, osh, kiyim-kechak, pul bersam-u, bitta-yu bitta o‘g‘limning taqdirini topolmasalaring! Qirq kun muhlat, topsalaring topganlarining, topmasalaring boshlarining o‘limda, mollarine talonda, — debdi.

Qurandozlar kecha-kunduz kitob ko‘rib, shahzodaning taqdirini bilomabdilar. Qirq kun ham o‘tay deb qolibdi. Tong otsa, qirq kun bo‘lar ekan. Yana barcha qurandozlar yig‘ilib maslahatlashibdilar: „Qani, yana bir kitob ko‘raylik-chi, zora shahzodaning taqdiri chiqib qolsa“, deb xo‘p urinishibdi, lekin qur‘aga hech narsa chiqmabdi.

¹ Qurandoz — kitobga, suvga qarab yoki toshlar yordami bilan fol ochuvchi.



«Tadbirli ayol» ertagiga ishlangan rasm

Endi gapni boshqa yoqdan eshiting.

Uzoq shaharda bir qurandoz bor ekan. U yurib-yurib, shu shaharga kelib qolibdi. To'rt yuz qurandozning daragini eshitib, ularning yoniga kelibdi. Qarasa, qurandozlar yig'lar emish. U so'rabdi:

— Yig'lashingizning boisi nima?

Ular aytibdi:

— Yig'lashimizning boisi podsho bizlarga g'azab qilgan. Shuncha qurandoz bo'lib bitta shahzodaning taqdirini bilolmadik. Tong otsa podsho bizlarni o'ldiradi, molimizni talon qiladi, shu sababdan fig'onimiz chiqib o'tiribmiz.

Shunda qurandoz ularga:

— Menda ham bitta kichkinagina qur'a bor. Shuni bir ko'rsam, mumkinmi? — deb so'rabdi. Qurandozlar sevinib:

— Yaxshi bo'lardi, — debdilar.

Qurandoz qur'ani ochib ko'rib:

— Uning taqdiri podsho qizidan ekan. Podshoning o'g'liga Mashriqdagi podsho qizining taqdiri tushgan ekan, — debdi. Qurandozlar maslahatlashib: „Ertaga ertalab podshoning oldiga boramiz. Podsho: „Qani topib keldilaringmi?“ desa: „Topib keldik, mana shu kishi javob beradi, deymiz“, — deyishibdi. Qurandoz ham rozi bo'lib:

— Meni ko'rsata beringlar! — debdi.

Ertasi erta bilan podshoning oldiga borishibdi. Salom-alikdan keyin podsho:

— Qani topdilaringmi? — deb so'rabdi.

— Topdik, taqsir, mana shu odam javob beradi, — deyishibdi.

Podsho qurandozga qarab:

— Siz javob berasizmi? — deb so'rabdi.

Qurandoz:

— Xo'p, men javob beraman, mendan so'rang! — debdi.

Podsho:

— Mening bitta-yu bitta o'g'lim bor, shu balog'atga yetdi. Shuning taqdiri qayerda ekan? Shuni bilmay hayron bo'lib turibmiz, — debdi.

Qurandoz:

— Siz Mag'ribdag'i podsho ekansiz. Sizning o'g'lingizga Mashriqdagi podsho qizining taqdiri tushgan, — debdi. Podshoning achchig'i kelib:

— Bitta odamning umri yetib borganda yetmishga, saksonga, yuzga borar ekan. Mashriq bilan Mag'ribning orasi besh yuz yillik yo'l bo'lsa, endi nainki, men Mag'ribning podshosi bo'lsam-u, mening o'g'limga o'sha Mashriq podshosi qizining taqdiri tushadi? Sen buni xato gapirding! Jallod! — debdi.

Ikki jallod paydo bo'libdi. Podsho qurandozni ko'rsatib:

— Buni olib borib o'ldir! — deb buyuribdi.

Podshoning dono o'ng qo'l vaziri bor ekan. U o'midan turib:

— Shu kishining umrini bir soat tiladim, besh-olti og'iz gapirsin,
— debdi.

Podsho:

— Mayli, gapira qolsin, — debdi.

Dono vazir qurandozga qarab:

— Aytganingiz necha yilda mavjud bo'ladi, — debdi.

Qurandoz qur'aga qarab:

— Kechiksa besh yil, bo'lmasa to'rt yil, shu yillar o'rtasida mavjud
bo'ladi, — debdi.

Vazir podshoga qarab:

— Buni zindonga solaylik, to'rt yil, besh yil hech narsa emas, o'tib
ketadi. Aytgani bo'lmasa, o'ldiraylik, — debdi. Qurandozni zindonga
solishibdi.

Endi u zindonda yotaversin. Gapni boshqa yoqdan eshititing. Podshoning
o'g'li ikki yuz yigit bilan ovini ovlab, dovini dovlab, tomosha qilib
yurgan ekan. Kunlardan bir kun bir tog'ning tagiga borib, o'sha yerda
yotib qolishibdi. Hamma uqlab qolibdi. Shahzodaning uyqusи kelmabdi.
Bir chetroqda o't qalab, gulxan yoqib o'tiribdi, yarim kecha bo'libdi,
yuqoriga qarasa, tog'ning ichidan mash'al singari yorug' chiqib, tog'ning
damonasiga¹ urib turgan emish. Shahzoda taajjublanib, o'midan turibdi,
otiga minibdi, yuqoriga qarab yo'l olibdi. Borib yorug' chiqayotgan tarasfa
qarasa, juda baland tog' ekan. Yorug'lik tog'ning pastida ham emas,
yuqorisida ham emas, qoq o'rtasida bir tandirning og'ziday teshikdan
chiqib turgan ekan. O'sha tomonga boraveribdi, qancha yursa ham yorug'lik
chiqib turgan teshik yoniga yetolmabdi. Tong otibdi. Shahzoda qaytib
askarlarini ergashtirib, kechasi yorug'lik chiqqan yerga olib boribdi.
Qarashsa, pastdan chiqishning iloji yo'q emish. Podshoning o'g'li
askarlardan:

— Tog'ning tepasiga olib chiqadigan yo'lni biladigan odam bormi?
— deb so'rabdi. Bir odam:

— Men ko'rganman, — debdi. U shahzoda va yigitlarni tog'ning
tepasiga olib chiqibdi. Kechasi yorug' chiqib turgan teshikka qarasalar,
teshik juda chuqur ekan. Ular ot arqonlari va tizginlarini yig'ishibdi-da,
hammasini bir-biriga ulab, bir odamni belidan boylab teshikka

¹ Damona — o't chiqayotgan mo'ri.

tushirishibdi. Bu odam oxiriga yetolmabdi. Uni tortib olishibdi. Yana boshqasini tushirishibdi, u ham yeta olmabdi. Yana boshqasini tushirishibdi, u ham yetolmabdi. Shunday qilib, ikki yuz odamning hammasini ham tushirib ko'rishibdi, hech qaysisiga ham biror narsa ro'para kelmabdi. Hech biri uning poyonini bilolmabdi.

Shahzoda:

— Butun otlar dumining o'zagidan pastini kesib keltinglar, — deb buyuribdi. Hamma otlarning dumini kesib kelishibdi. Bir yo'g'on arg'amchi qilib eshibdilar. Shahzoda arg'amchini beliga bog'labdi.

Yigitlarga qarab:

— Meni tushiringlar, — debdi. Yigitlar shahzodani chuqurga tushira boshlashibdi. Sekin-sekin, borib-borib haligi arg'amchi ham tamom bo'libdi-yu, shahzoda ham teshikning boshiga yetibdi. Mundoq qarasa, bir narsa u yoqdan-bu yoqqa yurib turganmish. U shahzodaga yaqin kelmasmish. Shahzoda bir iloj qilib uni mahkam ushlab olibdi. Qarasa, bir qiz ekan, uni chophoniga o'rav, qo'yniga solib arg'amchini qimirlatibdi. Arg'amchining uchini tutib turgan yigitlar tortib olishibdi. Shahzoda qizni qo'yniga solganicha otga minib keta beribdi. O'rdaga yetibdi. Ichkaridagi bir enagara: „Buni parvarish qilinglar“, debdi. Enagalar uni bir qorong'i uyga olib kirib qarashsa, u shunaqangi chiroyli ekanki, qorong'i uyni yorug' qilib yuboribdi. Uni parvarish qilibdilar. U bir necha vaqt o'tgach, gapiradigan bo'libdi. Odamga o'rganib qolibdi, unga yaxshi libos — atlas-kimxoblar kiygizishibdi. Kuniga aqli to'lishib, kundan-kunga chiroyi osha boribdi. Shahzoda kunlardan bir kun qiz turgan xonaga kirganda unga ko'zi tushib, oshiq bo'lib qolibdi. Bu vaqtda podsho o'g'lini uylantirish to'g'risida o'rdadagilar bilan maslahat qilar ekan. Bu maslahat shahzodaning qulog'iga yetibdi. Podsho bir kishini yuborib, „O'g'limdan so'rav kel, kimni olarkin!“ debdi.

Borgan kishiga shahzoda:

— Men boshqa yoqdan xotin olmayman, o'zimning ovdan olib kelgan sayitim¹ bor, shuni olaman, — deb javob beribdi.

Podsho o'g'lining javobini eshitib, bir necha kun karnay-surnay chaldirib, tomoshalar qildirib, yurtga qancha non-u oshlar berdirib, to'y qilibdi. O'g'lini uylantiribdi.

Shahzoda va qiz besh-o'n kun er-u xotin bo'lib yurishibdi. Bir kun kechasi shahzoda gapga kirib:

— Siz qayerdan kelgan edingiz, u yerga kim sizni olib borib qo'yan edi? — deb so'rabi.

¹ Sayitim — ovim, qo'lga kiritgan kishim.

Qiz:

— Men Mashriq podshosining qiziman. Bir kuni hovlida o'ynab yuruvdim, bir qush kelib meni ko'tarib olib ketdi. O'sha siz olib kelgan joyga qo'yib, meni asradi. Qush yoz bo'lsa, issiqlasam qanoti bilan yelpidi, qish bo'lsa, qanotining tagiga olib isitdi. Shu bilan bir necha vaqt o'tdi. Oxirida siz meni o'sha yerdan, yolg'izlikdan qutqarib bu yerga olib keldingiz, — debdi. Shahzoda bu so'zlarni yor-u birodarlariga aytibdi. Bu so'z podshoning qulog'iga ham yetibdi. Dono vazir buni eshitib, podshoga aytibdi:

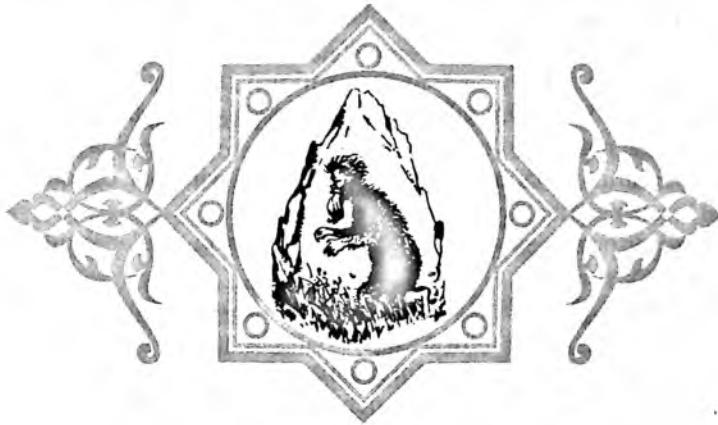
— Keliningiz Mashriqdagi podshoning qizi ekan. Qurandozni zindondan olib chiqaring.

Podsho zindonbonni chaqirib:

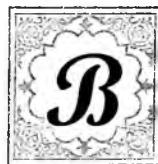
— Qurandozni olib chiq! — deb buyruq beribdi. Qurandozni olib chiqib, izzat-ikrom qilib, yaxshi joyga o'tqazibdilar. Podsho qancha uzrma'zurni aytibdi. Qancha in'om-ehson beribdi. Bir katta shaharni ham unga hadya qilibdi. Qizning voqeasini qurandozdan so'rabdi. Qurandoz:

— Hech bir odamzod Mashriqqa borib, bu qizni olib kelolmaydi. Humo degan bir qush bor, u yildan bu yilga Mashriqdan Mag'ribga bir keladi. O'sha Humo qush olib kelgan. U Humo qushning soyasi kimga tushsa, uning avlod-ajdodi podsho bo'ladi. Agarda kimda-kim o'sha qushning tovushini eshitsa, yetti pushti qutli zamon bo'lib o'tadi, — debdi.





Shayton bilan dehqon



ir kuni shayton bilan dehqon uchrashib qolibdi, ikkisi bir boyning yerini ijaraga olib dehqonchilik qilmoqchi bo'lishibdi. Yerni haydab, ekishga tayyorlashibdi. Maslahat bilan jo'xori ekishibdi. Jo'xori pishibdi. Ikkisi hosilni bab-baravar bo'lish to'g'risida maslahatlashibdi. Dehqon shaytonga:

— Jo'ra, sen xohlagan qismingni ol, — debdi. Shayton mo'ljallab qarasa, jo'xorining poyasi ko'p ko'rinishibdi. Tepasiga qarasa, onda-sonda jo'xori so'tasi turgan emish. Shayton „Ustki qismini olsam oz, poyasi ko'p, kel, ko'pini olayin“, deb o'yabdi.

— Ey, jo'ra, bo'lmasa, men pastki qismini oldim, — debdi.

Dehqon:

— Hay, mayli, ustki qismi oz bo'lsa ham bizga qola qolsin, — debdi. Dehqon jo'xorining so'tasini qayirib-qayirib olibdi, poyasi shaytonga qolibdi. Shayton: „Dehqonni xo'p aldadim, faqat besh-olti qop jo'xori olib ketdi. Ko'pi menga qoldi“, deb quvonibdi, o'roq bilan jo'xori poyani o'rib olibdi. Dehqon jo'xorini oftobda quritibdi, qopga solib, to'qmoqlab, donini ajratib olibdi. Keyin jo'xorini bozorga olib boribди. Shayton ham bir eshakka poyani ortib, bozorga borgan ekan. Dehqon bir qop jo'xorini sakkiz tangagasotibdi. Shayton esa, bir eshak jo'xori poyani yetti pulga zo'rg'a sotibdi.

— E, dehqon, qanday noinsofsan, meni aldabsan-ku, — debdi. Dehqon aytibdi:

— Sen qiziq gapni gapisan-a, jo‘xori pishgan vaqtida o‘zing tanlab olding-ku. Bo‘lmasa, bu yil yana ikkovimiz dehqonchilik qilaylik. Ko‘nglingga ma‘qul bo‘lganini tanlab olaqol, — debdi. Shayton o‘tgan yilning zararini to‘latib olaman, deb ikkinchi yil ham dehqon bilan birgalikda sabzi ekibdi.

Sabzi pishgandan keyin dehqon bilan shayton maslahat qilishibdi. Dehqon shaytonga:

— Bultur „Men firib yedim“ deb janjal qilgan eding. Bu yil ham ko‘nglingga yoqqan qismini o‘zing saylab ola qol, — debdi. Shayton sabzi ekilgan yerning to‘rt yog‘ini aylanib qarasa, sabzining bargi hamma yoqni bosib yotgan emish. Tagini ochib qarasa, har yerda bittadan sabzi bor emish. Shayton: „Bultur tagini olib, firib yeb edim, bu yil yuqorisini olaqolay“ deb o‘ylab, dehqonga:

— Ey, jo‘ra, yerdan yuqorisi meniki, yerdan pasti seniki, — debdi.

Dehqon:

— Endi, xohlagan tomoningni o‘roq olib kelib o‘rib olaver, — debdi. Shayton o‘roq bilan sabzining bargini o‘rib olaveribdi. Dehqon ham bir boshdan yerni kovlab sabzini yig‘ib olaveribdi.

Dehqon sabzini bozorga olib boribdi. Shayton ham sabzi bargini bog‘lam-bog‘lam qilib, eshakka ortib bozorga olib boribdi. Dehqon bir qop sabzini besh tanga, olti tangaga sotibdi. Shayton bir eshak sabzi bargini u yoqqa-bu yoqqa olib borib, ikki pulga ham sota olmabdi. Shayton dehqonga:

— Menga bultur ham firib berding, bu yil ham. Men katta zarar ko‘rdim. Bularni to‘la! — deb janjal ko‘taribdi. Ikkisi janjallahib, bozordan chiqib ketayotganlarida, yo‘lda bir daraxt ostida ikki xum tilla turgan emish. Dehqon:

— Ikki xum tilla ekan, bir xumini sen ol, bir xumini men olayin, — debdi.

Shayton:

— Ikki yildan beri birga dehqonchilik qilganimizda menga firib berding. Endi bu bir xum tillaga ham sherik bo‘lasanmi? — debdi. Dehqon:

— Bo‘lmasa nima qilamiz? — deb so‘rabdi:

Shayton:

— Yoshimizni surishtiramiz, qaysi birimizning yoshimiz katta bo‘lsa, o‘sha tillani ko‘p oladi, — deb javob beribdi. Biroz turib, shayton dehqonga:

— Sen necha yoshga kirding? — deb so‘rabdi. Dehqon:

— Avval sen ayt! So‘ngra men aytaman, — debdi.

Shayton aytibdi:

— Men bir yuz yetmishga kirdim.

Dehqon qo‘liga ro‘molchasini olib ho‘ngrab yig‘labdi. Shayton hayron bo‘lib:

— Nega yig‘layapsan? — debdi. Dehqon o‘pkasini tutolmay turib:

— Mening kichkina o‘g‘lim o‘lmaganda, sen bilan baravar bo‘lar ekan, — debdi. Shayton aytibdi:

— Ey, ahmoq, sening kichkina o‘g‘ling men bilan baravar bo‘lsa, o‘zing bobom bilan baravar ekansan-da, qo‘y-e, bu ishimdan ham frib yedim. Endi ikkovimiz bir-birimizni opichib, ashula aytib ketamiz, qaysi birimizning ashulamiz ko‘p bo‘lsa, tillani o‘sha oladi.

Dehqon:

— Ha, mayli, aytganing bo‘la qolsin, — debdi.

Shayton dehqonning bo‘yniga minib, uch kecha-yu uch kunduz ashula aytibdi, oxirida:

— Endi mening ashulam tamom bo‘ldi, — debdi-da, dehqonning ustidan tushibdi. Dehqon shaytonning kiftiga minib olib, yetti kecha-yu-yetti kunduzgacha „tarala-tarala“ dan boshqa narsani aytmabdi.

Yetti kundan keyin dehqon shaytonga:

— Hali sen „tarala-tarala“ sini eshityapsan, „taralasi“ qirq kunga boradi. Bundan boshqa ashulam juda ko‘p, ularni aytib tamom qilib bo‘lmaydi, — debdi. Shayton dehqonni otib tashlab, urishib, bordikeldini uzib ketibdi. Dehqon ikki xum tillaga ega bo‘lib qolibdi.





Tadbirli ayol



tgan zamonda bir chol qishloqda tirikchilik o'tkaza olmay, ish axtarib shaharga boribdi. Mardikorchilik qilib, biroz pul yig'ibdi. Pulini ishonchli odamga saqlash uchun topshirmoqchi bo'libdi. Lekin yaqinroq kishisi yo'q ekan, nihoyat, o'ylab-o'ylab, „Shu jamg'argan besh-o'n tanga pulimni shahar qozisiga saqlash uchun bersam, yana mardikor ishlab, biroz pul jamg'organimdan so'ng qozidagi pulimni ham olib, qishloqqa bola-chaqam oldiga qaytsam“, debdi. Chol qozixonaga boribdi, ichkariga kirib, qoziga:

— Assalomu alaykum, qozi domla! — debdi. Qozi:

— Vaalaykum assalom, keling, ota, xizmat? — deb so'rabdi. Chol:

— Taqsir, men Oqjar qishlog'idan kelganman. Bola-chaqamni boqolmay, shaharga ish axtarib kelib, mardikorlik qilib yuribman. Biroz pul topib, so'ngra uyimga qaytmoqchiman. Hozir yigirma tanga pul jamg'ardim, yana bir hafta ishlab, ketmoqchiman. Sizning oldingizga kelishimdan maqsad, shu tangamni ketgunimcha saqlab bersangiz? — debdi. Qozi:

— Barakalla, aqlingizga, pulingizni jon-dilim bilan saqlab beraman. Qachon kelsangiz, pulingiz mana bu tokchadagi xaltada turadi, — debdi.

Chol xursand bo'lib, qozixonadan chiqib ketibdi. Oradan bir hafta o'tgach, chol mardikorchilik orqasida yana besh-o'n tanga pul topib, o'z qishlog'iga ketmoqchi bo'libdi. Chol qozixonaga kelibdi.

— Assalomu alaykum, qozi domla, — debdi.

— Vaalaykum assalom, — debdi qozi. Chol ikki qo'lini qovushtirib aytibdi:

— Qozi domla, men qishloqqa qaytmoqchiman. Sizga omonat qoldirgan pullarimga keldim.

— Iye, qanaqa pul, qanaqa omonat?! Qachon bergansan? — debdi qozi. Chol:

— Taqsir, bundan bir hafta ilgari sizga omonat saqlash uchun yigirma tanga pul berib qo'ygan edim. Qishloqqa qaytarda olib ketmoqchi edim. Siz olib qolgan edingiz.

Qozi:

— Ahmoq, la'nati, qanaqa omonat pul, tuhmat qilma! Guvohing bormi? Jo'na-jo'na, hozir ko'zimga ko'rinsa! — deb cholni haydabdi.

Chol:

— Taqsir, men bechorani kuydirmang, qiyinalib mehnat qilib, jamg'argan pullarimni qaytaring, besh-oltita yosh bolalarimga rahmingiz kelsin, — deb yolvoribdi. Qozi esa, cholni urishib chiqarib yuboribdi. Bechora chol ko'chaga chiqib ariq bo'yida xafa bo'lib, yig'lab o'tirgan ekan, uzoqdan bir paranji yopingan ayol kelaberibdi. Ayol cholning yoniga kelib:

— Otajon, sizga nima bo'ldi? Nega yig'lab o'tiribsiz? — deb so'rabdi.

— Ey, qizim, — debdi chol, — so'rab nima qilasan, men bir mushkul ishga yo'liqdim, chora topolmay, xafa bo'lib o'tiribman.

Ayol chachvonini ko'tarib:

— Ota, boshingizga tushgan mushkul ishni aytинг, balki men chora toparman, — debdi.

Chol:

— Bolam, so'rab nima qilasan, sen nima chora ko'ra olar eding, — debdi. Ayol qistayvergach, oxiri aytishga majbur bo'libdi. Chol boshidan o'tgan voqeani so'zlab bergach, ayol: „Ota, men bir yo'l axtarib, sizning bu ishingizga chora topishga urinib ko'raman. Agar uddasidan chiqsam, siz o'z mehnatingiz orqasidan jamg'argan pulingizga ega bo'lasiz. Siz shu yerda turing, men uyga tezda borib kelaman, tag'in ketib qolmang, xo'pmi?“ debdi.

Chol kutmoqchi bo'libdi. Ayol borib, pardoz qilibdi, yangi kiyimlar kiyibdi, yangi duxoba paranji yopinibdi, qo'liga dur solingen qutichani olib, o'zi bilan bir yigitchani ergashtirib, cholning yoniga kelibdi. Chol ayolni kutib, kech qolganiga hayron bo'lib turgan ekan. Ayol cholga:

— Ota, men hozir qozixonaga kiraman. Oradan biroz vaqt o'tgandan so'ng siz ham kirib boring, qozidan pulingizni qistang. Qozi mendan uyanganidan pulingizni qaytarib beradi, siz chiqqaningizdan so'ng yigitcha kiradi va nima deyishini o'zi biladi, — debdi.

Ayol ichkariga kirib qoziga salom beribdi. Qozi yolg'iz o'tirgan ekan, ayolni ko'rib:

— Vaalaykum assalom, keling, qizim, keling! Qanday xizmat bilan keldingiz, hech tortinmay aytavering! — debdi. Ayol qoziga:

— Taqsir, men falon savdogarning xotiniman. Erim savdoga ketganda, mana shu dur solingan qutichaga ehtiyot bo'l, agarda o'zing uyda saqlashga qo'rqsang, qoziga olib borsang, u kishi saqlab beradilar, deb tayinlab ketgan edilar. Men bu qimmatli durni uyda saqlashdan xavotirlanib, sizga olib keldim, nima deysiz, qozi domla? — debdi. Shunda qozining qulog'i dikkayib, sevinganidan ikki qo'lini uzatib qutini olibdi, ichini ochib, durlarga ko'zi tushib, o'pkasini bosolmay:

— Barakalla, qizim, aqlingga balli, men bu durlarni jonim bilan saqlab beraman, — debdi.

Xuddi shu paytda eshikdan chol kiribdi, qoziga qarab:

— Taqsir, men o'sha omonatga keldim, bersangiz, — debdi. Qozi g'azablanib:

— Ma, ol, nokas odam ekansan-da, — deb tokchada turgan tangani xalta-paltasi bilan cholga otib yuboribdi. Chol pulini olganiga sevinib jo'nab qolibdi. Chol qozixonadan chiqishi bilanoq ayol bilan kelgan bola to'ppato'g'ri qozixonaga kirib:

— Aya, aya, akamla keldila. Tezda borib kelinoyingni aytib kel, deb sizga yubordila, yurarmishsiz! — debdi. Shunda ayol o'ng'aysizlangan bo'lib:

— Taqsir, kechirasiz, kuyovingiz savdodan qaytib kelibdilar. Tezda yetib bormasam bo'lmas ekan, — deb sekin qo'lini uzatib, qozidan qutichani olib, bekitibdi-da, qozixonadan chiqibdi.

Ayol qozixonadan chiqsa, chol uni kutib turgan ekan. Chol quvona-quvona ayolga:

— Rahmat, qizim, murodingga yet, qo'shganing bilan qo'sha qari, — debdi va ayolning farosatiga tahsin o'qib, qishlog'iga ravona bo'libdi. Qozi hayron bo'lganicha, turgan o'rnila qotib qolibdi.



Mehrigiyo



tgan zamonda shuhrati olamga ketgan bir savdogar bo'lgan ekan. Bu savdogarning olti yuz karvoni bor ekan. Ammo savdogar yetmish yoshga kirganida ham farzand ko'rmabdi. Kunlarning birida o'zining olti yuz karvonlarini to'plab, farzandi yo'qligini ularga gapirib, juda afsuslanib, dunyodan befarzand, nom-nishonsiz ketayotgani uchun xafa bo'libdi. Shundan keyin savdogar boshqa yurtga savdo-sotiq ishlari bilan shug'ullanish uchun safarga jo'nabdi. Bu vaqtda xotini homilador bo'lib qolgan ekan. Bir qancha vaqt o'tgandan so'ng, savdogarning xotini o'g'il tug'ibdi. O'g'lini 6 yoshga kirguncha hech kimga ko'rsatmasdan tarbiyalabdi. Savdogar o'z farzandini o'qish uchun muktabga beribdi. Endi savdogar o'z farzandining 12 yoshga kirganidan faxrlanib, savdo ishida o'g'lim o'rnimni bossin, degan umidda ko'p shaharlarga olib borib, mollarning sifati va oldi-sotdi ishlari bilan tanishtira boshlabdi. Kunlarning birida savdogar o'z o'g'lini sinash uchun yosh karvon-boshilardan 4 tasini unga qo'shib, qo'liga 40 tilla berib, bozorga jo'natibdi. Bozorning bir chetida ko'pgina odamlar to'planishib turgan ekan. O'g'il ularning oldiga borsa, bir odam chiroyli bir kuchuk bolasini sotmoqchi bo'lib ushlab turgan ekan. „Kuchuk necha pul“, deb so'rasa, u kishi „40 tilla“, debdi. U 40 tillani berib, kuchuk bolani uyga olib

kelibdi. Ota-onasi ertasiga yana 40 tilla beribdi. Bola pulni olib bozorga boribdi. Bozorda bir kishi mushuk bolasini ko'tarib turgan ekan, uni ham sotib olibdi. Bolaning ota-onasi buni ko'rib hayron bo'libdi. Ertasi kuni unga yana 40 tilla berib, bozorga jo'natishibdi. Bu safar bola ulflatlari bilan oshxonaga kiribdi. Oshxonada bolaga joy tegmay qolibdi. Burchakda bir sandiq turgan ekan, bola shuni olib kelib o'tirmoqchi bo'lib boribdi-da, sandiqni ochib ko'ribdi. Sandiq qop-qog'ini endigina ko'targan ekan, birdaniga uning ichidan bir ilonning bolasi chiqib yigitning bo'yniga o'ralibdi. Shu payt bir lo'li xotin dod-faryod solib, „Nega ilonimni chiqarib yubording“, deb yigitga yopishib ketibdi. Yigit:

— Ma, oladigan narsang shu-da, — deb qo'lidagi qirq tillani haligi xotinga beribdi. Tasodifan ilonning bolasi tilga kirib:

— Ey, yigit, mendan qo'rhma, men butun yirtqich jonivorlar podshosining yolg'iz o'g'li bo'laman, o'ynab yurgan vaqtimda bu xotin meni tutib olib, mana shu sandiqqa solib qo'ygan edi. Sen meni o'limdan qutqarding, endi meni ota-onam oldiga olib borib qo'yasan, — debdi.

Yigit hayron bo'lib, maslahat qilish uchun ota-onasining oldiga kelibdi. Ota-onasi bu voqeadan tashvishga tushibdi va noiloj unga ruxsat beribdi. Yigit ilon bilan birga kuchuk va mushugini ergashtirib yo'liga chiqibdi. Ular yo'l yursalar ham mo'l yurib, yetti tog'-u yetti qirdan oshib, uch oy deganda ilonlar vodiysiga yetib kelibdilar. Shunda ilon yigitga:

— Sen otamning oldiga 39 ta darvozadan o'tib kirasan, yo'lda yirtqich hayvonlardan qo'rhma, men „chir“ desam, hammasi birga salom berishib, darvozalarni ochib qo'yishadi, kirib ketaveramiz, — deb uqtirib qo'ysi. Uning ota-onasi yolg'iz farzandlarining dog'lda kuyib, onasining ikki ko'zi ham ko'r bo'lib qolgan ekan. Bolasi kelganini eshitgan ilonlar podshosi farzandi yo'liga juda ko'p kanizlari bilan peshvoz chiqib kutib olibdi. Shu vaqtda bolasini ko'rgan ona ilonning ikki ko'zi xursandchilikdan ochilib ketibdi. Ular yigitni qirq kecha-yu qirq kunduz mehmon qilibdilar. Yigit o'z yurtiga qaytmoqchi bo'lib, ilondon javob so'rabi. Shunda ilon yigitga qarab:

— Senga otam sovg'alar beradi. Otam „Tila tilagingni“, deganda, „Menga hech narsa kerak emas“, deb javob berasan. Uchinchi martaba „Tila tilagingni“, deb so'raganda: „Tilingizning tagidagi mehrigiyoyingizni bering“, deysan. Shunda otam tili tagidagi mehrigiyosini senga beradi, bunda juda sir ko'p. U boshingga mushkul ish tushsa, seni qutqaradi, — debdi.

Bir-ikki kundan keyin ilonlar podshosi yigitga: „Tila tilagingni“, deganda, yigit: „Menga hech narsa kerak emas“, deb javob beribdi. Shoh ilon uchinchi marta undan so‘rabdi.

— Shohim, agar xo‘p desangiz menga tilingizning tagidagi mehriyiyoyingizni bering, agar yo‘q desangiz men unga ham xafa bo‘lmayman, — debdi. Shunda shoh ilon:

— O‘g‘lim, mayli, sen meni juda nozik joydan ushlading, men uni sendan ayamayman. Chunki sen menga yuragimning madori, ko‘rar ko‘zim, yolg‘iz farzandimni dushmanlar qo‘lidan qutqarib olib kelding. Bizga yaxshilik qilding. Ammo sen bu mehriyiyoni qo‘lingdan boy berib qo‘yma, uni sir saqla, bu seni har qanday mushkuldan omon qoldiradi, seni murod-maqsadingga yetkazadi. Ma, men senga mehriyoyimni berayin, — deb unga tili ostidagi mehriyisosini beribdi va uning hamma sirlarini aytibdi. — Agar senga kerak bo‘lib qolsa: „Labbay tosh, men senga yo‘ldosh“, deb tilagingni tilasang, ko‘zingni yumib-ochguningcha xohlagan narsang tayyor bo‘ladi.

Ilon shoh yigit bilan xayrashib, uni jo‘natibdi. Yigitga ular juda chiroyli qilib yasatilgan bir ot ham beribdilar. Yigit otni minib, mushuk va kuchukni ergashtirib, yo‘lga ravona bo‘libdi. Juda ko‘p yo‘l yuribdi, nihoyat, madordan ketib, otdan tushib dam olay, deb turgan vaqtida birdaniga mehriyiosi yodiga tushib qolibdi. U mehriyodan bir kosa suv bilan ikkita non so‘rabdi va ko‘zini yumib-ochsaki, non, suv tayyor turibdi. Bitta nonni teng bo‘lib, yarmini kuchukka, yarmini mushukka beribdi. Ikkinchi nonni teng bo‘lib, yarmini yarim kosa suv bilan o‘zi yeb, yarmini suv bilan otga beribdi. Damlarini olib, yana yo‘lga ravona bo‘libdilar. O‘n besh kunlik yo‘l yurganlaridan so‘ng yigit: „Endi yo‘lning qoq o‘rtasiga kelibman. Osmon yiroq, yer qattiq, qani, men shu yirtqich hayvonlarning aytganiga amal qilib boqay-chi, deb mehriyiyoga: „Labbay tosh, men senga yo‘ldosh, sen shu clio‘lni bo‘stonga aylantir, bu bo‘stonning o‘rtasidan juda katta daryo o‘tib tursin, daryoning qoq o‘rtasida esa, tagi daryoga tegmagan, balandligi osmonga yetmagan, marmar toshlar bilan tiklangan, ichidagi anjomlarni hech qanday inson ko‘rmagan bino bo‘lsin-u, binoning ichida husnda yer yuzida tengi yo‘q, dono bir Malika bo‘lsin. Malika bilan men parquvlarga yonboshlab yotib, noz-ne’matlar bilan choy ichib o‘tirgan bo‘lay“, debdi. Yigit ko‘zini yumib-ochsaki, o‘zining aytganidan ham ziyoda hamma narsa tayyor bo‘libdi. Yonida Malikasi qirq kanizaklari bilan

ta'zim qilib, xizmat qilmoqda. Yigit bora-bora har kuni ovga chiga boshlabdi.

Endi gapni Chin mamlakatining podshosidan eshiting. Chin mamlakatining podshosi har kuni ovga chiqar ekan, ov ovlashda bu podshoga hech kim teng kelolmas ekan, keyingi kunlarda podsho nazar solib yursa, bu savdogarvachcha yigit ovning eng yaxshilarini otar ekan-u, podsho esa mayda ovlarni otar ekan. Shunga qaramay, ikkalasi ham bir yerda ov qilishar ekan. Podsho bu savdogarvachchaning yaxshi ov qilganiga hasadi kelib, mamlakat odamlarini chaqirtiribdi va ovchi yigitning a'lo darajada ov qilish sirini bilib berishlarini buyuribdi, buning uchun u xalqqa bir kecha-yu bir kunduz muhlat berib: „Agar kimda-kim bu sirni bilib kelsa, to umrining oxirigacha oltin belanchakda qirq kanizakka tebrattirib parvarish qilaman, agar hech kim bila olmasa, hamma yoqni xonavayron qilib yuboraman“, debdi. Muddat tugay deb qolganda bir kampir podshoning oldiga kelib:

— Sizning xizmatingizni men bajargani keldim, — debdi. Podsho bu jodugardon xursand bo'libdi. Kampir:

— Endi menga bir tuyaga zar yuklab, bir eshakka o'zimni mindirib qo'yasiz, men shunda bu sirni sizga bilib kelaman, — debdi. Podsho kampirning aytganlarini tayyorlab beribdi. Kampir yo'lga ravona bo'libdi, 48 kun deganda kampir yigitning eshigi oldiga kelib, bir tishini sug'urib pichoq qilib, eshakning oyog'iga sanchib-sanchib cho'loq qilibdi, tuyani cho'ktirib, uning og'ziga ikkita sovunni solib, oq ko'pigini oqizib, qo'liga ro'molchani olib, ko'zidan oqqan yoshni artib o'tiribdi. Bir kuni kanizlar chiqib, kampirni ko'ribdilar va Malikaga kirib voqeani aytibdilar. Malika ham chiqib qarasa, bir kampir darvoza oldida yig'lab o'tiribdi. Malika kampirdan: „Nima bo'ldi, ena, nega muncha yig'lab o'tiribsiz“, deb so'rabdi. Kampir:

— Ey, bolam, men hajga ziyorat qilgani borgan edim, shu yerga kelganimda eshagimning oyog'i sinib, tuyaning madori ketib, yiqildi; o'zim esa birgina qizim bor edi, uni ko'rarmikanman yoki ko'chada qolarmikanman, deb yig'lab o'tiribman, — debdi. Malikaning kampirga rahmi kelib, uni uyiga olib kirib ketibdi. Kanizlar esa tuyva va eshaklarga yem-suv bera boshlabdi. Kech kirganda yigit kelibdi va kampir bilan so'rashibdi. Biroq u kampirning xosiyati yo'q, jodugar kampir ekanligini sezib: „U mening Malikamni o'g'irlagani kelgan bo'lsa kerak, ammo mening mehriqiyoyim bor, olib ketsa ham yo'ldan qaytarib kelaman“, deb o'yabdi-da, beparvo yuraveribdi.

Kampir esa Malikaning oldiga kirib, „Bolam, kuyovingiz muncha ko'p ov qilib keladi, hamma podshovachchalar hayron qolishsa kerak, qanday qilib ov qilishini bilasizmi?“ deb so'rabdi. Malika: „Yo'q, enajon“, deb javob beribdi. Kampir Malikani aldab, erining yaxshi ov qilish sirini bilishga buyuribdi. Malika eri bilan o'tirganda kampirning gapi yodiga tushib, birdan qovog'ini solib, xafa bo'lib qolibdi. Yigit Malikadan nima uchun xafa bo'lganini so'ragan ekan, Malika:

— Men siz bilan yetti yil birga umr kechirdim. Siz menga qanday qilib hammadan ko'p ov qilishingizni aytmadningiz, — debdi. Yigit shunda Malikaning husn-jamoliga mahliyo bo'lib, butun boshidan kechir-ganlarini va siri — mehrigiyosini ham aytib beribdi. Qiz mehrigiyoni ko'rsating, deb qo'yabdi. Yigit Malikaga beribdi. Ertal bilan mehrigiyoni esidan chiqib qoldiribdi-yu, yigit ovga chiqib ketibdi. Kampir Malikadan erining ov qilish sirini yana so'rabdi. Malika mehrigiyoni qo'lga olib, kampirga ko'rsatibdi. Buni nima qilar ekan, bu oddiy tosh-ku, deb kampir hayron bo'libdi. Shunda Malika: „Labbay tosh, men senga yo'ldosh, meni tilagimga yetkaz“, desa, ko'zni yumib-ochguncha, kishini murodiga yetkazar ekan, debdi. Kampir uni qo'liga olib ko'rishni so'rabdi. Malika unga beribdi.

Kampir mehrigiyoni qo'liga olib, „Labbay tosh, men senga yo'ldosh, sen shu yerda turgan hamma narsani Chin mamlakati podshosining o'r dasiga olib borib qo'y,“ debdi. Ko'zini yumib-ochguncha Chin shahriga borib qolibdi. Podsho butun xalqini chaqirib, bu mo'jizani ko'rsatibdi. Kampirni esa oltin belanchakda tebratib, kanizaklarni unga xizmatkor qilibdi. Malika kampirdan o'z erining nega kelmaganini so'rabdi. Besh kundan so'ng kampir Malikaga „Shu sening ering bo'ladi“, deb podshoni ko'rsatibdi. Malika dod-faryod qilib yig'labdi. Podsho mehrigiyoni olganligiga xursand. Malika esiga ham kelmabdi. U ovqat vaqtida mehrigiyoni dasturxonning bir chekkasiga qo'yib qo'yar ekan.

Yigit ovdan qaytib kelsa, bog'-rog'i yo'q, kuchugi bilan mushugi yig'lab o'tirar ekan. Yigit bu ishlarni ko'rib, peshanasiga bir urib, qilgan ishiga ming pushaymonlar qilibdi. It bilan mushuk:

— E, aka, sen yig'lab xafa bo'lma, boshingga tushgan bu mushkul ishni biz yengillatamiz, — deyishib, Chin mamlakatiga jo'nab ketibdilar. Chin mamlakatiga yetib kelganidan so'ng podshoning uyiga mushuk kiribdi. Kuchuk esa Malikaning oldiga kirib akillabdi. Malika kuchukni tanibdi. Shu vaqtida podsho „tosh“ni dasturxonning chetiga olib qo'yib

ovqatlanayotgan ekan. Mushuk u yoq-bu yoqqa o'tib turib „tosh“ni olib qochib, kuchukning oldiga kelibdi. Ular yo'lda ketayotganlarida bir katta ko'prik uchrabdi, kuchuk „Toshni men olib o'taman“, debdi. Mushuk kuchukdan qo'rqqanidan unga beribdi. Yaqin joyda ovchilar baliq ovlab yurishgan ekan, kuchuk ovchilarga qarab hurigan ekan, tosh suvgaga tushib ketibdi. Baliq uni yutib yuboribdi. Ovchilar suvgaga to'r solganlarida katta bir baliq ilinibdi. Ular baliqnig qornini yorib, ichaklarini irg'itib, tanasini olib ketibdilar. It bilan mushuk baliq ichaklarini titkilab, toshni topib olibdilar. Toshni yigitga olib kelib beribdilar. Yigit xursand bo'lib, kuchuk bilan mushukni quchoqlab o'pib, mehriyoga „Labbay tosh, men senga yo'ldosh, mening bog'-rog'imni shu yerdan qanday olib ketilgan bo'lsa, o'shanday holida qaytargin va ular bilan birga qirqta ot, qirqta xachir ham bo'lsin“, debdi. Yigit ko'zini ochib yumguncha aytganidan ham ziyoda uyi, Malikasi qirqta kanizi bilan paydo bo'libdi. Jodugar kampir ham keltirilibdi. Yigit kampirning hamma gunohlarini bo'yniga qo'yib, uni qirqta ot, qirqta xachirning dumiga bog'lab, cho'l-biyobonga qaratib haydab yuboribdi. Yigit esa ota-onasining oldiga kelib, sog'-salomat diyordi ko'rishibdi. Quchoqlashib, boshidan o'tgan voqealarni bir-bir ota-onasiga bayon qilibdi, go'zal Malika bilan birga yashab, davlatlari ziyoda bo'lib murod-u maqsadiga yetibdi.





«Erkenja» ertagiga ishlangan rasm



Qiron aka



ir bor ekan, bir yo‘q ekan, bir podshoning birgina o‘g‘li bor ekan. U bir kuni uxlab yotib, tushida bir parini ko‘ribdi. Uyg‘onsa, tushi emish. Shundan keyin u gapirmabdi ham, kulmabdi ham. Podsho o‘g‘lining ahvoliga achinib yig‘labdi. Oradan bir necha kun o‘tgach, podsho vazir-vuzarolarini chaqirib:

— Kimki mening o‘g‘limni gapirtirsa yoki kuldirsa, istaganini beraman, — debdi.

Bu so‘z xaloyiq orasiga yoyilibdi. „Podshoning o‘g‘lini men kuldiraman“, deb har tomondan odamlar kela beribdi. Shahzodani kuldirish u yodqa tursin, hatto hech kim gapirtira olmabdi ham.

Podsho juda xafa bo‘lib: „Men shunday katta podsho bo‘lsam, keksaygan chog‘imda bir o‘g‘il ko‘rgan bo‘lsam-u, uni ham gapirtira olmasam, men podsho bo‘lib nima qildim“, deb o‘ylab, yaqin odamlarini chaqirib: „Yurtimizda kelmagan biror odam qoldimi?“ debdi. Bir vaziri turib:

— Ey, taqsir, kelib o‘g‘lingizni ko‘rmagan bir kampir qoldi, u falon tegirmonching onasi, o‘trsa tura olmaydi, tursa yura olmaydi, — debdi.

Podsho kampirga darrov navkarlarini yuborib, uni tilla zambilda keltiribdi. Kampir shahzodani ko‘rib, unga qarab:

— Ha, bolam, tushingda pari ko'ribsan-da, — debdi.

Shahzoda birdan kulib yuboribdi, o'rnidan turib, yugurib kampirning yoniga kelib:

— Enajon, siz menga aytib bering. Qanday qilsam u pariga yetishaman, — debdi.

Kampir:

— Shahrimizdan yetti kunlik naridagi tog'ning boshida mening inim Qiron dev yashaydi. Qironning yoniga borsang, u senga parini topib beradi, — debdi.

Podsho o'g'liga qirq xachir tilla berib, qirq xizmatkorni hamroh qilib safarga jo'natibdi. Ular yetti kecha-yetti kunduz yo'l yurib, bir tog'ning tagiga yetishibdi, unda tunashibdi. Yarim kechada shahzoda uyg'onib qarasa, tog'ning ustida bir narsa yilt-yilt qilar emish. U hayron bo'lib, xizmatkorlarga:

— Sizlar shu yerda turinglar. Men yolg'iz o'zim borib ko'rib, bilib kelaman, — deb tog'ga chiqib qarasa, yuzta polvon Qironni arqonga bog'lab turgan emish, Qiron esa qimirlamay yotganlmish. Qiron uxbab yotgan ekan. U bir kecha-yu bir kunduz uxlari ekan. Shahzoda atrofdagi kishilarga:

— Nega buning qo'l-oyog'ini bog'layotibsizlar? Tag'in o'zlarin o'lib ketmanglar, — debdi. Ular aytibdi:

— Agar Qiron akani bog'lab olib kelmasak, podshohimiz bizni o'ldiradi. U „Yuztangning boshingni baravar uzaman“, degan.

Shunda Shahzoda:

— Ey, podshohing bekor aytibdi. Bu tog'ning tagida qirq xizmatkor bilan qirq xachir tillam bor. O'shani olib keta beringlar, — debdi.

Polvonlar shahzodaning aytganini qilib, tog'dan pastga tushib ketibdilar. Shahzoda Qironning qo'l-oyog'ini yechib, uning uyg'onishini kutibdi. Biroz vaqt o'tgach, Qiron uyg'onibdi. Qiron yonida o'tirgan bolani ko'rib, undan:

— Bu yerda nima qilib o'tiribsan, kim bo'lasan? — deb so'rabdi.

Shahzoda bo'lgan voqealarni aytib beribdi.

Qiron:

— Yur bo'Imasa, men o'tin qilib beray. Sen yoqib o'tir, olovning yorug'i bilan pari qizni senga olib kelib beraman, — debdi. Qiron ko'p o'tin yig'ibdi. Shahzoda olovni gurillatib yoqib o'tiribdi. Qiron yo'lga ravona bo'libdi. Shahzoda qirq kecha-qirq kunduz olov yoqib o'tiribdi. Qirq bir kun deganda Shahzodaning uyqusi kelibdi, bir bog' o'tinga boshini qo'yib uxbab qolibdi. Bir kecha-kunduz uxbab uyg'onsa, olov o'chib qolgan

emish, har tomonga kul sochilib ketgan emish. Hayron bo'lib, endi qanday qilib olov yoqaman, deb o'rtada qolgan kulni kovlasa, mushumday cho'g' qolgan ekan. Cho'g'ni olib, do'ppisiga solsa, cho'g' osmonga otilib, do'ppisiga tushar emish. Shahzoda qo'rqb ketibdi. Nima qilarini bilmay, shoshilib qolibdi. Bola orqasiga qarasa, Qiron kelib, kulib qarab turgan ekan. Shunda Qiron bolaga bir quti berib:

— Sening istaganing shu qutining ichida, tag'in yo'lda ocha ko'rma, ochsang qochib ketadi, keyin pushaymon bo'lib yurma! — debdi. Bola qutini olib yo'lga tushibdi. Yurib-yurib charchabdi, bir yerda dam olibdi.

Shahzoda: „Men Qironga ishonib qutini olib kelayotibman. Quti juda yengil, ham kichkina-ku, ichida pari bormi, yo'qmi, bir ochib ko'rayinch'i“, debdi. U qutini ochib ko'rsa, ichida pari o'tirgan emish. Pari shahzodaning yuziga ham qaramabdi, o'z tizzasiga boshini qo'yib o'tiribdi. Shahzoda unga „Tur, otga min, ketamiz“, desa ham indamabdi. Shahzoda pariga yalinib-yolvoribdi. Oxirida pari:

— Siz menga nomahramsiz, avval meni nikoh qilib oling, so'ngra so'zlashamiz, — debdi.

Shahzoda hayron bo'lib:

— Seni bu yerga yolg'iz qo'yib, tanish bo'lмаган joyda qayerdan domla topaman. Balki men qaytib kelguncha qochib ketarsan, — debdi. Pari:

— Yo'q, qochmayman, siz domla topib kelguningizcha men shu yerda o'tiraman, — debdi.

Shahzoda:

— Xayr, bo'lmasa, — deb otini minib, domla qidirib ketibdi.

Yurib-yurib, bir temir qo'rg'onga yetibdi. Eshikni taqillatsa, bir dev chiqibdi. Shahzodani darrov ushlab, zindonga tashlabdi, otini so'yib yebdi. Pari Shahzoda ketgan zamoniyoq qochib ketgan ekan.

Kunlar, oylar o'tibdi. Bir kun Qiron tush ko'ribdi. Tushida bola devning zindonida yotgan emish. Qiron tongda uyg'onibdi, uyg'onibdi-yu, bir yaxshi otga minib yo'lga chiqibdi, bir qancha vaqt yo'l bosib, devning qo'rg'oniga borib, darvozasini uribdi. Dev chiqibdi. Qironga ta'zim qilibdi.

Qiron:

— Shu yerga otliq odam keldimi? — deb so'rabi.

Dev:

— Ha, keldi, otini yedim, o'zini zindonga tashladim. Otiga ot bera-man, o'zi o'likmi, tirikmi bilmayman. Buni toleingizdan ko'rasiz, — debdi.

Qiron zindonning ichiga arqon tashlagan ekan, Shahzoda arqonga tirmashib zo'rg'a chiqibdi. Dev Qirondan qo'rqqanidan shahzodaga bir otini egarlab beribdi. Shahzoda Qiron bilan yo'lga chiqibdi. Ular yo'l yurib, yo'l yursalar ham mo'l yurib, Qironning uyiga yetibdilar. Bir-ikki kun o'tgach, Shahzoda Qirondan parini yana olib kelib berishini so'rab yalinibdi. Qiron unga bir kam qirq hujraning kalitini berib: „Mana bu kalitlarni ol, men kelguncha hujralarni ochib, ichini tomosha qilib turgin: men parini olib kelaman“, debdi. Qiron ketib yetti kecha-yetti kunduz deganda parini olib kelib, Shahzodaga nikohlab qo'yibdi.

Qiron har kuni ovga chiqib yurar ekan, u ovga ketganda shahzodaga bir kam qirq hujraning kalitini berar ekan, ammo bir hujraning kalitini bermas ekan. Kunlardan bir kun Qiron ovga chiqib ketayotganida Shahzoda:

— Qirqinchi hujraning kalitini bersangiz, boshqa hujralarning kalitini bermasangiz ham mayli, — debdi. Qiron avvaliga kalitni bermabdi, Shahzoda sira qo'ymagandan keyin Qiron qirqinchi hujraning kalitini ham berishga majbur bo'libdi. Shahzoda bilan qiz hujrani ochib qarasa, ikkita qora ot turgan emish. Har biri bir g'ishtning ustida yetti xil o'yin ko'rsatib turar emish. Pari Shahzodaga:

— Yuring, otlarni minib, sug'orib kelamiz, — debdi.

Shahzoda:

— Qo'y, tag'in qochib ketmasin. Qochsa, qanday qilib ushlaymiz, — debdi.

— E, yuring, nima qilardi, bu otlar qochib keta olmaydi, — debdi pari. Ikki ot ni yechib, tizginidan ushlab, sug'orishga olib boribdi.

Qironning bog'ida bir hovuz bor ekan. Otlar shu hovuzdag'i suvning hammasini ichib qo'yibdilar. Shahzoda hayron bo'lib: „Endi otlarni joyiga olib kirib bog'laymiz“, deb turganida, ikki ot bir dumalab ikkita kaklik bo'libdi. Shahzodaning xotini esa bir dumalab kaptar bo'libdi, uchovi qo'shilib uchib ketibdi. Shahzoda yig'labdi. Birozdan keyin Qiron kelibdi. Shahzoda yana Qironga yalinibdi, yig'lab: „Endi sira gapingizdan chiqmayman“, debdi. Qiron Shahzodani tilagiga yetkazish uchun yana yo'lga ravona bo'libdi. Yurib-yurib bir tog'ga borsa, unda bir eshik ko'rinibdi, eshikni taqillatib:

— Och eshikni, kampir! — debdi. Uyning ichidan bir kampir, „Qiron juvonmarg kelgandir“, deb eshik tomon yo'nalibdi. Bu yoqda Qiron tashqaridan turib:

— Qiron keldi, olov keldi, ikki ukang qani, qayerda turibdi, tezroq ayt, — debdi.

Kampir:

— Anovi eshikdan kirsang, mendan kichik singlim o'tiribdi, o'sha biladi, — debdi. Uning yoniga borsa, u ham: „Anovi singlimdan so'ra“, — debdi.

O'sha tog'ning tagida yetti egachi-singil bor ekan, Qiron ularning hammasidan pari bilan kaklik suratiga kirib qochgan devlarni so'rab chiqibdi. Hammasi „Bilmayman“, deb javob beribdi. Eng kichkinasi ham „Men bilmayman“, degan ekan, Qiron:

— Qironning kuchini bilganing yo'qmi hali? —deb qilichini ko'taribdi.

— Yo'q, yo'q, o'ldirma meni, men aytSAM, uning eshigi mening eshigimning yonidagi eshik, — debdi.

Qiron uning ko'rsatgan eshigiga kirsa, bir katta bog': bog'ning o'rtasida bir ustun. Ustunga bir qafas osig'liq ekan. Qafasda esa pari o'tirgan emish. Dev kelib pariga salom berib ketar ekan. Birpasdan keyin shamol-to'polon bilan aka-uka dev kelibdi, kelibdi-yu, dumalab kaklik bo'libdi. Haligi tilla qafasga o'zini urib, tap etib yerga tushibdi. Qiron sekin borib, ikkovini ikki qo'liga qisib, tilla qafasni boshiga qo'yib, uyiga qaytibdi.

Qiron parini Shahzodaga qaytadan nikohlab beribdi. Ikkii devni esa hujraga qamab, eshigini quflab qo'yibdi. Ikkisi ham boyagiday ot bo'lib, oxurdan bedani yeb tura beribdi.

Qiron Shahzodani bir bolali bo'lguncha o'z yonida olib turibdi. Shahzoda bolali bo'lgach, „Otang, onang sog'ingandir“, deb uyiga jo'natibdi.

Podsho yig'lab-yig'lab ko'zi ko'r bo'lib qolgan ekan. O'g'lining pari xotini bilan qaytganini eshitib sevinibdi. Pari podshoning ko'ziga bir nay bilan puflasa ko'zi ochilibdi. Podsho bolasi, kelini va nevarasini ko'rib, dimog'i chog' bo'libdi. Shahzoda otasining taxtiga o'tirib, davr-davronlar surib, murod-maqsadiga yetibdi.



Erkenja



ir podshoning uch o'g'li bor ekan. Kunlardan bir kuni podsho o'g'illariga:

— Uchovlaringizni ham uylanfirmoqchiman, nima deysizlar? —debdi. O'g'illari:

— Ey, ota, uchovimizga ham bir odamning qizlari bo'lsin. Kattamiz kattasini, o'rtanchamiz o'rtanchasini, kichigimiz kichkinasini olamiz, bo'lmasa uylanmaymiz, — deyishibdi. Lekin podsho uchoviga bir odamning qizini topa olmabdi. Podshoning bir qushi bilan qushboni bor ekan. Qushning oyog'ida tilladan qo'ng'iroq'i bor ekan. Kunlardan bir kuni shu qushini olib, qushboni bilan ovga chiqibdi. Qushboni tilla qo'ng'iroqli qushni bir qushga solibdi. Tilla qo'ng'iroqli qush quvlab uchib, araz tortib, yo'q bo'lib ketibdi. Podsho qushbonga:

— Shu qushni qanday bo'lsa ham topasan, topmasang, moling talonda, boshing o'limda. Boshingdan xamir aylantirib, zig'ir moyini qizdirib quyib, dunyodan badarg'a qilib jo'nataman, — debdi. Qushbon qushni topib berishga podshodan qirq kun muhlat olib, xafa bo'lib uyiga boribdi. Qushbonning o'n bir yoshli bir qizi bor ekan. Otasining xafa bo'lib kelganini ko'rib:

— Ota, bugun nimaga xafa bo'lib keldingiz? — debdi.

Qushbon:

— Nimaga xafa bo'lmayin, bolam, podshoning qushini yo'qotib qo'yib, qayg'u-kulfatga qoldim. Podsho shu qushni topsang topasan, topmasang o'lasan, deb qirq kun muhlat berdi. Qizim, qani menga bir yo'l ko'rsat? — debdi Qizi:

— Ota, xurjunga ko'p tilla solib, saman otning beliga minib, cho'l-u biyobonga chiqing, balki topilib qolar, — debdi.

Qushbon qizning gapi bilan xurjunga tilla to'ldirib, saman otiga minib, cho'l-u biyobonga jo'nab ketibdi. Qushbonning oti shunday yo'rg'a ekanki, olti oylik yo'lni uch kunda bosar ekan. Qushbon yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, suvsiz cho'l yurib, olti oylik yo'lni uch kecha-kunduzda bosibdi. Juda chanqab qolibdi. Otini qantarib, xurjunni boshiga qo'yib, ko'kragini zaxga berib, holdan ketib, uqlab qolibdi. Ertasi choshgoh vaqtida oppoq soqolli bir mo'ysafid mol boqib kelib qolibdi. Qarasa, bir ot qantarilganicha turganmish. Bir yigit zax yerga bag'rini qo'yib, uqlab yotganmish. Chol: „Bu odam o'likmikan, tirikmikan, bir xabar olay“, deb yigitning qoshiga kelib qarasa, uqlab yotgan ekan. Chol:

— He, o'g'lim, uqlab qoldingmi, qaydan bo'lasan? — debdi. Qushbon joyidan turib cholga salom beribdi.

— Bobo, men juda charchadim, suvsadim, och qoldim, — debdi.

Chol:

— Bo'lmasa, mening uyimga borgin, o'g'lim, yaxshi yigit ekansan, — debdi.

Qushbon:

— Bobo, uyingiz yaqinmi? — debdi.

— Bolam, uyim uzoq emas, — debdi chol.

Chol qushbonni bir mehmonxonaga olib kiribdi. Mehmonxonaning oltmishta derazasi bor ekan. Toza ko'rpa chalar, gilamlar solingan. Derazadan qarasa, hovlisida besh yuzta qoziq qoqilgan, uning har qaysisiga no'xta bog'langan, banatdan qilingan besh yuz to'rva osilgan. Qushbon: „Bizning podshohimizda ham bunday uylar, bunday boyliklar yo'q, bu uy biror podshonikimikan yoki biror boynikimikan“, deb o'ylabdi. Chol choy-non, har xil taomlar keltirib, qushbonni mehmon qilibdi.

— O'g'lim, so'ramoqning aybi yo'q, senga yo'l bo'lsin, nimani yo'qlab yuribsan? — debdi chol.

Shunda qushbon:

— Ey, bobo, men podshoning qushboniman, podshoning bir qushi bor edi, bir oyog'ida tilladan qo'ng'irog'i bor edi. Bugun to'rt kun bo'ldi, shu qush arazlab, yo'q bo'lib ketdi. Podshodan qirq kunga muhlat olib, qidirib yurganimga bugun to'rt kun bo'ldi. Bobo, bu yerlardagi xalqdan bir so'rab ko'ring, ko'rgan bormikan, bilgan bormikan, — debdi. Chol:

— Ha, bolam, yo'g'ing topilsin, — debdi. Qushbon ichkaridagi hovliga qarasa, uchta tilla o'tov: biri kattaroq, ikkinchisi undan kichikroq, uchinchisi undan ham kichikroq tikuvli turibdi. Shu o'tovning biridan uch qiz chiqibdi. Biri baland bo'yli, ikkinchisi pastroq, uchinchisi undan ham pastroq. Bir o'tovdan ikkinchi o'tovga, ikkinchi o'tovdan uchinchisiga chopishib, o'ynab yurishibdi. Qushbon:

— Ey, bobo, bu uch o'tov kimniki? — debdi. Chol:

— O'g'lim, bu o'tovlar bizniki, — debdi.

Qushbon:

— Shu o'tovlarning biridan ikkinchisiga chopib yurgan qizlar kimning qizlari? — debdi.

Chol:

— O'g'lim, uchovi ham bizning qizlar, — debdi.

Qushbon:

— Shu uchovi uch enadan bo'lganmi, bir enadan bo'lganmi? — debdi.

Chol:

— O'g'lim, uchovi ham bir ota, bir enadan bo'lgan, — debdi.

Qushbon:

— Qizlaringizning uchovi ham bo'yimi?¹ Hech kimga unashganizing yo'qmi? — debdi.

Chol:

— Ha, bo'y, hech kimga unashganim yo'q, — debdi.

Qushbon:

— Bobo, otingiz nima? — debdi.

Chol:

— Otimni, bolam, Nodir elbegi deydilar, — debdi.

Qushbon:

— Shu joylar podsholik joyimi yo beklik joyimi? — debdi.

Chol:

— Bu Nodir bobongizning joyi. Besh yuz otga yem beraman, besh yuz mullavachchaga non beraman. Bobongizning joyi shunday joy bo'ladi, — debdi.

¹ Bo'yimi — boshi ochiqmi?

Qushbon:

— Bobo, endi ketsak bo‘ladimi? — debdi.

Chol:

— Ertaga ketasiz-da, o‘g‘lim! Mana bugun to‘rt kun bo‘ldi. Tilladan qo‘ng‘irog‘i bor bir qush o‘rtadagi tilla o‘tovning tepasiga har kuni kelib turadi. Shu bo‘lsa, ehtimoli bor, — debdi.

Qushbon:

— Bobo, u qush qay vaqtida keladi? — debdi.

Chol:

— Odamlar uxlagandan keyin, yarim kechada kelib shu o‘tovning boshiga qo‘nadi, tong vaqtida, odamlar uyg‘onmasdan ketadi, — deb javob beribdi.

Qushbon:

— Bobo, qush kelganda menga qanday qilib xabar qilasiz? — debdi.

— Bolam, siz damingizni olib yota bering, keladigan vaqtida o‘zim uyg‘otaman, — debdi.

Shu bilan qushbon yotib uxlab qolibdi. Yarim kecha bo‘lganda jingir-jingir qilib qush o‘tovning boshiga kelib qo‘nidbi.

Chol kelib:

— Ey, o‘g‘lim, ko‘zingizni ochib qarang, qush keldi, — debdi. Qushbon joyidan turib, o‘rtadagi o‘tovning tepasiga qarasa, shu o‘zining yo‘qotib yurgan qushi ekan. „Ey, jonivor ozoda qushim, sening dastningdan ukajonim, xotin, bola-chaqamdan ayrilib, seni axtarib keldim. Buyobuyo keling, qo‘limga qo‘ning“, debdi. Qush darrov qushbonning qo‘liga kelib qo‘nidbi. Qushni erkalab mehmonxonaga olib kelib, don berib, suv berib, to‘ydiribdi.

Shu kecha yotibdi, ertasi tong otibdi, joyidan turib:

— Ey, bobojon, shu qush meniki ekan. Topib, murodimga yetdim, bizga javob bering. Siz ota bo‘lsangiz, biz bola bo‘lsak. Biz ham elimizga ketsak, — debdi.

— O‘g‘lim, bir necha kun mehmon bo‘ling, keyin ketarsiz, — debdi chol. Shu bilan qushbon bobosining uyida o‘n besh kecha-kunduz mehmon bo‘libdi. Chol qushbonga bosh-oyoq sarpo, tilla abzallı bir ot berib, odam qo‘shib bir kunlik joyga chiqarib qo‘yibdi. Qushbon kecha-kunduz yo‘l yurib, bir kam qirq kun deganda yarim kechasi uyiga kelibdi. Qizi kutib olib:

— Ota, qushni topdingizmi? — debdi.

Shunda qushbon:

— Topdim, qizim! Mana, ertaga podshoga topshirib, o'limdan qutulaman, — debdi. Ertasi turib oti va qushini olib borib podshoga topshiribdi. Podsho qushbongabeklik vazifasini beribdi. Qushbon podshoga:

— Ey, podshohim, mening sizga bir gapim bor, bir qoshiq qonimdan kechsangiz aytaman, — debdi.

Podsho:

— Ayt, — debdi.

— Bir cholni ko'rib qoldim. Uning dargohi, boyligi sizning podsholigingizda yo'q. Tilladan yasalgan uch o'tovi bor, uchta o'tovda uchta qizi bor: birlabaland, ikkinchisi past, uchinchisi undan past. Uchovi ham bir ota, bir onadan ekan. Shu uchovini uch o'g'lingizga olib bersak, — debdi.

Podsho:

— Biz bilan teng kelarmikan? — debdi.

— U sizdan ham boy ekan! — deb javob beribdi qushbon.

— Bo'lmasa, o'zing sovchilikka borasanmi? — debdi shoh.

Qushbon:

— Katta qushbegingizni, ulamolaringizdan yetti kishini bering, to'qqizta ot bering, hammamiz birga boramiz, — debdi. Qushbon bilan sovchilar jo'nashibdi. Yo'l yurishib, yo'l yurishsa ham mo'l yurishib, Nodir boboning uyiga kelib, otlarini bog'lashibdi. Nodir bobo qushbonni tanib, sakkizta mehmonni tanimasa ham mehmonxonaga olib kirib, izzat bilan mehmon qilibdi. Nodir bobo:

— Bolam, so'ramoqning aybi yo'q, qayerdan bo'lasizlar? Ilgari kelishingiz yo'lchi edi, endi kelishingiz elchiga o'xshaydi? — debdi.

Qushbon ta'zim qilib:

— Bobo, shunday, elchi bo'lib keldik. Bizning shohimizning uch o'g'li bor edi, sizda uchta qo'g'irchoq bor ekan. Shu uchovini podshoning uch o'g'liga bersangiz. Quda bo'lib yursak, deb kelgan edik, — debdi.

Chol:

— Kelganlaring juda yaxshi. Lekin bizda ham aka bor, uka bor, qavm-qarindosh bor; o'shalar bilan bir maslahat qilib ko'raylik, „kengashli to'y tarqamas“, berar-bermasligimizni so'ng aytarmiz, — debdi.

Chol qavm-qarindosh, tanish-bilishlarini yig'ib:

— Podsho uch o'g'liga uch qizimni so'rab sovchi yuboribdi. Shunga nima maslahat berasiz? — debdi. Og'a-ini, qavm-qarindosh, tanish-bilishlar cholni koyib:

— Bizlarda ham yigitlar bor, podshoga bermaymiz, — deyishibdi.

Chol:

— U podsho bo'lsa, g'azab qilsa, biz unga teng kela olmaymiz. Bermaymiz degandan ko'ra, „bermas qizning qalini ko'p“ bo'ladi. Dunyoda yo'q narsalarni qalin qilib ro'yxat qilaylik, — debdi. Ular ham cholning so'zini ma'qullab, uch kecha-uch kunduz ro'yxat qilib, uni bir qop, bir xurjunga solib, sovchilarga olib kelib beribdi. Qushbonga bosh-oyoq sarpo, hammasiga bittadan ot berib, o'n kishini qo'shib, ikki kunlik yo'lga chiqarib kuzatibdi. Bular kecha-kunduz yo'l yurishib, podsho oldiga kelishibdi. Podsho qushbonni ko'rib:

— Bo'rimi, tulkimi? — debdi.

Qushbon:

— Taqsir, bo'ri, — debdi,

Podsho:

— Bo'ri bo'lsa, nima gap, aytin? — debdi. Qushbon:

— Bobo qalinni katta qildi, bir qop, bir xurjun ro'yxat berib yubordi, — debdi. Podsho katta-katta ulamolarini, vazirlarini yig'dirib, bir qop, bir xurjun ro'yxatni o'qib chiqishga beribdi. Ulamolar ro'yxatni uch kecha-uch kunduzda o'qib chiqishibdi. Podsho buni eshitib:

— Bunga mening dunyoim yetmaydi, buncha molni berolmayman, — debdi.

Shunda qushbon:

— Podsho bir gapni aytmas, aytganidan qaytmas. Menga uch kunlik podsholigingizni va muhringizni bering. Molni men o'zim topaman, — debdi. Podsho qushbonga muhrini va uch kunlik podsholigini beribdi.

Qushbon o'ziga qarashli beklarga, ellarga, „Beshdan bir xirojni yigirma kun ichida podsho dargohiga olib kelinsin“, deb buyuribdi. Yigirma kun deganda podshoga olib kelingan mol yer-u ko'kni bosib ketibdi.

Qushbon:

— Ey, podsho, mana mol, — debdi. Podsho bir qancha odamlarni yig'ib, mol-u dunyoni olib yo'lga tayyorlanibdi. O'g'illariga qarab:

— O'g'illarim, yuringlar, kelinlarni olib kelamiz, — debdi.

Eng kichik o'g'li Erkenja turib:

— Ota, ikkita akamni olib, sizlar ketaveringlar. Mening xotinimni mana shu xanjirimga bag'ishlanglar. Qo'rg'on egasiz qolmasin, men o'rningizda qolay. Lekin sizga uch nasihatim bor. Birinchi kuni kelinlarni olib kelayotganda yo'lda juda qattiq issiq bo'lib, odamlaringiz suvsab qolib, ikki, uchta odamingiz o'ladi. Shunda odamlar: „Podsho,

izingga qayt, xalqni qirasan“, deyishadi. Orqaga qaytmang. Ikkinchı kuni qattiq bo‘ron bo‘ladi, unda ham ikki, uch odam o‘ladi, „Izingga qayt“, deyishadi. Ketingizga qaramay ketavering, uchinchi kuni odam bo‘yi qor yog‘adi. Yana ikki, uchta odam o‘ladi. „Izingga qayt“, desa ham, qaytmay ketavering, — deb otasi va akalarini jo‘natib, o‘zi qolibdi. Podsho odamlari bilan yo‘l yuribdi, yo‘l yursa ham mo‘l yuribdi, suvsiz cho‘l yurib cholning makoniga borib yetibdi. Chol kutib olib, otlarini tilla qoziqqa bog‘lab, o‘zlarini mehmonxonaga olib kirib, mehmon qilibdi. Podsho:

— Bobo, qizlaringizga aytgan qalinni olib keldik, — debdi.

Chol podshoning olib kelgan qalinlarini qabul qilib, katta o‘g‘liga katta qizini, o‘rtancha o‘g‘liga o‘rtancha qizini, kichkina o‘g‘li Erkenjaning xanjariga kichik qizini bag‘ishlabdi. To‘y-tomosha qilibdi. Podsho kelinlarni olib yo‘lga tushibdi. Birinchi kuni juda qattiq issiq bo‘libdi. Odamlar chanqab qolib, ikki, uchta odam o‘libdi. Odamlar „E, podsho, xalqni qirding, izingga qayt“, deyishibdi. Podsho orqasiga qaramasdan ketaveribdi. Ikkinchı kuni juda qattiq bo‘ron bo‘libdi, xalq „Ey, podsho, izingga qayt, xalq halok bo‘layotir!“ debdi. Podsho yana indamay ketaveribdi. Unda ham ikki, uchta odam o‘libdi. Uchinchi kuni odam bo‘yi qor yog‘ib, juda sovuq bo‘libdi. Yana ikki, uchta odam o‘libdi. Qolgan odamlar „Uying kuygur podsho, odamlar qirildiku, qayt!“ deb baqirishibdi. Podsho orqasiga qarasa, ko‘p odamlari qirilib ketayotibdi. Kun kech bo‘lib qolibdi. Podsho o‘zi ham chidamay orqaga qaytibdi, bir qo‘rg‘onga kirib yotishibdi. Tong otgandan keyin podsho o‘rnidan turib qarasa, butun atrofi po‘latdan qilingan devor bo‘lib qamalib qolibdi. Hamma qanday qutulishini bilmay, hayron bo‘lib turganda, po‘latdan qilingan darvoza ko‘rinibdi. Darvoza tagida bir dev yotganmish. Bo‘yi sakson gaz, kallasi kapaday, tanasi tepaday, har qo‘li pashaxaday, oyog‘i dushaxaday, burni pakkining qiniday, ko‘kragida o‘sgan juni o‘ttiz serkaning qiliday, ko‘zi zig‘irning guliday-mish. Podsho:

— Ey dev, bizga yo‘l ber, chiqaylik, — debdi.

— Menga qo‘rg‘oningda qolgan Erkenja degan o‘g‘lingni bersang chiqaraman, bo‘limasa darvozani ochmayman, — debdi dev.

Podsho:

— Sen mendan bir o‘g‘il tilaysanmi, och darvozani, yuz o‘g‘il bo‘lsa ham beraman, — debdi. Dev joyidan turib, darvozani ochibdi. Podsho odamlari bilan darvozadan chiqib, yo‘lga ravona bo‘libdi. Bu sir Erkenjaga ma’lum bo‘libdi-da, oyog‘iga choriq tortib, qo‘liga hassa

ushlab, egniga janda kiyib, devning makoniga qarab yo'l olibdi. Yo'l yurib, suvsiz cho'l yurib, kelinlarni olib kelayotgan otasiga ro'para kelib qolibdi.

Podsho:

— Ey, bolam, nimaga kelasan, nimaga bunday ahvolga tushib qolding? Xanjaringga bag'ishlangan qallig'ingni olib kelayotibman, — debdi.

Erkenja:

— Ota, qo'rg'ondan chiqib ketayotganingizda uch narsani tayin-lagan edim. Qaytib kelayotib ikkitasini bajardingiz, uchinchisida nasi-hatimni olmasdan orqangizga qaytdingiz, dev meni so'raganda berishga rozi bo'lgingiz. Podsho bir gapni aytmas, aytgandan qaytmas, endi bizdan rozi bo'ling, devning ixtiyoriga boraman, — debdi.

Podsho:

— O'g'lim, qallig'ingni nima qilaman? — debdi.

Erkenja:

— Yuzini oching, umid tortib kelayotgan qallig'imning betidan ikki iskay: noumid bo'lmasin, — debdi-da, qallig'inining yuzini ohib ikkigina muchchi olib, „Ko'rishguncha xayr, yetti yildan keyin kelaman“, deb devnikiga qarab yo'l olibdi. Podsho yig'lab-yig'lab o'g'il, kelinlari va odamlari bilan o'z qo'rg'oniga qaytibdi. Erkenja etagini bar urib, piyoda bo'lib, g'amga to'lib, sakkiz kecha-kunduz yo'l tortib, devning makoniga yetibdi. Dev uxlab yotgan ekan, uyg'ota olmay, uch kun yotibdi, to'rtinchi kuni dev uyg'onib qarasa, o'ng yonida Erkenja o'tiribdi. Erkenja devga:

— Ey, dev, meni otamdan tilagan ekansan, nima xizmating bor, qilay? — debdi.

Dev:

— Falon mamlakatda Sovashoh degan podshoning bir qizi bor. Oti Xonoyim. O'shangang oshiqlig' bo'lib qoldim. Bir kuni kechasi tush ko'rdim. Tushimda bir odam „Podshoning o'g'li Erkenja kelib, shu qizni senga olib beradi“, — dedi. Shuning uchun seni otangdan tiladim. Ana ot, ana tilla, ana qo'rg'on, qo'y-u qo'rxona, ana mol. Hammasini ola ber. Faqat shu Xonoyimni olib kelib ber, — debdi. Erkenja devning talabini bajarmoqchi bo'libdi. Devning xazinasini olib, Xonoyim yashagan mamlakatni axtaribdi. Olti kecha-olti kunduz yo'l tortib, yo'lda bir qo'sh haydayotgan dehqonni ko'rib:

— Hormang, ota, — debdi.

Dehqon:

— Bor bo'ling, — debdi.

Erkenja:

— Nima ekmoqchisiz? — debdi.

Dehqon:

— Ey, jo'ra, shu yerni yetti yildan beri haydayman, hech narsa ko'karmaydi, — debdi. Erkenja:

— Yerni haydaganda urug' sepib haydaysizmi? — debdi. Dehqon:

— Urug' sepmay haydayman, shuning uchun ko'karmas ekan-da.

Ey, oshna, men bu ishni qo'yay, bir nonga to'ydirsang, senga yo'ldosh bo'lay, — deb ho'kizini haydab yuboribdi. Ikkovi uch kecha-uch kunduz yo'l yurib, bir joyda qo'y boqayotgan bir cho'ponni uchratibdi. U qo'yini so'yib, qozonga solib qovurib, yerdan qum olib ustiga sepayotgan ekan.

Bu ahvolni ko'rghan Erkenja:

— Ey, cho'pon, go'shting-ku juda yaxshi, ustiga sepayotganining nima? — debdi.

Cho'pon:

— Sepayotganim tuz, — debdi.

Erkenja:

— Tuz bunday bo'lmaydi, — debdi.

Cho'pon:

— Tuz qanday bo'ladi? — debdi.

Erkenja:

— Oq, yirik-yirik, dumaloq bo'ladi, — debdi.

Cho'pon:

— Ey, oshna, unday bo'lsa bir tuzga to'ydir, senga yo'ldosh bo'lay, — deb mollarini haydab yuboribdi. Uchovi kecha-kunduz piyoda yo'l yuribdi.

Uchovi kelayotsa, bir mushuk kalamushni quvlab kelayotgan ekan, ikkovi ham charchab qolibdi. Erkenja „Shu jonivorni ozod qilay!“ deb xanjarini olib mushukka uribdi. Mushuk ikki bo'linib ketibdi. Kalamush ozod bo'lgandan keyin:

— Ey, Erkenja, tila tilagingni, berayin, — debdi.

Erkenja:

— Sen bir kalamush bo'lsang, sendan nima tilayman, — debdi.

Kalamush:

— Men jami kalamushlarning podshosiman. Bir yildan beri mana shu mushuk tinchlik bermasdi. Meni mushukdan qutqarding. Men senga yordam qilishim kerak. Boshingga biror mushkul ish tushganda kerak bo'larman, — deb junidan ozgina yulib beribdi.

Erkenja kalamushning junini bir qutichaga solib qo'yibdi. Uchovi yana yo'l yurishibdi. Bir joyga borishsa, g'ing-g'ing deb tovush chiqaveribdi. Borib qarasalar, o'rgimchak uyasiga bir chivin ilinib qolgan ekan. O'rgimchak chivinni olib yezman desa, o'rgimchak ini yonida turgan chigirtka chivinni oldirmay qo'rib turganmish. Jonivor chivin shunday qilib o'rtada halok bo'lay deyotganmish. Erkenja buni ko'rib:

— Ey, jonivor, seni ham ozod qilayin, — deb o'rgimchakni o'ldiribdi. Chivinni avaylab qo'liga olibdi.

Shunda chivin:

— Ey, Erkenja, shu balodan meni ozod qilganing uchun bir yordam qilishim kerak. Tila tilagingni, — debdi.

Erkenja:

— Sen bir kichkina chivin bo'lsang. Men sendan nima tilay, — debdi.

Chivin:

— Mana shu tuzoqqa ilinganimga bir yil bo'ldi. Men jami chivinlarning podshosiman. Mana, boshingga biror mushkul ish tushgan vaqtida shuni kuydirsang hozir bo'lurman, — deb qanotining uchidan gartdak qirqib beribdi. Erkenja uni ham bir qutichaga solibdi. Chigirtka ham ozod bo'libdi. U ham „Tila tilagingni“ debdi.

Erkenja:

— O'zing bir kichkina chigirtka bo'lsang, men sendan nima tilay, — debdi.

Chigirtka:

— Men jami chigirtkalarning podshosiman. Shu chivinni o'rgimchakka oldirmay, bir yildan beri qo'rib turibman. Sen meni ozod qilding. Agar boshingga biror mushkul ish tushsa, mana shu tukimni tutatsang hozir bo'lurman, — deb tukidan yulib beribdi. Erkenja uni ham qutichaga solib ketaveribdi.

Uchovi yo'l yurib, bir daryo yoniga kelishibdi. Qarashsa, bir qumursqa daryoni yoqalab o'ta olmay ovora bo'lib yurganmish. Erkenja uni ko'rib, „Jonivor daryodan o'tolmay yuribdi, shuni ham o'tqazib qo'yay“, deb qumursqani qo'liga olib daryodan o'tkazib qo'yibdi.

Qumursqa:

— Ey, Erkenja, shu daryodan o'ta olmaganimga yetti yil bo'ldi. Sen meni o'tkazib qo'yding. Men qumursqlarning podshosi bo'laman. Boshingga biror mushkul ish tushib qolsa, mana bu tutatqini ol, uni tutatsang hozir bo'laman, — deb sixidan ozgina yulib beribdi. Erkenja

uni ham qutiga solib jo'nabdi. Yo'l yurib bir katta to'qayga borishsa, bir narsaning ovozi chiqayotgan mish.

Erkenja jo'ralariga:

— Sizlar shu yerda turinglar, men bir xabar olib kelay, — deb ovoz kelgan tomonga ketibdi. Borib qarasa, bir yo'lbars, qamishning shiydasi oyog'ining ostidan kirib, betidan chiqib yotgan mish. Yo'lbars oyog'ining og'rig'iga chiday olmay azoblanib yotgan ekan.

Erkenja:

— Ey, jonivor, seni shu azobdan qutqaray, — debdi.

Yo'lbars:

— Qanday qutqarasan? — debdi.

Erkenja:

— Oyog'ing tagidan yerni kovlab kiraman, qamishning tagidan qirqib, shiydani sug'urib olaman, — debdi.

Yo'lbars:

— Qanday qilsang ham ol, jon shirin, — debdi. Erkenja yerni kovlab kirib, oyog'i tagidan shiydani sug'urib olibdi. Yo'lbars oyog'ining og'rig'iga chiday olmay, oh uribdi. Shu on to'qaydan uchta yo'lbars bolasi yetib kelibdi.

Yo'lbars Erkenjaga:

— Men jamiki yo'lbarslarning podshosiman. Yetti oy tortgan azobimdan sen meni qutqarding. Tila tilagingni, men beray, — debdi.

Erkenja:

— Menga shu kichkina sherbachchangni ber, — debdi. Yo'lbars kichik bolasini beribdi. Erkenja yo'lbars bolasini olib ikkita yo'ldoshi bilan jo'nabdi. Uchovi piyoda uch oy yo'l tortib, Turkiston mamlakatiga yetibdi. Shaharga borib, bir kampirdan uning uyida bir kecha yotishni so'rabdi. Kampir joy beribdi. Erkenja erta bilan turib qarasa, odamlar bir o'likni ko'tarib ketayotibdi. Uyiga kirib, kampirdan:

— Bu qanday janoza? — debdi.

Kampir:

— Ey, o'g'lim, buni so'ramang ham, kuymang ham, podsho-himizning bir chirolyi qizi bor. Podsho shart qo'ygan, kim shu shartni bajarsa o'shang a qizini beradi. Uning shartlari shunday, namozshomdan erta azongacha yuz botmon nonni yeyish, yuz botmon tuzni yalash, yuz tulum¹ qatiqni ichish, uch yuz botmon tariq va bug'doy bilan arpani

¹ Tulum — teridan qilingan idish.



«Sunbul bilan Gul» ertagiga ishlangan rasm

aralashtirib sepi, bug'doyini bug'doya, arpasini arpaga, tarig'ini tariqqa ajratish, yuz botmon keladigan yerdagi yo'ng'ichqani yeyish, bir choshkalik yerdan lahim qazib qo'rg'onga kirish yo'lini to'sib yotgan yakhashmani o'ladirish. Mana, o'g'lim, podshoning shu shartlarini bajara olmay, qancha-qancha yigitlar o'lib ketyapti... Har kuni azonda shu yigitlarning janozasi bo'ladi, — debdi.

Erkenja:

— Momo, shu shartlarni biz bajaramiz, podshoga xabar bering,— debdi. Kampir podshoga borib xabar beribdi. Podsho bu shartlarni bajarish uchun oqshomdan azongacha muhlat beribdi.

Momo kelib:

— Ey, o'g'lim, g'ayrat qil, hamma narsa tayyor, — debdi. Erkenja yo'ldoshlari bilan ketmon olib borib lahim kovlay boshlabdi. Ancha vaqtgacha kovlab qarasalar, ozgina yerni kovlashibdi. Shu vaqt kalamush esiga kelib, qutichadan kalamushning junini olib tutatibdi. Shu zahoti yer tegidagi kalamushlarning hammasi yig'ilib kelibdi.

Erkenja:

— Ey, kalamushlar, azongacha shu yerdan podshoning qo'rg'o-nigacha lahim qazinglar, — debdi. Chivinning qanotini tutatibdi. Shu zamon jami yerning chivini yig'ilib kelibdi. Erkenja ularga „Yuz tulum qatiq sizniki, azongacha shuni ichib tamom qilasizlar“, debdi. Yana qutichadan chigirtkaning sixini olib kuydiribdi. Jami chigirkalar yig'ilib kelibdi. Erkenja: „Yuz botmon yerdagi yo'ng'ichqani azongacha yeb tamom qilinglar!“ debdi. Yana bir qutichadan qumursqaning sixini olib tutatibdi. Jamiki yer yuzidagi qumursqalar yig'ilib kelibdi. Erkenja ularga ham „Yuz botmon tariq, yuz botmon arpa, yuz botmon bug'doyning hammasi qo'shilgan. Erta azongacha bug'doyini bug'doya, tarig'ini tariqqa, arpasini arpaga ajratasizlar!“ debdi.

Erkenja bir yo'ldoshiga:

— Meni bir nonga to'ydir, degan edingiz, mana shu yuz botmon non sizniki, azongacha yeb tamom qiling! — debdi. Cho'ponga: „Sen tuzga to'ydir, degan eding. Mana shu yuz botmon tuz seniki. Azongacha yeb tamom qilasan“, debdi. Sherni chaqirib: „Ey, jonivor, sen azongacha yakhashmaning ilojini qilasan. Devning ilojini esa men qilaman“, debdi. Erta tong otibdi, kalamushlar lahim kovlabdi, chivinlar yuz botmon qatiqni ichibdi, chigirkalar bedani yebdi. Qumursqalar uch yuz botmon, chumolilar yuz botmon bug'doy, arpa va tariqni ajratibdi. Dehqon yuz botmon nonni yebdi, cho'pon yuz botmon tuzni yalabdi. Sher yakhashmaning ilojini qilibdi. Erkenja ularning hammasiga

javob berib yuboribdi. Erta tong otibdi. Turkiston shahrining xalqi qarasa, podshoning hamma sharti bajarilibdi. Xonoyim ham bu shartlarning bajarilganligini ko'rib, „Shu yigitni bir ko'ray“ deb, momoning oldiga kelibdi.

Momo:

— Ey, qizim, shu ishlarni bajargan yigit mana shu, — deb Erkenjani ko'rsatibdi.

Xonoyim:

— Ey, Erkenja, dev seni tushida ko'rib, otangdan so'rab olgan. Shartlarimni bajarib, meni devga olib ketyapsan. Dev ham murodiga yetdi, men ham murodimga yetdim, sen ham murodingga yet. Men devniki. Mana bu otamning mamlakati seniki bo'lsin, — debdi.

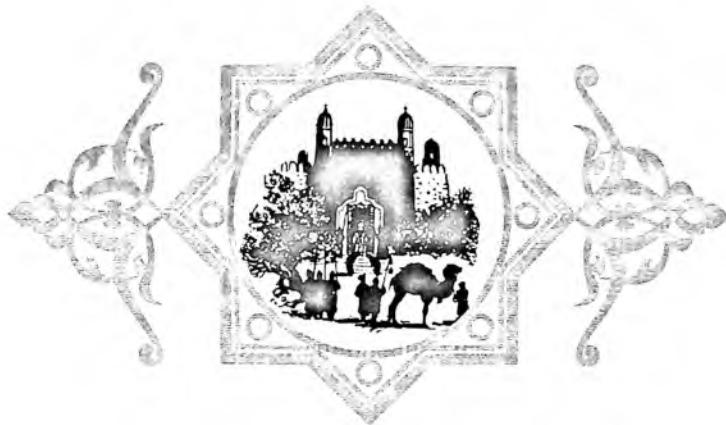
Erkenja shu mamlakatga dehqonni podsho, cho'ponni bek qilibdi. Sherbachchaga „Ey, jonivor, onangning oldiga bor!“ deb, javob berib yuboribdi.

Xonoyim bir tilsim duosini o'qishi bilan bir sandiq tayyor bo'libdi. Xonoyim Erkenjani sandiqqa solib, sandiqni qo'lting'iga olib parvoz qilib, devning makoniga boribdi. Qarasa, dev bir qulog'ini yopinchiq, bir qulog'ini to'shanchiq qilib yotgan emish. Xonoyim Erkenjani sandiqdan chiqarib olibdi. Devga qarab:

— Ey, dev, — debdi. Dev Xonoyimning tovushini eshitishi bilan xursand bo'libdi. Dev Erkenjaga ko'p mol-u dunyo berib jo'natibdi.

Erkenja necha kunlar yo'l tortib, yetti yil to'lganda otasining qo'rg'oniga boribdi. Erkenja ota-onasi va qallig'i bilan so'rashibdi, qaytadan to'y-tomoshalar qilib, murod-maqsadiga yetibdi.





Sunbul bilan Gul



adim zamonda bir boy bor ekan. U xotini bilan juda ham ahil va xushvaqt umr kechirar ekan. Boyning ikki o'g'li bor ekan. Kattasining ismi — Sunbul, kichigining ismi — Gul ekan. Bolalar mакtabga borib, yaxshi o'qishibdi.

Kunlarning birida Sunbul bilan Gulning onasi o'libdi. Ikkisi yetim qolibdi.

Boy uylanmoqchi bo'lib, bir boyning qiziga sovchi yuboribdi. Boy ham ma'qul ko'rib, to'y-tomosha qilib, qizini boyga beribdi. O'gay ona Sunbul bilan Gulni tarbiya qilibdi. Bolalar katta bo'libdi. O'gay ona Gulning aqlli, chiroyli bo'lganidan uni yaxshi ko'rib qolgan ekan. Bir kuni u Gulni yoniga chaqirib, uni yaxshi ko'rib qolganini aytibdi. Gul:

— Oyi, men sizning o'g'lingiz bo'laman-ku, menga shunday gaplarni aytishga uyalmaysizmi? Men bunday gaplarga quloq soladigan bola emasman, — debdi va xafa bo'lib uydan chiqib ketibdi. Xotin eri kelganida yig'lab:

— Kecha o'g'lingiz Gul mening yonimga kirib, senga oshiq bo'lib qoldim, deb zo'rlik qilmoqchi bo'ldi, — debdi. Boy g'azablanib, qamchi olib, Gulning mакtabdan kelishini poylabdi. Sunbul bilan Gul bir-birini ko'rmasa turolmas ekan, hamma vaqt birga yurar ekan. O'sha kuni Sunbul mакtabda bir o'rtog'i bilan qolibdi. Gulning yolg'iz o'zi

uyga qaytibdi. Gul kelib uyga kirgan zahoti otasi uni tutib olib, hech narsa so'ramay qamchi bilan ura boshlabdi, bosh-ko'zlarini yorib, uyidan haydab chiqaribdi.

Bu voqeadan biroz vaqt o'tgandan keyin Sunbul uyga kelsa, Gul yo'q emish. U onasidan:

— Gul qayoqda? —deb so'rabdi.

— Men bilmayman, dadang ichkarida o'tiribdi, undan so'ra! — deb javob beribdi o'gay onasi. Sunbul ichkariga kirib:

— Dada, Gul qayoqqa ketdi? —deb so'rabdi.

— Onangga birmuncha yomon gaplarni aytibdi. Men uni urib, uydan haydab yubordim, — debdi. Sunbulning uyda bo'lib o'tgan voqeadan xabari bor ekan.

— Ey, ota, bekor qilibsiz. Uni sababsiz haydabsiz. Endi Gul bo'limgandan keyin men ham bu yerda turmayman. Men ukamdan o'lib ayrilmasam, tirkayrilmayman, — debdi. Hech narsaga qaramay, uydan chiqib, ukasini qidirib ketibdi. Shaharda ko'chama-ko'cha ukasini qidirib, ikki kun yuribdi. Shaharning bir chetiga borsa, Gul charchab, ochlikdan holsizlanib, uxlاب qolgan ekan. Sunbul ukasini uyg'otib ko'rishihibdi, ikkisi yig'lashibdi. Gul:

— O'zimizning onamiz bo'lsa, biz bunday kunlarga qolmas edik, bizni otamizga aytib uydan haydatmas edi, — debdi. Birozdan keyin Sunbul Gulga:

— Sen shu yerda dam olib tur, men biroz non topib kelay, — debdi. Ukasini yotqizib, o'zi bir qishloqqa ketibdi. Gul yana yotib uxlاب qolibdi. Bir vaqt osmonda uchib yurgan bir katta oq qush Gulning boshiga kelib qo'nibdi. Gulning nafasini o'ziga tortib olib, uchib ketibdi. Oradan birmuncha vaqt o'tgandan keyin Sunbul non topib kelibdi. Qarasa, Gul o'lib yotgan emish. Sunbul xafa bo'libdi, yig'labdi, bir qancha vaqt ukasining boshida o'tiribdi. O'ylab-o'ylab, bir qancha tosh yig'ib, ukasining atrofini o'rabi. Uning yoniga hech qanday jonivor o'tolmaydigan qilibdi.

— Xayr, ukam, ikkimiz onadan, otadan ajralgan edik. Endi men sendan ham ajraldim, — deb yig'lab-yig'lab yo'lga ravona bo'libdi. Bir necha kun yo'l yurib bir shaharga yetibdi. Qarasa, bir katta maydonga xalq yig'ilgan emish, u yerda bir qushni uchirishga tayyorgarlik ko'rib to'y-tomosha qilayotgan emishlar. Sunbul hayron bo'libdi, keyin bilsa, qush — davlat qushi ekan. Uni podsho saylash uchun uchirayotgan ekanlar. Sunbul bir daraxtning yoniga borib, unga suyanib turibdi, davlat qushini uchirishibdi. Qush uchib-uchib, aylanib yurib Sunbulning boshiga qo'nibdi. Xalq yopirilib kelibdi, qarasa, davlat qushi Sunbulning boshiga qo'ngan ekan.

Yurtning kattalari:

— Bu bizning odamimiz emas, bu bir musofirga o'xshaydi, qushimiz yanglishdi, — debdilar va qushni qaytadan uchiribdilar. Qush aylanib-aylanib, uchib yurib yana Sunbulning boshiga qo'nibdi. Odamlar kelib qarasa, qush yana Sunbulning boshiga qo'ngan emish. Qushni olibdilar. Bu safar Sunbulni shahar chetidagi bir uyga olib borib qamab qo'yishibdi. Qaytib kelib qushni yana uchirishibdi. Qush osmonda uchib yurib Sunbulni topolmay, shaharning chetiga uchib boribdi, Sunbul yotgan uyning ustiga qo'nibdi. Odamlar qushning orqasidan yugurib borib qarasalar, qush yana Sunbulning boshiga qo'nibdi. Odamlar hayron bo'libdilar. Ulardan biri:

— Qush uch marta uchdi, har uchishida shu bolaning boshiga qo'ndi. Qoida bo'yicha shu bola podsho bo'lishi kerak, — debdi.

Xalq bu so'zni ma'qul topibdi. Sunbulni podsho qilib ko'tarishibdi. Sunbul podsho bo'lib turaversin, endi gapni boshqa tomondan eshiting:

Sunbul podsho bo'lgan shaharda bir ovchi bor ekan. U o'zimni yangi podshoga bir tanitib qo'yay, deb ovga chiqibdi. Yurib-yurib bir shahar yoniga kelib qolibdi, qarasa bir tosh ustida katta oq qush qo'nib turgan emish. Qushni poylab otibdi. Qush yumalab tushibdi. Ovchi borib, qushni olmoqchi bo'lganida tosh orasidan bir bola chiqibdi. Qush yiqilgan zahotiyoy uning so'nggi nafasi Gulga kirgan ekan, Gul tirilib o'rnidan turibdi. Ovchi tirilgan boladan:

— Sen kimning bolasisan, bu yerda nima qilib yotgan eding? — deb so'rabdi. Gul:

— Biz aka-uka yetim edik. Akam Sunbul meni bu joyga qo'yib, o'zi non topib kelish uchun ketgan edi. Men akamni kutib uxlab qolibman, shu vaqtgacha kelgani yo'q, endi kelib qolar, — debdi. Ovchi Gulga tikilib, o'z yurtining podshosi Sunbulga o'xshatibdi. Sunbulning ukasi bo'lsa kerak, deb o'yabdi. Unga Sunbulning podsho bo'lganini aytmasdan:

— Men seni Sunbul akang yoniga olib borib qo'yaman, yur, — debdi. Bolani otga mindirib, qushini olib, shaharga jo'nabdi. Kechqurun shaharga yetib kelishibdi. Ovchi bolani uyiga keltirib, bet-qo'llarini yuvib, yaxshi ovqatlar bilan mehmon qilibdi. Qorong'i tushgach, ovchi:

— O'g'lim, bugun shu yerda yet, kech kirib qoldi. Ertaga men seni Sunbul yoniga olib boraman, — debdi. Gul rozi bo'libdi. Ovchi mehmonxonaga joy solib Gulni yotqizibdi. O'zi boshqa xonaga kirib yotib uxlabdi. Gul, uyqusi kelmay, o'yab yotibdi, sekin eshikni ochib, ko'chaga chiqibdi. „Ko'chani bir tomosha qilay“, deb aylanib yurganda bir mirshab

Gulni ko'rib: „Bu kechasi yurgan o'g'ri bola bo'lsa kerak“, deb tutib olibdi, olib borib zindonga tashlabdi. Yarim kecha bo'lganda ovchi uyg'onib, Gul uxladimikan, deb mehmonxonaga kirib qarabdi, qarasa, Gul joyida yo'q emish. Hovliga chiqsa darvoza ochiq emish. Ko'chaga chiqib ancha joygacha boribdi, bir mirshabni ko'ribdi, ovchi undan:

— Siz bir yosh bolani ko'rmadingizmi? —deb so'rabdi.

— Men ko'chada kezib yurganimda bir bolani ko'rdim. Uni kechasi yurgan o'g'ri bola bo'lsa kerak, deb qamab qo'ydim, — debdi. Ovchi:

— Yomon qilibsan, u bola podshohimizning ukasi edi. Podsho sening bu ishingdan xabar topsa, ikkovimizni ham jazolamay qo'ymaydi, — debdi. Mirshab qo'rqqanidan ovchiga aytibdi:

— Bo'lmasa, endi bu bolani yo'qotish kerak. Bolani bir namatga o'rab xumdonning go'lohiga tashlaymiz, unda kuyib o'ladi. Biz jazodan qutulamiz, — debdi. Ovchi:

— Darhaqiqat shunday qilaylik, bo'lmasa har ikkimizga ham yomon bo'ladi, — debdi. Mirshab yugurib borib bolani zindondan olib chiqibdi. Ovchi bir oq namat keltiribdi. Gulni namatga o'rab xumdonning go'lohiga tashlab ketishibdi. Ertasiga tongda bir xotin xumdondan olov olmoqchi bo'lib, go'lohnii kavlasa bir namatning cheti ko'rinishibdi. „Bu nima ekan“ deb tortib, ichini ochib qarasa, bir chiroyli bola yotgan emish. Bolaning endigina oyog'i kuygan ekan. Xotining rahmi kelib, xumdonga tashlagan odamlarni qarg'ab, bolani uyiga olib borib, uch oy parvarish qilibdi. Gul tuzalib o'midan turibdi.

Xotin ip yigirar ekan, kunlarning birida yigirgan ipini sotib kelish uchun o'z o'g'li bilan Gulni bozorga yuboribdi. Bolalar bozorda yurganda ovchi Gulni ko'rib, tanib qolibdi. Hovliqib mirshabning yoniga boribdi:

— Go'lohga tashlangan bola o'lмаган ekan, bozorda ip sotib o'tiribdi, — debdi. Mirshab kelib qarasa, bola haqiqatan o'tirgan ekan.

Mirshab darhol bir xotinni chaqirib, qo'liga birmuncha pul beribdi.

— Anavi ip sotib o'tirgan bolaning yoniga borib: „Iping necha pul“, deb so'ragan bo'ling, birdaniga „voydod“ deb baqiring. Men yugurib borib „Nima bo'ldi“ deyman. Siz: „Bu bola meni haqorat qildi“, deng, — debdi. Xotin pul uchun hech narsadan qaytmaydigan beburd xotin ekan. U „Xo'p“ deb borib bolaning ipini so'rab turib, birdaniga „voydod“ deb yuboribdi. Mirshab yugurib borib:

— Nima bo'ldi? — debdi. Xotin:

— Mana bu bola meni haqorat qildi, — debdi. Mirshab darhol bolani sudrab olib borib yana zindonga solibdi. Oradan besh-olti kun o'tibdi. Shaharda bir atoqli Sobirboy degan savdogar bor ekan.

Mirshab Sobirboyning savdoga jo'namoqchi bo'lganini eshitib, uning yoniga kelibdi:

— Sizni savdoga boradi deb eshitdim, zindonda bir yomon o'g'ri muttaham bola bor. Shu bolani sizga arzon bahoga sotaman, uni ham olib keting-da, yo'lingizdag'i ajdahoga tashlang. Ilgari ajdahoga sigir yoki ot tashlab ketgan bo'lsangiz, bu safar shu bolani tashlab ketasiz. Shu yomon boladan hamma qutuladi. Bu bola necha marta zindonga tushgan bo'lsa ham o'g'riliгини tashlamadi, — debdi.

Sobirboy:

— Ha, juda yaxshi, — debdi. Gulni arzon bahoga sotib olibdi. Shu kuni kechasi boy Gulni tuyaga o'tqazib, bir necha savdogar karvonlari bilan jo'nabdi. Yo'lda Gul otlarni boqib, sug'orib, choylarni qaynatib, tinmay xizmat qilibdi. Uning ishi boyga yoqib qolibdi. Sobirboy ajdaho yotgan joyga kelganda bir tuyani so'yib go'shtini unga tashlab o'tib ketibdi. Uzoq shaharga borib, qirq tuyadagi mollarini sotib, ko'p foyda qilibdi. Bir kun Sobirboy Gulning qo'liga pul berib:

Bugun shaharni tomosha qilib kel. Ertaga kechasi o'z yurtimizga jo'naymiz, — debdi. Gul pulni olib, suyunib chiqib ketibdi. Shaharni aylanib yurib bir anhor bo'yiga kelibdi. Shu anhorda cho'milmogchi bo'libdi. Qarasa, anhorning yonida juda katta, chiroyli bir imorat ham bor emish. Anhorning suvi tiniq, muzdek ekan. Gulning cho'milgisi kelibdi. Kiyimlarini yechib, cho'milibdi. Suvdan chiqib kiyimlarini kiyib tursa, bir qizil olma suvg'a tushibdi. Gul suvdan olmani olib chiqsa, yana bir olma tushibdi. Uni ham olib chiqsa, yana bittasi tushibdi. Gul bu olmani ham olib hayron bo'lib, kiyimlarini kiyib baland imoratning yuqori qavatlariga qarasa, derazadan bir chiroyli qiz qarab turgan emish. Qiz Gulni „Beri keling“, deb imlabdi. Gul qiz turgan tomonga qarab yuribdi. Katta imoratning yoniga borishi bilanoq qiz ichkaridan chiqibdi. Qiz yigitni ko'rishi bilanoq qizarib, yerga qarabdi:

— Qayerdan bo'lasiz, bu yerda nima qilib yuribsiz? — deb so'rabdi.

Yigit musofir ekanini, bir boyning xizmatkori bo'lib bu yerlarga kelib qolganini aytib beribdi. Qiz Gulga:

— Siz menga yoqib qoldingiz, olmani men tashlagan edim. Qani endi ikkimiz birga o'ynab, kulib yoursak, — debdi.

— Sizdeq boyning qizi mendek musofir, kambag'al yigitga tegarmidi, qani endi sizga yetishsam, — debdi.

— Siz otamga sovchi yuboring. Otam sizdan faqat yetti xum tilla so'raydi, xolos, — debdi qiz.

Gul:

— Sizga aytdim-ku, kambag'alman deb, menda yetti xum tilla u yoqda tursin, yetti dona chaqa ham yo'q, — debdi. Qiz:

— Agar siz sevib, ko'ngil bersangiz sovchi yubora bering, hammasini o'zim to'g'rileyman, — debdi.

- So'zingizda tursangiz mayli,sovchi yuboraman, — debdi Gul.
- Bo'lmasa va'damiz va'da! Siz otamga sovchi yuboring, mana bu kalitni oling! Otam yetti xum tilla so'rasha, falon yerda bir hovli bor. Hovliga kirsangiz bir uy bor. Uyning eshigini oching. Shu uyda mening yetti xum tillam bor, shuni olib otamga yuboring, — debdi qiz. Gul kalitni olib, boyning yoniga qaytibdi.
- Shaharni yaxshi tomosha qildingmi? —deb so'rabdi boy.
- Juda yaxshi tomosha qildim. Bir qizni yaxshi ko'rib qoldim, sizga malol kelmasa o'shangal sovchi bo'lib borsangiz, — debdi. Sobirboy:
- Iye, esingni yedingmi, hech narsang bo'lmasa, qanday qilib uylanasan? — debdi boy. Gul:
- Boy bobo, tashvish tortmang, bir ilojini qilarman, sizni uyaltirmayman, — debdi. Boy:
- Ha, uyaltirmasang borib ko'ray, — deb qizning uyiga bir kishi bilan sovchi bo'lib boribdi. Qizning otasi:
- Qizimni beraman, lekin yetti xum tilla qalin bersangiz, — debdi. Sobirboy yetti xum tillaning daragini eshitib, qo'rqib o'rnidan turibdi:
- Xo'p, o'g'lim bilan gaplashib ko'rayin, — deb xayrashibdi. Karvon saroya hovliqqa nicha yetib kelibdi. Gul uni ko'rishi bilanoq:
- Boy aka, qizning otasi nima dedi? — deb so'rabdi. Sobirboy zarda bilan:
- Nima der edi. Yetti xum tilla keltirsangiz, qizimni beraman, bo'lmasa ovora bo'Imang, dedi. Hayron bo'lib qoldim. Men butun mol-mulkimni sotsam ham yetti xum tillaga ega bo'la olmayman, — debdi. Gul:
- Siz xafa bo'Imang, boy bobo! Qizning otasiga yetti xum tilla topib beramiz, — debdi-da, qizning gaplarini aytibdi. Ikkovi birlagalashib qiz aytgan uyg'a boribdi, yetti xum tillani olib qizning otasiga berishibdi.
- Boy to'y-tomosha qilin qizni Gulga beribdi. Qiz har kuni ertalab choy qo'yib, dasturxon tayyorlar ekan. Sobirboy Gul bilan qizning xizmatidan xursand ekan. Bir kun Gul bilan qiz uxbol qolib, vaqtida choy qaynatmabdi. Boy ularni uyg'otish uchun Gul bilan qiz yotgan uyg'a kiribdi. Qizning chiroylilagini ko'rib, unga oshiq bo'lib qolibdi. Fikri buzilib: „Shunday chiroyli qiz mening malayimga teng emas. Bu qiz menga munosib ekan, qanday bo'lmasin Gulni yo'qotib, qizni o'zim olishim kerak“, deb o'ylabdi. Ularni uyg'otib, o'zi turgan uyg'a kelibdi. Gul o'rnidan turib, tashqariga chiqibdi, chiqib otlarni sug'oribdi, qiz choy qaynatibdi. O'tirishib choy ichishibdi. Sobirboy choyni ichib bo'lib:
- Endi sizlar hamma narsani joylanglar. Men hozir bir aylanib kelaman, ertaga ertalab yo'lga chiqamiz, — debdi.

Gul bilan qiz bor narsalarini yig‘ishtirishibdi. Sobirboy bir sandiqchining do‘koniga borib, unga:

— Menga bir mustahkam sandiq yasab, kechasi karvon saroyiga olib boring. Men sizni kutib o‘tiraman, — debdi va saroyiga jo‘nabdi.

Kechasi hamma uxlagandan keyin boy sandiqchini kutib o‘tiribdi. Yarim kechada sandiqchi sandiqni olib kelibdi. Boy pul berib sandiqchini jo‘natibdi, sandiqni Gul ko‘rmaydigan bir joyga yashiribdi. Ertasiga tongda boy, Gul va qiz yo‘lga chiqishibdi. Ikki kun yo‘l bosib, bir joyda dam olish uchun to‘xtashibdi. Gul bilan qiz uxbol qolibdi. Sobirboy Gulning oyoq-qo‘llarini bog‘lab, sandiqqa solib, daryoga tashlab oqizib yuboribdi, qizni esa o‘zi bilan olib ketibdi.

Gul daryoda oqib-oqib Sunbul podsho bo‘lib yashayotgan shaharga kelib qolibdi. Daryo ikkiga bo‘linib, bir qismi Sunbul podshoning bog‘idan o‘tar ekan. Sandiq bog‘ga oqib kirib bir joyda to‘xtabdi. Tongda bog‘bon suv olish uchun daryo bo‘yiga kelgan ekan, ko‘zi sandiqqa tushibdi. Darhol sandiqni suvdan sudrab chiqaribdi. Sandiqni ochib qarasa, bir chiroyli yigit holdan ketib, hushsiz bo‘lib yotgan emish. Bog‘bonning yigitga rahmi kelib, uni uyiga olib kirib dori-darmon bilan parvarish qilibdi. Bog‘bonning hech farzandi yo‘q ekan. Gulni xuddi o‘z farzandidek juda yaxshi ko‘rib qolibdi. Oradan o‘n kun o‘tgandan keyin u sog‘ayibdi. Bir kun bog‘dagi gullardan terib, bir guldasta bog‘lab, bog‘bonga beribdi:

— Mana shu gulni podshohingizga olib boring. Podsho „Gulni kim bog‘ladi“, deb so‘rasa, o‘zim, deb aytin, — debdi.

Bog‘bon gulni Sunbul podshoga olib boribdi. Sunbul gulni olib, u yoq-bu yog‘ini ko‘rib, hidlab:

— Bu gulni kim bog‘ladi? — deb so‘rabdi. Bog‘bon:

— O‘zim bog‘ladim, — debdi. Sunbul:

— Rahmat! — deb gulni olib qolibdi. Bog‘bon bog‘ga qaytibdi. Sunbul gulni ko‘rib, ukasi Gul esiga tushib juda xafa bo‘libdi. „Ukam xuddi shunday gul bog‘lar edi. Bu gulni ukam bog‘lamadimikin, deb o‘ylabdi. Yana „Yo‘q, men ukamni o‘zim toshlar orasiga ko‘mib kelgan edim-ku“, deb o‘ksinib yig‘labdi.

Kunlarning birida Gul ko‘chaga chiqib aylanib yursa, odamlar u yoq-bu yoqqa ot chopishib, tomosha qilib yurishgan emish. Gul uyga kirib bog‘bondan so‘rabdi:

— Bobo, nima uchun odamlar ot chopib, tomosha qilib yuribdilar?

— debdi. Bog‘bon:

— E, bolam, shahrimizda Sobirboy degan katta savdogar bor.

U savdogar borib bir qizni olib kelgan ekan. Shu qizni olmoqchi. Qiz „Meni oladigan bo‘lsangiz qirq kun to‘y-tomascha qilib bering. Shunda bu taklifingizga ko‘naman“, degan ekan. Boy to‘y-tomascha berayotir.

Bugun shu to‘yning boshlanganiga o‘ttiz sakkiz kun bo‘ldi, — debdi. Gul xotinining Sobirboyga tegmoqchi bo‘lganini eshitib juda qayg‘uribdi.

Kechasi o‘ylab, uxlamabdi. Tong otibdi. Gul bog‘dagi eng ajoyib xushbo‘y gullardan bir dasta yasabdi. Nonushta vaqtida bog‘bonga aytibdi:

— Ota, men sizga bir ish aytsam, qilasizmi? — debdi.

— Qani ayt, bolam, bajaraman, — debdi chol.

— Siz qalandar kiyimini kiyib, eshakka mining, qo‘yningizga mana bu guldstani solib boyning uyiga boring. Qiz yonningizga chiqsa, qo‘yningizdagи gulni hech kimga ko‘rsatmay qizga bering. „Gul o‘zi bormi“, deb so‘rasa, „Bor“ deb aiting, — debdi.

Bog‘bon qalandar kiyimini kiyib, eshakka minib, Gul yasab bergen guldstani olib, qo‘yniga solib, Sobirboyning eshigiga gadoy suratida boribdi.

— Haq, Olloh, — debdi. Qiz uydan yugurib non ko‘tarib chiqibdi.

Bog‘bonga nonni uzatganida bog‘bon qo‘ynidan gulni chiqarib qizga beribdi. Qiz guldstani ko‘rib tanibdi.

— Gul o‘zi bormi? —deb so‘rabdi. Bog‘bon:

— Bor, sog‘-salomat yuribdi, — debdi. Qiz suyunib:

— Unday bo‘lsa, bugun Gulni olib keling, — debdi. Bog‘bon uyiga qaytib qizning so‘zlarini Gulga aytibdi. Shu kunning o‘zida Gul ham qalandar kiyimini kiyib bog‘bon bilan birga Sobirboyning eshigiga borishibdi. Qiz suyunib, ularni uyiga olib kiribdi, Gul bilan qiz bir-biri bilan ko‘rashib, yig‘lashibdi.

— Men boyga qirq kun to‘y qilsangiz tegaman, dedim. Qirq kun ichida sizdan xabar toporman, deb o‘yladim. Endi ko‘rashdik. Ertaga qirq kun to‘ladi. Kechqurun nikoh o‘qitadi. Endi menga maslahat bering, nima qilay, nima qilsam boydan qutulib, yana ikkimiz birga bo‘lamiz, — debdi qiz.

Gul o‘ylab-o‘ylab turib:

— Ertaga qirq kun ham to‘lsin, nikoh qilish oldidan odamlarga aiting: „Boy akam qirq kun to‘y qildi. Endi yana bir shartim bor: shuni bajarsa tegaman, shartim shundan iboratki, Sunbul bilan Gul hikoyasini aytib bersin. Agar o‘zi aytib bera olmasa, uni biladigan biror kishi topsin“. Buni hech kim bilmaydi, o‘zim aytaman, — debdi.

Qiz:

— Xo‘p, aytaman, — debdi. Ular xayrashib, bog‘bon bilan Gul uylariga jo‘nabdi. To‘y-tomoshaga qirq kun to‘libdi. Nikoh qilish oldidan qiz chiqib, xalqqa qarab, Gul o‘rgatgan gaplarni aytibdi. Sobirboy bu hikoyani bilmaganidan xafa bo‘lib, qizning gaplarni Sunbul shohga borib aytibdi. Podsho hayron bo‘lib:

— Mayli, ertaga shaharga butun xalqni yig‘ib so‘raylik: oradan biror kishi chiqib, aytib berar, — debdi. Qirq birinchi kuni Sunbul shoh butun xalqni yig‘ib:

- „Sunbul bilan Gul“ hikoyasini kim biladi? —deb so‘rabdi.
- Ular orasida bu hikoyani biladigan hech kim yo‘q ekan. Podsho:
- Bu yerga kelmagan hech odam qoldimi? — debdi. Bir odam chiqib:
- Podshohim, sizning bog‘boningiz bilan uning uyida turadigan bir tozi bola qoldi, — debdi.

Sunbul darhol odam yuborib ularni keltiribdi. Gul esa kiyim kiyib tozi qiyofasida kelgani uchun uni Sunbul tanimabdi. Gul Sunbulni tanibdi. Sunbul Guldan:

- „Sunbul bilan Gul“ hikoyasini bilasanmi? — deb so‘rabdi. Gul:
- Bilaman, — debdi.

Gul o‘zining boshidan o‘tganlarni birma-bir hikoya qilib beribdi. Birinchi marta tosh orasidan chiqarib, bu shaharga olib kelgan ovchini o‘z yoniga chaqiribdi. Ovchi Gul yoniga kelib o‘tiribdi. Gul hikoyasini davom ettirib, mirshabni chaqiribdi. Mirshab ham Gul yoniga kelib o‘tiribdi. Yana hikoyasini davom ettiribdi, so‘ngra Sobirboyni chaqirib, yoniga o‘tqazibdi. Ovchi, mirshab, Sobirboy qo‘rqanlardan dag‘-dag‘ titrab o‘tiribdilar.

Gul hikoyasini davom ettirib, tamom qilish oldida xumdondan o‘zini qutultirib, parvarish qilgan xotinni, suvdan, sandiqdan olib tarbiya qilgan bog‘bonni yoniga chaqirib olibdi.

— Endi hikoyam tamom. Menga yaxshilik qilganlar mana shu xotin bilan bog‘bon, yomonlik qilganlar ovchi, mirshab ikkovi, — deb ko‘rsatibdi. — Mening xotinimni olmoqchi bo‘lib, meni suvgaga oqizgan, qirq kun to‘y-tomashta qilgan savdogar Sobirboy mana shu, — deb uni ham ko‘rsatibdi. — Men tozi, qalandar bola emasman. Men mana shu Gul degan bolaning o‘zman. Men Sunbul deb atagan akam — Siz, podshohim, — deb kiyimlarini yechib, boshidagi yasama tozini olib tashlabdi. Sunbul ukasi bilan quchoqlashib ko‘rishibdi. Darhol ovchi, mirshab va Sobirboyni dorga ostiribdi. Bog‘bon bilan xumdondan qutqarib olgan xotinka rahmat aytib, ularga tillalar beribdi; ularni yaxshi imoratlarga o‘tqazib, izzat-hurmat qilibdi. Xotin bilan bog‘bon Sunbul bilan Gulga ona va ota bo‘libdi. Gul Sunbulga vazir bo‘libdi. Qirq kecha, qirq kunduz to‘y-tomashta bo‘lib, Gul va uning xotini qaytadan qo‘shilishibdi, aka-uka murod-maqsadlariga yetibdilar.



Hasan bilan Huriliqo



urun zamonda, Sharq mamlakatlarining birida Ahmadjon degan savdogar bor ekan. Uning Hasan degan o'g'li va Huriliqo degan qizi bor ekan.

Oylar, yillar o'tibdi. Ota-onasi o'lib, Hasan bilan Huriliqo yetim qolibdi. Hasan bir boyning eshigida xizmat qilib yuribdi. Bir qancha vaqt o'tgach, Hasanning xizmati boyga yoqibdi. Boy o'zining Zulayho nomli qizini unga beribdi. Zulayho Hasanning singlisi Huriliqo bilan bir hovlida tura boshlabdi. Hasan boyning xizmatini bajarib yura beribdi.

Zulayho Huriliqoni juda yomon ko'rib qolibdi. Qanday bo'lmasin uni ko'z oldidan yo'qotish payiga tushibdi. Bir kuni Hasan ishga ketganda uydagi butun asbloblarni hovliga olib chiqib, ustidan yog' quyib o't yoqibdi. Hasan ishdan kelganda Zulayho yig'lab-yig'lab:

— Singlingiz menga o'chakishib, men bilan urishib, hamma narsaga o't qo'ydi. Mening taloq xatimni bering, men bu uyda bunday ahvolda turolmayman, — debdi. Hasanning achchig'i kelib, Huriliqoni qamchi bilan urib, qattiq qiyabdi. Huriliqo yolvorib:

— Jon aka, meni begunoh urmang. Men bu ishlarni qilganim yo'q. Kelinoyimning o'zi qilgan, — debdi. Hasan Huriliqoning so'ziga quloq solmabdi.

Oradan bir yil o'tgach Zulayho bir o'g'il tug'ibdi. Zulayho bolaga qaramabdi, uni Huriliqo parvarish qilibdi. O'g'il olti yoshga to'lganda juda ham shirin bo'libdi.

Hasan o'g'lini juda ham yaxshi ko'rар ekan. Kunlardan bir kun Hasan bilan boy ovga chiqib ketishibdi. Zulayhoning fikri buzilib, kechasi Huriliqo uqlab yotgan vaqtida o'z bolasini o'tkir pichoq bilan so'yib, pichoqni Huriliqoning ko'rpasiga tizib qo'yibdi. Yarim kechada Hasan ovdan kelibdi. Zulayho o'rnidan turib Hasanni quchoqlab yig'labdi. Hasan:

— Nimaga yig'laysan? — deb so'rabdi. Ungacha Huriliqo ham uyg'onib o'rnidan turibdi. Zulayho bolasini qo'liga olib:

— Ko'rdingizmi, kechasi men uqlab qolgan vaqtimda Huriliqo bolamni o'ldiribdi, — debdi. Hasan juda xafa bo'lib, Huriliqoga:

— Nimaga o'ldirding, bola senga nima gunoh qildi. Padaringga ming la'nat, — deb so'kibdi.

Huriliqo:

— Akajon, nima uchun meni bekordan-bekor so'kasiz. Men nimaga ukamni o'ldiraman. Bunday vijdonsizlik mening qo'limdan kelmaydi. Bu menga tuhmat, — deb yig'labdi.

Zulayho Huriliqoning ko'rpasini ochib, undan o'zi qo'ygan pichoqni olib:

— Yolg'on bo'lsa bu nima? Pichoqni ko'rpangiz orasiga yashirib qo'yibsiz-ku, — debdi.

Huriliqo ko'ngli buzilib:

— Voy tavba-e, kishi shunday tuhmatlarga uchrar ekan. Tuhmat qilganagingizdan ko'ra, meni o'ldirtirib yuborsangiz ming marta yaxshi bo'lar edi, — debdi.

Hasan jahl ustida:

— Sen mening bittagina bolamni o'ldirding, bunday singilning keragi yo'q, — debdi, g'azabiga chidolmay shartta singlisining ikki qo'lini kesib, uyidan haydab chiqaribdi.

Bechora Huriliqo uydan chiqib, necha kunlar yo'l yurib, och-nahor qiynalib, bir podshoning bog'iga yetib kelibdi. Bog' yonida qovun-tarvuz pishib yotgan ekan. Huriliqo kunduzlari bog'da yashirinib uxlarkan, kechalari esa turib polizdag'i qovunlarni yeysarkan.

Bir kuni Sultonxon podsho o'g'illariga:

— O'g'illarim, qovun-tarvuzlarimizni bir narsa g'ajib ketayotibdi. Polizni bir poylash kerak, — debdi. Shunda podshoning katta o'g'li qo'liga yarog' olib:

— Men borib poylayman, — debdi. Yarim kechagacha poylab o'tiribdi, hech narsa ko'rinnabdi. Keyin uqlab qolibdi. Ertasiga o'midan turib, otasi oldiga borib:

— Ota, hech narsa ko'rmadim, — debdi. Podsho ertasi qovun polizga o'ttancha o'g'lini yuboribdi. U ham kechasi uxbab qolibdi. Ertalab daladan qaytib kelib, otasiga:

— Qovun polizda men ham hech narsa ko'rganim yo'q, — debdi.

Podshoning kenja o'g'li shahzoda Anvar:

— Ota, endi meni yuboring, — deb yolvoribdi.

Otasiga:

— O'g'lim, akalaringga qaraganda dono ham aqlli yigit ekan. Otasiga:

Shahzoda Anvar akalariga qaraganda dono ham aqlli yigit ekan. Otasiga:

— Ota, akalarim bajara olmagan ishlarni balki men bajararman, — deb turib olibdi. Podsho Anvarning so'zini qaytarmay:

— Mayli, bolam, borsang bora qol! — deb javob beribdi.

Anvar juda xursand bo'lib, biroz tuz, o'q-yoyini olib uydagilar bilan xayrashib jo'nab ketibdi.

Kechqurun dalaga yetib borib, kapa ichiga kirib qorovul bo'lib o'tiribdi. Yarim kecha bo'lganda Anvarning uyqusini kela boshlabdi. Anvar uxbab qolishdan qo'rqiб yonidan pichoq olib, barmog'idan biroz kesib, tuz sepiбdi.

Barmog'ining og'iganiga chiday olmay uyqusini qochib ketibdi. Biroz vaqt o'tgach, Huriliqo sekin kelib qovunni yeya boshlabdi. Anvar qizni ko'rib, yugurib boribdi va uni tutib kapaga olib kelibdi. Huriliqoning chiroyi Anvarni o'ziga tortibdi, u hayron bo'lib Huriliqodan:

— Siz kim bo'lasiz, bu dalalarda nima qilib yuribsiz? — deb so'rabdi. Huriliqo o'ksib-o'ksib yig'lab, boshidan o'tgan sarguzashtini Anvarga birma-bir so'zlab beribdi. Anvarning Huriliqoga juda rahmi kelibdi.

Tong otibdi. Anvar Huriliqo bilan otasining oldiga borib, ko'rganbilgan voqeasini unga aytib beribdi. Podshoning qizga rahmi kelib, xizmatchilariga:

— Bu qizni yaxshi kiyintiringlar, bizning uyda yura bersin, — debdi. Podshoning xizmatchilari Huriliqoni ichkariga olib kirib, yuvintirib, kiyintirib parvarish qilibdilar.

Oradan bir necha vaqt o'tgach, Anvar podsho yoniga kelib:

— E, ota, sizga aytadigan bir so'zim bor, bir qoshiq qonimdan kechsangiz aytar edim, — debdi. Podsho:

— Ayt, bolam, kechdim, — debdi. Anvar:

— Otajon, dalada poyloqchilik qilganimda Huriliqo menga yoqib qolgan edi. Shuni menga to'y-tomosha qilib olib bersangiz, — debdi. Podsho:

— O'g'lim, sen uylanadigan bo'lsang senga podsholarning chiroyli qizlaridan olib beraman. U qizning ikki qo'li yo'q, cho'loq-ku, nima qilasan? — debdi. Anvar:

— Menga podsho qizi kerak emas. Cho'loq bo'lsa ham mayli. Shuni olib bermasangiz men dunyodan uylanmay o'taman, — debdi. Podsho o'g'lini juda yaxshi ko'rар ekan, uning bu so'zlaridan keyin, agar aytganini qilmasam, bola jinni bo'lib qolmasin, deb o'ylabdi.

— Ha, mayli, bolam, olib bera qolay, — debdi. Anvar juda xursand bo'libdi. Anvar bilan Huriliqoning to'yi bo'libdi. To'y-tomosha bir necha kun davom etibdi.

Oradan bir-ikki yil o'tgandan keyin podsho katta o'g'illarini o'ziga qarashli boshqa shaharlarga hokim qilib yuboribdi.

Bu voqeadan bir necha kun o'tgach podsho Anvarni chaqirib, unga uzoq bir yurtdan kelgan xatni ko'rsatibdi. Unda:

„Men o'lsam, o'mimga Sultonxon podshoning o'g'li Anvarni podsho qilinglar, u juda aqlli ham dono yigit“ deb vasiyat qilib vafot etgan ekan. Fuqarolar maslahatlashib, Anvarni podsholikka ko'tarmoqchi bo'lib Sultonxon dan Anvarni so'ragan ekanlar.

Podsho o'g'liga:

— O'g'lim, podsho bo'lib borasanmi? — debdi. Anvar:

— Borsam boray, lekin xotinin Huriliqo homilador. Agar o'g'il tug'sa menga karnay-surnaylar bilan xabar bering. Agar qiz tug'sa xat yozing, — debdi.

Otasi:

— Ma'qul, o'g'lim, — debdi.

Ertasi Anvar yoniga bir necha askar olib, ota-onasi va xotini bilan xayrlashib yo'lga chiqibdi. Yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, tayinlangan shaharga yetibdi. Xalqlar bilan tanishib taxtga minib, podsholik davrini sura boshibdi.

Endi ikki og'iz so'zni Huriliqodan eshititing:

Huriliqo to'qqiz oy, to'qqiz kun, to'qqiz soat deganda oltin kokilli bir o'g'il, kumush kokilli bir qiz tug'ibdi. Podsho sevinibdi, xat ham yozibdi, karnay-surnay ham chaldirib, Anvarga xushxabar yuboribdi. Xushxabar olib boradigan navkarlar Huriliqo tug'ilib o'sgan shahardan o'tar ekan. Navkarlar shu shahardan karnay-surnay chalib o'tayotganida Huriliqoning kelinoyisi Zulayho ko'chaga chiqib turgan ekan. Buni ko'rib Zulayho ajablanibdi. Ularning yoniga borib:

— Qayerdan kelib, qayerga borasizlar, qanday xushxabar olib ketayotirsizlar? — deb bir navkardan so'rabdi. Navkar:

— Sultonxon podshoning o'g'li Anvar boshqa shaharda podsho edi. Uning qo'li yo'q, cho'loq Huriliqo degan xotini bor. Shu bir o'g'il, bir qiz tug'di. Biz Anvarga xabar olib ketayotibmiz, — debdi. Zulayhoning fikri buzilib, Hasanning shaharda yo'qligidan foydalanib navkarlar oldiga tushibdi.

— Baribir bugun Anvar turgan shaharga yetolmaysiz. Bugun menin uyimda mehmon bo'lib qolinglar, ertaga jo'narsiz, — debdi.

Bu gap navkarlarga yoqibdi. Otlarini tashqariga bog'lab, Zulayhoning uyiga kirishibdi. Zulayho ularni yaxshilab mehmon qilibdi, may-sharob quyib berib, mast qilibdi. Navkarlar uqlab qolganlarida Zulayho ularning cho'ntaklarini kavlabdi. Bir navkarning cho'ntagidan Sultonxonning Anvarga yozgan xatini topib o'qibdi, uni yirtib tashlab boshqa xat yozib, unda: „Xotining Huriliqo kuchuk bilan mushuk tug'di. Nima qilamiz?“ — deb yozib, xatni navkarning cho'ntagiga solib qo'yibdi. Ertasiga tong otgandan keyin navkarlar nonushta qilib, xatni ochib ko'rmay yo'lga ravona bo'libdi. Kechqurun Anvar podshoning shahriga yetib borishibdi. Podshoga xatni berishibdi. Anvar xatni o'qib ajablanibdi. Otasiga shunday xat yozibdi: „Ey, aziz otajonim, Huriliqo it bilan mushuk tug'sa ham borgunimcha yaxshi kutib turinglar. Yaqinda boraman. It bilan mushuk tug'ding, deb aslo ko'nglini ranjitmanglar“.

Anvar xatni navkarlarga berib yuboribdi. Xatni olib navkarlar Huriliqo o'sib ulg'aygan shaharga yetganda, Zulayho yana ularning oldidan chiqibdi:

— Bugun tag'in bizning uyda mehmon bo'linglar, — deb navkarlarni uyiga olib kiribdi.

Navkarlar ziyofatdan mamnun bo'lib, mast-alast uqlab qolishibdi. Zulayho yana navkarlar cho'ntagini kovlabdi, birining cho'ntagidan xatni topib olibdi, o'qib, yirtib tashlabdi.

Anvar nomidan Sultonxon podsho nomiga shunday xat yozibdi: „Ey, qimmatli otajonim, Huriliqo menga kerak emas. Oltin kokilli o'g'il, kumush kokilli qiz tug'gan bo'lsa ham menin ko'zimga ko'rinsmasin. Mana shu xatimni olish bilan birga Huriliqoning ikki qulog'ini ham kesib, bolalarini xurjunga solib, yelkasiga ortib, haydab yuboring. Agar men borganimda Huriliqoni bolalari bilan uyda ko'rsam ikkimizning oramiz buziladi, men sizday otamdan kechaman“. Zulayho xatni buklab navkarning cho'ntagiga solib qo'yibdi. Tong otgach navkarlar yo'lga tushibdilar. Bir kecha-yu bir kunduz yo'l yurib Sultonxon shohning poytaxtiga yetibdilar. O'rdaga borib xatni podshoga topshiribdilar. Podsho xatni o'qib juda xafa bo'libdi. „Bu nima gap, Huriliqo oltindek o'g'il bilan qiz tug'sa-yu, uning qulog'ini kesib tashla, uydan haydab yubor, emish. Bu qanday zulm, bedodlik“, deb o'yabdi. Hech kimga aytmay besholti kun juda xafa bo'lib, nima qilarini bilmay yuribdi.

Huriliqo juda ziyrak ekan. Podshoning bunday xafaligidan Anvarning ko'ngil qoladigan xat yozganini sezib olibdi va podsho huzuriga kiribdi-da:

— Otajon, nima bo'ldi sizga. Besholti kundan beri juda xafa ko'rinasiz? — deb so'rabdi. Podsho gapira olmay yig'lab yuboribdi. Huriliqoga Anvarning xatini uzatibdi. Xatni o'qib, Huriliqo ham yig'lab yuboribdi.



«Hasan va Huriligo» ertagiga ishlangan rasm

— Otajon, o'g'lingizning buyrug'i shunday bo'lgandan keyin bajarmay ilojingiz yo'q. Mayli, men roziman, o'g'lingizning aytganini qiling, — debdi. Sultonxon podsho o'ylanib turib:

— Qizim, sening qulog'ingni kesib tashlamayman. Lekin ikki qora ko'z bolangni xurjunga solib beray. Sen bu shahardan ket! — debdi.

Huriliqo rozi bo'libdi. Ikki bolani xurjunning ikki ko'ziga solib, Huriliqoning yelkasiga qo'yibdi. Huriliqo xayrashib, yig'lay-yig'lay yo'lga tushibdi.

Bir-ikki kun yo'l bosibdi. Uchinchi kun bir anhordan o'tayotganda oltin kokilli o'g'il xurjundan suvga tushib oqib ketibdi. Huriliqo zor-zor yig'lab, bir buloqning yonida yotib, uxbab qolibdi. Shu payt Xizr bobo Huriliqoning oltin kokilli o'g'lini va akasi kesib tashlagan ikki qo'lini olib kelib, uni uyg'otib:

— Tur qizim, qimmatli narsalarin ni ol! — debdi.

Huriliqo cho'chib uyg'onsa, yonida o'g'lini va kesib tashlangan qo'lini ko'tarib bir chol turgan emish. Huriliqo sevinib ketibdi, o'midan turib, cholga salom beribdi.

— Vaalaykum assalom, qizim, bu o'g'il senikimi? — deb so'rabi Xizr bobo. Huriliqo:

— Meniki, otajon, — deb shoshilib javob beribdi. — Kelayotib, katta suvdan o'tayotganda xurjundan tushib oqib ketgan edi.

— Bu qo'l kimniki? Taniysanmi? — debdi chol.

— Ha, otajon, mening ilgari xuddi shunday qo'lim bor edi. Kelinoyim menga tuhmat qilganda akam qo'limni kesib, meni uydan haydab yuborgan edi, — debdi va boshidan kechirgan sarguzashtini ayтиb yig'labdi.

Xizr bobo Huriliqoning qo'llarini tupuklab, dam solib yopishtirib qo'yibdi. Huriliqoning qo'llari avvalgiday soppa-sog' bo'libdi. Huriliqo rahmat aytibdi. Xizr Huriliqoning bir qo'liga yetti dona tosh, bir qo'liga qirq bir dona tosh beribdi:

— Qizim, yana bir kun yo'l yoursang, falon yerda katta daryo bor, o'sha daryoga yetganda yetti dona toshni tashlasang, yetti ariqqa bo'linadi. Shu suvdan o'tib, yana bir kun yo'l yoursang, bir cho'l-biyobon keladi. Qirq bir toshni tashlasang yaxshi uy paydo bo'ladi, davlatga ega bo'lasan. Bolalaring bilan o'sha yerda bema'lol o'ynab-kulib yashayverasan, — deb g'oyib bo'libdi. Huriliqo bolalarini to'ydirib, xurjunga solib, toshlarni olib yo'lga ravona bo'libdi.

Bir kun yo'l yurib, daryo labiga kelib, yetti dona toshni tashlabdi. Daryo yetti ariqqa bo'linibdi. Suvdan sog'-salomat o'tibdi. Yurib-yurib bir joyga borib dam olibdi, bolalarini to'ydirib, yana jo'nabdi. Bir kun yo'l bosib bir cho'lga yetibdi.

Cho'lga qirq bir toshni tashlagan ekan, olamda yo'q imoratlar, bog'lar tayyor bo'libdi. Darrov beshta xotin yugurib chiqib:

— Biz sizni kutib o'tirgan edik, xush keldingiz, — debdi. Huriliqoning qo'lidan bolalarini olib, uyg'a olib kirishibdi, uni besh-olti qavat ko'rpacha ustiga o'tqizishibdi. Oldiga necha turli noz-ne'matlarni qo'yib, mehmon qilishibdi.

Huriliqo erining uyida kiymagan eng yaxshi kiyimlarni kiyibdi. Uylar chiroyli bezatilgan emish, bir qancha xotinlar, erlar uning xizmatida tayyor turgan emishlar. Huriliqo juda hayron bo'libdi.

Bog'larda turli mevalar pishib, tagiga tushib yotgan emish. Huriliqo bu shirin-sharbat, noz-ne'mat ichida yashay bersin, endi ikki og'iz so'zni Anvardan eshititing:

Anvar podsholik qilib turgan shahrida vazir-vuzarolarini chaqirib:

— Men o'z shahrimga borib, o'n besh kunda qaytib kelaman, — debdi va ular bilan xo'shlashib, o'z shahriga jo'nabdi. Bir necha kun yo'il bosib, o'z shahriga kelib uyiga kirsa, Huriliqo yo'q, ota-onasi xafa bo'lib, g'am-g'ussa chekib o'tirgan emish. Anvar darrov otasidan:

— Huriliqo qani? — deb so'rabdi.

Podsho:

— Iye, tag'in so'raysan-a, o'g'lim, o'zing xatingda: „Huriliqo menga kerak emas, Huriliqoning qulog'ini kesib, tug'gan bolalarini xurjunga solib, uydan haydar yuboring, agar men borganimda Huriliqoni bolalari bilan uyda ko'rsam, ikkimizning oramiz buziladi. Men sizday otamdan kechaman“, deb yozibsan-ku. Men noiloj Huriliqoning bolalarini xurjunga solib, yelkasiga qo'yib chiqarib yubordim. Qay tomonga ketganini bilmayman, — debdi.

Anvar:

— E, ota, o'zingiz xatingizda Huriliqo bir kuchuk, bir mushuk tug'di, degansiz. Men: „Nima tug'gan bo'lsa ham borganimcha yaxshi kutib turinglar“, deb xat yozgan edim, — debdi. Otasi bu gapdan hayron bo'lib, oraga dushman tushganini bilibdi.

Anvar ham voqeaga tushungach:

— Menga podsholik kerak emas, hamma narsadan kechdim. Huriliqoni topsam, bas, — deb uydan chiqib ketibdi. Cho'l-biyobonlarni kezib yuribdi. Huriliqo yurgan yo'ldan ketaveribdi.

Anvar cho'llarda bora bersin, ikki og'iz so'zni Huriliqoning akasi Hasandan eshititing. Hasan xotini Zulayhoning tuhmatchi ekanini tushunib qolibdi. Qarindosh-urug'i bo'limganidan juda qayg'uribdi. Singlisi uchun g'am-g'ussa chekibdi. Ko'nglini ochish uchun shaharda ko'chama-ko'cha yurib tomosha qilibdi. Lekin ko'ngli hech ochilmabdi. Uxlasa, tushiga

hamma vaqt Huriliqo kirar ekan. Huriliqo dunyoda bormikin, yo'qmikin, deb o'ylab xafa bo'lar ekan. Bir kuni xotini bilan urishib qolib:

— Bor, kerak emassan, seningdek kasofatning dastidan singlimdan ham ajraldim, — debdi-da, uydan achchiqlanib chiqib ketibdi. Singlisi Huriliqoni izlab, cho'lma-cho'l yurib Anvarga yo'liqib qolibdi. Anvar:

— Ha, aka, siz ham menga o'xshab bu cho'l-biyobonda nima qilib yuribsiz? — debdi. Hasan:

— Oh, inim, mening bir singlim yo'qolgan edi. Shuni qidirib yuribman. Siz nima qilib yuribsiz? — debdi. Anvar:

— Mening xotinim yo'qoldi. Shu xotinimni qidirib yuribman, — debdi. Hasan:

— Xotiningizning ismi nima? — deb so'rabi. Anvar:

— Huriliqo, — debdi.

— Mening singlimning ismi ham Huriliqo edi. Biroq ikki qo'li yo'q edi, — debdi Hasan. Anvar ko'ziga yosh olib:

— Mening xotinimning ham ikki qo'li yo'q edi, bechora ko'p azob-larni tortgan ekan. Mening rahmim kelib unga uylangan edim, — debdi-da, Huriliqoning boshidan o'tgan sarguzashtini Hasanga so'zlab beribdi. Hasan o'zini tutolmay yig'lab yuboribdi. Anvar Hasanning yig'laganiga hayron bo'lib:

— Nega yig'layapsiz? — debdi. Hasan peshonasiga bir urib:

— Ana shu Huriliqo mening singlim bo'ladi. Xotinimning singlimga qilgan tuhmatini tushunmay, uning ikki qo'lini kesib, haydab yuborgan edim, — deb yana ho'ngrab yig'labdi.

Anvar:

— Qo'ying, aka, yig'lamang, ikkovimiz bir kishi ekanmiz. Baxtimiz bo'lsa, Huriliqoni topib olarmiz, — debdi.

Ikkisi boshqatdan quchoqlashib ko'rishibdi, bir-birini hurmat qilib, yo'nga ravona bo'lishibdi. Necha kun yo'l yurib, yo'l yursa ham mo'l yurib, Huriliqoning turgan joyiga kelishibdi.

Huriliqo o'sha vaqtida derazadan qarab turgan ekan. Uzoqdan akasi bilan erini ko'rib, tanib qolibdi. U darrov ikki bolasini chaqirib:

— O'g'lim, sen borib „dada“ deb o'ng tomondagi kishining qo'lini ushla, qizim, sen chopib borib, „toga“ deb chap tomondagi kishining qo'lini ushlab, ikkingiz ularni uyga olib kiringlar, — debdi.

O'g'li bilan qizi uydan chopib chiqishib, kelayotgan kishilarga qarab yugurishibdi. O'g'il bola Anvarni „dada“ deb, qiz bola Hasanni „toga“ deb quchoqlab olibdi. Ularni bolalar uyga sudrabdi. Anvar bilan Hasan hayron bo'lib, bir-birlariga qarab bolalarni qo'nga olib uyga kiribdilar.

Huriliqo ular bilan birma-bir ko'rishibdi. Lekin ular hayron bo'lib, „Yuzidan Huriliqoga o'xshaydi, lekin qo'li borligidan Huriliqo emas-ku“, deb o'ylarmishlar.

Huriliqo turib eshikka chiqib ketibdi. Hasan Anvarga:

- Xuddi mening singlim Huriliqoga o'xshaydi, lekin qo'li bor, — debdi. Anvar ham xuddi shunday so'zni aytib, ajablanibdi.

Huriliqo akasi bilan eri oldiga turli taomlar keltirib, ularni ziyofat qilibdi.

Hasan:

- Mening senga o'xshagan bir singlim bor edi. Uni yo'qotgan edim. Men o'sha singlimni izlab yuribman. Shu tomonlarga kelgan bo'lsa sen ko'rgandirsan. Ammo uning ikki qo'li yo'q edi, — debdi.

Huriliqo:

- Bu yerkaliga siz aytgan odam kelmadi, ko'rganim yo'q, — debdi. Hasan bilan Anvar ovqatlarini yeb-ichib jo'namoqchi bo'lishibdi.

Huriliqo:

- Shu joyda yotib qolinglar. Boradigan joyingizga ertaga borarsizlar, — debdi. Anvar:

— Mayli, buguncha shu joyda yotsak yotaylik, — debdi. Ular qolishibdi. Huriliqo Hasan bilan Anvarni bog'ga olib kirib, tomosha qildiribdi. Kechqurun yana ziyofat berib, atlas-shoyi ko'rpalari, ko'rpa chalar solib yotqizibdi. Akasi bilan eri yotib uxbabdi. Huriliqo kechasi o'rnidan turib toza dur-marvardilar va bir gavhar ko'zli boldoqni akasining cho'ntagiga solib qo'yibdi. Tong otibdi. Hasan bilan Anvar o'rinalardan turib, turli mevalar bilan nonushta qilib, xayrashib yo'lga ravona bo'libdilar. Ular ketgandan keyin biroz vaqt o'tgach, Huriliqo ikki xizmatkorini chaqirib:

- Haligi ketgan odamlarni qaytarib olib kelinglar! — debdi.

Xizmatkorlar Hasan bilan Anvarning orqasidan yetib borib:

— Sizlarni Huriliqo chaqiryapti, — debdilar. Hasan bilan Anvar hayron bo'lib qaytib kelishibdi. Huriliqo achchiqlangan bo'lib ularga:

— Sizlar qanday uyatsiz odamlarsiz? Men sizni hurmat qilib ziyofat qilsam-u, sizlar mening oltin boldog'im bilan marvardilarimni o'g'irlab olib ketibsizlar. Bu qanday gap? — debdi.

Hasan bilan Anvar:

- Biz olgan emasmiz, — deb qasam ichibdilar.

Huriliqo:

— Sizning „olmadim“ deganlaringizga ishonmayman, cho'ntak-laringizni qarayman, — debdi. Ular rozi bo'lishibdi. Huriliqo avval Anvarning cho'ntagini qarabdi. Hech narsa topolmabdi, keyin akasi Hasanning cho'ntagini qarabdi. Cho'ntakdan marvard bilan boldoqni olib:

— Bu nima, nimaga olmadim deb, qasam ichdingiz? — deb so‘rabdi.
Hasan:

— Azbaroyi xudo, men olganim yo‘q. Ammo biror kishi dushmanlik qilib solib qo‘yan bo‘lsa kerak, — deb yig‘lab yuboribdi.

Hasanning yig‘laganiga chiday olmay Huriliqo ham yig‘lab yuboribdi:

— Hasan aka! Men sizning singlingiz Huriliqoman. Ko‘rdingizmi, siz shu marvarid bilan boldog‘imni o‘zingiz olganingiz yo‘q, albatta. Men o‘zim jo‘rttaga cho‘ntagingizga solib qo‘ydim. Shunga o‘xshash, Zulayho kelinoyim o‘z bolasini o‘zi o‘ldirib, ko‘rpam tagiga pichoqni yashirib qo‘yib, menga tuhmat qilgan edi. Siz o‘shanda menga zulm qilib, zor-zor yig‘latib, qo‘llarimni kesib, uydan haydab chiqargan edingiz, — debdi.

Hasan o‘zini tutolmay yig‘lab:

— Jigarim, singlim Huriliqo senmisan, — debdi. Huriliqo akasi bilan boshqatdan ko‘rishib:

— Menman, mana bu podsho mening qallig‘im. Mana shu ikki bola shu kishining farzandi, — debdi. Hasan bilan Anvar juda xursand bo‘libdi. Har uchovi topishganiga xursand bo‘lib bir necha kun birga yashabdi. Huriliqoning xizmatkorlari uydagi hamma buyumlarni bir qancha tuyalarga yuklab, Sultonxon podsho shahriga jo‘nashibdi.

Yo‘l yurib, yo‘l yursalar ham mo‘l yurib, shaharga yetib kelibdilar. Huriliqo qaynata va qaynanasi bilan ko‘rishib, boshidan o‘tgan voqealarni birma-bir so‘zlab beribdi.

Podsho xursand bo‘lib, boshqatdan qirq kecha-yu qirq kunduz to‘y-tomosha qilib beribdi.

Hasan xotini Zulayhodan kechib, singlisi bilan bir shaharda turishga ahd qilibdi. Anvar xotin bola-chaqasi va Hasan bilan o‘zining podsho bo‘lib turgan shahriga boribdi. U yerda Hasanni o‘ziga vazir qilib olibdi.

Anvar navkarlarni chaqirib, Zulayho tuhmat qilib yozgan xatni toptiribdi. Shum ishlari uchun Zulayhoni o‘lim jazosiga hukm etibdi.

Anvar — podsho, Hasan — vazir, Huriliqo esa podshoning dono xotini bo‘lib umr kechirib, murod-maqsadlariga yetibdilar.



Quyosh yerining pahlavoni



adim zamonda bir chol bor ekan, uning o'n yashar o'g'lidan boshqa hech kimi yo'q ekan. Chol nihoyatda qashshoq, yeyarga ovqati, kiyarga kiyimi yo'q ekan. U kunlardan bir kuni qo'shnisi Halimboining oldiga kelib:

— Boy ota, bizga yordam qiling, o'g'lim Rustamjon bilan birga qo'lim-dan kelgan xizmatni ayamayman. Rahm qiling, — deb yig'lab yuboribdi.

Halimboy chol bilan bolani ko'zdan kechirib:

— Mening ko'chaga tashlab qo'ygan ovqatim yo'q. Oldin bo'yningdag'i qarzingni uz, erta-indin o'lib ketsang, mening haqim kuyib ketadimi? O'g'lingni hech kim bir tiyinga olmaydi, — debdi.

Chol hayron bo'lib, qaltirab:

— Boy ota, mening sizdan qanday qarzim bor? Menga hech narsa berganeringiz yo'q-ku, — debdi.

Halimboyning ko'zi olayib:

— Gapirma, imonsiz chol! Hali sen tonmoqchimisan, — deb qo'lida o'ynab turgan qamchisi bilan cholni ura ketibdi. Chol qamchi zarbiga chidayolmay yerga yiqlilib, ko'zlaridan tirqirab yosh oqa boshlabdi. Kichkina Rustam voqeaga tushunmay, qo'rqib, cholni quchoqlab yig'labdi. Chol o'zini biroz tetiklab olib, yalinibdi:

— Menga tushuntiring, yodimdan ko'tarilgan bo'lsa eslating. Sizdan qay vaqtida nima olgan edim? Qanday qarzim bor?

Halimboy cholning ko'kragiga yopishib yotgan Rustamning bo'ynidan ushlab bir tomonga otib yuboribdi-da, cholning yoqasidan bo'g'ib:

— Menga qara, imonsiz chol! Xotining o'lganida yuvg'uchiga pulni kim berdi? Qabristonga domlalarni kimning ot-aravasida olib bording? Payshanba kunidagi yuz odamga qilingan xudoyi osh-chi? Axir o'zing ham o'g'ling bilan kirib osh yeding-ku? — debdi.

Chol qurumsoq boyning surbetlik bilan qilgan tuhmatlaridan g'azablanibdi. Nima qilsin, turarga darmoni yo'q, ochlik, qarilik cholni yengibdi. Noiloj yalina boshlabdi:

— Boy ota, axir o'zingiz „Man xudoyi qilyapman, o'g'ling bilan kirib osh yeb chiq“, deb aytdingiz-ku. Menga rahm qiling. O'g'lim Rustamjonga azob bermang, — deb turganda, eshikdan boyning yaqin bir do'sti kirib kelibdi. Halimboy uni ko'rib:

— Mana, bu kishi aytsinlar, — debdi.

Haligi do'sti:

— Xo'sh, nima gap ekan. Menda boy otamning qanday so'zları bor ekan, — deb hurmat bilan tikilib turibdi, Halimboy unga:

— Do'stim, bultur shak kunida bizning uyda o'tkazilgan xudoyining savobi shu cholning xotiniga bag'ishlangan edimi? — debdi. Do'sti voqeani anglab, aytibdi:

— Albatta, cholning marhuma xotiniga bag'ishlagan edi.

Halimboy cholga qarab:

— Mana, eshitdingmi? Senga rahm qilib, qo'shnim deb, pul sarf qilib, senga yaxshilik qilsam, sen imonsiz tonib o'tiribsan, — debdi.

Boyning do'sti:

— Hay, hay, bunday nomunosib ishni qilma, boy otamga rahmat ayt! Ma'raka uchun bo'lgan xarajatlarni bo'yningga ol, — debdi. Chol yig'lab:

— Menga yana bunday kulfatlar bormidi! Ota-bola yeysarga bir burda non topa olmay, ochlik balosidan qutula olmay yurganda, shuncha pullarni men qayerdan topib beraman, — debdi va Rustamni bag'riga bosib:

— Sho'rlik bolam, men qaridim, yoshimni yashadim, sen endi qanday ahvolga tushasan, — deb yig'labdi.

Haligi do'sti cholga qarab aytibdi:

— Hoy ahmoq, nodon, nega yig'laysan? Boy ota hozir ber, deb zo'r-layotganlari yo'q-ku? Topganingda berasan-da. Tonmasang bas. Mana, o'g'ling katta bo'lib qoldi. Bir kun qo'lidan ish kelganda ishlab topib beradi-da.

Chol bunday uzoq muddat berilganiga hayron bo'lib, nima deyishini bilmasdan „xo'p“ deyishdan boshqa iloj topa olmabdi.

Boyning do'sti cholga qarab:

— „Xo'p“ deyish bilan ish bitmaydi. Boy otamdan qancha qarzing borligini o'z qulog'ing bilan eshitib ol, — debdi.

Chol nima deyishini bilmay oxirini kutib sukut qilibdi.

Boyning do'sti qo'liga qalam, qog'oz olib yoza boshlabdi va:

— Boy ota, cholda qancha haqingiz bor? — deb so'rabdi.

Halimboy „O'n besh tilla“ — debdi. Chol hayotida bir tillani ham ko'rmagani uchun „O'n besh tilla“ degan so'z uni gangitib qo'yibdi. Do'sti yozib bo'lib, cholga barmoq bosishni taklif qilibdi. „Xo'p“ deb so'z bergen chol qog'ozning chetiga barmoq bosibdi. Haligi qo'shimcha qilib, Rustamning barmog'ini ham boshdirib olibdi:

— Ana endi keta beringlar. O'g'ling katta bo'lganda ishlab topib berar, — debdi. Bir burda non tilab kelgan ota-bola Halimboy eshididan o'n besh tilla qarzdor bo'lib chiqib ketibdilar.

Chol uyiga borar ekan, eshik oldida qo'shnisi Siddiq yamoqchini ko'rib, bo'lgan voqeani so'zlab beribdi va „Kimdan yordam olayin?“ deb so'rabdi. Siddiq yamoqchi voqeadan xabardor bo'lib, g'azab bilan:

— Tuzoqqa tushibsan, endi foydasи yo'q. Shahar hokimi la'natи badbaxt Halimboyning kuyovi bo'ladi. Endi taqdирга tan berishdan boshqa chora yo'q, — debdi.

Chol o'g'li Rustamni bag'riga bosib, ochlik bilan qayg'urib, boshini yostiqqa qo'yibdi. Xayol uni har tomonga olib ketar, Rustamning bir burda nonga zor bo'lib yig'lashi cholni yana hayajonga solar ekan.

Yarim kecha, hamma shirin uyquda, ammo chol hamon oh tortar, bag'ri ezilar ekan. Shu payt uch kishi eshikdan kirib, cholning tepasiga kelibdi. Biri cholni tebib: „Tur, imonsiz!“ — debdi. Chol, „kutilmagan mehmon“lardan bunday muomalani ko'rib, hayron qolibdi.

— Menden nima istaysizlar? — deb so'rabdi.

Ulardan biri:

— Uyni bo'shat! Bu yerdan hozir chiqib ket! — debdi.

Chol esini yo'qtib: „Sizlar yanglishgan bo'lsalaring kerak, bu uy mening o'zimniki“, degan ekan, „mehmonlar“dan ikkinchisi:

— Bizlarni alday olmaysan. Bizlar shahar hokimining odamlarimiz. Sen imonsiz bundan bir yil ilgari bu uyni Halimboya o'n besh tillaga sotib, pulini naqd olgansan. Boy ana shu vaqtga qadar „insof“ qilib kelsalar, sen tonmoqchi bo'lgansan, — debdi.

Chol xunob bo'lib:

— Sotgan emasman, sotmayman, — desa uchinchisi qo'lidagi qo'ozni ko'rsatib:

— Sotgan emasman deysanmi? Mana tilxating. Ota-bola barmoq bosgansanlar. Hokimning jahllari chiqib, „To'g'rilikcha chiqsa-chiqsin, qaysarlik qilsa, uydan sudrab chiqib, ota-bolani zindonga tashlanglar“, deb buyruq berdilar, — debdi.

Chol bu hukmni eshitib, es-hushidan ajralib, Rustamni bag'riga bosib, o'zi o'sib katta bo'lgan, yashagan boshpanasidan chiqib ketar ekan, cholning oh-zori va nolasiga Siddiq yamoqchi oilasi bilan uyg'onib ketibdi. Cholning huzuriga chiqib, ahvolini ko'rib, achinib, xayrashar ekan, yamoqchining xotini „Qayerga borsangiz hamrohingiz bo'lsin“ deb, bir dona zog'ora non beribdi. Chol bechora Rustamni opichib tog' tomonga yo'l olibdi.

Chol qir oshibdi, soy kechibdi, uzoq yo'l yuribdi. Hamma yoq jimat, har zamonda Rustamning „Qayerga ketayotirmiz“ degan savoli jimlikni buzar ekan. Lekin chol bu savolga hech qanday javob qaytarmas ekan. Qaysi tomonga ketayotganini o'zi ham bilmas ekan. Chol horib-tolib bir archazorga yetibdi. Pastakkina bir archa yonida o'tirib, unga suyanib ko'zini yumibdi. Chol yuqoriga qarasa, yosh bolasini oldingi ikki oyog'i orasiga olib, cholga hujum qilmochchiday tayyorlanib turgan katta ayiqni ko'ribdi. Bechora chol shoshib qolibdi. Qochay desa darmoni yo'q, qutulishning imkonii yo'q emish. Rustamni bag'riga bosib, „Umrimiz tugagan ekan“, deb ko'z yoshi to'kibdi. Rustam o'zi tomon kelayotgan hayvonni birinchi marta ko'rgani uchun qo'rqqanidan qichqirib yuboribdi. Chol ko'zlar yumligan holda Rustamning yig'isini eshitib, „Ha, bolamdan ajraldim“, deb behush bo'libdi. Ayiq asta-sekin kelib, cholning bag'ridan Rustamni ajratib olib, bolasiga yetaklatibdi-da, o'zi cholni ko'tarib, g'orga kirib ketibdi.

Quyosh chiqibdi. Chol hushiga kelib ko'zini ochsa, bag'rida bolasini yo'q emish, jon holatida atrofga qarabdi. Yuqori tomonda Rustamning ayiq bolasini bilan asal yeb turganini ko'ribdi. Chol hayron bo'lib, ko'zlariga ishonmabdi: tushimmi, o'ngimmi deb Rustamni chaqiribdi. Rustam anchadan beri so'zsiz yotgan otasining ovozini eshitib, uning yoniga chopib kelibdi-da:

— Ota, turing, asal yeng, — debdi.

Chol Rustamdan:

— Kim u? — deb so'rabdi.

— Bu mening o'rtog'im. Onasi sizni ko'tarib kelib, bu yerga yotqizib qo'yidi: „Otang uyg'onguncha xalaqit berma, uxlasin. Mening bolam sening o'rtog'ing bo'ladi. Senlar asal yeb turinglar, men qaytib kelaman“, dedi, — debdi Rustam.

Chol Rustamdan eshitgan so'zlariga goh ishonib, goh ishonmasdan, hayron bo'lib turganida ayiq eshikdan bir dasta non, bir qovoq idishda sut olib kiribdi. Chol ayiqni ko'rishi bilanoq o'rnidan turib ta'zim qilibdi. Ayiq qo'lidagi narsalarni yerga qo'yib, cholga: „O'tiring, o'zingizni koyitmang. Men sizga non, sut keltirdim. Oldin ovqatlanib oling, so'ngra suhbatlashamiz“, — debdi.

Chol bunday hurmatga hayron bo‘lib ayiqqa qarabdi. Ayiq:

— Otajon, siz ko‘p ajablanmang. Mening bu yerlarda cho‘pon do‘sralim bor. Boylarning, hokimlarning qo‘ylarini boqadilar. Non, sutni o‘shalarnikidan keltirdim, — deb ovqatga taklif qilibdi. Chol xo‘rsinib, boshidan kechirganlarini hikoya qilib beribdi. Ayiq cholning so‘zlarini eshitib:

— Otajon, siz meni ham „bolam“ deb qabul qiling. Bu ikki go‘dak do‘s bo‘lsin. Bizlar ham shu yerda erkin umr kechiraylik, — debdi.

Ular ko‘p vaqt birga yashabdilar. Chol tog‘dan o‘tin yig‘ar ekan.

Ayiq o‘tinni kechasi shaharga yaqin joyga keltirib berar, chol uni sotar, shu taxlit tirikchilik qilishar ekan. Rustam ayiqning bolasi bilan o‘ynashib, kurashib o‘sса boshlabdi. Bir kuni cho‘ponlar Rustamning ayiq bolasi bilan kurashayotganini ko‘rib, unga qoyil qolishibdi. Besholti yil ichida Rustamning hamma yoqqa dong‘i ketibdi. U bilan bel ushlashadigan odam bo‘lmabdi. Cho‘ponlar orasida Ayiqpolvon degan nom bilan shuhrat topibdi.

Kunlardan bir kun Rustam otasi bilan shahardan o‘tin sotib qaytib kelayotganida, chol unga yo‘lda ola ot mingan, movut to‘n kiygan, qo‘lida qamchi o‘ynatib turgan bir boyni ko‘rsatib:

— Mana, bizning uyimizni tortib olib, haydar yuborgan Halimboy shu bo‘ladi, — debdi. Rustam qarasa, odamlar to‘planib, nimanidir qiziqib tomosha qilar ekanlar. Halimboy zavqlanib, mo‘ylovini burab kimlargadir jilmayib gerdayar ekan.

Rustamning qulog‘iga qandaydir ingragan tanish ovoz eshitilibdi. Rustam yugurib borib, o‘zini to‘daga uribdi, qarasa, do‘sining ukasini ovchilar ushlab, tuyaning ustiga ortib kelayotgan ekanlar. Kishilarning aytishlariga qaraganda, Halimboy ovchilar bilan ovga chiqqanida shu ayiq bolasini ushlabdi. Uni hokimning kuyoviga sovg‘a qilar emish. Rustam g‘azablanib, bir hujumda ayiq bolasi bog‘langan arqonlarni uzib tashlabdi-da, ayiqchani quchoqlab olibdi. Ovchilar birdan Rustamga hujum qilibdilar. Rustam o‘ziga yaqinlashgan har bir ovchini belidan ushlab har tomonga otib yuboraveribdi. Qo‘liga tushgan odam Rustamning qarshisiga yana qaytib kelolmabdi. Rustam Halimboya tashlangan ekan, Halimboying oti chaqqonlik qilib, uni qutqarib qolibdi. Rustam ayiq bolasini ko‘tarib, archazor tomon yo‘l olibdi. Bu voqeani ko‘rgan xaloyiq Rustamning g‘ayratiga, shijoatiga, kuchquvvatiga qoyil qolib, ofarin aytibdi. Bu voqeа butun shaharga tarqalibdi. Halimboy xavflanibdi.

Kechalari o‘z uyida ham xavotirlikda yotibdi. Hokim darg‘azab bo‘lib, „Ayiq bolasini ovchilar qo‘lidan qutqazgan pahlavon ushlab kelinsin“, degan farmon chiqaribdi. Borishga hech kimda yurak yo‘q emish, borganlar

„Topa olmadik“ degan bahonalar to‘qishar ekan. Shahar xalqi orasida o‘tinchilik qilib, tinch hayot kechira boshlabdilar. Bir kuni Halimboy kimdandir Rustam o‘sha cholning o‘g‘li ekanligini, tog‘da yashab, shahardan qochib chiqqanlarga atrofidan joy berib, ularga yordam qilayotganini eshitib, nafasi og‘ziga tiqilib, shaharga borib voqeani aytib beribdi. Bu xabarni eshitgan shahar hokimining badaniga titroq kirib, yuz otliq yigitga o‘zi bosh bo‘lib archazorga yo‘l olibdi. Yo‘lda yigitlariga:

— Har kim Rustamni tirik ushlasa, qizimni berib, o‘zimga yuzboshi qilib olaman, — debdi.

Ular yo‘l yurib, yo‘l yursa ham mo‘l yurib, archazor oldidagi bir uychaga yetibdilar. Shahar hokimi yigitlariga:

— Shu yerda dam olib, Rustamni kechasi uyquda yotganida borib ushlang, bizning sharpamizni bilsa, u tog‘ga qochib ketadi, — debdi.

Chol o‘z do‘satlari bilan shaharga o‘tin olib ketgan, kechasi Rustam ayiq bolasi bilan tepada uxbay yotgan ekan. Tog‘ shamollari g‘ir-g‘ir esib Rustamning badanlarini o‘pib siypar, ayiq bolasining yunglari hilpirab rohatga yana rohat qo‘shar ekan. Shu paytda tepe ustida bir sharpa paydo bo‘libdi. Rustamni ko‘tarib, balanddan pastga qarab sakrabdi. Rustam cho‘chib uyg‘onibdi. Ko‘taruvchiga qarab:

— Nima bo‘ldi, mehribonim? — debdi. U ona ayiq ekan. Ayiq:
— Senga hujum qilmoqchilar. Shahar hokimi yuz otliq yigit bilan shu tarafga kelayotir, — debdi.

Rustam ona ayiqqa:
— Endi nima qilmoqchisiz? — debdi.
— Men seni qutqarmoqchiman, — debdi ona ayiq. Rustam unga:
— Qachongacha biz ulardan qochib umr kechiramiz? Biz ham qarshisiga chiqamiz, — debdi.

Ona ayiq:
— Ular ko‘p, hammasining tagida ot. Bizning do‘sstarimiz shaharga o‘tin olib ketgan. Yur, vaqtin qo‘ldan bermaylik, — debdi.

Shu vaqt do‘mbillab chopib ayiq bolasi yetib kelibdi. Rustam ko‘rib juda xursand bo‘libdi. Ona ayiq Rustamni qochishga zo‘rlabdi. Ammo Rustam qochishni istamabdi. Rustamning bu holini sezgan ona ayiq:

— Endi nima qilmoqchisan? — deb so‘rabdi.
Rustam:
— Dushman ustiga hujum qilaylik, — debdi. Ayiq bolasi boshini silkitib, tumshug‘ini ko‘tarib, ikki qo‘li bilan Rustamning belidan ushlab:

— Bo'sh kelmaymiz, do'stim, — debdi.

Soydan tog'ga o'rmalab kelayotgan otliqlar bir-biridan oldin chiqishga harakat qilishibdi. Otlarning pishqirgani, shahar hokimining ovozi eshitilibdi. Dushmanlar otdan tushib, toshlar orasiga yashirinib, Rustamga qarshi hujum boshlabdilar. Uch pahlavon yuqoridan turib, dushmanlarga qarab tosh ota boshlabdi. Jang qizib ketibdi. Biri „boshim“ deb dodlarmish, biri otdan ag'darilarmish, birining beli singanmish, xillas, dushman qattiq talafotga uchrabdi. Do'stilar xursand, dushmanlar g'amgin bo'libdi. Biroq Rustamning yig'gan toshlari tugab qolibdi. Qarasalar, ona ayiq yo'q emish. Bular hayron bo'libdilar. Jang to'xtabdi. Shahar hokimi yana hujumga o'tibdi. Rustam qo'liga bir govron olib ularning yo'lini to'smoqchi bo'lganida, ona ayiq yo'g'on archa daraxtini ko'tarib kelib dushman ustiga otibdi! Bu zarbadan avval shahar hokimi qocha boshlabdi. Uning ketidan yigitlar ham tumtaraqay bo'libdi. Rustam va ayiqlar ot, anjomlarni o'lja olib, o'z yerlarida yashayveribdilar. Bu voqeal shu kunning o'zidayoq hammaga ma'lum bo'libdi. Hokim buning alamiga chidayolmay, yerto'laga tushib yotibdi. Rustamni tutib kelgan kishiga bo'yи baravar oltin berishga va'da qilibdi. Bu va'dani eshitib, og'zida tishi yo'q, boshida tuki yo'q, bir ko'zli kampir shahar hokimi oldiga kelib, ta'zim qilib:

— E, hokim, oyoqyalang Rustamni ushlab kelish uchun menga ruxsat bering, — debdi.

Shahar hokimi xursand bo'lib:

— Tutib kelsang, nima desang bajaraman, — debdi.

Kampir shahar hokimiga:

— Menga o'zingiz ishongan, yuzida bir dona tuki yo'q, o'n beshta ko'sa odamni topib, har qaysisiga bir oylik ovqat g'amlab berasiz. Oyoqyalangni ushlab kelganimdan keyin mening maslahatim bilan ish qilasiz, — debdi.

Shahar hokimi kampirning aytganini bajo keltirib, ertasiga tog' tomon yuboribdi. Kampirning buyrug'i bilan o'n besh ko'sa, xotin-qizlar kiyimini kiyib, yo'lda bir-biri bilan mushtlashib, yuzi ko'kargan, burni qonagan, boshi yorilgan holda dodlashib, kampir boshchiligidagi arachazorga kirib borishibdi. Dod-faryodni eshitgan Rustam bilan o'tinchilar ularning oldilariga boribdilar, voqeani so'rabdilar, kampir o'zini Rustam oyog'iga tashlab, boshini toshlarga urib, kiyimlarini yirtib:

— Dod, zolimning dastidan, bizlarning arzimizni eshituvchi, holimizdan xabar oluvchi, bizlarga mehr-u shafsat qiluvchi Rustamjon qayerda? Bizlar uni bir ko'rib o'lsak armonimiz yo'q, — deb faryod qilibdi.

Rustam:

— Xafa bo‘l manglar, onajonlar. Rustam men bo‘laman. Nima bo‘ldi? Menga tushuntiringlar, — deyishi bilan o‘n besh „xotin“ Rustamning oyog‘iga o‘zini tashlab yig‘lay boshlabdi.

Kampir:

— Ko‘zimizning nuri Rustamjon, bizlarni zolimning zulmidan qutqar. Sening zarbingni yeb alamiga kuygan, xonavayron bo‘lgur shahar hokimi bizlarni erkaklarimiz, bolalarimiz bilan chaqirib, tayoqlari bilan urib, hamma yoqlarimizni yorib, erkaklarimizni zindonga, bolalarimizni qafasga solib, oftobning tig‘iga osib qo‘ydi. Uylarimizni tortib olib, bizlarni sahroga haydab yubordi. Biz nima qilamiz? Kimdan yordam olamiz? — deb nola-yu fig‘on qilibdi.

Rustam:

— Yig‘lamanglar, kelinglar, sizlar ham biz bilan birga bo‘linglar. Shu yerda umr kechiramiz, — deb joy tayyorlab, ovqat beribdi.

Har kim o‘z tirikchiligin qilib, kechqurun o‘zi tayyorlab qo‘ygan joyiga borib yotar ekan. Rustam bir kun supachada uyqusi kelmay yolg‘iz o‘tirgan ekan (Chunki ayiq bolasi onasi bilan uzoq yo‘lga ketgan ekan). Shu vaqt uning yoniga Siddiq yamoqchi kelib:

— Zerikkan ko‘rinasan. Hikoya aytib beraymi? — deb Rustamning yoniga o‘tiribdi.

— Jonim bilan eshitaman, — debdi Rustam.

Siddiq yamoqchi so‘z boshlabdi:

— Bir vaqtida bir yamoqchi bor ekan. Turmushini zo‘rg‘a o‘tkazar ekan. Bisotida ishongan, suyangan bir qizi bor ekan. Aqli, chiroyli qiz ekan. Otasi kambag‘al yamoqchi bo‘lishiga qaramay, katta boylardan, beklardan sovchilar kelar ekan. Yamoqchi ularga bermas ekan, chunki qizning yoshlidan birga o‘sib, birga o‘ynab yurgan qo‘shnisining o‘g‘lini sevishini sezар ekan. Zolimlarning zulmiga, amaldorlarning qiynoqlariga toqat qila olmagan qo‘shnisi tug‘ilib o‘sgan joyidan ayrilib, shahardan chiqib ketgan ekan. Ota-bola birga bir tog‘da tirikchilik qila boshlabdilar. Bola ham kundan-kunga o‘sib, voyaga yetib, aqli, husnli, botir bo‘lib yetishibdi; atrofdagi odamlar orasida obro‘ qozonibdi. Ezilgan bechoralarga shafqat qilibdi. Uning botirligiga hech kim teng kelolmabdi. Hatto uni ko‘ra olmagan dushmanlar ham uning qarhisiga ochiq chiqqa olmabdi. Yigitning shuhratini eshitgan yamoqchi bilan qiz niroyatda xursand bo‘lib, uning kirib kelishimi toqatsizlik bilan kutibdi. Lekin shuncha vaqt o‘tsa ham yigit bir marta xabar olmabdi.

Rustam butun voqeani eshitib, to‘satdan: „Yigitning ishi vijdondan emas“, deb qo‘yibdi.

Siddiq yamoqchi hikoyasini davom ettiribdi:

— Qizning dong'i shahar hokimining qulog'iga borib yetibdi. Shahar hokimi g'oyibdan oshiq bo'lib, to'rt xotin ustiga xotinlikka so'rabb, qancha sarpolar bilan yamoqchinikigasovchi yuboribdi. Qiz va uning otasi sovchilarni qaytarib yuboribdi. Hokim yamoqchining oyoq-qo'lini bog'lab, suvgaga tashlab, uyiga o't qo'yib, qizni zo'rlab olib ketibdi.

Qo'shchilar qizning otasini o'llimdan qutqarib qolibdilar. Olib ketilgan qiz har qanday azoblarga bardosh berib, yigitni kutibdi.

Yigitdan darak bo'lmasdi. Qizning otasi qo'shchilar qo'lida uch-to'rt kun turib, biroz tuzalgandan keyin bu voqealardan pahlavonni xabardor qilgani yo'l olibdi.

Siddiq yamoqchi Rustamdag'i holatni sezib, hikoyasini davom ettirmoqchi bo'lganida yaralangan bir „xotin“ Rustamning oldiga kelib:

— Rustamxon, onangiz jon berish oldidalar. Sizga juda mushtoq bo'lib yotibdilar. Oldilariga kirsangiz, — deb yalinibdi. Rustam sakrab turib, „kasal“ yotgan joyga boribdi. Siddiq yamoqchi ham o'z joyiga ketibdi. Kampirga haqiqatan g'arg'ara kelib turgan ekan.

Rustam tepasiga borganida ikkinchi „xotin“:

— Ko'p qiyalmang, mana, azamatingiz qarshingizda turibdi, — debdi.

„Og'ir“ yotgan kampir qo'llari bilan Rustamga imo qilib bir quchoqlab o'pishni umid qilibdi. Rustam o'zini kampir quchog'iga tashlashi bilan kampir behush qiladigan dorini Rustamning burniga tutibdi. Rustam hushsiz bo'lib yiqilibdi.

Kampir ko'salarga:

— Qani, tezda mening buyrug'imni bajaringlar, — debdi. „Xotin“ kiyimidagi erkaklar Rustamni arqon bilan bog'lab, shahar tomon yo'l olibdilar. Arqon bilan qo'l-oyog'i bog'langan behush Rustamni qimmataho gilamlar, duxoba ko'rpachalar solingan hashamatli uyga olib kelib, eshik tagiga tashlabdilar. Uy ichida qator odamlar o'tirgan mish. Har birining oldiga kimxobdan bosh-oyoq sarpo qo'yilgan emish.

Shahar hokimi xursandlik bilan odamlarga:

— Sizlarga hozir bergen hadyam arzimaydi. Sizlarni yana ham xursand qilaman, — deb va'da qilayotganida Halimboy o'rnidan turib:

— Ertaga xalqni rastaga yig'ib dor tikamiz-da, bu muttahamni osib, sizlarni o'shalar oldida hadyalar bilan ko'mib yuboramiz, — deb ko'kragini kerib, mo'ylovini burab qo'yibdi. Kampir Halimboyga qarab:

— Xato o'ylaysiz, boyvachcham. Birinchidan, bu yalangoyoqni xalqqa ma'lum qilish yaramaydi. Ikkinchidan, ko'p saqlab bo'lmasdi. Hushiga kelib qolsa, arqonlarni uzib, xalos bo'lishi mumkin. Nima bo'lmasin, tezda yo'qotish kerak, — debdi.

Shahar hokimi:

— Ey, ona, bu ish sizning ixtiyorингизда. Qanday chora ko'rsangiz, qabul qilamiz, — debdi.

Kampir:

— Unday bo'lsa, Shaytontepa tog'ida „tagi yo'q“ g'or bor. Shunga tashlaymiz. Unda devlar, ajdarlar bor. Ularga ham ovqat kerak, — debdi.

Hamma xoxolab kulib: „Sizning hiylangizdan shayton ham qo'rqadi“, deyishibdi. Shu qaror bilan bechora Rustamni „tagi yo'q“ g'orga olib borib tashlabdilar.

Rustam har kuni sahar turganida, atrofidagi cho'ponlardan o'rgangan bir kuyni nayda mashq qiladigan odati bor ekan. Uni eshitgan o'tinchilar tong otganini sezib yerto'ladan chiqishar va o'z tirikchiliklariiga ketar ekanlar. Bugun jimjit bo'libdi. O'tinchilarning nazarida hali tong otmaganday tuyulib, ag'darilib yotaverish jonlariga tegibdi. Ammo Rustamning otasi ko'ngliga g'ulg'ula tushib, pastki uyidan chiqib, Rustam yotadigan supaga kelibdi. Supa ustida Rustamning do'ppisidan boshqa narsani ko'rmabdi. Chol betoqatlanib atrofga qarabdi va „Rustamjon!“ deb chaqiribdi. Bu chaqiriq xuddi na'ra kabi o'tinchilar qulog'iga borib yetibdi. O'tinchilar oldinma-ketin chopib kelib, chol atrofiga yig'ilibdilar. Hamma hayron emish. Oradan „atroflarni qidiraylik“ degan ovoz chiqibdi. Chol bir narsani eslagandek, chap tomonga yugurib ketibdi. Birozdan keyin og'ziga kumush qoplangan, unga o'z egasining nomi yozilgan nosqovoqni ko'tarib kelib, „Bu xiyonat, makr“, deb o'tinchilarga xitob qilibdi.

— Do'stlarim, biz Rustamdan ayilibmiz, kechagi panoh tilab kelganlar, zorlangan ayollar emas, topshiriq bilan kelgan „erkak ayyorlar“ ekan. Bunga dalil mana bu nosqovoq, men buni taniyman. Bu nosqovoq Halimboyning jiyani Bo'ri ko'saniki.

O'tinchilardan biri nosqovoqdagi harflarni tutilib, zo'rg'a o'qib, cholning shubhalarini tasdiqlabdi.

Rustam „tagi yo'q“ g'orda bir kecha-yu kunduz yotib asta-sekin hushiga kelib qarasa, qo'l-oyoqlari yo'g'on arqonlar bilan bog'langan holda zulmat ichida yotgan emish. Faqat vahimali ovozlar, uzoqlardan oh-faryod, ingragan tovushlar eshitilib turgan emish. Rustam o'zini xalos qilish uchun ko'p harakat qilibdi, lekin foyda bermabdi. Oxiri bir chiranganda ko'kragidan bog'langan arqon uzilib ketibdi. Rustam o'zini banddan ozod qilib, ingragan tovushni bilish uchun o'sha tomon yo'l olibdi. Biroz yurgandan keyin chap tomonda bir g'or ko'ribdi, g'orning og'zi tegirmon toshi bilan to'silgan emish, ingragan tovush o'sha g'ordan kelar ekan. Rustam ichkari kiribdi. Yo'lda suyaklarni ko'ribdi. Devorlarda

jodu bilan qo'riqlanayotgan erkaklar, qo'llaridan zanjir bilan osilgan yosh ayollarning rasmlari chizilgan emish. To'rda bir katta xona bo'lib, toshdan yasalgan supa kabi taxta o'matilgan emish. Atrofda qora chiroqlar, piliklar oxirgi moylarni shimb lipillab turgan emish. Tosh supaga yoyilgan vahshiy hayvonlar terisi o'z xizmatlarini ado etib, chirib ketgan ekan. Bunday saroy qarshisida zulmatxona ko'rinish turgan mish. Unda qirq temir qoziqqa qirq kokil boylangan, katta xumdag'i muz singari sovuq suvga ikki oyog'i tizzasiga qadar tiqilgan, ikki qo'lini quloch ottirib ikki tomondagi dorga osilgan o'n yetti yoshli qiz azobga bardosh bera olmay so'nggi nafasini olayotgan emish. Uning husni-jamoliga shu qorong'i zulmat chidash bera olmay, o'zini chetga olib qochar, qizning oydek yuzidan yorug' nurlar shu'la sochib turmoqda ekan. Buni ko'rgan Rustam o'ylab, uning kimligini va nima uchun bunday ahvolga tushganligini surishtirmsasanoq o'zini qiz tomon otibdi. Bir tepib, xumni ag'daribdi. Qoziqlarni sug'urib qizni xalos qilganida qiz holsizlanib, yerga yiqilibdi. Shu payt yelkasi chiqqan, bukri, oyoqlari qiyshiq, soqoli o'sgan, bo'yi bilan enining farqi bo'limgan bahaybat bir odam bilan yetmish yoshlarda, qo'lidagi hassasidan burni uzun, betida o'n ikki dona tukidan boshqa hech narsasi yo'q chol kirib kelibdi. Birinchisi shu mamlakatning katta qaroqchisi bo'lsa, ikkinchisi qaroqchiga o'la topib keladigan, xalqni qaroqchi tuzog'iga ilintirib beradigan yordamchi ekan. Qaroqchi bu qizni yordamchisining makru hiylasi bilan o'g'irlab kelib, o'ziga xotin qilmoqchi ekan. Qiz bunga unamagach, uni azoblab o'lirmoqchi bo'lganda bundan xabar topgan yordamchisi makr bilan qizni ko'ndirishni bo'yniga olib birga kelgan ekan. Bexosdan Rustamga ro'para kelgan qaroqchi yordamchisiga qarab:

— Mening g'azabxonam mehr-shafqatxonaga aylanibdi, — deb xoxolab kulib yuboribdi.

Rustam indamay qarab turibdi. Qaroqchi:

— Ey, go'dak, kimsan? Yana benom-u nishon o'lib ketma. O'zingni tanit, — deb Rustamning tepasiga boribdi. O'ziga qaratmoqchi bo'lib, Rustamning qulog'idan tortgan ekan, Rustam asta o'rnidan turib, qaroqchingin ko'kragiga bir musht tushiribdi. Qaroqchi uch-to'rt dumalanib, orqada qiltillab turgan yordamchisini bosib qolibdi. Qaroqchi to'satdan tushgan bu zarbadan g'azablanibdi. O'rnidan turmoqchi bo'lsa, semizligi xalaqit beribdi. Uning harakatlaridan yordamchisining suyaklari sinib ketibdi. Qaroqchi zo'rg'a turib, belidagi shamshirini olib Rustamga hamla qilganda, Rustam suv to'ldirilgan xumni ko'tarib, qaroqchiga otibdi. Qaroqchi yerga yiqilibdi. Rustam yugurib borib qaroqchingin qo'lidan shamshirini tortib olib, uni o'ldiribdi.



«Quyosh yerining pahlavoni» ertagiga ishlangan rasm

Qiz uzun kipriklarini asta ochib, qovjiragan lablarini tili bilan namlash niyatida tamshangan ekan, Rustam bir hovuch suv keltirib qizga tutibdi. Qiz suvdan bir-ikki qultum yutib, tepasida parvona bo'lib turgan yigitga ko'zi tushib tashvishlanibdi.

— Kimsiz, nima uchun bu yerga keldingiz? Men o'limga hukm etilganman. Siz qoching, o'zingizni qutqaring. Agarda meni qutqarmoqchi ekanligingizni bilib qolsa, sizni ham qiy nab o'ldiradi.

Rustam qizga tikilib:

— Siz hozirdan boshlab ozodsiz, — debdi.

Qiz hayron bo'lib:

— Siz menga hikoya aytib berayotirsizmi? Bu hech mumkin emas-ku! Necha yillardan beri uning changaliga tushgan kishi qutulib chiqolmagan. U o'z zulmi va qonxo'rliги orqasida „bukri dev“ deb nom chiqargan. Bu mamlakatda undan bezmagan va qo'rmagan odam yo'q. Hatto yosh bolalar ham uning nomini eshitsa, yig'idan to'xtaydi. Uning shamshiriga hukmronlarning minglab yigitlari bardosh berolmagan, — debdi.

Qiz hayajon ichida tez-tez nafas olib, nozik barmoqlari bilan Rustamning yaktagi barini o'ynabdi. Rustam o'z so'zlarining javobini intazorlik bilan kutayotgan qizga qarab:

— Mana shu shamshir bilanmi? — deb qaroqchi qo'lidan tortib olgan shamshirni ko'rsatibdi.

Qiz hayron bo'lib:

— Siz buni qayerdan oldingiz? — debdi.

Rustam qizning qo'lidan ushlab olib borib, qaroqchi bilan yordam-chisi yotgan chuqurni ko'rsatibdi. Qiz xursandligidan ikki qo'lini ko'ksiga qo'yib, tikilib turgan ko'zlarini uzun kipriklari ostiga olib:

— Ofarin, quyosh yerining pahlavoniga! — debdi.

Bu so'zni eshitgan Rustam ajablanib:

— Siz mening quyosh yerining odami ekanligimni qayerdan bildingiz? O'zingiz kimsiz? — deb so'rabdi.

Qiz:

— Mening ismim Tongguli. Buni faqat men emas, butun xalq biladi, sizni necha vaqtlardan beri xalq intazorlik bilan kutadi.

„Bukri dev“ni o'ldirishga, xalqni qora zulmatdan qutqarishga siz sababchi bo'ldingiz. Sizning nomingiz Rustam, kasbingiz o'tinchilik, bularni mening bobom o'z hikoyalarida aytib berardilar. Qani yuring, mening birinchi xizmatim sizni xalqqa tanishtirishdan boshlansin, — deb ikkovi shahar tomon yo'l olibdi. Yo'lda qiz Rustamni butun voqeadan xabardor qilibdi.

Tong payti, keng bir sayhonlikka kelishibdi. Odamlar yig'ilgan ekan. Hammada g'am-tashvish, birov behush bo'lib yiqilar, birov o'z libosini yirtib, boshini yerga urib yig'lar, ba'zilar behushlarga suv sepib, ularni sabr qilishga undar ekan. Uzoqdagi tepalik ustida o'n to'rt yoshli o'g'il bola bir qo'y bilan turganmish. Bola va qo'yning ko'zları bog'langan emish. Yig'in orasidan uch-to'rt odam bola tomon tashlansa, xalq ularning borishlariga yo'l qo'ymasmish. Rustam bunga hayron bo'lib, qizdan so'rabdi:

— Ey, Tongguli, menga bu sirni aytib ber.

Tongguli Rustamga qarab, ko'zlaridan beto'xtov marvarid yoshlarini oqizib:

— Koshki endi men tug'ilмаган bo'lganimda, xalqning bu qadar oh-fig'onini eshitmagan bo'lar edim. Ikki yildan beri bu xalqimizning kundalik marosimi, — debdi.

Rustam „kundalik marosimi“ degan so'zlarni eshitib:

— Ey, Tongguli, bu sirdan meni tez xabardor qil, — debdi. Tongguli toqatsizlanib:

— Bundan bir necha yil ilgari bizning mamlakatda bir ajdaho paydo bo'ldi. Ko'p xonadonlarni vayron qildi. Mollarni qirdi. Shahar xalqi unga qarshi chiqa olmadı. Ajdaho shu tepe orqasida yashaydi. Oxirida har kuni tong paytida qorni ochib shaharga hujum qilmoqchi bo'lganida uning yo'liga bola bilan qo'y qo'yiladigan bo'ldi. Ajdaho yo'l ustida uchragan bola bilan qo'yni yeb, to'yanidan keyin shahar tomon yurmasdan iziga qaytib ketadi. Shahar xalqiga bu soliq qilib qo'yilgan.

Bolasi bor kishi bolasini, farzandsiz kishi navbatma-navbat bir qo'y olib beradi. Bu hol odat tusiga kirib qolgan. Bultur shu vaqlarda o'n uch yoshli Gulchehra singlim qurban bo'lgan edi. Bugun ham shahardagi atoqli odamning bir farzandi qurban qilinsa kerak, ko'p xalq yig'ilibdi, — debdi.

Xalq orasida birdan shovqin-suron ko'tarilibdi. Tongguli Rustamga:

— Ana ajdaho, bola tomon chiqyapti, — deb behush bo'lib yiqilibdi.

Rustam qarasa, qop-qora bahaybat bir maxluq bola tomon o'rmalab kelayotgan emish. Ajdahoni sezgan qo'y toqatsizlanib qochmoqchi bo'libdi. Bola onasini yordamga chaqirgandek chinqiribdi. Bola bilan qo'y bir arqonga bog'langani sababli, ikkisidan birining ham qutulishi mumkin emas ekan. Rustam tepe tomon yuguribdi. Ajdaho bola bilan qo'yni yeyish uchun avray boshlabdi. Qo'y tipirlashdan to'xtabdi. Bola mudray boshlabdi. Ajdaho nafasiga tortganida oldida bola, ketida „yem“ bo'lgan qo'y ajdahoning og'ziga yaqinlashibdi. Bolaning ikki oyog'i ajdaho og'ziga ro'para bo'libdi. Qo'qqisdan tushgan kuchli zarba ajdahoni gangitibdi.

Ajdaho o'zini o'nglab olish uchun soy tomon burilmoqchi bo'lganida qahr bilan tashlanib, siqlgan ikki oyoq orasidan qutula olmabdi. Yigit chaqqonlik bilan ajdahoga ikkinchi zarba tushiribdi. Ajdahoning kallasi tanidan ajralibdi.

Ajdaho yutmoqchi bo'lган bola Rustamning bo'ynidan mahkam quchoqlabdi. Xalq bugungi marosimni shodlik to'yiga aylantirib yuboribdi. Yig'in ichida baland bo'yli, oq soqolli bir kishi Rustamning oldiga kelib, ko'zlaridan sevinch yoshlarini to'kib:

— Bizlarni ofatdan qutqarib, g'am-qayg'udan ozod qilding, ko'nglimizga nur bergen ey bahodir, pahlavon, kimsan? — debdi.

Tongguli hushiga kelib qarasa, hamma yoq shodlik bilan to'lган, xalq Rustamni o'rab olib unga qayta-qayta ofarinlar aytayotgan emish. Rustamdan savol so'rab turgan odamning ko'zi Tongguliga tushib qolibdi. U:

— Tonggulim, hayotmisan? Seni zulmatdan kim qutqardi? — deb bag'riga bosib yig'labdi. Tongguli:

— Sizlarni ofatdan kim qutqargan bo'lsa, meni ham zulmatdan o'sha qutqardi. „Bukri dev“ni, odamxo'r ajdahoni o'ldirgan, sizlarni ofatdan qutqarib, baxtli hayot eshigini ochgan, o'zlarining dostonlar to'qib yurgan quyosh yerining pahlavoni — Rustam o'tinchi shu bo'ladi, — deb aytibdi.

Xalq Rustam bilan shahar tomon yo'l olibdi, bir necha kun shodlik to'yi qilishibdi. Rustam hamon do'stlarini va chol otasini o'ylar ekan. Kunlardan bir kuni Rustam Tonggulining bobosi oldiga kelibdi. Unga o'zining do'stlari, betob xotinni ko'rgani borgani va arqonga bog'lanib qora zulmatda yotgani to'g'risida birma-bir so'zlab beribdi. Hozirgi vaqtda do'stlari qanday ahvolda ekanligini bilishga, yer yuziga qanday qilib chiqishga maslahat so'rabdi. Bobo uzoq o'yab, sekin Rustamga qarabdi. Bu juda og'ir ish deb boshini chayqabdi. Rustamning yuzida bo'lган o'zgarishni sezib:

— Ey, pahlavon, dunyo yaratilganidan beri hech bir odam quyosh yeriga chiqqan emas. Lekin bobolarimizning aytgan hikoyalariga qaraganda, shu shaharning chap tomonida qirq tog' degan baland tog' bor. Shuning tepasida quyosh yeriga chiqish uchun yo'l bor emish. Lekin uni hech kim ko'rgan emas. U tog'ning tepasiga chiqaman deb necha ming odam halok bo'lган ekan. Yo'llar xavfli. Vahshiy hayvonlar ko'p, yana u tog' qirq bo'g'in bo'lib, har bo'g'inining balandligi yuz gazli silliq toshdan iborat. Kel, pahlavonim, sen bu niyatitingdan qayt. Bizning pahlavonimiz va sarkardamiz bo'l. Bizlar sendan ajralishni istamaymiz, — debdi.

Rustam ikki qo'lini ko'ksiga qo'yib:

— Ey, menga dunyoning zahmatini loyiq ko'rmay, shafqat qiluvchi g'amguzorim, axir unda mening do'stlarim va yetimligimdan tarbiyalab voyaga yetkazgan mehribonlarim bor. Mendan ayrilib ularning ahvoli nima bo'ldi? Shulardan xabar olib ko'nglim tinchimasa, menga yashash harom bo'lsin, — debdi.

Bobo shu so'zni eshitib, noiloj rozi bo'libdi. Ertasi butun shahar xalqi Rustam bilan xayrashibdi. Shahar oqsoqoli Rustamning peshonasidan o'pib:

— Bizdan senga esdalik va yo'lingda hamrohing bo'lsin, — deb bobosidan qolgan qadimgi kamon bilan besh gaz uzunlikdagi o'q-yoyni beribdi. Rustam shahar xalqi bilan xayrashib, tog' tomon yo'l olibdi.

Cho'llar kezibdi, qirlar oshibdi. Yo'llar yurib tog' tagiga yetibdi. Qarasa, tog' bobo aytgandan ham vahimali, tepasi ko'rinxaymudigan, silliq toshdan iborat baland emish, uning ustiga chiqish hech aqlga to'g'ri kelmasmish. Rustam hayron bo'lib, nima qilishini bilmasdan xayol surib tog' bag'rida o'tirgan ekan, uzoqdan na'ra tortib kelayotgan bayaybat ovozni eshitibdi. Rustam qarasa, toshlarni har tarafga uloqtirib, og'zini katta ochib, yugorganicha Rustam tomon ona sher kelayotgan emish.

Rustam irg'ib turibdi va qo'lidagi kamonga o'q-yoyni joylab, sherni mo'ljalga olibdi. Buni sezgan sher o'z joyida to'xtab:

— Ey, odamzod! Menga yordam ber, mening bolalarimni o'limdan qutqar, — deb Rustamning oyog'iga bosh uribdi.

Rustam sherning boshini silab:

— Ey, vahshiy hayvonlarning podshosi, mendan qanday yordam kutasan. Ayt, men tayyorman, — debdi. Ona sher Rustamning etagidan ushlab, tog'ning orqa tomoniga yuguribdi. Rustam borib qarasa, sher kiradigan g'orning og'zida ho'kizdan katta chayon turgan emish. U sherning g'or ichidagi ikki bolasini chaqib o'ldiray deb turgan e'an. Rustam kamonga o'q joylab, chayonni mo'ljalga olib otibdi, o'q borib chayonning boshiga tegibdi. Chayon gangib g'or og'zidan ag'darilib tushibdi. Rustam yugurib borib, shamshiri bilan chayonning nayzasini qirqib, pora-pora qilib tashlabdi. G'or ichida chayondan qo'rqib yotgan sher bolalari yugurib kelib onasining bag'riga tashlanibdi. Ona sher xursand bo'lib, Rustamga bosh egibdi. Rustam ko'p yurib charchaganidan yonboshlab uyquga ketibdi. Ona sher ikki bolasini Rustamning yonida qoldirib, o'zi ovqat topish uchun ketibdi. Sher bolalari xursandligidan bir-biri bilan o'ynashib na'ra tortibdilar. Shu paytda og'zida bir qo'yni tishlagancha ota sher kelib qolibdi. Rustamni ko'rib, hayron bo'libdi. Qahri kelib og'zidagi qo'yni tashlab, Rustamni pora-pora qilib tashlamoqchi bo'libdi. Birdan shervachchalar:

— Bu odamga tegmang. Bizlarni o'limdan qutqardi, — deb ota sherning bo'yninga yopishibdilar. Ota sher bu so'zlarga taajjublanib turgan ekan, ona sher g'ordan chiqib kelibdi va bo'lgan voqeani aytib, burdalanim yotgan chayonni ko'rsatibdi. Kechga yaqin Rustam uyqudan turib qarasa, atrofida bir necha sherlar Rustamning uyg'onishini kutib turgan emish. Rustam irg'ib o'rnidan turib, bo'ynidagi junlari - 'sgan, ko'p yoshlarga borgan, boshqalarga nisbatan balandroda turgan bir sherga ta'zim qilibdi. U sher shu tog'da yashovchi sherlarning oqsoqoli ekan. Oqsoqol sher o'midan turib, Rustamning oldiga kelibdi va oldingi ikki oyog'ini Rustamning yelkasiga qo'yib.

— Bizning hayotimizni xavfga solib yurgan dushmanimizni yakson qilib, kelgusi avlodlarimizning boshiga tushadigan kulfatlardan ozod qilgan qahramon, tila tilagingni? — debdi.

Rustam ta'zim bilan:

— Mening tilagim, o'z do'stlarimni ko'rish, ulardan xabar olishdir, — debdi.

— Ular qayerda? —deb so'rabdi sherlar oqsoqoli.

Rustam:

— Ular quyosh yerining archazorida, — deb javob beribdi.

Rustamdan bu so'zni eshitgan sherlar o'z tillarida bir ovoz chiqarib, bir-birlariga qarab qo'yibdilar. Oqsoqol sher hamon jim turar ekan. Rustam o'z tilagiga erishish uchun javob kutibdi. Birozdan keyin oqsoqol sher boshini ko'taribdi va atrofga qarab bahaybat ovoz bilan o'kiribdi. Shunda kalta, yo'g'on oyoqlari bilan yurib kelgan past bo'yli sher oqsoqolga ta'zim qilibdi. Oqsoqol haligi sherga:

— Bu yigitni tog'ning tepasiga olib chiq va yo'lni ko'rsat, qaytishingda sog'-salomat olib chiqqaning uchun bizga nishona keltir, — debdi. Sher oqsoqolga ta'zim qilibdi va Rustamning oldiga kelib turibdi. Oqsoqol sher Rustamga qarab:

— Ey, pahlavon, sening safaring juda xavfli. Shuning uchun seni olib boruvchi sher nima desa, qaysarlik qilmasdan aytganini bajarasan, bo'lmasa biror falokat ro'y berishi mumkin. Ikkinchidan, quyosh yeriga qadaming tegishi bilan bizga ishonarli nishona berib yuborasan. Toki bizlarning ko'nglimiz tinchisin, — debdi.

Rustam bu shartlarni qabul qilib, sher ustiga minibdi. Boshqa sherlar o'zin qilib ularni kuzatibdilar. Kuzatuvchilar g'orning og'ziga kelib yana xayrashib o'z izlariga qaytibdilar. Rustam bilan sher g'or ichiga kirib ketibdilar. Sher g'or ichida o'qdek uchibdi. O'qtin-o'qtin na'ra tortibdi. Uning na'rasiga atrofdan har xil ovozlar eshitilibdi. Rustam atrofdan kelayotgan ovozlarni bilishga qiziqib:

— Ey, vahshiy hayvonlar podshosi, bu kelayotgan ovozlar qanday ovozlar? Bulardan meni xabardor qil, — desa, sher Rustamdan bu savolni eshitib:

— Pahlavonim, bunday savollarni beradigan vaqt emas. Sendan so'rayman, jimlik saqlab bor. Bo'lmasa meni va o'zingni halok qilasan, — der ekan.

Yana yo'lda ketar ekanlar, goh qushlarning sayrashi, goh mazlum-larning ingrashi, goh chaqmoqlar chaqib momaqalдиroq guldurashi, goh sozlar chalinib bazmlar qiyqirig'i, goh qizlarning yoqimli ashulalari eshitilibdi. Bunday ovozlarni eshitgan Rustam sherdan yalini so'rabi:

— Meni bu voqealardan xabardor qil.

Sher Rustamga iltijo qilib:

— Quyosh yeridagi do'stlaringizning hurmati uchun jimlik saqlang, — debdi.

Rustam rozi bo'libdi. Lekin g'or ichida qorong'ilikdan hech narsa bilib bo'lmabdi. Agar sherning bo'ynidagi junlarini mahkam ushlaganda, uning tez chopishidan Rustam uchib ketishi turgan gap edi. Shu payt sher:

— Ey, pahlavon, ko'zingni yum. Qachonki men „och“ demagunimcha ochmaysan. Agar o'z ixtiyorining bilan bir ish qilib qo'ysang, o'z do'stlaring va mening do'stlarim oldida javobgarsan, — debdi.

Rustam ko'zlarini yumib, sherning bo'ynidan mahkam quchoqlabdi. Sher yana tezroq chopib shunday bo'kiribdiki, Rustam bunday ovozni birinchi marta eshitibdi. Sherdan chiqqan terga Rustamning kiyimlari ivib, suv bo'lib oqa boshlabdi. Sher birozdan keyin to'xtab, Rustamga „Tush!“ debdi. Rustam ko'zini yunganicha sher ustidan tushibdi. Sher „Ko'zingni och!“ deb buyuribdi. Ko'zini ochsa, Rustam tog' tepasida turgan emish. Tog'ning tepasi nihoyatda keng va sayhonlik bo'lib, gullar ochilgan, maysalar ko'kargan, buloqlardan tiniq suvlar oqib turgan ekan. Bu yerlar xuddi bir bog'bon parvarish qilgandek ko'rinar emish. Rustam sherdan:

— Bu yerda kim yashaydi? — deb so'rabi.

Sher charchaganidanmi javob bermasdan buloq tomon yuribdi.

Borib buloqda cho'milibdi va yana o'z holiga kelibdi. Bu mo'jizadan Rustam ajablanibdi. Sher Rustamga qarab so'zlabdi:

— Quloq sol, pahlavonim. Sirlardan seni xabardor qilay. Yo'ldagi sayrashlar, ingrashlar, bazmlar va boshqa ovozlar quyosh yeridagi insonlarga xos edi. Ular bir-birlariga shunday munosabatda bo'lib, ba'zilarining ingrashlaridan ba'zilar zavqlanib ishrat qilishar edi. So'ng senga „Ko'zingni yum!“ dedim. U yerda sening do'stlaringning hayoti

ko'rinar edi. Mana endi sen ularning oldilariga borib bilasan. „Bu tog'dagi bog'lar kimni?“ deding. Bu tog' tilsimlangan. Bu yerga insonlardan faqat sening qadamning tegdi. Men va mening bobolarim shu yerni qo'riq-lovchilardir. Bizning avlodda boshqa sherlar bu yerga kela olmaydilar. Vaqtida o'z egasi keladi. Buyuk sirli tog'lar tekis sayhon va bo'stonlarga aylanadi. Rustam nihoyatda qiziqib:

— Egasi kim va qachon keladi? — deb so'rabdi.

— Buni senga aytish qiyin. Bobolarimizning hikoyalariga qaraganda: „Quyosh bu zulmat yeriga o'z nurini sochganda keladi“, deydilar. Qani, qahramon, o'z safaringni davom ettir.

— Men senga nishona berishim kerak edi. Nima beray? — deb so'rabdi Rustam.

Sher Rustamni yetaklab, tog'ning bir chetiga olib boribdi va yuqoridan qirq gazcha osilib tushgan bayhabat bir daraxt ildizini ko'rsatib:

— Mana shu ildizga osilib yuqori chiqasan. Shu ildiz yonida kavak bor. Shunga yetganiningda shu kavakdan tuproq olib menga tashlaysan. U tuproq quyosh yerining tuprog'i hisoblanadi. Mana shu tuproqni nishona qilib olib boraman.

— Rustam quyosh yerining tuprog'i degan so'zni eshitib, ko'nglida do'stlari bilan quchoqlashib ko'rishayotgandek oshiqib xursand bo'libdi. Lekin ildizga qanday qilib osilib chiqishga hayron bo'libdi. Chunki ildizning pastga osilib tushgan uchi Rustam turgan yerdan o'n gaz yuqorida tugagan ekan. Sher Rustamning hayronligini sezib:

— Ustimga min, oxirgi marta seni sayohat qildiray, — deb ustiga mindiribdi. Sher tog' atrofidan chopib kelib ildiz oldiga yaqinlashganda Rustam birdan ildizga sakrabdi. Rustam ildizni quchoqlab yuqoriga o'rmalabdi. Sher aytgan tuproqdan olib bir yengiga boylab sherga tashlabdi va sher bilan do'starcha xayrashib yuqoriga yo'l olibdi.

Quyosh yerining pahlavoni tong otar paytida yer yuziga chiqibdi. Atrofiga qarasa, tanish archazor ko'rinishib. U ildiz Rustam otasi bilan birinchi marta archazorga kelganda, chol suyangan past bo'yli yo'g'on archaning ildizi ekan. Rustam o'zi yotadigan supa ustida ona ayiq kenja bolasini oldingi oyoqlari orasiga olib, qayg'u bilan boshini quyil solib o'tirganini ko'ribdi. Ko'zi birdan Rustamga tushib qolgan ona ayiq ovozi boricha o'kirib yuboribdi va Rustamni o'z bag'riga bosibdi. Ona ayiq ko'zidan yosh to'kib so'zlabdi:

— Sendan ayrılganımızdan uch kun o'tgach, hokim yigitlari bilan kelib, archazorga o't qo'yib, bu yerdagilarning qo'l-oyoqlarini bog'lab olib ketdi. Cho'ponlarning aytishlariga qaraganda, bugun kechqurun xalqni yig'ib, o'tinchilarni dorga osar emishlar.

Kechki payt. Ayiq bilan Rustam shaharga kelib qarasa, keng maydonga odam yig'ilgan emish. Kimdir ko'z yoshi to'kayotganlmish. Kimdir ko'makka intilib, o'zini ojiz bilib, betoqat bo'lib umidsizlik bilan javdirarmish. Kimdir kimxob to'n kiyib, ot o'ynatib, dor atrofidan odamlarni haydarmish. Kimdir „gunohkor“larning dorda tipirchilashlarini tomosha qilmoqchi bo'lib soyavon aravada kelib turgannmish. Dorning chap tomonida temir qafaslar bor emish. Bunda hokimning zulmiga qarshilik ko'rsatgan yoki uy-joylarini tashlab ketgan odamlarning bolalari qamab qo'yilganlmish. Qafasdagilarning hammasi yarim yalang'och, murg'ak badanlari ko'mir singari qorayib ketgan emish. Ko'pdan beri ochlik va tashnalikka duchor bo'lganlari uchun suyaklari badanini yorib chiqqandek ko'rinarlmish. Mana shu mahbuslar orasida Siddiq yamoqchingin qizi Zuhra ham bor emish.

Bir payt karnaylar chalinib, yasovullar yo'l ochib, jallodlar bolta ushlagan holda qo'llari orqalariga bog'langan, ranglari o'chgan Rustamning otasi boshliq qirq yetti „gunohkor“ni dor tagiga olib kelibdilar.

Qafasdagi yosh mahbuslar o'zlarining ota va onalarini tanib, dodfaryod ko'taribdilar. Ba'zi go'daklar o'zlarining jajji gavdalarini ko'tarishga madorlari kelmay boshlarini qafasga tirab, eng so'nggi kuchlarini yig'ib, „Meni qutqaring, otajon!“ degandek qo'llarini panjara orasidan uzatibdilar. Bir-birlari bilan xayrashib, dor tagiga kelayotgan mahbuslar o'z farzandlarini qafasda ko'rib, ularning nolishlariga toqat qila olmay, faryodgafaryod qo'shibdilar. Zuhra ikki qo'li bilan qafas temirlarni ushlab, sochlari yoyilgan, kiyimlari tilka-tilka bo'lgan, ko'zlaridan marvarid singari yoshlarni oqizib yig'labdi. Maydonda hokim va uning atrofida boylar, yuzboshi, mingboshi, dorboshi va boshqa amaldorlar parvoyi falak serrayib turaveribdilar.

Halimboy saman otda kelib, xalqqa shahar hokimining gunohkorlarni dorga osib o'ldirish to'g'risidagi farmonini o'qib beribdi. Karnaylar chalinibdi. Jallodlar dorlardan arqonlarni tushirib gunohkorlar bo'yniga bog'labdilar. Halimboy zavqlanib, kumush nosqovog'idan qo'liga nos olib otmoqchi bo'lganida kuchli qo'l yelkasidan ushlab olib, ot ustidan otib yuboribdi.

Yasovullar Halimboya hujum qilgan qo'lni ushlamoqchi bo'lganida, u qo'l har zarbda ikki-uch yasovulni ag'darib turibdi. Jallodlar hayron bo'lib, farmonni bajarishga shoshilgan ekanlar. To'satdan boshlariga tushgan yo'g'on so'yil ularni yerparchin qilibdi. „Gunohkorlar“ o'zlarini jallodlar qo'lidan ozod qilayotgan ayiqni ko'rib shodlanibdilar. Shu orada kimdir „Halimboyni otdan otib yuborgan Rustam ekan“ deyishi bilan „Rustam tirik, Rustam keldi“ degan so'zlar xalq orasiga tarqalibdi. To's-to'polon bo'lib, odamlar kim-kimligini bilmasdan aralashib ketibdi. Bir

qancha vaqt davom etgan g'abayondan keyin o'lgan o'ttiz jallod, ikki yuz yasovul, pachoqlangan temir qafas va Halimboyning jasadidan boshqa hech kim maydonda qolmabdi.

Har kim o'z farzandini olib Rustamga ofarin aytib, archazor tomon ketibdi. Oldinda borayotgan Rustam yoniga Siddiq yamoqchi o'z qizi bilan birga borib, jilmayib, ohista so'z boshlabdi:

— Xotirangizda bordir. Bir kun archazorda hikoya aytib berayotganimda „xotin“ kishi kelib qolib hikoyam chala qolgan edi.

Rustam o'ylab turmasdan:

— Xotiramda umr bo'yи saqlangan. Qani, yo'l ustida bo'lsa ham, hikoyaning davomini aytинг, — deb iltimos qilibdi. Siddiq yamoqchi ko'z qiri bilan qiziga qarabdi. Zuhra bir narsa sezgandek uyalib yerga qarabdi. Siddiq yamoqchi so'zida davom etibdi.

— Ana o'sha zolimning zulmiga bardosh qilib o'z vafodorini intizorlik bilan kutgan qiz qarshingizda turgan mening Zuhram edi.

Rustam yalt etib, Zuhraga qarabdi. Uyalgan Zuhraning anor singari qizargan yuzlarini ko'rib, Rustam o'zida ajoyib bir his sezibdi. Bunday hisni hayotida birinchi marta boshidan kechirgani uchun so'z topolmay jim turib qolibdi.

Siddiq yamoqchi Rustamdan so'z kutar ekan. Rustam bir narsani eslagandek:

— Ha, aytgandek, bu kishining pahlavoni kim va qayerda? — deb so'rabdi.

Siddiq yamoqchi Rustamdan to'rt qadam chetraqda butun voqeadan xabardor bo'lib kelayotgan Rustamning otasiga imo qilibdi. Ular birlariga qarab jilmayishibdi:

— Zuhraning pahlavoni kimligini bilmoqchi bo'lsangiz „Bu kishining pahlavoni kim? — deb so'rayotgan odamning o'zi“, — debdi.

Rustam oldinga tashlagan qadamini to'xtatib otasiga qarabdi. Chol Rustamning bergen savoliga qaytarilgan javobni tabassum bilan tasdiqlabdi.

Tong shamollari g'irillab archalar orasida esar, archa yaproqlari esa o'z soyalariga kelayotgan do'stlarini olqishlar ekan. Bir qancha vaqtidan beri jimlik hukm surgan archazor shodlikka to'libdi. Zulm ko'rganlar, alamdiydalar quyosh yerining pahlavoni yetakchiligidagi ozod, hur, go'zal hayot kechira boshlabdilar.



Podachining qizi



Ir bor ekan, bir yo‘q ekan, qadim zamonda uzoq yurda bir podachi bor ekan. Uning xotini ancha vaqt kasal yotib, axiri o‘libdi-da, yolg‘izgina bir qizi yetim qolibdi.

Podachi bir tul xotinka uylanibdi, ikkinchi xotin bir qiz ergashtirib kelibdi. Yetim qizga o‘gay ona hadeb zulm qilaveribdi, yetim qizning rang-ro‘yi za‘faronday sarg‘ayib ketibdi. Ona o‘z qiziga kunda yog‘liq non berar ekan-da, o‘gay qizga qotgan non berib, og‘ir-og‘ir ishlarni buyurar ekan.

Yetim qizga onasidan bir sigir, bir xo‘roz va bir tovuq qolgan ekan.

O‘gay ona har kuni: „Bir savat paxtani yigirib, sigirni boqib kel!“ deb qizni dalaga haydar yuborar ekan. Qiz charxni oldiga olib, qattiq nonni sovuq suvga ivitib yeb, o‘gay ona aytgan ipning yarmisini ham yigirolmay kelar ekan. O‘gay ona qiz sho‘rlikning sochlaridan tortib urar ekan, a’zoyi badanini o‘ymalab, ko‘kartirib yuborar ekan. Otasi ham keyingi xotinining gapiga kirar ekan. Qiz bir kun dalada sigirini o‘latib qo‘yib, o‘zi charx yigirib o‘tirsa, birdan qattiq shamol turibdi-yu, paxtasini uchirib ketibdi. Qiz uni ushlab olaman deb yugurib ketaveribdi, lekin tutolmabdi. Oxiri paxtani shamol tog‘ bag‘ridagi bir g‘orga olib kirib ketibdi. Qiz g‘orning ichiga kirsa, oppoq sochli kampir o‘tirgan emish. Qiz darhol ikki qo‘lini ko‘ksiga qo‘yib:

— Assalomu alaykum, buvijon! — debdi.

— Vaalaykum assalom, kel, qizim, kel! Xo'sh, nima kulfat tushdi boshingga? — deb so'rabdi kampir.

Qiz boshidan kechirgan hamma voqeani kampirga birma-bir ayтиб beribdi.

Shunda kampir:

— Ey, bolam, xafa bo'lma, o'gay onangning bergan paxtasini sigirga yedir, keyin sigirning yelinidan iplarni tortib o'rib olaver! — debdi va qizning boshini silab turib:

— Agar boshingga biror kulfat tushsa menga kel, mushkulingni o'zim oson qilaman, — debdi.

Qiz sevinchini ichiga sig'dirolmay, tezda sigir oldiga boribdi, paxtani sigirga yedirib, yelinidan sut sog'ganday ipni tortib olaveribdi. Bir tekis ingichka ip chiqaveribdi. Bir nafasda bir necha kalava ip sog'ib, o'gay onaning oldiga kelsa, u:

— Muncha kech kelding?! Bor, sigirning tagini tozala, hovlini supur!
— deb o'dag'aylabdi.

O'gay ona kunda-kunda necha savat paxta bersa ham, qiz bechora hammasini silliq qilib, ipga aylantirib kelaveribdi. O'gay ona bunga chidayolmay poylabdi, qarasaki, voqea haligidek emish.

Bir kuni kechqurun eri ishdan kelganda:

— Adasi, hademay qish kiradi, mening mol go'shti yegim kelyapti, iloji bo'lsa sigirni so'yib bersangiz, — debdi.

Laqma eri „Xo'p“ deb sigirni so'yib, go'sht-yog'ini sarajomlabdi. Yetim qiz sho'rlik yig'lab-yig'lab g'ordagi kampir oldiga yana boribdi. Shunda kampir qizning boshini silab turib:

— Yig'lama, bolam, hechqisi yo'q! Uyingga borib sigiringning suyaklarini, terisini, dum va shoxlarini yig'ib, bir joyga ko'm. Payti kelganida kuningga yaraydi, — debdi.

Qiz kampirning aytganlarini qilibdi. Bir kun o'gay ona o'z qizini rosa yasatib, mehmonga olib ketibdi. O'gay qizning oldiga bir xalta guruch bilan bir xalta moshni aralashтирив:

„Men kelguncha mana shu mosh bilan guruchni bir-biridan ajratib qo'y“, deb qizning boshiga bir musht urib, eshikni ustidan qulslab ketibdi. Qizning onasidan qolgan haligi bitta tovug'i bilan bitta xo'rozi kelib, yig'lab o'tirgan qizga yordam beribdi: bir nafasda moshni moshga, guruchni guruchga ajratibdi. Qiz quvona-quvona kampir oldiga boribdi. Kampir qizning boshini silab:

— Bolam, qizlarimdan to'rttasini senga qo'shib beray. Sen ular bilan yurt podshosining to'yiga borgin, ko'mib qo'ygan suyak, teri, dum va

shohlarni olib qara-chi, nima sir ko'rar ekansan, — debdi. O'sha onda to'rtta qiz paydo bo'lib, kampirga salom beribdi. Podachining qizi ular bilan birga uyiga borib, ko'mib qo'ygan narsalarini olib qarasa, sigirning terisi bir libos bo'libdiki, tilla tugmalar qadalgan, yalt-yalt tovlanarmish. Sigirning tuyoqlari bir g'alati kavush bo'libdiki, xuddi qoshiqqa o'xsharmish; suyaklari esa dur, gavhar, marjon bo'lib qolibdi. Haligi qizlar olib kelgan ko'ylaklarni, libos, kavushlarni qizga kiydirib, ro'mol o'ratib, gulob bilan yuzini yuvganlarida qiz o'n to'rt kunlik oydek bo'lib, uning husn-jamoli haligi qizlar husnidan yuz chandon oshib ketibdi. U qizlar podachining qiziga cho'ri bo'lishib, to'nya borishibdi.

To'y egasi „Allaqaysi yurt podshosining qizi keldi“, deb o'ylab, qizni uyning to'riga o'tkazibdi. Qizning o'gay onasi ham to'nya borgan ekan, poygakda qolib ketibdi. Ziyofat juda quyuq bo'libdi, qand o'rniga novvot, suv o'rniga sharbat tortilibdi. Ziyofat o'tgandan keyin qiz dasturxonadagi meva-chevalarni o'gay onasiga uzatibdi. O'gay ona, qizni tanimay, suyuna-suyuna ovqatlarni olib qaytibdi. Qiz ko'p izzat-hurmat bilan to'ydan chiqibdi, uyiga tez borish uchun shoshilibdi, shoshilganligi sababli oyog'idan bir moy kavushi tushib qolibdi. O'gay onasi borguncha, hech narsani ko'rmagandek, uyg'a kelib o'tiribdi.

Bir vaqt o'gay ona o'z qizi bilan uyg'a kelib, o'gay qiziga maqtanibdi:

— Biz ajoyib tomoshalarni ko'rdik, quyuq ziyofatda bo'ldik, bir podshoning qizi keldi, oy desa og'zi bor, kun desa ko'zi bor, shirin-shakar so'zi bor, o'z oldidagi xilma-xil ovqatlarni bizga berdi. Sen nima qilib o'tirbsan, qo'yib ketgan mosh-guruchlarni nima qilding?

Qiz bir xalta mosh, bir xalta guruchni onasi oldiga olib chiqib qo'yibdi. Buni ko'rgan o'gay onasining dami ichiga tushib ketibdi.

Podshoning to'yini o'tkazib kelayotgan kampirlardan bittasi yo'lda botqoqqa botib qolgan chiroyli kavushning bir poyini topib olibdi.

„Bu qanaqa kavush bo'ldi, umrimda bunday chiroyli, bejirim kavushni ko'rmagan edim“, deb to'ppa-to'g'ri podshoning oldiga oboribdi.

Podshoning ko'ziga kavush yaxshi ko'riniib:

— Shu kavushning egasi juda chiroyli qiz bo'lsa kerak. Kim bo'lsa ham o'shani olaman, yurt-u olamni qidirib, shu kavushning egasini topinglar! — debdi.

Ikki kampir uyma-uy yurib, haligi kavushni har bir qizga kiyigizib ko'ribdi: hech qaysisining oyog'iga to'g'ri kelmabdi. Podsho „Endi kimning uyi qoldi“, deganda „Falon podachining uyi qoldi“, deyishibdi.

Podsho:

— Podachining uyiga boringlar! — debdi. Kampirlar podachining uyiga kelishi bilan o'gay ona yetim qizni tandirga qamab, tandir og'zini berkitib qo'yibdi. O'z qizini yasatib kampirlarga ro'para qilibdi. Kavushni qizga kiygizmoqchi bo'lishsa, oyog'ining uchi ham sig'masmish. Buni ko'rigan onasi kalovlab qolibdi.

Kampirlar endi ketaylik deb turganda, tovuq bilan xo'roz tandir boshiga chiqib: „Bibi, bibi, munda“, dermish. Kampirlardan bittasi „Tavba, tovuq ham gapiradimi? Tandirda bir gap borga o'xshaydi“, deb uni ochib qarashsa, bir qiz o'tirgan emishki, go'yo hur-paridek. So'ogra uni tandirdan chiqarib olib, kavushni kiygizib ko'rishsa, oyog'iga loppa-loyiq kelibdi.

Kampirlar podsho oldiga borib: „Suyunchi, suyunchi!“ deyishibdi va „Shunaqa bo'yi tolma, ikki yuzi olma, og'zi angishvonadek mahpora qizga loyiq keldi“, deb qizni ta'rif qilishibdi. Podsho har ikkala kampirga bosh-oyoq sarpo beribdi, to'y harakatiga tushibdi. O'gay onaning joni halqumiga kelib, xo'roz bilan tovuqning boshlarini uzib tashlabdi.

To'y yaqinlashgan sari o'z qizini parvarish qilaveribdi. O'gay qizning ikki ko'zini o'yib, o'zini qamishzor to'qayga tashlabdi va uning o'rniiga o'z qizini uzatib boribdi. Podsho qarasa, qiz judayam xunuk emish.

Bir bo'zchi chol to'tilarga naycha qilish uchun to'qayga borsa, bir qiz muk tushib yig'lab yotgan emish. Chol borib:

— E, bolam, nima bo'ldi senga, nega yig'laysan? — deb so'rabdi. Shunda qiz voqeani birma-bir aytib beribdi.

Cholning qizga rahmi kelib:

— Bolam, menda na o'g'il, na qiz bor. Uyda biringa kampirim bor, u boyaqish charx yigirib ip qilib beradi, men bo'z to'qiyman, shu bilan kun ko'ramiz. Endi sen menga qiz bo'lgin, yolg'izlik kampirning ham joniga tekkan, — debdi.

Qiz rozi bo'libdi. Keyin chol qizni yetaklab uyg'a olib boribdi, kampir xursand bo'libdi.

Qiz kulta og'zidan gulasta, yig'lasa ko'zidan dur to'kilar ekan.

Kunlardan bir kun kampir bir qiziq narsa gapirgan ekan qiz qah-qah urib kulib yuboribdi, shunda og'zidan guldstalar to'kilibdi. Qiz cholga qarab:

— Otajon, mana shu gullarni savatga terib, podsho qasri oldidan o'tavering „Gul keldi!“ „Gul keldi!“ deng. Agar podsho xotini chiqib, „Gulingizni sotasizmi?“ desa, „Ko'zga alishaman!“ deng, — debdi.

Chol qiz aytganiday qilib, „Gul kelde-e-e! Gul kelde-e-e!“ deb o'taversa, podshoning xotini uni chaqirtirib so'rabdi:

— Guling necha pul?

— Gulimni pulga sotmayman, ko'zga alishaman, — debdi chol.

Podshoning xotini yetim qizning sandiqda saqlagan ikki ko'zini cholga chiqarib beribdi. Kechasi qiz ko'zlarini o'z o'rniqa solib uxbab yotsa, g'or ichidagi kampir kelib, qizning ko'zlarini tuzatibdi. Qiz uyg'onsa, ko'zi chiroqdek ochilib ketibdi, hamma yoqni dur bosibdi. Kulgan sari og'zidan guldsta to'kilarmish.

Chol kunda savat-savat gullarni, durlarni sotaverib, boyib ketibdi. Oltindan qo'rg'onlar yasab, cho'l-biyobonlarga suv chiqaribdi. To'qaylarni gulistonga aylantirib yuboribdi.

Bir kuni o'sha yurtning podshosi ovga chiqibdi. Qarasa, cho'l-biyobonlar obod bo'lib, tog' tepasida mustahkam qo'rg'onlar paydo bo'lgan emish. Ilgarigi ov joylarida bulbullar, to'tilar, qumrilar say-rashayotgan emish. Podsho odamlardan:

— Bu yerni kim obod qildi? —deb so'ragan ekan, kishilar:

— Bo'zchi cholning qizi obod qildi, — deb javob berishibdi.

Podsho „Shu qizni bir ko'rsam, o'lsam ham armonim yo'q edi“, deb kecha-kunduz orzuda bo'libdi.

Qiz bir kun dugonalari bilan ovga chiqibdi. Shu kuni podsho ham yolg'iz ovga chiqqan ekan. Ular daryo yoqasida uchrashib qolibdilar. Shu payt shamol kelib qizning yuzidan pardani ko'taribdi. Podsho qizni ko'rishi bilan hushidan ketib, otdan yiqlibdi. Qizlar podshoni saroya olib boribdilar. Qiz podshoga:

— E, podsho, agar loyiq ko'rsangiz, vazirlaringiz, qirqa yigitningiz va uy ichingiz bilan biznikiga mehmon bo'lib kelsangiz, — debdi.

Podsho rozi bo'libdi. Oradan ko'p o'tmay vazir-u vuzarolari va navkarlari bilan qiznikiga mehmon bo'lib kelibdi. Qiz ularning tagiga yetti qavat ko'rpacha solibdi. Qirq qo'yni so'ydirib, turli noz-ne'mat bilan ularni kutib olibdi. Yarim kecha bo'lganda yuziga yetti qavat parda tutib, dutor chalib, boshidan o'tganlarni birma-bir aytib beribdi. Keyin yuzidan pardani olib tashlabdi. Podsho bu gaplarni eshitib voqeaga tushunibdi, berahm qaynonasi bilan xotinini o'limga buyuribdi.

El-yurtga to'y berib, podachining qiziga uylanibdi. Yaxshi yashab, yaxshi oshab, murod-maqsadlariga yetishibdi.



Ozodachehra



or ekan, yo‘q ekan, Balx shahrining podshosi bor ekan. Uning farzandi yo‘q ekan. „Farzandim bo‘lsa, taxtimga ega bo‘lardi“, deb kecha-yu kunduz yig‘lar ekan.

Oradan bir qancha vaqt o‘tib, to‘qqiz oy, to‘qqiz kun, to‘qqiz soat, to‘qqiz daqiqa deganda podshoning xotini bir qiz tug‘ibdi. Tug‘ibdi-yu o‘libdi. Podsho bolani enagaga berib boqtiribdi. Yetti yoshda qizni mакtabga beribdi. Qiz o‘n olti yoshga yetganda bilimli bo‘lib chiqibdi. Har yurtdan podsholar qizgasovchi yubora beribdi. Podsho unamabdi. Kunlardan bir kun podshoning o‘ng qo‘l vaziri turib:

— E, shohim, qizingiz o‘n olti yoshga yetdi, bittani „o‘poq“ deysiz, bittani „so‘poq“ deysiz, hech kimga qizingizni bermaysiz. Buning ma’nosini ma? — debdi. Shunda podsho:

— Shu bitta-yu bitta qizimdan boshqa farzandim yo‘q, bo‘lak yurtga bersam, uzoqqa ketib qoladi, o‘z shahrimga bersam, har kuni ko‘rib turardim. Basharti, bu shaharda o‘zimga munosib kishi bo‘lsa, albatta berardim, — debdi.

Bir kuni vazir shahar ichida aylanib yurgan ekan, Balxning darvozasiga yaqin joyda Said degan bir savdogarni uchratib, uni podshoga maqtab, qizingizga juda munosib, — debdi.

Podsho o'sha savdogarga qizini beribdi. Oydan oy, yildan yil o'tib, podshoning qizi bir qiz tug'ibdi, biroz vaqtidan keyin bolaning onasi kasal bo'lib o'libdi. Savdogar qizini tarbiyalash uchun enagaga beribdi. Bu qizga Ozodachehra deb nom qo'yibdilar. Qiz o'n to'rtga kiribdi. Ilmni, sipohigarchilikni bekam-ko'st o'rganibdi. O'zi behad chiroyl ekan: oy desa yuzi bor, kun desa ko'zi bor, qizil gulning novdasidek bo'yi bor.

Bir kun savdogar qiziga bunday debdi:

— Qizim, sen o'n to'rtga kirding, mening ota kasbim savdogarchilik edi. Endi bir savdogarchilikka borsam, topganimni to'ya sarf qilib, seni chiqarsam; kelgunimcha seni podsho buvingga omonat topshirmsam.

Savdogar qaynatasi huzuriga borib, unga salom berib:

— Ijozat bersangiz nevarangizni sizga topshirib, o'zim savdogarchilikka borib kelsam, — debdi.

Podsho kuyoviga debdi:

— Mening ishim ko'p, qizingdan xabar olib turolmayman. Mening Suhayl degan bir vazirim bor. Bizning podshohlikda bunday yaxshi odam yo'q. Qizni ana shu kishiga topshir!

Savdogar borib vazirga salom beribdi va aytibdi:

— Mening bir qizim bor, taqsir, o'zim savdoga ketmoqchiman, agar malol kelmasa, qizimni sizga omonat topshirib ketsam, deyman.

Vazir savdogarga:

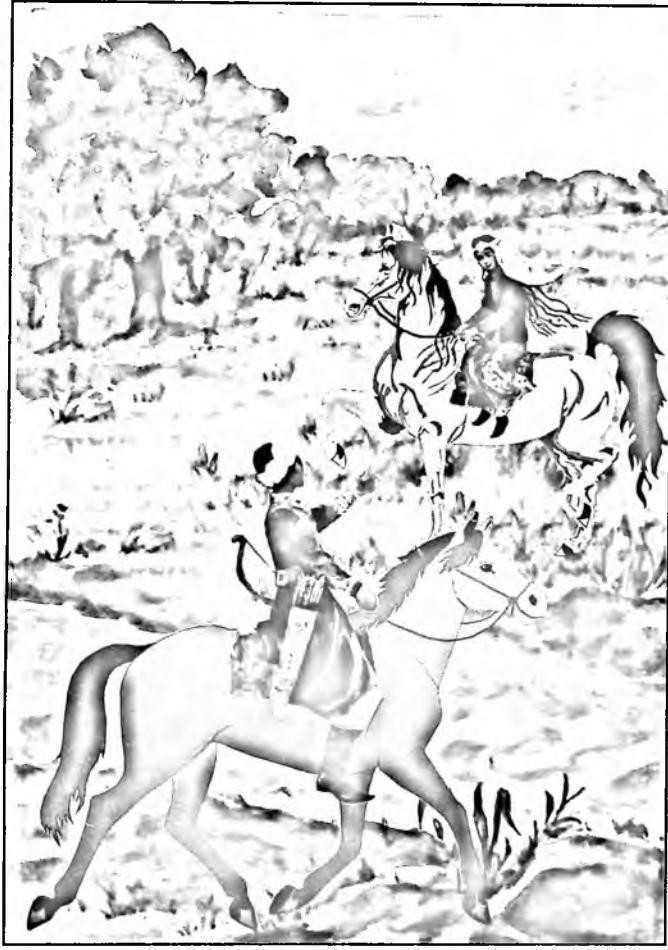
— Olib kel, o'zing oy borib, omon kelsang, qizingni qo'lingga eson-omonat topshiraman, — debdi.

Savdogar qizini bir qancha pul, mol bilan vazirga topshirib, o'zi savdoga jo'nab ketibdi.

Vazir bir kuni qo'l yuvish uchun hovliga chiqibdi. Qarasa, yuziga parda tutgan bir qiz hovli supurib yurgan emish. „Bu kimning qizi ekan“, deb xayol surib turganda, shamol kelib qizning betidan pardani ko'taribdi. Bu badbaxt vazir qizni ko'rib oshiqi-beqaror bo'libdi. Go'yo o'tkir tig' uning yuragini tilib ketibdi. Vazir fikr qilib: „Har ish qilsam ixtiyor o'zimda, qorani oq desam, oqni qora desam so'zimga hamma ishonadi“, deb oltin laganga turli noz-ne'mat to'lg'azib kelib, qizga tutqazibdi va „Ol qo'limdan“, debdi. Vazirning to'rt xotini bor ekan, „Bugun ota-onangizni ko'rib, hol-ahvol so'rab kelinglar“, — deb ularni uylariga yuborib, uyni xoli qilibdi.

So'ngra:

— Kel, qizim, qo'limga suv quy, — debdi. Vazirning bir kumush obdastasi bo'lar ekan, hamisha u qo'l yuvadigan bo'lsa, qiz shu ob-



«Podachining qizi» ertagiga ishlangan rasm

dasta bilan suv quyar ekan. Qiz odatdagicha vazirning qo'liga suv quyibdi. Vazir badbaxt esa dilini buzib, qizning bilagiga qo'l solibdi. Qiz „Men-dan gunoh o'tgan bo'lsa, tavba qildim“, deb terakning bargidek titrab, yig'lab yuboribdi.

Vazir: „Gunohingdan o'tdim, suv quy“, debdi. Qiz suv quyib turganda vazir unga tegishibdi. Qiz vazirning fe'li buzilganini bilib, qo'lidagi kumush obdasta bilan vazirni shunday uribdiki, obdastanining tagi vazirning peshonasida bir parcha tamg'a qoldiribdi. Vazir behush bo'lib yiqilibdi. Qiz betiga niqob tutib podsho o'rdafiga ketibdi.

Vazir hushiga kelib ko'zini ochsa, qonga bo'yalib yotgan emish, shunda dod-faryod qilib podsho huzuriga kiribdi. Vazirning qonga bo'yanligini ko'rgan podsho undan:

— Ey Suhayl, mening zamonamda senga kim zulm qildi? — deb so'rabi. Bunga javoban vazir: „Dod, zolim qiz dastidan! Men xotinlarimning hammasini ota-onasinkiga yuborib, „Qizim, uyni poylab o'tirgin“, degan edim. Birozdan keyin bir xabar olay, yakka qolib xafa bo'lmasin, deb uyga kirsam, bu nobakor qiz mehmonxonada to'rt yigit bilan bazm qilib o'tirgan ekan. Meni ko'rib, shu ahvolga soldi. Bu ishlarga sening nabirang sabab bo'ldi“, deb yig'layveribdi.

Podsho qattiq g'azablanib, boshidan tojini olib uloqtiribdi, yer tepinibdi, o'ng qo'l vaziriga qarab:

— Jallod! U nobakor qizni dorga os! — deb qichqiribdi. Jallod darhol qizning qo'llarini orqasiga bog'lab, har qadamda boshiga qamchi uring, podshoning o'rdafiga keltiribdi. O'ng qo'l vazirning qizga rahmi kelib, podshodan o'tinib so'rabi va:

— Shohim, bu beaql qizning ixtiyorini menga bersangiz. Men uni shunday xor-zor qilib o'ldirayki, boshqalarga katta ibrat bo'lsin, — debdi.

Podsho o'ng qo'l vazirining taklifiga rozi bo'lib, nevarasini unga beribdi.

O'ng qo'l vazir bir xurjunning ikkala ko'zini talqonga to'lg'azibdi-da, qizni bir biyobonga olib chiqib: „E, qizim, ishing haq bo'lsa oqliqqa chiq, nohaq bo'lsa go'shtingni quzg'unlar yesin“, deb qiz bilan xayrashib, uni biyobonga tashlab qaytibdi. Podsho: „Har kim nevaramdan gapirsa, boshi o'limda, moli talonda!“ degan farmon chiqaribdi.

Shu-shu hech kim qiz to'g'risida gapirmaydigan bo'libdi.

Endi ikki og'iz so'zni qizdan eshititing:

Qiz kechani kecha, kunduzni kunduz demay, dasht-u biyobonlarda yetti yil sarson-sargardonlikda yuribdi. Giyohlarning ildizlarini yeb kun

kechiribdi, lekin biror shahar yo qishloq ko'rinnabdi. Yorug' dunyo ko'ziga qorong'i bo'lib, qirq kecha-yu qirq kunduz bir luqma taom, bir ho'plam suv topib icholmabdi. Tashnalik va ochlikdan xarob bo'lib, axiri bir ko'kalamzor joyga kelibdi-da, o'zini tappa tashlabdi.

Endi gapni bo'lak joydan eshitning:

Bir yurtda bir podsho bor ekan, uning shahzoda Baxt degan o'n olti yashar o'g'li bor ekan. Bola shu yoshga yetguncha ikkita ulfatga qo'shilib, ko'chada bitta choy ichish u yoqda tursin, qo'ying-chi, uydan eshikka ham chiqmagan ekan. Podshoning vaziri bir kuni: „E, podshohim, o'g'lingiz o'n oltiga kirdi, maktabga bermadingiz yoki sipohigarchilik ilmini o'rgatmadingiz; sizdan keyin taxtga kim ega bo'ladi?“ debdi. Vazirming bu gapi podshoga ma'qul tushib, o'g'lini qirq yigit bilan ovga chiqaribdi. Uch kecha-yu uch kunduz yurib ov qilomabdi, qo'lidagi qarchig'ayi uchib ketibdi. Shahzoda Baxt qirq yigit bilan qush orqasidan ot qo'yibdi. Bir necha kundan keyin yigitlarning oti charchab, har joyda qolib ketibdi. Shahzoda Baxt to'qqiz kecha-yu to'qqiz kunduzdan keyin qushni bir tepada ko'ribdi. Qush hadeb bir tarafga qarab talpinar emish. Shahzoda Baxt o'sha yoqqa borib qarasa, bir go'zal qiz o'n to'rt kechalik oydek barq urib, og'zidan ko'pik chiqarib behush yotgan emish. Shahzoda Baxt qilichini qinidan sug'urib, qizning damiga tutgan ekan, qilichining tig'i xiralanibdi. Shahzoda „Xayriyat, tirik ekan“, deb sevinibdi, yonidan sharbat olib qizning labiga tomizibdi. Birozdan keyin malika ko'zini ochibdi va tepasida bir sohibjamol yigit yig'lab o'tirganini ko'ribdi. Shunda qiz:

— E, yigit, yig'laydigan vaqt emas, meni otingga mindir, yurtingga olib borib, xohlasang cho'ri qil, xohlasang sotib yubor, — debdi.

Shahzoda Baxt xursand bo'lib, qizni o'z yurtiga olib boribdi. Qizni uyga qo'yib o'rdaga boribdi, ichkariga kirib, otasiga salom beribdi. Otasi hol-ahvol so'rab turib, debdi:

— O'g'lim, hamma yigitlaring quruq keldi, sen ham quruq keldingmi? Qo'lingda hech narsa yo'q, qayda eding?

Shahzoda otasiga ta'zim qilib, bunday debdi:

— E, ota, men biyobondan bir qiz topib olib keldim. Shuni menga xotinlikka olib bersangiz?

Buni eshitgan podsho g'azablanibdi:

— E, ahmoq! Men podshoman, biyobondan topilgan qiz senga xotin bo'larmidi? Kim biladi uning asli-naslini. Biyobonda yotgan bir cho'l kezar qizdir-da. Men el-xalqdan nomus qilaman.

— Shu qizni olib bermasangiz, — debdi shahzoda, — bu shaharning suvini o‘zimga harom bilib, bosh olib ketaman!

Podshoning o‘ng qo‘l vaziri turib: „E, podshohim, keksa xotinlar qizning ahvoli bilan tanishsin. Qaysi joydan kelganligini bilsin, o‘g‘lingizga keyin g‘azab qiling“, debdi.

To‘rtta kampir o‘rdaga kirib qizni gapga solishibdi. Qizning ishdan, gapdan kam-ko‘sti yo‘q ekan.

Qiz so‘z boshlabdi: „Mening otim Ozodachehra. O‘zim bir savdogarning qiziman, otamdan boshqa hech kimim yo‘q. Otam savdoga jo‘nash uchun qirq tuya mol qildi. Bir tuyaning yoniga bir kajava bog‘lab unga meni o‘tqazdi. Yo‘lda qirq qaroqchiga yo‘liqdik. Qaroqchilar mollarimizni talab, otamni o‘ldirishdi. Buni ko‘rib tuyadan o‘zimni yerga otib, bir buta tagiga bekindim. Juda qattiq qo‘rqqanimdan o‘zimdan ketib qolibman. Ko‘zimni ochsam, tepamda yig‘lab o‘tirgan bir yigitni ko‘rdim. Unga: „Xohlasang meni qul qil, xohlasang cho‘ri qilib sotib yubor“, degan edim. Bugun uch kundirki, o‘sha yigitni ko‘rmayman“, debdi.

Kampirlar podsho huzuriga borib, qizning bu so‘zlarini unga birmabir ayтиб beribdilar. Shu onda vazir o‘rnidan turib:

— Podshohim, o‘g‘lingiz bilan qiz ikkisi bir-birini xohlasa, darhol to‘yni boshlab yuboring. Bordi-yu, o‘g‘lingiz bosh olib shahardan chiqib ketsa, qiz boshqa yoqqa yo‘l olsa, el-xalqdan bizga ko‘p qattiq gap tegar, — debdi.

Podsho to‘yga tayyorgarlik ko‘ra boshlabdi. Nihoyat, qirq kungacha el-xalqqa osh berib, to‘y-tomoshalar bilan shahzoda Baxtga Ozodachehrani nikohlab beribdi.

Oradan bir qancha vaqt o‘tibdi. Ozodachehra bir o‘g‘il tug‘ibdi. Podsho bu xabarni eshitib ko‘p xursand bo‘libdi. Bolani yaxshi parvarish qilibdilar. Bola yetti yoshga kiribdi.

Ozodachehra bir kun kechasi tushida otasini ko‘rib, cho‘chib uyg‘onibdi va chuqur bir oh tortibdi, bu ovoz bilan eri uyg‘onib, o‘rnidan turibdi, qo‘liga qilichini olib, Ozodachehraga:

— Biyobonda yotganing esingga tushib oh tortdingmi?! — debdi.

Bunga javoban Ozodachehra gap boshlabdi:

— Jonim shahzoda, meni kechiring. Sizni aldagani edim. Men Balx viloyati podshosining nevarasi bo‘laman. Qirq kanizim bilan ovga chiqib necha turli qushlarni ov qilib yurganimda, qirning orqasidan bir kiyik yugurib chiqdi. Qo‘limdagи qarchig‘ayni kiyikka solgan edim. Kiyik bir kamarga o‘zini oldi. Qarchig‘ay havoda bir aylanib, bir daraxtning tagida

yotgan sherga chovut qildi. Sher kerilib o'rnidan turdi, kela solib meni otim bilan birga ko'tarib havoga otdi. Ko'zimni ochib qarasam, tepamda siz turibsiz. Qirq kanizim qayda qolganini bilmayman. Asli zotim shu. Balx viloyatidan bo'laman. Shahzoda tashqariga chiqib otasining eshigini qoqibdi.

— Tunda eshik qoqayotgan kim? — debdi podsho.

— Oching, men o'g'lingiz shahzoda Baxtman.

Podsho eshikni ochibdi:

— Nima deysan, o'g'lim? — deb so'rabdi podsho. O'g'li bo'lган voqeani otasiga aytib beribdi.

— Erta bilan taxtga chiqay-chi, bir maslahat qilarmiz, — debdi podsho.

Podsho ertasi kuni barcha vazir-vuzarolarini yig'ib so'ray boshlabdi:

— Mening kelinim Balx viloyati podshosining nevarasi ekan. Necha yil, necha zamondan beri ota-onasini ko'rsatmay unga jabr qildik. Shuni qanday yo'l bilan yuborsak ekan?

O'ng qo'l vazir ta'zim bilan so'z boshlabdi:

— Shohim, agar er-xotin borishsa, „Qanday topishdinglar“, deb otasi el-xalqdan nomus qilib, darhol ikkalasini o'ldiradi. Keliningizning o'zi besh-o'nta kampir bilan bir qancha sovg'alar olib borsa shoyadki, podsho qizi bilan kuyovini o'limdan qoldirsa.

— Bu ishlarning uddasidan kim chiqadi? — deb so'rabdi podsho.

Chap qo'l vazirning yaramas niyatli Bahrom degan o'g'li bo'lar ekan. U darhol o'rnidan turib:

— Bu xizmat mendan bo'lsin, — deb qulluq qilibdi.

Qirq tuyaga xilma-xil mol, mushki anbar yuklanibdi, bir qancha lashkarni o'ng-u so'liga qo'yilib, tilladan arava, atlasdan soyabon yasatibdilar. Malikani besh-o'nta kampir bilan aravaga o'tqazib, yetti yashar o'g'lining boshiga toj qo'yib, onasi bilan birga Balxga jo'natibdilar. Ular kechani kecha, kunduzni kunduz demay, cho'lma-cho'l, ko'Imako'l yurib, axiri bir ko'r kam sabzazorga qo'nbildilar. Bu joy gullar ochilgan, bulbullar tinmay sayragan, buloqlar qaynagan ajoyib xushhavo bir joy ekan.

Bir kuni yarim kechada saroya malika aylanib yurib eshikka chiqqanda, uxlamasdan yotgan Bahrom Ozodachehrani ko'rib, oshiq bo'lib qolgan ekan. Keyin surishtirib uning shahzoda Baxtning xotini Ozodachehra ekanini bilgan ekan. Shundan buyon u Ozodachehrani yo'ldan urish niyatida yurarkan, safarga chiqqanining sababi ham shu ekan. Bu yerga kelishi bilan malikani bir hiyla bilan qo'iga olish payiga tushibdi. O'rnidan

turib, yarim kechada malikaning chodirini xanjar bilan tilib ichkari kiribdi. Malika o'n to'rt kechalik oyday barq urib, ko'ka qarab uxlاب yotgan ekan. Bahrom o'ng tizzasi bilan malikaning qo'lidan bosibdi. Malika cho'chib uyg'onibdi, jon holatida:

— Kimsan?! — deb so'rabi.

Bahrom javob beribdi:

— Men vazirning o'g'li Bahromman. Sizni saroyda bir marta ko'rib, shundan beri kecha-kunduz firoqingizda yig'lardim. Bugun qo'limga tushdingiz.

Bahromning o'ng qo'lida xanjari bor ekan.

— Yonimda yotgan bolamdan tap tortmaysanmi? — debdi malika.

Bahrom buni eshitib, yetti yashar begunoh bolaning boshini o'sha ondayoq sapchaday uzib tashlabdi. Shunda malika:

— Yaxshi ish qilding. Bu voqeani bola bilsa, ikkimizni ham uyatga goldirar edi, ammo men bugun o'likni saranjom qilay, ertaga sen bilan bo'lay. Podshodan va bu taxt-saltanatdan menga sen afzal, — deb uni aldabdi. Bahrom ertagacha kutadigan bo'lib, chiqib ketibdi.

Malika o'g'lini yuvib, kafanlab, ko'mibdi. Erkakcha kiyim-bosh kiyib, ehtiyotdan zahar olibdi. Otga minib, odamlar orasidan chiqib ketibdi.

Ertaga bilan Bahrom qarasa, xotin ham, bolaning o'ligi ham yo'q emish; ulardan aslo darak topolmay noiloj qaytib ketibdi. Podshoga borib:

— Kelin biyobonda o'g'li bilan qochib, g'oyib bo'ldi, — debdi. Shahzoda Baxt buni eshitib, ko'zidan yosh o'rniga qon to'kibdi, bir uyni xilvat qilib malikaning ishq-u firog'ida yig'lab yotaveribdi. Bahrom ham shahzodaning yoniga kirib: „Siz yotganda men yurib nima qilaman“, degan bo'lib, aslida u ham malikaning ishqida kuyib yotaveribdi. Voqeadan bexabar shahzoda Baxt „Bahrom meni deb yotibdi“, deb unga ko'p iltifotlar qilibdi.

Endigi so'zni malikadan eshititing:

Ozodachehra bir kecha-yu bir kunduz yo'l yurib, suvsizlikdan juda qiyinalibdi. Axiri, bir baland tepaga chiqib qarasa, uzoqdan bir qo'rg'on ko'riniibdi. Ot qo'yib borib, qo'rg'on darvozasini qoqibdi. Qo'rg'onдан ikki odam chiqib, ot jilovini ushlabdi. Ulardan biri so'rabi:

— E, mehmon yigit, yo'l bo'lsin?

— Ro'paramda ko'ringan qora daraxtga boraman, chanqab bu yerga suv izlab kelib edim.

— Qani, otdan tushing, suv beramiz.

Malika otdan tushibdi. Uchovlari ichkariga kiribdilar. Malika qarasa, gullar ochilgan, bulbullar sayramoqda emish. Xilma-xil mevalar pishgan, buloqlar mavj урган, bog'ning о'rtasida shohsupa, unda yakkam qirqta yigit qimor о'ynab о'tirgan emish, malikani boshlab kirgan ikki kishi bilan ular qirq kishi bo'lishibdi. Qaroqchilar о'z tillarida „Bizga shunday sohibjamol bola keldi: qirq kungacha bazm qilamiz, keyin uni o'ldiramiz“, deyishibdi. Malika bo'lsa, ularning so'zlaridan bu yer qirq qaroqchining makoni ekanligini bilibdi. Dasturxon yozilibdi, sharoblar tortilibdi. O'g'rillardan biri mehmonga bir piyola sharob tutibdi. Mehmon o'rnidan turib, „Hurmatli otalar, sizlar mendan kattasizlar, men yoshman. Sizlarning qo'lingizdan qirq piyola sharob ichsam ham mast bo'lmayman. Mening qo'limdan bir piyola sharob ichsangiz, qirq piyola o'rnini bosadi, sharobni men quyib bersam“, debdi. O'tirganlarga bu gap ma'qul tushib, ko'zani uning yoniga surib qo'yishibdi. Ozodachehra kosagul bo'libdi. Yonidan zahar chiqarib, sekingina ko'zaga solibdi, ko'zani bir-ikki chayqatib hammaga bir piyoladan sharob tutibdi. Sharob ichganlar birin-ketin yiqila beribdilar. Shunday qilib, Ozodachehra qirq qaroqchini o'ldirib bo'lib, Balx viloyatiga qarab yo'l olibdi.

Yura-yura oxiri bir cho'ponga yo'liqibdi. Cho'ponning ust-boshi bilan itiga malika o'z ust-boshi bilan otini alishib, cho'pon tusida Balxga kirib boribdi.

Otasi Said savdogar ko'cha eshigi oldiga chiqib turgan ekan. Orqasida it, qo'lida tayoq bilan kelib bir yigit salom beribdi. Savdogar alik olibdi va:

- E, bolam, yo'l bo'lsin? — deb so'rabi.
- Ota, men o'g'li yo'qqa o'g'il, qizi yo'qqa qiz bo'lsam, deyman. O'zim bir qo'ychi savdogarning cho'poni edim. Xo'jayinim: „Bir serkaning junini bevaqt olibsan, sovuqqa o'ladi“ deb, meni ura-ura haydab yubordi, — debdi qiz.

— Bo'lmasa mening qo'yimni boqa qol, — deb savdogar uni uyga boshlab kiribdi. Yigit tusida bo'lgan Ozodachehra qirqta xizmatkorga qo'shilib qo'ylarni boqaveribdi.

Bir kun kechasi Said chiqib qarasa, hamma xizmatkor uxlاب yotgan emish. Ammo bu yangi qarol uxlamasdan, qo'yarning tagini, oxurlarini supurib, tozalab yurgan emish.

Savdogar Ozodachehranining mehnatini, g'ayratini ko'rib, uni qirqta cho'ponga bosh qilib qo'yibdi.

Kunlardan bir kuni shahzoda Baxt bilan Bahrom ikkisi: „Bu yotganimizdan foyda yo‘q, endi bu shahardan bosh olib ketaylik“, deb qalandarlar suratiga kirib, ikkovi safarga chiqibdi. Ular bir necha oyda bir qancha yurtlarni kezib, axiri Balx shahriga yetibdilar. Said savdogar bu gal ham ko‘chada o‘tirgan ekan, ikki qalandarni ko‘rib, ulardan so‘rabdi:

- E, qalandarlar, yo‘l bo‘lsin?
- Biz darveshmiz, shaharma-shahar kezib yuribmiz.
- Buguncha bizning kulbagaga mehmon bo‘ling, shaharga ertaga kiring. Kaminangizda bola-chaqa yo‘q, gaplashib, hasratlashib o‘tiramiz, — deb Said ularni uygatashlib. Ular ham bunga rozi bo‘lishibdi.

Ozdachehra qo‘yxonadan chiqib kelayotganda ko‘zi qalandarlarga tushibdi, ularni tanibdi-yu, indamabdi. Said mehmonlarni o‘tqazib, ular oldiga dasturxon yozib turgan choqda Balx podshosining ikki yasovuli kelib, qalandarlarga „Sizlarni podsho chaqiradi“, debdi.

Ulardan biri:

- Shohning gadoda, gadoning shohda ishi bo‘lmas, — debdi. Shunda yasovullardan biri aytibdi:
 - Bundan uch oy ilgari bir yurt podshosining o‘g‘li bilan vazirning o‘g‘li bir kechada yo‘q bo‘lgan ekan. Bizning podshoga: „Har qanday musofir shaharga kirsa, uni tutib bizga yuboring“, degan xabar kelibdi. Shaharni axtarib chiqdik, lekin sizlardan boshqa musofirni topmadik.

Said ularga javoban:

- Podshoga mehmon kerak bo‘lsa, o‘zları shu yerga kelsinlar, har qancha gap bo‘lsa mehmondan so‘rasinlar, — debdi.

Yasovullar bu gapni podshoga yetkazibdilar. Podsho: „Meni va qirq vazirim, sipohim, to‘rt yuz akobir-u ulamolarimni mehmondorchilikka chaqirsa, boraman“, — debdi.

Said bunga rozi bo‘lib, mehmondorchilik kunini tayinlabdi.

Tayinlangan kunda podsho o‘ziga qarashli odamlari bilan Saidnikiga mehmonga kelibdi.

Ozdachehra juda xursand bo‘libdi. Podsho bir chekkada o‘tirgan qalandarlardan:

- Qaydan keldingiz, qayoqqa borasiz? — deb so‘rabdi. Qalandarlarning biri oh tortib:
 - E, podshohi olam, biz musofirmiz. Bir sozanda mashq qilsa yo bir ashulachi ashula aysa, hech bo‘lmasa, bir ertakchi uch-to‘rt og‘iz

so'z aytsa, ko'nglimiz ozgina orom olib, so'ngra ahvolimizni sizga bayon qilar edik, — debdi.

Bu so'zlarni eshitgan Ozodachehra sochlarini telpagi ostiga bostirib, belini bog'lab, eshik oldiga kelibdi va ostonada turib:

— Shohim, agar ijozat bersangiz, men kamina qulingiz, dunyoda eshitganlarimdan, ko'rgan-bilganlarimdan ba'zilarini aytib bersam, — debdi. Podsho Ozodachehraga qarab zaharxanda bilan:

— Sen tog'dagi archani-yu, tariqdan bo'za qilishdan boshqa nimani bilar eding?! — degan ekan, vazir podshoga qarab:

— Shohim, cho'ponlar ertakka usta bo'ladi. Nima, aytsa aytta qolsin, — debdi.

— Bir qoshiq qonimdan kechsangiz, aytaman, chunki har gapimda podsholarga, vazirlarga qattiq tegaman, siz ko'nglingizga olmasangiz aytaman, — debdi cho'pon.

— Xo'p, — debdi podsho.

Cho'pon so'z boshlabdi:

— Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda sizga o'xshagan bir podsho bor ekan. Yoshi qirrqa yetganda bir qiz ko'ribdi. Qizini katta qilib, mening mana shu xo'jayinimga o'xshagan savdogarga beribdi. Savdogar ham bir qiz ko'ribdi. Qiz katta bo'lganda savdogar safarga chiqadigan bo'libdi. „Men kelguncha qizni sizga omonat topshiray“, debdi podshoga. Podsho: „Mening ishim ko'p, lekin bir vazirim bor, qizni shunga topshir“, debdi. Podshoning mana shu vaziringizga o'xshagan bir noinsof vaziri bor ekan, — deb vaziri Suhaylni ko'rsatibdi va so'zida davom etibdi, — Savdogar qizini shu vazirga topshirib, o'zi jo'nab ketibdi. Vazir qizni ko'rishi bilan unga oshiq bo'libdi. Bir kuni xotinlarini har yoqqa jo'natibdi, uyni xilvat qilibdi. So'ng qizni chaqirib: „Kel, qizim, qo'limga suv ber“, debdi. Qiz vazirning qo'liga suv quyib turgan paytida vazir qizning bilagiga chang solibdi. Qiz o'zini orqaga tortib, „Gunohim bo'lsa, tavba qildim“, debdi. Vazir qizni yana suv quyishga buyuribdi, qizga yana tegishibdi, qiz qo'lidagi kumush obdasta bilan vazirning peshonasiga chunon uribdiki, obdasta tekkan joy mana shu vaziringizning peshonasidagi tamg'aga o'xhash tamg'a bo'lib qolibdi, — debdi. Gap shu yerga kelganda, vazir:

— Chiq eshikka. Bu so'zdan foyda yo'q! — deb baqiribdi.

Qiz:

— Malol kelsa, so'zimni to'xtataman, — debdi.

Podshoning achchig'i kelib:

— E, bola, ostonadan ichkari kirib, ko'zingni yumib aytaver, — debdi.

Ozodachehra ichkariga kirib, so'zini yana davom ettiribdi:

— Qiz qochib o'z uyiga, otasining o'rda siga boribdi. Vazir borib podshoga yig'lab: „Qizing to'rt yigit bilan bazm qilib o'tirgan ekan, men kirib: „Sen podshoning nabirasiswa-ku, shu ishni qilasanmi?“ desam, meni qiz shu ahvolga soldi“, desa, podsho haqiqat qilmay qizni jallodga buyuribdi, podshoning xuddi ana shu o'ng qo'l vaziringiza o'xshagan bir rahmdil vaziri bor ekan, u kishi qizga rahmi kelib: „Bu qizning ixtiyorini menga bering“, deb qizni o'limdan qutqarib, sahroga olib chiqibdi: „Ishing haq bo'lsa oqliqqa chiq, nohaq bo'lsa go'shtingni quzg'unar yesin“, deb qizni biyobonga tashlab ketibdi, — debdi.

Ozodachehraning so'zi shu yerga yetganda podsho uni chaqirib:

— Yuragimdag'i yaraga malham qo'yayapsan, bolam, gapir, — debdi.
„Cho'pon“ yana so'zida davom etibdi:

— Qiz dasht-biyobonlarda bir necha yil sarson-sargardon bo'lib, o'zini bilmay, hushidan ketib bir joyda yotib qolibdi. Bir yurt podshosining mana shu burchakda o'tirgan qalandar yigitga o'xshagan o'g'li bor ekan. Shu shahzoda bir kuni ovga chiqqanda, cho'ldan haligi qizni topib olib ketib, xotin qilib olibdi. Undan bir o'g'il tug'ilibdi. Bola yetti yoshga kiribdi. Bir kecha xotin erining yonida yotganda bir oh tortibdi. Eri „Nimaga oh tortasan“, deganda, „Ota-onamni sog'indim, men podshoning neverasi edim“, debdi. Podsho bilan vazir kengash qilib, „Kelinni otasinikiga kim olib boradi?“ deganda, bir vazirning mana shu o'tirgan qalandar yigitga o'xshagan xoin o'g'li bor ekan, o'sha „Bu xizmat mendan bo'lsin“, debdi.

Hikoya shu yerga yetganda, o'tirgan qalandar yigit turib:

— Chiq tashqariga! Bunaqa so'zning bizga keragi yo'q! — debdi.

Shahzoda qalandar: „O'tir joyingga!“ — deb shergini o'tqazib qo'yibdi:

Malika hikoyasini aytaveribdi:

— Bir qancha mol-dunyo bilan ayol yurib-yurib bir joyga kelib tushibdi. Kechasi vazirning o'g'li ayolning chodirini xanjar bilan kesib kirib uning qo'liga tizzasini qo'yibdi. Qiz ko'zini ochib: „Kimsan?“ deganda: „Men vazirning o'g'liman, endi qo'limga tushdingmi? Xo'sh, so'zimga kirasani, yo'qmi“, debdi. Ayol: „Yetti yashar bolamdan tap tortmaysanmi“, degan ekan, vazirning o'g'li uxlاب yotgan bolaning boshini qilich bilan sapchaday uzib tashlabdi. Ayol: „Men bugun bolamga motam tutay, ertaga sen bilan bo'lay“, deb uni aldab chiqaribdi, bolasini yuvib, kafanlab ko'mibdi, erkakcha kiyim kiyib, kechasi yo'lga chiqibdi. Yo'lda qirq qaroqchiga uchrabdi. Ular ayolni yigit faraz qilib, u bilan bazm qilmoqchi bo'lishibdi. Ayol bazmda sharob quyib turib, yonidagi zaharni

sekingga olib, ko'zaga solibdi. Sharobni ichgan qaroqchilarning hammasi o'libdi. Shohim, ishonmasangiz borib ko'ring.

— Sen ertak aytapsanmi yo ko'rganingnimi, bolam? — debdi podsho.

— Har nima bo'lsa ham rost gapni aytyapman, — deb so'zini yana davom ettiribdi malika:

— Shundan keyin ayol ust-boshini bir cho'ponning ust-boshiga almashtirib, shaharga kiribdi, o'z otasiga cho'pon bo'libdi. Oradan bir hafta o'tgandan keyin ikki qalandar eshikdan kirib kelibdi. Qarasa, biri — eri, biri — vazirning o'g'li emish. Shuning ustiga podshoning yasovullari kelib, musofirlarni olib ketmoqchi bo'libdi. Said qalandarlarni bermay, „Podsho o'zлari shu yerga kelsinlar“, debdi. Podsho o'ziga qarashli hamma kishilar bilan mehmonorchilikka kelib o'tiribdi. Qalandarlardan savol so'rabdi. Ular „Bizga bir ertakchi topib bering“, deyishibdi. „Kamina qulingiz hikoya qildi“, — deb malika boshidan telpagini olgan ekan, qirq tola kokili bo'yniga yoyilib tushibdi. Olamni mushk-anbar hidi tutibdi.

— Mendan o'tgan bo'lsa, ma'zur tuting, — deb malika eshikka chiqib ketibdi. Podsho faryod urib yig'labdi, o'z nabirasiga zulm qilgani uchun vaziri Suhayldan o'ch olibdi, uni azoblab o'ldiribdi. Chap qo'l vazirning o'g'li Bahromni esa dorga ostiribdi. Podsho qirq kungacha to'y-tomoshalar qilib, Ozodachehrani shahzoda Baxtga qayta nikohlabdi. Ular murod-maqsadlariga yetibdilar.

Bizlar ham yetaylik murodga, sizlar ham yeting murodga, o'qib, eshitganlar ham yetsin murodga, dushmanlar qolsin uyatga.

TO'PLAMDAGI ERTAKLARNI AYTUVCHI VA YOZIB OLUVCHILAR

Besh qiz — Aytuvchi: *Adolatxon*. Yozib oluvchi: *Shamgiya Angarova*. Andijon. 1939, inv. № 691. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Qahramon — To'plovchi: *S. Dolimov*. Toshkent, inv. № 1365. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Mohistara — To'plovchi: *Sobirjon Ibrohimov*. Andijon, 1941- yil. inv. № 1020. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Boyvachcha bilan pari — Aytuvchi: *Rustam Ma'mur o'g'li*. Yozib oluvchi: *H. T. Zarifov*. Samarcand. Qirqshodi qishlog'i, 1926- yil, inv. № 65. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Pufakvoy — Aytuvchi: *Tilmi ibi Dadasardor qizi*. Yozib oluvchi: *M. Alaviya*, Piskent, 1926- yil. inv. № 50. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Sehrli shamchiroq — To'plovchi: *Solijon Xudoyberdiyev*. Andijon, 1957, inv. № 1404. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Ayiqpolvon — To'plovchi: *Zunnun Haydarov*, Andijon, 1957- yil, inv. № 1418. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Hunardan unar — Aytuvchi: *Xoliqov*. Yozib oluvchi: *H. T. Zarifov*, 1926- yil, inv. № 62. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Kambag'al qiz — Aytuvchi: *Solijon Xudoyberdiyev*. Yozib oluvchi: *Sharif Rajabov*. Namangan, 1935- yil, inv. № 489. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Ernazar bilan Kimyonazar — Aytuvchi: *Hasanov Ma'ruf*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *Sobirjon Ibrohimov*. Andijon, 1957- yil.

Hasan va Husan — Yozib oluvchi: *M. T. Argenboyev*. Samarqand viloyati, Urgut tumani. 1956- yil. inv. № 1379. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Sherzod va Gulshod — To'plovchi: *Hasan Yoqubov*. Toshkent, 1939- yil. inv. № 722. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Yaltillama sopol tovoq — Aytuvchi: *Xalil Xudoyberdiyev*. Toshkent, 1941- yil, inv. № 708. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Devbachcha — Aytuvchi: *Ahror Turobov*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*. Samarqand viloyati, Urgut tumani. G'us qishlog'i, 1957- yil, inv. № 1299a.

Momir bilan Somir — Aytuvchi: *Sharif Musayev*. Yozib oluvchi: *Nuriddin Sharifov*. Toshkent, 1941- yil. inv. № 202. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov, X. Rasul va Zubayda Husainova*.

Musofirbek — Aytuvchi: *Sobir Sodiqov*. Yozib oluvchi: *Nasiba Sodiqova*. Toshkent, 1957, inv. № 1424. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Sohibjon bilan Ahmadjon — Aytuvchi: *Sobirjon Usmonov*. Yozib oluvchi: *Nasimjon Ahmadjonov*. Andijon viloyati. Paxtaobod tumani. 1957- yil, Nashrga tayyorlovchi: *Sobirjon Ibrohimov*.

Davlat bilan Ahmad — Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *Sobirjon Ibrohimov*. Andijon, 1957- yil.

Mislabu — Yozib oluvchi: *Xolmirza Jalilov*. Toshkent, 1956- yil, inv. № 1380. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Cho'loq bo'ri — Aytuvchi: *Ibrohim Hasanov*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*. Qo'qon, 1935- yil, inv. № 119a.

Farhod va Shirin — To'plovchi: *M. I. Afzalov*. 1944, inv. № 885a.

G'ulombachcha — Aytuvchi: *Abdug'afur Shukurov*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*. Qashqadaryo viloyati, Kitob tumani. 1957- yil, inv. № 1317.

Erkajon — To'plovchi: *M. Ahmedov*. Toshkent. 1957- yil. Inv. 1361. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Handalak polvon — Aytuvchi: *Do'st Toshev*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*, Qashqadaryo viloyati, Kitob tumani, Shotri qishlog'i, 1955- yil. Inv. 1934.

Dunyoda yo'q hunar — Aytuvchi: *Orziquyl Yo'ldoshev*. Yozib oluvchi: *Obidjon Ahmedov*. Andijon. 1957- yil. Inv. 1388. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Kenja botir — Aytuvchi: *Muhiddin G'aniyev*. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*. Toshkent. 1939- yil. Inv. 43.

Sirli tush — Aytuvchi: *Turg'unbuvi Jo'rareva*. Yozib oluvchi: *H. Razzoqov*. Andijon. 1957. Inv. 1398. Nashrga tayyorlovchi: *X. Rasul*.

Qorasochxon — To'plovchi: *M. I. Afzalov*. Toshkent. 1950. Inv. 1367. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Ajdar qush — Yozib oluvchi: *Rahmatilla Yusuf o'g'li*. Samarcand viloyati, Nurota tumani, 1947- yil. Inv. 1065. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Ota vasiyati — Aytuvchi: *Musa Rahmonov*. Yozib oluvchi: *Shokir Rajabov*. Andijon viloyati, Marhamat tumani, 1935- yil. Inv. 496. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Abduaziz — Aytuvchi: *Misr Hotamov*. Samarcand viloyati, Urgut tumani, Tersak qishlog'i, 1957- yil. Inv. 1325. Yozib olib, nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Kenja o'g'il — Aytuvchi: *Tilla bibi Dadaboy qizi*. Yozib oluvchi: *Muzayyana Alaviya*. Piskent. 1925- yil. Inv. 57. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

To'qliboy — Aytuvchi: *Habiba Ahmedova*. Yozib oluvchi: *Sobirjon Ibrohimov*. Andijon viloyati, Oltinko'l tumani, 1947- yil. Inv. 1073. Nashrga tayyorlovchi: *M. I. Afzalov*.

Hakim baliqchingin o'g'il — Aytuvchi: *X. Nuraliyev*. Yozib oluvchi: *M. Rahimov*. Toshkent. Inv. 1080. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Ahmoq podsho — Aytuvchi: *Olim Nazarov*. Yozib oluvchi: *H. I. Zaripov*. Qo'qon. 1955- yil. Inv. 347. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Xurmacha polvon. Aytuvchi: *Ollaqul Jo'rarev*. Yozib oluvchi: *M. Alaviya*. Kitob tumani, Shotri qishlog'i. 1955- yil. Inv. 1248. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Qurandoz — Aytuvchi: *Erka qori*. Yozib oluvchi: *Sharif Rajabov*. Oltiariq tumani, 1935- yil. Inv. 494. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Shayton bilan dehqon — Aytuvchi: *Ahmed jarchi Rajab o'g'li*. Yozib oluvchi: *Bahrom Ibrohimov*. Samarqand viloyati, Bulung'ur tumani. 1937- yil. Inv. 482. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Tadbirli ayol — Aytuvchi: *To'lagan ota*. 1957- yil. Toshkent. Inv. 1362. Yozib olib, nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Mehriyo — Aytuvchi: *Fayzinisa Soliyeva*. Yozib oluvchi: *Rahimaxon Soliyeva*. Andijon. 1957. Inv. 1410. Nashrga tayyorlovchi: *X. Rasul*.

Qiron aka — Aytuvchi: *Tilla bibi Dadaboy qizi*. Yozib oluvchi: *M. Alaviya*. Piskent. 1926- yil. Inv. 54. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov. X. Rasul va Z. Husainova*.

Erkenja — Aytuvchi: *Mardonqul Avliyoqul o'g'li*. Yozib oluvchi: *T. R. Rustamov*. Surxondaryo viloyati, Sherobod tuman, 1945- yil. Inv. 923. Nashrga tayyorlovchi: *Zubayda Husainova*.

Sunbul bilan Gul — To'plovchi: *Shamsiya Angarova*. Toshkent. 1939- yil. Inv. 687. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov, X. Rasul va Zubayda Husainova*.

Hasan bilan Huriliko — Aytuvchi: *Adolatxon*. Yozib oluvchi: *Shamsiya Angarova*. Andijon. 1939- yil. Inv. 688. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov, X. Rasul va Z. Husainova*.

Quyosh yerining pahlavoni — To'plovchi: *Afandixon Ismoilov*. Toshkent. 1955- yil. Inv. 1360. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Podachining qizi — Aytuvchi: *Shirin chevar*. Yozib oluvchi: *M. Alaviya*. Toshkent. 1936- yil. Inv. 56. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

Ozodachehra — Aytuvchi: *Hasan Xudoyberdiev*. Yozib oluvchi: *Izzat Sultonov*. Toshkent. 1937- yil. Inv. 668. Nashrga tayyorlovchilar: *M. I. Afzalov va X. Rasul*.

MUNDARIJA

Besh qiz	5
Qahramon	23
Mohistara	31
Boyvachcha bilan pari	67
Pufakvoy	78
Sehrlı shamchiroq	81
Ayiqpolvon	86
<u>Hunardan unar</u>	<u>97</u>
Kambag‘al qız	100
Ernazar bilan Kimyonazar	119
Hasan va Husan	136
Sherzod va Gulshod	144
Yaltillama sopol tovoq	150
Devbachcha	158
Momir bilan Somir	164
Musofirbek	170
Sohibjon bilan Ahmadjon	186
Davlat bilan Ahmad	196
Mislabu	199
Cho‘loq bo‘ri	206
Farhod va Shirin	209
G‘ulombachcha	211
Erkajon	224
<u>f Handalak polvon</u>	<u>228</u>
Dunyoda yo‘q hunar	233
Kenja botir	235
<u>Sirli tush</u>	<u>239</u>
Qorasochxon	245
Ajdar qush	250
Ota vasiyati	253
Abduaziz	258

<u>Kenia o‘g‘il</u>	261
To‘qliboy	264
Hakim baliqchingin o‘g‘li	275
Ahmoq podsho	282
Xurmacha polvon	286
<u>Qurandoz</u>	288
Shayton bilan dehqon	293
Tadbirli ayol	296
Mehrigiyo	299
Qiron aka	305
<u>Erkenja</u>	310
Sunbul bilan Gul	323
Hasan bilan Huriliqo	332
Quyosh yerining pahlavoni	342
Podachining qizi	362
Ozodachehra	367
To‘plamdagi ertaklarni aytuvchi va yozib oluvchilar	379

O' 16 O'zbek xalq ertaklari. K.II/Tuzuvchilar: M. Afzalov,
X. Rasulov, Z. Husainova.T.: „O'qituvchi“ NMIU, 2007.
— 384 b.

I. Afzalov M. (Tuzuvchi)

BBK 82.3(5U)



O'ZBEK XALQ ERTAKLARI

III jildlik

II jild

„O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent — 2007

Texnik muharrirlar
T. Greshnikova, S. Tursunova

Kompyuterda sahifalovchi
N. Kuzayeva

Musahhihlar
M. Ibrohimova, M. Mirsoliyev

IB № 8888

2006-yil 27-noyabrdan original-maketedan bosishga ruxsat etildi.
Bichimi 60x84 $\frac{1}{2}$. Kegli 12 shponli. Tayms garn. Ofset bosma usulida
bosildi. Shartli b. t. 44,64+3,72 rangli vkl. Nashr t. 30,75+2,21 rangli vkl.
10 000 nusxada chop etildi. Buyurtma № 158.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining „O'qituvchi“
nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent — 129, Navoiy ko'chasi,
30- uy. // Toshkent, Yunusobod dahasi, Murodov ko'chasi, 1- uy.
Shartnoma № 12—163—06/2.

ЎЗСЕК ХАЛД ЭРТАУЛАРИ

ISBN 978-9943-02-002-3

„O'QITUVCHI“